DANIEL BELL İdeolojinin Sonu

SENTEZ

DANIEL BELL

İDEOLOJİNİN SONU

Ellilerdeki Siyasi Fikirlerin Tükenişine Dair

Çeviren: Volkan Hacıoğlu
Mehmet Altan'ın Sunuş yazısıyla

Yazarın "Yeni Yüzyılda Tarihin Yeniden Başlaması" adlı yeni makalesiyle birlikte

Times Literary Supplement'e göre, "İkinci Dünya Savaşı'nın Sonundan Bu Yana Yayımlanan En Etkili 100 Kitap" arasında yer almaktadır.

İdeolojinin Sonu
Ellilerdeki Siyasi Fikirlerin Tükenişine Dair
© Daniel Bell
Sentez Yayıncılık 2012

Yayın Editörü: Uğur Dolgun
ugurdolgun@yahoo.com

Bu kitabın yayın hakları Sentez Yayıncılık Ltd. Şti.'ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz..

ISBN 978-605-5790-52-3

1. Basım Sentez Yayıncılık
Ankara Nisan 2013

Kapak ve İç Düzen
Sentez

Baskı
TARCAN MATBAACILIK YAYINCILIK SANAYİ TİC. LTD. ŞTİ.
Zübeyde Hanım Mah.Samyeli Sokak No:15 İSKİTLER-ANKARA
Tel: 0312 384 34 35 Faks: 0312 384 34 37
Sertifika No: 25744

SENTEZ
YAYIN VE DAĞITIM EĞİTİM ve
ÖĞRETİM KURUMLARI TİC.ve SAN. A.Ş.
Cumhuriyet Cad. Eski Tahıl İçi No:5 BURSA
Tel: (0 224) 225 11 80 (pbx) Faks: (0 224) 225 02 00
bilgi@sentezdagitim.com.tr
Sertifika No: 14399

Daniel Bell

İdeolojinin Sonu

Ellilerdeki Siyasi Fikirlerin Tükenişine Dair

Çeviren:
Volkan Hacıoğlu

Redaksiyona ve Yayına Hazırlayan:
Uğur Dolgun

SENTEZYAYINCILIK

Sidney Hook için

İçindekiler

Sunuş 7
Yeni Yüzyılda Tarihin Yeniden Başlaması 11
Giriş: *Huzursuz Gösteriş* 33

I. Amerika: Teorinin Belirsizlikleri 39

1. BÖLÜM
Bir Kitle Toplumu Olarak Amerika:
Bir Eleştiri 41

2. BÖLÜM
Aile Kapitalizminin Parçalanması:
Amerika'daki Sınıf Değişimleri Üzerine 61

3. BÖLÜM
Amerika'da Yönetici Bir Sınıf Var mı?
İktidar Elitlerinin Yeniden Değerlendirilmesi 69

4. BÖLÜM
Amerikan Kapitalizmininin Geleceği:
Keynes, Schumpeter ve Galbraith Üzerine 100

5. BÖLÜM
Amerikan Geçmişindeki Kırılmalar:
Milli Karakter Sorunu Üzerine 121

6. BÖLÜM
Statü Siyaseti ve Yeni Kaygılar:
"Radikal Sol" ve Ellilerin İdeolojileri Üzerine 130

II. Amerika: Hayatın Karmaşıklıkları 151

7. BÖLÜM
Bir Amerikan Hayat Tarzı Olarak Suç:
Sosyal Hareketliliğin Sahte Basamakları 153

8. BÖLÜM
Suç Dalgaları Efsanesi:
Birleşik Devletler'de Suçlardaki Gerçek Azalma 178

9. BÖLÜM
Haraca Boğulan Liman İşçileri:
İktisat ve Siyaset Ağı 204
10. BÖLÜM
Proletaryanın Kapitalizmi:
Amerikan Sendikacılığının Bir Teorisi 241
11. BÖLÜM
İş ve İşten Duyulan Memnuniyetsizlikler:
Amerika'daki Verimlilik Kültü 258

III. Ütopyanın Tükenişi 307

12. BÖLÜM
Amerikan Sosyalizminin Başarısızlığı:
Etik ve Siyaset Gerilimi 309
13. BÖLÜM
Üç Kuşağın Ruh Hâli: 333
A. Bir Kez Doğanlar, İki Kez Doğanlar ve Sonra Doğanlar 333
B. Otuzlardaki Masumiyet Kaybı 337
C. Kırklardaki *Siyaset* 340
D. Ellilerdeki *Muhalif* 343
14. BÖLÜM
Gerçeklik Arayışında On Teori:
Sovyet Hareketinin Tahmini 350
15. BÖLÜM
Marx'dan Başlayan İki Yol:
Sosyalist Düşüncede Yabancılaşma ve Sömürü Temaları ..391

Batı'da İdeolojinin Sonu:
Bir Epilog 431
Sonsöz, 1988:
İdeolojinin Sonu'nun Yeniden Değerlendirilmesi 447
Teşekkür 493
Notlar 497

Sunuş

10 Mayıs 1919 tarihinde New-York'da doğan ve 25 Ocak 2011 tarihinde Cambridge, Massachusetts'de yaşama veda eden Daniel Bell, İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin en etkili sosyologlarından biriydi.

Bell, Sosyolojideki "Sanayi Sonrası Dönem" akımının kurucusudur.

Bilindiği üzere, Bell'in tanımladığı "Sanayi Sonrası Toplum"; 1950'li yıllardan itibaren modern kapitalist toplumlarda "otomasyonun işyerinde giderek yaygınlaşması" ve "artan refah" gibi bir dizi sosyoekonomik değişmeye işaret etmek için kullanılan bir kavramdır.

Daniel Bell'in, "Sanayi Sonrası Toplumun Gelişi" isimli kitabında iyice temellendirdiği kavram, esas olarak modern kapitalist toplumlarının, sanayi üretim sisteminin aşılmasına yol açacak bir takım temel ekonomik ve sosyal dönüşümlerin eşiğinde bulunduğunu ve bunun Sanayi Sonrası Toplum olarak isimlendirilen yeni bir toplumun oluşumuna yol açtığını içerir.

Bell, Sanayi Sonrası Toplum'un en temel özelliğini, mavi yakalı sanayi işçilerinin, imalat sektörünün ve dolayısıyla örgütlü emeğin ekonomi ve toplum içindeki rol ve öneminin azalması, yerine beyaz yakalı işgücü ve hizmet ekonomisinin ön plana çıkması olarak tanımlar.

Ayrıca bilgi esaslı bir refah toplum olan Sanayi Sonrası Toplum'u yeni teknolojiler ve hizmet sektörü karakterize eder.

Daniel Bell her zaman çok tartışılan bir isim olmuştur. Sosyolojinin Bell sayesinde daha fazla bilim haline geldiğini vurgula-

yanlar kadar, onu muhafazakâr bir teknokrat olarak niteleyenlere de rastlanmış, kimi de onun hippi kültürüne öncülük eden bir ütopyacı olduğunu söylemiştir.

Ancak AnthonyGiddens, UrichBeck, Manuel Castells gibi günümüzün en ünlü ve etkili sosyologları üzerindeki etkisi tartışılmazdır.

Daniel Bell hem denemeci hem de akademisyen kimliği ile Harvard ve Columbia üniversitelerinde ders vermiş, klasikleşen kitapları yanında en etkin dergi ve gazetelerde de birçok makalesi yayımlanmıştır.

Elinizde tuttuğunuz "İdeolojinin Sonu" isimli kitabı Daniel Bell'in 1960'da yayımlanan ilk kült kitabıdır.

Sanayi Sonrası Dönem'in ilk sinyallerinin ele alındığı bu temel kitabı, 1973'de yayımladığı ve görüşlerini daha da olgunlaştırdığı Sanayi Sonrası Toplumun Gelişi izlemiştir.

1976'da da Kapitalizm'in Kültürel Çelişkileri yayımlanmıştır.

Daniel Bell, ideoloji kavramını siyasal bilim açısından ele alır, ideolojiyi siyasal sistemlerin bir görüntüsü olarak tanımlar.

"İdeolojinin Sonu", soğuk savaş döneminin bitiminden önceki son 30 yılda dünyanın yaşadığı sıcak savaş sonrası politik ortamı anlatıyor.

Bell için ideoloji adeta "seküler bir din"dir. Bugünün sanayi sonrası dünyasında bu seküler dinlerin sonu gelmektedir, çünkü refah devletleri kapitalizmin olumsuz yönlerini ivmesi artan bir şekilde törpülemektedir.

Bell'e göre yeni kuşaklar ideolojilere yönelik değil, teknolojik yenilikler ve pratik yararlara yönelik yaşamaktadır. Dolayısıyla siyasal sistemler arasındaki çekişme azaldıkça, dünya monist bir düşünce yapısına yönelecek, ideolojiler son bulacaktır.

Ayrıca, teknolojik gelişme, toplumsal değişim, zamanımız kültürünü de etkiler ve dönüştürür; "İdeolojinin Sonu" bu konuyu da irdeler.

Daniel Bell, "İdeolojinin Sonu" adlı teorisinde iki ideolojik kutbun giderek daralacağını ve sonuçta ideolojik farklılıkların ortadan kalkacağını ileri sürer.

Bugün artık soğuk savaş döneminin kapandığını, Sovyetler'in çöktüğünü hatırlar isek, Bell'in 1960'daki öngörülerinin ne kadar da isabetli olduğu görürüz. Zaten Daniel Bell, 19'uncu yüzyıl ortalarından itibaren ivme kazanarak gelişen radikal ekonomi

politik tartışmalarının yeni kuşaklar bazında bittiğini ileri sürer. Bu yeni kuşak Bell'e göre ideolojileri tarihin çöp sepetine 1960'larda atmışlardı bile...

Lafı uzatmaya gerek yok, elinizdeki kitabı okumaya başlayınca, Bell'in o muhteşem sezgisini, o sezginin oluşturduğu sosyolojideki Sanayi Sonrası Dönem akımının temel taşlarının nasıl döşendiğini somut bir şekilde göreceksiniz...

Mehmet Altan

Yeni Yüzyılda Tarihin Yeniden Başlaması

İdeolojinin Sonu, ilk kez 1960'da yayımlandı. On yıl önce yazılmış bir dizi makale, Marx'tan alınan ve Karl Mannheim tarafından geliştirilen ideoloji kavramının değişik kullanımlarını, Marksizmin entelektüel bir doktrin olarak değilse de siyasi bir doktrin olarak tükenişini, özellikle Amerikan hayatındaki birçok çatışmayı açıklamakta sınıf kavramının kullanılmasındaki azalan faydayı konu almaktadır.*

İdeoloji kavramı, benim kullandığım şekliyle basit bir *weltanschauung*, kültürel bir dünya görüşü veya bir menfaat maskesi olmak yerine; fikirleri ihtirasla kaynaştıran, tarihsel olarak konumlandırılmış, fikirleri sosyal kaldıraçlara dönüştürmeye çalışan ve fikirleri dönüştürürken insanları da dönüştüren bir inanç sistemidir. İdeoloji, vurucu bir güç hâline geldiğinde, dünyaya gözleri tamamen kapalı bir halde bakan ve sorulacak herhangi bir soruya hazır cevaplar üreten kapalı bir sistemdir.

Bu, bireyleri harekete geçiren birçok inanç için geçerlidir. Yirmi birinci yüzyılın ikinci yarısında, özellikle ırkçı ve milliyetçi ideolojilerin ortaya çıkacağını söylememin nedeni budur. Tartışmam, bir inanç olarak Marksizmin, ahlaki başarısızlıklarından dolayı entelektüeller ile kitleler arasında cazibesini kaybetmesine ve Marksist siyasi sistemlerin geçerliliklerini kaybederek neden başarısız olduklarına odaklanmaktadır. (Sovyetlerle ilgili teoriler

---

* 6. Bölüm'de işlenen "statü siyaseti," alternatif bir kavram olarak Richard Hofstadter, Seymur Martin Lipset ve benim tarafımdan (Transaction Books'un 2001'de yeniden yayımladığı) *Radikal Sağ* adlı kitapta geliştirilmiştir.

üzerine olan 14. Bölümün özellikle totaliteryenizm kısmına bakınız.)

Bu konunun dolaysız bağlamı, savaş sonrasında ortaya çıkan siyasi tartışmalardı. Bu bakımdan elinizdeki kitap, "ideolojinin sonu" ifadesini kullanan ilk kişi olan Albert Camus'nün görüşünü; özellikle Arthur Koestler ve Ignazio Silone'nin -R. H. Crossman tarafından yayına hazırlanan- *Başarısızlığa Uğrayan Tanrı (The God That Failed)* adlı kitapta yer alan makalelerini ve Raymond Aron'un *Aydınların Afyonu (The Opium of the Intellectuals)* adlı müthiş kitabını takip etmektedir. (Bu bağlam, Sonsöz içinde geliştirilmiştir.)

Bu makale, -başlık ve konu üzerine yapılan siyasi tartışmalarca anlaşılmaz hâle getirilen- temeldeki tarihsel perspektifi ortaya koymak ve Soğuk Savaş sonrası dünyada "tarihin yeniden başlaması" olarak adlandırdığım bir süreçte nerede olduğumuzu görmek çabasıdır.

Yirminci yüzyılın sonu, ironik olarak iki sonun ilan edilmesiyle dikkat çekmektedir: *İdeolojinin sonu* ve *tarihin sonu*. Her ikisi de benzer görünmelerine rağmen, aslında çok farklıdırlar. Tarihsel bir eleştiri olarak, ideolojinin sonu tarihin sonu değildir ve paralojizmi tamamlamak üzere, tarihin sonu da ideolojinin sonu değildir.

Bu kitabın temel bir tezi vardır. On yedinci yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar, siyasi söylemin ve toplumsal kavramların doğasında büyük tarihsel bir kesişme vardı ve çatışan inanç sistemlerinin -deyim yerindeyse, devrimci hareketlerin- büyük üst-anlatılarına ait dil ve retorikte, dinden ideolojiye doğru bir geçiş yaşandı.

On yedinci yüzyılda bir devrim çağı başladı. Bu, geçmişin sonsuz döngüsünün devrimi değildi. Daha çok, dünyanın altını üstüne getirmek için; mevcut sosyal sistemin yıkılması, yeryüzüne yeni bir cennetin getirilmesi ve insanların ruhlarındaki günahın bağışlanmasının devrimiydi.

Bunun kaynağı, Protestan Reformasyonu süresince, insanların bilinçlerine inanç fikrinin yeniden sokulmasıydı. Reformasyon, aynı zamanda Hıristiyanları, çeşitli Alman prenslikleri içindeki siyasi bağlılıklarla da bölmüştür. On altı ve on yedinci yüzyıllar, din savaşlarının hâkimiyetindeydi. Bu süreç; *cuius regio, eius reli-*

gio[*] doktrini ile 1555'teki Augsburg Anlaşması'nda kesintiye uğradı. Hükümran prensler, kendi bölgelerindeki dini/ mezhebi belirlediler; farklı inanca sahip olanlarsa, ya -çok azının yapabildiği gibi- göç etmek, ya –halkın büyük çoğunluğunun başlıca korkularından olan- din/ mezhep değiştirmek ya da boyun eğip yozlaşmak zorunda bırakıldılar. Bir yüz yıl sonra, Vestfalya Anlaşması ile Otuz Yıl Savaşları'nın (1648'de) sona ermesiyle, isteyen hükümdarlar için bir hoşgörü politikası mümkün hâle gelmişti.

Reformasyon tarafından yaratılan milenyumcu heyecan, seküler olan her şeyin bozulması inancını teşvik etmiştir. Bu, en saf ve karakteristik biçimini, -Tanrı'nın krallığını Yeryüzü'nde gerçekleştirmeye yönelik ilk sistemli çaba olan- 1650 İngiliz Devrimi'ndeki Beşinci Monarşi Adamları'nda[**] bulmuş ve bu alandaki hiçbir çaba onlarınki kadar belirgin olmamıştır. Kaynakları İncil'di: Daniel Kitabı'ndaki kehanetler, uzun süre milenyuma ait umut ve beklentilere neden olmuştur. Apokaliptik kehanet dört canavar (aslında dört kral) imajıydı, fakat Reformasyon'dan sonra dört dünya imparatorluğunun tasviri hâline geldi: Babil, Medes, Pers ve Yunan. Son canavarın, on boynuzu (veya kralları) ve onların sonuncusunu yok eden küçük bir boynuzu vardı. Bu yıkımdan sonra Beşinçi Monarşi, ebedi azizler krallığı geldi. Böylece tarih, takdiri ilahiye bağlı bir hükme sahip oldu.

Beşinci Monarşi Adamları, Tanrı'nın krallığını Yeryüzü'ne getirmek için örgütlenmiş bir tarikattı. Mevcut toplumun, Hıristiyan Beşinci Monarşi'ye karşı bir oluşum olduğuna inanmışlardı. Ve "Tanrı'ya karşı itaatsiz olan herkesin öldürülmesi talebinde bulundular. Onların olduğu yerde, günahkârların yaşama hakkı yoktu." Toplum, Daniel Kitabı'nda belirtilen şekilde, yeniden dü-

---

[*] Latince'den tam çevirisi; "öyle prens, öyle din" şeklindedir. Halkının dinine ve inançlarına karar verebilen prensler için kullanılan ve 'iktidar kimin elindeyse, onun dini geçerlidir' şeklinde de özetlenebilecek, kaynağını Hristiyanlığın başlangıcından alan ilke. Yüzyıllar sonra, gömüldüğü topraktan çıkarılıp Augsburg Barışı'nın da özü olmuştur... (Editörün Notu)

[**] Beşinci Monarşi Adamları (Fifth Monarchy Men): İngiltere'de 1649-1661 yılları arasında etkili olan millenarianist grup. İsimlerini, İsa döndüğünde kurulacak olan elli krallık konusundaki inançlarından almışlardır. Ana referans kaynaklarını, Daniel'in kitabı ile Yuhanna'nın Vahiy kitabı oluşturur. Son'un başlangıcı olarak 1650'yi ve Millenyumun başlangıcı olarak da 1700'ü görmüşlerdir. (Editörün Notu)

zenlenmeliydi. Ancak bunlar o kadar kapsamlı kurallardı ki, asla genel bir plan yapılamadı.

Tanrı'nın azizlerinin İngiltere'de milenyumcu mücadeleye girişmiş oldukları inancı, seçilmiş millet teorisinin ortaya çıkmasına yol açtı. John Milton 1647'de "Tanrı'nın bu *Ada*'ya verdiği öncelik, *gömülü Hakikat*'i tekrar gün ışığına ilk *Çıkaran* olmaktır," diye yazmıştır.

Beşinci Monarşi Adamları'nın retoriği, İngiliz Devrimi üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Oliver Cromwell, ilk yıllarında, Beşinci Monarşi cemaatinin üyesi değilse de sempatizanıydı. Fakat silaha çok sık başvurmamaları itibarlarını zedeledi. Onların ardından; Püritanizm, azizler, "yeni insanlar" fikri, yeni örgütlenmeler, cemaatler, anlaşmalar ve yeni toplum düşüncesi ile kutsal milletler topluluğu geldi. Hükümdarlar, -İsa'nın dönüşüne kadar- tövbekâr olmamışları dini bir şekilde yöneten, seçilmiş küçük bir azınlık olacaklardı. Cromwell'in oluşturduğu Yeni Ordu Modeli, askeri tarihte benzersizdi. Efendi'lerinin hizmetinde olduklarından, sıkı bir öz disiplin altında yaşamaktaydılar ve hemen hemen bütün ordular için tipik olan yağmacılık ile soygunculuktan uzak durmaktaydılar.

Siyasi mücadele, hükümdarlığa karşı ülke ve monarşiye karşı parlamento şeklinde yürüyordu. İktisadi menfaatler, elbette ki söz konusuydu. Fakat haklılık nedenlerinin büründüğü dil ve retorik kılıfı, bildikleri tek yoldan, dini yoldan yapılmaktaydı. Blake'in *Milton*'unda sonradan yazdığı gibi, yapmayı umdukları şey İngiltere'nin yeşil ve güzel topraklarında Kudüs'ü kurmaktı. Ancak, *Kralların ve Majestelerin İmtiyazı (Tenure of Kings and Magistrates)* adlı eserinde layık olmayan kralın ölümünü bizzat savunan ve Cromwell hükümetinde Latince Dış İlişkiler Sekreteri olan John Milton, aynı zamanda *Özgür Bir Milletler Topluluğu Kurmanın Çabuk ve Kolay Yolu (Easy Way to Establish a Free Commonwealth)* adlı kitapçığında tek adam hükümdarlığından duyduğu hayal kırıklığını ifade eden ilklerden biridir. Milton, ilkler arasındaydı, fakat son değildi.*

---

* Bu çağ için bkz. S. Capp, *Beşinci Monarşi Adamları*, (Londra: Faber & Faber, 1972) ve Michael Walzer, *Azizlerin Devrimi: Radikal Siyasetin Kökenlerine Dair Bir İnceleme* (Cambridge, Mass.: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1965)

Büyük dönüm noktası Fransız Devrimi ile geldi. Aydınlanma'dan alınan Akıl'ın uygulandığı dil siyasiydi, fakat temeldeki görüşler diniydi. Bu durum, Devrim'e ait her ayrıntıyı coşkuyla kutlayanların abartılı ve sürekli taşkınlıkları olan karnavallarda ifadesini bulmuştu.

Kutlamalar, Fransız hayatının geleneksel özelliği olmuştu. Genellikle kraliyet karnavalları ile dini kutlamaların teatral performansları neredeyse cümbüş şeklindeydi. Devrim, eski hiyerarşileri altüst etmişti. İnsanları da eşit, bir başına ve yalıtılmış bir halde bırakmıştı. Mona Ozouf, "Onları birbirine bağlamak artık kanun koyucunun görevidir ki bu da, yüzyılın bütün ütopyaları tarafından titiz bir zevkle üstlenilen bir görevdir," diye yazmıştır.

Karnaval aracılığıyla yeni sosyal bağlar ortaya çıkıyordu. Yasama yoluyla insanlar için kanunlar yapılmasına rağmen, karnavallar kanunlar için insan yaratıyordu. Karnavallar; Gençliği, Zaferleri, Yaşlılığı, Tarımı, Eşleri, Cumhuriyeti, Halkın Saltanatını, vs hem bayraklar ve davullar hem de renkli flamalar ve şarkılarla sınırsız bir kutlamaydı. Micehelet'nin belirttiği gibi; kutlanan, halkın ortak duygularıydı. Bu karnavalların en büyüğü, 50.000 kişilik bir kalabalığın Devrim'in kutsal mekanı ve arenası -Camille Desmoulins'in deyimiyle dini anıtı- hâline gelen talim alanında (*Champ de Mars*) toplandığı 14 Temmuz 1790'daki Federasyon Karnavalı'ydı.

Robespierre'e göre, Devrim'in yüce lideri, Tanrı Karnavalı, kendini yüceltme projesi olmuştu. "Varlıkların varlığı," Hıristiyanlardan ve -Ozouf'un da belirttiği gibi, Berulle, Rousseau ve Voltaire'in geleneklerinin buluşma noktası olan- *filozoflar*'dan ödünç alınmıştı. Ancak Özgürlük Ağacı'nın sulanması gerekiyordu ve bu su da muhaliflerin kanıydı. Ozouf'un yazdığı gibi, "Devrimci oluşum, devrimci düşünce ile devrimci eyleme hükmeden tek kural olan, arınma kuralına uymaktaydı." Terör'ün, en yoğun yaşandığı 1793'ün sonundan 1974'e kadarki dokuz aylık dönemde 16.000 kişi giyotin bıçağının altında can vermiştir. William Doyle şöyle yazmaktadır: "Bütün Avrupa'nın büyülenmiş bir korkuyla seyrettiği soğuk mekanik etkin yöntem." Kelleler sepetlere yuvarlanırken, kalabalık çılgın bir neşe duyuyordu. Terör'ü eleştirmek kurbanlara acıma, ve onlardan biri olma riski taşıyordu.

Fransız Devrimi'nin çabası toplumu Hıristiyanlık'tan uzaklaştırmaktı. Fakat onun yerine halk dindar olmuştu. Kutsallığın siyasi

ve sosyal değerlere bu dönüşümü yeni bir meşruluk, insan türünün kültü hâline gelmişti ve yeni bir çağın, yeni bir seküler dinin habercisi olan bu külttü.*

Fransız Devrimi, Babeuf'den Buonarotti'ye, Blanqui'ye, Marx'a ve Lenin'e kadar ardından gelen bütün devrimciler için bir totemdi. Tarih, demiştir Engels, Zorunluluk Krallığı'ndan Özgürlük Krallığı'na bir sıçrama olmalıdır. Hiç beklenmeyen Bolşevik Devrimi, ideolojinin bir sıçramasıydı.

Lenin, Siyaset oyununa önemli yeni bir araç getirdi: Parti. Kitleler, demiştir Lenin, daha iyi bir hayata ulaşma çabalarında "kendi hallerine bırakılırsa" sadece "sendika" bilincine varırlar. Sosyalist bilinç kitlelere Parti tarafından "aşılanmalıdır." Parti, adanmış, güçlü iradeli merkezi yönetim altında daima korkusuz bir şekilde saldırıya geçebilecek bir grup insandır. Siyaset, demiştir Lenin, aralarında hiçbir uzlaşma olmaksızın *kto-kvo*'dur veya kim-kimi'dir, ya biri ya diğeridir. Aynı şekilde ideoloji de ya komünist ya kapitalisttir ve hiçbir orta yol yoktur. Kilise ve Ordu'yla birlikte Lenin'in bütün bunlarla yaptığı şey yeni bir örgütsel silahtır.

Lenin öldüğünde azizlik mertebesine yükseltildi. Mumyalanmış bedeni Kremlin yakınlarındaki bir mezarda bir ikondur. İnançlılar buraya hürmetkâr hac ziyaretinde bulunup bağlılıklarını ifade ederler. Ülkeyi boydan boya donatan pankartlarda (İsa'yı taklit eden bir şekilde) Lenin yaşadı, Lenin yaşıyor, Lenin yaşayacak sloganları yazmaktadır.

Marksizm sosyal değişimin toplumun belirli iktisadi ilişkilerinden ortaya çıkacağını varsaymıştır. Fakat bugün tarih, yukarıdan gelen bir devrimdir. Stalin 1934'de "nesnel şartlar denilen şeye başvurmak asla savunulamaz," diye yazmıştır. "Nesnel şartlar denilen şeyin rolü, asgari düzeye indirilmiştir. Diğer taraftan, bizim örgütlerimizin ve onların liderlerinin oynadıkları rol belirleyici ve fevkalade olmuştur. Bu ne anlama gelir? Bunun anlamı şudur: bundan sonra yaptığımız işlerdeki başarısızlıkların ile

---

* Burada Mona Ozouf'un *Karnavallar ve Fransız Devrimi*'nin (Cambridge, Mass.: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1988) izinden gittim. Bkz. William Doyle, *Oxford Fransız Devrimi Tarihi* (Oxford: Clarendon Yayınları, 1989) s. 253 Terör rakamları.

mağlubiyetlerin onda dokuzu 'nesnel şartlar'a değil, bize aittir."*

Tarihsel materyalizm lime lime olmuştur. Fakat tarihi ve insanları dönüştürmeye çalışan egemen ideoloji de öyledir. Başarısız olan Tanrı'dır. Dönüm noktası sona ermiştir. "İdeolojinin sonu"nun tezi budur.

Hegel tarafından icat edilen şekliyle "ideolojinin sonu" metafizik bir doktrindi. Tarih felsefesi, tarihin teolojik yönüne (ikame değilse de) paraleldi. Hıristiyan doktrininde insan dünyaya sürgün edilmekle Tanrı'dan kopmuştur. Augustine'in Kilise'nin görüşünü formüle ettiği gibi, *parousia*, İkinci Geliş ile insan Tanrıyla tekrar birleştiğinde zamanın sonu gelecektir. Bu, tarihin ve insanın yeryüzünde geçirdiği zamanın sonu olacaktır.

Hegel'ci görüşe göre, öz bilincin ortaya çıkmasıyla kopan özgün bir kozmik bilinç vardı. İnsan özne ve nesne, Ben ve Kendim, görünüş ve gerçeklik arasındaki fark olarak ikiye bölünmüştür. Görünürde tarihin bölünmeleri evrenselliğe geçişin araçları olan Alexander, Caesar ve Napoleon gibi dünya tarihi figürleri tarafından gerçekleştirilmekteyken, zaman içinde bu bölünme, aklın kurnazlığı yoluyla, fikir (*begriff*) yoluyla bilincin daha derin düzeylerine kadar ilerler. Hegel'ci tasavvurda, tarihin sonu transandantal alan hâline gelir.

Marx, Hegel'ci dramayı almış ve ona sosyal bir yer tayin etmiştir. Türsel varlıkların (*vesen*) ve ilkel komünel hayatın kökenindeki birlik, zihni ve fiziki emek, kasaba ve taşra yaşamı ve hepsinden önemlisi mülkiyetli ile mülkiyetsiz (proletarya) tarafından bölünmüştür. Tarihin sonu sosyal düzeyde bu bölünmelerin komünizm altında sona ermesidir. Ve bilinç düzeyinde bu, Engels'in söylediği gibi, ideolojinin sonu olacaktır, çünkü ideoloji, "yanlış bilincin" aldatıcı imajları olan ideoloji, gerçekliğin yapısal kaynağı olan maddi dünya ile birleştirilebilecektir.** Her iki doktrinde de görünüşün ve gerçekliğin kaynaşması, insanların artık hayaletler, ruhlar, putlar —yani, din— tarafından yönetilemeyeceği, fakat Shel-

---

* Robert V. Daniels, *Komünizmin Doğası* içinde (New York: Random House, 1962). s. 34.

** Bu tartışmaların metinsel kaynaklarını *Berkeley Sosyoloji Dergisi*'ndeki "İdeolojinin Yanlış Okunması: Marx'ın Düşüncesinde Fikirlerin Sosyal Belirlenimi" adlı makalemde inceledim.

ley'nin *Zincirlerinden Kurtulmuş Prometheus*'undaki (*Prometheus Unbound*) ifadesiyle "eşit, sınıfsız, kavimsiz, milletsiz,/ Kendi üstündeki/ Kral korkusundan özgür . . ." olacağı anlamına gelmektedir.

Francis Fukuyama'nın kullandığı şekliyle tarihin sonu kavramı, aynı sesi vermesine rağmen, Hegel'ci ifadenin çok farklı, hattâ sıradan kullanımıdır. Bay Fukuyama'ya göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesi demokrasinin ve piyasanın, ve başka hiçbir rakibi olmayan evrensel bir inancın zaferiydi. İslam ve Katoliklik, evrenselci dini iddialarda bulundular. Ve bir zamanlar İslam dünyayı kılıçla fethetmeye, Katoliklik ise modern zamana kadar seküler hükümdarların ordularıyla fethetmeye kalkmasına rağmen, bugün her ikisi evrensel olamamıştır. Özellikle teokratik görüşünün iktisadı, siyaseti ve dini (komünizm gibi) tek bir doktrinde bileştirdiği İslam evrensel olamamıştır. Bununla birlikte, demokrasinin dünya haklarının bağlılıklarına hükmedeceğini varsaymak, "fikirler"in tarihe hükmedeceğini varsaymaktır. Dahası, Tarih'in bir *telos*'u değilse de bir yönü olduğuna dair sabit fikirli görüşle aynı çizgide durmak ve yaşadığımız tarihin gerçek karmaşıklıklarını anlaşılmaz hâle getirmektir. Peki o zaman, "ideolojinin sonu"ndan sonra, Soğuk Savaş sonrası dönemde ne olacaktır?

Hepimiz tarihe gömülüyüz. En açık anlamıyla Şimdi, geçmiş değildir. Öyle ki zaman içerisinde süreklilikler olmakla birlikte — örneğin, insan kurumlarının belki de en kalıcı olanları, büyük tarihi dinler— bu süreklilikler bile farklı şekiller alabilir ve zaman içerisinde değişiklikler gösterebilir. Son dört yüzyıl içinde bilim ve teknoloji sadece yeni düşünce tarzları değil; kendimizi olmasa bile doğayı yeniden yaratmanın yeni araçlarını oluşturmuştur.

Fakat tarihin veya bilim tarihinin bir *şey* olmadığını, ancak değişen bir dizi ilişkiler olduğunu nasıl tanımlayacağız? Tarihsel araştırmayı, önemli değişim şekillerini belirleme yollarını nasıl tarif edeceğiz? Geleneksel olarak, genellikle Batı tarihinde takip edilen bir sıra olmasına rağmen, antik, ortaçağ ve modern tarihten söz ediyoruz. Adam Smith ve İskoç Aydınlanması'ndaki diğer meslektaşları, geçim tarzları temelinde toplumların içinden geçtikleri dört aşamaya dair bir teori tanımlamışlardır: avcı toplum, kırsal toplum, tarım toplumu ve ticari toplum. Marx, bunu atlayarak üretim tarzlarını sosyal evrimin, köleliğin, feodalizmin ve ka-

pitalizmin dayanak noktası yapmıştır.

Evrensel bir başvuru çerçevesi kurmanın zorluklarından ayrı bir şekilde tarihi anlamak için bir dizi çerçeve olarak *birleştirilmiş dönemselleştirmeler* öne sürmenin zorluklarına da dair iyi sosyolojik nedenler bulunmaktadır. Toplumun her biri farklı örgütlenme "mantıklarını" takip eden üç farklı alandan oluştuğunu ileri sürebilirim: tekno-iktisadi örgütlenme, siyasi örgütlenme ve kültürel örgütlenme.

Tekno-iktisadi örgütlenme, bir dizi değişkenin büyüklüklerindeki değişimlerin ilgili iktisadi aktörlerin kararlarında diğerlerinin yanısıra az veya çok belirli bir sonucu olan ve serbest bir şekilde karşılıklı olarak birbiriyle ilişkili birimlerden oluşan bir sistemdir. Değişim doğrusaldır şöyle ki eğer yeni bir ürün veya hizmet bir öncekinden daha ucuz veya daha üretkense o zaman maliyete bağlı olarak o kullanılmaktadır. Bu bir ikame sürecidir. Sistem piyasalar yoluyla az veya çok dengeye doğru hareket eder.

Siyasi örgütlenme bir sistem değil sosyal bir düzendir; tamamen farklı aktörler arasındaki rekabeti, siyasi arenadaki bütün ayrıntıları ve toplumdaki imtiyazları zorla veya rıza yoluyla düzenleyen bir kurallar bütünüdür. Siyasi örgütlenme aynı zamanda (vaktiyle tanımlanan şekliyle) adaletin idaresi, bireylerin korunması ve suçluların cezalandırılması için konulmuş bir kurallar bütünüdür. Max Weber'in ünlü gözlemindeki gibi, devlet güç kullanımında yasal bir tekele sahip tek sosyal birimdir. Doğrusal bir hareket yoktur, fakat daha çok aktörlerde, genellikle çeşitli elit gruplarında değişiklikler olmaktadır.

Kültürün iki boyutu vardır: dışavurumcu sanat tarzları ve tarihsel olarak dini anlam şekilleri. Katolik Kilisesi'nin ayininde, dualarında, müziğinde ve mimarisinde olduğu gibi, bazen bu iki boyut birbiriyle kaynaşıp birleşir. "Modern" zamanlardaki gibi genellikle ayrı kalmışlardır. Dışavurumcu sanatlarda ikame ilkesi yoktur. Boulez, Bach'ın "yerini doldurmaz." Resimde yeni renk tonlamalarının veya perspektifin kullanılması, insan türünün estetik repertuarını genişletir. Büyük tarihi dinler arasında Budizm, Konfüçyanizm, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamiyet, şeklen bütün değişimlerine rağmen *esas* karma ve transmigrasyon, tektanrıcılık ve ahit, Kuran ve peygamber doktrinleri bugün halen ayırt edilebilir.

Gelenek, değişim kapılarını korur ve senkretizm (Klasik Roma

veya modern zamanlardaki gibi) kültürün mili veya tarihi bağlardan geçebilmesi için geçirgenlik sağlar. İktisadi sistemlerin yıkılmasına ve siyasi imparatorlukların ortadan kalkmasına rağmen büyük tarihi dinler ve Mısır kabartmalarından Çin süslemelerine kadar müzelerimizi doldurup taşan sayısız eserden oluşan kültürün büyük anlatımcı şekilleri beğeni güçlerini ve yenilenme güçlerini korumaktadırlar.

O zaman iktisadı, siyaseti ve kültürü tek bir yapı* içerisinde karıştıran tarihsel zamanın birleşik dönemlerinin tutarlı olduklarından nasıl bahsedilebilir?

O zaman tarihe nasıl bakmalıyız? Clausewitz'e göre tarih Aklın, İhtiras'ın ve Şans'ın karşılıklı etkileşimi tarafından yönetilmekte, ve devletler, insanlar ve savaşlar tarafından ortaya koyulmaktadır. Geniş bir tarihçi kitlesine göre felsefi veya iktisadi akımların tarzlarını kapsayan *Aydınlanma*, *İlerleme* ve bugün de *Küreselleşme* gibi üst-anlatılar bulunmaktadır. Bunların her birinin kendi cazibesi vardır fakat bir sosyolog için ampirik alanın çok yukarısından uçmakta ve sosyal ilişki şekillerindeki önemli değişimleri belirleyecek ve bunların, Husserl'ın *lebenswelt* veya yaşanmış deneyim dediği gündelik hayat üzerindeki etkilerini anlayacak merceklerden yoksun kalmaktadırlar.

Sosyolojik araştırma için, birbirine benzemek zorunda olmayan üç prizma öneriyorum:

Muhtemel dönüm noktaları: tarihin akışını tamamen beklenmedik yerlere doğru yeniden yönlendiren teknolojik veya siyasi olaylar.

---

* Marx, bir defasında, her üretim tarzı bir öncekinden nitelik olarak farklı bir şekle sahipse, Yunanlıların sanatsal ve dramatik eserlerine halen nasıl değer verdiğimizi sormuştur. Hiçbir zaman açıkça bir cevap vermemiş fakat ölümünden sonra yayınlanan notlarında (*nachlasse*) "Yunanlıların insan soyunun çocukluğunu temsil ettiğini ve çocukların bütün güzel eserlerinden nasıl etkileniyorsak, onların bu eserlerinden de öyle etkilendiğimizi" belirtmiştir. Fakat saygın bir cenaze töreni düzenlemek için kardeşlerinin naaşlarını isteyen Creon'a meydan okuyan Antigone bir çocuk değildi. Stalin tarafından öldürülen kocası Osip'in naaşını saygın bir cenaze töreni yapmak için arayan Nadezdha Mandelstam da çocuk değildi. Cenaze töreni, anıtlarıyla, medeni toplumun transandantal işaretlerinden biridir.

Kurumsal yapılar: Zaman içerisinde toplumsal tabakalaşma sisteminde bireylerin konumu ve rolleri, statü ve sınıfları için ilişkiler kümesi oluşturan yapılar.

İnsanların kökensel kimlikleri: Sosyolog Franklin Henry Giddings'in "tür bilinci" dediği şeyle birleşen ve bu birleşimi hem idari hem kültürel ortak hayatta ifade eden ortak dil veya din paylaşımı.

Muhtemel olaylar kesin olmadıkları için doğaları gereği tahmin edilemez ve şans eseri ortaya çıkarlar. Rusya'daki Şubat Devrimi mevcut yapıların parçalanmasından kaynaklanan uzun bir şartlar zincirinin sonucuydu. Fakat Bolşevikler'in iktidarı ele geçirdikleri Ekim Devrimi başarılı bir kumardı. Aynı şekilde, Nazi Parti'sinin oy kaybetmeye başladığı bir zamanda Hitler'in, Hindenberg tarafından şansölyeliğe seçilmesi Hitler'in, von Papen ve General Schleicher tarafından kontrol edilebileceği inancıyla gerçekleşmiş olabilirdi. Hitler her ikisini de yok etti.

Ancak olaylar şans eseri gerçekleşse de aynı zamanda Michael Oakeshott'un çarpıcı bir ifadeyle "rastlantılar zinciri" dediği şeyi üretebilmektedir. Dönüşümün kendisi belirsizdir fakat ardından gelen, tarihi yeniden şekillendiren olaylar zinciridir.

Kurumsal yapılar medeniyetin başlangıcından beri tarihin başlıca çerçevelerinden biri olmuştur. Teknolojik olarak pre-endüstriyel, endüstriyel ve post-endüstriyel toplumlar vardı. Feodalizm, kapitalizm ve sosyalizm egemen sosyal sistemler olmuşlardır. Fakat siyasi olarak en kalıcı kurumlar, genellikle silahlı kuvvetlerle geniş alanlardaki yığınları bir arada tutan imparatorluklar olmuştur. Yirminci yüzyılın komünizm ve faşizm tarafından gölgede bırakılan kaçınılmaz gerçeği imparatorluk sisteminin sona ermesidir.

Birinci Dünya Savaşı, Habsburg ve Romanov hanedanlıklarının, Wilhelm Almanya'sının ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına tanıklık etti. Bunlardan Habsburg hanedanlığı Kutsal Roma İmparatorluğu olarak başlamış ve bin yıldan fazla bir süre ayakta kalmıştır. Roma imparatorluğunun parçalanmasından ve Bizans'ın bin yıllık varlığından bu yana bu kadar büyük çapta siyasi bir değişim hiç olmamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa haritası Polonya, Çekoslovakya, Macaristan ve Baltık devletleri gibi ülkelerin ulus

devletler hâline gelmeleriyle yeniden çizildi. Orta Doğu'da, Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün ve Suudi Arabistan gibi, aralarında sadece Suriye'nin tarihi bir kimliğe sahip olduğu devletler ortaya çıktı. Britanya tarafından kurulan diğer devletler endişeli bir şekilde kimliklerini bulmaya çalıştılar.

İkinci Dünya Savaşı, İngiliz, Fransız, Hollanda, Belçika ve Portekiz imparatorluklarının sonunu ve yıkıntılardan yükselen yüzden fazla yeni devletin kuruluşunu gördü. Fakat neredeyse her durumda kabilelerin ve insanların eski doğal bağları yeni kurumlar tarafından aşılmıştır.

1989'da gölgelerin içinden çıkan onlarca halkın yeni bir bütünlük oluşturma çabasıyla Sovyet imparatorluğu dağıldı ve Yugoslavya bölündü. Sovyet'lerinki bir "yukarıdan devrim" deneyimiydi. Bugün bu insanlar geçmişe dönüp, Herder'in deyimiyle, *volk* olmaya çalışmaktadırlar. Yirminci yüzyılın sonunu belirgin kılan, bir kez daha bu *halk* olma çabasıdır. Zamanımızda üzerimize damgasını vuran tarihin yeniden başlamasıdır bu.

Bir "halk" fikri amorf bir kavramdır. Ancak kabile veya klandan farklı olarak tarihteki en eski ve en güçlü duygulardan biridir. Tarih, "halkların," çoğu kez yağmacı ordular tarafından boyunduruk altına alınmasıdır. Yok etme veya asimilasyon yoluyla bütün halklar ortadan kaldırılırken, halkların direnişi ve belirli bir bölge üzerinde özerklik kurma çabaları olağanüstüdür.

On dokuzuncu yüzyılda halklar için en sık kullanılan ifade, genel bir soyu gösteren bir kavram olan ırktı. Bu kavramı ilk kullananlardan biri, bugün neredeyse unutulmuş, Marx ve Engels ile birlikte üçüncü kişi olan (nihayetinde diyalektik bir üçlüdür) sıradışı bir adam olan Moses Hess'di. Hess, (Marx halen daha felsefeyle haşır neşir olurken) Marx'a sosyal ve iktisadi meseleleri öğreten ve Engels'i komünizme inandıran eski bir Hegel'ciydi. Hess, *Alman İdeoojisi*'nin bölümlerini Marx'la beraber yazmış hattâ *Komünist Manifesto*'nun ilk tartışmalarına bile katılmıştır. Marx'dan kopuşu ise Yahudilik meselesinden dolayı olmuştur. Napoleon tarafından serbest bırakılan Alman Yahudileri kuşağı, Alman prenslerinin geri dönüşüyle yeniden gettolara gönderilme tehditi altında kalmışlardır. Marx'ın babası gibi, birçok Yahudi din değiştirmiştir. Hess'in babası ve Hess din değiştirmemiştir. Marx, kendisinden önce gelen Fichte gibi, Yahudileri paragöz ve

gerici insanlar olarak görmüştür. Hess, Yahudilerin "dünya tarihinde medeni bir halk" olduğu ve dahası Yahudi düşmanlığının yaygın ve kökü kazınamaz olduğu bir Avrupa'da asla huzur içinde yaşayamayacakları fikrindeydi. Hess, 1862'de Yahudiler için tek çözümün tabiyet kazanmak ve kendi devletlerini kurmak olduğunu yazmıştır.

Hess kendi görüşlerinde, Marx'la şiddetli bir anlaşmazlığa düşmüştür. "Sosyal kurumlar," diye yazmıştır "manevi görüşler gibi, ırki oluşumlardır." Tarihe karışmış olayların hepsi ırk ve sınıf mücadeleleri ile ilgilidir. "Irk mücadelesi temeldir. Sınıf mücadelesi ondan sonra gelir. Irk düşmanlığı sona erdiğinde, sınıf mücadelesi de sona erecektir. Bütün sosyal sınıfların eşitliği, bütün ırkların eşitliğinin ardından gelir ve nihayetinde sırf sosyolojik bir mesele olarak kalır."*

Tarihi ironi olarak görenler için, Hess'in adı, Marx'ın adı gibi mağluplar arasında geçmemektedir. Bir proto-Siyonist olarak, bir özlemi gerçekleştirmek için bir halkın, tarih ve bir görüş tarafından desteklenen arzusunu dile getirmiştir. Neredeyse iki bin yıllık bir diasporadan sonra bir Yahudi ulus devleti olarak İsrail'in kurulması, halkların tarihindeki olağanüstü olaylardan biridir.

Hess bir on dokuzuncu yüzyıl düşünürüydü. Ancak Leonel Trilling'in (ırkı "insanların alışkanlıklarını, hayat tarzlarını, kurumlarını ve yönetimlerini nasıl belirlediklerini" açıklamanın bir yolu olarak kullanan) Matthew Arnold incelemesinde gözlemlediği gibi, ırk teorisi "on dokuzuncu yüzyılda neredeyse tartışılmazdı." Ve şöyle devam etmiştir: "Stendhal, Meredith, Madam de Stael, Carlyle, J. A. Froude, Kingsley, J. R. Green, Taine, Renan (ki Arnold, Keltlere duyguğu ilgiyi ondan öğrenmiştir), Sainte-Beuve hepsi

---

* Moses Hess, *Roma ve Kudüs* (New York: Philosophical Library, 1958). Önsöz'ün sonunda, sayfa numarası yok. Yahudilerin Avrupa'daki kaderi hakkındaki görüşlerinde Hess, Şam Vakası'nın ardından 1840'da Yahudilere karşı girişilen vahşi bir saldırı üzerine şunları belirtir ". . . Almanlar Özgürlük savaşından sonra Fransa'ya karşı onlarla savaşan Yahudileri yalnızca tanımamakla kalmadılar, dahası onlara 'Hep-Hep' nidalarıyla zulmettiler. Alman vatanseverinin anayurdunda sevdiği şey Devlet değil, ırk egemenliğiydi." A.e., s. 33.
Hiçbir muhalefete katlanamayan Marx, tabii ki küfürbaz ve pislik atan bir şekilde (bir gübre fabrikasından çıkmış biri) ve bir Yahudi olarak Hess'i lanetlemiştir.

birden eserlerinde ırk hipotezi kurmuşlardır. Aslında liste çağın beşeri olaylar hakkında genellemeler yapan neredeyse bütün yazarlarını içerecek kadar uzatılabilir."*

Irk bugün lekelenmiş, Naziler tarafından kirletilmiş ve hattâ daha nötr bir kullanım aranacak olursa, ten rengiyle güçlü bir şekilde özdeşleşmiş bir kelimedir. *Ein Volk*, Herder'deki kökenlerine rağmen, rahatsız eden türden ürkütücü çağrışımlara yol açmaktadır. Ulus, halkların beraberliğinden oluşur fakat bu genellikle Devlet'le sıkı sıkıya bağlantılı ve vatandaşlık meselesiyle çelişen siyasi bir kavramdır. ("Sadece" bir ulusun toprağında doğanlar diğer kökenlerine ve kan bağlarına rağmen Birleşik Devletler'deki gibi "vatandaş" sayılan, fakat Almanya'da sayılmayanlar mıdır?)

Eğer "tarihin yeniden başlaması," ulusların ve devletlerin parçalanması ve tekil bir sosyal varlık olarak "halkların" yeniden ortaya çıkmasıysa, amorfluğu en aza indirgemek için başka bir kelimeye ihtiyaç vardır. Burada yeni bir kavram olarak, Fransız sosyolog Dominique Schnapper tarafından kullanılan etnik grup kelimesini benimsiyorum. *Etnik grup*, en derin içgüdüleri kendilerini ortak bir hayat yaşayan bir topluluk olarak ifade etmek olan ve aralarında duygusal ve dilsel bir bağ kuran insanları tanımlar ki bu da efsanelerinde, şiirlerinde ve şarkılarında ölüme kadar ortak bir kaderi ifade eder."*

Baskıcı imparatorlukların parçalanmaları sadece yeni devletlerin sayısını değil, bu yeni devletler içerisindeki etnik grupların da sayısını çoğalmıştır. Bu her yerde yeni bir durumdur. Eski Sovyetler Birliği'nin sonu yeni ve daha küçük bir Rusya da dâhil olmak üzere on beş yeni devletin kurulmasına, aslında yeniden ortaya çıkmasına yol açmıştır.*** Yine de 25 milyon Rus bu yeni devletlere dağılmıştır. Önceden kontrol aygıtının bir parçası olarak genel-

---

* Lionel Triling, *Matthew Arnold* (New York: Meridian Books, 1955), s. 214-215. Eser ilk olarak 1939'da yayımlanmıştır.

** Dominique Schnapper, *Vatandaşlar Topluluğu: Modern Milliyet Fikrine Dair* (New Brunswick: Transaction Publishers, 1998)

*** Bunlar Baltık bölgesinde Estonya, Letonya ve Litvanya; Doğu Avrupa'da Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldovya; Kafkaslarda Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan; Orta Asya'da Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'dır.

likle imtiyazlı konumlara sahiplerken bugün hiç hazırlıklı olmadıkları durumlara düşerek etnik gruplar hâline gelmişlerdir. Yeni Rusya Federasyonu'nda etnik Rus'lar geniş bir çoğunluk oluşturmalarına rağmen (nüfusun yaklaşık yüzde 80'i) Rus olmayan birçok ulus etno-bölgesel tanınmaya dayalı olarak kendi cumhuriyetlerini kurmuş ve Rusya Federasyonu'nun toprak parçasının tamamının yüzde 53'ünü işgal etmiştir. Tataristan, Başkurdistan, Udmurtya, Buryatya, Tuva, Komi, Yakutya gibi etnik milliyetler kendi anayasalarında ayrılma veya kendi cumhuriyetlerinde *etnik grup* olarak imtiyazlı bir statü talep etmektedirler.*

Bağımsız devletler bile "milli kimlik" oluşturmakta zorluklar yaşamaktadırlar. Orta Asya'nın bilinen en eski soyundan gelen ve Farsça konuşan Tacikistan, 5 milyondan biraz fazla bir nüfusa sahiptir fakat bunların sadece yüzde 60'ı Taciktir. Özbekler nüfusun yaklaşık yüzde 25'ini oluşturmakta fakat Özbekistan'a komşu sınırın ötesinde 14 milyon Özbek daha bulunmaktadır. Ve çok sayıda Tacik, Özbekistan'da yaşamakta ve kabaca aynı sayıda Tacik de Afganistan'da yaşamaktadır. Tacikistan nüfusunun yüzde 10'undan daha az olan Ruslar endüstride, mesleklerde, siyasi idarede ve askeriyedeki önemli mevkileri işgal etmişlerdir. 1992'de Rusya tarafından desteklenen Özbek azınlık, başkentin kontrolünü ele geçirdiğinde iç savaş patlak vermiştir. Birleşmiş Milletler aracılığıyla yapılan müzakereler tedirgin bir anlaşmayla sonuçlanmıştır. Burası bir zamanlar eski İpek Yolu'na ve Haushofer dünya askeri iktidar doktrinine ev sahipliği yapan Avrasya'nın en önemli bölgesidir. Fakat tarihin yeniden başlamasında kaç kişi bu etnik zorluklardan haberdardır?

İkinci Dünya Savaşı sırasında (ayrılmalarından korktuğu için) Stalin tarafından yerlerinden edilen ve dönüşlerine kadar topyekûn Asya'ya sürülen bir grup direnişçinin bağımsızlık hareketinin bastırılması için Rusya'nın başlattığı şiddetli bir seferberlikten dolayı dünya Çeçenistan'ı tanıdı. Fakat Kafkasya, Mihail Lermontov'un *Zamanımızın Bir Kahramanı (A Hero of Our Time)* olarak bilinen büyük romantik hikâyelerinin okuyucularının bildikleri gibi, büyük dağların vahşi doğasına ve güzelliğine, ihtiras ve vahşet hikâyelerine sahiptir. Kafkasya neredeyse savaş için yara-

* Bkz. Anatoly M. Khazanov, "Rusya Federasyonu'nda Etnik Milliyetçilik," *Dedalus*, Yaz 1997, s. 135.

tılmış gibi görünmektedir. Bölgeye adını veren 900 mil uzunluğundaki sıradağlar boyunca elli etnik grup yaşamaktadır. Güneyde Ortodoks Hıristiyan kültürünün ilk ikisi olan Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan, üçüncü olarak Kafkas Arnavutlarının Türkleştirilmiş ve İslamlaştırılmış soyları yaşamaktadır. Türk bozkırlarında, Orta Doğu'dan, Doğu Avrupa'dan ve binyıllarca eskiye dayanan zengin kaynaklı bir savaşçı geleneğinin yurdu Kafkasya'dan gelen dört farklı medeniyet kesişmekte ve çakışmaktadır. Dokuz yıllık komünist yönetim bu derin oyuklu farkları silememiştir. Bunlar çağımızda yeniden canlanmışlardır.

Balkanlar'daki durum da bu türdendir. 1945'de Tito'nun zaferi bölge içerisine huzursuz bir barış ortamı getirmiştir. Yeni Yugoslavya altı cumhuriyetten —Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Makedonya ve Slovenya— ve iki özerk bölge olan Kosova ve Voyvodin'den oluşmaktadır. Fakat durum anormaldi. Yugoslavya'nın kendisi tek bir ulus-devlet değildi ve ikisi arasındaki ayrım bile bulanıktı. Sadece Slovenya'da ulus ve devlet birleşikti. Yugoslavya komünist *halkların* bir birliğiydi. Fakat Yugoslavya halkların birliği olurken 20 milyon kişiden oluşan bir nüfustan 4 milyonu yerinden edilmiş veya kendi yurtlarından uzaklara taşınmış ve başka cumhuriyetlerde azınlık hâline gelmişti.

Ancak bu karmaşık ilişkilerde en çarpıcı olan şey, genellikle binlerce yıl geriye giden duygusal bağlarını koruyan her halkın *etnik grup* anlayışındaki derinlikti. Onlarca farklı yönetimin art arda gelen rejimleri altında onları bir arada tutan tek şey geçmişin efsaneleriydi.

The Economist'in bir yazısında belirttiği gibi, Slovenya "Avrupa ile sorunu olan herkes tarafından ayaklar altına alınmıştır." Onların en uzun süre ayakta kalan başkanları Slovenya'yı son yarım bin yılda yönetmiş olan Avusturya'lı Habsburg'lardı. Napoleon'un yönetimi altındaki Fransa on dokuzuncu yüzyılın başlarında Slovenya'yı fethetti. Başkent Lubliyana faşist dönemlerde, Hitler'in Reich'i ile Mussolini'nin İtalya'sı arasındaki fay hattında kaldı. Rusların başa geçmesinden sonra Sırplar Slovenya'ya Belgrat'tan hâkim oldular. Yine de 1991'de Slovenya bir ulus ve bir halk olarak ortaya çıktı. Slovenler altıncı yüzyılda Vistula ve Oder havzalarından büyük İslav göçlerinin bir parçası olmuşlar ve Avusturya yönetimi altından Roma Katolikliğini kabul etmişlerdir. Fakat ulusal bilinçleri on dokuzuncu yüzyılda, Napoleon'un Avru-

pa'daki birçok halkla birlikte onları da kendi "İlirya bölgesi"ne katmaya kalkmasıyla özel bir dönüşüm yaşamıştır. Direniş boyunca, şairleri geçmişe dair efsanelerden ve folklorlardan oluşan edebi bir külliyat geliştirmişlerdir. Bu tür hikâyelerin uydurulmuş veya başka yerlerden alınmış olması mümkündür, fakat asıl gerçek bu hikâyelere insanların inanmış olmaları ve bu hikâyelerin halkı bir *etnik grup* olarak yeniden şekillendiren duygusal bir bağ hâline gelmesidir.

Altıncı yüzyılda diğerlerinin yanısıra Trakyalıları, İliryalıları, Daçyalıları yerlerinden ederek Balkanlar'a gelen bir İslav halkı olan Sırplara göre efsaneler, tarihlerini boydan boya kuşatan kırmızı bir kurdele olmuştur. Osmanlı Türklerinin, Sırpları Kosova Meydan Muharebesi'nde mağlup etmeleri üzerine ve Sırp lider Prens Lazar'ın muhtemelen kafasını kesmeleri üzerine kader ânı gelmişti. Onun hikâyelere konu olan, teslim olmaktansa ölümü seçen, "Utanç içinde yaşamaktansa savaş meydanında ölmek yeğdir," sözü ulusal bilincin kurucu bir miti hâline gelmiştir.

Savaşların ve isyanların uzun kanlı tarihi boyunca Sırplar bir arada kalmışlardır. Burada efsaneleri kilise kâtipleri tarafından yazılan ve halk şiirinde tekrar tekrar kutsanan Prens Lazar'a geri dönüyoruz. Lazar'ın naaşı 1401 veya 1402'de Ravanica'da kurduğu bir manastıra konulmuş ve üzeri öfkeli aslan süslemeli bir palto ve kırmızı bir kefenle örtülmüştür. Büyük Meydan Muharebesi'nin 600'üncü yıl dönümündeki anma töreninde, kemikleri Sırbistan'daki manastırlarda dolaştırılmıştır. Bugün Lazar'ın kurumuş kemikleri bir defa daha Ravanica'da yatmaktadır. Pazar günleri tabut açılmakta fakat sadece kahverengi ve kurumuş elleri kefenin altından görünmektedir. Alaycı olmak gerekir mi? Bunların hepsi yönetici rejimin sırf bir manevrası mıdır? Belki. Fakat geriye kalan gerçek şudur ki efsaneler ve geçmiş, inanmak isteyen insanlar içindir. Ve başka bir ikon hakkında şunlar söylenebilir: Prens Lazar yaşadı, Prens Lazar yaşıyor, Prens Lazar (belki) yaşayacak.*

---

* Bu sadece bir iktidar meselesi midir? Örneğin, Tito rejimi sırasında cesur bir muhalif olan ve Jürgen Habermas ile siyasal teorisyen Seyla Benhabib'in işbirliğiyle çıkan liberal Marksist dergi *Praksis*'in o zamanki editörü Mihalo Markoviç'in hikâyesini düşünüyorum. Tito rejimi boyunca sürgünde, Pennsylvania Üniversitesi'nde ders vermekteydi. Bugün bir Sırp

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce dünyadaki kara parçalarının yüzde 80'i ve dünya halklarının yüzde 80'i Batı'lı güçlerin yönetimi altındaydı. Sömürgecilik yirmi birinci yüzyıl tarihçisini şaşırtacak kadar, siyasal tarihte görülmemiş bir hızla sona erdi. Elli üç bağımsız ulus (ve birkaç bağımlı halk) Britanya İmparatorluğu'ndan sonra ortaya çıktı. Fransa yönetiminden sonra yirmi ülke ortaya çıktı. Bunların on altısı Afrika'da, ikisi Kuzey Afrika'da ve ikisi —Vietnam ve Kamboçya— Asya'dadır. İmparatorluk enkazından 120 yeni ulus ortaya çıktı.

Fakat bunların hepsi bugün dünyadaki en belirgin gerçekte birleşmektedir. Dünyadaki neredeyse *her* ulus, azınlık ve çoğunluk grupların çok anlamlı bir karışımı olan, çok kültürlülük haklarını savunan dilsel veya etnik çoğul karışımı olan birer ulustur. Bugün hiçbir ulus homojen değildir. Bir zamanlar böyle olduğunu iddia eden Japonya bile bugün Tokyo'da ve Osaka'da yaşayan Korelilerden ve hattâ Çinlilerden ve Pakistanlılardan oluşan büyük düğümlere sahiptir ve çalışan sınıfın nüfusu emeklilere, daha uzun yaşayan işçilere oranla daraldığından göçmenleri açıkça kabul etme sorunuyla karşılaşmaktadır. Kültürel olarak bütüncül olma iddiasındaki İsveç, otoriteler için sorun hâline gelen Çingene ve Türk gruplarıyla ilgilenmek durumundadır. Singapur çok sayıda Pakistanlıyı ve diğer yabancı işçileri kabul etmiş fakat altı yıldan sonra şehrin kontrolünü sürdürebilmek için bunları düzenli olarak sınır dışı etmiştir.

Çok az ülke bu meseleden bağışık görünmektedir. Devrimle değil, evrimle uyumlu olan dejenerasyon Birleşik Krallık'ta kabul edilen bir politika hâline gelmiştir: bugün İskoçya kendi parlamentosuna sahiptir ve kendi kültürel hayatının eğitim gibi yönlerini kontrol etmektedir. Galler'in kendi meclisi vardır. Ve Kuzey İrlanda, İngiliz hükümetinden bağımsız hâle gelmek üzeredir. Birleşik Devletler'in bir sonraki on yılda parçalanıp parçalanmayacağına dair bir soru bile sorulabilir. Belçika, Flamanlar ve Valonlar olmak üzere iki ulus arasında etkin bir şekilde bölünmüştür.

---

vatanseveri olarak Miloseviç'in Sırp Sosyalist Partisi'nde başkan yardımcılığı yapmakta ve Amerikan İç Savaşı'nda Abraham Lincoln'ün Birlik'i kurtarma çabalarından esinlenerek Sırbistan'ın Hırvatistan'a ve Bosna'ya karşı hareketlerini savunmaktadır.

Çekoslovakya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak parçalara ayrılmıştır. Romanya'da ve Slovakya'da büyük Macar azınlıkları bulunmaktadır. İspanya'da Katalonya ve Basklar vardır. Ermenistan ve Azerbaycan dama tahtası gibi şekillenmiştir. Türkiye'de, Irak ve İran boyunca yayılan ve halen kendilerine ait ulusal bir devlet arayışı içinde olan Kürtler vardır.

Bu tür halk hareketleri tarih boyunca var olmasına rağmen, bugünkü yaygın patlamaların bir açıklaması var mıdır? On dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında romantizm tarafından, şarkılarla ve şiirlerle ve Garibaldi gibi parlak kırmızı tişörtlü liderlerle ateşlenen bir hareket olan milliyetçilik, endüstri ve ticaretin gelişerek yerel bölgelerden ulusal düzeye çıkmasıyla kurumsal bir altyapı kazanmış oldu. Ve bu nedenle ulusal ordular bir yana, gümrük vergileri, ithalat ve ihracat kontrolleri gibi ulusal siyasi hükümete ihtiyaç duyuldu.

Paradoksal bir anlamda, fakat bu sefer tersine bir nedenden dolayı, sorun tekrar milliyetçilik olabilir. Tektonik güçler, sermayenin, para birimlerinin ve malların ulusal sınırlar ötesine akışıyla gelişen ekonomik küreselleşme ve bunu takip etmeye çalışan insanlardır. Birçok devlet ulusal para birimlerinin kontrolünü kaybetmiş, Uluslararası Para Fonu tarafından izlenmekte veya kendi para birimlerini dolarla ikame ederek kredi ve döviz kuru kaynağı olarak "dolarizasyon"a başvurmaktadır.

Ulus devlet yeni çaptaki iktisadi faaliyeti karşılamak ve diğer ulus devletlere karşı koymak için uyumlu bir araçtı. Fakat artık değil. Ulus devletler artan bir şekilde Avrupa Topluluğu (ve Avro para birimi) ve Meksika'yı, Birleşik Devletler'i ve Kanadayı'ı bir üretim ve ticaret bloğu olarak birleşitren Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) gibi bölgesel güçlerle birleşmeye başlamışlardır. Ve Japonya'nın sermaye yatırım gücü, bir Asya gücü ağıyla faaliyet göstermektedir.

Siyasi bölünme, demek ki, iktisadi entegrasyonla başlamıştır. Bunların hepsi, bir yandan Batı emperyalizminin parçalanmasıyla, diğer yandan komünist bloğun yıkılmasıyla artı bir ivme kazanmıştır.

Öyleyse Soğuk Savaş'tan sonra dünya toplumlarının yeni bir şekli var mıdır? Bir yandan Çin'in ve muhtemelen Hindistan'ın gelişmekte olan büyük güç rollerini, diğer yandan etnik çatışma ve kaynaklarını post-endüstriyel dünyaya taşıma imkânsızlığı

içinde kırılan Güney Sahra devletlerinin kalıcı ekonomik sıkıntılarını dışarıda tutacak olursam, yine de iyimser bir manzara çizebilir. Bu üretimin ve teknolojinin* yeniden bölüşüldüğü ortak bir bütçe ve refah kanunlarıyla bir dizi bölgesel *siyasi* blok ve ulus devletler ve bölgeler içerisinde *kültürel* özerklik kuran küresel *iktisadi* bir toplum olacaktır.

Birleşik Devletler, bir kıta toplumu olarak böylesine umutlu bir manzara için bir bakıma model olabilir. Başta gelen bütün Amerikan şehirlerinde (Boston haricinde) siyahi bir belediye başkanı ve yüzlerce yerel siyahi görevlinin bulunduğu gerçeği ırk gerginliklerine rağmen, zenci toplumunun siyasal sisteme katıldığını göstermektedir. Ancak ekonomik eşitsizlikler sürmektedir. Ve bunların birçoğu Birleşik Devletler'in ortaya koyduğu ekonomik canlılık ve teknolojik inisiyatife bağlıdır.

Balkanlar ve Kafkaslar haricinde Avrupa'da, yıkılan imparatorluklardan yayılan etnik çatışmalar yaşanmamıştır (ancak bazı ülkelerde göçmenlere karşı şiddet endişe vericidir). Katalonya canlı kültürel özerkliğin örneği olmuştur ve Almanya'da Türk topluluklarına gösterilen tolerans dikkate değer bir siyasi olgunluk belirtisidir.

Bu umut değilse de, iyimser bir görüştür. Tarihi (sadece kurumların veya yapıların değil), *halkların* tarihi olarak görmekteki temel gerçek, Quebec'lilerin, Chiapas'lıların, Baskların, Lombardiya'lıların, Korsika'lıların, Kosovalı'ların, Kürtlerin, Çeçenlerin, Kaşmirlilerin, Tamil'lerin, Tibetli'lerin, Filistin'lilerin, Doğu Timur'luların ve Endonezya takımadalarından yarım düzine veya daha fazla halkın dünya çapında artan (siyasi değilse de) kültürel özerklik talepleridir.** Bu gerçekleştirilebilir mi? Avrupa Konseyi'nin kırk üyesi tarafından kabul edilen ve Mart 1998'de yürürlüğe giren Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dillerini Koruma Antlaşması'nda, bölgesel dilin veya bir azınlık dilinin özel ve kamusal hayatta kullanılmasının "devredilemez bir hak" olduğu kararına varılmakta ve bunlar, nüfusları devlet nüfusunun geri kalanından

---

* *Post-Endüstriyel Toplumun Geleceği*'nin (New York: Basic Books, 2000) yeni baskısının Önsöz'ünde bu sorunu uzun uzadıya ele aldım.

** Bkz. Hurst Hannum, *Özerklik, Bağımsızlık ve Özgür İrade*, gözden geçirilmiş yeni basım (Philadelphia: Pennsylvania Üniversitesi, 1996).

sayısal olarak az olan uluslar tarafından "geleneksel olarak kullanılan" diller gibi tanımlanmaktadır. Teoride iyi olmasına rağmen, antlaşma sadece sekiz ülkede onaylanmış, Fransa anadilin sözde kutsallığına yönelik tehlikelere dayanarak çekince göstermiştir. Bunlar büyük çapta bir tarih olabilecek medeniyetler çatışması değildir fakat devletler ve uluslar arasındaki küçük çapta bir tarih olan, yine de insanların ihtiraslarına daha yakın olan hak mücadeleleridir.

Sonuçta, inançların büyük tarihi kesişmesi olarak "ideolojinin sonu" sanırım devrini tamamlamıştır. Bu, tarihin yeniden başlamasıdır.

Giriş:
Huzursuz Gösteriş

> Gelecek, ya kitlelere ya da onlara her şeyi basitçe anlatan insanlara aittir
>
> Jacob Burckhardt

Bu makaleler, çoğunlukla, ellilerin Amerika'sındaki sosyal değişimlerle ilgilidir. Bu, özellikle beyaz yakalı işçi sınıfının gelişmesinin ve varoşların genişlemesinin, önceki durgunluk öngörülerini haksız çıkartan "zorunlu" ekonomik büyümenin, daimi askeri kuruluşların oluşmasının ve temel bir savunma ekonomisi ile Soğuk Savaş'ın artan geriliminin sınıf yapısına damgasını vurduğu bir on yıldı. Sonuçta, yurtdışında kendimizi Hintlilere, Afrikalılara, Araplara ve diğerlerine karşı tanımlama sorunu ve yurtiçinde de sadece psikoanalizi değil, popüler sosyolojinin aynasını da ön plana çıkaran bir "benlik" ve "statü" endişesi vardı. "En hafif bir eleştiriye dahi tahammül edemeyen ve övgüye doymak bilmeyen" Amerikalıyı yabancılarla olan ilişkisinde Amerikalı yapan, Tocqueville'in söz ettiği "huzursuz gösteriş" yerini eleştiriden korkan ve övgüye fena halde muhtaç endişeli bir aşağılık duygusuna bırakmıştır.

Amerikalının karakter yapısına kendimden bir katkı yapmaya kalkışmadım. Amerikan deneyiminin eşsizliğine veya Amerikan siyasetinin dehasına dair bir tezim de yok. "Amerikan Geçmişindeki Kırılmalar" üzerine olan makalede belirttiğim gibi, basit herhangi bir dizi aynanın Amerikan hayatının kaygan belirsizliklerine ve karmaşıklıklarına odaklanıp onları yakalayabileceği konusunda şüphelerim var. Burada üzerinde durmak istediğim, basitleştirmenin yanlışlığı ve bu tarz basitleştirmelerin yol açtığı ideolojik tuzaklardır. Bu tür çabalar ister istemez eleştireldir. John Stuart

Mill, Bentham üzerine bir makalesinde "eleştirmen aklın hükümdarlıklarının en alt kademede olanıdır" demiştir. Demek ki ben en alt basamaktan başlıyorum.

Birinci bölümde, Amerika hakkındaki birçok sosyal teorinin yetersizliklerinin nedeninin büyük ölçüde, Avrupa sosyolojisinden alınan dolaylı fikirlerin Amerikan hayatının geniş çapta farklı yaşantılarına eleştirilmeksizin uygulanması olduğunu ileri sürüyorum. Bu en çok, Amerikan hayatının radikal ve aristokratik aşağılanmasının teması hâline gelen bir kavram olan kitle toplumu teorisinde ve Amerikan siyasetini elit bakımdan görme çabasında belirgindir. Bu teorilerin yanlış olduklarını düşünüyorum. Grup menfaatlerinin tabiatı ve siyasi kavramlara dönüştürülen statü arzuları, Amerikan toplumunun Neo-Marksizmden esinlenen geleneksel sınıf ve kitle teorilerini yanlış çıkarmaktadır. Bunun ötesinde, son zamanlardaki sosyal değişimlerin kökeni olan son on yılın siyaseti, yirmi yıl öncesinden tamamen farklı itici güçlere sahiptir. 1930'ların siyasetinin ağırlık noktaları, neredeyse tamamen yerliydi ve bu dönemin sosyal bölünmeleri sosyoekonomik bakımdan neredeyse tamamen sınıf bölünmeleri olarak içseldi. Bugün bunun çok az bir anlamı vardır. Yirmi yıl önceki saflaşmalar da son on yıldakilerle aynı değildir. Bugün siyaset, herhangi bir içsel sınıf bölünmesinin yansıması değildir ve uluslararası olaylarla şekillenmektedir. Ve siyaseti ifade eden dış politika, en önemlisi Rusya'nın niyetlerinin tahmini olan birçok faktöre karşı bir cevaptır. İlk olarak Kennan, Acheson ve Truman tarafından yapılan ve çok az ölçüde bir temel değişiklikle sonraki yönetim tarafından takip edilen bu tahmin —yani, kontrol altına alma ihtiyacı— daha başlangıçta bütün siyasi ve sosyal değişimlerin sonuçlarını ortaya koymuştur: askeri yapılanma, bölgesel askeri ittifaklar, "ikili ekonomi"nin oluşturulması, bilim ve bilim insanları için yeni bir rol, hepsi birden Amerikan toplumunun haritasını yeniden çizmiştir. Bu nedenle, Amerikan toplumu ve siyaseti hakkındaki herhangi bir teori, birtakım basitleştiricilerin meyilli oldukları büyük teorik genelleştirmelere başvurmadan önce, yakın ampirik düzeyden işe başlamalıdır.

İlk gruptaki makaleler genel teori ile ilgilenirken, ikinci gruptakiler neredeyse mikroskobik olarak Amerikan sosyal topolojisini ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Hepsi birlikte, Amerikan hayatının karmaşıklıklarını göstermeye çalışmaktadır. Örneğin,

"Bir Amerikan Hayat Tarzı Olarak Suç" üzerine olan makale, kumarın sosyal örgütlemesinin tanımıyla konudan muhtemelen uzaklaşmakla birlikte, aynı zamanda etnik grupların sosyal hareketlilikle olan ilişkilerinin bir teorisini ve başarı basamaklarını tırmanmanın "marjinal" bir örneğini oluşturmaktadır. (Belki de bu anlamda, Durkheim'ın suçun toplum için gerekli olduğuna dair paradoksal sözlerinin bir açıklamasıdır.) Liman işçileri üzerine olan makale ekolojik ve piyasa faktörlerinin —bu örnekte, trafik yoğunluğu ve "zaman" maliyeti— endüstrinin iktisadi yapısına yerleşmiş, (nakliye şirketleri, haraççılar ve siyasetçiler arasındaki) uzlaşma yollarına nasıl imkân sağladığını göstermektedir. Sendikalar hakkındaki makale, kurumsal bir sorunun yerleşik imtiyazlara uyum göstermesinde, ideoloji ve statü faktörlerinin karşılıklı etkileşimini analiz etmektedir. İş konusunda kitaptaki en uzun makale, endüstrinin teknolojik ve sosyal organizasyonunun temelinde yer alan "verimlilik" fikrinin işçilere olan zararlarıyla birlikte nasıl sorgulanmadan kabul edildiğini göstermektedir. Bu bir dizi makalenin merkezinde sosyal hareket ve piyasa sendikacılığı, etnik grup zinciri ve sosyal hareketlilik, statü ve menfaat grubu siyaseti, teknik ve politik karar alma konularında daha ileri sosyal araştırmalar için faydalı olacağını umduğum bir dizi analitik ayrım bulunmaktadır.

Amerika'daki radikal hareketler ve Marksizm hakkındaki son bölüm, ideolojinin siyasetteki rolüne ve ideolojinin entelektüellerle olan ilişkisine dair birtakım sorular ortaya koymaktadır. Sovyet hareketinin tabiatı, Amerikan politikası için çok önemlidir. Bir makale de, Rusya'nın niyetleri hakkında bildiklerimizi ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır. Yabancılaşma ve sömürü konuları, radikal etiğin merkezindedir. Ve bu fikirlerin tarihinde yapılan keşifler, Marksizmin içyüzünü ve başarısızlıklarını açığa çıkarmaktadır.

On yıldan fazla bir zamanda yazılan bu makaleler sadece meselelere göre değil, sebep sonuç ilişkileriyle olan bağlantılarına göre de bir araya getirilmiştir. Uzmanlaşmamış, fakat eğitimli ve fikirlere karşı duyarlı olan okurlara göre yazılmışlardır. Bugün fikirlere karşı ilgi göstermenin modası artık neredeyse geçmiştir. Sosyal bilimlerin dili *hipotezler*'in, *parametreler*'in, *değişkenler*'in ve *paradigmalar*'ın dilidir. Süreçler çok değişkenli (yani, belirli bir değişkenin ağırlığını veya çoklu değişkenlerin karşılıklı etkileşi-

mini ölçmek için diğerlerini sabit tutarak münferit faktörleri veya kümeleri ayrıştırmak) ve kantitatiftir. Hümanistler, jargonla ve sosyal bilimcilerin buldukları önemsiz sonuçlarla alay ederken, genellikle teknik eğitim gören birçok sosyal bilimci fikirleri ve tarihi, belirsiz ve hatalı bularak küçümsemektedir. Her ikisi de birbirlerine kulaklarını kapamaktadır. Hiç kimse kafa karışıklığından çok, kesinliği hedef alan bir dilden veya teknik yöntemlerden şikâyet etmez. Fakat bu tür yöntemler en iyi durumda, kullandıkları soyutlama tarzlarıyla insanın görüşünü daraltmaktadır.

Benim ilgi alanlarım farklı. Kontrollü fakat soyutlanmış hipotezlerin testinden ziyade sosyal tanımlama ve açıklama ile, büyük gerçekliğin taslağının çizilmesi ile ilgileniyorum. Bu, akademik sosyolojiden daha az "bilimsel" olmak zorunda değildir. Aslında bu "edebi" de değildir. Bir "perspektif" olarak, dünya hakkında bilgi sahibi olmanın bir yolu olarak sosyolojidir. Benzer kavramları (grup, statü, sosyal hareketlilik) kullanmak konusunda akademik sosyolojiden ve sosyal davranışın ahlaki boyutuyla ilgilenmekte edebi analizden bir farkı yoktur.

Sosyolojinin odağı edebi analizinkinden farklıdır, yöntemleri ve keşifleri farklı yönlere götürür. Her ikisi de, diyelim ki Tennessee Williams'ın ve William Inge'in oyunlarının, Amerikan erkeğinin değişen sosyal ve cinsel tepkilerini nasıl yansıttığıyla ilgilenebilir. Ancak edebi analiz (eski kuşaktan Lionel Trilling ve yeni kuşaktan Robert Brustein'in yaptığı gibi) *prototipik* olanı veya yaşantının kökenindeki fikirleri bulmaya çalışır. Sosyolojik analiz ise, bunu veri kabul ederek, *tipik* olanı veya birtakım fikirlerin diğer sosyal ahlak kuralları ile olan ilişkilerini araştırır. Edebi bir analiz *metinsel*'dir. "Eser"i dünyası olarak görür. Sosyolojik analiz *bağlamsal*'dır. Toplumla olan farklılıklarını bir bütün hâlinde ilişkilendirebilmek için daha geniş bir plan bulmaya çalışır.

Eleştirel bir bakış açısından, fakat jargondan bağımsız olarak, sosyolojik meselelerle ilgilenen bu makaleler sosyal bilimler ile gündelik hayat arasındaki boşluğu umarım doldurur.

Bir yazar, özellikle sosyal analiz konusundaki makalelerde, kendi değerlerini ortaya koymaktan muaf değildir. Benimsediğim perspektif anti-ideolojiktir, fakat muhafazakâr değildir. Son on yılda, on dokuzuncu yüzyıl ideolojilerinin, özellikle de Marksizmin, kendi dünya görüşleri için *hakikat* iddiasında bulunabilecek

entelektüel sistemler olarak tükendiğine tanık olduk. Bu ideolojilere —ve bunların aklı ve duyguyu topyekûn teslim alma mecburiyetlerine— tepki olarak birçok entelektüel, "kitlelerden" veya sosyal davranışın herhangi bir şeklinden korkmaya başladı. Bu neo-muhafazakârlığın ve yeni ampirizmin temelidir. Bu korkuların bazıları kaçınılmaz olarak paylaşılmaktadır. Fakat ideolojinin anlamlı olduğunun reddi, sadece ütopyacı sistemin bir eleştirisi değil, mevcut toplumun da bir eleştirisi demektir. (Esprili Polonyalı entelektüelin kapitalizmin ve komünizmin diyalektik tanımını hatırlamak gerekir. Kapitalizmin insanın insanı sömürdüğü bir sistem olduğu söylenmektedir. Komünizm ise tam tersidir.) Eleştirmene kalan şey, yabancılaşmanın güçlüğü ve ötekilik duygusudur. Şüphe duyma hakkı, inanç duyma hakkından önce gelir. İnsanın sorumluluğu işine bağlılığıdır.

Yabancılaşma nihilizm değildir, fakat pozitif bir roldür. Herhangi bir nedenden dolayı bir şeye veya nihayetinde toplumun herhangi bir özel bünyesine karışmaya karşı kendini uzak tutarak korumaktır. Yabancılaşma, insanın köklerini veya yurdunu reddetmesi olan bir kökünden kopma durumu da değildir. Bazı gayri resmi ideolojiler, Amerika'nın eleştirel görüşünün Asya'daki ve Afrika'daki entelektüelleri etkileyerek onların anti-Amerikan olmalarından veya demokratik değerleri reddetmelerinden korkmaktadır. Bu, entelektüel hayatın dar bir görüşüdür. Partizanın ve eleştirmenin her ikisinin de meşru seslerinin, —fikirlerin ve yaşantının sınanması olan— sürekli bir diyalog hâlinde olması sayesinde bir toplum en güçlü ve en cazibeli durumuna ulaşır. İnsan, vaat ettiği şeylere düşman olmadan ülkesini eleştirebilir.

İdeoloji kavramının tarihsel gelişimini izlemek ve birçok değişik kullanımlarını açıklığa kavuşturmak için, "Batı'da İdeolojinin Sonu" hakkındaki kapanış makalesini bu baskı için bir hayli uzattım. Bu bakımdan, "ideoloji"yi sadece *herhangi bir* "inanç sistemi"ni belirten anlamda değil, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan özel karmaşık fikirler ve ihtiraslar olarak kullanıyorum. Fritz Stern'in *Kültürel Ümitsizliğin Siyaseti (The Politics of Cultural Despair)* kitabında belirttiği gibi, kavramı genel olarak sol-kanat düşünceye uyguladığımın ve böylece alanını daralttığımın farkındayım. Bu doğru. "Sol"un yanısıra "sağ"ın da ideolojileri olmakla birlikte —bugün iktisadi gelişme "ideolojileri"nin olması gibi—

kişinin tarihsel bağlamları, kullandığı kavramları belirlemektedir ki; ideoloji "sol"un ürettiği bir kelimedir ve bu bağlamda belirgin bir yankı kazanmıştır. İşte bu, tartışmamın odak noktasıdır. "Yeni sol"un bazı üyelerinin, yeni devletlerde özgürlüklerin bastırılmasını meşrulaştırmak için kullandıkları yeni "devrim retoriği" üzerine bazı bölümler ekledim.

Taft-Hartley kanununun arka planını ve bu tartışmada kamuoyunun maniple edilmesini konu alan "Menfaat ve İdeoloji: Endüstriyel Tartışmalarda Kamuoyunun Rolü" adlı makale ise, daha az tarihsel bir önem arz etmesinden dolayı çıkarılmıştır.

DANIEL BELL
Columbia Üniversitesi
Mart 1961

I.

Amerika: Teorinin Belirsizlikleri

1.
BÖLÜM

Bir Kitle Toplumu Olarak Amerika: *Bir Eleştiri*

> . . . insanların ruhlarına çökmüş koyu bir melankoli. . . . bazen öyle görünüyor ki sanki bu dönem özellikle mutsuz geçmiş, ardında anı olarak sadece şiddet, aç gözlülük ve manevi bir düşmanlık bırakmış. . . . Savaşların almaya meyilli olduğu kronik hal, tehlikeli sınıfların daimi tehditleri, adalete karşı duyulan şüphe nedeniyle [had safhaya çıkmış] genel bir güvensizlik hissi. . . . Deyim yerindeyse, dünyaya ve hayata açıktan açığa övgüler yağdırmak kötü karşılanır olmuş. Sadece acıları ve sefilliği fark etmek, her yerde dekadanlık işaretleri ve sonun yaklaştığını görmek, kısacası çağı aşağılamak veya çağın insanlarını kınamak moda hâline gelmiş.
>
> —J. H. Huizinga, *Ortaçağın Kapanması*

Geçen birkaç on yılda yaşanan olaylarla beraber hayatın radikal olarak insansızlaştırılması hissi, "kitle toplumu" teorisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öyle denilebilir ki, Marksizm bir yana, bu teori bugün Batı dünyasında muhtemelen en etkili sosyal teorilerden biridir. Marx'ın kapitalizmde insan ilişkilerinin meta değerlerine dönüştürülmesi veya Freud'un insan davranışlarında irrasyonelliğin ve bilinçaltının rolüyle ilişkilendirilmesi gibi tek bir kişinin isim damgasını taşıyor olmamakla birlikte bu teori modern toplumun temel aristokratik, Katolik veyahut Varoluşçu eleştirilerinin merkezinde yer almaktadır. Ortega y Gasset, Paul Tillich, Karl Jaspers, Gabriel Marcel, Emil Lederer, Hannah Arendt, vb. yazarların bu eleştirileri, *kişi*'nin toplum içindeki özgürlüğü ve makineleştirilmiş toplumumuzda küçük bir azınlık için bireyin

kendisi olması duygusuna ulaşmanın olanaklarıyla ilgilendikleri kadar, toplumda özgürlüğün genel koşullarıyla ilgilenmemişlerdir. Zaten bu onların tek ilgi kaynağıdır.

Kitle toplumu kavramı aşağıdaki gibi özetlenebilir: taşımacılıktaki ve iletişim imkânlarındaki devrimler insanları birbirleriyle daha yakın bir hâle getirmiş ve onları birbirine yeni yollarla bağlamıştır. İşbölümü insanları birbirine daha bir bağımlı kılmış, toplumun bir kesimindeki sarsıntılar diğer kesimleri de etkiler hâle gelmiştir. Ancak gelişen bu bağımlılığa karşın bireyler birbirlerine daha çok yabancılaşmışlardır. Eski temel aile bağları ve mahalli cemaatler dağılmış, eskiden kalma dar görüşlü inançlar sorgulanmaya başlanmıştır. Sadece birkaç birleştirici değer ortaya çıkmıştır. Hepsinden önemlisi, eğitimli elitlerin eleştirel standartları artık düşünce veya beğenilere şekil vermemektedir. Sonuç olarak ahlak, gelenek ve görenek kuralları sürekli bir akış içerisinde değişmekte, kişilerarası ilişkiler yapısal olmaktan çok yüzeysel ve kısmi kalmaktadır. Aynı zamanda artan mekânsal ve sosyal hareketlilik, ilgileri statü üzerine yoğunlaştırmaktadır. Giyim kuşamla veya markayla sabitlenmiş veya bilinen bir statü yerine her bir birey çeşitli roller üstlenmek ve sürekli olarak değişen yeni şartlar silsilesi içerisinde kendini ispatlamak zorundadır. Bütün bunlardan dolayı birey uyumlu bir benlik duygusunu kaybetmektedir. Endişeleri artmaktadır. Bunun ardından yeni inançların arayışı gelmektedir. Böylece kitle toplumunun yok ettiği eski birleştirici inançlar yerine, herkes üzerinde zorunlu bir saygınlık ve sağlam bir kişilik duygusu uyandıran karizmatik lidere, dünyevi mesihe sahne hazır hâle gelmektedir.

Bireysel ayrıcalık arayan, değerlerin sürekli bir şekilde yalnız kalabalıklar dünyasında iktisadi hesaplanabilirliklere dönüştürüldüğü, en uç şekliyle utancın ve bilincin dehşetin en korkunç hallerini artık zapt edemediği durumlarda kitle toplumu teorisi modern toplumun güçlü, gerçekçi bir tanımı, modern hayatın *kalitesinin* ve *iç dünyasının* doğru bir yansıması gibi görünmektedir. Fakat kitle toplumu teorisi analitik olarak uygulanacak olursa çok kaygan bir hal alır. İdeal tipler, Platon'un mağarasındaki gölgeler gibi, genel olarak bize bir siluetten fazlasını vermezler. Bu, "kitle toplumu" teorisi için de geçerlidir. Teoriyi oluşturan her bir ifade, yukarıdaki ikinci paragrafta öne sürüldüğü gibi, doğru olabilir. Ancak birbirlerini zorunlu olarak takip etmezler. Aynı şekilde, tarif

edilen bütün şartların, ne herhangi bir zamanda ne de herhangi bir yerde mevcut olacağını söyleyebiliriz. Bunun ötesinde, değerlerin altüst olması gibi genel bir kavramdan başka, teorinin birbirinden ayrı her bir parçasını, bırakın tarihsel olmasını, mantıklı ve anlamlı bir bütün olarak bile bir araya getirecek bir yol yoktur. Ve teoriyi kendi çalışmalarında kullananları incelediğimizde, kendimizi daha fazla bir kayıp içerisinde buluruz.

Kitle kavramının kullanılışındaki belirsizlikleri çözmek çabası içerisinde beş farklı ve bazen de birbiriyle çatışan kullanımlarını ayırt edebiliriz:

1. *Farklılaştırılmamış bir içerik olarak kitle.* Yaygın olarak "kitle medyası" kavramında kullanıldığı gibi "kitle," tek tipleştirilmiş bir materyalin "tekdüze bir şekilde toplumun tüm gruplarına" iletilmesidir.[1] Sosyologlar tarafından genel olarak anlaşıldığı gibi *kitle*, *sınıf*'ın veya herhangi bir sınırlı ve göreli olarak homojen kesimin aksine, heterojen ve farklılaştırılmamış bir mevcuttur. Bazı sosyologlar daha ileri giderek, "kitle"den daha çok aşağılayıcı bir kavram olarak söz etmektedir. Kitle medyası farklı bir izleyici kitlesi genel kültürel malzemelere maruz bıraktığı için bu deneyimlerin, kişisel olanın ve bu nedenle anlamlı olanın mecburen dışında kaldığı tartışılmaktadır. Örneğin, sinema seyircisi bir "kitle"dir. Çünkü ekrana bakarken bireyler, Amerikan sosyoloğu Herbert Blumer'ın sözleriyle, "ayrı, bağımsız ve anonim" kalmaktadır. Kitlenin hiçbir sosyal örgütlenmesi yoktur, kitle hiçbir gelenek ve görenek yapısına sahip değildir, kitlenin kabul edilmiş hiçbir kuralı veya ritüeli bulunmaz, ortak kanıları yoktur. Kitle hiçbir statü rolleri yapısına sahip değildir ve hiçbir liderlik kurumu barındırmaz.[2]

Kitlenin bir parçası olmak, kişinin kendisinden ayrılmasını veya kendisine yabancılaşmasını gerektirir. Erkeklerin (kadınların ve çocukların) kendi *imago*'ları veya ideal imajları ve arzuları olarak seçtikleri egemen sosyal değerleri yansıtan televizyon, radyo ve sinema gibi araçlar kendi seyircilerine bir kitle refleksi dayatırlar.

2. *Vasıfsızların ortak kanaatleri olarak kitle.* İlk olarak 1931'de Ortega y Gasset'in son dönemlerindeki eseri *Kitlelerin Ayaklanması*'nda (*Revolt of the Masses*) ortaya konulduğu üzere "kitleler" ve "kitle" kavramları, "kitle medyası" kavramında kullanılan ifadesinden ve yanlış çağrışımlarından çok farklı bir anlama sahiptir. Ortega'ya göre "kitle" sözcüğü kişilerden oluşan bir topluluğu

tanımlamaz. Zamanın devrimci hareketlerinin her ikisini de aynı kefeye koymasına karşın, kitleler işçi sınıfını değil bir zamanlar eğitimli elitlerden oluşan "beyefendiler"in yönetici konumlarını kaybetmeleri sonucunda ortaya çıkan modern uygarlığın düşük *kalitesini* temsil etmektedir. Modern beğeni, Ortega'ya göre, vasıfsızların ortak kanaatlerini temsil eder. Modern hayat "klasisizmin tamamını bir *tabula rasa* haline getirir." Geçmişte kalan hiçbir şey "olası herhangi bir model veya standart oluşturmaz." Dillere destan Rönesans bile kendisini dar bir taşralılık çağı olarak —neden söylemeyelim?— sıradan bir şekilde ortaya koymaktadır." Modern kültür, geçmişi reddettiğinden dolayı, "hayati arzularına özgür bir ifade şekli" aramaktadır; bu nedenle, haddini bilmeyen, hiçbir kontrol standartlarına sahip olmayan, "kaprislerine sınır tanımayan" "şımarık çocuk" hâline gelmektedir.[3] Ortega'da "modernite"ye karşı kapsamlı bir saldırı bulunmaktadır. O Hümanizmi avam adına reddeden biridir.

3. *Makineleştirilmiş bir toplum olarak kitle.* Alman romantizminde, doğanın ve kır yaşamının idealleştirilmesinde, modern hayata karşı başkaldırının büyük bir kısmının kaynakları bulunmaktadır. Bu yazarlar için ve tipik olarak Ernst ve Frederich George Juenger gibi şairler ve eleştirmenler için, insanları robotlaştıran unsur teknolojidir.[4] Kitle toplumu mekanik bir toplumdur. Toplum bir "aygıt" hâline gelmiştir. Makine kendi tarzının damgasını insanların üzerine vurmakta, hayatı matematiksel ve kesin kılmakta, varoluşa maske gibi bir karakter vermektedir: çelik kask ve kaynak maskesi bireyin kendi teknik faaliyetlerinde kaybolduğunu simgelemektedir. Ayarlanmış, fonksiyonel insan, teknolojik presin çarklarında sert ve acımasız bir dişli olarak yeni bir tip şeklinde ortaya çıkar.

4. *Bürokratikleştirilmiş toplum olarak kitle.* Daha az romantik olmakla birlikte aynı düzeyde eleştirel olan bu teorisyenler, aşırı akılcılaştırmayı ve aşırı bürokratikleştirmeyi —hayatın fazlasıyla organize edilmesini— kitle toplumunun belirgin özellikleri arasında görmektedirler. "Akılcılaştırma" fikri Hegel ile Marx'a kadar uzanmakta ve "uzaklaşma," "yabancılaşma," "şeyleştirme" ve "metaların fetişleştirilmesi" kavramları ile aynı çizgide yer almaktadır. Bu kavramların hepsi modern toplum insanının hayatı kendi arzularına göre yeniden kurmak yerine, bir "şey" veya toplum tarafından manipüle edilen bir nesne hâline geldiğini ifade et-

mektedir. Çağımızda George Simmel, Max Weber ve Karl Mannheim bu kavramları geliştirmiş ve işlemişlerdir. Mannheim'ın eserinde, özellikle *Yeniden Yapılanma Çağında İnsan ve Toplum*'da (*Man and Society in an Age of Reconstruction*), birçok farklı görüş bir arada toplanmaktadır.

Mannheim'ın görüşü, şematik olarak ortaya konulduğunda, aşağıdaki gibidir: modern, geniş ölçekli organizasyon sadece verimliliğe odaklanarak tüm karar mercilerinin en tepede toplandığı bir hiyerarşi yaratır. Teknik kararlar bile üretim bölümünden çekilmiş, işle doğrudan herhangi bir bağlantısı olmayan uzmanlaşmış birimlere devredilmiştir. İnsanların memnuniyetinden çok, sadece verimlilik üzerinde durulduğu için, sorunlara getirilen bütün çözümler tek bu değer üzerinden belirlenmektedir. Mannheim buna Akıl'ın insan ilişkilerine uygulanması demek olan "esas rasyonalite"nin aksine "fonksiyonel rasyonalite" veya doğrudan araç-amaç ilişkisi adını vermektedir.[5]

Karar mekanizmasının böylesine tek bir noktada toplanması sadece tekdüzelik yaratmamakta aynı zamanda astların inisiyatif kullanmalarını da engellemekte ve kişisel memnuniyetleri ile itibarlarını azaltmaktadır. (Aslında, aşırı rasyonaliteye teslim olma talebi; kişiyi rasyonel olma, yani akla uygun hareket etme gücünden yoksun bırakır. Bu gerilim, rahatlamayı irrasyonel yollardan arar.) Normalde bir kişinin yaptığı işin rutinleştirilmesi, gerilimin keskin yanlarını köreltir ve bir miktar güvenlik sağlar. Ancak işsizlik baş gösterdiğinde çaresizlik uç verir ve kişinin itibarı tehlikeye girer. Bireyler kendi gerilimlerinin kaynaklarını (başka bir ifadeyle, bizzat kişiler-üstü bürokratik sistem) rasyonel olarak belirleyemediklerinden dolayı, bu şartlar altında günah keçileri arayacaklar ve faşizme yöneleceklerdir.

5. *Ayaktakımı olarak kitle.* Mannheim'ın ve neo-Marksistler'in kitle toplumunu monolitik bürokratikleşmeyle eşit görmelerine karşın, Emil Lederer ve Hannah Arendt için kitle toplumu; farklılıkların ortadan kalkması, tekdüzelik, amaçsızlık, yabancılaşma ve entegrasyonun başarısızlığı olarak tanımlanmaktadır.

Lederer'e göre toplum, bazıları rasyonel ve bazıları da irrasyonel hedefleri olan faaliyetler veya kişisel menfaatler tarafından bir arada tutulan birçok sosyal gruptan oluşmaktadır. Toplum tabakalaştığı sürece, bu gruplar sadece kısmi bir kontrole sahip olabilirler ve irrasyonel hisler kısıtlanır. Ancak sosyal grupları

birbirinden ayıran hatlar ortadan kalktığında, halk bir lider tarafından manipüle edilmeye hazır, değişken ve ateşli "kitleler" hâline gelir.[6]

Hannah Arendt, belki de on yıl kadar sonra yazdığı için, kitlelerin bağlarından çoktan sıyrıldığını söylemektedir. Kitleler, sırf kendi kayıtsızlıklarından veya kalabalıklarından dolayı "ne siyasi partilere, ne belediyelere, ne profesyonel örgütlere, ne de sendikalara", kısacası ortak çıkarları koruyan mevcut kuruluşlara üye olmayan kişilerden oluşur ve "herhangi bir partiye asla üye olmayan ve hemen hemen hiç oy kullanmayan tarafsız, siyasi olarak kayıtsız çoğunluğu oluştururlar."

Böyle insanlar zaten toplumun "dışında" dururlar. Kitlelerin ayaklanması "ortak kanaatin kendi kafalarında bir anlam ifade ettiği toplumsal ilişkilerin tüm kesiminin yok olmasıyla birlikte ortadan kalkan sosyal statüye karşı bir ayaklanmadır. Kitleler realiteden kaçmak arzusunda obsesif bir hâle gelmişlerdir. Çünkü kendi temel yersiz yurtsuzluklarında realitenin rastlantısal akıl almaz yanlarını artık kaldıramamaktadırlar."[7]

Bu nedenle, modern hayat tüm sosyal bağları kopardığı için ve modern iletişim teknikleri, kitlelerin propaganda aracılığıyla manipüle edilme yollarını kusursuz bir hâle getirdiği için "kitleler çağı" ağırlığını üzerimize hissettirmektedir.

Kitle toplumu kavramının bu değişik kullanımlarının insana en çarpıcı gelen yanı, gerçek dünyanın karmaşık ve girift sosyal ilişkilerini ne kadar az yansıttığıdır. Blumer'ın "ayrı, yalıtılmış ve anonim" sinema seyircisi örneğini ele alalım. Muhtemelen, çok sayıda birey, başlarından benzer deneyimler geçtiği için, bireyler arasındaki farklılıkları bulanıklaştıran birtakım genel psikolojik gerçeklikleri paylaşacaktır. Bu nedenle, her bireyin şimdi "eşit ağırlığa" sahip olduğu yönündeki sosyolojik varsayıma ulaşıyoruz. Birbirlerine böylesine benzemeyen bireylerin görüşlerini belirttikleri bir örneklem, "*kitle* kanaatini" oluşturmaktadır. Peki durum gerçekten böyle midir? Bireyler *tabulae rasae* değildirler. Aynı yaşantılara değişik toplumsal görüşler getirebilirler ve birbirine benzemeyen kanaatlere varabilirler. Sinemada film seyrederken sessiz, yalnız, yalıtılmış olabilirler. Fakat sonrasında arkadaşlarıyla konuşup fikir alışverişinde bulunurlar. Tekrar belirli sosyal grupların üyeleri hâline gelirler. Yüzlerce veya binlerce

birey evlerinde tek başına olduklarında, fakat hepsi de aynı kitabı okuduğunda, hepsinin bir "kitle" oluşturduğunu söyleyebilir miyiz?

Romantik duygular eleştirel düşünceyi çarpıttığı için, modern hayata saldırılar gereğinden fazla bir duygusallık taşımaktadır. Örneğin "kimliksizlik" imgesine Gabriel Marcel tarafından metafizik bir çarpıtma atfedilmiştir: "Birey kitleye ait olmak için başlangıçtaki bireyselliğiyle ilişkilendirilmiş temel realiteden kendini tecrit etmek zorundadır... Basın yayının, sinemanın, radyonun inanılmaz bir şekilde oynadığı kötü rol, bir çift makara aracılığıyla orijinal realitenin yerine dayatılan kalıp fikirler, yaşantının öznesinin derin varoluşuna hiçbir gerçek kökü olmayan imgeler koymasıdır."[8] Belki de "orijinal realite" veya "derin varoluşun gerçek kökleri" kavramlarının ampirist anlayışa uymayan anlamları vardır. Fakat basın yayın, radyo, vs. vs. olmaksızınki bunlar bir bütünlük içerisinde değildirler —bir anda her yer— de olmayacağımıza göre, başka bir yerdeki olayları nasıl öğreneceğiz? Yoksa eski zamanların mutlu cehaletine geri mi dönmemiz gerekiyor?

Eleştirmenler tarafından ortaya konulan kitle toplum hayatının bazı imgeleri neredeyse karikatür düzeyine indirgenmektedir. Ernst Juenger'e göre, trafik nasıl ki trafik kurallarını gerektirirse, aynı şekilde halk da otomatizme şartlandırılmıştır. Karl Jaspers "teknik kitle düzeni"nde evin "bir barınak veya uyku yeri"ne dönüştüğünü yazmıştır. Daha şaşırtıcı olanı ise modern tıptan yakınmaktır. "Tıbbi uygulamalarda hastalara akılcılaştırma ilkesine uygun olarak kitle hâlinde bakılmaktadır: teknik tedavi almaları için enstitülere sevk edilirler, gruplar hâlinde sınıflandırılır, şu veya bu alanda ihtisas yapmış bir bölüme başvururlar. Bunun arkasında yatan mantık şudur: tıbbi tedavi de diğer her şey gibi bir mamul mal hâline gelmiştir."[9]

Kitle toplumuna karşı getirilen eleştiriler, bazen doğrudan bilimi hedef alacak kadar genişlemektedir. Ortega'ya göre "bilim insanı, kitle insanının bir prototipidir." Çünkü bilim uzmanlaşmayı teşvik ederek, bilim insanını "kendi sınırları içerisinde hermetik ve kendi hâlinden memnun" kılmıştır. Ortega buradan hareketle şu genel yargıya varır: "Bu dengesiz uzmanlaşmanın en dolaysız sonucu günümüzde her zamankinden daha fazla 'bilim insanı' olmasına karşın, meselâ 1750'lerdekinden daha az 'kültürlü' insan bulunmasıdır."[10] Peki 1750'lerle günümüz arasında yapılan

böylesi bir karşılaştırma nasıl ispatlanabilir? Karşılaştırılabilir kategoriler oluşturabileceğimiz halde, eminim ki her şeyden önce Ortega'nın kendisi böylesi bir istatistiksel karşılaştırmadan kaçınırdı. Dahası, bir insanın işinde uzmanlaştığı için boş zamanlarında veya fikren kültüre değer veremeyeceğini varsayabilir miyiz? Peki, "kültür" nedir? Ortega, sadece doğa hakkındaki değil, insanın iç dünyası hakkındaki bugünkü bilgi birikimimizin 1975'lerdekinden daha fazla olduğunu kabul etmez miydi? Bilgi ile kültür birbirinden bu kadar uzak mıdır? Yoksa, "gerçek kültür," içinde sonsuz hakikatin bulunduğu klasik eğitimin dar bir alanına mı sıkışmıştır?

Verdiğim önceki örnekten yola çıkarak, kitap okumanın sinemaya gitmekten kalitatif olarak farklı bir deneyim olduğu elbette ki söylenebilir. Ancak bu bizi doğrudan kitle toplumu teorisinde baştan var olan yıkıcı belirsizliğe götürür. Bu teoride iki şey birbirine karışmıştır: biri, modern yaşantının *kalitesi* hakkındaki kanaat, ki aklıselim herkes bu konuda hemfikir olacaktır; diğeri, sanayileşme ve kitlelerin eşitlik talepleri sonucunda ortaya çıkan toplumsal düzensizlikle ilgili bilimsel varsayımdır. Bu makalede ikinci konu tartışılmaktadır.

Toplumsal düzensizlik teorisinin arkasında; toplumu küçük, "organik" ve birbirine sıkı sıkıya bağlı bireylerden oluşan (sosyolojik terminolojide *gemeinschaften* olarak adlandırılan) cemaatler ve bunun karşısında da sanayileşme ile modern hayat tarafından paramparça edilerek yerine gayri-insani, eski cemaatlerde rastlanan temel memnuniyet hisleri ile sadakatten yoksun "atomistik" bir toplum (*gesellschaft*) olarak gören romantik ve biraz da yanlış bir geçmiş düşüncesi yatmaktadır.[11] Ancak bu farklar tamamen değer yargıları tarafından bulanık bir hâle getirilmişlerdir. Herkes atomizm ve "organik yaşam" karşıtıdır. Fakat sağlam bir mantıkla, "organik" kavramının yerine "bütün" kavramını, "atomistik" kavramının yerine de "bireyselcilik" kavramını yerleştirirsek, tartışma tamamen başka bir şekil alır. Ne olursa olsun, teorinin en büyük zaafı, tarihsel bir düşünsellikten yoksun olmasıdır. Kitle toplumuna geçiş, öyle olsa bile, birdenbire bir patlamayla bir batında değil, nesiller boyu süren bir gelişme içerisinde gerçekleşmiştir. Hipotezin sosyolojik determinizme dayalı bakış açısı, insan kapasitesinin uyum sağlama ve yaratıcılık yönlerini, yeni sosyal oluşumları şekillendirme yeteneğini gözden kaçırmaktadır. Bu yeni

oluşumlar arasında liderlerinin kademe atladığı sendikalar —ki bu ülkede kendi küçük dünyalarını kuran 50.000 yerel sendika bulunmaktadır— veyahut etnik gruplar ile dayanışma gruplarının oluşturdukları yeni şartlar altında gelişen direnç grupları sayılabilir.

Ancak kitle toplumu teorisinde; sadece basit bir kavram karmaşası, terminolojik belirsizlik, tarihsellikten yoksun olmaktan daha fazla sorun vardır. Bu teori özünde, bünyesinde önemli ama gözden kaçırılmış özgürlük kavramını da barındıran aristokratik kültürel geleneğin bir savunmasıdır ve büyük kitlelerin gerçekten eğitilebileceğine, kültür kazanabileceğine dair şüpheler taşır. Böylece, teori çok defa imtiyazlı kesimin muhafazakâr bir müdafaası haline gelir. Bu müdafaa bazen öyle bir had safhaya ulaşır ki, "kültür" ve "sosyal adalet" arasında çatışma çıkarır. Matthew Arnold'un *Kültür ve Anarşi (Culture and Anarchy)* adlı kitabını hatırlatan bu tartışma, sosyal gelişme için yapılacak herhangi bir müdahalenin kültüre zarar vereceği düşüncesi üzerinden şekillenmektedir. Teori, temel olarak "burjuva" toplumunu hedef almasına karşın, radikalizme ve eşitlikçi görüşlere de saldırmaktadır.

"Kitle" korkusu Batılı siyasi düşüncenin egemen muhafazakâr geleneğinde kökleşmiştir ve halen sosyal teorinin, "akılsız kitleler" imajında ve liderliğin otoriteryan tanımlarında olduğu gibi, siyasi ve sosyolojik kategorilerini geniş ölçüde şekillendirmektedir. "Kitle" tablosuna, Aristo'nun *Politika*'sından kaynaklanan bir şiddet ve aşırılık potansiyeli atfedilmektedir. Aristo'nun üçlü tipolojisinde demokrasi, demagoglar tarafından kolaylıkla etkilenen *hoi polloi* ile kıyaslanmaktadır ve tiranlığa kadar düşmektedir. Helenistik çağlarda geliştirilen bu kitle düşüncesi, Roma cumhuriyetinde köylüler ve aristokratlar arasındaki mücadelelerle ve Sezar'ın halk tabakasının desteğini alma çabalarıyla derinleşmiştir. Böylece "ekmekle ve eğlenceyle" beslenen kalabalık halk tabakası imajı derin bir biçimde tarihte yer etmiştir. (Örneğin, Plutarkos'un tanımladığı dönek kitleler ve sahtekâr liderler, Shakespeare tarafından *Coriolanus* adlı eserinde doğrudan kullanılmıştır.) Eski Hıristiyanlık teorisi, kitle korkusunu insan doğasına dair bir teori ile doğrulamıştır. Augustine'in dini ifadesiyle ve sonradan Hobbes'un sekülerleştirdiği yorumuyla, Dünyevi Şehir silinemez bir kan lekesi taşımaktadır: Cennette ne özel mülkiyet ne de devlet vardı. Mülkiyet ve polis, insanın cennetten kovulması-

nın sonucunda ortaya çıktı. Bu nedenle mülkiyet ve polis, medeniyetin değil, aksine bu medeniyetin çöküşünün işaretidir. İnsanı zapt etmek için gerekli araçlardır.

Ancak modern bilinçsizliğin içine "akılsız kitleler"i katan Fransız Devrimi'ydi. *Ancien régime*'in yıkılması ve hep bir ağızdan "eşitlik" çağrıları, muhafazakârların ve özellikle Katoliklerin korkularını çoğaltarak (siyasi, sosyal ve dini dogma anlamında) geleneksel değerlerin yıkılabileceği yönündeki eleştirileri artırdı.[12] Bir Tocqueville, bir Acton için, özgürlük ile eşitlik arasında azaltılamaz bir çatışma vardı. Özgürlük, herkese farklı olma hakkını garanti ederken; eşitlik, toplumun beğeni düzeyinin en alt tabakadan itibaren yükselmesi anlamına geliyordu. Bir Max Scheler, yanısıra bir Ortega için, kitle toplumu sadece irrasyonel güçleri serbest bırakan "duyguların demokrasisi" demekti. Anglikan T. S. Eliot için olduğu kadar, Katolik De Maistre için de insanların eşitliği, sağlıklı ve kaynaşmış bir toplumda gerekli olan uyumun ve otoritenin yıkılması anlamına geliyordu.[13] Bu gelenekçi bakış açısından Nazizm, demokrasiye bir tepki olarak değil, demokrasinin kaçınılmaz bir sonucu olarak tanımlanmıştır. Hitler, akılsız kitleleri etkileyen ve onları Avrupa'nın geleneksel kültürüne karşı nihilist bir isyana sürükleyen klasik bir demagog kopyası olarak görülmektedir.

Bu kavramlar özgürlüğün ve mükemmelliğin anlamlarını anımsatmak bakımından önemli olmakla birlikte, insanlık olanaklarının dar bir anlayışını da yansıtmaktadır. Toplumsal değişim sorunu, geniş bir politik tuval karşısında görülmelidir. Karl Mannheim'ın belirtmiş olduğu üzere, modern siyasetin başlangıç noktası, cenneti yeryüzüne indirmeye çabalayan binyılın ya da dinsel esinlenmelerle dolu binyılların, toplumun alt katmanlarının sosyal ve ekonomik gelişme taleplerinin ifadesi hâlini alan Reformasyon'dan sonra geldi.[14] Şeylere karşı körü körüne geliştirilen kızgınlıklar bu sayede bir ilke, bir akıl, eskatolojik bir güç kazanarak kesin siyasi hedeflere yöneltildi. Bütün ruhların eşitliği, bütün bireylerin eşitliği, gitgide artan bir esinle aydınlanmış olarak herkesin hakkı hâline geldi.

Modern sosyolojinin babası Comte, insanın evrensel düşünce özgürlüğü hakkı karşısında dehşete düşmüştür. Belirli derecede birbirlerine güvenen insanlardan oluşmayan hiçbir toplum var olamaz, diye yazan Comte, bu görüşün canı isteyen herkesin

toplumun temellerini tartışma hakkına sahip olma fikriyle çelişti-ğini belirtmiştir. Serbest eleştirinin tehlikelerine dikkat çekerken; Comte boşanmaların artmasını, geleneksel sınıf farklarının orta-dan kalkmasını ve ardından gelen kişisel hırsların küstahlığını kanıt olarak göstererek, kamu ahlakının çöküşüne işaret etmiştir. Entelektüel özgürlüğün anarşik genişlemesini ve düşüncelerin yayılmasını önlemenin, devletin görevinin bir parçası olduğu görüşündedir.[15]

Modern toplum açıkça Comte'un görüşlerini doğrulamamak-tadır. İmtiyazın temellerinin adalet adına tartışılmasına devam edilmesine karşın toplum yıkılmadı. Bugün Malthus'un "insan doğasının kaçınılmaz yasaları karşısında bazı insanlar fakirliğe maruz kalacaklardır. Bunlar hayatın büyük piyangosunda boş çeken kişilerdir"[16] şeklinde ifade ettiği kasvetli görüşlerine ancak bir avuç ahlakçı katılabilir. Kapitalist ve komünist modern hayatın en çarpıcı gerçeği, sosyal değişime ideolojik adanmışlıktır. Değiş-im ile kastedilen maddi/iktisadi gelişme, bireylerin kendi yete-neklerini ortaya koymaları için daha fazla fırsat tanınması konu-sunda mücadele verilmesi ve kültüre daha geniş kitleler tarafın-dan daha fazla değer atfedilmesidir. Herhangi bir toplum bu istekleri yadsıyabilir mi?

İdealize edilmiş feodal bir geçmişin merceğinden yansıyan modern hayatın bu aristokratik eleştirilerinde, demokrasinin sadece eşitlikle tanımlanmış olması ilginçtir. Evrensel oy kullan-ma hakkıyla birlikte, Batılı demokratik yapının ayrılmaz parçaları olan meşrutiyetin ve hukuk kurallarının rolü gözden kaçırılmak-tadır. Popüler zevklere verilen tavizler tarafından bozulan mo-dern kültür portresi, kültüre atfedilen değerlerdeki genel yüksel-işi dışarıda bırakan bir portre olarak aynı şekilde abartılmıştır. Eğer kitle toplumu kısımlara ayrılmış, kişisel ilişkilerde yapaylığa düş-müş, anonim, geçici, uzmanlaşmış, faydacı, rekabetçi, paragöz, mobil, statü açlığı içinde görülüyorsa, madalyonun öbür yüzüne de bakmamız gerekir: Mahremiyet hakkı, iş ve arkadaş seçiminde özgürlük, aidiyetin aksine başarıya dayalı statü, bir tek egemen grubun toplumu imtiyazlı ve monopolcü bir şekilde kontrol et-mesi yerine normlarda ve standartlarda çoğulluk. Sör Henry Mai-ne'in belirttiği gibi, modern toplum hareketi, statüden sözleşme-ye doğru gelişmiştir. Bu anlamda, dünyadaki sabit bir yerden olası bir özgürlüğe doğru ilerleyen bir harekettir.

Kitle toplumunun ilk teorisyenleri (Ortega, Marcel) dikkatlerini "kusursuzluğun bozulmasına" yoğunlaştırırken, daha sonraki teorisyenler (Mannheim, Lederer, Arendt) aşırı organizasyonla birlikte faşizmin yükselişini kolaylaştıran sosyal dokunun parçalanmasına dikkat çekmişlerdir. Son zamanlarda, komünist başarıların ışığı altında, kitle toplumunun bireyin etkin sosyal gruplara gerçek katılımını sağlayamadığı için, özellikle komünizmin nüfuzuna karşı savunmasız kaldığı ve kitle örgütlenmesinin hantal yapısından dolayı komünist nüfuza ve manipülasyona özellikle açık bir hâle geldiği ileri sürülmektedir.[17] Komünistler sızma konusunda kesinlikle müthiş başarı göstermişlerdir ve onların "ön örgütlenmeleri" yüzyılımızın büyük siyasi buluşlarından biri olarak sayılabilir. Ancak komünist teknikleri göz ardı etmeksizin, buradaki gerçek problem (muhalif entelektüellerin modern kültüre saldırmalarına karşı gösterdiği mazeret bir yana) "kitle toplumu"ndan çok, verili sosyal düzenin sosyal hareketliliğin talepleri ile sosyal değişim başladığında ortaya çıkacak olan hayat standartlarındaki artışı karşılayabilme kapasitesi veya kapasitesizliğinde yatmaktadır. Bu herhangi bir radikal hareketin kilit noktasıdır.

İnsanları isyana sürükleyen şey, başlı başına yoksulluk değildir. Yoksulluk daha çok kaderciliğe, ümitsizliğe, ritüellerle ve bâtıl inançlarla şekillenen doğaüstü güçlerden medet ummaya yol açar. *Toplumsal gerginlikler, gerçekleşmemiş beklentilerin bir ifadesidir.* Sadece beklentiler harekete geçtiğinde radikalizm başa geçer. Sınıf farkı bilincinin derinleştiği, sosyal ilerlemenin olanakları zorladığı ve kültür kurumlarının hırslı entelektüellere hareket alanı açmakta yetersiz kaldığı toplumlarda radikal güç (ki burada komünizm isteklerini, genel anlamda radikalizm isteklerinin değişik bir biçimi olarak görmek gerekir) muazzamdır.

Radikalizm, duyarsız köylülerden çok sanayi işçileri arasında (Calabria'dan çok Milan'da) ya da uzun süredir sendikalaştırılmış işçilerden çok (örneğin Hindistan) yolu tıkanmış entelektüeller arasında yayılır. Kırgınlık, Max Scheler'in belirttiği gibi, insani dürtülerin en güçlüleri arasında yer alır. Bu, siyasette de katiyen böyledir. Milli gelirin arttığı yerler, kitlelerin bu artıştan eşit pay alma beklentilerinin göreli olarak karşılandığı ve sosyal hareketliliğin her zamankinden daha fazla sayıda insanı etkilediği, aşırı uçlardaki siyasetin en az geçerli olduğu (özellikle Birleşik Devlet-

ler, Britanya ve kuzeybatı Avrupa bölgesi gibi) ileri sanayi ülkeleridir. Merhum Joseph Schumpeter'in kötümser olarak inanmış olduğu üzere,[18] Asya gibi yeni yeni uyanan toplumlarda, kilit toplumsal tabakanın (özellikle entelektüellerin) sabırsız beklentileri ekonomik gelişmenin gerçek olanaklarını öylesine aşabilir ki, komünizm çoğunluk için akla yatkın tek çözüm gibi görünebilir.[19] Böyle bir durumun Hindistan'da mı yoksa Endonezya'da mı olacağı, önümüzdeki on yılın siyasi belirsizlikleri arasındadır. Ancak her ne olursa olsun, radikal çağrılara en güçlü karşılığı veren, kitle toplumu değil herhangi bir toplumun sabırsız popüler beklentileri en basit anlamıyla karşılama yetersizliğidir.

Kitle toplumu hipotezinin bakış açısından, Birleşik Devletler siyasi muhalefete karşı özellikle savunmasız kalmak durumundadır. Ülkemizde şehirleşme, sanayileşme ve demokratikleşme, eski temel ve toplumsal bağları tarihte daha önce görülmemiş bir şekilde erozyona uğratmıştır. Yine de, depresyon döneminde yüksek oranlı işsizlik, bu ülkede —herhangi bir Batı Avrupa ülkesinde olduğundan— daha uzun sürmüş ve daha şiddetli yaşanmış olmasına karşın, ne komünist hareket Birleşik Devletler'de gerçek anlamda ayak basacak sağlam bir yer bulabilmiştir, ne de Avrupa modelinde görülen herhangi bir faşist harekete rastlanmıştır. Bu nasıl açıklanabilir?

Birleşik Devletler'in, yalnız ve yalıtılmış bireylerden oluşan "atomize" bir toplum olduğu ileri sürülmüştür. Bazen alaya almak için kullanılan, Amerikalıların dernek üyelerinden oluşan bir ulus olduğuna yönelik basmakalıp ifade unutulmamalıdır. Bugün Birleşik Devletler'de yaklaşık olarak toplam 80 milyon (gerçekte bu rakamı kat kat aşan) erkek ve kadın üyesi bulunan en azından 200.000 gönüllü organizasyon, dernek, kulüp, cemiyet, loca ve birlik bulunmaktadır. Büyük bir olasılıkla, dünyanın hiçbir ülkesinde böylesine yüksek bir düzeyde, bazen absürt ritüeller hâlinde konulan, ama yine de gerçek ihtiyaçları gerçekten karşılayabilen gönüllü toplumsal hareketlilik yoktur.[20]

"Yanlış olduğunu gördüğü bir şey için, 'buna karşı bir kanun olması gerekir, ama aynı zamanda bununla baş etmek için bir organizasyon kurulmalı' diye düşünmek sıradan bir Amerikalı için doğaldır." der Gunnar Myrdal.[21] Bu organizasyonların bazıları işverenlerden, çiftçilerden, işçilerden, emeklilerden, sendikalar-

dan, kıdemlilerden vs. oluşan baskı gruplarıdır. Fakat daha binlercesi de tıpkı Siyahi İnsanları Geliştirme Ulusal Birliği, Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği, Kadın Seçmenler Derneği, Amerikan Yahudi Cemiyeti, Öğretmen Anne Babalar Birliği, Mahalli Cemaatleri Geliştirme Grupları, vb. gibi her biri yüzlerce insana elle tutulur, duygusal olarak paylaşılabilen etkinlikler sunan gruplardır.

Bu ülkede çeşitli kültürel, sosyal ve siyasi faaliyetler yürüten etnik grup organizasyonlarının sayısı aynı şekilde oldukça şaşırtıcıdır. İrlandalı, İtalyan, Yahudi, Polonyalı, Çekoslovak, Finlandiyalı, Bulgar, Besarabyalı ve diğer milli grupların sayısı, bunlar arasındaki dayanışma, ortaklık ve siyasi grupların her birinin Amerika'daki rolü şaşırtıcı derecededir.[22]

Anonimleşmenin gelişmiş olacağı düşünülen şehir merkezlerinde bile yerel bağların genişliği müthiştir. Chicago'nun şehir sınırları içerisinde, örneğin haftalık yaklaşık bir milyon tirajı olan 82 cemiyet gazetesi bulunmaktadır. Chicago'nun daha geniş metropol bölgesinde, bu rakam 181'dir. Standart sosyoloji teorisine göre, kent sakinlerine haber ve dedikodu ulaştıran bu yerel gazetelerin, ulusal medyanın baskısı altında yavaş yavaş yok olmaları gerekir. Ancak tam tersi olmaktadır. Chicago'da böyle gazetelerin sayısı 1910'dan bu yana yüzde 165 oranında artmıştır. Geçen kırk yıl içinde tiraj yüzde 770 artmıştır. Bu yerel gazeteleri araştıran sosyolog Morris Janowitz'in gözlemlerine göre: "Toplum tek yönlü olarak —*gemeinschaft*'dan *gesellschaft*'a doğru— bir trend takip ettiğini düşünenlerce tanımlandığı şekilde gayrı-insani, benmerkezci ve çorak bir hâle geldiyse; o zaman sosyal bilimin araştırdığı suç oranları, toplumsal düzensizlik ve psikopatoloji olgularının (bugünkü gibi) tehlikeli bir düzeyde değil de daha az bir düzeyde olması gerekirdi."[23]

Gönüllülüğe dayalı bu tür derneklerin geniş gruplarının, ilgili ülkenin kültürel düzeyine ilişkin bir gösterge olup olmayacağı tartışmalı bir konudur. Ortega'nın savunduğu gibi, kültürel standartlar dünya çapında düşüşe geçmiş olabilir (mimaride, giyim kuşamda, tasarımda, her şeyde mi?). Bununla birlikte, bugün nüfusun daha büyük bir bölümü, değerli kültürel etkinliklere katılmaktadır. Bu, geçen elli yıl boyunca Amerikan hayat standardının tam tamına ikiye katlanmasının doğal bir sonucudur.[24]

Artan eğitim düzeyi, kültüre verilen değerin arttığı anlamına gelmektedir. Birleşik Devletler'de klasik müzik konserlerine,

beysbol maçlarından daha fazla para harcanmaktadır. Kitap satışları on yıl içerisinde ikiye katlanmıştır.[25] Bugün Birleşik Devletler'de binin üzerinde senfoni orkestrasının yanısıra yüzlerce müze, enstitü ve kolej sanata para harcamaktadır. Orta kültür toplumunun geniş bir kesiminin geliştiğini gösteren daha birçok endeksten söz edilebilir. Önümüzdeki yıllarda sürekli olarak artan verimlilik ve boş zamanla birlikte, Birleşik Devletler daha fazla etkin bir kültür "tüketicisi" konumuna gelecektir.*

Amerikan kitle toplumunun bireylerine fazladan bir konformist baskı yaptığı ileri sürülmüştür. Fakat kimin neye uyum sağladığını belirlemek kolay değildir. *New Republic*, "reklamcıların kültürü allayıp pulladıklarını" duyurmaktadır. "Radikal sol"un yayın organı *National Review*, toplumumuzda "liberaller"in fikir üretme egemenliğine karşı putları kırma bayrağını kaldırmakta-

---

* Kitle toplumu kavramının kullanımındaki diğer bazı belirisizlikler "kültür" sözcüğünün antropolojik ve hümanist anlamlarındanki karışıklıklardan ileri gelmektedir. Bazı eleştirmenler yerel geleneklerin veya şive farklılıkları, yemek kültürü, şarkı, dans, espri anlayışı, vb. bölgesel uygulamaların "çöktüğünü" ve bunların yerine bireyleri aynı hizaya getiren kitle toplumu kültürünün gerilemesinin bir sonucu olarak tekdüze milli kalıpların geldiğini belirtmektedirler. Bu gerçek değişimler, dar görüşlü kültürel kalıplardan daha evrensel kültürel biçimlere doğru bir değişim olarak sadece antropolojik anlamda önemlidir. Ancak böyle değişimler, kültürün hümanist niteliğine ilişkin bir yargı olmak *zorunda* değildir. (Geçmişte kırsal kalıpların kırılmasının "yüksek kültür"ün gelişimi için bir başlangıç olarak görülmesi ilginçtir. Bugün kırsal kalıpların kırılması hümanist kültürün yıkılmasının bir parçası olarak görülmektedir.) Aradaki farklar açık olarak ortaya konulmalıdır. Antropolojik kültür kavramı rölativisttir. Herhangi bir kültüre ilişkin hiçbir yargıda bulunmaz ve "yüksek kültür"ü eleştirmek için kıstas olarak kullanılamaz. Zevk anlayışının halk danslarından ve geleneksel espri anlayışından, Brezilya sambalarına ve Broadway havailiklerine doğru değişmiş olduğu gerçeği, kültürün karakterinden analitik olarak daha farklı bir sorundur. Bu eleştiriler yapılırken, biri toplumun varsayılan düzensizliğiyle, diğeri kültürün niteliğiyle ilgilenmektedir. Bu makalenin amacı, toplumun düzensizliğine ilişkin bir yargıda bulunmak için gelenek (*gemeinschaft*, vs.) fikrinin zikredilmesinin bilimsel anlamda sahte olduğunu ve bir değeri gizlediğini belirtmektir. Ciddi olan diğer eleştiri ise bu makalenin kapsamı dışında kalmaktadır. ("Üst kültür"e karşı "orta kültür" tartışmaları için bkz. Clement Greenberg, "The Plight of Our Culture," *Commentary*, Haziran ve Temmuz, 1953. Aynı zamanda bkz. Mary McCarthy, "Güzel Amerika," *Commentary*, Eylül, 1947.)

dır. *Fortune*, "örgüt müridi"nin ortaya çıkmasını kınamaktadır. Bu eğilimlerin her biri var olmakla birlikte tarihsel bir bakış açısından bugünkü genel yönetim tarzında Amerika'da geçen yarım yüzyıl içinde herhangi bir zamanda olduğundan muhtemelen daha az konformizm bulunmaktadır. Yirmilerde olduğundan daha az bohem hayatı (cinsel toleransın artmasına karşın) ve otuzlardakinden (Yeniden Yapılanma'nın genel reformlar başlatmış olmasına karşın) daha az siyasi radikalizm olduğu doğrudur. Fakat siyasi olarak ölü bir noktaya varılmış olması, kurumların da ölü normları olması gerektiği anlamına mı gelmektedir? Hiç sanmıyorum. Bugünün *Main Street*'inde, otuz yıl önce tamı tamına Carol Kennicott'unki kadar konformistlik bulmak bile zordur. Artan eğitim düzeyiyle birlikte bireyler daha geniş ilgi alanlarına dalmaktadırlar. ("Yirmi yıl önce New York'un dışında Beethoven satamazdınız," diye anlatıyor bir plak satıcısı. "Bugün çok sayıda Palestrina, Monteverdi, Gabrielli, Rönesans ve Barok müzikleri satıyoruz.")

Birleşik Devletler'de hiç kimsenin konformizmi savunmaması ilginç bir gerçektir. Herkes ona karşıdır ve muhtemelen her zaman karşı olmuşlardı. Otuz beş yıl önce orta sınıftan herhangi bir Amerikalıyı "Babbitt" olmakla suçlayarak sinir edebilirdiniz. Bugün aynı şeyi konformizm suçlamasıyla yapabilirsiniz. Sorun kimin kimi suçladığını bilmektir. Aralık 1958'de (on iki milyon tirajlı) *Reader's Digest*, (beş milyon tirajlı) *Woman's Day*'deki "The Danger of Being Too Well-Adjusted," adlı bir makaleyi yeniden yayımladı. Makalenin konusu büyük insanların topluma uyumlu olmadıkları üzerineydi. Ve makalede "konformizmi din hâline getirdik," diyen bir psikiyatrdan alıntı yer almaktaydı. Yine de anımsamak gerekir ki her çocuk farklıdır ve farklı "olmalıdır."

Böyle alıntılar, orta sınıfta "konformizmin" olmadığını kanıtlamaz; kanıtladığı durumlardaysa, beraberinde bununla ilgili büyük bir kaygı ve suçlama da bulunmaktadır. Toplumun uçlarında yaşayanlar, davranışları çok geçmeden kültür adına bir tarz oluşturan üst sınıftan Bohemler, her fırsatta konformist olmadıklarını vurgulamak için çılgınca yeni yollar aramaktadırlar. Pickfair sosyetesinin yirmilerde (evlerinde XIV. Luis ile Barnum & Bailey bir arada bulunmayan) Avrupa monarşisini taklit ettiği Hollywood'da, (okur sayısı yirmi beş milyon olan, 22 Aralık 1958 tarihli büyük boy 'eğlence' sayısında) *Life* dergisine göre, "uyum-

suzluk, artık toplumsal itibarın anahtarıdır ve şu Kızgın Orta Yaşlı Adam (Frank Sinatra) bunun peygamberidir ve topluma kral gibi hükmetmektedir." Sinatra'nın tarzı, *Life*'ın belirttiğine göre, eski Hollywood tabularıyla kasıtlı olarak dalga geçmektir. Ve bu tarz ısrarla, konformist olmak istemeyen diğer tarzlar tarafından taklit edilmektedir. Anlamlı bir biçimde, *Life*'ın söz etmediği bir gerçek olarak, egemen toplumsal düzen ve onun liderleri olan Sinatra, Dean Martin, Sammy Davis, Jr., azınlık gruplarından ve yolun yanlış tarafından gelmektedirler. Sinatra ve Martin, İtalyan'dır. Davis ise siyahidir. Eskiden Amerikan hayatında bir azınlık grubu zirveye çıktığında genellikle toplumun kurulu düzeninin tarzını ve tavrını taklit ederdi. Hollywood'da eski statü hiyerarşileri fragmanlara ayrılmıştı, yeni tarzlar eskinin şatafatlı halleriyle alay ederek kazandıkları zaferi kutlamaktadırlar.

Uyuşturucu kullanan, coşkulu, güçlü, kendilerini serseri ilan eden Beatnik'ler edebi hayatın uçlarında ve farklı bir sosyal fenomende yer alarak "Amerikan kültür hayatının gelenekle kabuk tutmasını sağlayan yüksek düzeyde organize Neoanti-yeniden yapılanmanın iş bulma kurumunun akademik ve edebi hareketine karşı olmuşlardır." Fakat Delmore Schwartz'un geçenlerde ileri sürdüğü gibi, tek gerçek şu ki Beatnik'ler hayali isyancılardır, "işin özünde şiddetli bir şekilde konformizm karşıtı olmaları vardır ki, zaten öyleydiler... konformizm karşıtlığının hemen hemen her çeşidi, herkese açık şekilde, kabul edilebilir ve itibar görür bir hâle gelmişti. Saygın toplumun, (kitapların sansür edilmesi, yasaklanması ve polis tarafından dayatılan ahlakçılık gibi çeşitli şekillerdeki) egemen Püriten ve Viktoryen hayat tarzına saldıran eski Bohem hayatının aksine, yeni konformizm karşıtlığının gerçek bir düşmanı yoktur... bu nedenle yeni isyan tarzı daha çok ringde olmayan bir rakibi nakavt etmeye çalışan bir boksöre benzemektedir."[26] Ayrıca ironik bir gerçek olarak —Beatnik'lerin olası hedefi durumundaki gri pazen giysili adam— Russell Lynes'ın belirttiği üzere, özellikle reklamcılık veya eğlence sektöründe çalışanın bizzat kendisi üst bohem sınıfındandır. İş ise giyim kuşam, yeme içme, gezme eğlenme gibi kendine özgü zevklerle övünmek ve hava atmak için gelir elde etmek amacıyla kabul edilmiştir.* Bu birçok grubun sorunu konformizm değil, yeni-

* "Chicago Finansörü Albert Newman'ın zengin bir şekilde döşenmiş Lake

lik olarak kattıklarıdır.

Bir paradoks daha eklemek gerekirse, kitle toplumunun ilk teorisyenleri (örneğin Simmel) insanların geniş metropoliten kovanlarda birbirlerinden izole olmalarından, birbirlerine karşı kayıtsız ve anonim kalmalarından dolayı kitle toplumunu eleştirmişlerdir. Diğerlerinin eleştirilerine duyarlı olan Amerikalılar, bunu kendilerine görev addederek, savaş sonrası varoşları inşa ederken kardeşlik, dayanışma, birlik beraberlik oluşturmaya çalışmışlar ve sonunda kendilerini konformist olmakla suçlanır bir halde bulmuşlardır. İnsanların şehirlere geri dönüş yaptıkları son dönemlerdeki trende göre insanlar tepki olarak Avrupa sosyolojisinin bir sonraki araştırmasında anonimliği, izolasyonu, ruhsuzluğu ve *anomi*'yi tekrar gündeme getirecek bariyerler oluşturmaktadırlar.

Boşanmanın, suçun ve şiddetin ülkedeki geniş çaplı toplumsal düzensizliğin göstergesi olduğu yönünde şikâyetler gelmektedir. Fakat artan boşanma oranları ailenin parçalanmasını değil de, daha özgür ve daha bireysel düzeydeki tercihleri, "partner" evliliğinin ortaya çıkmaya başladığını göstermektedir. Suç konusunda ise, aslında günümüzde (sinema, televizyon ve basın yoluyla suça daha çok "pencere" açılmasına ve şiddetin çeşitlenmesine karşın) yirmi beş otuz yıl öncesinde olduğundan daha az suç ve şiddet olaylarının yaşandığını göstermeye (bkz. Bölüm 11) çalıştım. Chicago, San Francisco ve New York o yıllarda kesinlikle

---

Shore Drive üzerindeki apartman dairesinde canlı bir sohbete dalan misafirler duvardaki Picasso, Monet ve Jackson Pollock tablolarına bakmaktadırlar. Sehpalarda ve raflarda Peru'ya özgü bereket simgeleri, açık yeşil bilezikler, bir Japon savaş gemisinin üst güvertesine benzeyen heykeller durmaktadır... [Misafirler] dopdolu bir katalog olan *Uluma* adlı ünlü kitabın yazarı 32 yaşındanki Paterson'lı Allen Ginsberg'le tanışmaya gelmişlerdir. ("Kendi kuşağımın en aklıbaşında olanlarının çılgınca, aç çıplak bir halde delilikten mahvolduklarını gördüm."). . . Nihayet Şair Ginsberg altında kot pantolon, üzerinde siyah-kırmızı kareli siyah yamalı oduncu gömleğiyle geldi. . . tersine bir Marx Biraderler sahnesinin çarpıcı çılgınlığıyla Beatnik'ler [Ginsberg ve iki arkadaşı] şiirlerini okudular, yeni çıkan Beatnik dergisi *The Big Table* için para topladılar ve ardından çekip gittiler. . . Yüksek edebiyat sosyetesi, bu üçlüyle âni bir çarpışma yaşadı. . . [Ertesi akşam] Sherman Otel'de Beatnik'ler (her biri 1$ ve üzeri para ödeyen) 700 kişilik meraklı bir kalabalık için daha çok şiir okudu. . ." (*Time*, 9 Şubat 1959).

şiddet ve saldırı olaylarının yoğun yaşandığı şehirlerdi. Ancak genellikle bir alt sınıf fenomeni olan şiddet suçu o zamanlar gecekondu mahallelerinin ekoloji sınırları içerisinde bulunmaktaydı. Bu nedenle insanlar geçmişte sessiz sakin, ağaçlı yollarla dolu, suç olaylarının olmadığı eski huzurlu günleri hatırlayıp hayatın akışının daha düzgün olduğunu düşünebilir. Fakat geçmişte yaşananlara şöyle gelişigüzel bir bakış bile —çete savaşları, genelevleri, San Francisco'nun Barbary Sahili'ndeki, Chicago'nun Birinci Bölge'sindeki veya New York'un Beş Mahallesi'ndeki sokak kavgalarını gözünüzün önüne getirin— gerçek hayatta bu şehirlerde ne kadar çok şiddet olduğunu görmeye yeter.

Bu noktada "kitle toplumu" gibi geniş çaptaki soyutlamalarla elde edilen toplumsal düzensizlik bulguları ve bunlardan sonuç olarak çıkarılan çöküş anlayışı, kıyaslama kıstasları olmaksızın hiçbir anlam ifade etmez. Bugün Birleşik Devletler'de sosyal ve kültürel değişim, herhangi bir ülkede olduğundan daha fazla ve daha hızlıdır. Ancak bu durumda, toplumsal düzensizliğin ve *anomi*'nin böylesi bir değişimden kaynaklandığı varsayımı çıkarılamaz.

Bu belki de Birleşik Devletler'in kültürüne "işlemiş" değişime ve yeniliğe sahip, muhtemelen tarihteki tek büyük toplum olduğu basit gerçeğinden dolayı böyledir. Eskiden beri veya bugünkü gibi, ister gelenekselci ister muhafazakar olsun, hemen hemen bütün insan toplumları değişime direnme eğilimindedir. Azgelişmiş ülkeleri sanayileştirmek için verilen büyük çabalar, Avrupa'da işçi hareketliliğini artırmasına ve piyasaları genişletmesine karşın —ki bütün bunlar verimliliğin ve hayat standartlarının artması için gereklidir— tekrar ve tekrar değişime karşı kökleşmiş bir dirençle karşılaşarak engellenmiştir. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nde değişim büyük çapta bir zorlama vasıtasıyla sağlanmıştır. Feodal bir geleneği olmayan —Jefferson'un ifadesiyle, Tanrı'yı bir "zanaatçı" olarak addeden— pragmatik bir dünya görüşüne dayanan, geniş ve zengin bir arazinin kendine özgü şartlarından doğan sınırsız bir iyimserlik ile yeniye duyulan sürekli istekle harmanlanmış bir kültür olan Birleşik Devletler'de, değişim ve değişime hazır olmak kural hâline gelmiştir. Bu aslında kendilerini Avrupa geleneğine temellendiren teorisyenler tarafından öngörülen değişimin sonuçlarının neden çok fazla doğrulanmadığını göstermektedir.

Kitle toplumu değişimin bir sonucudur ve bizzat kendisi bir değişimdir. "Kitleleri" bir zamanlar dışlandıkları topluma kazandırmaktır. Fakat kitle toplumu *teorisi* bize değişimin kaynaklarını bulabilmemizi sağlayacak toplumun parçalarının birbirleriyle olan ilişkilerini göstermez. Alternatif bir teori kurmak için elimizde yeterli veri olmayabilir. Ancak, en azından bu ülkede, bazı önemli faktörlerin geçmişe göre daha yakından incelenmeyi hak ettiği görüşündeyim: idareli bir tasarruf toplumundan baş döndürücü bir şekilde harcama toplumuna geçiş; aile kapitalizminin parçalanması ve bunun kurumsal yapılanmalar ve siyasi iktidar üzerindeki etkileri; karar mekanizmasının devlette siyasi olarak ve büyük kurumsal yapılarda iktisadi olarak merkeziyetçileşmesi; yükselen statü ve sembol gruplarının özel menfaat gruplarının yerini alması ki tüm bunlar yeni toplumsal yapıların oluşmakta olduğunu ve bunlarla birlikte kitle toplum hayatının karmaşıklığında daha büyük değişimler yaşanacağını göstermektedir.

Ailenin parçalanmasında, bazılarının temel değerlerin bir kaynağının kaybolduğunu bazılarınınsa serbest evliliklerin daha sağlıklı birliktelikler kuracağını görmesi gibi, bir ahlakçı çekince duyabilir veya onay verebilir. Fakat tek gerçek şudur ki, bu değişimler geçen iki yüzyılı aşkın bir süredir Batı toplumunun sorunlarına ve şimdi de dünyanın sorunlarına çözümler getiren bir toplumda ortaya çıkmaktadır: özgürlükler çerçevesi içerisinde hem insanların büyük çoğunluğunun hayat standardını artırmak, hem de toplumun yüksek kültür düzeyini korumak nasıl mümkündür? Bu nedenlerden dolayı kitle toplumu teorisi, Batı toplumunu açıklamakta artık yeterli değildir. Sadece çağdaş yaşama karşı romantik başkaldırının bir ideolojisi olarak görev görmektedir.

2.
BÖLÜM

Aile Kapitalizminin Parçalanması: *Amerika'daki Sınıf Değişimleri Üzerine*

Batı toplumunda sosyal sınıfların yükselişinin ve düşüşünün hikâyesi, Pirenne ile Schumpeter'ın belirttikleri gibi, ailelerin yükselişi ve düşüşü ile ilgilidir. Sınıfsal konuları bireysel düzlemde görmeye alışkın birçok Amerikalı sosyolog gibi, bu gerçeği anlamaksızın, ne geçmişteki egemen iktisadi sınıfların özel dayanışması ne de bugünün çağdaş toplumunun gücünün parçalanmasının kökenleri anlaşılabilir.

Kapitalizm, Marx'ın gördüğü gibi, sadece işçi-işveren ilişkilerine ve keskin ekonomik hatlarla birbirinden ayrılmış sınıflara dayalı iktisadi bir sistem değildir. Ancak iktidarın aileden aileye aktarıldığı ve mülkiyetten duyulan memnuniyetin kısmen aileyle aynı ismi taşıyan müesseseye dayandığı bir sosyal sistemdir. (Marcel Pagnol'un *Fanny* adlı eserinde, ticari müesseselerin çoğunda sürdürülen eski bir uygulama olan dükkânın kapısına "... ve Mahdumları" ibaresini ilave etme ümidi Paisse'yi mest etmektedir.)

Ailenin sosyal organizasyonu iki müesseseye dayanmaktadır: mülkiyet ve "hanedan" evliliği. Mülkiyet, kanunlarla korunan ve devletin zorlayıcı yaptırımıyla kuvvetlendirilmiş iktidar demektir. "Hanedan" evliliği ise, mülkiyeti koruma ve miras yoluyla aktarma ve bu sayede aile müessesesinin devamını sağlamaktır. (Bu sürecin klasik bir örneği, ünlü Alman çelik şirketler zincirinin erkek mirasçısı kalmadığında Gustav von Bohlen'in soyisim olarak

Kupp'u almasıdır.)

Mülkiyetin aile yapısıyla olan ilişkisi Batı toplumunun, Roma'nın toprak kanunlarına kadar uzanan en eski müesseselerinden biridir. Toprak, tarihsel olarak, en eski ve en temel mülkiyet ve iktidar şeklidir. Roma kanunlarında mülkiyet belirli bir kişiye, bir aile reisine ait değildir; mülkiyet vârise aittir. Ve vâris aile reisi olduğunda, mülkiyet artık ona değil vârislerine aittir. Sör Henry Maine'in deyimiyle mülkiyetin aidiyetine dair bu "kurgu", mülklerin "devredilmemesi" (yani kimsenin kendi isteğiyle malını mülkünü elden çıkarmaması) amacıyla gereklidir. Toprak mülkiyetini serbestçe elden çıkarmaya çalışmak —devredilebilmesini sağlamak— meşruten vakfedilen mülkiyeti muhafazadan feragat etmek, kati anlaşmalardan, mirasın ailenin en büyük vârisine kalması vs. gibi kurallardan vazgeçmek, mülkiyeti serbest bir mal hâline getirme çabalarının bir parçasıdır. İngiltere kanunlarında mülkiyetin devredilebilirliğine dair engeller ancak 1925'den sonra tamamen kaldırılmıştır.

Felsefi anlamda, birbirine *bağlı* mülkiyet ve aile müesseseleri, yerleşik bir toplumun her zaman gerekli önkoşulu olarak görülmüştür. On dokuzuncu yüzyılın sonunda Godwin ve Condorcet, ilerlemenin ve özgürlüğün evlilik bağlarının kopmasıyla ve bütün mülkiyetin paylaşılmasıyla mümkün olabileceği konusunda ısrarlıydılar. Bunlara cevaben Rahip Malthus, aile ve mülkiyet bağları olmaksızın şehvete ve ahlaksızlığa dair "doğal" içgüdülerin sınır tanımaksızın ortaya çıkıp toplumun tüm bağlarını parçalayarak geçim kaynaklarının tükenmesine yol açacağını ve sonuç olarak insanlara mutluluktan çok fakirlik ve sefillik getireceğini iddia etmiştir. *Nüfusa Dair Deneme*, aslında demografik bir çalışma değil, ahlaki bir vaazdır.

Ancak aile ve mülkiyet sistemlerinin bağlantısında, iktisadi ve ahlaki fikirlerden daha fazlası mevcuttur. Her iki müessesenin kaynaşması sayesinde bir sınıf sistemi devam etmiştir: aynı sosyal seviyedeki insanlar bir araya gelmiş, zenginliklerine göre aynı okullarda öğrenim görmüş, aynı hayat tarzlarını ve ahlaki kuralları benimsemiş, aynı kitapları okumuş, aynı önyargıları taşımış, aynı sosyal çevre içerisinde kaynaşmış, kısacası ayrıcalıklı bir hayat tarzı yaratmış ve paylaşmıştır.

Önemli bir gerçek şudur ki, geçen yetmiş beş yıl içinde mülkiyet ve aile müesseseleri arasındaki, Malthus'un savunduğu, top-

lumun "temel kanunları"nı temsil eden eski ilişki çökmüştür. Bu çöküşün belirli nedenleri kısa bir taslak için son derece karmaşıktır. Fakat süreç açıktır. Burjuva toplumunda evlilik, cinsel ilişkileri sınırlar içerisinde tutmanın bir yoluydu: burjuva evliliğinde Denis de Rougement'ın zekice gözlemlediği gibi, her kadının bir kocası ve arzuladığı bir sevgilisi vardır. On dokuzuncu yüzyılın büyük Avrupai romanları, Tolstoy'un *Anna Karenina*'sı, Flaubert'in *Madame Bovary*'si, aldatma ekseninde bu paradoksa işaret etmektedirler. Romantizmin yükselmesi, bireysel bağlılığa, seçim özgürlüğüne verilen yüksek değer, ihtirasın dünyevi ve cinsel yollarla anlatılması, "hanedan" evlilik sistemine karşı gelişmelerdir. Kadınların özgürleşmeleri, bir anlamda burjuva toplumunun en kalıcı yanlarından birinin ortadan kalması anlamına gelmektedir. Eğer kadınlar sınıf farklarına aldırmaksızın arzularına göre özgürce evlenirlerse, o zaman hanedan evliliği ile iç içe geçmiş iktisadi müessese kalıcı gücünün birazını kaybeder.

Ancak modern aile kapitalizminin kaybolmasının iktisadi sistemin doğasına daha fazla özgü nedenleri de vardır. Bunlardan bazıları geneldir: geniş ailenin veya klanların ortadan kalkması müesseseyi yönetmeye yetenekli vârislerin seçeneklerini daraltmış; profesyonel tekniklerin artan önemi kan bağlarından çok yeteneğe daha bir değer verilmesine neden olmuştur. Bu nedenler genel anlamda Birleşik Devletler'e ve özellikle şirket işlerinde yönetsel ve teknik yeteneğe sahip kişilerin, sadece aile bireylerinin egemenliğini reddetmeleri ve yönetimi ele almaları durumuna bağlıdır. Yine de Avrupa'da, örneğin David Landes'in çalışmalarının gösterdiği gibi, aile müessesinin sürekliliği dikkate değerdir.[27] Ve böylesine tedbirli, muhafazakâr, dışarıdan gelen sermayenin kendi işlerine karışması konusunda korkuları olan aile müesseslerinin devam eden varlığı, Landes'e göre Avrupa kıtasında şimdiye kadar devam eden yavaş büyüme oranının başlıca nedenlerinden biridir.

Amerika'daki durum, baştan beri biraz daha farklı olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Birleşik Devletler'deki hemen hemen bütün toprak sahipliğinin, Avrupa'daki gibi hususi bir vârisler sınıfına munhasır olmayan mülk şeklinde olması ve ailenin kurucularının mülkiyetin gelecek nesillere aktarılması konusunda göreli olarak daha az etki gücüne sahip olmasıdır. Bir diğeri ise, Birleşik Devletler'de çeşitli karmaşık nedenlerden dola-

yı bir gelenek —veya en azından bir mit— olarak oğulun babanın halefi değil, daha çok kendi adına mücadele veren bir birey olmasıdır. Tarihsel ve sosyo-psikolojik bu iki faktör, Birleşik Devletler'deki aile kapitalizmi sisteminin tam anlamıyla gelişmesini engelleyen ayırt edici unsurdur.

Yine de böylesi bir sistem yaratmak için sürekli çaba gösterilmiştir. Bernard Bailyn'in on yedinci yüzyıldaki Amerikan tüccarlarına dair eserinde belirttiği gibi, Birleşik Devletler'de girişimciliğin yükselişe geçmesi bireysel inisiyatiften değil, aile dayanışmasından dolayı mümkün olmuştur.[28] Aile başlangıç sermayesinin kaynağıdır ve geniş bir ailede girişimciliğin gelişmesini sağlayacak çeşitli yetenekler bulunmaktadır. Aile şirketleri Batı sahil şeridi boyunca —özellikle Boston, Philadelphia ve New York'un başlıca şehirlerinde— post-kolonyal dönemde oldukça yaygındı ve "toplum" önde gelen bu aile klanlarından oluşmaktaydı. Sürekli Batı'ya hareketin, yaygın spekülasyonların, şiddetli iktisadi dalgalanmaların hepsi yıkıcı faktörler olarak rol oynamıştır.[29]

İç Savaş'ın ardından gelen hızlı sanayileşmeyle birlikte, yeni şirketler genellikle aile grupları olarak kurulmuştur. Kapitalist bir toplumda paranın ve kredinin kontrolü, sermaye oluşumunun kaynakları iktidarın dayanak noktasıdır. Yeni kurulan şirketlerden birkaçı kamu kuruluşuydu. Bunlar aile holdinglerinden sermaye sağladılar ve "otofinansman" yoluyla genişlediler. Ülkedeki "orta-ölçekli" birçok endüstri tipik aile şirketiydi. Bu, en çok tekstil ve mayalı içki sektörleri için geçerliydi. Fakat diğerlerinde de durum farklı değildi. Birçok işin "gizli" doğası ve dünyanın farklı yerlerinde güvenilir kişilere duyulan ihtiyaç nedeniyle uluslararası bankacılık, tipik olarak bir "aile" işiydi. Aynı durum gemicilik için de geçerlidir. Kimyevi maddeler, sabun ve gazeteciliğin yanısıra paketleme, tarihsel nedenlerden dolayı sıkı sıkıya aileye bağlı şirket gruplarından biri olmuştur. Amerikan sanayisinde büyük "isimler" başlangıçta "aile" isimleri olarak ortaya çıkmıştır: du Pont, Swift, Armour, Grace, Ford, Olin kimyasalları, Dow, vs. Bugün bile, birçok büyük gazetenin sahipleri piyasadaki kamu kuruluşlarından ziyade ailelerdir.

Aile sisteminin aynı zamanda toplumsal bir karşılığı da vardır: aile müessesesinin ikamet ettiği kasabalarda önde gelen ailenin egemenliği. Endüstriyel işletmelerin birçoğu, en azından on dokuzuncu yüzyılın sonları ile ve yirminci yüzyılın başlarında, nehir-

vadi bölgelerinde yerleşmişlerdi. Tabakalaşmanın topografik bir bağlantısı da vardır: işçiler vadilerde yaşamaktaydılar, çünkü fabrikalar oralarda kurulmuşlardı. Aile sahipleri ise "tepede" yaşamaktaydılar, çünkü hâkim bir manzarası vardı.

Bununla birlikte aile kapitalizminin çoğu kendilerini birçok orta ölçekli işletmelere sabitlemişlerdi ve o kadar çok şehre kendi damgalarını vurmuşlardı ki, büyük ölçekli sermaye endüstrilerinin bulunduğu bölgelerde egemenlik kurma bakımından asla başarı kazanamadılar. Bunun için, Amerikan kapitalizminin en önemli dönemi olan 1890-1910 dönemine damgasını vuran özel ekonomik olaylara bakmak gerekir.

Aile kapitalizminin parçalanması, Amerikan sanayisinin kendinden fazla açıldığı ve bir dizi kriz yaşadığı yüzyılın yaklaşık olarak sonunda başladı. Bu noktada, parayı ve krediyi kontrol altında tutan bankerler meydana çıktı ve ülkenin önde gelen birçok işletmesini yeniden düzenleyerek yönetimi ele geçirdi. Yüzyılın sonunda US Steel oluşumunda belirgin özelliğini bulan büyük birleşmeler, bu ülkede "finans kapitalizminin" ortaya çıkışının göstergesidir. Bunların müdahaleleriyle yatırım bankerleri aslında kapitalist düzenin toplumsal köklerini kopardılar. Bankerler, işletmede hiçbir hissesi olmayan ve bu nedenle iktidarı otomatik olarak oğullarına devredemeyen ve dışarıdan kontrol edilebilen profesyonel yöneticileri başa geçirerek, mülkiyet ile aile arasında radikal bir kopuş gerçekleştirdiler.

"Modern" şirketleri kuran insanlar aile işletmecileri değildir. Bu insanlar bitmiş rutin işleri yöneten yönetici bürokratlar da değildir. Şirket organizatörleri, kendinden emin bir görev bilinciyle yeni bir iktisadi düzen yaratmak isteyen ve ödülleri başlı başına para olmayan —bunlardan çok azı bir Carnegie, bir Rockefeller, bir Harriman veya bir Ford tarafından elde edilen büyük servete sahip olabilmiştir— fakat daha çok statü ve nihayetinde bağımsız bir güç peşinde koşan mühendislerden oluşan farklı bir türdür. American Telephone&Telegraph'ın kurucusu T. N. Vail, US Steel'in halkla ilişkiler kısmına bakan Elbert Gary (Ben Stolberg bir seferinde "ölene kadar hiç maden ocağı patlaması görmedi" diye kendisinden acı bir şekilde söz etmişti), General Motors'un merkezi olmayan yapısına şekil veren Alfred P. Sloan, General Electric ile Wlater Teagle'ı bir arada tutan, Standart Oil'i rasyonalize eden Gerard Swope ne bir kişisel hanedanlık bıraktı, ne de

artık şirketler aile isimleriyle anılır oldular. Ancak bunlar Amerikan toplumu üzerinde silinmez izler bıraktılar. Bunları takiben Harvard Yüksek Ticaret Okulu sıralarından geçen "taşralı gençler"in önlerinde artık yüksek toplumsal ve ekonomik konumlara yükselebilecekleri alanlar açılmıştı. Böylece aile kapitalizmi toplumsal hareketliliğe yol açtı.

Ancak zamanla, özellikle son yirmi yıl içinde, yöneticilerin kendilerini finansal denetimden kurtarmaya ve kendi kurumlarında bağımsız bir güç kazanmaya başlamalarıyla birlikte bankerlerin güçleri de azaldı. Bazı durumlarda bunu başarabilmelerinin bir nedeni de şirket mühendislerinin sağlam karakterlere sahip olmalarıdır. Daha önemlisi ise, yatırımcı bankerlerin para piyasası üzerindeki etkisini sınırlayan yatırım ve bankacılık işlemlerinin New Deal kanunlarıyla birbirinden zorla ayrılmasıdır. Fakat hepsinden önemlisi, belki de Amerikan şirketlerinin devasa büyümesinin kendi yayılmalarının finansmanını para piyasasından borç almaktan çok, kendi kârlarından karşılamalarıdır.

Aile kapitalizminin parçalanması, bağımsız idari kontrollere yeni bir ivme ve yeni bir şevk kattığı için, modern Amerikan kapitalizminin "dinamik" doğasını kısmen açıklayabilir. Andrew Carnegie'nin kendi çelik şirketinden elde ettiğine benzer muazzam bir zenginlik kazanmaksızın müdürlerin başlıca teşvik araçları performans ve büyüme olmuştur. Bu tür hedefler, değişen vergi kanunlarıyla birleştiğinde, kârların yeniden yatırımına dönüşmektedir. 1929'da şirket kârlarının sadece yüzde 30'u yeniden yatırıma dönüşürken, savaş sonrası yıllarında şirket kârlarının yaklaşık yüzde 70'i genişleme amacıyla sermayeye katılmıştır.

Yeni yöneticilerin gelenek destekli sınıfsal konumdan yoksun olmaları gerçeği, kendi iktidarlarını ve prestijlerini meşru kılmak adına bir ideolojiye ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Başka hiçbir kapitalist sistemde, Amerika'daki gibi bir ideoloji baskısı böylesine zorunlu bir şekilde hissedilmemiştir. Diğer sistemlerde daha hafif bir ihtiyaç duyulmuştur. Özel mülkiyet her zaman, felsefi olarak bir doğal haklar sistemi ile ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle mülkiyet, bizzat ahlaki bir hak olmaktadır. Fakat şahsa ait üretken mülkiyet, özellikle Birleşik Devletler'de, genelde bir kurgudur. Ve şirket yöneticisinin ahlaki bir kaynağa dayanan iktidarının uyandırdığı bir duyguyu artık pek ender uyandırmak-

tadır. Şirketlerde sahiplikten idari kontrole geçilmesi gibi, sembolik düzeyde iktidarın meşrulaştırılması olarak "özel mülkiyet"ten "şirket"e geçilmiştir. Herhangi bir ideolojide olduğu gibi, burada da bazen sembol bizzat kendi adına itici bir güç, bizatihi "performans" ise Amerikan şirket yöneticileri için bir motivasyon kaynağı olmaktadır.

Sosyolojik olarak, Amerikan aile kapitalizminin parçalanması, Batı toplumunda bir bütün olarak iktidardaki bir dizi değişimle ilgilidir. Artık ne Amerika'nın "Altmış Ailesi" (ne de Fransa'nın "İki Yüz"ü) vardır. Aile kapitalizmi, toplumsal ve siyasi egemenliğin yanısıra iktisadi egemenlik demekti. Artık böyle değil. Birçok orta ölçekli işletme (örneğin, biracılık) halen baba oğul silsilesi sayesinde ailelerin mülkiyetindedir. St. Louis ve Cincinnati gibi birçok kasaba, aile egemenliğinin izlerini halen taşımaktadır. Fakat aile kontrolü sistemi genel olarak bitmiştir. O kadar ki, R. S. Lynd'in *Middletown in Transition*'ı gibi Amerikan hayatına dair klasik bir çalışma, "X" ailesinin kasabaya egemen olması portresiyle yirmi yıldan az bir zamanda modern toplumdan çok geçmişten bir sahne hâline gelmiştir.

Modern toplumda iktidar ve sınıfsal konum arasındaki ilişkilerde yaşanan "sessiz" devrim sanki sürmektedir. Bunlardan biri, artık sırf mirasın belirleyici olmamasından dolayı, *iktidara geçme* tarzlarındaki değişimdir; diğeri, mülkiyetten çok teknik yeteneğin, zenginlikten çok siyasi duruşun ön plana çıkmasından dolayı, *iktidarda kalmanın kendi doğası*'ndaki değişimdir.

Bu iki "devrim" eşzamanlı bir süreç izlemektedir.* Siyasi olarak en önemli sonuç, "yönetici sınıf"ın dağılmasıdır. Yönetici bir sınıf,

---

* İktidarın sosyal analizindeki büyük problemlerden biri, iktidarın sabit organizasyonu bakımından zamanın "kısaltılması"dır. Temel bir iktidar *tarzı* olarak özel mülkün sahipliği Batı kanunlarında yaklaşık iki yüz yıldır değişmemiştir. Ve bu süre içerisinde toprak uzun zaman temel mülkiyet şekli olarak kalmıştır. Bu iktidar tarzı içinde belirli aile grupları on kuşak kadar geniş bir yelpaze üzerinde iktidar kurmuştur. Tek kelimeyle vurgun yapan İtalya'daki *condottieri* gibi, iktidarı ele geçirmenin yeni yolları ortaya çıktığında bile iktidarın meşrulaştırılması mülkiyetle mümkündür. Son yüz elli yılda hem bizzat iktidar *tarzının*, hem de bu iktidar *tarzına* dayanan ailenin ve sosyal grupların devamının parçalanmasına tanık olduk. Bu nedenle iktidarın ölçülmesi için geçerli zaman aralıkları belirlemek zordur.

yerleşik bir menfaat *çevresi* ve *sürekliliği* olan iktidardaki bir gruptur. Bugün bir "yüksek sınıf" ve bir "yönetici grup" bulunmaktadır. Yüksek sınıfın bir üyesi olmak (yani, çeşitli imtiyazlara sahip olmak ve bu imtiyazları belirli bir şekilde kullanmak) artık yönetici grubun bir üyesi olmak anlamına gelmemektedir. Çünkü yönetmek, artık mülkiyetin geleneksel temelinden farklı bir kritere sahiptir. Modern yönetici sınıflar esasen koalisyonlardan oluşmaktadır. Ve sahip oldukları iktidarı devretme yolları veya (siyasi yoldan olsun, askeri müdahaleyle olsun) herhangi bir şekilde iktidara gelme tarzlarının kurumsallaştırılması henüz tam olarak belirlenmemiş ve yerleşmemiştir.

3.
BÖLÜM

Amerika'da Yönetici Bir Sınıf Var mı? *İktidar Elitlerinin Yeniden Değerlendirilmesi*

İktidar zor bir konudur. Sonuçları nedenlerinden daha fazla gözlemlenebilir. İktidarı ellerinde tutanlar bile genellikle kendi kararlarını nelerin belirlediğini bilmezler. İnsan davranışlarının herhangi bir şeklinden daha kalıcı sonuçları vardır ve bunların kontrol altına alınması ve tahmin edilmesi daha zordur. C. Wright Mills'in *İktidar Elitleri (The Power Elite)*, iktidarın kaynaklarını belirli bir elitler topluluğuna temellendirmeye çalıştığı için, sırf bir tanımlama veya metodolojik bir tartışmadan çok "nedensellik dünyası"yla ilgilenen çağdaş sosyoloji alanındaki nadir kitaplardan biridir. Buna ek olarak başka bir durumu daha vardır: farklı insanların içinde kendi duygularını bulabilmelerine olanak sağlayan gevşek dokusu ve güçlü retoriği olan siyasi bir kitaptır. Bu kitap İngiltere'deki genç neo-Marksistler için (bkz. Universities and Left Review [*Üniversiteler ve Sol Dergisi*] etrafındaki gruplar) ve Polonya'daki eski Ortodoks Marksistler için (bkz. Parti'nin resmi filozofu Adam Schaff'ın verdiği tepki) Amerikan siyasetini ve yönelimlerini anlatan bir el kitabı olmuştur. Mills bir Marksist olmadığı için bu tuhaftır, hattâ metodu ve sonuçları anti-Marksist'tir. Fakat inatçı olduğu için ve iktidara dair naif, popülist illüzyonun "maskesini düşürdüğü" için, radikaller arasında hemen bir karşılık bulmuştur.

Hal ve Niyet

Mills'in kitabına ve birçok eserine hâkim olan ruh hâli bazı ipuçları taşımaktadır. Emek (*İktidarın Yeni İnsanı-The New Men of Power*), beyaz yakalı sınıf ve ardından iktidar elitleri —toplumdaki sınıf yelpazesi— hakkında yazarken Mills, kendine Balzac'ı model alıyordu ve Balzac'ın *étude de moeurs*, ahlak "komedi"si dediği şeyi yazıyordu. Bilimsel buluşları şiirle bağdaştırmak ve gerçeklere dayalı ayrıntıları yığarak görsel etki yaratmaya çalışmak Balzac'ın metotlarından bazılarıydı. Mills, istatistik üstüne istatistik yığdıktan sonra bunları öfkeli metaforlarla kuşandırır.

Ancak stilistik analojiden daha fazlası söz konusudur. Balzac bizimkine çok benzer bir çağda yaşadı: eski ahlak kurallarının sorgulanmaya başlandığı, sınıf değişimlerinin yaşandığı, bireysel sosyal hareketliliğin ilk kez olanaklı duruma geldiği bir değişim çağı. Louis Lambert, Rastignac ve (John Gay'in *Beggar's Opera*'sındaki Macheath'le aynı soydan gelen) tüm Vautrin'in pek çoğu ilk önce toplumda kendilerine bir yer arayan soylu insanlar olarak karşımıza çıkar fakat sonunda gördükleri burjuva toplumundan nefret eder hâle gelirler. Duruşları aykırı kişilerin duruşudur. Dünyaları (Bertolt Brecht'in *Üç Kuruşluk Opera*'sındaki yeraltı dünyası gibi, üstteki dünyaya *karşı* bir yerdir Vautrin'in yeraltı dünyası) kamu ahlakının, örf ve âdetlerinin, ideallerinin hepsinin bir sahtekârlık olduğu temeline dayanmaktadır. Mills'in, Balzac'ın "Her servetin altında bir suç yatar" özdeyişini onaylayarak alıntılaması ve bunu bugün için de aynı şekilde geçerli olarak görmesi ilginçtir. Çünkü Mills de aykırı bir kişidir.

Başlangıçtaki duygusal etkisi her ne olursa olsun, Mills'in kitabı direkt şekilde entelektüel öncellerin kalıplarında şekillenmiştir. Retorik ve ironiyi Veblen'den kopyalamış; sınıflardan ziyade dikey hareketlik veya *Standen* hakkındaki sosyal yapı portresini Weber'den almış; en önemlisi de, elit tanımları çok farklı olmakla birlikte, metodunu da Pareto'dan almıştır. Veblen ve Weber'e olan borcunun bilincinde olmasına karşın, muhtemelen Pareto'ya olan borcunun farkında değildir. Yine de fikirleri küçümseyen yaklaşımından, iktidarın uygulanmasında ideolojinin işlevsel bir anlamı olduğunu reddetmeye kadar benzerlik göstermektedir. Mills'in, iktidarı "kurallar bileşkesi"nin altında yatan faktör olarak görmesi ile Pareto'nun sosyal grupları "kalıntılar bileşkesi"

olarak görmesi arasında, metot bakımından bir paralellik bulunmaktadır. Retorikteki dinamizme rağmen bu, sanırım durağan ve tarih dışı bir yaklaşım taşımaktadır.* Birçok okuyucunun, göndermelerini böylesi bir analiz sanarak yanlış anlamış olmasına rağmen, *İktidar Elitleri (The Power Elite)* Birleşik Devletler'de iktidarın ampirik bir analizi değil, iktidarın analizi için bir *plan*'dır. Ve sanırım, kitapta tartışılan konuların dikkatli bir okuması, bu planının ne kadar karmaşık ve yetersiz olduğunu gösterecektir.

Tartışma

Mills'in kitabı farklı bir açıdan incelenebilir.** Ancak öncelikle metinsel bir analiz yapılmalıdır: anahtar kavramlar belirlenmeli, bunların nasıl tutarlı bir biçimde kullanıldıklarına bakılmalı ve tartışmanın tutarlılığının test edilmesi için önermelerle kanıtların ilişkilendirilmeleri gerekmektedir. Bu anlamda hermenötik bir çalışma yapılacaktır.

Mills'in açılış bölümünde (diğer bölümler tezin geliştirilmesi veya tanıtılmasından çok, genellikle düzensiz açıklamalardır) ortaya koyduğu şekliyle tartışma iktidarın nasıl kullanıldığına ilişkin temel sorun etrafında karmaşık bir şekilde ileri geri mekik dokumaktadır. Bu, yorum yapmak için, zor olsa da gerekli bazı

---

* Bu anlamda benim kendi ustalarım Dewey ve Marx'dır: Yapıdan (zihni yapıdan) değil de, bir şeyin sorgulanmaya neden başlandığına, şeylerin neden değiştiğine ve insanların neler yaptıklarına ilişkin sorulardan başlamak konusunda ısrarcı olduğu için Dewey; ideoloji ve iktidar arasındaki karşılıklı etkileşime, tarihe ve dönüştürücü ivmeler olarak krizlere, maddi çıkarlara kök salmış bir faaliyet olarak ve belirli stratejiler çerçevisinde oynanan politikaya verdiği önemden dolayı Marx.

** Bu türden farklı bir açıya örnek olarak bkz. Talcott Parsons'un makalesi "The Distribution of Power in American Society," *World Politics*, Ekim 1957, C. X, No. 1. Parsons, Mills'in iktidarı sıfır toplamlı bir oyunda iktidar sahiplerine odaklanan ikincil bir "dağıtıcı" kavram olarak gördüğünü ileri sürer. Parsons, analizini, iktidarın toplumu düzenlemek için başvurduğu foksiyonel ya da entegratif hedefleri üzerine kurmaktadır. Toplum çıkarları için sosyal değerleri güvence altına almakta iktidarı pozitif bir güç olarak gören bir diğer bakış açısı, editörlüğünü Arthur Kornhauser'in yaptığı Robert S. Lynd'in sempozyum metninde geliştirilmiştir: *Problem of Power in American Democracy*, Wayne State Press, 1958.

ayrıntılı alıntılarla gösterilebilir.*

Amerikan toplumunda, der Mills, başlıca milli güç "şu an iktisadi, siyasi ve askeri alanlarda bulunmaktadır."

> Amerikan elitlerinin iktidarını anlamanın yolu ne sadece olayları tarihsel ölçekte kavramakta, ne de görünürdeki kararları alan insanların belirttikleri kişisel farkındalıklarını kabul etmekte yatmaktadır. Böylesi insanların ve tarihsel olayların arkasında her ikisini birbirine bağlayan modern toplumun büyük kurumları bulunmaktadır. Devletten, şirketlerden ve askeriyeden oluşan bu hiyerarşiler iktidar kanallarını oluştururlar. Bu nedenle insanlık tarihinde daha önce eşi benzeri görülmemiş bir öneme sahiptirler. Ve hepsinin tepesinde, bugün Amerika'daki yüksek çevrelerin rolünü anlamamız için bize sosyolojik bir anahtar sağlayacak olan modern toplumun karargâhı yer almaktadır [s. 5].

Böylece, iktidarın iktidar olması, açıkça iktidar *kurumları* üzerinde kontrol kurması anlamına gelmektedir:

> Güçlü derken, elbette ki, *başkaları karşı koysa bile kendi isteklerini gerçekleştirebilenler*'i kastediyoruz. Bu anlamda büyük kurumların yönetimini ele geçirmediği sürece hiç kimse gerçekten güçlü olamaz, çünkü gerçek güç, her şeyden önce, iktidarın bu kurumsal kanalları üzerindedir ve ona sahip olanlar gerçekten güçlüdür.

İktidar sadece birkaç kişi tarafından paylaşılmaktadır:

> İktidar elitleri, *en azından milli öneme haiz konularda ortak kararlar alan*, birbirinin içine geçmiş karmaşık hiziplerden oluşan siyasi, iktisadi ve askeri *çevrelerdir*. Milli olaylar hakkındaki konulara iktidar elitleri karar verirler [s. 18].

Ancak bu kişiler önemli kararlar almalarına karşın çağlarının "tarih yazan" insanları değildirler. Mills, "iktidar elitleri"nin bir tarih teorisi olmadığını, tarihin bilinçli ve bilinçsiz olarak alınan kararların karmaşık bir ağı olduğunu söyler (s. 20).

---

* Aksine bir durum belirtilmediği takdirde tüm italikler bana aittir. Bunlar önemli ifadeleri vurgulamak için kullanılmaktadır. Bütün alıntılar C. Wright Mills'in *İktidar Elitleri*, New York, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1956, eserinden yapılmıştır.

İktidar elitleri fikri *şöyle bir karar alma sürecine dair hiçbir şey ifade etmez: her ne özellikte olursa olsun* içerisinde bu sürecin devam ettiği sosyal alanları sınırlandırmak. Sürece dâhil olan *kişi*'ye ait bir kavramdır [s. 21].

Gene de tarihsel kararlar alınmaktadır:

> Çağımızda bir kırılma noktası ortaya çıkmaktadır. Ve bu noktada bir grup azınlık karar almakta veya karar almakta başarısız kalmaktadır. Her iki durumda da onlar bir iktidar elitidir... [s. 22].

O zaman tarihe yön veren elit sınıfı mıdır? Bazen kendilerine roller verilir, bazen de onlar rol dağıtırlar (s. 22-25). Mills açıkça çelişkili bir durumla mücadele etmektedir. Eğer iktidar elitleri tarihe yön vermiyorsa, onları neden bu kadar dert edelim? Eğer tarihe yön veriyorlarsa, o zaman bu bizi fazla basit bir tarih teorisine götürür. Mills nihayet meseleyi çözer:

> "Tarihsel bir zorunluluk" değildi fakat Truman adında bir adam beraberindeki birkaç kişiyle Hiroşima'ya atom bombası atma kararı aldı. Tarihsel bir zorunluluk değildi fakat küçük bir çevre içerisinde geçen tartışma, Amiral Radford'un teklifini bertaraf ederek Dienbienphu düşmeden önce Indochina'ya asker görderme kararı aldı [s. 24].

Tüm bu notlardan ve alıntılardan bir sonuç çıkarmak istersek şunu söyleyebiliriz: devletin, iktisadi hayatın ve askeriyenin üst kademelerinde her zamandakinden daha fazla yer alan bir grup azınlık, Birleşik Devletler tarihinde bize bizatihi bir şey ifade etmeyen fakat daha önce olduğundan daha fazla öneme haiz bir takım sorumluluklara ve karar alma yetkisine sahiptir.

Ancak tartışmanın kendisinden çok retoriği yankı bulmuştur. Ve Mills'in kitabında önemli olan birtakım geçerli kavramların — *kurumlar* (ki *nüfuz alanları*, *yüksek zümre*, *zirve hizipler* kavramları ile serbestçe değişmeceli olarak kullanılmaktadır), *iktidar*, *karargâhlar* ve *büyük kararlar*— siyasi kullanımı kitaba inandırıcılık kazandırmaktadır. Bunlar "elit" kavramının önemli tamamlayıcılarıdır. Ne anlama gelmektedirler?

Kavramlar

(a) *Elit.* Kitap boyunca elit kavramı değişik şekillerde kullanılmaktadır. Bazen bu kavram "hizip benzeri gruplara mensubiyeti," bazen "belirli şahsiyet türlerinin ahlak anlayışını," bazen de zenginlik, siyasi duruş vs. "seçkin değerlerin istatistiğini" ifade etmektedir. Sadece bir yerde, 336'ıncı sayfanın uzun dipnotunda, Mills kavramların birbirleri yerine yoğun kullanımlarından kaynaklanan karışıklığı düzeltmeye çalışmaktadır. Elitleri, öncelikle "kurumsal konum" temeline dayanarak tanımladığını söylemektedir. Peki bu ne demektir?

(b) *Kurumlar, Nüfuz Sahası, vs.* Mills'e göre insanların ve olayların arkasında, her ikisini birleştiren, toplumun askeri, siyasi ve iktisadi büyük kurumları bulunmaktadır. Fakat aslında Mills'in bu kavramları kullandığı şekliyle askeriye, iktisadiyat ve siyaset kurum değil sektördür. Weber'in deyimiyle —her biri kendi kapalı katmanında— toplumdaki "sistemler" veya dikey hiyerarşilerdir. Herhangi bir sektörün veya sistemin bir diğerinden daha önemli olduğunu söylemek —ki bazı toplumlarda, örneğin dini kurallar siyasi kurallardan daha önemlidir— bilgiye büyük çaplı sınırlar koymamıza neden olur. Fakat elbette ki bundan daha fazlasını istiyoruz, bize bundan daha fazlası lâzım.

"Askeriye," "siyasi idarecilik" vs. kullanımlar son derece geniş anlamlıdır. Bunları kurumlar olarak belirlemek zordur. Kurumlar zımnen veya aleni biçimde bir kurala bağlılık duyan ve normları çiğnediklerinde (endişe, suçluluk, utanç, kovulma) gibi kontrollere tâbi belirli grupların davranışlarını şekillendiren *özel, yerleşik* yönetim kurallarından ortaya çıkar. Eğer iktidara dair en önemli faktör insanların iktidarı nereden ele geçirdikleri ise; o zaman gruplaşmaları, "kurumsallaşmış sistemler," "nüfuz sahaları," "camialar" vs. kavramlardan daha ayrıntılı tanımlamamız gerekmektedir.

(c) *İktidar.* Kitap boyunca iktidar kelimesi ilginç bir biçimde tanımsız kalmaktadır. Kelimenin belirli bir çerçeve içerisinde gerçekten sadece iki kez kullanıldığı görülür:

> Güçlü derken, elbette ki, başkaları karşı koysa bile kendi isteklerini gerçekleştirebilenleri kastediyoruz [s. 9].
> Siyasetin *tamamı* iktidar mücadelesidir: iktidarın nihai şekli şiddettir [s. 171].

Weber'in de belirtmiş olduğu gibi şiddetin, iktidarın nihai müeyyidesi olduğu son derece doğrudur. En uç durumlarda (örneğin, İspanyol İç Savaşı, Irak, vb.) şiddet şekillerinin kontrolü, iktidarı ele geçirme veya elinde tutma konusunda belirleyici olabilir. Fakat iktidar Mills'in ve diğerlerinin sandığı gibi amansız, acımasız, kaya kadar sert bir kuvvet değildir. (Merriam bir defasında "tecavüz, siyasette olsun cinsellikte olsun karşı konulmaz bir iktidarın kanıtı değildir," demiştir.) Ve siyasetin *tamamının* bir iktidar mücadelesi olduğunu söylemek doğru mudur? Hedefte idealler yok mudur? Ve eğer idealler —her zaman olmasa da— iktidar yoluyla gerçekleştirilebiliyorsa, siyasetin şiddetini yatıştıramazlar mı?

Mills'in deyimiyle, iktidar hükmetmektir. Ancak bu iktidar anlayışının birçok sorunu çözmekten çok, sorunlarla yüzleşmekten kaçındığını görmek için, özellikle Mills'in ilgilendiği *şiddet olarak iktidar* kavram kabuğundan *kurumsallaşmış iktidar*'a doğru hareket edersek ayrıntılı tartışmalara girmemize gerek kalmaz. Çünkü toplumda, özellikle şiddetin kural olmadığı anayasal rejimlerde; kurumlar *içerisinde*, normların, değerlerin, geleneklerin, kanunların, konsensüsün, liderliklerin, tanımlamaların, kabul veya reddedilen, gündelik hayatı şekillendiren, *şiddet içermeyen* her türden kontrol ve otorite mekanizmalarının alanına gireriz. Mills iktidarın bu yanlarından uzak durmuştur.

(d) *Karargâhlar*. Mills'in iktidar sahiplerini askeri bir güç olarak tanımladığı metafor göz önüne alındığında, şiddet olarak iktidar ve siyaset imajı çok çarpıcıdır. Bunu Mills'in gizli planının bir ipucu olarak görebiliriz. Fakat bir metafordan biraz fazla anlam ifade etmekle birlikte, iktidarın *kim*'de olduğuna dair hiçbir şey söylemez. İktidara sahip olanlar, iktidar barındıran organizasyonları veya nüfuz sahalarını yönetenlerdir, der. Ancak bireylerin iktidara sahip olup olmadıklarını veya ne tür bir iktidara sahip olduklarını nereden bileceğiz? Mills'in basit varsayımlarını sıralarsak: (1) organizasyonlar veya kurumlar iktidar barındırırlar; (2) *buralardaki mevkiler iktidar sağlar*. Nereden biliyoruz? Aslında iktidarın var olup olmadığını bile insanların kendi iktidarlarıyla neler yaptıklarına bakarak anlayabiliriz.

İnsanlar ne tür bir iktidara sahiptir, ne türden kararlar almaktadırlar, bunları nasıl yapmaktadırlar, bunları yaparken hangi faktörleri hesaba katmaktadırlar —tüm bunlar mevki'nin iktidara

dönüştürülüp dönüştürülemeyeceği sorusunda bulunmaktadır. Mills'in deyimiyle: "İktidar elitleri fikri, karar alma süreci hakkında hiçbir anlam ifade etmez. Aslında bu fikir, *her ne özellikte olursa olsun*, bu sürecin yaşandığı sosyal alanları sınırlandırmak çabasıdır. Sürece kimin dâhil olduğuna dair bir kavramdır" (s. 21). Böylece kendimizi şaşkın bir halde buluruz. *Kim* mevki'ye bağlıdır? Daha önce belirtmiş olduğum gibi, mevki, söz konusu iktidarın kullanılarak alınan kararların özelliği tanımlanabildiği ölçüde anlamlıdır. Mills, bu sorundan da kaçınmaktadır.*

Mills, bundan başka, iktidar sahiplerinin kişisel farkındalıkları sorunundan veya kişisel farkındalıklarının karar almadaki rolünden uzak durmak istediğini belirtmektedir. ("Elitlerin iktidarını anlamanın yolu ne sadece olayları tarihsel ölçekte kavramakta, ne de görünürdeki kararları alan insanların belirttikleri kişisel farkındalıklarını kabul etmekte yatmaktadır." [s. 15].) Fakat iktidar elitleri, Mills'in bazen belirttiği gibi tarihe yön veren kişiler değilse (s. 20), *o zaman iktidar elitleri sınıfı olarak kendi konumlarının anlamı nedir?* Etkili kararlar alabilirler veya alamazlar. Birçok kişi horoz gibi öterek güneşin doğmasını sağladığına inanır ancak böylesi bir iktidar sadece kendini kandırmak ise, o zaman bu durum da iktidarın bir anlamıdır.

(e) *Büyük Kararlar*. İktidar elitleri "büyük kararlar"da kendini gösterir. Aslında bu, elitlerin iktidarının üstü kapalı bir tanımıdır: onlar yalnızca "büyük kararlar"da etkili olabilirler. Yeni bir sosyal

---

* Ordu, Hava Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri arasında stratejik kavramlar konusunda çıkan siyasi çatışmaları, sınırlı muharebeler için taktik nükleer silahlara ve konvansiyonel kara kuvvetlerine karşı ağır askeri bombardıman ve topyekûn misilleme gibi askeri kurumlar içerisindeki iktidar dengelerini derinden etkileyen siyasi meseleler hakkında anlattığı olağanüstü hikâyede, General James Gavin Savunma Bakanlığı içerisindeki köklü bürokrasiye karşı Ordu'daki bazı üst düzey yüksek rütbeli subayların çaresizliğini çarpıcı bir örnekle sunmaktadır. "1947'de Savunma Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte," diye yazar, "hizmetler üzerine ek bir sivil yönetim katmanı yerleştirilmiştir. Dahası, Askeri görevlilerin Savunma Bakanlığı'nda yönetici konumlarına gelmeleri kanunlarla engellenmiştir. Sonuç olarak Savunma Bakanlığı'nın Yardımcı Sekreterleri, ağırlıklı olarak Savunma Bakanlığı'nda karar alma konusunda askeri veya sivil herhangi bir gruptan muhtemelen daha fazla etkiye sahip yüzlerce sivil memura bağlı kılınmıştır." *Uzay Çağında Savaş ve Barış*'tan, (Harper and Brothers) *Life*'da yeniden yayımlanmıştır, 4 Ağustos 1958, s. 81-82.

denge, çoğulculuk veya emeğin yükselişi hakkında konuşan kişiler, Mills'e göre, eğer doğru söylüyorlarsa, iktidarın "orta kademeleri"nden söz ediyorlar demektir. Büyük kararları görmekte başarısız kalmaktadırlar.

Ancak, ilginç bir şekilde, birkaç örnek haricinde, Mills büyük kararların ne olduğunu belirtmemektedir. Kararların gerçekten nasıl alındığına veya bu kararları kimlerin aldığına dair herhangi bir analiz yapmaksızın ortaya konulan bu birkaç örneğin sayısı da bir elin parmaklarını geçmez: İkinci Dünya Savaşı'na müdahaleye adım adım giden yol; Hiroşima'ya ve Nagazaki'ye atom bombası atma kararı; Kore'ye savaş ilan etme; 1955'de Quemoy ve Matsu hakkında alınan kararlar; Dien Bien Phu'nun düşmesine çok az kalmışken Indochina'ya müdahalenin gecikmesi.

Mills'in siyaset anlayışına uygun bir biçimde büyük kararlar olarak belirttiği bütün kararların *şiddet*'le ilişkili olması son derece çarpıcıdır. Bunların bir toplumun alabileceği en nihai kararlar oldukları doğrudur: savaşa girmeye karar vermek veya savaşa girmeyi reddetmek. Bu anlamda Mills haklıdır. Bunlar büyük kararlardır. Bu kararların neredeyse gelişigüzel tartışmasında aynı derecede çarpıcı olan, bunların iktidar elitleri tarafından alınmadığını görmekte başarısız olmasıdır. Bu kararlar, sistemimizde seçimlerinin sonuçlarından anayasal hak dolayısıyla sorumlu olan kişinin, yani başkanın kararlarıdır. Ve bu durum, deyim yerindeyse, iktidar sahiplerinin zor kullanmasından çok, Anayasa'da denetime açık sorumlulukların özel bir biçimde tanımlandığı birkaç özel durumdan biridir. Doğal olarak, bir başkan diğerlerine danışacaktır. Ve Mills'in söz ettiği örneklerde başkan öyle yapmıştır. Richard Rovere, Mills'in söz ettiği kararlar hakkında ayrıntılı bir analiz yazmıştır (*Progressive*, Haziran 1956). Ancak Mills'in elit tanımındaki bir "iktidar eliti"nin kararlara gerçekten dâhil olduğu fikrini çürütmüştür. Başkanın haricinde birkaç kişi daha karar alma sürecinde yer almaktadır: atom bombası konusunda Stimson, Churchill ve birkaç fizikçi; Kore konusunda Acheson ve Bradley gibi fikir ayrılığı taşıyan bir grup; Quemoy ve Matsu'da özellikle Eisenhower; Dien Bien Phu için askeri üyeler ve Bakanlar Kurulu üyelerinden oluşan daha geniş bir kesim. Ancak bu son örnekte, dar anlamıyla iktidar elitleri, Eisenhower'ın tek başına müdahale ve asker gönderme kararına, Rover'e göre, öncelikle kamuoyu baskısından dolayı karşı olmasına rağmen müdahale kararı

almışlardır.

Böylesine önemli kararların bir avuç insanın elinde olmaması gerekir. Fakat milli inisiyatif ve 1938-39'da Ludlow kanun değişikliği teklifi gibi referandum sisteminin dışında veya ülke kararlarında partilerin sorumlu olduğu siyasi bir yapılanma dışında Mills'in haykırdığı şeyleri görmek zordur. Ülke liderlerinin önemli kararlar almak konusunda anayasal sorumlulukları olduğunu söylemek oldukça klişe bir şeydir. İktidar elitlerinin böyle kararlar aldıklarını söylemek belirli bir duruma vurgu yaparak duygusal bir etki yaratır ancak çok az bir anlam ifade eder.

Menfaatler Meselesi

Buraya kadar "karargâhlar" ve "iktidar elitleri" kavramlarını Mills'in kendi kullanımıyla kabul ettik. Ancak şimdi karşımıza bir sorun çıkmaktadır: iktidar elitlerinin *kimlerden* oluştuğunun yanısıra bunların ne kadar *bağlayıcı* olduğu sorusu. Mills komplo teorisine inanmadığını söylese de, iktidarın elitler arasında merkezileşmesi konusundaki genel açıklaması şüpheli bir şekilde buna yaklaşmaktadır. (Bu daha çok, Birinci Dünya Savaşı öncesinde sosyalist hayal gücünü ve düşüncesini bir hayli etkileyen Jack London'ın *Demir Ökçe*'sine (*The Iron Heel*) benzemektedir.)

Yine de iktidarın merkezileşmesinin anlamını insanların ellerindeki güçle ne yaptıkları temelinde değerlendirebiliriz. Onları *birleştiren* nedir? Onları *ayıran* nedir? Burada *menfaatler*'in tanımlanması devreye girmektedir. Mills'in genel deyimiyle: "*Bütün* iktidar araçları bunları yöneten elitler için *amaçlar* hâline gelme eğilimindedir. İşte bu nedenle iktidar elitlerini, karargâhlarda oturanlar gibi, iktidar bağlamında tanımlayabiliriz" (s. 23). İktidarın, iktidar elitleri için bizzat bir amaç olduğunu söylemek ne anlama gelir? Eğer elit sınıfı bağlaşık bir yapıdaysa ve diğer bir iktidar grubuyla karşı karşıya gelmişse, iktidarın idâme ettirilmesi bizzat bir amaç hâline gelebilir. Peki, elit sınıf bağlaşık bir yapıda mıdır? Menfaatler meselesine geri dönmeden bunu bilemeyiz. Menfaatlerin tabiatı, bir grubun veya kısmen bir grubun diğerlerinin üzerinde seçmiş olduğu değerleri ifade eder. Buradan da belirli ayrıcalıkların, vs. tanımlanması konusu ortaya çıkar.

Elbette ki *menfaat grupları* olmaksızın iktidar elitlerinden veya

bir yönetici sınıfından bahsetmek mümkün değildir. Mills bunlardan birini şöyle ifade eder: elitlerin menfaati, kapitalist sistemin bir *sistem* olarak sürdürülmesinden yanadır. Ancak bu, kapitalizmin anlamı, siyasi kontrollerin toplum üzerindeki etkisi, son yirmi beş yılda kapitalizmdeki değişimler bakımından hiçbir zaman tartışılmamış veya analiz edilmemiştir.

Fakat menfaatler Mills'in ifade ettiği kadar geniş olsa bile, sistemin ve bahsedilen meselelerin ve menfaatlerin devamının şartlarının ortaya konulması zorunluluğu hâlen mevcuttur. Dahası, bağlaşıklığın veya belirli grupların ortaya çıkışının ve kaybolusunun belirlenmesi için *menfaatlerin devamlılığı* olup olmadığına bakılmalıdır.

Karargâhların önemi konusundaki temel tartışmalardan biri olan iktidarın artan merkezileşmesi, menfaatlerin tabiatı hakkında bir anlam ifade etmektedir. Ancak merkezileşmeye yol açan güçler konusunda hâlihazırda devam eden hiçbir tartışma bulunmamaktadır. Bunlar, bir şekilde varsayım hâlinde kitapta kalan fakat asla açıklığa kavuşturulmayan konulardır. Bana göre bu eğilimlerin sürekli bir tartışması iktidar ve ondaki değişimlerin *yerlerini* ortaya çıkarabilir. Örneğin: şirket ölçeğinde temel faktörler olarak teknolojinin ve artan sermaye maliyetlerinin rolü; artan iletişimden dolayı düzenleme ve ulusal boyutta planlama yapma ihtiyacı gibi iktidarın federal hâle gelmesinde rol oynayan güçler, yaşamın karmaşıklığı, sosyal ve askeri hizmetler ve ekonominin yönetilmesi; uluslararası ilişkilerin rolü. Davranışlarımızın çoğunun Ruslar tarafından dikte edilmesine rağmen, kitapta ilginç bir biçimde Sovyet Rusya'nın adı bile geçmemektedir.

İktidara *kim*'in sahip olduğuna odaklandığı için, Mills zirvedekilerin sosyal kökenlerinin izini sürmek konusunda büyük çaba göstermektedir. Fakat kitabın sonuna doğru bir reddiyede (s. 280-87) iktidar elitleri kavramının genel sosyal temellere (Schumpeter'in sınıfların yükselişi ve çöküşü düşüncesinin altında yatan bir konu) veya kişisel ilişkilere dayanmadığını fakat (açık bir biçimde ortaya konulmamış olmakla birlikte varsayılan) "kurumsal konum"lara dayandığını belirtmektedir. Ancak böyle bir ifade her şeyden daha önemli bir soruya yol açar: *iktidar sahipleri arasındaki işbirliği mekanizmaları*. Mills'in dolaylı olarak belirttiği gibi, "birbirleriyle karşılaştıklarını" söyleyebiliriz. Fakat bu çok az şey ifade eder. Eğer onlar her bir konumun bir diğeriyle birleştiği

durumlarda sabit kalıyorlarsa, bunlar hangi durumlardır? Mills'in dediği gibi, hükümetin yeni şartlar altında siyasi kadrolara harici gruplardan takviye yaptığını söyleyebiliriz.* Peki o zaman bunlar hangi gruplardır ve ne yapmaktadırlar?

Mills bir yerde, Demokratların Dillon ve Read'den, Cumhuriyetçilerin ise Kuhn ve Loeb'den işe alım yaptıklarını söylemiştir. Ancak konuyu geliştirmediği için ne demek istediğini anlamak zordur. Demokratların, bilim danışmalarını Chicago ve Los Alamos'dan, Cumhuriyetçilerin ise Livermore'dan işe aldıkları pekâlâ söylenebilir. Eğer bu herhangi bir anlam ifade ediyorsa, ki sanırım ediyor, farklı işe alımların sonuçlarının farklı insanların *davranışlarında* izlenmesi gerekmektedir. Mills sürekli olarak konuyu analizin başlaması gerektiği noktaya getirip bırakmaktadır.

Amerikan dış politikası —ki, iktidarın en önemli alanıdır— hakkındaki en olağanüstü gerçek, askeriye ve dış işleri bakanlıkları arasındaki koordinasyon eksikliği ve her ikisinin de siyasi anlamda düşünme başarısızlığı olmuştur. Bunun bir örneğini, İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde ortaya çıkan iletişim kopukluğunda ve savaş sonrası Avrupa'nın güç dengesi üzerinde hesap edilemez sonuçlar doğuran Birleşik Devletler generallerinin siyaset dışı kararlarında görmek mümkündür. Sovyetler Birliği'nin aksine, Birleşik Devletler siyasi sorunları, acil askeri amaçlar için bir kenara bırakmıştır. Savaş sonrası Avrupa'nın Sovyetler Birliği tarafından yönetilmesinden korkan İngilizler, savaşın son aylarında Rusları vurmak veya ele geçirmeye katılmak için Müttefik kuvvetleri bir an önce Kuzey Almanya'dan Berlin'e çekme telâşı içindeydiler. Fakat Birleşik Devletler'in kurmayları için Berlin ikincil bir öneme sahipti.

Kurmay Başkanı General Marshall'ın sözleriyle: "Berlin'in Rus-

---

* Mills'in şaşırtıcı bir şekilde hiç bahsetmediği, Marksistler için temel bir teorik nokta olan iktidarın nihai kaynağı sorusudur. Siyasi idare otonom mudur? Askeriye bağımsız mıdır? Öyleyse, neden? Ekonomik güç ile bu ikisi arasındaki ilişki nedir? Mills "Bugün iktidar elitlerinin yapısal anahtarı genişletilmiş olduğu ve askeri devlette bulunduğu sürece, bu anahtar askeri üstünlükte kendini belli eder. Diktatörler kesin siyasi ilişkiler kurmuşlardır ve bugün askeri yapı, siyasi yapının önemli bir parçası hâline gelmiştir," diye yazar (s. 275). Peki o zaman Mills'in Birleşik Devletler'de kapitalist sistemin esasen değişmediği yönündeki bir diğer önemli varsayımı hakkında ne demeli? [bkz. aşağıda "İktidarın Sürekliliği" bölümü]

lardan önce ele geçirilmesinden kaynaklanacak olası siyasi ve psikolojik üstünlükler, Alman silahlı kuvvetlerinin dağıtılması ve ortadan kaldırılması gibi bizim açımızdan önemli bir askeri göreve engel olmamalıdır."

Ray S. Cline, İkinci Dünya Savaşı'nın resmi askeri tarihinin *Washington Command Post: The Operations Division* cildinde "dış politikanın askeri planlama ve sistemik koordinasyon" eksikliği içerisinde olduğunu ve 1944 sonbaharında bile Dışişleri Bakanlığı görevlilerinin Almanya'nın teslimi ve işgaline ilişkin dış politika konusundaki belirsizliklerine işaret etmektedir.

Ve genellikle Birleşik Devletler dış politikasının soğukkanlı siyasi beyin takımı olarak görülen Pentagon bile, Berlin'in işgali görüşmelerinde Batı Almanya'dan Berlin'e tam bir ara bölge teklifini, 'Sovyetler Birliği'nin müttefik olması nedeniyle böyle bir ara bölgenin gereksiz olduğu' gerekçesine dayanarak reddetmiştir.

Avrupalı İmajı

Bu iktidar ve siyaset imajı, toplumda sabit yerleri olan içine kapalı grupların niyetleri bakımından nasıl açıklanabilir? Mills'in, kullandığı bütün örnekleri Amerikan hayatından vermesine rağmen, anahtar kavramları Avrupa yaşantısından alması ilginç bir durumdur. Egzotik cazibesinden ve astigmatizmden dolayı iktidar elitleri fikrine inanıyorum.*

---

* Amerikan sosyolojik düşüncesini büyük ölçüde çarpıtan inatçı bir sorundur bu. 1930'lar boyunca, Amerikan entelektüelleri özellike faşizmin ortaya çıkmasıyla birlikte Birleşik Devletle'in sosyal gelişmesinin kaçınılmaz olarak her zaman Avrupa'yı takip edeceği beklentisi içerisinde olmuşlardır. Bu beklentiler siyasetin tamamını büyük ölçüde ekonomik krizlerin bir yansıması olarak gören ve her ülkenin geçirmesi gerektiği sosyal evrim aşamaları olduğu varsayımında bulunan mekanik Marksizmin bir sonucudur. 1948 gibi geç bir tarihte dahi, Harold Laski "Birleşik Devletler'in tarihi, her şeye karşın, Avrupa'daki kapitalist demokrasi genel kalıbına uymaktadır," diye yazabilmektedir (Harold Laski, *American Democracy*, New York, 1948, s. 17). Ve Joseph Schumpeter gibi zeki bir gözlemci bile *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi* adlı eserinde, hileyle, karamsar öngörülerine ulaşmak için Amerikan deneyimini Avrupalı kavramlarla karıştırmaktadır.

Örneğin, şiddete karşı kesin bir politika ve güç kullanılması durumunda, Mills şu kışkırtıcı soruyu ortaya atmaktadır: şiddet kullanma araçlarına —askeri— sahip olanlar kendilerine neden Batı'da yaptıklarından daha fazla bir iktidar kurmadılar? Askeri diktatörlük neden hükümetin normal bir şekli değildir?

Mills'in cevabı statü rollerine işaret etmek olmuştur. "Şeref mertebesinde prestij ve bunun ifade ettiği her şey, sanki askeri iktidardan vazgeçmenin karşılığıdır . . ." (s. 174)

Şu halde, doğru olduğu ölçüde bu durum temel olarak *Avrupalı* portresine uygundur. Askeriye, Kıta'da ahlak kuralları koydu ve hayat tarzını buna göre düzenledi. Avrupa edebiyatının birçok eseri bu kuralları konu almaktadır ve Avrupa'da yazılan piyeslerin birçoğu, özellikle Schnitzler'inki, bu kuralları yermektedir. Peki aynı kurallar Birleşik Devletler'e uygulanabilir mi? Birleşik Devletler'de askeriye (Deniz Kuvvetleri bir yana) *şeref*'le kontrol altına alınabilir mi? Askeriye çeşitli değişik nedenlerden dolayı Amerikan hayatında iktidara —veya statüye— sahip değildir: Ordu'nun gerçek anlamda halkın milisleri olması; Ordu'da asker —genellikle kahraman— olmanın popülist imajı; Harp Okulu'na "demokratik" yollardan öğrenci alınması; zorunlu askerliği kabul etmedeki tereddüt; para kazanmanın yanında askerliğin itibarının daha düşük olması; sivil hayat geleneği, vs.

Bunların hepsi Mills'in gördüğü ve bildiği şeylerdir. Fakat "şeref" ve "şiddet" geçmişimizde bir şey ifade etmiyorsa, bu kavramların Amerikan hayatında bir yeri olmadığı halde askeriye sorununu neden genel bir kategori olarak şiddet ve şeref kavramlarıyla açıklayalım? Mills böyle bir varsayımda bulunmadığı için, birçok entelektüelin otuzlarda yaptığı gibi, yine Avrupa deneyimini takip edeceğiz.

Prestij konusunda da benzer bir zorluk bulunmaktadır. Mills'in sözleriyle: "Amerika'da başarıya ulaşanların hepsi —kökenlerinin genişliği veya hareket alanları ne olursa olsun— şöhret dünyasına dâhil olma durumundadırlar." Dahası, "ekonominin şirketleşmesiyle, askeri kurumların yükselişiyle ve geniş devletin merkezileşmesiyle, karar mercilerinde bulunmak suretiyle tanınma olanağı bulan ve yoğun yapılanmada söz sahibi olan milli elitler ortaya çıkmıştır. *İktidar elitleri üyeleri bulundukları konumlardan ve aldıkları kararlardan dolayı tanınmış kişilerdir*" (s. 71).

Ünlüler derken, Mills *daha fazla tanınma gereği duymayan*

isimler'den söz etmektedir. Fakat ün, prestij, statü ve iktidar ilişkileri Mills'in belirttiği kadar doğrudan mıdır? Amerikan hayatında elbette şan ve şöhret mevcuttur. Fakat bunlar bir elitin *değil*, *kitle tüketim* toplumunun bileşenleri veya ayrılmaz parçalarıdır. Böyle bir cazibe ve albeni sistemi gerektiren satış yöntemleriyle uğraşan bir toplum. Fakat iktidar mevkilerinin kişiyi bu cazibe sistemine dâhil edeceği varsayımında nasıl bulunabiliriz? Sofistike bir okuyucu, *Fortune* dergisinin en büyük 500 şirket listesindeki, örneğin New Jersey Standart Oil, A.T.&T., General Motors, vs. ilk on şirketin başkan ve yönetim kurulu başkanını çabucak tanıyabilse de, örneğin Müşterek Kurmay Başkanları Başkanı'nı, Ordu kumandanını, Deniz Kuvvetleri Harekât Başkanı'nı, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı'nı, S.A.C. Generalini ve bakanlar kurulu üyelerini bilebilir mi?

Milss'in eski, Avrupalı prestij kavramlarını düşüncesizce kullanmasından kaynaklanan bir karmaşa daha karşımıza çıkmaktadır. Böylesi feodal benzeri hiyerarşilerde prestij, *şeref* ve *saygı* ile özdeşleşmektedir. İktidarı elinde bulunduranlar şeref ve saygı beklerler. Bu, Avrupa'da geçerlidir. Peki Birleşik Devletler'de durum böyle midir? Otuzların sonunda Harold Lasswell saygıyı ilk kez temel bir sembol olarak kullanmaya kalktığı zaman zaten baştan yanılmıştı. Mills, aslında, cazibenin veya şöhretin yerine saygıyı koyar ama yine de aynı sonuca varır. Peki bugün iktidar bir isme derhal şan ve şöhret kazandırabilir mi? Eğer kitle tüketim toplumunda şan şöhret, prestij ve iktidar kavramları Mills'in ileri sürdüğü yan anlamlara sahipse ve o şekilde ilişkilendirilirse o zaman durum şüphelidir.

Tarih ve Fikirler

İktidar kaynakları ile tarzlarındaki değişimler veya iktidarın uyumlu ve merkezi bir hâle getirilmesi söz konusu olduğunda soruna tarihsel açıdan bakmak gerekecektir. Bir iki örnek dışında Mills tarihsel boyutu göz ardı etmektedir. Bir yerde Amerikan tarihinin —siyasi iktidarın, iktisadi iktidarın yerini aldığı— dönemlere ayrılmasından söz eder. Fakat bu bir şey ifade etmeyecek kadar geniştir. Bir başka yerde —tarihsel anlamda sosyal değişimin somut olarak tartışıldığı tek yer— ilginç bir istatistik aktarır:

> On dokuzuncu yüzyılın ortasında —1865 ile 1881 yılları arasında— devletin zirvesindekilerin sadece yüzde 19'u siyasi kariyerlerine ulusal düzeyde başlamıştır; fakat 1905'den 1953'e kadar siyasi elitlerin üçte biri bu düzeyde başlamıştır. Eisenhower yönetiminde ise, bu oran yüzde 40'dır, ki bu Birleşik Devletler siyasi tarihinin tamamında ulaşılan en yüksek rakamdır [s. 229].

Sorunların çoğunun eyaletlerden çok Washington'da yoğunlaşmış olması ve bu nedenle başkente her zamankinden daha fazla kişi alınması dışında, kendi kavramlarıyla bile tartışmanın kesin anlamını çıkarmak çok zordur. Bunların birçoğu için basit bir açıklama elbette ki vardır. İkinci Dünya Savaşı sırasında milli birlik beraberlik ve uzmanlaşmaya duyulan büyük ihtiyaçtan dolayı dışarıdan, bakanlar kuruluna ve yönetici mevkilerine her zamankinden daha çok kişi alınmıştır. Cumhuriyetçilerin yirmi yıldır yüksek görevlerin dışında tutulduğu ve yönetim kariyerinde giderek azalan sayıda bulundukları 1952'den bu yana, dışarıdan yüksek sayıda kişi alınmıştır.

Bu tür bir verinin kullanımında ilginç olan şey, ortaya koyduğu metodolojik tarafgirliktir. Böyle bir veri ve daha küçük veya ulusal düzeyde değişkenler kullanılarak farklı istihdam türlerinde yüksek görevlerde bulunanların karakterlerine ilişkin farklılıklar ayırt edilebilir ve bu nedenden dolayı kendi *siyasetlerinin karakteri* de farklı olacaktır. (Mills bunu ima eder gibi görünmekle birlikte *siyasette üçüncü şahıslar* bugün revaçtadır, demek dışında konuya ilişkin herhangi bir açıklama getirmemektedir. Ancak karşı bir metodoloji olarak, istihdamdan veya sosyal kökenden değil de *siyasetin karakteri*'nden başlamak bana daha doğru gelmektedir. Değişen herhangi bir şey var mı? Eğer varsa değişen nedir ve neden değişmiştir? Bu değişim işe alımlardan (sınıf ve etnik köken farkları) dolayı mıdır, yoksa daha başka bir nedenden dolayı mıdır? Bu sorular sorulduğunda sosyal kökenlerin değil, *fikirlerin ve meselelerin* araştırılması gerekmektedir.

Ancak Mills, en azından bu noktada, fikirlere ve meselelere karşı neredeyse tamamen kayıtsız kalmaktadır. Siyasette kendisini ilgilendiren konular: stratejik mevkilerin ne yönde değiştiği ve hangi mevkilerin ön plana geçtiğidir? Mills'e göre iktidardaki değişimler genel olarak farklı mevkilerin birbirini takip etmesidir.

Farklı yapısal veya kurumsal mevkiler (örneğin askeri, iktisadi, siyasi) bir araya geldiğinde, farklı iktidar kademeleri mümkün olmaktadır. Pareto'nun elitlerin sirkülâsyonuyla anlatmak istediği grupların oluşumundaki farklı "kalıntılar"ın değişimi, burada kurumsal mevkiler silsilesine dönüşmektedir.

Fakat bunun insanlarla ne ilgisi vardır? İnsanlar —karakterler, fikirler, değerler— *mevkiler*'le mi belirlenmektedir? Diyelim ki öyle, peki bu ne şekilde olmaktadır? Siyasi tarihi somut menfaat gruplarından veya sınıflarından çok, "kurumlar"ın iktidar mevkilerindeki değişim olarak anlamak siyaseti olağanüstü soyut bir şekilde okumak demektir. Bu, fikirlerdeki ve menfaatlerdeki değişimleri göz ardı etmektir. Mills'in yirmi yıllık bütün New Deal ve Fair Deal tarihini çarpıcı bir şekilde minimize etmesinin nedenlerinden biri budur. Ona göre bu yirmi yıl, toplumun büyük, özellikle siyasi "kurumlar"ının merkezileşme eğilimlerini *sadece* teşvik ettiği için önemlidir.

Bu görmezden gelme tavrında, hattâ fikirlerin ve ideolojilerin reddiyesi ile Pareto'nun İtalya'daki sosyal değişimleri açıklaması arasında çarpıcı bir paralellik bulunmaktadır. Pareto'ya göre İtalya'da sosyalizmin yükselişi, temel kökenlerindeki bileşim aynı kalırken, (maskelerden veya ideolojilerden oluşan) sırf "yüzeysel" bir değişimdi (No. 1704).[30]

Aslında, sosyalizmin tabiatının nasyonalizmden liberalizme doğru değişmesi, II. kategori kalıntıların (yani, grup sürekliliğindeki kalıntıların) dağılımındaki değişimleri yansıtmaktadır. Bu nedenle siyasi sınıf değişimleri, sosyo-psikolojik türlerin dolaşımı anlamına gelmektedir. Bütün ideolojiler, bütün felsefi iddialar "tartışmaya sadece partizan bir kolaylık sağlayan maskelerdir. [Bunlar] ne doğru ne yanlış sayılırlar; [fakat] hiçbir anlam ifade etmezler" (No. 1708).

Aynı şekilde, Mills'e göre, iktidar değişimleri yapısal konum bileşimlerindeki değişimlerdir ve muhtemelen sadece bu, anlamlı bir gerçekliktir.

> Başarısız iç savaş dışında Birleşik Devletler'in iktidar sistemindeki değişimler temel kabullere karşı önemli bir meydan okumayı içermez. . . Amerikan iktidar yapısındaki değişimler genel olarak siyasi, iktisadi ve askeri sistemlerin göreli konumlarındaki kurumsal değişimler sonucunda ortaya çıkmış-

tır [s. 269].

Böylece Amerikan hayatındaki olağanüstü değişimler, mülkiyet, idari kontrol, hükümet sorumluluğu kavramlarındaki değişimler, New Deal tarafından ortaya konulan ahlak anlayışındaki değişimler kurumsal değişimlere "indirgenmiştir." Ancak Amerikan hayat tarzının kabul görmüş temel değerlerine karşı hiçbir meydan okuma olmamış mıdır? Birleşik Devletler'deki iktidar sistemi ne kadar süreklidir?

İktidarın Sürekliliği

Mills siyaset analizinde Pareto'dan yararlandığı gibi, iktisadi iktidar hayalinde "kaba" bir Marksist olmaktadır. Mills'in sözleriyle:

> Amerikan kapitalizminin yakın sosyal tarihi yüksek kapitalist sınıfının sürekliliğinde herhangi bir kırılma göstermez... Siyasi sistemde olduğu gibi iktisatta da son yarım yüzyılda *menfaatlerin sürekliliği*'nde bunları koruyan ve artıran yüksek zümreden iktisadi şahısların lehine olacak *türden* dikkate değer bir gelişme görülmektedir... [s. 147].

Belirsiz bir ifade olmasına rağmen, bu önermeye verilecek cevap, mantıksal veya metodolojik bir tartışmada değil ampirik alanda aranmalıdır. Amerika'daki aile kapitalizminin parçalanması üzerine olan İkinci Bölüm'de, bu tür bir cevap vermeye çalıştım. Malthus'un belirttiği toplumun "temel kanunlar"ını gösteren mülkiyet sistemiyle aile arasındaki köklü ilişkiler son yetmiş beş yılda çözülmüştür. Ve bu da burjuva sınıf sisteminin sosyal yapıtaşı olan aile kapitalizminin parçalanması anlamına gelmektedir.

Ekonomik kontrol özetinde Mills, daha sıradışı bir portre çizmektedir:

> En büyük şirketler harika bir şekilde izole olmuş devler değildir. Kendi sanayileri ve bölgeleri arasındaki açık cemiyetler ve National Association of Manufacturers (NAM) gibi üstcemiyetler ağıyla bir araya gelmişlerdir. Bu cemiyetler idari elitler ve şirketin diğer zengin ortakları arasında bir birlik kurmaktadır. Bunlar dar ekonomik güçlerini endüstri ve sınıf genelinde bir güce dönüştürmektedirler. Ve bu gücü ilk olarak iktisadi cephede, örneğin emek ve onun örgütlenmesin-

de ve ikinci olarak siyasi cephede, örneğin siyaset sahasındaki geniş rollerinde kullanmaktadırlar. Daha küçük çaplı işadamlarının iş ufuklarını genişletmelerini sağlamaktadırlar [s. 122].

Bu eski TNEC raporlarından veya Robert Brady'nin *Bir İktidar Sistemi Olarak Şirket*'indeki (*Business as a System of Power*) *Spitzenverbande* (zirvedeki şirketler) teorisinden de daha geniş kapsamlı, nefes kesen bir ifadedir. Belirli bir işbirliği olduğu açıktır. Ancak bu alanda tam bir bütünlük ve uyumluluk neredeyse hayaldir. Mills bu iddialara karşı hiçbir kanıt göstermez. Gerçekler, aslında, tam tersi yöndedir. Birleşik Devletler'de ticaret birlikleri azalmıştır. Bunlar özellikle savaş zamanında hükümet divanında sanayiyi temsil etmek bakımından önem arz ediyordu. NAM giderek işe yaramaz bir hâle geldi. Üyelerinin ve destekçilerinin sayısı bir hayli azaldı. Ve sanayi emek politikası da dâhil birçok değişik konuda bölündü (örneğin, büyük çelik ve otomobil şirketleri ek işsizlik yardımlarını kabul ettikleri için General Elektrik ve diğer firmalar tarafından saldırıya uğradılar).

Mills bunların "siyasi alandaki geniş roller"inden söz eder. Fakat iktidar elitleri kime karşı birleşmişlerdir ve siyasi alanda onları bir araya getiren ne tür meselelerdir? En büyük şirketlerin birleşebilecekleri sadece bir şey düşünebiliyorum: vergi politikası. Diğer meselelerin hemen hemen hepsinde ayrılmaktadırlar. Emek meselesinde bir şekilde ayrılmaktadırlar. Şahsi menfaatler alanında, örneğin demiryolu ve kamyonculuk, demiryolları ve havayolları arasında; veya kömür ve petrol, kömür ve doğalgaz meselelerindeki menfaatlerde büyük uyuşmazlıklar bulunmaktadır. İdari elitler siyasi meselelerde, ideolojik anlamda, belirsiz durumlar dışında, göreceli olarak daha az fikir birliği içindedirler.

Kimin kiminle neden birlik olduğu sorusu, ampirik bir sorun olup Mills'in eserinde yer almamaktadır. Eğer Mills'in tarif ettiği gibi bir işbirliği varsa, o zaman bunun nasıl olduğuna dair bir başka soru ortaya çıkar. Örneğin bürokratikleşme sonucunda şirketler içindeki kariyer basamakları artmış ve sonuç olarak en üst basamağa çıkanlar için görev süresi kısalmıştır. On yıllık bir dönemde A.T.&T. hepsi şirket *içinde* otuz kırk yılını harcamış üç müdür yardımcısı değiştirdi. Eğer insanlar kendi şirket kabukları içinde bu kadar çok zaman harcarlarsa, "elit" grup üyeleri birbirlerinden nasıl haberdar olurlar?

Elitlerin idaresinden aşırı endişeli bir halde Mills, ülkenin gündelik hayatında iktidar sorunlarını oluşturan şeylere karşı kayıtsız kalmaktadır. Bu, "büyük kararlar"ın dışında kalan bütün diğer sorunları "orta derecede" ve muhtemelen gerçek bir anlamı olmadığı düşüncesiyle göz ardı etmesinden bellidir. İnsanları ayıran ve menfaat mücadelelerine neden olan, hâlihazırda devam eden bir gerçeklik olarak emek, ırk, vergi politikası gibi insanları ilgilendiren meseleler *siyasetin malzemesi değil midir*? Bunlar insanların hayatlarına dokundukları halde, iktidarın anlamına dair herhangi bir şey ifade etmezler mi? Elit kavramının kullanılması, iktidar tartışmasında bu kavramın kullanılabilirliğinin sınırlarına dair diğer bir sorun ortaya koymaktadır. *Karar verenler* veya *idareciler* yerine neden *elit* kelimesi kullanılmaktadır? *Karar-almak*'tan bahsederken politika oluşturmak, baskı grupları kurmak vs. tartışılmalıdır. *İdare*'den bahsedildiğinde, idarenin tabiatı tartışılmalıdır. Fakat eğer elitten bahsedersek, sadece kurumsal mevkiden bahsetmek gerekir. Bu ise, Mills'in farzettiği gibi, sistemin temel tabiatı değişmediği sürece mümkündür. Bu durumda tek sorun, döngüyü şema hâlinde göstermektir. Sistemin temel tabiatının —yani, temel haklar, kapitalist sınıfın sürekliliği— değişmeyeceği görüşü ilginç bir tartışmadır; çünkü eğer iktidar, Mills'in varsaydığı gibi, bu kadar merkezileşmiş ve senkronize olmuşsa, bu sistemdeki temel bir değişme değil midir?

Yine de, eğer elitler bakımından konuşacak olursak, Amerikan toplumunda iktidarda önemli değişimlerin olduğunu söyleyebiliriz: aile kapitalizminin parçalanması (ki bu bir bütün olarak Batı toplumunda iktidarda bir dizi değişimlerle ilişkilidir), fakat en önemlisi ve en açıkçası bunun siyasi arenadaki belirleyici rolüdür.

İktisattan Siyasete

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki on yılda tröstlerin büyüyen gücü, bankerlerin ekonomiye doğrudan etkisi ve sosyalizmin ideolojik yükselişi, hep birden dikkatleri —toplumu şekillendirmede ve sosyal değişimi sağlamada gizli fakat aslında belirleyici unsur olan— sınıf sistemine çekmiştir. Bir grup "realist" tarihçi, özellikle J. Allen Smith ve en önemlisi Charles A. Beard, erken kolonyal ve yapısal mücadeleleri iktisadi anlamda yeniden yo-

rumlama görevini üstlenmişlerdir. Beard'in yorumu, şematik olarak, kabaca şöyledir:

Amerikan tarihindeki en eski mücadeleler, Federalistler tarafından temsil edilen tüccar grupları ile Demokratlar tarafından temsil edilen çiftçiler arasındaki doğrudan sınıf mücadeleleridir. Toplum, oldukça açık bir şekilde birbirine muhalif, iki menfaat grubuna ayrılmıştır (gümrük tarifesi, düşük faizle kredi vs.). Sınıf mücadelesinin "kurucu babalar" tarafından sade bir şekilde tartışması, Federalistlerin belgelerinde çarpıcı bir halde bulunabilir. İngiliz toprak sahibi eşraf ile imalatçı sınıf arasındaki korumacı hububat kanunları hakkında daha sonraki bir mücadelede, herhangi bir taraf lehine kesin bir zafer toplumun temel yapısını belirleyebilirdi. Fakat bu eski Amerikan plütokrasisinin, Doğulu tüccarların, siyasi inisiyatifi sağlamakta yetersiz ve istikrarsız bir sosyal grup olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Federalistler kaybettiler. Fakat Demokratlar —burjuva kapitalist hayatının iktisadi gerçekleri karşısında— gerçekten kazanamadılar. Ve "Jefferson'cu devrim," Jefferson'un fiiliyata geçirmekten çok, kolay vaatler vermesine yarayan bir şeydi.

Ancak daha sonraki tarih yazımı, bu basit ışık ve gölge oyununu düzeltmiş ve siyahla beyazın arasına birçok ince ton yerleştirmiştir. Dixon Ryan Fox'un, on dokuzuncu yüzyılın ilk kırk yılında bir eyaletteki siyaset çalışması olan *Yankees and Yorkers*'da belirttiği gibi:

"İngilizler ve Hollandalılar, Presbiteryenler ve Anglikanlar, tüccarlar ve çiftçiler ve diğerleri arasındaki rekabetten dolayı, parti ruhu New York'ta erkenden ortaya çıkmış ve değişen manifestolarla sürmüştür. Fakat fakirler ve zenginler arasındaki parti hatları çok yakın değildir. Aristokratlar kendi sosyal konumlarından o kadar emindiler ve o kadar farklı geçmişlerden geliyorlardı ki tek bir menfaat fikri üzerinden hareket etmiyorlardı. Aileler Capulet'ler ve Montague'ler olarak karşı karşıya geliyorlardı. Henry Adams'ın işaret ettiği gibi, 'Bütün şu Jay'ler, Schuyler'lar, Livinstone'lar, Clinton'lar, Burr'ler, New England'da yaşamış olsalardı muhtemelen birlik olurlardı. Fakat New York hemşerileri olarak tartışıyorlardı.' Torie ailesi taşındığında, Whig ailesi çok geçmeden sadece iki gruba değil, her biri ticarete ve uzlaşmaya hazır birçok parçaya bölündü."

Tam bu noktada, ilginç bir şekilde Amerikan parti sisteminin

çekirdeklerini buluyoruz. Mutlak hâkimiyet girişimlerinin karşılıklı olarak sonuçsuz kalması, sosyal sistemi daha en başında tanımsız bırakmıştır. Tam olarak ticari, köleci, serbest, tarıma dayalı, endüstriyel veya proleter bir toplum değildir. Zengin aileler doğrudan siyasi kontrolü kaybettiklerinden, siyasetçiler aracılığıyla dolaylı yollardan müdahil olmaya çalışmışlardır. Fakat, büyüklüğü, çelişen çeşitli menfaatleri gölgede bırakarak hızla değişen bir toplumda; siyasetçi ancak aracı olursa ve parti sistemi de ancak aracı bir acente rolü üstlenirse başarı kazanabilir.

Bu, sınıfların varlığını veya sınıf sisteminin tabiatını inkâr etmek demek değildir. *Fakat toplum yüksek derecede katmanlaşmadığı sürece, sınıf yapısı doğrudan siyasi bir analiz olarak kullanılamaz.* Bir sınıf sistemi toplumda zengin olmanın ve ayrıcalık kazanmanın *tarz*'ını belirler. (Bu tarz, bir arazi [gayrimenkul], şirket hissesi ["itibari" menkul kıymet], kabiliyet [teknik veya idari], paralı asker [*condottieri*] veya doğrudan siyasi paylaşım [parti, bürokrasi veya askeri] şeklinde olabilir ve bu sınıf sistemi sürekliliğ kazanabilmesi için hukuki bir şekilde meşrulaştırılmalıdır. Genellikle bu zenginlik ve imtiyaz, güç ve prestij kazandırır ancak aralarında doğrudan bir korelasyon yoktur.) Hepsinden önemlisi, ne tarz olursa olsun, sınıf analizi bize iktidarın *kim*'de olduğunu söylemez. İktidar için bu tarzda bir rekabet hakkında da bilgi vermez. Bu tarza ve bu tarzın meşrulaştırılmasına doğrudan karşı çıkılmadığı sürece, bir sınıfın birleşik bir halde bir sınıf olarak hareket etmesine ender rastlanır. Bir defa belirli bir tarz ortaya konulduğunda, sistem içerisinde ayrıcalık için rekabet artar. Çeşitli ve farklı menfaatler ortaya çıkar. Toplumun gelişen karmaşıklığı, bu mahalli veya fonksiyonel menfaatleri mecburen çoğaltır. Ve açık bir toplumda siyasi arena —sistemi çökertmek için bir çekişme olmadığı sürece— farklı menfaatlerin avantaj sağlamak için mücadele alanıdır. "Sınıf" prizmasının farklı siyasi grupların hızlı oyunlarını takip etmede ilkel kalmasının nedeni budur.

Avrupa toplumunda siyasi meseleler, özellikle Fransız Devrimi'nden sonra, sınıf hatları boyunca ilerleme eğilimi gösterdi. Fakat o zaman bile, herhangi bir ayrıntılı analiz sadece genel sınıfsal meselelere odaklanmak suretiyle olayları çarpıtma riskine girmiştir. *Louis Bonaparte'ın On Sekizinci Brumaire*'i (*The Eighteenth Brumaire*) gibi bir Marksist siyasi analiz klasiğini bugün canlı kılan, Marx'ın farklı menfaat gruplarını ustalıkla anlatmasıdır. Bu

menfaat grupları, Louis Napoleon tarafından daha geniş sınıf menfaatleri görünümü altında otoriter bir şekilde manipüle edilmiştir. Başlangıcından bu yana bir hayli heterojen olan ve çeşitli etnik, milli ve dini farklarla daha fazla çatallanan Birleşik Devletler'de sonunda azınlık gruplarının liderleri için imtiyaz sağlayan bağımsız bir yol hâline gelen siyasi sistemi, iktisadi sistemin bir yansıması olarak anlamak daha zordur. Aralarında kabaca bir benzerlik bulunduğu durumlarda dahi, farklı menfaatlerin faaliyeti çok fazladır. 1892 kadar geç bir tarihte, Marx'ın meslektaşı Friedrich Engels, arkadaşı Sorge'a gönderdiği bir mektupta şunları yazmaktadır: "Amerika'da hâlâ *üçüncü* bir parti için yer olmadığına inanıyorum. *Aynı* sınıfın gruplarında dahi menfaat farkları o kadar büyük ki bu muazzam alanda iki büyük partinin her biri içinde, bölgeye bağlı olarak, farklı gruplar ve menfaatler tamamen temsil edilmektedir. Ve egemen sınıfların belirli kesimlerinin hemen hemen her birinin çok sayıda temsilcisi, iki partide de bulunmaktadır. Bugün Cumhuriyetçilerin tamamının merkezini büyük sanayi oluşturuyor olsa da, aynı şekilde Güneyli büyük toprak sahipleri Demokratların merkezini oluşturmaktadır. Görünürdeki bu rastgele birbirine karışmışlık sayesinde, çürümenin harika toprağı oluşmakta ve buradan o kadar güzel bir şekilde gelişen devlet yağma edilmektedir."[31]

Amerikan tarihinin daha ileriki bir aşamasında egemen işveren sınıfı —herhangi bir toprak sahibi ağalığından çok, plütokrasi— Amerikan siyasetine damgasını vurma noktasına yaklaşmıştır. Yirminci yüzyılın başlamasıyla birlikte, gelişmekte olan sanayi sınıfı ezici bir iktisadi zafere imzasını atmıştır. Bu zaferle birlikte, grup menfaatleri yapısını bozmak için, ortaya çıkmakta olan ulus bilincine de hizmet edecek yaygın bir siyasi ideoloji geliştirme çabaları başlamıştır. Bu çabalardan ilki, Beveridge'in "kader manifestosu"ndaki emperyalizm doktrini ve Franklin Giddings'in "Amerikanizm"idir. Bu, heterojen insanlara yabancı veya en azından vaktinden önce gelen bir durumdur. Bir ikincisi ve başarı bakımından en önemlisi, kapitalizmin demokrasiyle özdeşleştirilmesidir. Eski tüccarlar sınıfı, "hayvani bir kalabalığın" (Burke) radikal bir despotizme yol açacağı demokrasiden, *siyasi* bir enstrüman olarak korkmuşlardır. Muzaffer sanayi kapitalizminin ideolojisini, demokrasiyi özgürlük sözleşmesi olarak neredeyse tamamen uzlaşılabilir *iktisadi* şartlarda tanımlamışlardır.

Eğer egemen işveren sınıfı toplum üzerinde doğrudan siyasi bir kontrol kuramadıysa, ideolojik hegemonyasını oluşturmalıydı. 1880 ile 1912 döneminde orta sınıf (küçük çiftçiler, işadamları ve birçok meslek sahibi) tek tük yapılan anti tröst ve anti monopol gösterilerine destek vermişlerdir. Bu görüşler ve hareketler ardından gelen yirmi yıllık savaş, zenginlik ve propaganda dönemlerinde dağılmıştır.

Bu birlik, iyi kötü özel girişim ideologlarının ortaya çıkan "kamulaştırılmış" ekonominin gerçeklerini anlamadıkları için zenginlik balonuyla patlamıştır. Bu tür bir piyasa ekonomisinin herkes üzerine ne derecede belirli bir bağımlılık yükleyeceğini kavramakta başarısız kaldılar.

Pür piyasa toplumunda, Marx'ın deyimiyle, herkes kendini düşünür ve hiç kimse herkes için plan yapmaz. Bugün artık piyasada bireyler değil her biri fiyat yönetimi, çiftçi yardımları, standart ücretler vb. yöntemlerle kendilerini piyasa risklerinden koruyan belirli kolektif oluşumlar bulunmaktadır. Her grubun kendini güvenceye aldığı önlemler, ekonominin anarşik bir emniyet izdihamına sürüklenmemesi için devlet müdahalesine yol açmaktadır.

De Tocqueville, aristokratik çağlarda yaşayan tarihçilerin olayları iradi bir şekilde ve bireylerin kahramanca karakterleri üzerinden okuma eğilimlerine karşın, demokratik çağlarda yaşayan tarihçilerin mecburen genel nedenlerle ilgilendiklerini belirtmiştir. Franklin D. Roosevelt'in göz kamaştıran cazibesi, New Deal dönemini tarihsel bir perspektife yerleştirme çabalarını çoğunlukla zorlaştırmıştır. Bugün bile dönemin siyasi anlamda yeterli düzeyde bir tanımına sahip değiliz. Roosevelt'in kendi renkli kişiliğinden ve enerjisinden kaynaklanan birçok tarihsel analoji yapılmıştır. Örneğin, Roosevelt, malı mülkü olmayan kitlelerin devrim yapmasını siyasi reformlarla engellemeye çabalayan ılımlı bir Solon olarak görülmekteydi; Roosevelt, kendi sınıfını terk ederek halkın arasına karışan asilzade Tiberius Gracchus'du; Roosevelt, kendi kurallarını sürdürmek için önce bir sınıfı, daha sonra diğerini manipüle ederek her iki tarafı da idare eden bir Louis Napoleon'du. Bunlar tabii ki yeni menfaat gruplaşmalarının ortaya çıkmasını ve değişen bu koalisyonların hareket tarzlarını anlamak için yeterli tanımlamalar değildir.

New Deal'ın kamusal tarafı, bir dizi genel sosyal reformdu ve

oldukça saf bir şekilde birçok yazar, (aslında Roosevelt'in kendisi de) New Deal'ı mülkiyet haklarını pekiştiren insan haklarının bir savunması olarak adlandırmıştı. Fakat bu kavramlar ister felsefi ister pragmatik anlamda olsun fazla bir anlam ifade etmemektedir. Çiftçiler için "destek fiyatlar" bir mülkiyet hakkı mıdır, yoksa insan hakkı mıdır? Aslında, New Deal'ın yaptığı şey, *grup* hakları fikrini ve grupların bireylerden ziyade grup olarak devlet desteği taleplerini *meşrulaştırmak* olmuştur. Böylece sendikalar toplu pazarlık hakkı kazanmış ve sendika işletmesi sayesinde grup kararlarını bireyler üzerinde uygulama gücü bulmuşlardır. Yaşlılar emekli maaşlarını, çiftçiler sübvansiyon, gaziler yardım paralarını, azınlıklar yasal koruma haklarını vs. kazanmışlardır. Bunların hiçbiri kendi başına bir değer ifade etmez. Bir araya geldiklerinde, hep beraber olağanüstü bir sosyal değişime yol açarlar. Benzer şekilde, devlet ekonomiyi yönetmekte her zaman belirli bir rol üstlenmiştir. Ancak devletin, bir yandan tam istihdam ihtiyacından dolayı, diğer yandan genişleyen askeri yapılanma nedeniyle mecburen sürekli olarak büyüyen rolü Washington'da tarihte daha önce hiç görülmemiş genişlikte farklı bir iktidar sistemi yaratmıştır.

Geriye dönüp bakıldığında şaşırtıcı olan şey, siyasi olarak yönetilen bir ekonomiye bağlılık öngörülebilecekken, bu konudaki iktisadi düşüncemizi organize etmekte son derece berbat bir halde olmamızdır. Yönetilen bir ekonomi, en büyük pay olarak devlete ayrılan bir bütçenin yanısıra toplumun bir bütün olarak ekonomik etkileşiminin temel büyüklüklerine uygun bir bütçe gerektirir —bir yıl içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin miktarı ile bir yıl içerisinde elde edilen gelirlerin miktarı. Bu rakamlarla tüketim ve yatırım harcamaları arasındaki farkı hesaplayabilir ve eğer gerekirse uygun mali önlemlerle bu farkları kapatabiliriz. Ticaret Bakanlığı ilk milli gelir raporunu ancak 1936'da yayınladı ve yine ancak ilk defa 1942'de iktisadi bilançonun diğer tarafı olan gayri safi milli hâsıla devlet tarafından tahmin edildi. İktisadi sağlığın nabız atışları olan bu iki endeks, Başkan Roosevelt'in bütçe konuşmasında ilk defa bir araya getirilerek ancak 1945'de yayımlanmıştır.

Siyasi iktisadın ortaya çıkmasıyla birlikte yeni bir tür karar alma söz konusu olmuştur. Piyasa toplumunda insanların ihtiyaçları, arz ve talebin otomatik etkileşiminin bir parçası olarak "dolar

oylarıyla" kaydedilmektedir. Birbirinden bağımsız olarak hareket eden bireysel dolar-ve-sent karalarının genel toplamı, Bentham'ın düşündüğü gibi, sosyal bir karar yani genel bir konsensüs oluşturmaktadır. Böylece piyasa aracılığıyla kaynakların dağılımına ilişkin bir karar alındığında, ne üretileceğine ideoloji değil dolarlar karar vermektedir. Bu anlamda iktisat sosyal iktidarın anahtarıdır, siyaset ise onun solgun bir yansımasıdır.

Fakat devlet aracılığıyla yapılan siyaset, sosyal ve iktisadi kararların alınmasında giderek artan bir öneme sahiptir. Burada piyasadaki gibi bağımsız hareket etmekten ziyade, bireyler kendi isteklerini gerçekleştirebilmek için belirli topluluklarla ortak hareket etmek zorundadırlar. Yönetilen bir ekonomide başlıca üretimi dolarlar değil, "siyaset" belirlemektedir. Devlet müdahalesi baskı gruplarının tanımlarını keskinleştirmekle kalmaz, fakat her birini kendi taleplerini haklı çıkaracak ve belirli bir "milli menfaat" kavramıyla bağdaşacak bir ideoloji benimsemeye zorlar.

Karar Türleri

Sonuç olarak, eğer iktidar tartışılmak isteniyorsa, bu konuyu elitlerden ziyade karar türleri bakımından tartışmak daha faydalı olacaktır. Ve ilginç bir şekilde kitabın özünün Birleşik Devletler'de kararların demokratik olarak alındığını söyleyenlere karşı bir polemik olduğu konusunda Mills'le hemfikir olduğumu belirtebilirim:

> Temel meseleler giderek artan bir şekilde Kongre nezdinde karar aşamasına gelmemektedir. . . seçmenler nezdinde ise durum daha nadirdir [s. 255]
> İktidar elitlerinin kilit taşı siyasi sisteme bağlı olduğu sürece, bu kilit taşı alternatif kararların gerçek ve kamusal tartışmaları olarak siyasetin çöküşüne neden olmaktadır . . . Amerika bugün büyük ölçüde daha çok resmi bir siyasi bir demokrasidir [s. 224].

Bugün bu bir bakıma doğru olmakla birlikte, bana göre, Mills'in vardığı haksız yargıyla bağdaşmamaktadır.

Birçok durumda "ilgili halk" bile olaylara müdahil olamamaktan dolayı kendini, deyim yerindeyse "kapana kısılmış" hisset-

mektedir. Bunların birçoğu, sorunların *güvenlik* doğasından kaynaklanmaktadır ki bu nedenle meseleler genellikle bürokratik bir labirentte halledilmektedir. H-bombası kararı bu meselelerden biridir. Burada askeri bir kesimin karşısında, özellikle SAC, bir grup bilim adamı durmaktadır. Karar alma sürecine dâhil olan herkesin iktidar elitleri grubu üyesi —ki bu döngüseldir— olduğu varsayılmadığı sürece, *iktidar sosyolojisi sorunlarının merkezini oluşturdukları için bu tür kararların kaynaklarını belirlemek zorundayız.*

Olaylara müdahil olamamanın bir diğer ve bir o kadar da önemli nedeni, kabaca "teknik karar alma" diyebileceğimiz kavramın ortaya çıkmasıdır: bir defa bir politika kararı alındığında veya teknolojik bir değişim ön plana çıktığında veya uzun zamanda gelişen bir değişim meydana geldiğinde, "fonksiyonel olarak rasyonel" düşünen biri kaçınılmaz olarak bunların birçok sonucu olduğunu görecektir. Bu nedenle iktidardaki değişiklikler bu tür "kararlar"ın "teknik" tamamlayıcılarıdır. Ve iktidar sosyolojisi farklı türlerdeki kararların ardından gelecek çeşitli sonuçları belirlemelidir.

Üç kısa örnek duruma açıklık getirecektir:

(1) *Ekonomik denge çarkı olarak federal bütçe.* 1931'den 1935'e kadarki depresyon yıllarında, federal bütçedeki her türden toplam harcamalar ortalama 5,2 milyar dolardı. 1936'dan 1940'a kadar, bu rakam 8 milyar dolara ulaştı. (Bu dönemdeki gelirler, harcamaların yüzde 60'ı kadardı.). Dört yıl sonra, federal hükümet, şaşırtıcı bir şekilde yıllık toplam 95 milyar doların üzerinde bir harcama yapıyordu ve bir önceki on yılın beş katından daha fazla milli borç birikmişti. Bu rakamlar sabit dolar üzerindendir.

Daha önemlisi, bu harcamalar bir yıl içerisinde üretilen mal ve hizmet toplamı olan gayri safi milli hâsılayla (g.s.m.h.) karşılaştırılmalıdır. On yıllık depresyon döneminde, o zamanki göreceli olarak yüksek devlet harcamalarına karşın, federal bütçe g.s.m.h.'nın yüzde 5 ilâ 10'u civarında bir tüketim yapmış ve bunu ekonomiye geri pompalamıştır. Savaş sırasında, bu rakam yüzde 40'lara tırmanmıştır. Fakat bu "anormal" olarak yüksek bir rakamı ifade etse de, savaş sonrası on beş yıllık bir dönemde devlet, toplam g.s.m.h.'nın yaklaşık dörtte birinin "tüketici"si hâline gelmiştir. Federal bütçenin (257 milyar dolarlık g.s.m.h.'sına göre) 33

milyar dolarlık düşük bir düzeye indiği savaş sonrası tarihinin tek "barış dönemi" olan 1948 yılı dışında, Kore seferi harcamaları ve soğuk savaş silahlanmasını sürdürmek için yapılan harcamaların toplamı federal bütçeyi rekor düzeylere taşımıştır. 1950'deki on yıllık dönemin son yarısında federal bütçe 70 milyar dolara ulaşmış, g.s.m.h. ise 325 milyar dolar olmuştur. 1960'da federal bütçe (tahmini) 80 milyar doların üstüne çıkarken, g.s.m.h. 400 milyar dolardan fazla olacaktır. 1950'lerde 7,2 milyar doların üstündeki sırf kamu borçlarının yıllık faizi, federal hükümetin depresyon boyunca yıllık harcamalarının *toplam*'ından daha fazladır.

Federal devlet harcamalarındaki bu devasa artışın herhangi birinin veya bir grubun "isteği" üzerine olmadığı, fakat kaçınılmaz olarak savaşın ve onun etkilerinin sonucu olduğu bir gerçektir. Ve federal devletin ülkenin ekonomik denge çarkı olarak kalıcı rolü bu gerçeğe dayalıdır.

(2) *1950-55'in ikili ekonomisi.* 1950'de Kore savaşı çıktığında, devlet mevcut fabrika üretimini savaş malzemelerine çevirmek veya yeni fabrikalar kurmak konusunda acil bir seçim yapmak durumunda kalmıştır. Karar ne tür bir savaş olacağı tahminine dayanmaktadır. Eğer Kore savaşı genel bir savaşa dönüşebilecek gibi görünüyorsa o zaman sivil tesislerin büyük mühimmat depolarına dönüştürülmesi emri verilmelidir. Siyasi-askeri tahminlere dayalı bu karar "ikili ekonomi"dir. Ekonomik anlamda başlıca sonuç, sermaye akışını hızlandırmak için firmaların normalde yirmi beş yıl değil de beş yıl içinde yeni tesis masraflarının silinmesi kararıdır. (Böylece firmalar yeni maliyetlerinin yüzde 20'sini kârdan düşebilecekler ve bir hayli vergi geliri sağlayacaklardır.) Bu, beş yıllık vergi amortismanı planı olağanüstü yüksek oranda sermaye yatırımına yol açmıştır. Bu şüphesiz ki ellilerin ortasındaki refah patlamasını teşvik etmiş ve 1958-59 resesyonuna etki eden aşırı kapasite kullanımına neden olmuştur.

(3) *Silah teknolojisi.* Yeni silahların hızla ortaya çıkması, askeriye ve askeriyenin her bir kuvveti ile farklı kolları içerisindeki göreli gücün ve etkinin ağırlığını kesinlikle etkilemektedir. Böylece, füzelerin kullanılmaya başlanması, bir zamanlar deniz kuvvetlerinin ve ordunun demirbaşı olan savaş gemilerinin önemini azaltmıştır. Yeni teknolojide, örneğin füze yüklü denizaltılar temel vurucu güç olurken, uzun menzilli füzeler de insanlı uçakları kullanılmaz duruma getirmiştir. Silahlı kuvvetlerin yapılanmasındaki

bu değişiklikler, teknisyenlerden ve teknoloji uzmanlarından oluşan yeni yetenek gruplarına duyulan gereksinim, askeri gücün profilinde bir değişim anlamına gelmektedir. Araştırma ve Geliştirme, Operasyonlar'dan daha önemli olmakta ve bilim adamı, mühendis, teknoloji uzmanlarının önemi bu nedenle artmaktadır.

Bütün bu sonuçlar, Mills'in sözünü ettiği "büyük kararlar"dan çıkmaktadır. Fakat Mills'in bahsettiği temel politika meseleleri, daha önce işaret ettiğim gibi, temel olarak savaşa girmek veya girmemek veya daha genel anlamda dış politika sorunlarıdır. Ve Mills'in tamamen gözardı ettiği bu sorunu tartışmaksızın soğuk savaşı *ve duruşumuzun Ruslar tarafından ne kadar şekillendirildiğini* nasıl tartışabiliriz! Birleşik Devletler'in dış politikası, 1946'dan beri —veya daha kesin olarak Byrnes'in zayıflayan Almanya'daki konumumuzu tersine çeviren Stuttgart konuşmasından beri— Birleşik Devletler'deki *dâhili* sosyal bölünmelerin veya sınıf meselelerinin bir yansıması değildir; *Rusya'nın niyetlerinin tahminine dayalı* olmuştur.

Bu tahmin, baştan "iktidar elitleri" tarafından da yapılmış değildir. Bu, en başta George Kennan ve Dışişleri Bakanlığı'nın politika-planlama kurmayları ile Amerikan bilimsel uzmanları tarafından yapılmıştır. Bu tahmin, ideolojik bir fenomen olarak Stalincilik ile jeopolitik bir güç olarak Rusya'nın agresif şekilde askeri ve ideolojik anlamda yayılmacı olduğu yargısına dayanmaktadır. Bu nedenle hızlı bir askeri yapılanmayı içeren bir engelleme politikası gerekmektedir. Truman'ın Grek-Türk politikasının, Marshall Planı'nın ve Avrupa'nın yeniden yapılanmasına destek verme isteğinin özünde bu vardır. Bu politikalar Birleşik Devletler içindeki güç burçlarının bir yansıması değildir. Milli menfaat ve milli idame hesaplarıdır.

İlk kararın ardından başka birçok karar geldi: havadan uzun menzilli vurucu silahlar, Batı Avrupa Savunma Birliği'nin (ve bunun başarısız olmasının ardından NATO'nun) kurulması. Bu her stratejik adımın değişmez bir şekilde ilk kararın ardından atıldığı anlamına gelmez (Fransa, Batı Avrupa Savunma Birliği'ni reddettiğinde, askeri destek için Almanya'ya daha çok güvenmek zorunda kalınmıştır), *fakat genel şartlar ortadadır*.

Bu genel hatlar bir kere ortaya konulduğunda, menfaat grupları etkilenmiş ve Kongre —genellikle korkunç bir şekilde— baskı

gruplarına büyük para yardımları ayıran yasalar geçirmek için (örneğin, hem sendikaların hem denizcilik sanayisinin baskısıyla geçirilen Marshall Planı yardımının yüzde 50'sinin Amerika'nın alt tabakasına gitmesini sağlayan Bland Kanunu) veya Dışişleri Bakanlığı'nın esnekliğini engellemek için (örneğin, Sovyet blokuyla ticareti yasaklayan ve aslında müttefikimiz olan Seylan'a, Çin'e kauçuk satması hâlinde yardımı keseceği tehdidinde bulunarak zarar veren Savaş Kanunu) kullanılmıştır.

Bu tür "zorunlu" karar alma sorunlarını gözardı etmek, bana öyle geliyor ki, siyasetin özünü ve çağdaş toplumda iktidarın yeni doğasını gözardı etmektir. İktidar elitleri teorisi elitler arasında, ispat edilmemiş veya ortaya konulmamış bir hedef birliğini ve menfaat ortaklığını belirtir. Bu sadece bir iddiadır.

Koda

Mills'in eserinin büyük bir bölümünün arkasındaki motivasyon, hayatın artan bürokratikleşmesine —ki bu onun tarih teorisidir— ve onun suç ortaklarına karşı duyduğu müthiş öfkedir. Bu, kitaba çekicilik ve dokunaklılık kazandırmaktadır. Birçok kişi kendisini çaresiz, bilgisiz hisseder ve buna karşı öfkeyle hareket eder. Fakat, sanırım Mills'in yaptığı gibi, modern hayata karşı "romantik protesto"larla kimsenin uğraşmaması için çaresizliğin nedenlerinin açıkça belirtilmesi gerekir. (Şiddet olarak iktidarın Sorel'ci anlayışı ve iktidarı gizli bir komplo olarak hayal eden popülist görüş, Mills'in kitabında rahatsız edici bir yankı bulmaktadır.)

Bilginin çoğalması sırasında karmaşıklık ve uzmanlaşma, üretimin organizasyonu, siyasi toplumun geniş kesiminin koordinasyonu kaçınılmazdır. Bunların, özellikle eğitim ve gelir düzeyi artan, beğenileri çoğalan bir toplumda hayatın "bürokratikleşmesine" kaçınılmaz olarak yol açması zorunlu değildir. Daha da önemlisi, bürokratikleşme ve iktidar elitleri gibi kavramların böyle belirsiz kullanımları, çoğunlukla çaresizlik duygusunu körükler ve özgür bir toplumun kaynaklarını maskeler: muhtelif menfaat mücadeleleri, kamusal sorumluluğun artması, geleneksel özgürlüklerin ağırlığı (bkz. Yüce Divan, Mills'in tartışmayı ihmal ettiği bir kurum), gönüllülerin ve cemaat gruplarının rolü, vs. vs. Komünistlerin otuzlarda rastgele kullandıkları "burjuva demokrasi-

si" kavramı gibi veya Burnham'ın kırklardaki "idari toplum"u gibi veya ellilerdeki "totaliteryanizm" kavramı gibi toplumlar arasındaki *özel ve önemli* farklar karanlıkta kalmıştır. *İktidar Elitleri*'ndeki (*The Power Elite*) gibi, "büyük" kararlara vurgu yapan bu amorf olma hâli, iktidarı tartışan fakat siyasete nadiren değinen bir kitap ortaya koymaktadır. Ve bu gerçekten çok tuhaftır.

4.
BÖLÜM

Amerikan Kapitalizmininin Geleceği: *Keynes, Schumpeter ve Galbraith Üzerine*

I

Özellikle otuzları hatırlayan herhangi biri için, Amerikan kapitalizminin kıskanılacak bir itibar ve özellikle bir zamanlar muhalif olan Keynes'ci eleştirilerden yeni bir teorik tanım kazanması çarpıcı bir kültürel fenomendir. "Amerikan kapitalizmi" kavramı, yeterli entelektüel sözcülerden asla mahrum kalmayan neoklasik iktisat için, genel olarak kapitalizmin temel kurallarına sınırlar çizen zorunlu bir ayrıma işaret eder. Günümüzde Frank Knight tarafından keskin bir şekilde ileri sürülen serbest piyasa anlayışı —rekabetçi toplumun, kaynakların hem etkin dağılımı hem tüketici tercihi özgürlüğünün kazanılması bakımından vazgeçilmez bir *model* olduğu önermesi— kendisini sağlam bir şekilde ispatlamıştır. Bu, yalnızca sosyalist bir toplumun büyük kurumsal ekonomilere özgü yapısal katılıkları ortadan kaldırarak serbest piyasayı kuracağını ileri süren Oscar Lange ve A. P. Lerner gibi sosyalist teorisyenler tarafından bile kabul edilmiştir.

Ancak belirgin yanı (açıkça) felç edici kurumsal bir hantallık olan Amerikan kapitalist realitesini kim haklı çıkartmaya çalışmıştır? 1940'la birlikte genç iktisatçıların büyük bir bölümü ekonomimizin sürekli (uzun vadeli veya kalıcı anlamda) bir stagflâsyon aşamasına girdiğine ikna olmuşlardı. Bu yeni inancın peygamberi, Harvard'dan Alvin Hansen'di. Ancak bunun ana kaynağı açıkça John Maynard Keynes'di. Marksist bir iktisatçılar korosunun yaşlanan kapitalist sisteme on yıllarca ağıtlar yakmasına karşın, Keynes daha az apokaliptik bir tarzda bunun nedenlerini dejeneras-

yona bağladı. Sistem işlemiyor, diyordu, çünkü tasarruflar (genel olarak kârlar anlamında) kolaylıkla yatırıma (özellikle üretici mallarında) dönüşmüyordu. Bu nedenle mal ve hizmetlere ait toplam talep, ekonominin üretim kapasitesinin altında kalıyordu. Sonuç işsizlikti.

Klasik iktisat, anımsanacak olursa, kapitalizmde krizleri kabul etmiyordu. Her üretim miktarının tam olarak aynı tüketim miktarına, yani nihai tüketim malların üretimi için harcanan paraya denk geldiğini, bu nedenle ne bir "aşırı üretim" ne de "eksik tüketim" olabileceğini söyleyen Say Kanunu'nu tekrarlıyordu. İşsizlik, bundan dolayı, üretim ile tüketim dengeleninceye kadar geçici bir durumdu. (Fiyatlar tüketicileri satın almaya sevk ederek düşerse dengesizlikler düzelir, işsizlikse ücretler işverenleri istihdama sevk ederek düşerse azalır. Bu tamamen bir serbest piyasa ve zaman meselesidir.)

Sismondi ve Marx'dan Hobsob'a kadar Ortodoks olmayan iktisadın hemen hemen her kolu, Say Kanunu'nun reddine dayanmaktadır. Fakat bu reddiye, daha önce hiç bu kadar zarif bir şekilde ifade edilmemiştir. Marx hiçbir zaman tam bir kriz teorisi ortaya koymadı, fakat analizlerinde birçok teori iç içe geçmiştir. Malthus ve diğerlerinin eksik tüketim tezini geliştirirken Marx, gelirin emek ve sermaye payları ("artık değer") arasındaki eşitsiz dağılımına işaret etmiştir. Ancak böylesi bir eşitsizlik, bir yandan eksik tüketime neden olurken, sadece kaba ve kısmi bir açıklama olabilirdi. Genişlemek isteyen herhangi bir ekonomi, sosyalist ekonomi dâhil, yatırım sermayesi olarak "artık değer"e gerek duyar. Marx, özellikle kapitalizmin genişleme aşamasında üretimin farklı kolları arasındaki orantısız gelişmeye ikinci bir açıklama getirdi; böylece, sermaye malları ile tüketim malları arasındaki eşitsiz talep oranları ortaya çıktı. Ama bu bile, sistemdeki uzun vadeli veya sürekli gerilemenin nedenini zorunlu olarak göstermemektedir. Marx, kendi zamanında bile geleneksel olan bu düşüncelerin ötesine geçti ve diğer iki düşüncesini ileri sürdü. Gayrişahsi piyasanın doğası gereği, kapitalizmin tüketime bakmaksızın genişlemek zorunda kaldığını, bu nedenle aşırı üretim dönemlerinin ortaya çıktığını ve bu dönemlerde üretimle tüketim dengeleninceye kadar sermaye mallarının eritilmesi gerektiğini söylemiştir. Sonuç olarak, Marx kapitalist ekonominin "hareket kanunu" olduğunu sandığı azalan kâr oranları kanununu ileri

sürmüştür. Rekabet veya düşük emek maliyetleri arzusundan dolayı kapitalist, fabrikasına teknolojik araçlar kurar ve böylece her işçi için daha çok sermaye yatırımı yapmış olur. Bunun karşılığında, üretimde daha az emek kullanıldıkça birim kârlar azalır (artık değer çıkarıldıktan sonra kârların hesaplandığı varsayılmaktadır), böylece kapitalist kârını korumak için giderek daha geniş alanlara yayılmak zorunda kalır. Marx bu genişleme baskısını, kapitalistin uzun dönemdeki en önemli problemi olarak görmektedir. Ancak, Marx'ın metinlerinin hiçbir yerinde, kapitalist iktisadi üretimin *çökeceğine* dair bir öngörü bulunmadığını belirtmek önemlidir. Bundan ziyade, kapitalizm için anahtar olan sermaye birikim oranı yavaşladıkça krizlerin daha sert olacağının genel bir ifadesi bulunmaktadır. Bir iktisatçı olarak Marx, eğilim olarak tanımladıklarını demir kanunlar olarak yorumlayan öğrencilerinin çoğundan daha az kesindi.

Keynes, 1919'da yazdığı ünlü eseri *Barışın İktisadi Sonuçları*'nda (*Economic Consequences of the Peace*), modern ekonomik durgunluk teorisinin ana hatlarını önceden göstermiştir. O zaman için yeni olan tartışma bugün bilinmektedir. Keynes metaforik bir ifadeyle, toplumu bir arada tutan zorlayıcı sosyal mitin, "pastanın tüketilmemesi" olduğunu söylemiştir. İşçiler, on dokuzuncu yüzyılın artan üretiminden az bir pay almayı kabul etmeleri için "alışkanlıkla, gelenekle, otoriteyle kandırılmaktadır." Bunu tüketmekte serbest olan kapitalist ise, "erdemin onda birini 'biriktirmeyi' görev bilip, pastanın büyümesini gerçek dinin hedefi yapmaktadır." Böylece üretimden büyük bir pay yatırıma ayrılmaktadır. Bu, on dokuzuncu yüzyılın gerçeğiyle bağdaşmaktadır: yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyacıyla artan nüfus; sömürü gerektiren yeni gıda ve hammadde kaynakları; yeni endüstrilere izin veren teknolojinin gelişmesi. Bu şartlar altında girişimci, pastayı yememek için pasta yapmaya devam etmiştir.

Ancak yine de bu, der Keynes, iktisat tarihinde sadece sürekliliği olmayan olağandışı bir dönemdir. 1920'lerle birlikte nüfus artışı yavaşlamış, yatırım fırsatları ortadan kalkmış, girişimcilik ruhu gevşemeye başlamıştı. Ve belki de hepsinden önemlisi, tasarruflar sosyal fonksiyonunu yitirmişti. Büyük meblağların tüketimden kaçınması artık üretimi arttırıcı faydalı bir etki yapmamakta, daha çok ekonomik krizlere ve durgunluğa yol açmaktaydı. (Keynes bu nedenle yatırımın üretkenlik arttırıcı yanlarıyla

ilgilenmemişti: bu konu onun ardından gelenler tarafından ele alınmıştır. Keynes'in teşhisi ekonominin doygunluk noktasına yaklaştığıydı ve bu mesele ancak devletin harcamalar yoluyla *efektif taleb*'i uyarması sayesinde halledilebilirdi.)

Keynes'in sonraki on beş yıl içinde yazdıkları, analizini ayrıntılı bir şekilde ispatlama çabalarıydı. Esas musibet, burjuvanın tutumluluk "erdem"iydi ("Gladston'cu finansın ufak hesapları") ve o neslin zorunlu entelektüel görevi hayaleti avlamaktı. Keynes'in *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* üzerine büyük eseri, sadece iktisadi bir sistem değil, "üretim tarzlarının yanı sıra eğlence tarzlarını da gözardı eden püritanizme . . ." karşı acımasız bir sosyolojik polemikti.

Keynes'in hedefi, kısmen sabit bir cemiyette serbest ve engel tanımayan bir tüketimin keyfini çıkaran "*rantiye*'yi ötenazi" etmekti. Çünkü bu sınıf, büyüme isteği ya da büyüme gereği duymuyor, tasarrufları pek az değerlendiriyordu. Fakat tasarruflara karşı bu psikolojik devrimin etkili olması güç olduğu için, yığılmış ve kullanılmayan sermayeyi iktisadi faaliyeti canlandıracak kanallara yönlendirmek, sadece bir tek etkili gücün elindeydi ki o da devletti. Cesur bir hamleyle Keynes, organize bir konsensüs (sosyal fayda) tarafından bilinçli bir şekilde tanımlanan insani hedefleri ifade ettiğini düşündüğü *siyasal* iktisat sahasını, bireysel kararların toplamıyla piyasa tarafından belirlenen "*pür* iktisat" veya bölüşümün "tabii kanunları"na karşı yeniden tanımladı. Bizim için bürokratikleşme ve iktidar gibi zorlu sorunlar ortaya çıkaran bir konsensüse nasıl ulaşılacağı ve burada alınan kararların nasıl uygulanacağı yönündeki siyasi meseleler Keynes için dert değildi. İngiliz siyasi düşüncesinin kesintisiz geleneği içerisinde, homojenlik anlayışı ve "Devlet politikasına ortak çıkarların dâhil edileceği" hayaliyle yazan Keynes, bu tür meselelerin kolaylıkla ve akıl yoluyla halledileceğini sanmıştı. "İçerikte ılımlı muhafazakâr" olarak ifade ettiği programı, üretim araçlarının mülkiyeti meselesini tamamen dışarıda bırakmıştır. Tam istihdamı sağlamak için gereken tek şey, diye yazar ağırbaşlılıkla, yatırımın kapsamlı bir sosyalizasyonudur.*

---

* 1930'lardaki sosyalistlerin Keynes'den daha dogmatik olduklarını belirtmek gerekir. Sosyalist iktisat doktrininin "ya-hep-ya-hiç" anlayışından dolayı, sosyalist partiler kapitalizmi "kurcalayabileceklerini" ve iktisadi faali-

Keynes'in depresyonun nedeni olarak formüle ettiği "aşırı tasarruf teorisi", genç Amerikan iktisatçıları tarafından şevkle geliştirildi ve Geçici Milli İktisat Komitesi'nin araştırmalarına ve otuzların incelemelerine kılavuzluk eden bir anlayış hâline geldi. Keynes'in *Genel Teori*'si analitik kalmıştı, Amerikan ekolü yaklaşan "sürekli durgunluk" için daha çok kanıt getirmek adına teoriye tarihsel bir boyut eklemeye çalıştı. Öncülüğü en başta Alvin Hansen ve Hansen'in 1941'deki temel eseri *Fiscal Policies and Business Cycles*'da özetlenen konular yapmıştı.

Hansen'in, genel olarak Alman iktisatçısı Spiethoff ile Rus Kondratieff'in istatistiksel araştırmalarına dayanan teorisi, birtakım faktörlerin rastlantısal birleşimi sonucunda yaşanan sanayi patlamasının on dokuzuncu yüzyılı ayrıcalıklı bir çağ durumuna getirdiğini belirtmekteydi. Biz, diyordu Hansen, gücü tükenmeyen "uzun dalgalar" tarafından kıyıya fırlatıldık. On dokuzuncu yüzyıl ortalarındaki Amerika'nın (1840'dan 1870'e) itici gücü demiryolu olmuştur. Yirminci yüzyılın ilk yarısı (1890'dan 1930'a) elektrik ve otomobil çağıdır. Fakat Hansen "hızla ortaya çıkan yeni sanayileri zengin yatırım fırsatları olarak kabul edemeyiz," diye yazmıştır. Aynı zamanda diğer faktörler de durgunluğa neden olmaktadır: bunlardan en önemlileri nüfus artış oranındaki yavaşlama, yeni arazilerin ortadan kalkması, fiyat korumacılığı yoluyla rekabetçi sürecin destekleyeceği yeni araçların kullanılmasını engelleyen monopolün ve eksik rekabetin artmasıdır.

Kapitalist sistemin kendi işleme mekanizması içerisinde bazı dâhili güçler toplumu kireçlendirmektedir. Keynes endüstriyel

---

yetine istikrar kazandırabileceklerini asla düşünmemişlerdir. Bu nedenle Almanya ve İngiltere'deki sosyalistler siyasal nedenlerden dolayı iktidara gelmek zorunda kaldıklarında iktisat politikaları tamamen Ortodokstu. İşçi Partili başbakan Ramsay Macdonald 1931 iktisadi bunalımının altında ezildi, çünkü bütçeyi dengeleyerek yurtdışına sermaye akışını durdurmanın işsizlik yardımlarını artırmaktan daha önemli olduğuna İngiltere Bankası tarafından inandırılmıştı. Almanya'da, sosyalist iktisat politikası altın standardına sıkı sıkıya bağlıydı. Fakat 1933'de, Almanya'da Hjalamar Schacht, Hitler'e kamu işleri ve borç finansmanı yoluyla devletin ekonomiye müdahalesinin işsizliği nasıl ortadan kaldırdığını gösterirken, Franklin D. Roosevelt Birleşik Devletler'i altın standardından çıkardı ve sermaye kaçışına ambargo koydu. (Bu meselenin bir tartışması için bkz. Adolf Sturmthal'un *The Tragedy of European Labor*, New York, 1943).

organizasyonla ilgilenmemişti. Hansen ilgilenmişti. Hansen, "büyüklük" bir depresyon nedenidir, diye belirtmiştir. Çünkü büyük şirketler, fabrika ve ekipman yenilemesi için kullanılmayan ve dış finansmanı gereksiz kılan büyük amortisman rezervleri yığmaktaydılar. Buna ek olarak, "emek-tasarrufu" yerine "sermaye-tasarrufu" sağlayan ve uzun dönemde sermaye üretim oranını azaltan makinelerin artışı, kullanılmayan sermayenin yığılmasına katkıda bulunmuştur. Hansen'in ulaştığı sonuçlar, New Deal politikaları için mantıksal bir temel oluşturmaktaydı: kullanılmayan sermayeyi harekete geçirmek için devlet müdahalesi, "monopolleri" parçalama çabaları ve yüksek-tüketim, yavaş-büyüme ekonomisine geçiş.

Kırkların başlarındaki kapitalizm imajı buydu: pinti bir ihtiyar olan kapitalist, ekonomiyi batıran steril külçe yığınlarının başında oturmaktadır. Kapitalist, parayı ihtiyaç duyulan ekonomiye sokmayı imkânsız bulduğundan, (eğer bu ekonomi üretim kapasitesinin teknolojik olarak elverdiği ölçüde iş ve hayat standardı sağlayacak bir ekonomiyse) o zaman devlet kapitalistin elinden parayı zorla veya vergi yoluyla almalı ve faydalı projelere harcamalıdır.

II

Ekonomiyi "politize etmek" konusunda, bir de karşı atak ortaya çıktı. Başı çeken, Hayek'in *The Road to Serfdom* adlı kitabıydı. Hayek *laissez-faire* ekonomilerinin dengeye uyarlanma eğiliminde olduklarını, fakat devletin keyfi müdahalelerinden dolayı krizlerin meydana geldiğini ileri sürüyordu. Hayek, hükümetlerin ve bankaların borçları ucuza kapatmak ve para kazanmak arzusuyla enflasyonist eğilimlere sahip olduğunu belirtmiştir. Sonuç, tasarrufların yatırıma veya tüketime ayrılmasını sağlayan faiz oranlarının gerçek hedefinden sapması ve kredilerin aşırı artması olmuştur. Devlet, Hayek'e göre, yönetici sınıfın bir icra komitesi değildir. Fakat (Schmoller ve Max Weber'den alınan bir görüşe göre) kendi Leviathan doğasıyla, zorlayıcı ve özgürlüğe karşı bağımsız bir bürokratik güçtür. Devletin rolünü güçlendiren her politika liberalizmi reddeder.

İş çevreleri Hayek'in kitabını heyecanla karşıladı. Fakat kitaba

verilen değer, sunduğu reçetelerden çok, bir slogan olan adından kaynaklanmaktaydı. Sonuçta işadamlarının beklediği, gümrük vergilerinin tamamen ortadan kalkması, "adil-ticaret" fiyatlandırması, fiyat şemsiyeleri ve rekabeti ortadan kaldıran benzeri araçlar değil miydi? Diğer yandan liberaller, özde "devletçiliğin" tehlikelerine karşı duyarlı kalmakla birlikte, Hayek'te bayat Özgürlük klişeleri görmüş ve iktidarın tekelleşmesinin tehlikelerine karşı devletin "refah" önlemlerine meydan okumayı reddetmişlerdir. Kitabının ideolojik duruşundan dolayı, Hayek'in hiçbir zaman Keynes'ci düşüncenin inandırıcı bir rakibi olamayacağı ortaya çıkmıştı. Kısacası, ideoloji dışında, hiç kimse "iktisadi liberalizm"i istemiyordu.

Keynes'in ve hattâ muhtemelen Marx'ın ayarında muhafazakâr bir teorisyen varsa, o da Joseph Schumpeter'di. Schumpeter'in 1942'de yayımlanan *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*'si (*Capitalism, Socialism and Democracy*) dar bir çevrenin dikkatini çekmişti. Ancak 1946'da yeni bir basımla ve dört yılın eleştirel değerlendirmeleriyle kitap daha geniş bir kesimin ilgisini kazandı. 1950'deki ölümüyle bir dizi yorum yazısı yazılmaya başlandı ve Schumpeter'in ilk eserlerinden bazılarıyla toplu makaleleri kitap hâlinde yayımlandı.

Schumpeter'in temel teorik anlatımları, 1912'de —27 gibi genç bir yaşta— yazdığı *İktisadi Kalkınma Teorisi*'nde (*The Theory of Economic Development*) zaten sağlam bir şekilde yer almaktaydı. Otuz yıl sonra bu fikirlerin kabul görme zamanı gelmişti. Bir yandan, savaş boyunca süren büyük üretim çabalarının bir sonucu olarak, Birleşik Devletler ticareti müthiş bir kendine güven hâli içerisindeydi. Peter Drucker gibi yazarlar ve *Fortune* editörleri sayesinde, önce sosyal sorumluluk anlayışına dayalı bir mantık kazanıyor ve sonrasında da büyük Avrupalı akranlarının aksine Amerikan kapitalizminin kullanılmamış bir dinamizmini ve itici gücünü keşfediyordu. Diğer yandan, bir zamanlar eleştirmeksizin kabul ettikleri devletçilik anlayışından artık korkar hâle gelen ve her Keynes'ci iktisatçının kendinden emin bir halde öngördüğü savaş sonrası resesyonun (1947'de "altmış milyon iş"e ulaşılmıştı) olmamasından etkilenen entelektüeller giderek daha çok sessiz ve aklı karışmış bir durumdaydılar.

Schumpeter, entelektüel bir kutup yıldızı olarak önemliydi; çünkü görüşlerini, Amerikan Keynes'cilerinin (ve Marksistlerinin)

tartışmanın şartları olarak belirledikleri temellere dayandırmıştı: klasik iktisadın tam rekabet denge şartları altında maksimum üretim sorunundan değil, tarihsel zamanda işleyen somut sosyal bir kurum olan kapitalizmden söz ediyordu. Amacı kapitalist sosyal organizmanın ortaya çıkış, büyüme ve çöküş koşullarını sosyolojik ve tarihsel olarak inceleyerek anlamaktı. Bu nedenle, diğerleriyle birlikte, eserinin tüm radikal içeriğine karşın temel olarak somut tarihten soyutlanmış statik iktisat çerçevesi içerisinde kalan Keynes'i reddediyordu. Keynes, "üretim tekniklerinin değişmediği varsayımı ile sınırlı bir fenomen"le ilgilenmişti. Ancak kapitalizmde üretim tekniklerinin hızla değiştiği gerçeği Schumpeter için belirleyici olmuştur.

Schumpeter'in kapitalizm savunması, en önemli başlangıç noktası olarak, kapitalist toplumun kesintili fakat yüksek bir üretim artışıyla tanımlanmış olmasıydı. Üretkenliğin çağdaş yeniden keşfi (ve sonuçta bu kavramın "Amerikan" kapitalizmini statik "Avrupalı" kapitalizminden ayıran unsur olarak kullanımı), Schumpeter'in kitabında verimliliğe verilen temel önemde kendini göstermektedir. "Kapitalist başarı genellikle kraliçelere daha çok ipek çorap sağlamakta değil, bunları sürekli azalan bir çaba karşılığında fabrika kızlarının alım gücüne sunmakta yatar." Kaba hesaplamalar kullanarak, Birleşik Devletler milli gelirinin yıllık birleşik yüzde 2 oranında artış gösterdiğini belirtmiştir. Fakat verimlilik artışı, ancak girişimcilerin ve sosyal değişim mühendislerinin faaliyeti sayesinde mümkündür. Maliyetleri azaltarak, yeni pazarlar açarak, yeni üretim tarzları yaratarak, kısacası teknolojik gelişme sayesinde girişimci *kendi* kârının kaynağı olan geçici bir monopol konumuna ulaşabilir. Kapitalizm, kitlelerin hayat standartlarının uzun vadeli artışı için ödemek zorunda oldukları bir bedel ve "kısa-vadeli eşitsizliğin" kaynağı olan girişimcinin ödülünü almasını sağlayabildiği sürece devam edebilir.

Schumpeter'in put kırıcılığı, aynı zamanda "büyüklük" savunmasına kadar uzanır. Büyüklük bir üstünlüktür, çünkü sadece büyük şirketler teknik değişim için gerekli olan araştırmalara muazzam ve bazen verimsiz harcamalar yapabilirler. Büyüklük, bu anlamda, teknik değişimin sosyal fiyatını temsil etmektedir.

Peki, Büyük Bunalım'da durum nedir? Schumpeter, kendi anlatımına göre, 1929-1932 döneminin, kapitalist üretim mekaniz-

masının itici gücünde belirleyici bir kırılmayı temsil ettiğini kabul etmemektedir. Klasik veya Keynes'ci birçok iktisatçının görüşlerinin tersine depresyonların doğal, kaçınılmaz ve hattâ iktisadi büyüme için tedavi edici olduklarını serinkanlılıkla kabul etmektedir. Teknolojik devrimler mevcut sanayi yapısını periyodik olarak yeniden şekillendirmektedir. "Kapitalist süreç, bir tesadüf olarak değil, kendi mekanizması sayesinde kitlelerin hayat standardını sürekli olarak artırır. *Bunu bir dizi iniş çıkışlar yoluyla yapar ki bu iniş çıkışların şiddeti ilerlemenin hızıyla orantılıdır.*" Her değişim süreci kesinti yaratır. Depresyon, yeniden düzenlemenin ve yerleştirmenin normal bir süreci; eski, marjinal ve kullanılmaz olanın silkelenip atılmasıdır. Onun için 1929 bunalımı (otuzların "ilerleme hızı"ndan ve iktisadi büyümenin "uzun dalga"sını geliştirmesinden dolayı), sadece 1873-79 bunalımıyla karşılaştırılabilecek özel bir durum olarak kalmıştır. Birleşik Devletler'de toparlanma, diyelim ki, Fransa'dakinden daha yavaş olmuştur. Çünkü otuzlarda yeni bir sosyal atmosfer ve yeni mali politikalar özel yatırımı aşağı çekmiştir. İktisat politikasının geliri yeniden dağıtma ve tüketimi artırma çabaları, Schumpeter'e göre sadece ilerlemeyi engellemiştir.

Genişleyen bir ekonominin olanakları bakımından Hansen ve Keynes'in kötümserliğine karşın, Schumpeter yeni ufuklar açmıştır. "Teknolojik imkânlar keşfedilmemiş bir deniz gibidir" diye yazar; bir yatırım kaynağı olarak elektriğin ardından gelecek yeni bir "kimyasal maddeler" çağında büyük buluşlar şeklinde olabilir veya tek başına hiçbir etki yapmayacak ancak bir araya geldiklerinde otomobil gibi yeni bir gelişmeye yol açacak birçok yeni ürünün çoklu bir bileşkesi şeklinde olabilir.

Gelecek, girişimcinin omuzlarındadır. Schumpeter, kendi girişimcilik teorisinde; Marx'a ve Keynes'e —aslında bütün klasik iktisat okuluna— karşı çıkmıştır. Marx'a göre, iktisadi büyüme, sürekli yeni pazarlar arayan sermaye birikiminin bir sonucudur. Keynes, tasarruf arzusunun aşırı bir hâle geldiğini ve devlet müdahalesinin olmaması durumunda efektif talebin azaldığını görmüştür. Schumpeter, kronik aşırı tasarrufun teorik temellerini reddetmiştir. Marx'a ve Keynes'e verdiği cevap, tarihsel temellere dayanmaktadır. Ona göre, sanayi büyümesi sermayenin "itmesiyle" değil, girişimcinin "çekmesiyle" ortaya çıkar. Schumpeter'e göre sanayi, genellikle bankalar ve kredi artışı tarafından finanse

edilmektedir. Girişimci, "başkalarının parası"yla iş yapar. Eski ve verimsiz kanallardan para toplamak ve kaynakları yönetmek için faiz öder. Ödülü kârdır. İktisadi gelişme, bu nedenle, aşırı tasarruf veya tasarruf eksikliğinden ve hattâ girişimcinin tasarrufları toplama beceriksizliğinden dolayı yavaşlamaz, yalnızca girişimcinin ortaya çıkma ve kâr amacıyla yeni bir iş kurma fırsatı bulamamasından kaynaklanır. Bu nedenle devletin görevi, Keynes'in görüşüne göre yatırımları yönlendirmek değil, girişimciyi teşvik etmektir.

Yine de, der Schumpeter, Marx'ın *vizyon*'u doğruydu. Marx'ın ileri sürdüğü nedenlerden dolayı olmasa da, kapitalizmin kaderi gerçekten karaydı. Kapitalizm parçalanmaktadır; çünkü zihniyeti, kendisine düşman bir sosyal atmosfer yaratmaktadır ve aynı zamanda ticaretin bürokratikleşmesi de, itici gücünü —yani girişimcinin işlevini— köreltmektedir.

Paradoksal olarak, kapitalizm kendi başarısı tarafından yıkılmaktadır. Açık bir toplumun ortaya çıkması, kapitalizmin bile gerçekleştiremeyeceği daha büyük istekler ve beklentiler ortaya çıkarmıştır. Sonuçta, Amerika'nın ideal şartlarında dahi, verimliliği yıllık yüzde 2 ilâ 3'ten daha fazla artırmak mümkün değildir. Eğer kapitalizm için durum uzun vadeli başarılarına bağlıysa, kısa vadede kârlar ve verimsizlikler resmi kaplamaktadır ki bu da eleştirilere sürekli olarak cephane taşımaktadır. Kapitalizm, kendini tehdit eden eleştiriyi teşvik etmektedir. "Kapitalist süreç," diye yazar Schumpeter, "davranışları ve fikirleri rasyonalize eder ve böyle yaparak her türden metafizik inançlar, mistik ve romantik fikirler boyunca aklımızı kovalar." Böylesi bir rasyonalitenin yarattığı eleştirel düşünce tarzı hiçbir sınır tanımaz ve bütün kurumları, bütün kabul edilmiş gelenek ve görenekleri, bütün otoriteyi karşısına alır. Mantıksal olarak, "entelektüel"in ortaya çıkmasıyla en son noktaya ulaşır. Entelektüel hem bir eleştirmen hem bir ütopyacıdır: ona bir kahraman gerekir. Kapitalist, kumar oynamaktan çok kahramanca olmayan bir şekilde tahmin yapar, hareket etmekten çok değer biçer. Schumpeter'in ironik bir şekilde belirttiği gibi, "Menkul Kıymetler Borsası, Kutsal Kâse'nin kötü bir kopyasıdır." Benzer biçimde, kapitalist rasyonalizmin ürünü olan entelektüel de, sisteme sırtını döner ve toplumun geri kalanına hayal kırıklıklarını aşılar. Aynı şekilde toplumun antikapitalist tavrına karşı duyarlı kalan devlet de, girişimci ruhunu sınırlayan

kanunlar çıkarır.

Kapitalist sistem, sadece içeriden değil aynı zamanda dışarıdan da tehdit altındadır. "Gelenek pastası"nı bölen girişimcinin yerine "yönetici" geçmiştir ve teknoloji birtakım uzmanların işi hâline gelince yenilik rutinleşmiştir. Bu nedenle, iktisadi süreç, insansızlaşma ve otomatikleşme yolundadır ve *hemen* olmasa da "kaçınılmaz" olarak yıkılacaktır. Kapitalizmin bürokratikleşmesi baskın çıkmaktadır.

Schumpeter'in eski "sol" entelektüeline olan ilgisi anlaşılabilir. Burada nadiren de olsa trajik bir hayat görüşüne sahip bir iktisatçı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dahası, Schumpeter'in doktrini, kapitalizm eleştirmenlerinin pastadan pay almasına ve hattâ yemesine imkân tanımaktadır: kapitalizm *iyi*'dir fakat artık insansızlaşmış ve bürokratikleşmiştir. Bunlar, sistemin kendi kendine yüklediği cezalardır. Fakat gelecekteki bazı sorunları açık ve basit bir şekilde anlamak için Schumpeter'in görüşleri sınırlı kalmaktadır. Schumpeter, muhteşem eserinde, Keynes gibi "ekonomiler"den değil daha çok "kapitalizm"den söz etmektedir. *Bununla birlikte, somut kapitalist toplumlardan söz etmemektedir.* Bu nedenle, analizinde, Amerikan sanayisinin iktisadını ve Avrupa toplumunun sosyolojisini seçtiğini fark etmek kolay değildir ve kapitalizmi meşrulaştıran görüşlerini birincisinden, kapitalizmin kaderine dair kıyamet kehanetlerini ise ikincisinden almıştır.

Schumpeter, kapitalizmi ilginç bir biçimde "aile kapitalizmi" ile tanımlamaktadır ve itici gücünü yeni sınıfın iktidar kazanmak ve toplumda bir yer edinmek çabalarının bir parçası olarak görmektedir. Aynı şekilde, Amerikan kapitalizmini on dokuzuncu yüzyılın "yeni insanlar"ıyla özdeşleştirmiştir. Böylece, ilk olarak, modern şirketlerin büyümek için kendi teşviklerini sağladıklarına ve ikinci olarak da devletin çeşitli nedenlerden dolayı (örneğin savunma, sosyal sorumluluk, vs.) iktisadi büyümeyi mecburen garanti altına alacağına inanmayı reddetmiştir. Schumpeter daha çok, devletin yardımcı veya aracı bir birim olduğuna inanan bir Avrupalıydı. Ona göre devlet, kendi bürokratik hareketleri için toplumu yönlendiren otonom bir güçtü. Bu bağlamda, "kapitalizm"in çöküşüne ilişkin öngörüleri, kullandığı tanımlara bağlıdır. Schumpeter, demokrasiyi ve Avrupa felsefi geleneğinin çerçevesi içerisinde entelektüellerin ve işçilerin muhalefetlerini aynı şekilde kavramıştır. Jefferson'cu felsefi kökenleri ve çoklu grup toplumu-

na geçmesiyle, Amerikan demokrasisinde kapitalizm için Avrupa demokrasisinde olduğundan daha farklı sonuçlar olabilir. Ancak Schumpeter bunu görememiştir veya görecek dikkati göstermemiştir.

III

Kapitalist topluma ne olduğuna dair gerçekçi bir portre elde etmek istiyorsak, Keynes ve Schumpeter arasındaki köklü çelişkilerin çözülmesi gerekmektedir. Her ikisinin de geleneksel kapitalizmin çözüldüğü konusunda aynı görüşü paylaşmalarına karşın, değişimin nedenlerine ilişkin teorileri o kadar farklıdır ki kapitalizmi kurtaracak politika önerileri birbirine doğrudan ters düşmektedir. G. K. Galbraith'in *Amerikan Kapitalizmi*'nin (*American Capitalism*) en önemli özelliklerinden biri, Schumpeter ve Keynes'deki ortak sorunları daha basit ve bir o kadar da anlaşılır bir şekilde ortaya koymuş ve dolaylı olarak uzlaşma girişiminde bulunmuş olmasıdır.*

Galbraith'in başlangıç noktası, üretim araçlarının Birleşik Devletler tarihinde geçmişteki herhangi bir dönem kadar hızlı gelişim gösterdiği bir zamanda, kapitalizmin geleceğine ilişkin Amerikan toplumunun tüm katmanlarında görülen dikkate değer "sinir bozukluğu"dur. İş çevreleri, kapitalizmin özünde istikrarsız olduğuna inanmak için, Marx tarafından hipnotize edilmiş gibi görünüyordu. Endüstri yöneticileri, en az liberal iktisatçılar kadar, V-J (Victory over Japan/ Japonlara karşı zafer günü) gününde ve ondan sonraki her yıl şiddetli bir iktisadi çöküş ve buna bağlı olarak düşük stok politikası, kısıtlı kâr payı, büyük finansal kaynak yığılımı bekliyorlardı. Galbraith, bunların hepsinin, "rekor gelir ve

---

* Keynes'ci iktisat modeli temel olarak statik ve Schumpeter'ci iktisat modeli tarihçi olduğu için tam bir uzlaşma sağlamak son derece zordur. Schumpeter, Keynes'ci "aşırı tasarruf" fikrini, kendi sistemi içerisinde "özel bir durum" olarak değerlendirmektedir. Son yıllarda, bazı İngiliz iktisatçıları, özellikle J. R. Hicks ve Roy Harrod, Keynes'ci düşünce temelinden yola çıkarak dinamik bir sistem oluşturmaya çalışmışlardır. Bu iki sistemin sentezi; Keynes'ci gelir, üretim ve istihdam problemleri ile Schumpeter'in girişimcilik, yenilik ve denge konularına verdiği önemi birleştirmek durumundadır. Tam bir sentez halen yapılmayı beklemektedir.

kâr oranlarına rağmen" olduğunu söylemiştir. Çiftçiler ve Kongre, benzer görüşler belirtmiştir. Bunlar, çoklarının hayal bile edemediği bolluk yıllarıdır. Yine de savaşın ardından gelen on yılda Kongre, fiyat destekleri ve hasat garantisi düzenlemeleri yapıyordu. Bu sırada liberaller, iktisadi iktidarın sözde İkinci Dünya Savaşı'nın hızlandırdığı artan tekelleşmesinden yakınırken; muhafazakârlar, kendi özgürlüklerini azaltacak ve baskıcı bürokrasiyi yerleştirecek Kadirimutlak Devlet'in dehşetli görüntüsünü hayal ediyorlardı. Galbraith'in gözlemlediği bütün bu korkunç öngörüler doğru olsaydı, muhafazakârlar yirmi beş yıllık Demokratik yönetimin ardından çoktan tahliye edilmiş, liberallerse iş çevrelerinin "sırf bir kukla"sı hâline gelmiş olurlardı.

Bu her iki resmin de, günümüzün realitesinin yakınından bile geçmediği bir gerçektir. Peki bu şiddetli *saplantılar*, bu yüksek dozda illüzyon ve güvensizlik neden? Galbraith, her iki kampın da, *"dünyayı şüphe ve telâşla görmelerine neden olan fikirlerin esiri"* oldukları cevabını veriyor. Bu fikirler, klasik iktisat sisteminden ve onun iktidar teorisinden türemektedir.

Klasik iktisatçıların sistemlerinin kökeninde, konsantre iktidar korkusu bulunmaktadır. Bu nedenle, liberal bir toplum, dağınık iktidar toplumudur. İktisadi alanda hiçbir birey veya grup kimin neyi üreteceğini belirleyemez. Fiyatların arz ve talebe göre kolayca dalgalandığı, üreticilerin piyasaya giriş ve çıkışlarının serbest olduğu, vs. bir piyasa toplumu tasarlamışlardır. İktisadi determinist öncüllerden hareket eden nihai varsayım, serbest piyasanın serbest insanlar doğurduğudur. Fakat iktisadi iktidar parçalara ayrılmışsa, o zaman siyasi iktidarın da atomize olması gerekir.

Üretimin başlıca sanayi kollarında, toplumdaki yaygın özelliğin, azınlığın egemenliği anlamına gelen oligopoller olduğu elbette ki bir gerçektir. Fiyatlar, piyasada oluşmaktan ziyade "tayin" edilmekte ve diğer firmalar bu "fiyat liderliği"ni takip etmekte, piyasaya giriş çıkışlar son derece zor olmaktadır. İktisadi iktidarın konsantre olduğunu gören liberaller, bunun tehlikeli olduğuna inanmakta ve bunu parçalamanın yollarını aramaktadırlar.

Schumpeter'in liderliğinde Galbraith'in işaret ettiği tek nokta oligopolün var olmasına karşın, liberallerin korktukları sonuçlardan birkaçı gerçekten de ortaya çıkmıştır. Oligopol düzeni, doğal ve yüksek yatırım ekonomisinde neredeyse kaçınılmazdır; önceki

Money Trust ve sonraki Pecora ile TNEC araştırmalarının düşündürdüğü gibi bir suikast planı değil, piyasanın kendi işleyişidir. Bir sanayi gelişirken hâlihazırda faaliyette olan firmalar, büyük ölçekli üretimden kazandıkları teknik verimliliklerden yaralanarak büyürler. Yerleşik firmalar, aynı zamanda "deneyim ekonomisi"nden de faydalanırlar. Sermaye hareketliliğine sahip yeni bir firma, personel yokluğu ve deneyimsiz yöneticiler gibi ek zorluklarla karşılaşır. Bu nedenle yeni rekabet zordur. M. A. Adelman'ın endüstri konsantrasyonu üzerine çalışmasında ortaya koyduğu gibi, herhangi bir sanayi kolunda oligopol birkaç yıl gibi kısa bir zamanda kurulur ve bir defa dengeye ulaşıldığında konsantrasyonun derecesi dikkate değer bir biçimde sabit kalır (*Review of Economic Statistics*, Kasım 1951). "İmalatta daha büyük bir konsantrasyona dair güçlü ve devamlı bir eğilim olsaydı . . . bu istatistikler onu göstermezdi."

Pür fiyat teorisinin mukayese standardına rağmen, sonuçta kaynakların dağılımında birtakım çarpıklıklar ve verimsizlikler olabilir. Fakat bunun telâfisi, büyük şirketler tarafından teşvik edilen teknolojik ilerlemede yatmaktadır. "Büyük şirketler teknolojik gelişmeyi finanse edecek harika bir donanıma sahiptir. Bunların organizasyonu gelişim göstermek ve bunu kullanıma sunmak konusunda güçlü teşvikler sağlamaktadır . . . Şirkete, fiyatlar üzerinde birtakım etkilere sahip olma imkânı sağlayan güç, sonuçta elde edilecek kazançların masraflar telâfi edilmeden (araştırma-geliştirme maliyetlerinde hiç payı olmayan) taklitçiler tarafından kamuya mal edilemeyeceği güvencesini vermektedir. *Bu sayede teknik gelişme teşvik tedbirleri, piyasa güçleri tarafından korunmaktadır.*" Rekabetçi modelin hâlihazırda geçerli olduğu ziraat sahasında çiftçi kendi adına neredeyse hiçbir araştırma yapmaz. Bu tür işler, devletin deney merkezlerine ve Birleşik Devletler Ziraat Dairesi'ne bırakılmıştır.

İşte bu, performans kriterine dayalı büyüklüğün sağlam ve sofistike bir müdafaasıdır. Fakat Galbraith'in, işadamlarının ve liberallerin neden eski hayaletlerin esiri olduklarını açıklamaya çalıştığı nokta buradadır: işadamları muazzam bir güç kullandıklarını kabul edememektedir. "Bu kısmen bir gelenek meselesidir ve aynı zamanda kamuyu ve Adalet Bakanlığı'nın anti-tröst şubesini dikkate davet etmektir. Bundan dolayı, federal düzenlemeyi kabul etmekteki isteksizliğini haklı çıkartmak için işadamı, iktisadi

iktidar kullanımını tamamen inkâr etmek ve rekabet ideolojisini korumak zorundadır."

Madalyonun diğer yüzü liberallerin hayalidir: "iktisadın hâkim tepelerinde" sağlam bir şekilde duran serbest şirket gücünün hayaleti. Galbraith'in geliştirdiği ve birtakım gözlemcilerin toplum hakkındaki hislerini, hayali basitliği içerisinde billûrlaştıran bir ifade olan "telâfi edici güçler" teorisi, aslında liberal görüşe karşıdır.

Genelde bu fikir, birbirleriyle karşı karşıya gelen ve birbirlerini kısıtlayan sanayi, emek, çiftçiler vb. "fonksiyonel bloklar" imajında özetlenmektedir. Galbraith'in görüşü, nitelendirme bakımından daha zekicedir. "Dogmatik olarak ifade edildiğinde . . . şahsi iktisadi iktidar ona tâbi olan telâfi edici güçler tarafından kontrol altında tutulmaktadır. İlki, ikincisine yol açar. Endüstriyel teşebbüsün nispi olarak birkaç şirketin elinde konsantrasyona yönelik uzun trendi, iktisatçıların varsaydıkları gibi sadece güçlü bayileri değil, aynı zamanda yine onların görmekte yetersiz kaldıkları güçlü müşterileri de mevcut hâle getirmiştir." Bugün Amerika'da piyasanın kendi düzenleyici mekanizması, oligopolün hâkim olduğu üretici rekabeti tarafından değil, bayilerin ve müşterilerin kendilerinden kaynaklanan telâfi edici güçleri tarafından kurulmaktadır.

Teori, ücretlerin tayininde şirketlerin gücünü kontrol etmek için güçlü sendikaların ortaya çıktığı işçi-işveren ilişkileri sahasında daha bir açıklık kazanmaktadır. Fakat diğer sahalarda da faaliyet göstermektedir: Sears Roebuck gibi büyük satınalma zincirleri, toptan alımları sayesinde kauçuk fiyatlarının oligopolcü hâkimiyetinden kaçınabilmektedir. A&B, imalat faaliyetine başlama tehdidinde bulunarak, gıda fiyatlarını düşürebilmektedir. Galbraith, "Birleşik Devletler'de herhangi bir öneme sahip tüketici kooperatifleri bulunmamaktadır, çünkü mağaza zincirleri her şeyden önce telâfi edici gücün kazanımlarını boşa çıkarttı." diye belirtir. Otomobil şirketlerinin gücü çeliği frenledi. (Anayasa Mahkemesi tarafından faaliyet yasadışı ilan edilene kadar Detroit, Birleşik Devletler'deki farklılaştırıcı çelik taban fiyatlarına tâbi tek şehirdi.) Bazı durumlarda, örneğin inşaat sektöründe, birbirine karşı olması gereken güçler netice itibariyle iktisadi verimliliği kaybetme pahasına gizli bir anlaşmaya varabilirler.

Bu iktisadi birleşme değerleri, alıcıların satıcılara karşı birleşti-

ği yirmilerde gelişmiştir. Bu tür dengeleri kuramayan çiftçilerden ve işçilerden oluşan gruplarda devlet yardım eli uzatmaya zorlanmıştır. Çiftçilerin durumunda, hamle Federal Çiftçi Dairesi'nin milli kooperatifler sistemine sponsor olmayı üstlendiği Hoover tarafından başlatılmıştır. Fakat genelde dezavantajlı grupların telâfi edici gücünü New Deal oluşturmuştur. Galbraith, şahsi iktisadi iktidarın düzenleyicisi olarak rekabetin yerine telâfi edici gücü ikame etme teorisinden, —düzenleyici ve hattâ "güven yıkıcı" değil de, bu gücü gereken yerde geliştirici devlet müdahalesine göre— bir mukayese standardı oluşturmaya çalışmıştır.

Tüm bunlarla Galbraith, ustalıkla iktisadi devlerin eski rekabetçi dünyasından daha uygun, realist bir siyasal iktisat teorisi geliştirmiştir. Ve Galbraith, bunun yine de yeterli olmadığını bilecek kadar yeterli bir Keynes'ciydi. "Ekonomi içerisinde uygun performansı sağlamak için otonom olarak hareket edecek bir mekanizmaya sahip değiliz. Amerikan ekonomisinin barış zamanı kurallarının mutlaka yüksek bir üretim ve istihdam düzeyinde bir istikrar sağlamayacağı, hem pratik hem teorik bakımdan maalesef bellidir." Bu nedenle mallara ait toplam talebi vergi veya devlet harcamaları yoluyla etkileyecek bir tür merkezi devlet kararına, yani maliye politikasına gerek vardır. "Eğer Keynes'ci formül uygulanabilirse, o zaman Amerikan kapitalizmini tehdit eden başlıca nedenlerden sonuncusu ortadan kalkmaktadır."

Ancak Galbraith'in kitabı, çok önemli sosyolojik bir durumda başarısız kalmaktadır. Kendi sorusuna asla cevap vermez: *neden* iş çevreleri ve bir realite tanımına tutsak sol artık mevcut değildir; *neden*, mitoloji realiteden daha çok merak uyandırmaktadır? Realitenin daha hakiki bir portresini, Galbraith'in yaptığı gibi cevap olarak sunmak, nevrotik birine korkularının sırf yersiz olduğunu söylemeye benzer. Belki öyledir, fakat bu gerçek, korkularının kaynağını açığa çıkarmadıkça nevrotik birini ikna etmeyecektir.

Belki de bugün Amerikan iş çevreleri hakkındaki sosyolojik olarak en önemli gerçek, yönetici sınıfın *güvensizliği*'dir. Şirket kendinden emin bir devamlılık gösterirken, yöneticileri bu güveni gösteremeyebilir. Bu, "aile kapitalizmi"ndeki değişiklik ile dikkate değer parçalanmanın ve şirket kapitalizmine dönüşümün bir sonucudur. Orta sınıf hayatının piyango torbasından çekilip alınmış yeni yönetici sınıf, eski sınıf kökenli sistemin sağladığı

kendinden emin meşruluk hissine sahip değildir. Sistemde mülkiyet payları yoktur. Kendi iktidarlarını, mirasçılarına geçiremezler. Bir başarı işareti olarak kazanma ihtiyacının ve meşru kılma yolu olarak ideolojinin önemi artmaktadır. İdeoloji, işveren sınıfını birbirine bağlayan sosyal bir harç görevi görmektedir.

Yeni yöneticiler, kendi durumları konusunda güvensiz ve savunmacı oldukları için, kapitalizmin eski —özel mülkiyete dayalı— meşrulaştırma şekillerini koruma ihtiyacı artmıştır. Bunlar, bir anlamda yöneticilerin bildikleri tek meşrulaştırma yollarıdır. Ancak son zamanlarda üretkenliğe ve performansa verilen önemle birlikte yeni meşrulaştırma yolları ortaya çıkmaktadır. İş organizasyonunda "sahip olmak"tan "kontrol etme"ye doğru geçişe paralel olarak, formülize etmede de "mülkiyet"ten "şirket"e doğru bir değişim olmuştur. Aynı zamanda iktidarın iktisadi sahadan siyasi sahaya geçişi de, bağımsız güçler sistemini ön plana çıkaran ve müdahaleci devletin rolünü azaltan bir meşrulaştırma sistemini —kapitalizmin rekabetçi modelini— koruma ihtiyacını artırmaktadır. Çünkü eğer devlet refah veya savunma nedenlerinden dolayı toplumda kendi rolünü ön plana çıkarırsa, o zaman şirketlerin sosyal ayrıcalık talepleri (vergi muafiyeti, sübvansiyonlar vs.) ikinci planda kalacaktır.

Bu nedenler özellikle müdürler için geçerlidir. Orta ölçekli işletmeler içinde —çoğu ağırlıklı olarak aile işletmesi olan— diğer faktörler işin içine girmektedir. Toplumun düzensiz hâli, yeni ve tehditkâr menfaat gruplarının, sosyal hareketlerin ve ideolojilerin ortaya çıkışı; kendi küçük göletleri içinde bir zamanlar iktidar sahibi olan ve şimdi kendilerini hızla değişen akıntıya kapılmış halde bulan insanların endişelerini artırmaktadır. Kızgın Taft partizanları, aksi "küçük-kasaba" zihniyeti bu gruplar içinden çıkar.

Toplumun düzensizliği liberaller için de bir sorun çıkarır. Geçen on yıl boyunca veya daha kesin olarak savaş ekonomisinden beri, liberaller de en azından New Deal'ın ilk zamanlarındaki gibi iktidarı paylaşmadılar. Savaş hareketliliğinin rüzgârına kapılan ve sağa sola yalpalayan siyaset, Calder'in dengede asılı hareket düzenekleri gibi bir hal aldı. Devlet anlaşmalarının dağılımı ve madenlerin bölüşümü gibi önemli kararlar, mevcut kaynakları en çabuk bir şekilde yönetmek ihtiyacından dolayı giderek daha çok *teknik* kararlar olmak durumundadır. Fakat teknik kararların arka-

sındaki fikir genellikle bilinmemektedir ve bu kararların arkasında gizli bir neden veya bir iktidar kaynağı görmek veya yakalamak mümkündür.

Bu nedenle farklı gruplar arasında "telâfi edici güç" yeni gerçeğini yadsıma sosyal baskısı olmaktadır.

Fakat modern toplumun hem siyasi hem iktisadi taraftan telâfi edici sistemi, bizzat enflasyon ve savaş dolayısıyla parçalanma sürecindedir. *Dengeleyici güç, talebin göreli kıtlık çerçevesi içerisinde faaliyet gösterir* —yani müşterinin emrindedir. Satıcılar piyasasının hâkim olduğu enflasyon durumunda, müşteri çaresizdir ve piyasada satıcının fiyatı geçerlidir. Enflasyon tehdidi, temel olarak savaş nedeniyle ortaya çıkar. Ve bu ikisinin birleşiminden, dağınık iktisadi kararlar sistemi olarak tanımlanan ve meşrulaştırılan bugünkü kapitalizmin en büyük tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Toplumdaki dengeleyici gücün ortadan kaybolmasını telâfi etmek için, enflasyon ve savaş, iktidarı *devlet*'te toplar. "Cüzdana bağlı" olmaktan çok, devlet veya büyük şirket tarafından alınan yönetici kararlar, kaynakların dağılımı ile ekonomideki üretim ve tüketim kararlarının alınmasında başlıca yol hâline gelir.

Sürekli savaş ekonomisinin ortaya çıkardığı sorunlar, Galbraith tarafından tuhaf bir şekilde göz ardı edilmiştir. Cumhuriyetçilerin o kadar acı bir şekilde şikâyet ettikleri "sinsi sosyalizm", iradeli ideolojik bir planın sonucu değil, toplumun savaşa karşı neredeyse bilinçsizce bir cevabıdır. Son on yılda Amerikan ekonomisindeki en önemli değişim, federal bütçenin büyümesi olmuştur. 1953'de Birleşik Devletler hükümeti tarafından harcanan her bir doların seksen sekiz senti, savunma ve bitmiş savaş harcamalarına gitmiştir. Sosyal güvenlik, sağlık —refah, eğitim ve hane halkı harcamaları ise bütçenin yüzde 4'ünü oluşturmaktadır. Cumhuriyetçi bir yönetim, harcamaların toplam büyüklüğüne kayda değer bir etki yapamamaktadır. Sadece vergi politikası aracılığıyla, külfetin dağılımını etkileyebilir. Böylece en önemli iktisadi karar —bütçenin büyüklüğü,— soğuk savaş ekonomisinde iş çevrelerinin veya ülkedeki diğer herhangi bir grubun erişiminden uzak kalmaktadır.

Kapitalist bir ekonomide özgürlük derecesi ve dengeleyici gücün başarıya ulaşması, savaş ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan hareketlilik derecesine bağlıdır. Tek tek şirketler ve

güçlü gruplar özel avantaj sağlama imkânına sahipken, sistemin temel organize edici özellikleri öyle teknik bir mantık dayatmaktadır ki ancak göz ardı edilmesi çok zordur.

Topyekûn bir savaş ekonomisi, ancak el koyma yoluyla gerçekleştirilebilecek, farklı parçaların ayrıntılı koordinasyonundan oluşmaktadır. Bu, örneğin sadece temel madenlerin bölüşümünü değil, aynı zamanda şirketin günlük faaliyetlerini kontrol eden ayrıntılı programlamayı da ifade etmektedir. Modern sanayi iktisadında bütün toplum, çocuk tekerlemesindeki gibi, "bir çivi ihtiyacı" ["want of a nail"] etrafında dönmektedir. Kore savaşı boyunca en önemli ihtiyaçlardan biri olan nikel konusunda olduğu gibi, doğrudan planlamanın teknik gereklilikleri son derece ayrıntılıdır; NPA, imalatçının ürettiği her bir külçe için, nikel miktarını kesin olarak belirlemek zorunda kalmıştır.

"Topyekûn" savaş, bizatihi bir mitoloji olabilir. Örneğin, Alman savaş ekonomisinin ne kadar verimsiz ve plansız olduğunu biliyoruz. Kendi planlamamız da, muazzam bir zarara neden oldu. Fakat savunma ekonomisi, önemli derecede üstü kapalı planlama ve yönetim gerektirmektedir. Ve artık toplumun temel özelliği olan "hazırlıklılık ekonomisi," liberalleri yıllarca rahatsız eden soruyu tartışma konusu yapmaktadır: Amerikan ekonomisinin olağanüstü üretkenliği, savaş emirleri olmadan tam olarak kullanılabilir mi? Gerçek şudur ki öngörülebilir gelecekte "savunma" ve onun büyük bütçeleri gündemimizde olacaktır.

Fakat savunma temeli bir yana, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan bugüne kadar yaşananlar, ekonominin şoklara karşı direncinin arttığını göstermiştir. Hükümet harcamaları, 1944'te 135 milyar dolarlık yüksek bir rakamdan, 1946'da 25 milyar dolara düşmüştür. Talepteki bu büyük daralmaya karşın, ekonomideki toplam üretim sadece yüzde 15 azalmıştır. Tüketici talebindeki büyük birikim, tükenen stokların sürekli olarak yeniden artması ve yeni fabrikaların kurulması gevşekliği gidermiştir. 1947'nin başında tüketim mallarında (tekstil, ayakkabı, giyim) durgunluk başladığında, iktisatçılar tekrar kötümser olmuşlardı. Duran ihracat piyasası tekrar hareketlenmeye başladı. Fakat Marshall Planı ve konut inşaatları karşı baskı yarattı.

Bu direncin kaynakları oldukça açıktır. Çiftçi fiyat destekleri ve (emekli ödemeleri, sosyal güvenlik vb. aracılıyla) gelirin sınırlı olarak yeniden dağılımı için küçük bir dayanak noktası sağlamış-

tır. Şirketlerdeki yapısal değişimler çok önemlidir. 1929'da yüzde 31 ve savaş öncesindeki üç yılda yüzde 41 oranlarıyla karşılaştırıldığında, 1946-48 boyunca şirketler vergi sonrası kârlarının yüzde 62'sini yeniden yatırıma dönüştürmüşlerdir. Demografların ümitsiz tahminlerinin tersine, Amerika'daki doğum oranları durmadan artmaya başlamıştı ve geç on dokuzuncu yüzyıl iktisadının sürekli genişlemesinin arkasındaki temel nedenlerden biri de yeniden ortaya çıkmıştı. (Alvin Hansen, sürekli durgunluk teorisini, azalan doğum oranları üzerine kurmuştur.)

Bunlar defterikebirin artı hanesindeki yapısal gerçeklerdir. Eksi hanesinde ise çoğunlukla siyasi dengeleyici güçler tarafından ekonomiye dayatılan yeni istikrarsızlıklar bulunmaktadır. Kuzey tekstili gibi eskimiş sanayiler, eski ve harap haldeki fabrikaları korumak için siyasi baskı gruplarını kullanmaktaydı. Ücret oranları "yapışkan" olma eğilimindeydi. Bu nedenle, fiyatlar düşmüyor veya kolaylıkla yeniden uyarlanamıyordu. Ve işveren sonuçta üretimi kısmak yoluna gidiyordu. Harcama baskısı, toplumun kayda değer maaş alan kısmı ile *rantiye* kesimlerini zor durumda bırakan uzun vadeli enflasyonist genişleme yaratıyordu.

Fakat denge, kaçınılmaz olarak devlet tarafından korunacaktı. Gayri safi milli hâsılanın yaklaşık yüzde yirmisinin devlet tarafından emildiği ve harcandığı bir noktaya yaklaşmakta olduğumuz görünmektedir. Son derece basit mali ödemeler (örneğin, vergi ve sübvansiyon) yoluyla devlet ekonomiye para pompalayan ve (siyasi anlamda daha zor olsa da) fazla parayı ekonomiden massedecek doğrudan bir mekanizmaya sahiptir. Uluslararası dengelerin doğasından ve geçmişteki borçlardan dolayı — öngörülebilir bir gelecekte— federal bütçe sabittir. Herhangi bir yönetimin, bütçeyi sürekli hareketlilik gerektiren yüzde yirmilik sınırın altına nasıl çekeceğini görmek gerçekten zordur.

İktisadi anlayışımıza, Keynes ve Schumpeter'le gelen çarpıcı ilerleme ve Galbraith'in yaptığı kısmi sentez, bize çağdaş toplumun daha bütünlüklü bir portresini sunmaktadır. Fakat bu başarılar, entelektüel anlamda olağanüstü olmalarının yanısıra sağlam bir iktisadi mantıktan geliyor olmakla birlikte, iktisadi değişkenlerin (örneğin yatırım ve tüketim varsayımlarının) belirli analitik çerçevesi içerisinde sınırlıdırlar ve (pratik farkındalıkta olmasa da) teorinin bir parçası olarak ekonominin siyasi yanını göz ardı etmeye zorlanmışlardır. Fakat bu siyasi meseleler bugün en

önemli meselelerdir.

Geriye kalan önemli tek sorun *siyasi* iktisat ile alakalıdır. Üretim organizasyonu, enflasyon kontrolü, tam istihdamın sürdürülmesi, vs. konulardaki iktisadi çözümler teknik düzeyde mevcuttur. Bizimki gibi menfaat grupları toplumunda, siyasi çözümler bulmak kolay değildir. Fakat uzun vadede, külfetlerin dağılımı ve kontrollerin gerekliliği konularından kaçınılamaz. Teknik araçlarıyla "devletçi"nin yarı savaş ekonomisi isteği, şirket müdürlerinin anti-devletçi yaklaşımlarıyla çarpışma içindedir. İlk Cumhuriyetçi yönetim, anti-devletçi şirket müdürlerini temsil etmesine karşın, yirmi yıl içinde hükümet harcamalarını etkili bir şekilde değiştiremedi. Uluslararası durum, Cumhuriyetçiler'e olduğu kadar Demokratlar'a da aynı engelleri koymaktadır. Zorunlu hâle gelen yarı savaş hâli, devlete kaçınılmaz olarak, ekonominin kontrolörü ve selefi rolünü vermektedir. İçişlerindeki meselelerde gerçek siyasi sorun, ek külfetlerin maliyetini hangi grubun üstleneceğidir.

Amerikan kapitalizminin entelektüel rehabilitasyonu, realitenin kendisi hızla değişirken tamamlanmaktadır. En yeni ideolojiler bile, demode hâle gelebilir ve geniş kesimler tarafından anlaşılıp kabul edilmeden çok önce yeni revizyonlara uğramaları gerekebilir.

5.
BÖLÜM

Amerikan Geçmişindeki Kırılmalar: *Milli Karakter Sorunu Üzerine*

Amerika kendine özgü bir nedenden dolayı keşfedilişinden sonraki yüzyıllarda Avrupa'nın hayal gücünü ateşlemiştir. Bir zamanlar sadece bir rüya sanılan ve şimdi bir gerçeklik olarak gözler önüne serilen bâkir kıtada "el değmemişlik" göze çarpmaktadır. Montaigne ("Yamyamlara Dair-*Of the Cannibals*)" denemesinde) milletler topluluğu manzarası taslağı çizer ("Doğada bulunan her şey zorlanmadan veya zahmetsizce . . . saf insanlarımı besleyecek kadar bolluk ve bereketle kendi türünü üretir") ki Shakespeare *Fırtına*'da (*The Tempest*) (Gonzalo'nun konuşmasında) neredeyse harfi harfine bunları tekrarlar. Rousseau iktidar tarafından bozulmamış bir toplum tanımı yapmıştır. Ve bütün bu cennet mekânlar bugün Amerika'nın düzlükleri üzerinde yükselebilir. Örneğin, Haziran 1794'de Coleridge, Oxford'da Southey'le tanışır ve ikisi Coleridge'in icat ettiği "pantisokrasi" fikrini geliştirirler. Bu, Amerika'nın cömert atmosferinde ütopyacı bir yerleşim için soylu ve felsefi bir projedir, on iki genç adam ve eşleri "insan mükemmelliğinin deneyimini" yaşayacaklardır.

Amerika her zaman böylesi umutlar vaat etmiştir ve her zaman bu umutları bir şekilde boşa çıkarmıştır. Amerikan macerasının başlangıcından bu yana gezginler, tarihçiler ve felsefeciler, bu deneyimi anlamlı bir bütün içerisinde asimile etme çabası içerisinde olmuşlardır. Fakat Kaptan Ahab'ın balinası gibi, elle tutulur sebepler bulunmamaktadır.

Amerikan deneyiminden bir anlam çıkarma çabalarının en

sonuncusu, Max Lerner'in *Bir Uygarlık Olarak Amerika*'sıdır (*America as a Civilization*). Kapsamı ve alanı bakımından bu kesinlikle en iddialı olanıdır. Bu nedenle Bay Lerner'ın çabaları, kendi bağlamında değil —çünkü birçok farklı alana yayılmasından dolayı bir denemeci için bunu yapmak çok zor olurdu,— benzer alanlara giren diğerlerine göre değerlendirilmelidir.

Bay Lerner'ın kitabını ele almanın belki de en verimli yolu, birçok eleştirmenin yaptığı gibi, onu Tocqueville veya Bryce karşıtı olarak okumak yerine —bilinçli olsun ya da olmasın, Lerner'ın kitabından tam on yıl sonra yayımlanan— Harold Laski'nin *Amerikan Demokrasisi (The American Democracy)* kitabına karşı okumaktır.

Yüzeysel benzerlikler çarpıcıdır: her ikisi de büyük kitaplardır. Lerner'ın kitabı 1036 sayfayken, Laski'nin kitabı daha küçük puntolarla 783 sayfadır. Konularda olağanüstü bir çakışma vardır: Laski, Amerika'nın geleneklerinden başlar, eğitimle, kültürle, iş hayatıyla, siyasi sistemle, bir dünya gücü olarak Amerika'yla ilgilenir ve bir uygarlık prensibi olarak Amerikanizm'le bitirir. Lerner da aynı şekilde gelenekle başlar, bir uygarlık olarak Amerika fikriyle devam eder, Laski gibi aynı alanlara girer fakat yeni ilgi alanlarına uyarak ebeveyn-çocuk ilişkileri ve Amerikan karakteri üzerine iki bölüm ekler ve Laski gibi, bir dünya gücü olarak Amerika'yla bitirir.

Siyasi ve mizaç olarak her ikisinin de birçok ortak yanı bulunmaktadır. Her ikisi de, temel olarak otuzların ve kırkların liberal orta sınıf entelijensiyası için fomüle edilmiş ifadelerden oluşan kalemlerdir ("zamanımızın devrimi," "fikirler silahlardır"). Lerner'in giderek şiddetli bir şekilde anti-Stalinist olmasına karşın, her ikisi de "popüler cephe" ideolojisinin sesidir. Her ikisi de, *angaje* olmakla birlikte; açık, girişken ve kaygısızdır. Her ikisi de, akademik olarak gençleri etkilemek ve siyasi kültürü şekillendirmek istemekte fakat görevden ve örgütsel adanmışlıktan kaçınmaktadırlar. Laski kolaylıkla bir İşçi Partisi üyesi olabilirdi; Lerner da A.D.A.'da bir görev almaktan kaçınmıştır.

Her ikisi de, Yahudi olarak, toplumun yerleşik idollerine olan mesafelerinin farkındaydı. Her ikisi de, kendi farklı arzularının ve rollerinin bir hayli bilincindeydiler (Holmes'e yazdığı mektuplardaki tavırlarından anladığımız üzere, Laski durumun daha fazla farkındaydı). Her ikisi de, bir kuşağı değerlendirmekte olduklarını

anlamışlardı. Her iki kitap da, on yıl içerisinde yazılmış ve on yıl arayla yayımlanmıştır.

Aralarındaki farkı işaret eden, işte bu on yıldır.

Laski, Amerika'nın Marksist bir analizini yazmaya çalışıyordu. Amerikan geçmişinin karmaşıklıklarının bütün farkındalığına karşın, çizdiği çağdaş hayatın portresi dar bir çerçeve içerisinde sunulmuştur: Amerika, sadece "servetin sultasını varsayan fakat dile getirmeyen" orta sınıfa ait siyasi bir demokrasidir ve "mülk sahiplerinin demokrasinin ötesine geçmemesi gereken değişmez sınırlar olarak çizdikleri hakları tehlikeye" atmamaya dikkat etmektedirler. Mahkemeler "yasama meclisinin demokratik âdetlerini frenleme görevi yaparken," siyasi demokrasinin "[türlerinin] oligarşik bir karakterde gelişen iktisadi temeller üzerine kurulduğu gerçeği de gizlenemez." Vardığı sonuç karanlıktır. "Antisemitizmin gelişmesiyle ve Zenci hareketine karşı şiddetli düşmanlıkla birlikte, bin dokuz yüz kırklarda Amerika'nın ruhu dürüst bir gözlemciyi sonuç itibariyle tereddütte bırakacaktır."

Bu, New Deal ve Fair Deal'dan on dört yıl sonra 1947'deki Laski'dir. "Birleşik Devletler'in tarihi, *her şeye karşın*, Avrupa'daki kapitalist demokrasi modelini izlemektedir," şeklindeki Marksist sosyal evrim görüşüne inanmasından dolayı, Birleşik Devletler'deki hayatın ayrıntıları hakkında bilgi ve pratik sahibi olarak bu görüşleri benimseyebilir.

Koşulsuz "her şeye karşın" ifadesi ne kadar düşüncesizdir. Fakat bu inanç, otuzların ve kırkların birçok solcu entelijensiyası tarafından sarsılmaz bir şekilde kabul edilmiştir. Ve bu, solun Amerikan siyasi gelişmelerini ısrarla yanlış yorumlamasının nedenlerinden biridir.

Lerner'ı okurken, anahtar kavramlardaki farklar hemen göze çarpar: dil artık Marx'ın dili değildir, bir Jung'cının ağzından kültürel antropolojik ve gergin sosyolojik deyimlerdir. Burada, Laski için Birleşik Devletler, yalnızca *sosyo-ekonomik güçler*, *menfaat grupları* ve *iktidar* kavramlarıyla belirli bir perspektif kazanır. Lerner'da *efsane*, *normlar*, *karakter*, *kültür* ve *kişilik* vardır. Laski'nin Avrupa'nın kaderini tekrarladığımızı düşündüğü yerde, Lerner'a göre (*The Golden Bough*'ya referansla) "babanın sembolik katlinden" kaynaklanan "Avrupa'yı reddetmek için ruhsal bir gereklilik" bulunmaktadır. Laski için hayal kırıklığı sosyo-politik bir problemdir, çünkü "Birleşik Devletler'in yönetici sınıfı geleneksel

Amerikan ruhunu Amerikan hayatının karşılaşılan gerçeklere uyumunu engellemek için kullanmıştır." (yani, iktisadi sorunlara sosyalist bir çözüm arayışıdır). Lerner'a göre hayal kırıklığı, başarının neden olduğu sosyo-psikolojik bir dramdır. Değerlerdeki çatışmalar ve statüleri yükselen bireylerin yeni hayat tarzlarını öğrenmede gösterdikleri yetersizliktir.

Amerikanizm imajındaki tezatlar daha fazladır. Amerika'da Henry James'in "Avrupalı kaçış," Willa Cather'ın "dini kaçış," Tate ve Ransom'un (yani, Güneyli çiftçilerin) "provakatif muhalefet" fikrinden sorumlu bir rahatsızlık bulunmaktadır, der Laski. Bu rahatsızlığın, "eşitlikçi bir topluma doğru tarihi akışın [Amerika'daki] başarısızlığını gizlemek için" endüstriyel oligarşi tarafından teşvik edilen şovenist bir doktrin olan *Amerikanizm*'den kaynaklandığı görüşündedir.

Lerner, bir paragrafta kendinden geçmişçesine, Amerikalı mükemmel, huzursuz, hareketli, enerjik, üstün ve iktidar sahibi bir insandır, der. O, özellikle duvarların kendisi için yıkıldığı kişidir. "Biri eski uygarlığın engellerini aşan başıboş bir barbar gibi gezen, diğeri ruhunu satmak pahasına olsa bile bilgiye ve deneyime karşı tabuları yıkan Marlowe of Tamerlane'daki ve Dr. Faustus'daki çifte figürdür . . . böylece Rönesans'ın ve Reformasyon'un büyük temaları arketipik modern bir insan olarak Amerikalı'da gerçekleşmiştir: yeni yerlerin keşfedilmesi, gökyüzünün haritasının çıkarılması, iktidarın cazibesi, kişinin kendini işinde gerçekleştirmesi, bilimin büyüsü, bireyin bilinçliliği, tarihi birlik duygusu." Bu vaatler, der Lerner (Wyndham Lewis'i takiben), kendi coğrafyasının ve tarihinin "mantığıyla" beraber Amerika'yı "tüm toplumların simgesi" yapacaktır.

Bu imajlar sadece bir on yıl kadar uzaktadır. Peki gerçeklik neredir?

Laski'nin çizdiği portre bugün açıkça bulanık kalmaktadır. İş hayatı daha fazla manipülatif ve güvenlik bilincinde olmasına karşın daha az maddi ve açgözlüdür; belirli bir sosyal düşüncelilik düzeyine ulaşmış ve en azından "muaf" personeline karşı daha hoşgörülü olmuştur (Taft-Hartley kanununa göre sendikalardan muaf tutulanları veya Walsh-Healey kanununun geçerli olmadığı fazla mesai hükümlerini belirtmek için kullanılan tuhaf bir yasal terim). Son on yıldaki sosyal gerilim, mülkiyet üzerine değil statü üzerine olmuştur: geleneksel muhafazakârlar, McCarthy'ye karşı

sağlam bir siper alırken, McCarthy büyük şirketler tarafından değil, entelektüelizmden nefret ederek bir araya gelen yeni ve zengin etnik grupların tuhaf bir karışımı tarafından desteklenmiştir. Geçmişte sosyal kanunları lağveden mahkemeler, bu defa demokratik kanunlara karşı anayasa ruhunu savunmuşlardır.

Fakat Birleşik Devletler'in, Lerner'ın *ditiramb*'ına* göre, tüm diğer toplumları temsil edip edemeyeceği tartışmalı bir konudur. Doğru ve açıklanması gereken önemli gerçek şudur ki Birleşik Devletler muhtemelen kültür içerisinde değişimi ve yaratıcılığı inşa eden ilk büyük çaplı toplumdur. Bu değişmeyen "yaratıcı yıkım," yeni sosyal grupların sosyal düzende bir yer edinme taleplerine yol açarak, toplumun topografisini sürekli olarak yeniden işlemektedir. Bu değişim sürecine çok sonra dâhil olan daha eski toplumlar, geleneksel yapıların yıkılmasıyla neredeyse altüst olmuşlardır. Ve kitle toplumunun başlıca teorisyenleri —Karl Mannheim, Emil Lederer, Hannah Arendt— Avrupalı olarak kendi kavramlarını Avrupa yaşantısından almışlardır.

Şaşırtıcı olan şey şudur ki bir sonraki yarım yüzyılda insanlık tarihinde ilk defa bütün kültürlerin altında ortak bir teknolojik temel olacaktır. Yine de bu, bütün toplumların birbirine benzeyeceği anlamına gelmez. Sanayileşme gerçeğini takip eden kesin bir mantığa karşın (teknik eğitim, yeni profesyonel sınıflar, beyaz yakalı mesleklerin artması), bu ilkelerin profillerinin birbirinden belirgin bir şekilde farklı olması nedeniyle, her toplum kültürel geleneklerinde yeteri kadar tekil kalmaktadır. Ve Laski'nin karanlık öngörülerini boşa çıkartan, aslında bu kültürel "üstyapı"dır. Adı Amerika olan bu çeşitliliği kapsamaya çalışacak herhangi bir girişim, sadece bu değişimleri tanımlamakla kalmamalı, bu akıcılığa ve değişime neden olan itici güçleri bir bütün hâline getirecek bir şema veya metot da bulmalıdır.

Bir topluma veya bir çağa bakarken bir eseri büyük yapan şey, ya (Tocqueville'in eserindeki gibi) yeni bir görüş ya (Henri Adams'ın *Eğitim*'indeki gibi) bir trajedi duygusu ya da bütün bunlar olmaksızın (Montesquieu tarafından ortaya atılan önemli bir soruya cevap olarak) bir uygarlığın manevi birlikteliğinin yeni bir görüntüsüdür: tüm bunlar nasıl bir araya gelebilir? Eski ahlâk-

* Abartılı heyecanla okunan yazı veya dionysos şerefine yazılmış ilahi. (ç.n.)

çılar, Tanrı'nın veya şansın dünyayı yönettiğini düşünüyorlardı. (Isaiah Berlin'in bize hatırlattığı gibi, Descartes tarihten söz ederken "boşboğaz bir dedikodu veya sadece vakit geçirmeye yarayan bir gezgin hikâyesi" demektedir.) Fakat ilk sosyolog olan Montesquieu'ya göre, toplumlar heterojen unsurlardan veya yapay düzenlerden oluşan tesadüfi yığınlar değil, "iklimin, dinin, kanunların, devlet düsturlarının, geçmiş şeylerin örneklerinin, gelenek ve göreneklerin, örf ve âdetlerin ve genel bir ruhun doğurduğu etkilerin bileşimiyle tanımlanabilir bir karaktere sahip doğal oluşumlardır."

Fakat her toplum bu faktörleri farklı yollardan bir araya getirir. Her toplumun kendine özgü bir iç yapısı ve "genel ruhu" vardır. Amerika'nınki nedir? Laski, bütün diğer davranışların temelinde kitlelerin eşitlik istekleri ile endüstriyel oligarşi arasındaki gerilimin bulunduğu fikrinde ısrar ederek, sorunu daraltmakta ve "üstyapı" tepesine yıkılmaktadır. Diğerleri —ki Lerner ciddi çabalar ortaya koyan yirmi kişilik bir liste çıkarır— gelişimimizin bazı *ayırt edici* yanlarından Amerika'nın "eşsizliğini" yakalamaya çalışmışlardır: örneğin, feodal geçmişin olmayışı, otoriteyi reddetmek, etnik grupların çeşitliliği, vs. Bu, sonsuz bir araştırmadır.

Hepimiz gibi, Lerner da sıkı bir analizde dağılıp gitmeyecek bir tanımlama yapamamanın kapanına kısılmıştı. Yıldan yıla bu sorun üzerinde uzun uzadıya düşündüğü, önceki tüm çözümleri okuduğu ve bunların eksiklerini ortaya çıkardığı görülmektedir. Yine de, kaygan bir kayaya ayağını koymakta zorlanan bir dağcı gibi birdenbire çekilmekte ve "Amerikan uygarlığının gizini çözecek bir tek tılsım yoktur, bir tek düzenleyici prensip bulunmamaktadır," demektedir. Tezini savunurken, Lerner sosyal bilimlere başvurur. "Nedensellik," der, en yeni metodolojilerinde "ilişki ve karşılıklı etkileşime yol açmaktadır." Her evet için bir hayır vardır. Ve başarısızlık, incelenmesi gereken bir sorun olmaktadır. "Amerikan uygarlığının incelenmesi nedenselliği çözecek tek bir anahtarın bulunması değil, bizzat zıt kutupların incelenmesi anlamına gelmektedir," der Lerner.

Sonuçta, çözüm değil süreç bulunmaktadır. Lerner, analizin sadece "maddi dünya ile ahlâki-psikolojik dünyanın karşılıklı bir oyunu"ndan ibaret olduğunu söylemek zorunda kalmıştır. Hem Amerika'dan bir "uygarlık" olarak cesurca söz ederken hem de bu kavramı "tarihsel olarak şekillenmiş ve birey ile diğerleri tarafın-

dan yeni bir yaşam tasarımı olarak kabul edilerek belirgin bir şekilde yer etmiş bir hayat tarzı" olarak tanımlarken, sonuçta "karşılıklı etkileşim" bütünlüğü çözer ve ortada birleştirici bir görünüş kalmaz.

Geriye kalan şey tartışmalıdır: çağdaş sosyal bilimlerden alınan yeni bir dizi etiket. Kendi öncellerinin —ve özellikle Laski'nin— determinist çabalarına karşılık olarak, Amerika'daki hayatın çeşitliliğine ve karmaşıklığına vurgu yapmak istemiştir. Fakat sonuçta, teoriyi ve metodu, tanım adına feda eder. Kültürel antropolojinin dilini çağdaş tarihe uygulama umudu içerisinde Lerner, sanırım sosyal bilimler tarafından baştan çıkarılmıştır. Antropolojinin kavramları "bütünsel"dir, yani bütün bir kültürü kavramaya çalışır. Fakat modern toplum bir yana, ilkel bir toplumu anlamaya yönelik en başarılı çabalar bile tanım sorununu çözememiş ve (Ruth Benedict'in kültürleri Apollon'cu veya Dionysos'cu olarak tanımlaması gibi) metaforlara başvurmak zorunda kalmıştır. Fakat metaforlar, en iyi anlamda fikir vericidirler ve en kötü anlamda ise bütün tarihi sisli bir soyutlamaya gömerler. Sanırım toplum yumağını çözmek için tarihe ve —her zaman kısmi olmakla birlikte— nedensellik zincirini bulma çabalarına geri dönmek, bize belki de "maddi ve ahlâki-psikolojik dünyaların karşılıklı etkileşimi"ndeki nedenselliğin çözülmesinden daha faydalı olacaktır.

Sadece bu deneyimin ve belgelenen malzemelerinin bir tek kişinin baş edemeyeceği kadar geniş olmasından değil, başlığın kendisinin hatalı olduğunun anlaşılmasından ve belirsizliğin gerçekten birçok anlama gelen Amerika kavramının kendisinde olmasından dolayı, Lerner'ınki Amerikan deneyimini tüm genişliğiyle kapsamak için konuyu aynı yönden ele alan çabaların sonuncusu olabilir. Amerika'nın sırrı nedir? diye sormak, amacı ideolojik veya efsane yaratmak olan metafizik bir soru ortaya atmaktır. Ve ne yazık ki Amerika'yı bu şekilde görme isteği, savaş sonrasında ortaya çıkan, dünyanın geri kalanına Amerika'nın da bir kültürü olduğunu "kanıtlamaya" çabalayan ve kendi meşruiyetini böylesi bir metaforik veya sahte, Hegel'ci deyimle "Amerikan Çalışmaları" programlarıyla desteklemektedir.

Fakat Birleşik Devletler'de belirli karakter ve yapı oluşumlarının nasıl ve neden ortaya çıktığını sormak, Robert Merton'un adlandırdığı gibi orta ölçekli, ampirik sınamalarda ve kontrollü

genelleştirmelerde şüpheli sorular sormak demektir.

Gelecek yıllarda önemi artacak olan alan, karşılaştırmalı konulardır. Örneğin McCarthy'cilik neden Britanya'da değil de Birleşik Devletler'de başarılı olmuştur? Edward Shils, *Torment of Secrecy*'de bazı cevaplar vermiştir: farklı elitist yapılar ile Birleşik Devletler'deki ısrarla açığa vurmaya ve eşitlemeye dayalı popülizmin aksine, mahremiyete ve sosyal mesafeye verdiği önemle Britanya'daki uygarlık geleneği. Amerika'nın imajının dünyadaki diğer insanlara yansıdığı bir çağda Amerikan karakterine yönelik hiçbir araştırma, karşılaştırmalı konuları göz ardı edemez.

İkinci bir alan, "karşılıklı etkileşim" yerine kurumlar arasındaki "fonksiyonel" ilişkidir veya bir yerdeki davranışın diğer yerlerdeki davranışlar tarafından nasıl şekillendiği ve ortaya çıktığıdır. Örneğin Eric Erikson, *Childhood and Society*'de aileyi siyasal yapıyla ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Avrupa ailesinin aksine Amerikan ailesi eşit olmayan partnerlere bölünmemiştir (çocuklardan önce yetişkinler; karılarından önce kocalar; kardeşlerden önce abiler ablalar) fakat bunun yerine herkes eşit haklara sahip olduğunu ve kimsenin ayrıcalık kazanmadığını söyler. Amerikan ailesi, böylece farklı menfaatlerin toleransında bir eğitim alanıdır ve Erikson burada siyasi sistemle bir bağlantı görür: "içinde uzlaşmayan kesinliklerin boğulduğu, engellerin ve dengelerin dalgalı denizi." Dahası iyi bir yasanın kabul edilmemesinin sebebi, (çoğunluk tarafından menfaatlerine aykırı olduğu için belirgin bir şekilde kabul edilemez olan bazı kanunların geçmesinden daha az önemli olduğu Kongre'ye paralel olarak) aileye verilen önemden dolayı, herkesin yapılmasını istediği şeye karşın, herhangi bir üye için en az kabul edilebilir olanın yapılmasıdır.

Üçüncü bir alan olan "kontrollü araştırma," kurumlardaki veya zaman içinde karakter yapılarındaki belirli değişimleri takip etmek ve sadece nasıl değiştiklerini değil, diğer kurumların nasıl ve neden değişmediğini de görmektir. Son zamanlardaki değişim teorileri —"içeriden-yönlendirilmiş" olandan "dışarıdan-yönlendirilmiş" olana veya "protestan ahlâkı"ndan "sosyal ahlâk"a— bu değişimlerin nasıl, ne zaman ve nerede olduklarını belirtmedikleri için son derece basittir.

Dördüncü bir alan, tarihi krizleri, diğer alternatiflere karşı ülkenin ve onun liderlerinin yaptıkları tercihleri araştırmaktır. Karakterin kendini tercihte tanımlaması herkesin bildiği varoluşsal

bir gerçektir. Öyleyse Amerikan tarihindeki önemli dönüm noktalarını belirleyip aldığımız veya almakta başarısız kaldığımız kararlara (örneğin Kore savaşına müdahale kararı, McCarthy'den önceki korkaklık, İkinci Dünya Savaşı'nda Nisei tutuklamaları, vs.) neyin yol açtığını anlayabilir miyiz?

Bu araştırma alanları, Amerika'yı metaforik ve metafizik kavramlarla görmekte ısrar edenlerinkinden daha az edebi bir ilgi uyandırabilir. Fakat sadece bunlar geçmişe bağlı kalmakla birlikte bazı özel durumlara daha geniş bir bakış açısı sağlayarak Amerikan yaşantısının parçalarını sunmaktadır.

6.
BÖLÜM

Statü Siyaseti ve Yeni Kaygılar: *"Radikal Sol" ve Ellilerin İdeolojileri Üzerine*

Yüzyılın ortasında Amerika her bakımdan kargaşa içinde bir ülkedir. Ne tuhaftır ki bu kargaşa depresyondan değil zenginlikten kaynaklanmaktadır. Zenginliğin bütün sosyal sorunları çözeceğine ilişkin basit görüşün aksine, Amerikan deneyimi zenginliğin yeni kaygılar, yeni gerilimler ve yeni zorunluluklar uyandırdığını göstermektedir. Genellikle on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl Amerikan deneyiminden alınan geleneksel siyasi analiz, bu yeni durum karşısında sanki kayıp bir şey hâline gelmiştir. McCarthy'cilik olayından önceki şaşkınlık ve aldanmann nedeni budur.

Birleşik Devletler'deki siyaset genellikle üç noktada kilitlenmiştir: (1) seçmen yapısının rolü, (2) demokratik geleneğin rolü, (3) bölge veya sınıf olarak menfaat gruplarının rolü.

Belki de Amerikan siyasi yapısının belirleyici gerçeği iki parti sistemidir. Her parti, yüzlerce işportacının dikkat çekmek için gürültü yaptığı büyük bir pazaryeri gibidir. Pazar içindeki hayat, serbestçe akmakta ve giriş izni kolay alınmaktadır. Fakat tüm alışverişler çadırların altında yapılmalıdır. Seyyar satıcılık yapanlar az satış yapmak durumundadır. Bu durum, Amerikan hayatının çarpıcı gerçeklerinden biri olarak düşünüldüğünde anlam kazanır: Amerika'da sayısız sosyal hareket meydana gelmiş, ancak (Avrupa'nın siyasi hayatının aksine) birkaç sosyal hareketin kalıcı siyasi partilere dönüşmesinden dolayı, göreceli olarak az sayıda siyasi parti uzun ömürlü olabilmiştir. Amerikan hayatının hem statik hem hareketli olmasının nedenlerinden biri budur. Bu re-

form grupları Esperantistlerden vejetaryenlere, gümüş para yanlılarından yeşilcilere, kuyruk taşıyıcılardan sosyalistlere elli yedi çeşittir. Bu yoğun ve ideolojik olarak kararlı gruplar, sayısız üçüncü partiler kurmuşlardır —Greenback partisi, Anti-Monopol partisi, Eşit Haklar partisi, Yasak partisi, Sosyalist İşçi partisi, Sendika İşçi partisi, Çiftçi-İşçi partisi, Sosyalist Parti. Hiçbiri başarılı olamamış, çok azı uzun süreli olmuştur.

Önemli bir neden, seçim sisteminin kısıtlayıcı rolüdür. Birleşik Devletler ve Kanada'nın Orta Batı'sındaki tuhaf durumu ele alalım. Kuzey'de merkezi düzlüklerdeki buğday çiftçileri, homojen bir kültürel görünüşe ve milli sınırlarla bölünemeyen ortak iktisadi sorunlara sahiptir. Yine de Kuzey Dakota'daki kardeşleri, Sosyalist Parti'nin yapamayacağını anladıktan sonra Cumhuriyetçi Parti içerisinde Partizan Olmayanlar Cemiyeti'ni kurarken, Kanada'da buğday çiftçileri "parti yapısı" dışındaki hareketler olarak Alberta'da Sosyal Kredi Parti'sini ve Saskatchewan'da Kooperatif Eyalet Federasyonu'nu kurmuşlardır.

Sıkı seçim yapısına ait bu faktörler, Amerikan hayatında sol ve sağ protesto hareketlerine kesin sınırlar çizmiştir. (Bir Amerikalı siyasetçi "Ben işime bakarım, idealleri kim yaparsa yapsın," demiştir.) 1936'da sağ-kanat Lemke-Coughlin Hareketi'nin ve 1948'de sol-kanat Wallace-Prograssive Partisi'nin başarısız olmasında bunların büyük payı vardır. Bunlar sendikalar ve Demokratik Parti arasındaki yeni temel ittifaktan sorumludur. Birleşik Devletler'de işçi partisi için sendikaların uzun süredir besledikleri umut ne olursa olsun, Kasım 1954'de E.O.M. (Endüstri Organizasyonu Meclisi) kongresinde taşımacılık lideri Mike Quill'e cevaben Birleşik Devletler seçim sisteminde üçüncü bir partinin imkânsızlığına işaret eden Walter Reuther tarafından defedilmiştir. Bu, her sosyal hareketin aldığı bir derstir. Ve Birleşik Devletler'de sosyal değişimi etkilemeyi veya sosyal değişime direnmeyi umut eden herhangi bir sosyal hareket, bu her iki partinin bir veya diğerinde faaliyet göstermeye zorlanmaktadır.

Geleneksel kategorilerin ikincisi olan demokratik gelenek, Amerikan siyasi yapılarının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Birleşik Devletler'deki siyasi geleneğin ayıt edici yanı, siyasetin ayaktakımının arenası olduğudur. "Sıradan insan" otorite değilse de son başvuru kaynağıdır. Başlangıçta bu böyle değildi. "Kurucu babalar" Roma Cumhuriyeti'ni düşünerek, Konfederasyon Mad-

deleri bir yana, fakir ve mülksüz sınıfların mülk sahiplerine karşı ayaklandığı "demokratik aşırılıklar"dan korkmuşlardır. Amerikan tarihinin Beard'ci yorumunun gerçek yetersizlikleri her ne olursa olsun, 1787'deki mülkiyet bilincinin ve insanların seçim rollerinin sınırlandırılmasının Anayasa'yı oluşturanların en başta düşündükleri şey olduğu apaçıktır. Ve bu, eyaletler tarafından seçilen popüler olmayan Senato, ömür boyunca görevde kalan ve tayinle gelen yargıçlar, dolaylı ve hantal bir seçmen heyeti tarafından seçilen bir başkan vs. gibi kurumların oluşmasında kendini göstermektedir.

Ancak engeller çok geçmeden yıkıldı. Jefferson'cuların zaferi, Amerikan demokrasisinin popülist karakterinin kurulmasına giden ilk adımdı. Jefferson'cuların metotlarının başarısını gören Federalistler "popüler, şenlikli, hayırsever" teknikleri taklit etmenin gerekliliğini fark ettiler. 1802 gibi erken bir tarihte Bayard'a yazdığı bir mektupta Hamilton, "Washington 'kült'ü ve onun cömert davranışları yoluyla" kitlelere hitabeden "Hıristiyan Anayasal Toplumu"nun bir planını yapmıştır. Washington Hayırsever Cemiyeti 1808'de kurulmuştur. Fakat çok geçtir. Federalistler çoktan kaybetmişlerdir. Bununla birlikte, otuz yıl sonra onların manevi torunları Whig'ler, Demokratlara kendi oyunlarıyla ağır bir darbe indirmişlerdir. Hamilton'cu görüşleri aşırı iyi yerleşmiş olan Henry Clay'i bir kenara atarak, Whig'ler Andrew Jackson'ın halefi Martin Van Buren'e karşı Tippecanoe savaşı kahramanı General William Henry Harrison'u göreve getirmişlerdir.

İlginç bir biçimde, modern olan kampanya taktikleri, eski Merkez Bankası başkanı ve Jackson'ın muhalifi Nicholas Biddle tarafından belirlenmiştir. "Eğer General Harrison aday olarak çıkacaksa geçmişten dolayı olacaktır. . . prensipleri veya inancı konusunda tek kelime etmesin —hiç konuşmasın— hiç vaat vermesin. Ne düşündüğüne ve hiçbir Komite, hiçbir kongre, hiçbir kasaba meclisi, ağzından bundan sonra ne yapacağına ilişkin tek kelime duymasın. Kalemin ve mürekkebin kullanılması tamamen yasaklansın," demiştir.

1840'daki "elma şarabı seçimi," Amerikan siyasi hayatında bir dönüm noktasıdır. Harrison, tepesinde bir kulübe ve kalabalıklar için bir fıçı sert elma şarabı taşıyan büyük bir yük arabasıyla oradan oraya gezmiştir. Daniel Webster, abartılı bir demagog diliyle büyük kardeşlerinin hayata barakalarda başladıklarını söylemesi-

ne karşın onun kulübede doğmamış olduğuna hayıflanmıştır. Utanmaz bir biçimde Whig hatipleri, Van Buren'i Lord gibi yaşadığı için azarlamışlar ve bıyıklarına kolonya sürdüğü, altın tabaktan yemek yediği, "şehirdeki kadınlar gibi korse giydiği ve onların en incesinden daha ince göründüğü" için suçlamışlardır.

Harrison kazandı ve bundan alınan ders açıktı. Kitleleri manipüle etme yeteneği olarak siyaset, siyasi hayatın yerleşik bir özelliği hâline gelmişti. Ve, bazen paralı menfaat gruplarının piyonu olan bazen de kendi adına bir manipülatör olan siyasetçi ön plana çıktı. Yüksek sınıflar, siyasete doğrudan katılımdan giderek çekildiler. Avukatlar, gazeteciler, başıboş gezenler, aşağı orta sınıftan gelenler siyaseti bir ilerleme basamağı olarak gördüler. Eşitlik geleneği yerleşti. Siyasetçi, insanlara demokratik yollarla hitap etmeliydi.

Siyasetçi, insanlara hitap ettiğinde "menfaatler" için hareket etmiş olur. Siyasetin menfaat grupları temelinin farkındalığı — geleneksel kategorilerin üçüncüsü— Cumhuriyet'in ilk günlerine kadar dayanır. Madison, sıklıkla alıntılanan Federalist Belgelerin On Numaralı olanında, "gruplaşmaların en genel ve kalıcı kaynağı, mülkiyetin değişik ve eşitsiz dağılımı olmuştur. Mülk sahibi olanlar ve olmayanlar, toplumda her zaman farklı menfaatler oluşturmuşlardır," diye yazar. James Harrington'ın "iktidar mülkiyetin ardından gelir" deyimi, zamanın dikkat çeken muhafazakârı John Adams tarafından "mekanikteki etki tepki kanunları kadar yıkılmaz bir siyaset deyimi" olarak değerlendirilmiştir.

Küçük çiftçiler ve topraksızlar tarafından mülkiyete yöneltilen tehdit, Amerikan siyasetindeki ilk huzursuzluğun temelini oluşturmuştur. General Henry Knox'un George Washington'a yaptığı şikâyette, "Massachusetts'deki Shay İsyanı'nın ve diğer ayaklanmaların destekçileri, Birleşik Devletler mülkünün ortak çabalar sonucunda Britanya'nın istimlakından korunduğuna inanmaktadır," denmektedir. Geleceğe bakan Madison, "insanların büyük çoğunluğunun sadece topraksız olmakla kalmayıp herhangi bir mülk sahibi de olamayacaklarını" tahmin etmiştir. Bu olduğunda mülkiyetsiz kitleler, "ya genel durumlarının etkisi altında bir araya gelecekler ki bu durumda mülkiyet hakları ve kamu özgürlüğü güvence altında olmayacaktır; ya da daha büyük bir olasılıkla," diye devam eder Romalı demagoglardan alınan dersleri düşünerek "her iki taraf için de eşit tehlike arz eden bir zenginlik ve hırs

aracı olacaktır."

Amerikan siyasi hayatındaki ilk grup mücadeleleri, nüfusun ağırlıklı olarak çiftçilerden oluşmasından dolayı kırsalda olmuş ve çok geçmeden bölgesel hâle gelmiştir. Farklı bölgelerin farklı menfaatleri olmasından dolayı bu kaçınılmazdı: Güneyde pirinç, tütün ve pamuk; New England'da balıkçılık, kerestecilik ve ticaret. Federalistler ilk defa yukarı ve aşağı Güney kesiminin büyük çiftlik sahipleriyle birlikte Kuzey Atlantik bölgesinin ticari menfaatleriyle mücadelede başarıya ulaştıklarında ve Jefferson Kuzeyli ve Güneyli tohum üreticileri ile diğer küçük çiftçileri rakip bir partide toplayıp bu birlikteliğe meydan okuduklarında milli partiler ortaya çıkmaya başladı.

O zamandan beri, milli partiler heterojen bölgesel grupların tuhaf ittifaklarından oluşmaktadır: Orta Batı çiftçileriyle Doğulu finansörler; Kuzeyli şehir göçmenleriyle Güneydeki ırkçılar ve yerliciler. Etnik ve fonksiyonel gruplar genellikle tarihi tesadüflerle iki partiden birine yönelmişlerdir: Zenciler iç savaştan dolayı altmış yıl kadar Cumhuriyetçilere oy vermişlerdir; İrlandalılar Tammany Derneği'yle olan kökensel bağlarından dolayı Demokrat olmuşlardır; Almanlar Orta Batı'ya yerleşerek Cumhuriyetçi olmuşlardır; şehirli İtalyanlar, İrlandalılar tarafından şehir siyasetinden dışlanmalarına tepki olarak başta Cumhuriyetçi olmuşlardır.

Amerikan siyasi hayatının bölgeselliği içinde belirli partilerin dışında duran, hiçbirine bağlı olmayan, sadece bir mesele etrafında destek gören veya destek veren baskı gruplarının daha dar ve daha esnek taktikleri ortaya çıkmaktadır. Bu becerikli taktiklerin yaratıcılarından biri Robert Owen'ın meslektaşı, 1830'ların ve 40'ların bir dönem başı çeken figürü George Henry Evans'dır. Evans, 1829'da ortalama bir başarıyla başlayan fakat ideolojik farklar hizipçiliği ateşlediğinde ve Demokratlar onların acil isteklerini benimseyerek "şimşeklerini çaldığında" sönüp giden bir New York partisi olan Workingman partisinin liderlerinden biri olmuştur. Serbest toprağın sınıf gerilimlerini ve mülksüz işçilerin sorunlarını çözeceğine inanan Evans, 1840'da bir Çifti Derneği kurmuştur. Bir azınlık partisinin, kendi oylarıyla kazanamayacağını ve "ideallere değil, işine bakan" siyasetçilerin bir grup tarafından iktidar dengesini sağlayacak önlemleri destekleyeceğini kendi deneyimlerinden öğrenmişti. Evans bu nedenle bütün

adaylardan "hareketli önlemler"ini desteklemelerini istemişti. Böylesi bir söz karşılığında adaylar onun arkasındaki işçilerin oylarını kazanacaklardı. Çiftçi Derneği ortalama bir başarı sağlarken, tahrik ve taktikleri sonraki Çiflik Kanunları'nın geçmesinde etkili olmuştur.

1933'de yeni bir çağın açıldığına dair bir anlayışın oluştuğu, New Deal tarafından haber olarak duyurulmuştur. Harvard'lı Profesör Arthur N. Holcombe, yaygın alıntı yapılan kitabı *The New Party Politics*'de, "Eski parti siyaseti gözle görünür bir biçimde ortadan kalkmaktadır. Yeni parti siyasetinin özelliği, temel olarak şehir nüfusunun menfaatleri ve tavırları tarafından belirlenecektir . . . daha az bölgesel siyaset ve daha fazla sınıf siyaseti olacaktır," diye yazmaktadır.

Fonksiyonel grupların, özellikle işçi gruplarının ortaya çıkışı ve etnik grupların artan bildirileri değişimi vurgular görünmektedir. Franklin Roosevelt'in, bazıları Cumhuriyetçiler'den oluşan ve çiftçilerle ittifak hâlinde olan bu grupları bir araya getirebildiği gerçeği, birtakım tarihi gruplaşmaların olduğunu göstermektedir. Fakat bazı yeni gruplaşmalar önceden düşünüldüğü kadar etkileyici olmamıştır. İlk defa siyasi olarak ifade bulan sendika hareketi açıkça Demokratiktir ve işçi sınıfı oyları da genellikle Demokrat olmuştur. Öne çıkan etnik gruplar genellikle Demokratik partiye olan bağlılıklarını korumuşlardır. Artan zenginlik ve yükselen sosyal statünün sonucunda, bu milli gruplar ile azınlık grupların büyük bir bölümünün bağlılıklarını değiştirdiklerine dair birçok gösterge bulunmaktadır. New Deal tarafından sağlanan büyük finansal yardıma rağmen, çiftçiler Cumhuriyetçi tarafa geri döndüler.

Ancak bölgesel siyaset bir şekilde azalırken sınıf siyaseti kendi yerini almadı. Bunun yerine, baskı gruplarında ve lobilerde kısmen bölgesel kısmen sınıfsal kısmen de ideolojik olağanüstü bir artış oldu. Bu baskı grubu taktiğinin en çarpıcı kullanımı, 1895'de kurulan Anti-Bar Derneği'nin on beş yıldan daha kısa bir süre içerisinde Birleşik Devletler'de likör üretimi ve satışını yasaklayan Anayasal düzenlemeyi geçirmeyi başarması olmuştur. O zamandan beri, federal tıbbi programlara karşı tarife reformu muhalefetinde olsun veya İsrail devletine siyasi yardım meselesinde olsun, baskı grubu aygıtı binlerce organizasyon tarafından benimsenmiştir. 1949'da Ticaret Bakanlığı milli ticaret, profesyonel ve diğer

derneklerin sayısının 4.000 olduğunu tahmin etmiştir. Bayiler dâhil olmak üzere siyasi faaliyet yürüten 16.000 yerel iş kuruluşu, 70.000 mahalli işçi sendikası, 100.000 kadın kulübü ve 15.000 sivil grup bulunmaktadır. Bu tür grupların olağanüstü artışı, şu veya bu menfaatlere karşı olan adaylara yönelik tehditleri ortadan kaldırmaktadır. Fakat aynı zamanda küçük menfaat gruplarının büyük siyasi çıkış yapma faaliyetlerini mümkün kılmaktadır. Böylece 1955'de fıstık çiftçilik sübvansiyon programından çıkarıldığında, Georgia fıstıklarının çiftçi gelirlerinin yüzde birinden daha azını sağlamasına karşın, yüzden fazla Güneyli kongre üyesi sübvansiyon geri alınıncaya kadar hububat destek yasasını savunmuştur. (Geçen on yılda fıstık sübvansiyonu Birleşik Devletler hükümetine yüz milyon dolardan daha fazlaya mal olmuştur.)

Eski aile kapitalizminin parçalanması ve şirketlerde yeni yönetici sınıfların iktidara gelmesiyle aynı anda gerçekleşen menfaatlerin artması ve grupların bölünmesi, Birleşik Devletler'de siyasi iktidarın kaynaklarını belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Birleşik Devletler'de hükümet, John Chamberlain'ın eski deyimiyle, her zamankinden daha fazla "simsar devlet" olmuştur. Simsar devlet demek, menfaat gruplarının hepsinin eşit güce sahip oldukları anlamına gelmez. Bu bir iş dünyasıdır. Fakat sendikalar tarafından düzenlenen ve devlet kontrolünde olan şirket kapitalizminin genel kabulüyle anlaşmalar ve menfaat gruplarının ticareti ilerlemektedir.

Siyasi analizin bu geleneksel hatlarına hayatiyet veren — sosyal hareketleri ve sosyal çatışmaları sınırlayan iki parti sisteminin rolü, insanların görüşlerine doğrudan başvuran siyasi gelenek, yasama politikasının şekillenmesinde ve düzenlenmesinde menfaat gruplarının gücü— hepsi birden, 1950'lerdeki on yıllık siyaseti yönlendiren meseleleri anlamamız için yetersiz kalmaktadır. Bu tarz düşünce şekli, örneğin Komünist sorunu, Senatör Bricker ve Knowland'in yeni milliyetçiliğin ardındaki güçleri ve anlık destekleri ve Senatör McCarthy tarafından yaratılan yoğun duygusal harareti anlamamıza yardımcı olmamaktadır. Kısaca, geleneksel olarak adlandırılan menfaat grupları siyaseti, S. M. Lipset tarafından "radikal sağ" —radikal çünkü birey haklarına duyduğu saygıdan dolayı geleneksel muhafazakârlığa muhalefet etmektedir ve Amerikan hayatına yeni tarzlar dayatmaktadır— olarak adlandırılan yeni Amerikan sağ kanadının ortaya çıkışını

açıklamaya yardımcı olmamaktadır. Tüm bunlar, McCarthy ve Komünistler sorununda özetlenmektedir.

Özellikle Avrupalılar için Komünist sorunu bir bulmaca gibidir. Sonuçta Birleşik Devletler'de, Fransa ve İtalya'daki gibi bir Komünist Parti bulunmamaktadır. Birleşik Devletler'deki komünist partinin hiçbir zaman 100.000'den fazla üyesi olmamıştır. Son beş yılda komünist sorunu milli sahneye çıktığında, komünistler zaten bir zamanlar sahip oldukları siyasi etkinin büyük bir bölümünü kaybetmişlerdi. Komünist sendikalar E.O.M.'den* çıkarılmışlardı. Henry Wallace tarafından reddedilen İlerici Parti başarısızlığa uğramıştı. Ve entelektüel camiada hızla güç kaybetmekteydiler.

Liberallerin Komünist sorununu hafife alma eğiliminde oldukları doğrudur. Truman yönetiminin karşıt duruşu, bu karışıklıklarla birleşmiş ve telâşı artırmıştır: bir yandan Truman'ın kendisi dâhil yönetimin ileri gelenleri eski Komünist nüfuzu en aza indirmeye çalışmış; diğer yandan yönetim kişisel özgürlüklere ve haklara çok az önem veren güvenlik düzenlemelerini yaylım ateşine tutmuştur.[32] Güney Kore'nin işgali ile Çinli ve Rus Komünistlere karşı gösterilen ve ülke içindeki Komünistlere kadar varan duygusal tepki, Komünistlerin yüksek devlet görevlerine nüfuz etmelerinin özellikle Whittaker Chambers tarafından ifşası ve casusluk devrelerinin varlığı ve son olarak Britanya'daki Allan Nunn May davası ile Kanada'daki casusluk araştırmalarının yanısıra Rosenberg olayında Sovyetlerin, Birleşik Devletler'in atom sırlarını çaldığının ortaya çıkması hepsi birden milli gerilimi artırmada rol oynamıştır.

Fakat tüm bunların doğal etkileri hesaba katıldığında dahi, Senatör McCarthy'nin hiçbir direnç görmeden bu kadar uzun süre görevde kalmasını açıklamak zordur. McCarthy ve diğerlerinin yol açtıkları komünist sorununun demokratik dokuya verdiği büyük zararı ve soruna karşı orantısız kalan düşüncesizce yöntemleri hesaba katmakta hâlâ yetersizdir: kampüslerdeki bağlılık yeminleri, bir İzci Kız El Kitabı üslubuyla ülkeye karşı tehlikeler gören mecburi Amerikanizm, Amerika'nın Sesi'nin (Avrupa'da

* 1952'de McCarthy'ciliğin zirvesinde, 1944'deki yüzde yirmilik sendika üyeliğiyle karşılaştırıldığında Komünistler, Birleşik Devletler işçi üyelerinin yüzde beşinden daha az bir üyelikle sendikaları kontrol etmişlerdir.

entelektüel propaganda yürüten Bertram D. Wolfe gibi anti Komünistlerin liderliğinde) şiddetli çıkışları, sert haber başlıkları ve Fort Monmouth'daki Signal Corps radar araştırma programına anlamsızca zarar verilmesi —kısacası Amerikan siyasetinde büyük bir rol oynayan şüphe ve korku dolu kirli hava. Geleneksel siyasi analiz, ona veya onun destekçilerine bir açıklama getiremez. Onu bir demagog olarak adlandırmak çok az şey ifade eder. Onun kime veya neye karşı demagojik olduğu sorusu ortaya çıkar. McCarthy'nin hedefleri gerçekten tuhaftı. Son büyük demagog Huey Long zenginlere belirsiz bir şekilde saldırmış ve "serveti paylaştırmaya" çalışmıştır. McCarthy'nin hedefi entelektüeller, özellikle Harvard'lılar, Anglofiller, enternasyonalistler ve Ordu'ydu.

Fakat bu hedefler; sağ kanat, onun ardındaki "radikal sağ" desteği ve bu desteğin nedenleri için önemli ipuçları vermektedir. Bu gruplar tuhaf bir karışıklık içermektedir: Theodore Roosevelt'in dekadan bir Avrupa'yı reddeden, artık ortadan kaybolan maskülen Amerikalı imajından oluşan duygusal karakteriyle hayatta kalan son oğlu Archibald Roosevelt gibi kokuşmuş ince bir asilzade katmanı; servetlerini (gerçekte olduğu gibi) devlet yardımıyla değil de ataları gibi kendilerinin kazandıklarına dair psikolojik güvence ihtiyacı içinde olan ve vergilerin kendi zenginliklerini soyacağına inanan yeni zenginler —otomobil tacirleri, emlak manipülatörleri, petrol kâşifleri;— çeşitli etnik grupların yükselen orta sınıf katmanı, özellikle kendi Amerikanizmlerini ispatlamaya çalışan İrlandalılar ve Almanlar (İkinci Dünya Savaşı boyunca üstü kapalı sadakatsizlik kusurlarından dolayı özellikle Almanlar); ve nihayet Birleşik Devletler'in eşsiz kültürel tarihi, bazıları McCartthy'nin etrafında dolaşan mahvolmuş eski Komünistler'den oluşan ve genelde liberalizme savaş açan küçük bir entelektüel grup.

"Lord'un ve Gideon'un kılıcını taşıyan" bu tuhaf koalisyon, Amerikan siyasetine uygulanan geleneksel kavramlarla açıklanamazsa neyle açıklanabilir? Richard Hofstadter tarafından eski aristokrasinin statü kaygılarını ve S. M. Lipset tarafından da yeni zenginlerin statü korkularını incelemek için kullanılan önemli bir kavram "statü siyaseti" fikridir.[33]

Statü siyaseti kavramının temel fikri, refah düzeyi ve sosyal konumu yükselen grupların, genellikle *déclassé* olan gruplar ka-

dar kaygılı ve siyasi olarak ateşli olmalarıdır. Birçok gözlemci, sosyal konumlarını kaybeden grupların, kendilerinin bir zamanlar temsil ettikleri toplumun eski değerlerini bütün gruplara daha şiddetle dayattıklarını belirtmiştir. Lipset, yükselen grupların kendilerini kabul ettirmek için benzer bir konformizmde ısrarlı olabileceklerini göstermiştir. Bu çıkış, sınıf veya menfaat grubu çatışmalarının güçlerinin çoğunu kaybettikleri bolluk dönemlerinde gerçekleşir. Hofstadter, iktisadi meselelerin sadece depresyon dönemlerinde Amerikan siyasi tarihinde önem arz ettiğini ileri sürmüştür; refah dönemlerinde ise, statü meseleleri ortaya çıkmaktadır. Fakat genellikle karakter olarak "vatanperver" olan bu meseleler, amorf ve ideolojiktir.

Bu siyasi güçler doğaları gereği istikrarsızdır. McCarthy bizzat kendi siyasi konumunun mantığıyla ve kendi kişiliğinin doğasıyla uç noktaya kadar gitmek durumundaydı. Ve sonunda Eisenhower'a meydan okudu. Bu McCarthy'nin büyük kumarıydı. Cumhuriyetçi bir azınlığın Cumhuriyetçi bir başkana meydan okuması sadece partiyi böleceğinden dolayı McCarthy kaybetti. Bu tehditle karşı karşıya kalan parti, Eisenhower'ın arkasına sığındı ve McCarthy yalnız kaldı. Bu anlamda, Walter Lippmann'ın ve Alsop'ların 1952'de Fair Deal tarafından başlatılan ve sürdürülen iç ve dış politikanın sürekliliğini sadece Cumhuriyetçi bir başkanın sağlayacağı tezinin sağlamlığını ortaya koymaktadır. Demokratik bir başkan, partileri kutuplaştırabilir, aşırı Cumhuriyetçi kanada saldırıda bulunma izni verebilirdi. Ilımlı bir Cumhuriyetçi yönetim, aşırı sağda tampon görevi görmektedir.

Kore'deki uzlaşmadan sonra uluslararası gerilimin azalması McCarhthy'nin yenilgisini doğrulamıştır. Yine de McCarthy, arkasındaki insanlar ve bu grupların ortaya koyduğu değişen siyasi ortam bağlamında anlaşılmalıdır. O patlayıcı bir güç değil, bir katalizördü. Bu güçler halen yerli yerindedir.

Bunlar Amerikan hayatındaki değişen siyasi ortamın birçok sonucudur. En önemlisi "büyük çaplı" ahlaki meselelerin siyasi tartışmaya dâhil edilmesidir. Genel olarak bu yenidir. Tarihleri boyunca Amerikalılar siyasette olağanüstü bir uzlaşma yeteneğine ve ahlakta aşırıcılığa sahip olmuşlardır.

Amerikan siyasetinin, deyim yerindeyse, mazur görülecek yanı her türlü grubun tolere edilmesi, anlaşma sisteminin toleran-

sın felsefi prensibinin pragmatik bir karşılığı hâline gelmiş olmasıdır. Fakat tavır, ahlak ve yönetim konularında —özellikle küçük kasabalarda— diğer ülkelerde rastlanmayan sofu tavırlara dayalı bir vahşet yaşanmıştır.

Bu ahlakçılığın kaynakları değişiktir. Bu bir orta sınıf kültürü hâline gelmiş ve Max Scheler'in ahlaki öfkenin, bastırılmış kıskançlığın gizli bir şekli ve orta sınıf psikolojisinin tuhaf bir gerçeği olduğu genellemesinde çok fazla gerçek payı bulunan durumdur. Aristokrat kültürlerde, onların rahat hallerinde, zevk arayışlarında ve estetizme odaklanmalarında kendi huylarının bir özelliği olarak ahlaki öfke bulunmaz. Bazı Katolik kültürlerde, sahip oldukları akıl ve insan zaaflarına gösterdikleri tolerans sayesinde, kumara, içkiye ve hattâ sekse korkuyla bakılmamaktadır. Kınama günahın kaçınılmaz olduğu duygusuyla uyumlu hâle getirilmektedir. Ve kurtuluş bu dünyaya değil, öbür dünyaya aittir. Hırsızlık yine de affedilebilir bir suçtur. Fakat gurur ölümlü günahın lekesini taşır.

Ahlaki öfke ve ahlakçılık, ahretlik meşgaleleri bir kenara bırakıp bu dünyadaki işlere odaklanan dinlerin özelliğidir. Protestanlıkta böylesi bir yer değişimi dindarlığın ahlakçılığa, teolojinin de etiğe dönüşmesine neden olur. Saygıdeğer olmak "ahlaki" ilerlemeyi temsil eder ve idareyi düzenlemek, yani o konuda "ahlaki" olmak Amerika'nın Protestan kiliseleri için büyük endişe oluşturmuştur.

Bu ahlakçılık, bizzat Amerika için eşsiz değil, fakat eşsiz olan bir evanjelizmle ilgilidir. Amerika'nın püriten bir kültür olduğuna dair edebiyatçılar tarafından desteklenen ve sosyologlar tarafından karıştırılan uzun bir efsane bulunmaktadır. Sosyologlar için bu, Protestan etiğinin Püriten kodlarla özdeşleştirilmesi yanlışlığından kaynaklanmaktadır. Püritenlik ve "New England düşüncesi" Amerikan hayatında büyük bir entelektüel rol oynamıştır. Fakat kitlelerin alışkanlıklarında ve törelerinde, yüksek duygusallığıyla, coşkunluğuyla, hevesiyle, heyecanıyla, dini uyanışıyla, aşırı günah işlemesi ve yüksek gerilimli itirafıyla Metodizmin ve Baptism'in tuhaf evanjelizmi daha önemli bir rol oynamıştır. Metodizm ve Baptism, tercih edilen Amerikan dini mezheplerindendir. Çünkü bunlar kırsal ve sınır dinleriydi. Alexis de Tocqueville, "Amerikalılar Neden Bir Tür Fanatik Spiritüalizm Sergilemektedir" başlıklı yazısında gözlemlerini şöyle aktarır: "Birliğin tüm eyaletle-

rinde ve özellikle Uzak Batı'nın yarı yerleşik kesiminde gezgin vaizler, Tanrı kelamını diyardan diyara taşıyanlarla karşılaştırılabilir. Bütün aileler, yaşlı adamlar, kadınlar ve çocuklar bu vaazları dinledikleri dini toplantılara katılmak için zorlu yollardan geçerek uzak mesafelerden gelip günlerce ve gecelerce iş sorunlarını ve hattâ vücutlarının en acil ihtiyaçlarını tamamen unuturlardı."

Daha saygıdeğer Protestan kuruluşlar, vaizlerinin gelişen alanlara geçerek onların ruhunu yansıtmalarından dolayı değişmeden dururken, Baptist ve Metodist kiliseler gelişmiştir. H. Richard Niebuhr'un gözlemlerine göre: "Dini toplantılarda ve siyasi meclislerde 'heyecanın dili' coşkulu bir cevap beklerken, mantıksal söylem hiçbir işe yaramazdı."

Dini toplantıların ruhu eşitlikçi ve anti entelektüeldi. Cüppelerden ve resmi ayinlerden sıyrılmış, onun yerine müjde ve hararetli ilahiler vaaz ederdi. Bu evanjelizm, Batı'nın hem dini hem iktisadi savunucusu William Jennings Bryan'ın ahlakçılığına ve onun müjde coşkunluğundan ortaya çıkan Dwight Moody ile Y.M.C.A. hareketine yansımıştır. Liberaller kurumlarda reform yapmak isterken, evanjelik kiliseler insanı geliştirmek istemiştir. Evanjelik kiliseler yasaklayıcı kanunların ve Sabbath törenlerinin savunucusu olmuştur. *Onların diliyle reform, refah kanunlarında değil, günaha kurban gidenlerin kurtarılmasında yatmaktadır*; günah içki, hafifmeşrep kadınlar ve kumar demektir.

Amerikan mizacının karakteristiği olan bu ahlakçılık, tuhaf bir şizoid özelliğe sahiptir: Kültür ve idare alanları ile özel alışkanlıklara şiddetle dayatılmaktadır; kitapların sansür edilmesi, "ahlaksız sanat"a saldırılar, vs. Fakat işyerlerinin yağmalanması ve siyasetin çürümesi konularında sesi pek duyulmaz. Bu konularda kiliseler genellikle suskun kalır.

Ahlakçılık mizacının bir diğer sonucu daha vardır. Amerikan toplumunun "popülist" karakterinin güçlendirilmesi. Uzun zaman önce bu kıyılara seyahat edenler, Amerikan gelenek ve göreneklerinin aşırı eşitlikçiliğini gözlemlemiş ve sıradışı insanlardan çok, sıradan insanların yüceltilmesinin "genelleştirici" sonuçlarına dikkat çekmişlerdir: eğer herkesin en az bir diğeri kadar iyi olduğunu söylersek, o zaman kimsenin kimseden daha iyi olmaya hakkı yoktur, demek çok kolay olacaktır. Fakat maalesef iyi ve daha iyinin tanımı asla yapılamamıştır. Hiç kimsenin doğuştan bir statü sahibi olduğuna dair hak iddia edemeyeceği anlaşılabilir bir

şeydir. Bu anlamda herkes en az bir diğeri kadar iyidir. Fakat popülizm daha ileri gider: bazılarının fikir beyan etmek konusunda diğerlerinden daha kalifiye oldukları iddiası şiddetle reddedilmiştir.

Amerikan hayatının popülist izleniminin, negatif tarafları olduğu kadar pozitif tarafları da vardır. "İnsanların bilme hakkı" fikri; özgür basının, sınırsız araştırmanın ve serbest tartışmanın güvencelerini desteklemektedir. Fakat bu hak, popülist bir çerçevede sınır tanımadan faaliyet göstermekte ve insanların mahremiyetini ihlâl etmektedir. "İnsanlar'ın bilme hakkı vardır," ile kastedilen nedir? Birinin ahlak kurallarını ve alışkanlıklarını mı bilmek? Birinin siyasi görüşlerini mi bilmek? Ahlak kurallarının kendinden menkul gardiyanları olan eski reformcular, kamu ahlakı adına özel hayatın incelenmesi noktasında ısrar etmişlerdir. Daha sonraki Kongre müfettişleri, araştırma hakkının kanuni maksatlarla kısıtlanmadığında, "halk bekçiliği" yapma sürecinin doğal yanlarından biri olduğunda ısrar etmişlerdir.

Bütün bunlar, demokrasinin ahlakçılık ve popülist kavramları, aynı zamanda sosyal kontrolün —idare kontrolü, yaptırımların kanunlardan ziyade "kamuoyu" yoluyla faaliyet göstermesi— farklı bir tarafına bağlı olmasaydı, mahremiyete ve özgürlüğe daha az zarar verebilirdi. Hukuk, en azından geçmişte, geleneğe bağlı ve kısıtlayıcı olduğu için değişimi engelleyicidir; ve insanların yaşantıları ve ihtiyaçlarıyla bağdaşmamaktadır. Fakat insanın adaletsizlik karşısında zor bir kazanımı olarak kanıtların kabul edilmesinde ve suçun belirlenmesinde, sıkı bir prosedür ve kurallar bütünü ortaya koymaktadır. Sabırsız insanlar olan Amerikalılar, hukuka karşı da sabırsız olmuşlardır. Bu nedenle, süratli yasadışı cezalandırmalar ve kanaate dayalı kınamalar ağır basmaktadır. Dahası, Amerikan mizacının küçük kasaba karakteri, gücünü fısıldanan dedikodulardan ve kanundan ziyade kamuoyu yoluyla idarenin düzenlenmesinden almaktadır. Sinclair Lewis tarafından *Main Street*'de vahşice saldırılan, bu konformizm faaliyetidir. Amerikan küçük kasabasına saldırmak, sosyal eleştirinin ve yirmilerin edebiyatının temel motiflerindendi.

Küçük kasaba Amerikan kültüründe "mağlup" olurken (popüler kültürde Hollywood'un sırnaşık havasıyla birleşmekle birlikte), Amerikan siyasetinde hâlâ egemendir. Kırsal kesimin egemenliğindeki meclis üyelerinin seçim bölgelerinde hile yapmalarından dolayı, Kongrenin orantısız bir yüzdesi küçük kasabalardan gel-

mektedir. Bu insanlar genellikle daha uzun görev sürelerine ve kıdeme sahiptir. Ve bir ideoloji olarak Kongre'nin terkibi küçük kasabanın sözde eşitlikçi tutumlarını yansıtmaktadır. Dünyevi deneyimler küçük kasaba algısı içerisinde özümsendiği sürece, yani, bütün sorunlar küçük kasaba bakış açısından değerlendirildiği sürece, siyaset ve ahlakçılık ayrımı sürüp gidecektir. İş hayatı iş hayatıydı, kilise de kiliseydi ve siyaset de bir işti. Fakat uluslararası ideolojilerin gelişmesi, piyasa mekanizmasının bozulması, iktisadi kararların şaşırtıcı karmaşıklığı, gizli grupların artmasıyla, karar alma endişeleri yoğun bir hâle gelmiştir.

Amerikan siyasetinin Çin'e karşı takındığı tavır ve Chiang Kai-shek'in mağlubiyeti muhtemelen konuyu en iyi açıklayan durumdur. Denis Brogan'ın belirttiği gibi, olağanüstü iyimserlikleriyle, mağlup olmak Amerikalılara zor gelmektedir. Bıktırıcı bir sınırsız güç duygusu, bilinçsiz bir öz-imaj olarak Amerikan gücünün temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, eğer Chiang Kai-shek rejimi devrildiyse, sebebini 1911'deki Cumhuriyetten beri Çin kurumlarının yıkılmasını anlamak için bilinmesi gereken karmaşık olaylarda ve Çin'deki iç savaş ile işgalden dolayı güçlü bir siyasi yapının kurulamamasında aramak yerine, Dışişleri Bakanlığı'nın veya entelektüellerin ihanetine bağlamak kolaydır.

İhanet feryatları ve komplo suçlaması, Amerikan siyasetinde eskidir. Bunun temel köklerinden biri; endüstriyel sisteme karşı ihtilafında, para ve kredi sistemini sembolize edenler arasında kendi şeytanlarını bulan siyasi Popülist harekettir. Popülizm, İç Savaş'tan sonra Güney'in ve Batı'nın fakir çiftçileri arasında ortaya çıktı. Tarifeleri serbestçe manipüle ederek çiftçileri adaletsizce "vergilendiren" demiryollarına ve para-kredi hacmini daraltıp faiz oranlarını artırarak çiftçinin tohum almasını ya da ipoteklerini ödemesini zorlaştıran bankerlere karşı bir protesto hareketiydi. Şikâyetler gerçek ve genellikle haklı olmakla birlikte, Popülistlerin anlamadıkları şey, suçlu olanın bireyler değil sistem olduğuydu. Georgia'lı Tom Watson'ın durumu, bu konuya örnektir. 1896'da Popülist Parti aday listesinde başkan yardımcılığına oynayan Watson, çıkardığı "Watson'ın, Jefferson'cu Haftalık Gazetesi" ile kira sisteminin, kredi manipülasyonun ve Amerikan hayatındaki diğer kötülüklerin keskin bir analizini yaparak, haksızlıkları ortaya çıkaran bir öncüydü. Fakat yüzyılın bitmesinin ardından popülist hareket bölünmüş, büyük bölümü Bryan'ı takip ederek Demokrat

partiye geçmiş, diğerleri de sosyalistlere katılmıştır. Watson giderek daha kindar olmuştur. Wall Street'e, uluslararası bankerlere ve nihayet Yahudilere saldırmıştır. Yahudilerin parasal güçle özdeşleştirilmeleri eski bir şeydir. Orta Batı popülizminin sözcüsü Ignatius Donnelley, bu konuyu yıllar önceki *Caesar's Column* adlı romanının ana teması yapmıştır. Donnelley, Yahudileri, ortaçağda borç para vermenin onlara tanınan birkaç işten biri olmasından dolayı, kurban olarak görmektedir. Watson ise, Yahudileri, dünyayı yöneten gizli bir komplonun aktif aktörleri hâline getirmişti. Watson, 1920'de Georgia'dan Birleşik Devletler senatosuna seçilmiştir. Alabama'lı Tom Heflin, Mississippi'li Theodore Bilbo ve Georgia'lı Eugene Talmadge'den oluşan Güneyli demagogların yeni bir tohumunun prototipi olmuştur. Ve öldüğünde Eugene Debs yine de hayatı boyunca insanlar için mücadele etmiş biri olarak onun yasını tutmuştur.

Popülüzmin[34] karmaşık ağında, yüzeyde metamorfoz olarak görünen fakat dipte popülist mizacın temelindeki çalışma şeklini gösteren başka tuhaf hikâyeler de bulunmaktadır. William Lemke ve Gerald Nye, —kendilerini iki parti sisteminin dışında faaliyet gösteremez halde bularak eyaletin Cumhuriyetçi Parti'sini ele geçiren— bağımsız bir radikal çiftçi grubu olan Kuzey Dakota Partizan Olmayanlar Cemiyeti'nden gelmektedirler. Kuzey Dakota ilericiliği, yirmilerin ve otuzların reform ve sosyal yasama öncülerinden biridir; halk iktidarı, anti ihtar kanunları, çocuk işçi düzenlemeleri, vs. Nye, otuzlar boyunca savaş malzemesi imalatçılarıyla yaptığı ünlü araştırmasında, savaş sebeplerini "ölüm tacirleri"nin kâr açlığıyla basit bir şekilde özdeşleştirerek tarihçileri kederlendirmiştir.

Bu insanlar, "berbat basitleştiriciler"di. Siyasetin tamamı bir komploydu ve bu ağın merkezinde "uluslararası bankerler" ve "para değiş tokuşu yapanlar" bulunmaktaydı. Böylece savaş otuzların sonlarına kadar geldiğinde, anti-popülist zihniyetin kökeni olan bankerlerden duyulan şüphe Yahudilere odaklandı. Ve tuhaf bir şekilde, 1936'da Peder Coughlin ve onun Sosyal Adalet hareketi tarafından düzenlenen parti aday listesinde, Willim Lemke'yi Birleşik Devletler başkanlığına oynarken görüyoruz. (Otuzların ortasında, radyo konuşmalarından dolayı milli bir figür olan Peder Coughlin "Silver Charlie" lakabıyla para reformcusu olarak işe koyulurken, adaylığı; ileri yaş tasarısı, para dolaşımını artıran bir

araç olarak sunulan Dr. Francis Townsend tarafından desteklenmiştir.) Bugün bir şekilde azalmış olan bu basitleştirmeler, daha yeni olaylar için halen bir zemin oluşturmaktadır. Fakat diğer güçler de faaliyet göstermektedir.

Tedirgin bir toplum daima endişelidir. Ve bu durum Birleşik Devletler'de daha da geçerlidir. Statünün sabit olmadığı —ve insanların doğuştan ya da giyim kuşamdan, konuşmalarından ya da hal ve hareketlerinden derhal tanınarak fark edilmediği— eşitlikçi bir toplumda, statünün elde edilmesi hayati önem taşımaktadır ve birinin statüsüne yönelik tehditler endişe uyandırıcı olmaktadır. Gunnar Myrdal, Amerika'daki Zenci sorunuyla ilgili araştırmasında, sınıf düşmanlığının en alt sınıflarla en üst sınıflar arasındakilerden çok, "komşu" sınıflar arasında daha güçlü olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Güney'de Zencilere yönelik olan en derin öfke, fakir beyazlar ile özellikle bir zamanlar fakir olup sonradan zenginleşen ve kendilerinin altındakilerle olan mesafeye daha bir önem veren kesimlerden gelmektedir. Bir zamanlar kraldan daha çok kralcı olanlar gibi, yerleşik ailelerden bile daha gelenekçi olmaktadırlar ve milliyetçi gruplarda olduğu gibi, eski ailelerden daha tutkulu Amerikalılar hâline gelmektedirler.

Myrdal'ın Güney'de farkına vardığı sosyo-psikolojik tavır, Amerikan hayatının göçmen karakterinde de aynıdır. Art arda göç eden insanlar gruplaşarak bir araya gelmekte ve bir sonraki gruba düşmanlık ve korkuyla bakmaktadırlar. On dokuzuncu yüzyılda yabancı düşmanlığı gerilimi, Amerikan hayatının en derin akımlarından biri olmuştur. İç Savaş'tan önce, Katolikler başlıca hedefti. 1820'lerde Boston'da ayaklanmalar, linçler ve manastır yakma olayları yaşanmaktaydı. 1832'de Samuel F. B. Morse'un *Foreign Conspiracy against the Liberties of the United States* kitabının yayımlanmasıyla, anti-Katolik hareket teşvik edilmiştir. Morse, popüler ders kitaplarında, sadece öncü bir portre ressamı ve telgrafın kâşifi olarak tanıtılmaktadır. Metternich'in Avrupa'sında papalığın etkisinin yayılmasından korkan Morse, Kilise'yle mücadele etmek için Anti-Papalık Birliği'ni kurmuştur. Bu birliğin ajitasyonlarından, bütün yabancıları dışlamaya ve vatandaşlığa kabul süresini yirmi yıla çıkarmaya çalışan, Yerli Amerikalılar adlı siyasi bir parti doğmuştur. Yerellik anlayışı, 1843'de James Harper'ı New York belediye başkanı olarak seçmiş ve 1850'de başkan Taylor'ın ölümünün ardından başkan olan

Millard Fillmore'un 1856'da tekrar başkanlık için Know-Nothing partisi aday listesinden aday gösterilmesini sağlamıştır. Anti-Katolik kışkırtması, İç Savaş'ın arkasına saklanmış fakat gerilim bugüne kadar sürmüştür. Doğu'da Katolik siyasi iktidarı Boston, New York, Jersey City ve Chicago gibi şehirlerde öne çıkmıştır. Orta Batı'da Amerikan Korumacı Derneği'nin ve fundamentalist Protestan kiliselerinin kışkırtmaları sayesinde, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısının sonlarında siyasi bir mesele olarak kalmıştır.

Ancak dini ayrımcılık olarak başlayan şey, İç Savaş'ı takip eden on yıllarda sosyal ayrımcılığa dönüşmüştür. Bu olaylar, yeni sosyal sınıfların statü sınırları oluşturmaya başladıkları bir zamanda ortaya çıkmıştır. 1870'lerin ve 1880'lerin gelişme ve bolluk yıllarında Oscar Handlin şöyle demektedir: "Birçok kişi, hattâ en sıradanlar bile, bir servet yaptıktan sonra kendilerini karmaşık kaygıların yükü altında bulmuştur. Başarının, doğası gereği geçici olduğunu biliyorlardı. Servet sadece kaybetmek için yapılır. Bir nesilde kazanılan, bir sonraki nesilde kaybolur gider. Bu nedenle, böyle bir kişi, sadece kazandıklarını elinde tutmak değil, aynı zamanda sahip olduklarının keyfini çıkartmasını sağlayacak sosyal itibar kazanmak ister. Ve zaman içinde bunu ailesine de aktarmaya çalışır. . . on dokuzuncu yüzyılın son on yılları seçkin grupları işaret eden ayrıcalıklı alanlar oluşturma girişimlerine ve bunları dışarıdakilerle aşırı irtibattan koruma çabalarına tanıklık etmiştir. İngiliz modelini taklit ederek kendi protokolü ve gelenekleriyle, ayrıcalıklı kulüpleri ve eğlence medyasıyla zengin ailelerin refahını gösterecek ve koruyacak bir "yüksek sosyete" yaratma çabaları vardı."

Genellikle 1890'lardaki refahla ilgili statü sınırlamaları süreci, son yıllarda Amerikan hayatında kendi yeni konumlarının tanınmasını isteyen yükselen etnik gruplar için de bir sorun olmaktadır. Fakat böylesi bir ayrımın eski yöntemleri kaybolmuştur. Çünkü kitle tüketim ekonomisinde, bütün gruplar dışarıdan bir statü nişanı alabilmekte ve gözle görünür ayrımları silmektedir. Bu nedenle, yükselen etnik grupların kendi yeni iktidarlarını ve sosyal konumlarını belirtmeleri, genellikle siyaset yoluyla olmaktadır.

Bu ahlakçılık, popülizm, Amerikanizm ve statü kaygılarından oluşan unsurlar, Amerika siyasetinin değişen doğasından dolayı ellilerde garip bir şekilde çakışmıştır: siyasetin başlıca sorunu olarak dış politikanın ortaya çıkması. 1930'ların siyaseti neredey-

se tamamen içe kapalıydı ve bu on yılın keskin siyasi çatışmaları iktisadi meseleler ile menfaat gruplarındaki bölünmeler etrafında oluyordu. Savaşa girmek veya girmemek konusundaki tartışma, şiddetli olmasına karşın son derece kısaydı ve savaş yılları yüksek derecede milli birlikle belirginleşmişti. Fakat savaş sonrasında Avrupa kıtasında egemen bir güç olarak Sovyet Rusya'nın ortaya çıkmasıyla, eski koloni imparatorluklarının yıkılması, Çin'de ve Güneybatı Asya'da Komünist meydan okumaların patlak vermesi ve Kore'deki savaşla, âniden Pearl Harbour tarafından kesilen 1930-41 arasındaki savaş tartışmaları kılık değiştirmiş bir şekilde geri gelmiştir. Demokratlara vatan hainliği suçlaması, Bricker'ın ve Knowland'in yeni milliyetçiliği ve McCarthy'nin pervasız hareketleri, en son kertede bu ilk tartışmanın yanlarını göstermektedir. Bu nedenle, yeni meseleler artık eski menfaat gruplarını veya iç iktidar bölünmelerini temsil etmemekte, fakat eski gerilimler ile kaygıların bittiğini göstermektedir.

Birkaç "sembol," bu değişimi Dean Acheson'un rolünden daha fazla temsil eder. New Deal'ın ilk günlerinde genç bir avukat olan Acheson, dolarla oynanmasını ve Ortodoks uygulamalarından uzaklaşılmasını protesto etmek için, Hazine'nin Asistan Sekreterliği'nden istifa etti. Acheson, New Deal'a karşı muhafazakâr protestonun sembollerinden biriydi. Bir on beş yıl kadar sonra, Truman'ın Dışişleri Bakanı olarak Fair Deal'ın radikal politikalarının sembolü oldu. Bu şartlarda kavramsallaştırma elbette ki anlamsızdı.

Fakat siyaset arenasında artık ahlaki gerilimlerin ön plana geçmesine izin veren dış politika vardı. Amerikan siyasetinin eşsiz yanlarından biri, iç meseleler uzlaşma yoluna dayanarak gerçekçi ve pratik şartlarda tartışılırken, dış politika daima ahlakçı terimlerle ifade edilmiştir. Belki de bağımsız bir ülke olarak ortaya çıkmış olmamızın doğası, bizi dünyanın geri kalanına karşı ahlaki bir duruş sergilemeye zorlamıştır. Belki de menfaat çatışmalarının gerçek merkezinden uzak kalışımız, bizi gerçeklerle yüzleşmekten çok dindarlığa zorlamıştır. Fakat dış politika genellikle pragmatik söylemden çok, ahlaki çerçeve içinde kaldığı için, ellilerdeki tartışmalar ahlaki kavramlar etrafında olmuştur. Ve Komünist sorunu hakkındaki tek gerçek, Amerikan siyasi hayatında ender rastlanan bir çapta, ahlaki bir meseleyle bir tutulan ideolojik bir mesele olmasıdır ve komünizme yapılan saldırıların zorlayıcı bir öf-

keyle yapılmasının sebebi komünizmin günahla bir tutulmasıdır.

Bu durum kendi içinde Amerikan hayatındaki ilginç bir değişimi yansıtmaktadır. Özel ahlaki kurallara karşı daha rahat bir tavır sergilerken, kamu hayatında daha aşırı olmaya başladık.

Siyasetin "ideoloji hâline getirilmesi," Amerikan hayatında "sembolik gruplar" olarak adlandırılabilecek bir diğer bağımsız eğilimin ortaya çıkmasıyla güç kazanmıştır. Bunlar genellikle büyük harflerle "Emek," "İş," "Çiftçiler" vd. olarak bilinen ve gelişme aşamasında olan oluşumlardır. Bu oluşumların bütünsel bir felsefesi, tanımlanmış bir amacı olduğu ve somut güçleri temsil ettiği varsayılmaktadır. Bu eğilimin farklı kaynakları vardır. Fakat en büyük itici güç, modern toplumda iktisadi karar-almanın değişen doğasından ve düşünce oluşturmanın değişen tarzından kaynaklanmaktadır. Başlıca iktisadi karar-alma mekanizmasının gayrişahsi piyasaya yayılmak yerine Washington'ın dar kokpitinde odaklandığı gerçeği; Milli İmalatçılar Derneği, Tarım Bürosu, Amerikan İşçi Federasyonu vs. grupları, "İş Dünyası," "Emek" ve "Çiftçiler" adına söz almaya sevk etmektedir. Aynı zamanda (belirli menfaatlere sahip belirli bir birey olmayan) "Vatandaş"a, "İş Dünyası," "Emek" ve "Çiftçiler" hakkında sorular soran kamuoyu yoklamaları sayesinde yükselişe geçen "Kamuoyu"na karşı da artan bir hassasiyet bulunmaktadır. Aslında bu gruplar genellikle tek bir kimlik edinmeye ve normalde olduklarından daha büyük bir tutarlılık içinde olmaya zorlanmaktadırlar.

Siyasi tartışma, bu nedenle, meselelerin tanımlanabildiği ve uzlaşmanın sağlanabildiği belirli menfaat çatışmalarından, değişik grupları kutuplaştıran ve toplumu bölen ideolojik çatışmalara kaymaktadır.

Somut meseleleri ideolojik sorunlara dönüştürme eğilimi, bunlara ahlaki ve aşırı duygusal bir hava vermek, topluma zarar verecek çatışmalara davetiye çıkarmaktır. Walter Lippmann yıllar önce "Her partinin kendini bembeyaz ve diğerlerini simsiyah gördüğü, 'prensipte' uzlaşmaz bir şekilde bölünmüş bir millet kendini yönetemez," diye yazmıştır.

Siyasetin daima, ölümüne savaşlar silsilesinden çok, pragmatik uzlaşma yoluyla yapılması, Birleşik Devletler'in gurur kaynaklarından biri olmuştur. Sonuçta Theodore Roosevelt'in "pratik siyaset"ine ve onun pratik çözüm yollarını reddederek reformla-

rını asla gerçekleştiremeyen Godkin ve Villard gibi ihtilafçıları küçümsemesine hayran olmamak elde değildir. Edmund Wilson'un, T.R.'in tavrını tanımladığı gibi, "siyaset lekesiz bir bayrağın düşmanı yere serdiği ahlaki bir haçlı seferi değil, kişinin kendini her türden insana ve duruma uydurması, oyunun kurallarını kabul ederek ve rakiplerini tanıyarak ilerleme kaydetme meselesidir."

Demokratik siyaset, meşru gruplarla pazarlık yapmak ve uzlaşma aramak demektir. Bu durum, liberalizmin tarihi katkısının hukuku ahlaktan ayırmak olmasından dolayı böyledir. Bu ikisinin ayrı olması gerektiği düşüncesi genellikle bir şok yaratır. "İki kılıç" doktrini tarafından yönetilen Eski Katolik toplumlarda, devlet Kilise'nin seküler bir koluydu ve halka Kilise'nin ahlaki buyruklarını dayatmaktaydı. Bu, pratikte olmasa da siyaset teorisinde doğruydu, çünkü toplum homojendi ve herkes aynı dini değerleri kabul etmişti. Fakat Reformasyon'un ardından gelen din savaşları, çoğul bir toplumun tolerans prensiplerini dikkate aldığı sürece varlığını sürdürebileceğini kanıtlamıştır. Katolik olsun Protestan olsun hiçbir grup, ahlaki değerlerini bütün insanlara dayatmak için Devlet'i kullanamaz. *Politiques* partisinin belirttiği gibi, "sivil toplum inanç uğruna yok olup gitmemelidir."

Modern liberal toplumun bu teorik temelleri, kanun ve ahlakı birbirinden ayıran ve ilkini, deyim yerindeyse, "oyunun kuralı" olarak tanımlayan Kant tarafından tamamlanmıştır. Hukuk asli meselelerle değil, yargılama yöntemlerine ait meselelerle ilgilenir. Asli meseleler, temel olarak Devlet'in müdahale etmemesi gereken vicdani meselelerdir.

Bu ayrım, Amerikan demokrasisinin kökenini oluşturmuştur. Madison'a göre gruplaşmalar (veya menfaatlerin farklılaşması) özgürlüğe kök salmıştır, kaçınılmazdır ve Cumhuriyet'in görevi, gruplaşmaların kaynaklarını, yani özgürlüğü ve "özgür insanın, 'farklı' insanın, hata yapabilen, heterojen, heterodoks, dik kafalı, tartışmacı insanın gruplaşmaların hammaddesi olmasından dolayı insanların yeteneklerinin farklılıklarını" korumaktadır.

Gruplaşmalar kaçınılmaz olduğu için, sebeplerini ortadan kaldırmak yerine sonuçlarıyla ilgilenmek gerekir. Federal sistem tarafından kullanılan bir yol, devletin güçlerini ayırmaktır. Böylece hiçbir grup, gücü kolaylıkla tekelinde toplayamaz. Fakat Madison bunun yeterli olmadığını biliyordu. Özgürlüğe yönelik tehditler, temsili hükümet tarafından azaltılabilir ve bu *geniş cumhu-*

riyet'te artan menfaatler "özel hakların güvensizliği"ni azaltabilir. Fakat John Stuart Mill'in ikna edici bir şekilde belirttiği gibi, temsili hükümet bütün menfaatleri temsil etmelidir, "çünkü dışlananların menfaati daima göz ardı edilme tehlikesi altındadır." Ve göz ardı edilmeleri, diye ekler Calhoun, toplum düzenine karşı bir tehlike oluşturur.

Ancak temsili hükümet bütün temsili menfaatleri dâhil ederek, "sürekli ilerlemenin gerçek güvencesi olan zıtların etkisi"ni canlı tutabilir. Calhoun'un belirttiği gibi bu, "uzlaşan çoğunlukları" güvence altına almanın ve "popüler" çoğunluğun tiranlığını kontrol altında tutmanın tek yoludur. Çünkü bir konsensüse, bir uzlaşmaya varmak sadece temsili hükümet sayesinde mümkündür.

Bu, Komünist "menfaat"in toplumdaki diğer menfaat gruplarınınkine benzer bir meşruluğu olduğunu veya Komünist meselenin tamamen önemsiz olduğunu söylemek değildir. Meşru muhalif bir grup olmaktan çok, bir komplo olarak komünist hareket, demokratik topluma karşı bir tehdit olarak durmaktadır. Demokratik toplum, "bariz ve hazır" tehlike kriterine dayanarak, zaman zaman bu komployа karşı harekete geçmektedir. Fakat bunlar hukuki alanda ele alınması gereken konulardır. Komünist meseleyi diğer partilere veya gruplara karşı siyasi bir çomak olarak kullanma eğilimi veya hukuki sorunları ahlaki meselelere dönüştürme (ve böylece yargı yollarını mahkemelerden ve kanuni otoritelerden özel şahıslara kaydırma) eğilimi, liberal bir toplumda sadece gerilim yaratır.

Kuruluşundan bu yana geçen 170 yıl içerisinde, Amerikan demokrasisi sadece bir defa —İç Savaş sırasında— bölünmüştür. O zamandan beri "dışlanan menfaatleri," işçileri ve küçük çiftçileri dâhil etmeyi kolay olmasa da öğrendik. Bunlar Amerikan siyasi dengesinde meşru bir yer edinmişlerdir. New Deal'ın ilk yıllarında toplumu neredeyse parçalamakla tehdit eden ideolojik çatışmalar yatışmıştır.

Yeni orta sınıf gruplarının statü kaygılarından dolayı ortaya çıkan yeni bölünmeler yeni bir tehdit ortaya koymuştur. McCarthy'ciliğin öfkesi en çirkin aşırılıklarına varmıştır. Fakat bir tek siyasi liderin veya grubun şimdiye dek hâkimiyet kuramayacağı kadar büyük ve karmaşık olan Birleşik Devletler, şüphesiz ki bu bölünmeleri de zamanında azaltacaktır. Bu, açık bir toplumdur ve bu kaygılar açık toplumun bedelinin bir parçasıdır.

II.

Amerika:
Hayatın Karmaşıklıkları

7. BÖLÜM

Bir Amerikan Hayat Tarzı Olarak Suç: *Sosyal Hareketliliğin Sahte Basamakları*

1890'larda Peder Dr. Charles Parkhurst New York'un genelevlerine verilen polis korumasından şok olmuş bir halde hükümet soruşturması talebinde bulundu. Ardından yapılan Lexow soruşturmasında, genç ve cesur William Travers Jerome sansasyon üstüne sansasyon uyandıran halka açık bir dizi duruşmaya çıktı. Kendi maaşını kat kat aşan bir refah ve zenginliğin hesabını sormak için Emniyet Müdürlüğü'nün Birinci Müfettişi, "Clubber" Williams'ın yakasına yapıştı. Clubber, servetini "Japonya'daki" bir arazi spekülasyonuyla kazandığını kısaca açıkladı. "Tenderloin bölgesi"nin —Broadway'in otellerle, tiyatrolarla, restoranlarla, kumarhanelerle ve barlarla dolu ünlü merkezi— "tahsilatçı"sı tıknaz polis şefi Schmittberger, koruma paralarının emniyet güçleri tarafından nasıl bölüşüldüğünü ayrıntılarıyla anlattı. Dolandırıcılar, polis memurları, kamu görevlileri, iş adamları hep beraber mahkemenin karşısında gösteri yaparak her biri iğrenç çürüme ve suç hikâyelerine kendi bölümlerini kattılar. Ortaya çıkan bütün bu şeylerin sonucu, güvenilir iş adamı William L. Strong'un belediye başkanı ve Theodore Roosevelt'in polis komiseri olarak seçildiği reformlar olmuştur.

Kalıcı olmayan önceki reform zaferleri gibi, elbette ki bu da kalıcı olmadı. Yine de ritüel drama tekrar sahneye konuldu. Otuz yıl önce New York'daki Seabury soruşturması 'teneke kutu ekibi'ni ve 'otuz üç küçük McQuade'i ortaya çıkarmıştı. Jimmy Wlaker belediye başkanlığından atıldı ve yerine Fiorello LaGuardia

getirildi. Tom Dewey bölge avukatı oldu; endüstri haraçlarının önünü kesti, Şanslı Luciano'yu hapse gönderdi ve Albany'de hükümet koltuğuna oturdu. Ondan sonra reform 1950'de Kefauver ve onun komisyon danışmanı Rudolph Halley dipsiz görünen kuyuya yeni bir taş atana kadar çürümenin pisboğazına oturdu.

Tekrarlanıp duran bu döngü nasıl açıklanır? Açıkçası reform isteğinin derin köklerinde yatan "iyi adamlar" ile "kötü adamlar" arasındaki basit ahlaki ayrımın, Amerikan toplumundaki organize suçların rolüyle çok az ilgisi vardır. Peki o zaman neyle ilgilidir?

Sahte Basamaklar

Amerikalıların siyasette uzlaşmak ve ahlakçılıkta aşırıya kaçmak konusunda olağanüstü bir yetenekleri vardır. En utanmaz siyasi anlaşmalar (ve "kaçakçılıklar"), acil bir çözüm yolu ve gerçekten gerekli olduğu ileri sürülerek rasyonelleştirilmiştir. Yine de hiçbir ülkede insanların iştahını gemlemek ve bunları yasadışı olarak yaftalamak gibi muhteşem girişimlere ve böylesine parlak başarısızlıklara rastlanmaz. Başlangıçtan beri Amerika her şeyin yolunda olduğu öncü bir toplum ve içki yasaklayan kanunlarla adil bir ülke olmuştur. Yüzyılın sonunda, büyükşehir ve küçük kasaba töreleri arasındaki ayrım genişlemiştir. Suç, gelişen bir iş sahası olarak sonuna kadar açık, şehirli toplumun cesaretlendirdiği ve orta sınıf Protestan ahlakının başka herhangi bir uygar ülkede görülmeyen bir şiddetle bastırmaya çalıştığı fahişelik, alkol ve kumar gelirleriyle beslenmiştir. Katolik kültürler, nadiren böylesi kısıtlamalar getirmiş ve böylesi aşırılıklara nadiren maruz kalmıştır. Aşırı resmi ve düzgün Anglikan İngiltere'de bile, fahişelik Piccadilly gece hayatında yaygındır. Kumar da, en büyük ve en popüler endüstrilerden biridir. Amerika'da kamu ahlak kurallarının dayatılması, tarihimizin devam eden bir özelliği olmuştur.

Max Scheler'in, ahlaki öfkenin orta sınıf psikolojisinin tuhaf bir gerçeği olduğu ve bastırılmış bir kıskançlığı gösterdiği genellemesinde gerçek payı olabilir. Belki de en büyük gerçek, Amerikan gelişiminin kavgacı doğasında ve suçun sosyal karakterinde yatmaktadır. Suç birçok açıdan, ahlaki değerler ile toplumun gelenek ve göreneklerini karikatürleştiren sihirli bir aynadır. Amerikan iş çevrelerinin vahşi hayat tarzı, özellikle yüzyılın sonunda kaba

gangster unsurların "iş" yapma tarzına yansımıştır. Bunların birçoğu, Horatio Alger'in ileri sürmüş olduğu gibi, "ileri gelen" yeni göçmen ailelerden gelmektedir. Eskiden Protestan geleneğinde, Daniel Drew'inki gibi yoğun bir açgözlülük, zorlayıcı ahlaki öfkeyle rasyonalize edilmişti. Fakat iş dünyasında acımasız iş adamlarının kiliseye giden Sabbath dindarlarına yaptıkları resmi reveransı gangsterler yapamazlar. Dahası, kalabalık şehirlerin asfalt ormanında avlanan genç suçlu için Amerikan kahramanı, kalabalıkları kurnazca manipüle eden işadamı yerine, "silahlı adam"dır. Bir defasında Teddy Roosevelt, "Hiçbir ticari zenginlik kahramanca erdemlerin yerini tutamaz," diye yazmıştır. Amerikalı "avcıdır, kovboydur, sınırda oturan kimsedir, askerdir, deniz kahramanıdır" ve kalabalık varoşlarda gangsterdir. Tabakalaşmış toplumun karmaşık sistemlerinde kendisinden esirgenen kişisel değeri, silahla elde etmeye çalışan bir adamdır o. Ve kanunla yapılan düello, mükemmellikle boy ölçüşen bir ahlak oyunudur: yasadışı arzularımızı taşıyan gangster ve nihai hükmü temsil eden savcı ve hukukun gücü.

Yine de bütün bunlar daha geniş bir bağlamda ortaya çıkmaktadır. Kanunlardan ayrı bir tarzda tatmin edilen arzular, geleneksel ahlak kurallarının "yasak meyve"sine duyulan açlıktan daha fazla bir şeydir. Bunlar aynı zamanda —kendine ait bir iş yoluyla elde edilen bağımsızlık, sosyal ilerleme ve sosyal prestij arzusu olarak "ahlaki" istekler gibi— Amerika'nın "açık" toplumunun çarpıklığı ile dokusunu oluşturan karmaşık ve sirkülasyon hâlindeki grup, sınıf, etnik katmanlaşma yapılarına da girmektedir. Sosyologların dilinde, suçun toplumda "fonksiyonel" bir rolü olduğu için, şehir haraççılıkları —bireysel yasadışı faaliyetlerden çok, kârların devam etmesi için organize edilen yasadışı faaliyetler— Amerikan hayatında sosyal hareketliliğin sahte basamaklarından biridir. (1) kitle tüketim ekonomisinin bir fonksiyonu olarak organize kumarın ayırt edici rolü; (2) birbiri ardına marjinal işlere ve suçlara bulaşan göçmen gruplarının rolü; (3) suçun şehirli siyasetin mekanizmasının değişen karakteriyle ilişkisi değerlendirilmeden, Amerika'da organize suç sorununun anlaşılamayacağını söylemek abartılı olmayacaktır.

Gatsby Modeli

Bir toplum değiştikçe gecikmeli bir şekilde suç türleri de değişir. Amerikan toplumu daha düzenli oldukça, Amerikalı iş adamları daha çok "medeni" ve "daha az "korsan" oldukça, Amerikan haraççıları da duruma ayak uydurmaktadır. İş kuruluşlarının yapısında önemli değişiklikler olması gibi, "kurumsallaşmış" suç örgütleri de değişime uğramıştır.

Amerika'da son elli yılda toplumun temel yönelimi; sanayinin rasyonalizasyonuna, sanayinin kendi kendini yetiştirmiş kaba liderlerinin yol yordam bilen saygıdeğer kişilere dönüşmesine ve kitle tüketim toplumunun ortaya çıkmasına doğru olmuştur. 1940'larda "kurumsallaşmış" suç alanındaki en önemli değişim, diğer yasadışı faaliyetler karşısında kumarın artan önemidir. Milyarlarca dolarlık bir iş alanı olarak kumar, Amerikan şirketlerinde yaşanan genel değişime paralel bir dönüşüm geçirmiştir. Bu paralellik için birçok örnek verilebilir: kumar oyunlarının endüstriyel organizasyonu bakımından (yani milli yarışlar ve bahislerde riskin azaltılması gibi) karmaşık teknolojilerin gelişmesi; itibar bakımından, tatil köylerinde büyük ve popüler kumar gazinolarının açılması ve metropol bölgelerine uydu konulması; kitle tüketim ekonomisindeki fonksiyonel rolü bakımından (yüklü miktarda para tamamen el değiştirdiği için elli milyon yetişkin Amerikalının bu heyecanını hiçbir şey asla bastıramamaktadır); spor ve eğlence dünyasında, yani "kafe sosyetesinde," önemli konumlardaki kumarbazların sosyal olarak kabul edilmiş olması bakımından.

Aslında kendini meşrulaştırma çabası içerisinde kumar, daha eski ve tehlikeli yasadışı faaliyetlere karşı bir güç hâline gelmiştir. Örneğin 1946'da, bir Chicago gangsteri olan Pat Manno, Accardo-Guzik şebekesi adına kumarhaneleri ele geçirmek için Dallas, Texas'a gittiğinde Şerif'e şu şekilde güvence vermiştir: "Uyuşturucu kaçakçılarına, yankesicilere, kiralık katillere karşıyım. Bu hazmedemediğim bir şeydir. Ve oradaki ahbaplarım, ekip böyle bir şeye katlanamamaktadır. Onları korkutuyorlar ve hattâ merkeze gidip bu konuda neden bir şey yapmadıklarını soruyorlar."

Jimmy Cannon bir defasında, Chicago'da kumarhane baskınları başladığında "şebeke"nin mevcut sağlam ilişkileri bozarak, sırf olay çıkartmaları için polisin genç pankçılar ile serserilere göz

yumasını protesto ettiğini belirtmiştir. Bugün Birleşik Devletler'de, yirmi veya kırk yıl önce olduğu kadar büyük organize çapta fuhuş yoktur. Örf ve adetler ile ahlak kurallarının değişmiş olduğu gerçeği bir yana, *bir endüstri olarak* fuhuş, kumar kadar kazanç sağlamamaktadır. Bunun yanısıra, fuhuşun varlığı, Amerikan hayatında kumarbazların ve kumarın kazandığı üstü kapalı ahlaki kabulü ve kısmi itibarı tehdit etmektedir. Herhangi bir kumarhane işletmecisinin ifadesiyle, fuhuş "kumarhane işi için kötüdür."

1940'ların suç dünyasının kumar endüstrisinin şefleri tarafından belirlenen tarzı, on yıl öncesinin şartlarına göre tam bir tezat oluşturmaktadır. Eğer o zamanlar bir Kefauver raporu hazırlanmış olsaydı, başlıca isimler Lepke ve Gurrah, Dutch Schultz, Jack "Legs" Diamond, Şanslı Luciano ve biraz geriye giderek yeraltı dünyasının çarı Arnold Rothstein olurdu. Bu adamlar (narkotik ve fuhuşla iştigal eden Luciano dışında) başlıca "endüstri haraççıları"dır. F. Scott Fitzgerald'ın *Great Gatsby*'deki kumarbaz Wolfsheim karakterine model olan Rothstein'ın daha büyük bir görevi vardı: o, daha sonradan Frank Costello'nun olduğu gibi, yeraltı dünyasının finansörü, koordinasyon mantığını anlayan, düzenli bir gelir kaynağı olarak *organize* suç peşinde koşan ve mesleği suç olan öncü, büyük bir işadamıydı. Bu yöndeki temel ilgi alanı endüstri haraççılığıydı. İş anlaşmazlıkları yoluyla bu alana giriş yapmıştır. Bir seferinde hazır giyim sektöründeki işverenler Legs Diamond'u ve adamlarını grevleri kırmak için tutmuşlardı. O zamanlar palto imalatçıları sendikasını kontrol eden Komünistler, grev gözcülerini korumak ve grev kırıcıları dövmek için Little Orgie'yi kiralamışlardı. Ancak çok sonra her iki taraf da, Legs Diamond ile Little Orgie'nin aynı adam, (Rothstein) için çalıştıklarını anlamıştı.

Rothstein'ın başlıca takipçileri Lepke Buchalter ve Gurrah Shapiro, otuzların başlarında erkek ve kadın giyim sanayilerine, boya, kürk, un taşımacılığı ve diğer alanlara hâkimdi. Giyim sektörü gibi son derece kaotik ve acımasız bir endüstride haraççılar, paradoksal olarak rekabeti düzenleyerek ve fiyatları sabitleyerek istikrar sağlayıcı bir rol oynamışlardır. NRA geldiğinde ve bu görevi üstlendiğinde işadamları bir zamanlar kısmen iktisadi bir hizmet olan şeyin şimdi tam bir zorbalık hâline geldiğini fark etmiş ve polis müdahalesini istemişlerdir. Diğer haraççılık türle-

rinde, haraççıların kendilerini aracı olarak gördükleri —ne gemicilerin ne de kamyoncuların üstlenmek istediği bir görevi alarak— kolay bozulan gıda maddeleri taşımacılığında ve liman yüklemelerinde iyi kötü bir tür uzlaşma sağlanmış ve haraççılar kısmen meşru bir maskeye bürünmüşlerdi. Eskiden liman bölgesinde haraççılar gerekli yükleme görevini fahiş bir fiyatla yerine getirirlerdi. Bu tekel, hem sendikalar hem nakliyeciler hem de üstü kapalı olarak devlet tarafından tanınmıştı.

Fakat son on beş yılda endüstri haraççılığı fazla bir imkân tanımadı. *Amerikan kapitalizminin kendisi gibi, suçun önemi üretimden tüketime doğru kaydı.* Suç vatandaşın, genelde kumar yoluyla, bir tüketici olarak doğrudan sömürülmesine odaklandı. Ve bu büyük gelirlerin korunması siyasetin ayrılmaz bir parçası olduğu halde, kumar ve çeteler arasındaki ilişki giderek daha karmaşık bir hal almıştır.

Büyük İş Bahisçileri

Gayri safi milli hâsılada asla görünmediği halde, geçen son on yılda kumar Birleşik Devletler'de en büyük endüstrilerden biriydi. Kefauver Komitesi 20 milyar dolarlık bir iş hacmi tahmininde bulunmuştur. Bu rakam rastgele bulunmuş ve yaygın bir şekilde kullanılmıştır, fakat aslında kumar "ciro"sunun ve "gelir"inin ne kadar olduğunu, ne kadarının meşru (at yarışı bahisleri, vs.) ne kadarının gayrimeşru olduğunu kimse bilmemektedir. Aslında komite tarafından belirtilen rakam rastgeledir ve oldukça uyduruk bir şekilde hesaplanmıştır. Komite üyelerinden birinin dediği gibi: "Harcanan para hakkında hiçbir fikrimiz yok. . . California suç komisyonu 12 milyar dolar dedi. Chicago'dan Virgil Paterson otuz milyar olarak tahmin etti. Biz de her ikisinin ortalaması olan 20 milyar doları aldık."

Elimizde kapsamlı bir veri olmasa da, bazı örneklerden birçok faaliyetin büyüklüğünü çıkarabiliriz. Aşağıdaki rastgele seçilmiş örnekler bir gösterge olabilir:

James Carroll ve M&G şebekesi, St. Louis'de yıllık 20 milyon dolarlık iş yapmıştı. Bu, şehirdeki en büyük iki kumarhaneden biriydi.

Miami'deki S&G şebekesinin yıllık 26 milyon dolarlık bir iş

hacmi vardı. Florida'daki toplam rezervasyonlar 40 milyon dolara ulaşmıştı.

1951'de 69.786 müessesede kumar makinesi vardı (her biri Milli Gelir Bürosu'na 100$ lisans ücreti ödemişti); genel ortalama, bir lisans için üç makinedir ki bu da Birleşik Devletler'de toplam 210.000 kumar makinesi çalışıyor demekti. Bahislerin az veya çok düzenli olduğu yasal alanlarda, her bir makine için ortalama brüt "kazanç" haftalık 50$'dı. Chicago'daki en büyük şans çarkı "Black Belt" 1946'dan 1949'a kadar olan dört yıllık dönemde, oldukça büyük "genel giderler" indiriminden sonra vergilendirilebilir net kârını 3.656.968$ olarak bildirmiştir. 1947'de büyük "beyaz" şans çarklarından biri 2.137.000$ brüt gelir ve 205.000$ net kâr beyan etmiştir. Bir E.O.M görevlisi, kendi sendikasının alt kademedeki görevlilerinden belki yüzde 15'inin şans oyunlarına karıştığını belirtmiştir (bir işletmede serbestçe dolaşan bir hizmetli bahisleri organize etmek için mükemmel bir konumdadır).

Spor alanındaki bahislere harcanan dolarlar düşünüldüğünde —beysbol için tahmini altı milyar, futbol için bir milyar, basketbol için bir milyar, at yarışı için altı milyar— Elmo Roper'in "sadece gıda, çelik, otomobil, kimya, makine sanayilerinin büyük iş hacmine sahip olduğu" yönündeki yargısı o kadar da inanılmaz görünmemektedir.

Birleşik Devletler'de kumar uzun zamandır gelişmiş olmasına karşın, büyük mafyanın endüstriye girişi —ve yayılması— Yasaklama'nın yürürlükten kaldırılmasının onları yeni alanlar aramaya zorladığı otuzlarda başlamıştır. (Bu değişimin, kabaca kumarın "demokratikleştirilmesi" olduğu söylenebilir. 1860'ların, 1870'lerin ve 1880'lerin New York'unda şehrin zenginlerinin, bankerlerinin ve sporcularının kumar oynadığı zarif mekânlar bulunmaktaydı. Meyhane, işçinin eviydi. O zamanların orta sınıfı kumar oynamazdı. Amerika'nın değişen gelenek ve görenekleriyle 1930'larda ve 1940'larda kumarın yükselişe geçişi, orta sınıfın bir hayat tarzı olarak gazinolarda kumar oynamaya başlaması anlamına gelmektedir.) Artan gelirlerle beslenerek gelişen kumar oynama alışkanlığı görünürde en kazançlı alandı. İçki kaçakçılığından kumara geçiş, büyük ölçüde iş faaliyetlerinin transferiydi. Doğu'da, Frank Costello, kumar makineleri ve bir dizi gösterişli gazino işletmeciliğine başladı. Aynı zamanda diğer bahisçiler için bahis "dağıtan" Erickson, "bahisçi"si için "banker"lik yaptı. Benzer

şekilde Joe Adonis, özellikle New Jersey'de birçok gazino açtı. Baştan sona bütün ülkede birçok gangster bahisçiliğe başladı. Diğer haraççılık türleri azalırken, kumar ve özellikle at yarışı kırklarda gelişti ve yarış bilgilerini kontrol konusunda bir mücadele ortaya çıktı.

At yarışı bahisleri, belirli bir endüstriyel organizasyon gerektirir. Temel bileşen zamandır. Bir bahisçi eğer yarış başlamadan en son dakikada bahis oranları ile ilgili bilgi alabilirse iş yapabilir. Böylece bahisleri "riskten korur" veya "garantiye alır." Yarışların ülke genelinde aynı anda birçok yerde yapılmasından dolayı, bu bilginin hızla ve doğru bir şekilde toplanması gerekir. Bu nedenle yarış ağı, yarış bahislerinin sinir düğümüdür.

Yarış ağı haberleri, yirmilerdeki vahşi ve şiddetli Chicago gazete savaşlarında —Hearst'ın tiraj müdürü olarak kendisine korkunç bir ün sağlayan— merhum Moe Annenberg'in dehası sayesinde başlamıştır. Annenberg, hipodromlardan bilgi toplayan ve bunları derhal yarış listelerine, bahisçilere dağıtan telgraf haberleri fikrini keşfetmiştir. Bazı durumlarda hipodrom sahipleri, Annenberg'e hipodromlardan haber gönderme hakkını vermişlerdi. Bu haberler genellikle, hipodromlarda veya hipodrom yakınlarında çalışan elemanlar tarafından "çalınmaktaydı." Bu haber dağıtma sistemi o kadar verimli olmuştu ki 1942'de kumarbazların yanısıra Hava Kuvvetleri'ne de hizmet veren önemli bir telgraf devresine uçak çarptığında, Continental Press kumarbazlar için yarış haberleri ağı hizmetini on beş dakikada onarırken, bu iş bütün Batı Sahili'nin savunmasından sorumlu Dördüncü Ordu'nun yaklaşık üç saatini almıştır.

Annenberg, sadece telgraf haberlerini dağıtmanın yanısıra alt kaynakları da kontrol altında tutan, ülke genelinde bir yarış enformasyonu zinciri kurmuştur. 1939'da Milli Gelir Bürosu'nun gelir vergisi tarafından baltalanmış ve telgraf hizmeti üzerinde monopol kontrolü kurmaktan yakalanmış olarak işi bıraktı. Ne hissesini sattı, ne bir kâr kurtarmaya çalıştı. Sadece işi bıraktı. Yine de yerleşik ve başarılı herhangi bir kuruluş gibi, dağılmış bir halde de olsa şirket devam etti. Annenberg'in operasyon müdürü ve aynı zamanda eski Chicago tiraj savaşları gazisi James Ragen, milli telgraf hizmetini sahte bir arkadaş aracılığıyla üzerine aldı ve Continental Press Service adını verdi.

Birçok şubesinin faaliyetleri gibi resmen yasadışı olan (yani

haber çalan, bahisçilere enformasyon tedarik eden, vs.) Annenberg ve Ragen telgraf hizmetinin faaliyetindeki en önemli nokta, gangsterlerin hiçbir payı olmamasıdır. Gerçekten yasadışı bir işti, fakat her şeyden önce bir işti. Kumarbazlar ile gangsterler arasındaki fark, göreceğimiz gibi konuyla ilgili bir ayrımdır.

1946'da temel ilgi alanı gazinolarda kumar oynatmaktan çok bahisçilik yapmak olan Chicago çetesi, telgraf monopolüne doğru geçmeye başladı. Yasakların yürürlükten kaldırılmasının ardından Capone'nin yardımcıları, Lepke gibi işçi şantajcılığına başladı. ("Deve") Murray Humphries kamyonculuk, işletim mühendisliği, yıkama-kurulama, çamaşırhane, keten bezi endüstrilerini zorladı. Önemsiz bir serserilikten gelen Willie Bioff ve sendika görevlisi George Browne, Capone'nin başlıca takipçileri ("Kiralık Katil") Frank Nitti ile Paul Ricca sinema filmleri sendikasının kontrolünü ele geçirdiler ve "grevleri önlemek" için aldıkları büyük paralarla sinema endüstrisini haraca bağladılar. 1943'de devlet müdahale ederek endüstri haraçlarına kuvvetli bir darbe indirdiğinde, geriye kalan kodamanlar Charley Fischetti, Jake Guzik ve Tony Accardo kumara yoğunlaşmaya karar verdiler ve özellikle yarış haberlerini ele geçirmeye başladılar.

Chicago'da yarış haberleri servisinin bir alt bayisini kontrol eden Guzik-Accardo çetesi, Continental'ın telgraflarını gizlice dinlemeye başladı. Los Angeles'da Continental'ın yerel dağıtım acentesi başkanı, Mickey Cohen ve Joe Sica hesabına çalışan serseriler tarafından dövüldü. Kavgadan sonra, ülke çapında Trans-Amerikan Publishing olarak bilinen yeni ve rekabetçi bir telgraf enformasyon-dağıtım hizmeti kuruldu. Bunun için gerekli olan para, Chicago çeteleri ile o zaman Las Vegas'da bahisçilik ve telgraf haber servisi monopolü olan Bugsy Siegel tarafından sağlanmıştır. Birçok bahis Continental'dan çekilmiş ve yeni kurulan işletmeden bilgi satın almıştır; birçok bahis de her ikisinden satın alınan bilgilerle riskten korunmuştur. Yine de, yıl sonunda Capone'nin çetesinin haber ağı yaklaşık 200.000$ kaybetmiştir. Ragen şiddetli olaylar çıkacağını hissederek, Cook bölge avukatına gitmiş ve rakiplerinin kendisini öldürmekle tehdit ettiğini söylemiştir. Ragen rakiplerini tanıyormuş. Haziran 1946'da av tüfeğiyle vurularak öldürüldü.

Bundan sonra, Capone çetesi Trans-Amerikan'ı bıraktı ve Continental'ın bir "parça"sını ele geçirdi. Milli yarış haberleri ağı üze-

rinde kurdukları yeni kontrol sayesinde Capone çetesi, sözde S & G şebekesi tarafından işletilen kârlı Miami kumar işini zorlamaya başladı. Uzun bir zaman S & G'nin bahisçilik üzerindeki monopol etkisi o kadar eksiksiz olmuştur ki New York kumarbazı Frank Erickson pahalı Roney Plaza Oteli'nde 45.000$'a üç aylık bir bahis imtiyazı satın aldığında, yerel polis bir hayli reklamı yapılan bir baskınla üstüne çullanmıştır. Bir sonraki yılda Roney Plaza yine yerel yetenekleri kullanmıştır. Ancak Capone grubu daha sıkıydı. Miami bahisçiliği üzerinde hisse talep ettiler ve reddedildiklerinde de büyük otellerdeki bazı bahisçileri kendilerine katılmaya ikna ederek kendi şebekelerini kurmaya başladılar. Florida Valisi Warren'in —Valinin kampanya fonuna 100.000$ katkıda bulunan eski Chicago köpek yarışları işletmecisi William Johnston'ın bir arkadaşı gibi görünen— suç müfettişi ortaya çıktı ve sadece S & G ile bağı bulunan bahisçilere baskınlar düzenlemeye başladı. Bunun üzerine yarış haberlerini Continental Press'in yerel bayisinden almakta olan S & G kendi haber servisinin birdenbire kesildiğini gördü. Birkaç gün için şebeke New Orleans'dan bilgi sızdırmaya çalıştı fakat işlerin aksadığını fark etti. On günlük yıpratıcı bir savaş sonrasında S & G'nin beş ortağı, yanlarına bir yılda toplam 26.000.000$ kazandıran Miami işine 20.000$ göstermelik yatırım yapan altıncı bir ortak buldular.

Kumarbazlar ve Beyler

Amerikalılar kumarı yasadışı ilan ettikleri halde, onun ahlaksız bir şey olduğuna yürekten inanmadılar; kiliseler bile bingo ve piyango çılgınlıklarından faydalandı. Böylece, kumar oynadılar ve kumar gelişti. Bu açık tablo karşısında, Kefauver soruşturması sırasında Senatör Wiley'nin öfkeli ses tonuyla, Senatör Tobey'in sarsılmış dürüstlüğü tuhaf bir şekilde durmaktadır. Yine de muhtemelen Kefauver Komitesi'nin faaliyetlerine etkileyici bir nitelik kazandıran, bu şaşkınlık havası olmuştur. İşte birçok Amerikalının bildiği hayatın gerçeklerini görünürde bilmeyen birtakım senatörler. İşte Senatör Tobey'in şahsında eski New England Püriten inancı, kendi kurduğu fakat asla görmediği bir dünya olan endüstriyel Amerika'da el yordamıyla dolaşmaktadır. İşte kinizmin kamu hayatında yaygın hâle geldiği bir zamanda eski moda ah-

laki öfke.

Böylesi bir ahlaki coşku övgüye değer olduğu kadar, gerçeklerin zekice bir ayrımını yapmamıştır. Kefauver davaları sırasında, örneğin bütün kumarbazların her zaman gangster oldukları sanısı egemendir. Bu, geçmişte birçok türde gangsterlik olayında parmağı olan, Chicago'nun Accardo-Guzik şebekesi için geçerliyse de; Amerika'daki birçok büyük kumarbaz için geçerli değildir. Bunların birçoğu, temel bir Amerikan oyun ihtiyacını karşıladıklarını düşünmekte ve içki kaçakçıları gibi nasıl anıldıklarına bakarak bir suçluluk duygusuna kapılmamaktadır. Sonuçta, Sherman Billingsley, Klüp "21"deki Kriendlers gibi, gizlice içki satan bir işletmeci olarak işe başlamıştır. Bugün Stork Club ile eski Jack ve Charlie'nin yeri, Amerika'daki en gözde gece kulüpleri ve restoranlarıdır (Stork Clup'ın önemli bir patronu: J. Edgar Hoover).

Miami'deki (Harold Salvey, Jules Levitt, Charles Friedman, Sam Cohen ve Edward [Eddie Luckey] Rosenbaum tarafından yönetilen) S & G şebekesi; örneğin telefon hizmeti veren, "koruma" sağlayan, zor bahislerde nakit ihtiyacı olanlara bankerlik yapan, kısacası tekstil alanındaki büyük imalatçı şirketlere veya otomobil endüstrisindeki kredi şirketlerine benzer bir şekilde faaliyet gösteren iki yüz kadar bahisçiden oluşan bir uzman ekiptir. Yine de Kefauver'e göre, S & G'nin adamları "kaypak ve küstah karakterlerdir. . . . Salvey, örneğin yirmi yıldır bahisçilikten veya diğer bahisçileri finanse etmekten başka bir şey yapmadığını söyleyen eski bir bahisçidir." Komite açıklamaları ve Miami polisindeki yeni temizlik operasyonları sonucunda S & G şebekesinin işi bırakma nedeni, birliğin avukatının Kefauver'e söylediğine göre, "elemanların" dünyadaki en kötü canavarlar olarak gösterilmekten bıkmalarıydı. Cohen,"kanunları çiğnedikleri doğru" diye onaylamıştır. Fakat kumardan başka kötü bir şey yapmamışlardı ve bunun için "dünyayla savaşmaya değmez."

Hepsinden çok merak uyandıran, —yıllarca Kentucky Derbisi kış bahisleri ile beysbol şampiyonluk yarışlarında bahis oranlarını belirleyerek, ülkenin spor gazetelerinin sayfalarında kendinden en çok alıntı yapılan— St. Louis "bahis komisyoncusu" James J. Caroll'dı. Senatör Wiley, Camus'nün *Yabancı (The Stranger)* romanındaki savcı gibi konuşmaktadır:

SENATÖR WILEY: Çocuğunuz var mı?

BAY CARROLL: Evet, bir oğlum var.
SENATÖR WILEY: Kaç yaşında?
BAY CARROLL: Otuz üç.
SENATÖR WILEY: Kumar oynuyor mu?
BAY CARROLL: Hayır.
SENATÖR WILEY: Onun büyüdüğünde profesyonel veya amatör bir kumarbaz olduğunu görmek ister misiniz?
BAY CARROLL: Hayır.
SENATÖR WILEY: Peki. Oğlunuz sizin işinizle ilgileniyor mu?
BAY CARROLL: Hayır. O bir imalatçı.
SENATÖR WILEY: Neden onu işe sokmuyorsunuz?
BAY CARROLL: Şey, pek çok insan psikolojik olarak kumara uygun değildir.

Senatör bu satrançta geri hamle yaparak, Carroll'un siyasi kampanyalara yaptığı katkıları tespit etmeye çalışmıştır:

SENATÖR WILEY: Şimdi bu sabah size siyasi adaylara veya partilere para yardımında bulunup bulunmadığınızı sordum ve siz de bir seferinde 200$'dan fazla yardım yapmadığınızı söylediniz. Bu rakamın herhangi bir kampanyaya yaptığınız katkıların toplamını göstermediğini sanıyorum, doğru mu?
BAY CARROLL: Şey, doğru olabilir de olmayabilir de, Senatör. Birçok durumda "muhalif" oldum. Elli yıldır, *The Nation* okuruyum. Farklı adaylara farklı nedenlerle katkı yapma çağrısında bulunan reklamlar veriyorlar. . . . George Norris için bir reklam kampanyası yürüttüler. Sanırım ona ve büyük LaFollette'ye katkıda bulundum.

1899'dan beri bahisçilik işinde olduğunu itiraf eden Carroll, ahlakçı Wiley'nin sofistike —fakat ahlaksız değil!— bir karşıt karakteriydi. İşte yeraltı dünyasının veya yeraltının damgasını taşımayan bir adam. O dünyeviydi, resmi retoriğe karşı alaycıydı, insanların dürtülerine karşı önyargılıydı, "bütün kumar kanunlarının kendisinden özel menfaat sağlamak isteyen birtakım gruplardan veya insanlardan kaynaklandığını" düşünen bir "muhalif"ti.
İnsanların neden kumar oynadığı sorulduğunda, Carroll'ın elli yıllık deneyimini özetlediği açıklama, Amerikan toplumsal tari-

hinde önemli bir yeri hak etmektedir: "Soruyu nasıl cevaplayacağımı gerçekten bilmiyorum. Sanırım kumar bazı tipler için biyolojik bir ihtiyaç. Sanırım kumarın insanların hayallerini gerçekleştirmelerine yarayan bir özelliği var," demiştir.

Bir anlamda bütün Kefauver belgeleri, farkında olmadan bu açıklamayı ortaya koymaktadır. Komitenin zaman zaman yaptığı açıklamalar, kumarı Amerikan hayatının serbestçe gelişen ve yaygın bir şekilde kabul edilen temel bir kurumu olarak göstermektedir. Küçük kasabaların birçoğunda kumarhaneler, meyhaneler kadar alenidir. İllinois Maison'daki Havana bölgesi, Vali Adlai Stevenson'un yerel kumarhanelere yaptığı müdahaleye karşı tepki göstermiştir. 1950'de kasaba 50.000$'lık bütçesinin 15.000$'lık kısmını, her ay kumarhanelere yapılan dostane baskınlarla ve mekân sahiplerine kesilen cezalarla karşılamıştır. Belediye Başkanı Clarence Chester, "Kumar cezaları olmazsa gelecek yıl zor geçecek," diye şikâyet etmiştir.

Kumarbazlardan ayrı olarak bir de gangsterler vardı. Fakat Senatör Kefauver'in ve adamlarının anlamadığı şey, gangsterlerin —kumarbazlar ve genel olarak bütün gangster dünyası gibi— kısmen itibar kazanmaya ve Amerikan hayatında kendilerine bir yer açmaya çalışmış olmalarıdır. Gangsterler genellikle göçmen kökenliydi ve suç, (örneklerden görüldüğü gibi) sosyal yükselişin ve Amerikan hayatında yer edinmenin bir yoluydu.

Mafya Efsanesi

Gangsterler, kumar işine istedikleri zaman zorla girebilmekteydi. Çünkü yerleşik kumarbazlar, tamamen savunmasızdı ve koruma için kanuna başvuramamaktaydı. Bununla birlikte, ülke çapında yasadışı unsurların komplosundan söz etmek, bir kumarbaz ile bir gangsteri birbirinden ayırmayı reddeden senatörlerin kolayına gelmiştir. Senatör Kefauver şu iddiada bulunmuştur: "Çeşitli suçlu yakınlarının protestolarına, bağımsız siyasetçilere, gözünün önündekini görmeyen aptallara ve böyle bir şebekenin olmadığına dair yanlış yönlendirilen diğerlerine rağmen, Birleşik Devletler'de ülke çapında bir suç örgütü vardır." Senato komite raporu, durumu daha dramatik olarak belirtmektedir: "Ülke çapında Mafya olarak bilinen bir suç örgütü vardır. . . Bu örgütün liderleri,

kendi şehirlerindeki en kârlı haraççılıkları kontrolleri altında tutmaktadırlar. Bu haraççılıkların kontrolünün merkezi bir yerden idare edildiğine dair ipuçları bulunmaktadır. . . Mafya, New York'un Costello-Adonis-Lansky şebekesi ile Chicago'nun Accardo-Guzik-Fischetti şebekesini birleştirmektedir. . . Bu gruplar ülkeden sürüldüğünden beri Luciano ile irtibat hâlindedirler."

Maalesef bu kadar iyi bir hikâyeye ve bu hikâyedeki balina olan Mafya'ya rağmen, ne Senato Suç Komitesi'nin ifadesinde ne de Kefauver'in kayıtlarında fonksiyonel bir örgüt olarak Mafya'nın varlığına dair herhangi bir gerçek kanıt ortaya konulabilmiştir. Polis memurlarının, Kefauver komitesinin önünde, Mafya'nın varlığına *inandıklarını* belirttikleri bilinmektedir. Narkotik Büro, iddialara göre Luciano tarafından yönetilen dünya çapında bir uyuşturucu şebekesinin, Mafya'nın bir parçası olduğunu *düşünmektedir.* Fakat ortaya konulan diğer tek kanıt —neredeyse bütün İtalyan gangsterleri Mafya hakkında bir şey bilmediklerini belirttiklerinde, Senatör Kefauver ve Rudolph Halley'in şüpheli cevapları bir yana— birtakım suçların "Mafya'nın işaretlerini" taşıdığıdır.

Mafya, son yıllarda, genellikle Jack Laid ve Lee Mortimer'in dedektif öyküleri yazan ekibi tarafından efsane haline getirilmiştir. *Chicago Confidential*'da, örgütü Amos ve Andy Kingfish çevresinin bir rakibi olarak gösteren, bir dizi isim ve unvan sayıp döktüler. Fakat çok az ciddi muhabir bunlara itimat etti. "Cinayet A.Ş." zincirini kıran Brooklyn savcısı Burton Turkus, Mafya'nın varlığını reddetmiştir. Senatör Kefauver de, ulusal çapta suç örgütü portresine uygun bir şey bulamamıştır. "Bugün bu örgüt var olmakla birlikte yakalanması zor ve şüpheli olsa da, örgütün ve entrikalarının kolaylıkla ortaya çıkarılamayacağını" itiraf etmek zorunda kalmıştır.* Kefauver'in, birçok gangsterin yılın belirli

* Kasım 1957'de New York Apalachin'de, İtalyanların— çoğu yeraltı ve polis kayıtlarından oluşan— bir görüşmesinin polis tarafından tesadüfen ortaya çıkarılması, Mafya söylentilerini yeniden canlandırdı. *Time* dergisi, Serrell Hillman adlı muhabirini konuyu araştırması için görevlendirdi ve muhabirin bildirdikleri şöyleydi: "Sözde Mafya ile ilgili bulabildiğim her ipucunun peşinden koşarak New York, Washington ve Chicago'da birkaç hafta geçirdim. Federal, eyalet ve yerel kanun uygulayıcılarıyla, polisle, muhabirlerle, avukatlarla, dedektiflerle ve Chicago Suç Komisyonu gibi kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarıyla görüştüm. F.B.I., Adalet

zamanlarında Hot Springs veya Arkansas gibi yerlerde toplandıklarına dair "kanıt"ı fazla bir şey ifade etmez, "meslek"teki insanlar genellikle böyle yaparlar, New Jersey'li geveze, merhum Willie Moretti'nin, merhum Al Capone'yle bir hipodromda nasıl tanıştığını anlatırken söylediği gibi: "Bak, iyi huylu insanlarla tanıştırılmana gerek yok, onlarla kendiliğinden karşılaşırsın."

Senato Suç Komitesi, neden bir Mafya ve milli suç örgütü teorisinin üstüne atladı? Kısmen kendi dedikoduları onları yanlış yönlendirdi. Senato komitesi özgün bir araştırma yapacak konumda değildi. Yasal kadro ile araştırmacı kadrosu inanılmaz bir şekilde dardı. Senatör Kefauver, bu kadar duman çıkan yerde korkunç bir yangın olması gerekir yaklaşımıyla araştırmaya başlamıştı. Fakat duman aynı zamanda bir sis perdesi demekti. Çete faaliyetleri, yoğun dedikodu ve abartının, radikal siyasi bir gruptakinden daha çabuk geliştiği bir alandır.

Amerikan mizacında, "birilerinin" bu düzensiz dünyayı dans

Bakanlığı ve Narkotik Büro yetkililerinden alt düzey görevlilere kadar—Mafya ile sıradan bir bar kavgası arasında her zaman ilişki kurmaya hazır olarak bir sokak satıcısından şüphelenen—*Hearst*'ın birkaç adli muhabiri hariç hiç kimse böyle bir Mafya'nın varlığına inanmıyordu. Uyuşturucu trafiğindeki büyük sorunlarla mücadele etmesi gereken Narkotik Büro, İtalya ve Sicilya'daki organize bir Mafya ile Birleşik Devletler'deki Mafya arasında işbirliği olduğunu iddia ediyordu. Fakat Büro hiçbir zaman bunu kanıtlayamadı ve F.B.I. da bu konuda şüpheciydi. Edinilen genel kanı, sıkı bağlara sahip bir örgütün olmadığıydı. Bunun yerine, çeşitli şehirler ve bölgelerdeki kendi alanlarında kendi işlerini yürüten, fakat (Appalachin'liler toplantısındaki gibi) karşılıklı menfaatler söz konusu olduğunda ortak çalışmaya başlayan serbest "ticaret birlikleri" bulunmaktaydı. Her ne olursa olsun, hiç kimse bir Mafya'nın faaliyetlerine dair belirli bir kanıt ortaya koyamamıştır."

1959'un başında, *Reader's Digest*'in editörlerinden biri olan Fredric Sondern, Mafia üzerine çok satan *Şeytanın Kardeşliği* kitabını yayımladı. Fakat Sondern'in metninin dikkatli bir okuması, kaynaklarının genellikle Narkotik Büro dosyalarından alındığını ve kendi bulduklarının daha önceden açıklanan belgelerin yeniden ortaya konulmasından başka bir şey olmadığını göstermektedir. (Kitabın çarpıcı bir eleştirisi için bkz. *Times Literary Supplement*, Londra, 12 Haziran 1959, s. 351.) Ne ilginçtir ki; Mayıs 1959'da New York'da eski bölge avukatı asistanı olan ve haraççı Johnny Dio'yu yargılayan Alvin Goldstein, Vali Pat Brown için California ile ilgili bir suç araştırması yürütmüş ve California'da Mafya'nın varlığına ilişkin hiçbir delil bulamadığını bildirmiştir.

ettiren karmaşık iplerle "bir yerlerde" oynadığı duygusu da vardır. Siyasette emek imajı "Wall Street" veya "Dev Şirketler"dir. İş dünyasının klişesi "Yeniden Yapılaşmacılar"dır ["New Dealers"]. Suç alanında ise, herkesin dilinde dolanan alçak, "Costello"ydu.

Kefauver Komitesi'nin kendi yarattığı, her şeye gücü yeten Mafya ve zorba Costello efsanesine kapılmasının belirgin bir nedeni, kurumsallaşmış suçun Amerika'daki büyük şehir cemaatleriyle olan ilişkisi hakkındaki sosyolojik gerçeklerden üçünü özümsemekteki ve anlamaktaki başarısızlığıdır. Bunlar sırasıyla (1) Büyük oranda İtalyan seçmenlerin ikamet ettiği bölgelere sahip New York, Chicago, Kansas City, Los Angeles gibi birçok şehirde, bağımsız fakat eşzamanlı bir süreç olan önemli siyasal konumlara gelmek için birbirini takip eden kaçınılmaz etnik hareketliliğin bir parçası olarak Amerikan İtalyan ortaklığının ortaya çıkması; (2) Bugün kumarhanelerde ve çetelerde önemli ve genellikle lider roller üstlenen İtalyanların olduğu gerçeği; (3) İtalyan kumarbazların ve gangsterlerin genellikle İtalyan toplumunda "statü" ve şehir siyasetinde "nüfuz" sahibi oldukları gerçeği.[35] Aslında bu üç gerçek birbiriyle bağlantılıdır fakat bir "komplo" kuracak kadar değil.

Yahudiler. . . İrlandalılar. . . İtalyanlar

İtalyan toplumu, önceki göçmen gruplardan çok sonra ve daha zor bir yoldan zenginlik ile siyasi nüfuza sahip olmuştur. Yahudiler (on dokuzuncu yüzyılın Alman Yahudileri) ilk servetlerini genellikle bankacılık ve ticaretten elde etmişlerdir. Buna göre, Yahudi toplumundaki egemen gruplar şehirli siyasi mekanizmaların dışında ve bunlardan bağımsız kalmışlardır. Sonraki Yahudi serveti, Doğu Avrupalı göçmenler arasında tipik endüstri haraççıları olan (Arnold Rothstein, Lepke ve Gurrah, vs.) birtakım Yahudi gangsterlerin de katılmasıyla konfeksiyon alanından elde edilmiştir. Küçük bir azınlık olan Yahudi avukatlar arasında (Sam Ornitz'in *Haunch, Paunch and Jowl*'dakine benzer bir kahraman olan) "Tammany avukatı" gibi siyaset sayesinde yükselenler ve suçun kıyısından geçenler bulunmaktadır. Genellikle toplumsal liderler olan Yahudi avukatlarının birçoğu, yerleşik ve meşru Yahudi servetinin sağladığı fırsatlarla hızlı bir tırmanışa geçmiştir.

Kuzey şehir merkezlerindeki İrlandalı göçmenlerin serveti, genellikle inşaat, taşımacılık ve liman bölgelerinde yoğunlaşan ve önemli ölçüde siyasi birlik (örneğin şehir sözleşmelerinde adam kayırma) yoluyla birikmiştir.[36]

Böylece şehir siyasetinin kontrolü, İrlandalı siyasal servetin devamı için önemli olmuştur. İrlandalı göçmen serveti ve siyaseti arasındaki bu ortaklık karşılıklı olmuştur. İrlandalı işadamları servetlerini İrlandalı siyasetçilere kariyerlerinde ilerlemeleri için ödünç verirken, birçok ünlü İrlandalı siyasi figür de kendi isimlerini şirketler için önemli bir vitrin süsü olarak ödünç vermişlerdir (Örneğin, yöneticiliğini yıllarca New York liman bölgesindeki sözde "Mr. Big" William J. McCormack'ın yaptığı Birleşik Devletler Taşımacılık Şirketi'nin kurulmasına yardım eden Al Smith). İrlandalı gangsterler, İrlanda toplumunda nadiren statü sahibi olmuşlarsa da, seçim zamanında siyasetçilerin sağ kolu olarak görev yapmışlardır.

İtalyanlar, en belirgin büyük şehir yollarının sonradan görme zenginler tarafından kapatıldığını gördüler. Bu kısmen eski İtalyan göçmenlerinin karakterlerinden kaynaklanmaktaydı. Bunların birçoğu vasıfsız ve köy kökenliydi. Jacop Riis, doksanlarda "İtalyanlar en dipten gelirler ve orada kalırlar," demiştir. Malsız mülksüz bu tarım işçileri kanallarda, demiryollarında, doklarda, hizmet sektöründe, ayakkabıcı, berber, konfeksiyoncu olarak iş bulmuşlar ve orada kalmışlardır. Birçoğu "patron" sistemi tarafından kırkılmıştır. Sadece birkaçı bostancılık, şarap imalatçılığı, pazarlama işlerinden zengin olmuş, ama bu marjinal servet tutarlı ve dengeli bir siyasi iktidarın kaynağı olamamıştır.

Dikkate değer bir şekilde, Birleşik Devletler'deki İtalyanların sayısı İrlandalıların sayısından üç kat daha fazladır. Otuz milyonluk Katolik cemaatinin yaklaşık yarısının İrlanda kökenli ve altıda birinin İtalyan olmasına rağmen, bu ülkede yüzlerce Katolik piskopos arasında bir tane bile İtalyan piskopos ve 21 başpiskopos arasında bir tane bile İtalyan başpiskopos bulunmamaktadır. İrlandalılar tam bir tekel kurmuşlardır. Amerikan kilisesinin siyasetiyle ilgili bir faktördür bu. İtalyan Amerikalılar arasında önemli veya yeterli zenginliğe sahip bir güç bulunmamaktadır.

Göçmenlerin çocukları, ikinci veya üçüncü nesil, şehrin varoşlarında tecrübe kazanmışlardır. Siyasi basamaklardan dışlanmış bir halde —otuzların başlarında şehirlerdeki en iyi işlerde çalışan

hiçbir İtalyan yoktu, bu dönemin kayıtlarında İtalyan siyasi liderlerinin tartışmalarına rastlamak da mümkün değildir— zenginliğe giden birçok yolun kapanmış olduğunu görüp yasadışı yollar aramaya başlamışlardır. 1930'ların çocuk mahkemelerine ait istatistiklerde en büyük suçlu grubunu İtalyanlar oluşturmaktadır. Bu sorunlarla baş edecek herhangi bir İtalyan Derneği de bulunmamaktadır. Yine de, garip bir şekilde, şehirli siyasi mekanizmanın iktidar yapısında İtalyanlara en büyük siyasi desteği veren, itibar arayan sabıkalı gangsterlerdir.

İtalyan siyasi bloğunun bu yükselişi, en azından Kuzeyin başlıca şehir merkezlerinde, siyasetçiler ile korunan veya göz yumulan yasadışı vurguncular arasındaki geleneksel ilişkinin geçmişte olduğundan daha yakın bir duruma gelmesiyle ilgilidir. Bir zamanlar büyük iş sahiplerinin ağırlıklı olarak belediye siyasetine akan yardımları bugün iktidar konumunun kaymasıyla büyük oranda milli meselelere gittiği için, şehirli siyasi mekanizma yeni fon sağlama yolları bulmak zorunda kalmıştır. (Son Kongre soruşturmalarının gösterdiği gibi milli siyasetteki yozlaşma küçük bir mesele değildir. İşadamlarının vicdanı kumarbazlarındakinden daha üstün görünmemektedir.) Şehirli siyasi mekanizmaların fon sağlama yolu, artık Wall Street'e bağlı olmayan büyük şirketlerinkine benzemektedir: otofinansman, yani Belediye ile ücret artışı için toplu pazarlık yapan büyük sayıdaki belediye işçilerini "vergilendirmek" yoluyla. Böylece itfaiyecilerin sendikası O'Dwyer'ın seçim kampanyasına para yardımı yapmıştır.

İkinci bir yöntem, kumarbazları vergilendirmektir. *Life*'ın belirttiği gibi, klasik örnek, Jersey City'de Hague siyaset çarkının en üst başkanının tüm mesaisini gayri resmi bahisçilik lisansı başvurularını araştırmaya ayırmasıdır. Eğer kabul edilebilir bulunursa, başvuru sahibine genellikle zorla alınan rantın büyük bir bölümünü kasaya aktaran sadık bir seçim bölgesi çalışanının evi veya dükkânı olan bir "yer" verilmekteydi. Jersey City'de bin kadar bahisçi ve onların ev sahipleri, Hague için kan ter içinde oy toplayan siyasi çarkın çekirdek kadrosunu kurmuşlardı.

Bu siyasi çarkları finanse etmenin üçüncü bir yolu yeni ve genellikle yasadışı yollardan kazanılan İtalyan servetiydi. Bunun en iyi örneği, Costello'nun kariyeri ve onun New York'ta siyasi bir iktidar olarak ortaya çıkmasıdır. Buradaki başlıca neden kişinin kendisi ve etnik grubu için, egemen büyük şehir çevrelerine bir

giriş yolu aramak olmuştur.

Frank Costello aslen içki kaçakçılığından para kazanmıştır. Kanunların yürürlükten kaldırılmasından sonra eski siyasi çarklarla mücadele etmek için nakit para ihtiyacı içerisinde olan Huey Long, Costello'yu Lousiana'ya kumar makineleri kurmaya davet ettiğinde büyük bir fırsat yakalamıştır. Costello bunu yapmış ve başarılı olmuştur. "Züppe" Phil Kastel'le, birlikte aynı zamanda New Orleans'ın hemen dışında Amerika'daki en gözde eğlence merkezlerinin bulunduğu şık bir kumarhane olan Beverly Club'ı açmıştır. Ardından, parasını New York'taki (daha sonradan sattığı 79 Wall Street dâhil olmak üzere) gayrimenkullere, Copacabana gece kulübüne ve lider bir marka olan İskoç viskisine yatırmıştır.

Roosevelt ve LaGuardia'nın himayesinden yoksun kalarak para açlığı içindeki bir Tammany'nin* finansal destek için ona başvurmasıyla Costello'nun karşısına siyasi bir fırsat çıkmıştır. New York'taki İtalyan cemaati, yıllarca siyasi iktidarı tekellerinde tutan İrlandalılar ile (daha az bir düzeyde) Yahudi siyasi gruplara karşı bir kin beslemiştir. Adli işlere girememekten, İtalyan kongre üyelerinin sayısının az —genellikle bir kişi— olmasından ve eyalet seçim listelerinde temsil edilmemekten şikâyet etmişlerdir. Fakat İtalyanlar kendi isteklerini gerçekleştirecek araçlara sahip değillerdi. Geniş bir oy bloğu oluşturmalarına karşın, siyasi kulüpleri finanse edecek yeterli servete nadiren sahiplerdi. Genellikle Güney İtalya'dan ve Sicilya'dan gelen fakir köylüler olan İtalyan göçmenler, Yahudilerin ticari tecrübelerinden ve İrlandalı göçmenlerin yetmiş beş yılda edindikleri siyasi deneyimden yoksundular.

Yasaklama yılları boyunca İtalyan gangsterler, koruma sağlamak için birtakım siyasi temaslarda bulunmuşlardır. Her zaman kaba kuvvet kullanmak yerine, arabulucu ve iş bitirici bir yöntem izleyen Costello, Tammany Derneği'nde Batı Yakası'nın güçlü lideri Jimmy Hines'la irtibat kuran ilk kişiydi. Fakat İrlandalılardan şüphe duyan ve daha doğrudan bir iktidar arayışı içerisinde olan rakibi Şanslı Luciano, Al Marinelli'yi desteklemiş ve onu Aşağı Batı Yakası'nın bölge lideri olarak seçmiştir. Marinelli, 1932'de Tammany Derneği'ndeki tek İtalyan liderdi. Büyük ve meşru bir içki

---

* Reform hareketinin 1970'lerde başarıya ulaşmasından önce Demokrat Parti'nin New York Kenti Yürütme Kurulu'na verilen takma ad. Siyasal yozlaşmayla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. (Ç.N.)

şirketinde gangster Johnny Torrio'nun ortağı olan Dr. Paul Sarubbi, sonradan ona katılmıştır. Elbette, Costello ve Luciano iktidar bakımından "ortak" bir hareketle, İtalyanları bir bütün olarak temsil etmemektedir. İtalyan cemaati içerisinde, herhangi bir grupta olduğu kadar bölünmeler bulunmaktadır. Önemli olan, farklı İtalyanların, farklı nedenlerle ve çeşitli şekillerde, ilk defa nüfuz sahibi olmalarıydı. Marinelli, New York'un yerel yönetim bölgesi müdürü ve Tammany'de lider bir güç olmuştur. Marinelli, 1937'de Tom Dewey tarafından hezimete uğratıldıktan sonra, "hırsızların . . . ve büyük gangsterlerin siyasi bir dostu" olarak bölge avukatlığı yaparken, Vali Lehman tarafından görevden alınmıştır. Luciano ve Hines'ın sonradan Dewey tarafından suçlanması ve LaGuardia'nın seçilmesi, Tammany kulüplerinin birçoğunu finansal olarak zayıf ve iflas etmiş bir halde bırakmıştır. Costello, tam bu zamanda hamlesini yapmıştı. Birkaç yıl içinde, akıllı finansman yoluyla, Dernek'teki İtalyan liderlerinin bir bloğunu —bunun yanısıra yukarı Batı Yakası'ndaki bazı İrlandalıları ve Doğu Yakası'ndaki bazı Yahudileri— kontrol altına aldı ve birtakım İtalyan yargıçlarının seçilmesini sağladı. Costello'nun telefonunun dinlemesi sayesinde ortaya çıkan en önemli olay, adaylığı için Costello'ya tamamen güvenen Anayasa Mahkemesi yargıç adayı Thomas Aurelio'nun 1943'deki "Teşekkür ederim Francisco," şeklindeki konuşmasıydı.

Bazılarının içki kaçakçılığı ve kumar yoluyla "zengin olmalarına" karşın, yeni zengin İtalyanlardan yardım kabul etmeye istekli olan sadece Tammany değildi. Eritme potası siyasetinin ürettiği en cin fikir kafa olan Fiorello LaGuardia, otuzların başlarında üstü kapalı desteğin çoğunun nereden geldiğini anlamıştı. (Aynı şekilde, ustanın zeki çırağı Vito Marcantonio da durumu kavramıştı: Marcantonio, Tammany Derneği'ndeki İtalyan liderlerle sürekli anlaşmalar yapmaktaydı. 1943'de Aurelio'yu destekledi ve Demokratik Parti onu resmen reddettiğinde bile bunu kabul etmedi.) Yirmilerin sonlarında gizli içki satan bir barda işletmecilik yaparken siyasi bir taraftar kitlesi toplamış olan Joe Adonis, 1933'de LaGuardia'ya hatırı sayılır miktarda finansal yardım yapmıştır. Adonis bir arkadaşına "Demokratlar İtalyanları tanımadı," demiştir. "İtalyanlar için LaGuardia'dan başkasını desteklemenin hiçbir anlamı yok. Yahudiler Demokratlarla oynadılar ve ellerine bir şey geçmedi. Şimdi bunun farkındalar. LaGuardia'ya oy vere-

cekler. İtalyanlar da öyle yapacak."

Adonis kartlarını kurnazca oynadı. LaGuardia'ya destek verdi. Fakat aynı zamanda mahalli ve adli görevler için birtakım Demokratları da destekledi ve Brooklyn bölgesinde bir güç oluşturdu. Coney Island Demokrat lideri Kenny Sutherland, Albany'deki Demokrat azınlık lideri Irwing Steingut, sonradan kongre üyesi olan Anthony DiGiovanni, William O'Dwyer ve Jim Moran onun restoranına sık sık giderlerdi. Fakat 1937'de Adonis, Royal Copeland'i LaGuardia'ya karşı destekleme hatasına düştü. Ve öfkeli Fiorello sonunda Adonis'i New York'tan sürdü.[37]

LaGuardia sonradan öfkesini Costello'ya karşı da yöneltti. Yine de Costello hayatta kalmayı başardı ve 1942'de Tammany Derneği lideri Michael Kennedy'nin seçilmesine aracı olduğunda nüfuzunun zirvesine ulaşmıştı. Costello'ya kötü ün getiren Aurelio fiyaskosuna karşın, halen Dernek'te Hugo Rogers'a Tammany lideri olarak oy toplayacak kadar yeterli bir güce sahipti. O yıllarda birçok Tammany lideri şapkaları ellerinde Costello'nun apartmanına gelmiş veya adli bir göreve aday olmak için golf sahalarında onu aramıştır.

Bu dönemde diğer İtalyan siyasi liderleri de ön plana çıkmaya başlamıştı. Siyasi temasları sayesinde —Colonial Sand ve Stone adlı— şirketleri zenginleşen Generoso Pope, özellikle ona şehrin İtalyanca kanalları üzerinde bir fikir tekeli kurmasını sağlayan, (sonradan da birleşen) iki büyük İtalyan gazetesi ile bir radyo istasyonunu satın alarak önemli bir siyasi figür hâline gelmişti. Generoso Pope ve Costello sayesinde İtalyanlar New York'da temel bir siyasi güç hâline gelmişlerdi.

Genellikle Demokrat olan şehirli siyasi çarkların, ağır seçim maliyetlerinin finansmanını "paralı menfaatler"e başvurmaktan ziyade bu yoldan sağlamaları, parasal kaynaklarını iş çevrelerinden sağlamış olmaları hâlinde bu çarkların maruz kalacakları baskılar olmadan New ve Fair Deal'a neden destek verebildiklerini açıklamaktadır.* Siyasi görüşlerini halka hiçbir zaman açıkla-

---

* Amerikan siyasetinde bu eski bir hikâyedir. Şık bir gazino ve genelev olan American Mabille'nin sahibi kumarbaz ve bar işletmecisi Theodor Allen (bir defasında bir Kongre soruşturma komitesine New York'taki en berbat adam olduğunu söylemiştir) 1864'de Abraham Lincoln'ün yeniden seçilmesi için Cumhuriyetçi Patron Thurlow Weed'e kampanya yardımı ola-

madığı halde, Frank Costello'nun, Franklin D. Roosevelt'in ve onun sıradan insanlara yardım etme çabalarının ateşli bir hayranı olduğu muhtemeldir. Bugün birçok Amerikalının kamu yararı adına görüş birliğinde olduğu New Deal'in temel maddeleri, "yozlaşmış" büyükşehir çarkları olmadan mümkün olamazdı.

"Yeni" Para ve Eski Para

Yirmi yıl önce Doğu Avrupalı Yahudilerin çocuklarının ve ondan önce de İrlanda kökenlilerin organize suçlarda başkahraman olmaları gibi, kumar ve çete olaylarında başrollerde çoğunlukla İtalyan kökenlilerin olduğuna dair çok az şüphe vardır. Bir ölçüde istatistiksel rastlantılar ile gazetelerin birkaç sansasyonel simaya dikkat çekmesi, gerçek olamayacak kadar çok yasadışı faaliyetlerin ağırlıklı olarak bir tek etnik grup tarafından yapıldığı yanılsamasına yol açmaktadır. Birçok şehirdeki (özellikle Güney ve Batı Kıyılarında) çete ve kumar ortaklığı, birçok başka grubu ve ağırlıklı olarak da bu bölgelerin yerlisi olan beyaz Protestanları içermektedir. Ancak Kuzey'deki başlıca şehir merkezleri ile buralardaki yasadışı servet elde etme tarzlarında, belirgin bir etnik sıralama vardır. Son İtalyan unsurların durumunda, eski içki kaçakçıları ve kumarbazlar, siyasi nüfuzun gelişimi için önemli bir kaldıraç görevi görmüşlerdir. Bugün New York kürsüsünde oturan İtalyan yargıçlarının önemli bir bölümü, şu veya bu şekilde bunu Costello'ya borçludur. Birçok İtalyan bölge lideri de —bazı Yahudi ve İrlandalı siyasetçiler dâhil— aynı şekildedir. New York'taki İtalyanların siyasi prestij oluşturma nedeni, şahsi menfaat sağlamaktan çok daha fazla bir anlam içermektedir. Costello için bu, tamamen etnik gurur meselesidir. Amerika'nın eski dönemlerindeki gibi, organize yasadışılık sosyal yükselmenin bir basamağı hâline gelmiştir.

Örneğin, Frank Sinatra'nın eski İtalyan gangsterleriyle sıkı fıkı olduğuna yönelik haberler ve resimler, dünya genelinde şok etkisi yapmıştır. Yine de Sinatra ile birçok İtalyan'a göre, bu adamlar kendi çevrelerinde büyümüşler ve birçok durumda yardımseverlikleri ve iyilikleriyle tanınır olmuşlardır. Eski İtalyan

---

rak 25.000$ vermiştir.

gangsterleri, kaba ve okuma yazma bilmeyen genç serserilerdi (Al Capone, gücünün zirvesindeyken sadece yirmi dokuz yaşındaydı). Hayatta kalanlar, uyum sağlamayı öğrendiler. Artık orta yaşlı veya daha yaşlıydılar. Muhafazakâr bir şekilde giyinmeyi öğrendiler. Evleri, saygın banliyölerdedir. Çocuklarını iyi okullara gönderip, kendileri ortalıkta görünmemeye özen göstermektedirler.* Costello, kendisine karşı alınan tavırlardan dolayı keder veren bir aşağılık duygusundan kurtulmak için psikiyatriste bile gitmişti.

Amerikan toplumunda bütün "yeni" paralarda olduğu gibi, kaba ve işini bilen müteahhitler, inşaatçılar, taşımacı girişimciler, gangsterlerle birlikte durumlarını düzeltip kendi etnik ve genel toplumlarında tanınmışlık ve itibar kazanmaya çalışmışlardır. "Şantiye"deki İrlandalı "dantel perde" kullanır olmuş ve daha büyük bir itibar kazanmak için açılmıştır.[38] Yerleşik "Amerikan" toplumunda kabul görmek bazen önce gelir ve bu sonradan etnik cemaat tarafından tanınmak için bir belgedir. Önde gelen popüler şovmenlerin yanısıra Sugar Ray Robinson ve Joe Luis gibi kişilerin yerleşik zenci toplumuna geç kabul edilmeleri bu sürece iyi bir örnektir.

Yine de, nihai süreçte, birçok seçkin Amerikan serveti, şiddet içeren ve ahlaki olarak kınanması gereken faaliyetlerle elde edilmiştir. Amerikan kapitalizminin öncüleri, Harvard Üniversitesi'nin İş İdaresi bölümünden mezun değildir. Eski yerleşimciler ile kurucu babaların yanısıra, "Batı'yı ele geçiren" ve hayvancılık, madencilik ve diğer faaliyetlerden zengin olanlar, servetlerini genellikle önemsiz olmayan şiddet olaylarıyla ve karanlık spekülasyonlarla yapmışlardır. Amerika'nın ve kendilerinin yoluna çıktığında kanunu görmezden gelmişler, atlatmışlar veya esnetmişlerdir — veya kendi amaçlarına hizmet ettiğinde kendileri kanun olmuşlardır. Kalabalık şehir nüfusunun değişen şartları altında, kendilerinden sonra gelenlerin aynı acımasız taktikler kullanmalarına

---

* 1949'da Yuletide'da bahçesindeki 12 metrelik bir ağaçla ve hemen altına yerleştirilmiş ahşap bir Noel baba ve ren geyiğiyle dekore edilen ve hoparlörden yüksek sesle söylenen Noel şarkıları duyulurken bahçenin etrafında elektrikle çalışan kayakçı figürlerinin neşeyle dolaştığı zarif Nehir Orman evinde komşularıyla zaman zaman aşırı içli dışlı olan Tony Accardo gibileri istisnadır. Bir sonraki Noel'de Accardo'nun bahçesi karanlıktı. Tony, Kefauver'den kaçmıştı.

karşı ahlaki bir öfke duymuşlardır.

Suçun Burjuvalaşması

İronik olarak, siyasi nüfuzun artmasını mümkün kılan sosyal gelişme, İtalyan gangsterlerinin ölümünü ilan etmiştir. Mesleki eğitim almış ve meşru işlerde başarı kazanmış İtalyanların sayılarının artması, İtalyan gruplarının siyasi nüfuz sağlamasına yol açmış ve izin vermiştir. Bugün sayıları artan profesyoneller ve işadamları, İtalyan gençliğine örnek olmaktadır. Bu örnekler yirmi yıl önce çok nadirdi. İronik olarak, İtalyan "gangsterlerinin" işlediği "suç" haberleri ve skandalları, olaylardan çok sonra ortaya çıkmıştır. En büyük suç figürlerinin birçoğu yıllarca önce şiddeti bırakmaya yemin etmiş kişilerdir. Gelirlerinin büyük bir bölümünü yasal yatırımlardan (Costello örneğinde emlak, Adonis örneğinde motorlu taşımacılık ve otomobil alım satımı) veya kumarhane ve gazinolar gibi kısmen yasal olmasına karşın toplum tarafından itibar gören kaynaklardan sağlamaktadırlar. Costello'nun ve Adonis'in hapis kararına karşı toplumun "misillemesi," toplumsal ikiyüzlülüğü gizleyen uydurma bir ahlakçılıktan biraz fazlasıydı.

Bu düşüncelerin yanısıra, suçun ve Amerikan hayat tarzının genel bağlamı nedir? Fair Deal'in ortadan kalkması, tuhaf bir şekilde yasadışı faaliyetlerin eski tarzlarının ortadan kalkmasının sinyalini vermiştir. Geçen on beş yılın kumar heyecanı, artan gelirlerin bolluk ve coşkusunun bir parçasıydı; genellikle yeni üst orta sınıf zenginlerinin gösteriş tüketimine de ilk girişimleriydi. Bu grup, Amerikan yaşam tarzında önemli bir yeni tabakalaşmayı oluşturmaktaydı. Bunlar, (on dokuzuncu yüzyıldakiler kadar muazzam servetlere sahip olmasalar da, genellikle çok uluslu şirketlerin yöneticilerinden daha fazla miktarlarda gelir elde eden) cömert kumarhane ve gazinoların baş patronlarıydılar. Seyahatin zor olduğu on yıllık savaş döneminde kumarhaneler ve içkili lüks mekânlar, bu toplumsal sınıf için önemli satış noktaları olmuştur. Bugün yerleşik hayata geçip Avrupayı ve Avrupa kültürünü öğrenmektedirler. Küçük kasaba hayatının can sıkıntısını gideren iddia ve bingo gibi küçük kumar oyunları ya da kenar mahalle sakinlerinin "şanslı numara" veya "şanslı at"tan büyük bir kazanç beklentisi devam etmektedir. Bernard Baruch'ın dediği gibi: "İn-

sanları at yarışı oynamaktan alıkoyamazsınız. Neden bir insanın kendi yargısının arkasında durmasını yasaklıyorsunuz ki? Bu kişisel girişimin başka bir şeklidir." Fakat koordinasyon maliyetleri arttıkça, kumardan elde edilen büyük kârlar azalmaktadır. Ve gelecekte kumar, fuhuş gibi zorunlu bir gerçeklik olarak ve üstü kapalı bir kabul görerek, dağınık şekilde ve küçük işletmeler bazında devam edecektir.

Suçla olan karşılıklı ilişkilerinde "himaye" sağlayan ve gelir elde eden "patronlar"ın siyasi sistemi de, siyasi bir düzen olarak ortadan kalkmaktadır. "Patron" sisteminin çökmesi, Roosevelt döneminin bir sonucudur. Yirmi yıl önce Jim Farley'nin görevi basitti, sadece bazı önemli eyalet patronlarıyla çalışmak zorundaydı. Şimdi artık bu türün nesli tükenmiştir. New Jersey Demokrasi'si, bir zamanlar Frank Hauge tarafından yönetilmekteydi; bugün şu anda eyalette onun tarafını tutan veya parti grubunda yer alan, her biri "büyük patron" olan beş veya altı adam vardır. Şehir merkezlerinde New York, Boston, Newark ve Chicago'da eski İrlandalıların egemenliğindeki siyasi çarklar bölünmüştür. Büyükşehir merkezlerin dağılması, kenar mahalleler ile uydu kentlerin ortaya çıkması, eski kenar mahalle ve geçiş bölgesi ekolojik kalıplarının kırılması, fonksiyonel grupların artışı ve Amerikan hayatının artan orta sınıf karakteri bu çöküşe katkı yapmıştır.

Bazı yasadışı faaliyetlerin ekonominin yapısı içerisinde rasyonelleştirilmesi ve özümsenmesi, suç üzerinde hegemonya kuran yerleşik eski bir neslin sona ermesi,[39] azınlık gruplarının genel sosyal konumlarındaki yükselişi ve şehirli patron sisteminin parçalanmasıyla, tartıştığımız suç şekilleri de sona ermektedir. Elde etme tutkusu ve arzusu devam ettiği sürece, elbette ki suç da devam edecektir. Fakat geçen yetmiş beş yıllık dönemden aşina olduğumuz büyük organize şehir suçlarının, bu evrensel nedenlerden daha geniş bir temeli vardır. Bu suçlar Amerikan ekonomisinin, Amerikan etnik gruplarının ve Amerikan siyasetinin birtakım özelliklerine bağlıdır. Bütün bu alanlardaki değişimler, bildiğimiz suç şekillerinin de değiştiği anlamına gelmektedir.

8.
BÖLÜM

Suç Dalgaları Efsanesi: *Birleşik Devletler'de Suçlardaki Gerçek Azalma*

Gazetelere ve suç istatistiklerine inanacak olursak, Birleşik Devletler'de her yıl yeni ve daha ciddi bir suç dalgası görülmektedir. Dönemsel olarak, büyükşehirlerdeki gazeteler sokaklardaki aleni saldırıları göstermekte ve geceleri güvenli olmayan yerlerle ilgili uyarılarda bulunmaktadır. Çocuklarda, suç işlemenin sürekli arttığı görülmektedir. Bu öyle sert bir artıştır ki, California'da Eyalet Gençlik Müdürlüğü'nün 1958'deki raporuna göre, on yedi yaşındaki her dört gençten biri o yıl eyalette tutuklanmıştır. Kefauver'den McClellan'a Kongre soruşturmaları; rüşvet, yolsuzluk ve haraççılıkla ilgili sansasyonel hikâyeler ortaya çıkarmıştır.

Yine de, soruna ciddi bir bakış, bugün Birleşik Devletler'de yüzyıl veya elli yıl ve hattâ yirmi beş yıl önce olduğundan daha az suç işlendiğini ve günümüzde Birleşik Devletler'in kamuoyunun sandığından daha yasal ve güvenli bir ülke olduğunu göstermektedir. Kanıt nedir?

Bir kere, halkın gözündeki imajın tek kaynağı olan gazete haberlerini çok dikkate almamak gerekir. Uzun zaman önce, kaleme aldığı *Otobiyografi*'sinde Lincoln Steffens, gazetecilerin aralarındaki rekabetten dolayı polis kayıtlarından aldıkları sıradan hırsızlık olaylarından nasıl "suç dalgası" yarattıklarının ve bunları koyu harflerle manşetten verdiklerinin hikâyesini anlatmıştır. O zamanlar polis komiseri olan Theodore Roosevelt, bu rekabete bir son verdiğinde "suç dalgası" da sona ermiştir. ("Sabah gazeteleri," diye anımsatır Steffens "aylık dergiler ve üç aylık bilimsel dergiler kanunsuzluğun dönemselliğine ilişkin birtakım gecikmiş ağır

[*metinde aynen böyle*] yanlış analizler yaparken 'kararsız' halkı suçtan bıkmış bir halde buldu.")

Suç hikâyeleri elbette ki tiraj arttırıcıdır: panik yaratır, korku uyandırır, önlem alınması için uyarıcı olur —klişeleştirildiğinde Aristoteles'in dramaturjik katarsis tanımına uygun bir örnek. Fakat bu hikâyelerin doğruluk payı şüphelidir. Genelde Doğu Pakistan ve Güney Vietnam hakkındaki hikâyeler okurlara bıkkınlık verdiğinde suç manşetleri atılmaya başlandığı için, böylesi haçlı seferlerinin zamanlaması 'suç gerçekten artı mı, yoksa sadece suç hakkında heyecanlı hikâyeler mi çoğaldı' sorusunu akıllara getirmektedir.

Peki, o zaman istatistiklere ne demeli? Örneğin 1954'te, J. Edgar Hoover bir yıl içinde temel suçlarda yüzde sekiz oranında bir artış olduğunu duyurdu; eğer bu trend önlenemezse, Amerika'da kanunsuzluğun yeni bir saltanatı hüküm sürüyor demekti. Sonuç son derece retorik olmakla birlikte, rakam oldukça kesindir. Fakat, maalesef, "gerçek" yaşını söylemekte bir kadına ne kadar güvenilirse, suç istatistiklerine de o kadar güvenilir. FBI tarafından bildirilen yıllık rakamlar, 6.595 polis şefi ile ajanların raporlarına dayanmaktadır. Fakat suçun sabit bir tanımı yoktur —çünkü bunlar eyaletler tarafından belirlenmektedir*— ve daha da önemlisi sabit bir raporlama standardı bulunmamaktadır. Philedelphia'daki korkutucu durumu ele alalım: City of Brotherly Love 1951'deki 16.773 rakamına kıyasla, 1953'de 28.560 temel suç rapor etmiştir —yüzde yetmişten daha çok ve beklenmedik bir artış. Fakat suçlu istilası baş göstermemiştir. Belediye başkanı Clark'ın reform yönetiminin bir parçası olarak 1952'de göreve gelen polis komiseri Thomas J. Gibbons, şehirdeki suç oranlarını en aza indirmek için suç kayıtlarında sahtekârlık yapıldığını fark etmişti. Bir şehir merkezi kayıtlarına geçenden 5.000 kadar daha çok şikâyetle uğraşmıştı. Yeni bir merkezi raporlama sistemi kuruldu ve sonuç olarak "suç" rakamları arttı. Hattâ New York'ta olağanüstü bir olay meydana geldi. FBI suç rakamlarının dikkate değer bir şekilde düşük olduğunu düşündü. Kontrol sırasında, örneğin 1950'de polis tarafından bildirilen mülk suçu rakamlarının, sigorta şirketlerinin özel raporlarındakilerin yarısı kadar ol-

* Roscoe Pound'un belirttiği gibi, Rodos Adası'nda dava açılabilecek suç sayısı elli yılda ikiye katlanmış ve 100 yılda sekiz kat artmıştır.

duğu ortaya çıktı. Dedektifler, çözümlenememiş çok sayıdaki hırsızlık olaylarının provokasyon yaratmasından korktukları için, yerel polis bölgeleri şikâyetlerin üstünü kapatmıştı. Dedektifler, hırsızlıkla ilgili raporları "hasır altı" etmişler ve —bir hırsız yakalanıp "çözümlenmemiş" diğer hırsızlık olaylarını itiraf edene kadar— beklemişlerdir. Uzman polis Bruce Smith tarafından yapılan bir araştırmanın ardından, yeni bir merkezi kayıt sistemi kuruldu. Örneğin, bütün polis bölgesi numaraları New York telefon rehberinden çıkarıldı ve bir suç olayını bildirmek isteyenler herhangi bir merkezi karakolu aramak zorundaydı: Spring 7-3100. Değişimi izleyen bir yılda, 1948 rakamlarına göre; saldırılar yüzde 200, soygunlar yüzde 400 ve hırsızlık olayları da yüzde 1.300 arttı. Smith'in sonuç olarak belirttiği gibi, "bu korkunç artışlar . . . bizzat suç artışlarını değil, daha ziyade suçların bildirilmesindeki artışları göstermektedir."

Sadece istatistiksel açıdan, orta Atlantik eyaletlerinde bütün temel suçlarda 1950-1954 arasında korkunç bir artış yaşanmıştır. Fakat New York ve Philadelphia, (nüfusu 100.000'den fazla olan şehirlerde) nüfusun yüzde 25'ini oluşturmaktadır. O zaman bir suç dalgasından mı söz etmeliyiz, yoksa bir "suç bildirimi" dalgasından mı?*

Şaşırtıcı bir gerçek şudur ki, Birleşik Devletler'de her on yılda bir suç sayısında "otomatik olarak" bir düşüş yaşanmaktadır. Yani on yıl boyunca her yıl suç oranları hızla artmakta fakat onuncu yılda düşmektedir. Bu durum güneş lekeleri veya diğer bir döngüsel teoriden ileri gelmemektedir, fakat basit bir istatistiksel tuzaktır.[40] Suç oranları ile ilgili bir rapor elbette ki kaba bir endekstir çünkü suçlardaki artış nüfustaki değişime göre belirlenmelidir. FBI rakamları suç oranlarını 100.000 kişilik nüfuslara bağlamaktadır. Fakat nüfus sayımı yılları arasında nüfus artışı bilinmemektedir. Bu nedenle oranlar, on yıllık bir dönemin en düşük nüfusunu yansıtmaktadır. Ancak daha önemlisi, büyük iç göçleri hesaba katmamaktadır. Böylece 1949'da California'da cinayet

* Bildirilen suçlardaki artışlara yönelik zıt bir anlam da belirtilebilir: küçük yankesicilikler, rüşvet, fuhuş, kumar vs. birçok suç, polis tarafından bilinmesine rağmen sadece ara sıra bildirilmektedir. Bildirilen suç sayısındaki artış, kanunun daha iyi uygunlandığı anlamında paradoksal bir sonuca da götürebilir.

oranları her 100.000 kişide 4,97; soygun 136,1; hırsızlık 2.141,6 vs. olmuştur. 1940'tan 1950'ye kadar, California'ya üç milyon yeni insan geldi ve nüfus yüzde 50 artmış oldu. Nüfus sayımı yılları arasında resmi rakamlar olmadığından, 1940 ile 1949 yılları (bunu pay olarak kabul edelim) arasında işlenen bütün suçlar, daha küçük bir sayı olan 1940 paydasına dayanmaktadır. 1950'de yeni nüfus sayımı yapıldığında suç oranları ayarlanmış ve suç ilginç bir biçimde "düşmüştür." 1940-50 arasındaki on yıl boyunca, üç Pasifik kıyı eyaletinin nüfusu yaklaşık olarak yüzde 40 artmıştır. Ancak 1949 yılındaki suç oranları, halen 1940 yılındaki (daha az) nüfusa göre hesaplanmıştır. Aslında 1949'daki daha büyük suç rakamları, nüfusun sadece yüzde 60'ına göre hesaplanmıştır. Bu nedenle suçluluk miktarı büyük ölçüde abartılmıştır. Aksine, nüfus kaybına uğrayan eyaletlerdeki suçluluk da, olduğundan daha az gösterilmiştir.

Belirli suç oranlarının yeterli olduğu varsayılsa bile, bir "suç dalgası"nın veya "gerçek suçluluk" miktarının kriterleri nedir? 1957'de, örneğin 1.070.794 tutuklama olmuştur. Bunların 800.000'i içkili olmaktan, 200.000'i ise toplum huzurunu kaçıran davranışlardan dolayıdır. Fakat bu rakamlar ne ifade eder? Hırsızlık, saldırı ve soygunculuk son yıllarda artmış, ancak cinayet ve adam öldürme olayları azalmıştır. Halkın huzurunu en çok kaçıran adam öldürme olaylarının sayısı, günümüzde yirmi beş yıl öncesine göre daha azdır. Cinayetler 1930'da her 100.000 kişide 8,9 iken, 1955'te 4,6 olmuştur. Gelişmiş hastane hizmetleri ve tıbbi tekniklerin daha önce olduğundan çok daha fazla sayıda insanın hayatını kurtardığı varsayıldığında, düşüş neredeyse yüzde 48 oranındadır. Otuzların başlarının korkulu rüyası adam kaçırma, neredeyse ortadan kalkmıştır. Bu durumlar nasıl değerlendirilmelidir?

Genel kanunsuzluğu —hırsızlıkları (soygunculuk, araba çalma) ve şahsa yönelik suçları (gasp, saldırı, cinayet, tecavüz)— ve suçla sıradan bir şekilde ilişkilendirdiğimiz faaliyet türlerini (istatistiksel özellikler de dâhil olmak üzere) hesaba katacak olursak, suç artmış mıdır?

Genel bir bakış açısı, bize bu konuda pek çok şey söyler: (2.500 ilâ 10.000 kişilik) çok küçük kasabalardaki suç portresi, adam öldürme dışında, 1940'dan 1953'e kadar daha karanlık bir hal almıştır. Fakat 100.000 ilâ 250.000 nüfuslu şehirlerde suç

azalmıştır. En büyük artışlarsa, büyükşehirlerde kaydedilmiştir. Örneğin, soygun oranlarındaki en yüksek artışların neredeyse tamamı, nüfusu 250.000'den fazla olan şehirlerde yaşanmıştır. Hal böyle iken, şehirlerde şaşırtıcı değişimler olmuştur. San Francisco'da saldırı dışında hiçbir artış yaşanmamıştır. Los Angeles'da bütün suçlar artmıştır. Portland ve Seattle'da, yüzde 21'lik nüfus artışına karşın suçlarda azalma görülmüştür. Miami'de, yankesicilik ile araba hırsızlığının başı çektiği suçlar fırlamıştır. Cleveland ve Chicago'da, (Chicago'da araba hırsızlığının artmasına karşın) çok az bir değişim olmuştur. Detroit'te, suç oranları tırmanışa geçmiştir. Omaha ve Nebraska'da azalmış, Nebraska'da (yetkililerin rakamların geçerliliğine ilişkin şüpheci olmalarına karşın) beş yılda yüzde 50'lik bir düşüş gerçekleşmiştir. Boston, Birmingham ve Memphis'de çok az değişim olmuştur. Houston ve Dallas'da büyük artışlar görülmüş, New Orleans'da araba hırsızlığındaki artışla birlikte birtakım küçük artışlar olmuştur.

Analistler, bu tabloya anlamlı bir nedensellik açıklaması getirmek için zorlanmıştır. Artan araba hırsızlığını açıklamak kolaydır: etrafta çalınacak çok fazla araba vardır ve araba hırsızlıklarının yüzde 80'i gençler tarafından genellikle düşüncesizce yapılmaktadır ki bugün gençlerin sayısı da artmıştır. Aynı zamanda, çalınan arabaların hemen hemen hepsi hasar görmeden çabucak kurtarılmaktadır. Fakat kimilerine göre, "artan kanunsuzluğun" bir göstergesi olan saldırı suçları hızla yükselmiştir. Ancak cinayet ve kazara öldürme olayları tutarlı bir şekilde düşük kalmıştır. Atlanta gibi şehirler, suç artışını sırf nüfus artışına bağlamıştır. Fakat nüfusun 1949'dan beri yüzde 12 arttığı Los Angeles gibi bir şehir, birinci sınıf suçlarda (hırsızlık, soygunculuk vs.) yüzde 34 artış yaşamıştır. Dallas ve Houston'daki suçlar, nüfus artışını fazlasıyla geçmiştir. Los Angeles polis şefi William Parker tarafından da yapılan genel bir açıklama, "bir tür ahlaki dejenerasyonun başladığı" şeklindedir. İyi günlerde, kötü günlerde olduğundan daha çok suç işlendiğini ve artan boş zamanların da bu gerçeği açıkladığını belirtmiştir (fakat Los Angeles polis istatistiklerinde ağırlıklı olarak yer alan, temel sosyal haklardan mahrum zenci grupları gerçeği nasıl açıklanabilir?)

Los Angeles'daki ve diğer birkaç yerdeki suç artışına ilişkin en anlamlı açıklama, belki de nüfus yapısının doğasında bulunmaktadır. Los Angeles büyük bir geçici nüfusa sahiptir; yıl boyunca

çok para çeken ve bu paranın da peşindekilerle birlikte istenmeyen birçok şeyi de beraberinde getirdiği bir konaklama köyüdür. Houston ve Dallas gibi büyük artışlar yaşanan diğer şehirlerde de suç, daha çok yeni gelenlerle ve geçici ziyaretçilerle mantar gibi artmaktadır. Bu farklılıkların basit bir açıklaması da, suç oranlarındaki artışın polis kuvvetinin kalitesiyle doğrudan bağlantılı olmasıdır. İyi bir polis kuvveti olan yerde, daha çok tutuklama olur (ve insanların kendilerini güvende hissetmeleri, hırsızlık ve soygunculuk gibi küçük suçların daha çok bildirilmesini sağlar) ve daha çok vaka bildirildiği ve kaydedildiği için, başlangıçta daha çok suç olur. Fakat bir süre sonra katı yaptırım, suçluları şehirden uzaklaştıracağı için suç da azalır.

Ancak bu açıklamalar, önemli olmakla birlikte, suçun kaynaklarına ve doğasına ilişkin çok az şey söyler. Bu nedenle genellikle göz ardı edilen iki faktöre bakmamız gerekir: gençlerin ve azınlık gruplarının (özellikle de zencilerin) rolü.

Tutuklamalar göz önüne alınacak olursa, bütün suçların neredeyse yarısı yirmi beş yaşın altındaki gençler tarafından işlenmektedir. Gençlerin tecrübesiz oldukları için daha kolay yakalandıkları fikri bir kenara bırakılacak olursa, tüm soygunculuk vakalarının yüzde 19,4'ü, yankesiciliklerin yüzde 36,9'u, hırsızlıkların yüzde 47,8'i ve araba hırsızlıklarının yüzde 52,6'sı on sekiz yaşın altındaki gruplar tarafından işlenmiştir. 1953'de suçlu bulunan 1.110.000 kişinin yüzde 44'ü yirmi beş yaşın altındadır.

Son on beş yılda suçlardaki dalgalanmaları açıklamanın bir yolu, savaş yılları boyunca suç oranlarında bir *azalış* olduğudur. Bu, milyonlarca gencin denizaşırı ülkelerde askerlik yaptığı 1946-47 ile Kore Savaşı yıllarının ardından milyonlarca gencin sivil hayata geri dönmesiyle suç piyasasının tekrar aktif hâle geldiği basit gerçeğinden hareketle yapılabilir. İkinci bir gerçek de, artan ve değişen nüfusla daha çok suça rastlanacağı ve —savaş dönemi bebekleri büyüdükçe ve savaş dönemi gençleri nüfusun daha büyük bir bölümünü oluşturdukça— suçun artacağıdır.

Gençlik sorunu dışında, zenci ihlalcilerin büyük rolü bulunmaktadır. Cleveland'de bütün büyük suçların dörtte üçünden fazlası nüfusun yüzde 16,2'sini oluşturan zenciler tarafından işlenmektedir. Chicago'da suçların daha büyük bir bölümü, (Güney Yakası'nın aşağısını hançer gibi oyan dar ve boğuk) zenci gettosu "Bronzeville"de işlenmektedir. Atlanta'da suç unsuru taşıyan

saldırıların yüzde yetmiş beşi, nüfusun üçte birini oluşturan zenciler tarafından işlenmektedir. Zencilerin nüfusun yüzde 17'sini oluşturduğu Detroit'te, silahlı soygun nedeniyle tutuklanan zencilerin sayısı, beyazlarındakinden iki buçuk kat daha fazladır. Philadelphia'da nüfusun dörtte birini oluşturan zenciler suçların üçte ikisinden sorumludur. Boston ve New Orleans'ta da benzer durumlar bildirilmiştir.

Şehir polisinin, zenci saldırganlara karşı daha sert davranma eğiliminde olduğu ve bir zenciye bir beyazdan daha fazla suçlu gözüyle bakıldığı dikkate alınmalıdır. Ve birinin diğerine sadece sözlü sataşma yaptığı durumlarda, zenci olan dezavantajlı konumdadır.[41] Fakat bütün bu durumlar hesaba katıldığında bile, istatistiksel ve sosyolojik anlamda, zencilerin oransal olarak beyazlardan daha çok suç işlediği gerçeği değişmemektedir.

Bir anlamda, bu anlaşılabilir. Bu türden suçlar, "dağınık sınıf mücadelesi"nin bir şeklini temsil eder.[42] Ve kaba bir tabirle, trendi takip eder. Suç bir tür hınçtır, elde etme hırsıdır, daha fazlasına sahip olan kişiye karşı bir şiddet hareketidir. Bunlar alt sınıf suçlarıdır. Ve zenciler alt sınıfın esas kısmını oluşturmaktadır. Bu ırki bir gerçek değildir. Yüzyılın sonunda bu türden suçların büyük bir bölümü, ağırlıklı olarak İrlandalılar, sonra İtalyanlar ve daha sonra da Slavlar tarafından işlenmiştir. Bugün marjinal konumda olan zenciler ve daha az bir düzeyde Porto Rikolular bu rolü oynamaktadır. Birbirini izleyen bu gruplar arasında, 1954'de Minneapolis Hintlilerle sorunlar yaşamıştır. Devlet, Hintlilere ayrılan bölgelerden giderek çekilmeye başladıkça, giderek daha çok Hintli şehirlere akın etti. Sarhoşluk ve saldırılar artmaya başladı. Hintlilerin, Minneapolis nüfusunun sadece 0,9'unu oluşturmalarına karşın, erkekler hapishanesindeki tutukluların yüzde 10'nundan fazlasını ve kadınlar hapishanesindeki tutukluların yüzde 69'unu oluşturmaktadır.

Genel teori her ne ileri sürerse sürsün —ahlaki karakter veya sınıf karakteri— suç oranlarındaki değişimlere ilişkin açıklamalar belirli suçlardaki dalgalanmalarla ve nüfus değişimleriyle ilgili olduğu sürece anlamlıdır. Elimizdeki istatistiklerin zaman aralığının yirmi beş yıldan az olduğu gerçeği (1930'dan önce standart suç raporları bulunmamaktaydı) ve elimizdeki veriler bile, —yukarıda tartışıldığı üzere— tamamen güvenilir değildir. Sırf bu nedenle, bir ahlakçının tahmini maalesef en az bir sosyoloğun

tahmini kadar iyidir.

Gençliğin Haykırışı

Suç oranlarının izlediği yol çok açık değilse de, genç suçluların durumu biraz daha iyidir. Genç suçları hakkında bilinenler, yetişkinlerinkinden biraz daha azdır. "Yetişkin suç" oranları, "polisin bildiği" (yani şikâyet yoluyla bildirilen) suçlara dayanmaktadır. Ancak gerçekten genç suçları olduğunu söylemek için öncelikle suçlu gençlerin yakalanması gerektiğinden, gençler için "tutuklama" rakamları kullanılmalıdır. Fakat tutuklama rakamlarının kullanımı birtakım sorunlar içerir. Profesör Sellin'in belirttiği gibi, "Polisin sırf şüphe üzerine gençleri tutuklaması ve sorgulamak için gözaltında tutması, yetişkinlere oranla daha muhtemeldir. Aynı zamanda, belirli bir yılda tutuklanan gençlerin sayısı, aynı kişinin *tekrarlanan* tutuklamalarını da içerir. Bir gençlik çetesinin tanınan bir üyesi, defalarca tutuklanarak toplamı artırmış olabilir."

Bu bölümün başında California Gençlik Müdürlüğü'nden alınan, 1957'de California'da tutuklanan on yedi yaşındaki gençlerden dörtte biri şeklindeki rakam anlamsızdır. Daha kötüsü, California'da bir polis memuru tarafından durdurulan bir yeniyetmenin her seferinde isminin alınarak California'daki Suç İstatistikleri Bürosu'ndaki kayıtlara yeni bir "tutuklama" olarak geçmesidir. California Gençlik Müdürlüğü'nün dikkatsiz istatistiklerini açıklamasının bir nedeni, halkı şaşırtarak bir sonraki yasama meclisi toplantısında ödeneklerin artması konusunda baskı oluşturmayı ummasıdır. Böylesi bir suç "enflasyonu", bugün Birleşik Devletler'deki hukuki uygulamanın ender görünen bir şekli değildir.

Tutuklama rakamları yetmezse, (Birleşik Devletler Çocuk Bürosu tarafından sağlanan kaba bir rakam olan) mahkemelere çıkan çocuk sayısı kullanılabilir. 1940'ta 235.000 genç, milli çocuk mahkemelerine çıkarılmıştır. 1953'te, 10-17 yaşları arasındaki yaklaşık olarak aynı sayıdaki gençlerden (yaklaşık 19 milyon), yüzde 85'lik bir artışla 435.000 vaka mahkemelere gelmiştir.*

---

* Oğlanlar kızları yaklaşık olarak sekiz buçuk kat geçmektedir. Oğlanlar genellikle hırsızlık ve kötü niyetli zarar verme suçlarından, kızlar ise cinsel

Ancak büyük sorun çocuk suçlarının halen belirsiz tanımında yatmaktadır. Yasal tanımlamalar sadece eyaletler arasında değişmemekte (New York'ta 16 ile 21 yaşları arasındaki çocuklar asi azınlıklar olarak sınıflandırılarak mahkeme önüne çıkarılmamaktadır), fakat duygusal uyumsuzluktan ebeveynlerin çocuklarının başıboş ve huzursuz hareketlerini kontrol edememelerine kadar birçok davranış sorunu suç olarak mahkemelere taşınmaktadır. (Bir yılda bir milyondan daha fazla çocuk; küçük hırsızlıklardan, cam kırmaktan veya okuldan kaçmaktan dolayı polis tarafından toplanmaktadır.) Birleşik Devletler'deki çocuk suçları hakkında Birleşmiş Milletler'e bir rapor hazırlayan önde gelen sosyologlardan olan Paul Tappan, bütün çocuk mahkemesi davalarının yaklaşık yarısının tedbirsizlik, okuldan kaçma, evden kaçma, disiplinsizlik suçları ile cinsel suçlardan kaynaklandığını belirtmektedir: "Çocuk mahkemelerinin baktığı davranış sorunlarının büyük bir bölümü, başka yerlerde mahkemeye başvurmaksızın özel sosyal kurumlar veya bizzat ebeveynler tarafından çözülmektedir. Bu tip 'gayri resmi davalar'ın hızlı artışı, geleneksel olarak ortaya çıkmayan veya dünyanın diğer ülkelerinde görülmeyen mahkeme idaresine yönelik bu trendi desteklediği çok açıktır" demiştir.

Britanya tamamen farklı bir prosedür izlemiştir. Hâkim karşısına çıkarılan suçlu bir genç için ilk sorun, öncelikle suçun belirlenmesi konusundaki hukuki olgudur. Eğer genç suçlu bulunursa, o zaman ıslah etmeye yönelik adımlar atılır. Birleşik Devletler'de sadece iflah olmaz mahkemenin ilgili kuruma göndermeye karar verdiği kişiler dışında sorun, suç sorunu olmaktan öte "başı belada" olma durumudur. Ve başı belada olma genel deyimi suçla bir tutulmaktadır.

Kaslı Suçlular

Çocuk suçlarının "nedenleri" eski bir sorudur. Tanımlar belirsiz olsa da birtakım trendler bellidir. Çocuk suçları savaş sırasında hızla artmıştır. 1940'dan 1943'e çocuk mahkemeleri davalarının

---

suiistimal ve benzeri suçlardan dolayı çocuk mahkemelerine getirilmektedir. Aradaki bu büyük farkın nedenlerinden biri polisin genellikle eve dönen veya sosyal bir kuruma gönderilen kızları yakalamakta isteksiz davranmasıdır.

sayısı neredeyse ikiye katlanmıştır. 1945'te zirve yapmış, fakat davaların sayısı savaş sonunda azalmıştır. Aynı şekilde, suçlar Kore savaşının çıkmasının ardından hızla artmış ve 1953'te (1945'teki kadar yüksek olmamakla birlikte) zirve yapmış, daha sonra düşmeye başlamıştır. Birtakım genel faktörler bellidir: savaş boyunca evler yıkılmış veya nakledilmiştir. Aile ve polis gözetimi zayıflamıştır.

Temelde çocuk suçları, *organize* hâliyle, varoşların ve büyükşehirlerdeki sanayisi gelişmemiş bölgelerin bir sorunudur. Orta sınıf çocukları arasında suç, genellikle psikolojik bozukluğun bir yansımasıdır. "Varoş" çocukları arasında (özellikle de ailevi kültürel parçalanmalardan kaynaklanan çatışmalar yaşayanlarda) suç, farklı değerlerin ve normların bir ifadesi olarak toplumsal başkaldırının bir şeklidir. "Gruplar" oluşturmak, 10-18 yaşları arasındaki *bütün* çocukların doğal bir sürecidir. Kişinin kendini aileden ayırması, akranları ile kendisinden biraz büyükleri arasında duygusal destek bularak büyümesi için gerekli bir adımdır. "İzci Çocuklar" gibi birtakım grupların neden verili kodlar kullandıkları sorusu ve diğerlerininse kabadayılık ve şiddet yoluyla itibar kazanma çabaları, belirli gruplara ait kültürel ve çevresel faktörler araştırılarak cevaplanabilir.

Bu "eğilimler" göz önüne alındığında, suç faaliyetlerini tetikleyen şey nedir?

Revaçta olan teori, suç artışını savaş yıllarındaki şiddetin ve bu şiddetin medyadaki farklı yansımalarının bir sonucu olarak görmektedir: Ekranlarda vahşetin gösterilmesi, Mickey Spillane'in popülaritesi, televizyondaki korku filmleri, vs gibi. Bunların hepsinin, suça sevk eden sadist güdüleri uyardığı iddia edilmektedir. Sorun, büyük "çizgi roman" çekişmesinde odaklanmıştır. New York Eyaleti Çizgi Roman Yayınlarını Araştırma Birleşik Yasama Komitesi, varsayılan şu sonuçları duyurmuştur: Suç olgusu konu alan çizgi romanların çocuk suçlarına yol açan faktörlerde payı vardır. . . Çizgi romanlar suç, şiddet ve korku unsurlarını resmetmektedir ve ırk düşmanlığı yaratarak çocukların etnik gelişimini engellemektedir."

Bu bakış açısı, psikiyatrist Fredric Wertham'ın *Seduction of the Innocent* kitabında ateşli bir şekilde tartışılmaktadır. Çizgi roman-

ların* inkâr edilemez korkunç içeriğine atfen, Wertham şu sonuca varır: "geçen on yılda çocuk suçlarıyla ilgili bir hayli tecrübesi olan herhangi biri, çocuk oyunlarındaki vahşetin ve suç faaliyetlerindeki şiddetin büyük ölçüde arttığını görecektir."

Bir yılda doksan milyon çizgi roman basıldığını, 1954'te 6-11 yaş grubu çocukların yüzde doksan beşinin bir ayda on beş ve 12-18 yaş grubundaki on çocuktan sekizinin[43] bir ayda bir düzine çizgi roman okuduğunu düşünecek olursak, tahminler eğer doğruysa ortada ciddi bir tehlike var demektir.

Ancak tahminler tartışmalıdır. New York Üniversitesi'nden Dr. Marie Jahoda'nın Amerikan Kitap Yayıncıları Kurulu için yaptığı bir çalışmada belirttiği gibi, literatürün etkisine dair teoriyi destekleyecek yeterli kanıt bulunmamaktadır. Okumak, başlı başına kişinin dürtülerini "harekete geçirmek" demek değildir. Çizgi romanlar, genellikle çocukların gerçeklerden kurtulmalarını sağlar ve dünyadaki vahşete ilişkin duygularını köreltir.

Bununla birlikte, çizgi romanlar veya korku filmleri gibi şeyler, rastlantısal suç unsurları değildir. En kötü ihtimalle, birtakım gizli dürtüleri tetikler. Diğer birtakım faktörler faaliyete geçmektedir. Daimi çocuk suçlular ile yasayla başı hiç derde girmemiş çocuklar arasındaki farkı ortaya çıkaran en kapsamlı girişim, Harvard Hukuk Fakültesi'nden Sheldon ve Eleanor Glueck'in *Unraveling Juvenile Delinquency* adlı kitabıdır. Glueck'ler, 500 suçlu ile 500 "suçsuzu"; yaşlarını, zekâlarını, uyruklarını, eğitim düzeylerini vs. temel alarak "karşılaştırmış"tır. Daha sonra her iki gruba da antropometri (bünye ve büyüme), zekâ ve Rorschach testleri ve psikiyatrik anketler yapılmıştır.

Glueck'ler kültür çatışması (örneğin, göçmen altyapı ve farklı kültürel değerler), büyük aileler, bozuk sağlık durumu, ebeveynler arasındaki yaş farkları, ailede annenin baskınlığı, aşırı rekabetçilik ve kenar mahallede yaşıyor olmak gibi, sosyologların üzerinde önemle durdukları birtakım unsurları, psikolojiye ve karaktere ait faktörleri ortaya çıkartmak için sabit olarak kabul etmiştir.

---

* Bazı ön kapaklar şöyledir: Kapağın üzerinde sinsi bir surat, yüzleri "silindikten" sonra hiç kimsenin "cesetleri tanıyamayacağı" için sevinirken, bir otomobil iki kişiyi ölümüne sürüklemektedir. Diğer resimlerde ise; bir gözünü çiviyle çıkarmış bir kadın, bir adamın suratına vuran çivili bir bot veya bir kız kor bir şişle tecavüze uğrarken görülmektedir.

Glueck'ler, çocuk suçluların, sevgi bağları zayıf olan ailelerden geldiklerini belirtmiştir. Ebeveynlerin, çocuklarının kendilerini entelektüel olarak doğrudan ve somut bir şekilde ifade edebilmelerine veya semboller ile soyutlamaların kullanımında daha hünerli olmalarına yardım edecek etkili birer rol modeli olamadıklarını göstermiştir. Suçluların, mizaç olarak huzursuz, enerjik ve yıkıcı —Glueck'lerin düzensiz gelişim veya biyolojik olgunlaşma şekillerine bağladıkları faktörler— olduklarını bulmuştur. Bünye veya vücut tipi üzerinde durmak, sosyologların şimdiye kadar hafife aldıkları bir şeydir. Çeşitli nedenlerden dolayı sosyologlar, çevresel faktörlere önem vermeyi tercih etmişlerdir. Bu, kısmen "doğal" grup faktörleri araştırmasından, kısmen de "liberal" siyasi eğilimlerden kaynaklanmaktadır. Bünyesel özellikler veya kalıtım faktörleri, değişmeyen özelliklere vurgu yaptıkları için, genellikle siyasi muhafazakârlıkla ilişkilendirilmiştir.

Sheldon tarafından tanımlanan bünyesel tipleri (ektomorf veya zayıf, endomorf veya şişman, mesomorf veya kaslı) kullanan Glueck'ler, suçsuzların vücut yapısında ektomorfik (ince, zayıf) özellikler baskınken, suçluların vücut yapısında mesomorfik (kaslı, kalın) özelliklerin baskın olduğunu çarpıcı bir şekilde göstermiştir. Suçlular arasında gecikmiş büyüme sıçrayışlarını belirtirken, psikolojik gerilimlerin birikmesinin iddialı, fevri tavırlara yol açtığını ileri sürmüşlerdir. Suçluluğun 10-19 yaşlarında sürekli olarak arttığını, 27-28 yaşlarına kadar sabit kaldığını ve daha sonra azaldığını belirtmişlerdir. Bunun "gecikmiş genel olgunlaşma" ile ilgili olduğunu ve artan olgunlaşmayla birlikte suç işlemeyi bırakma eğiliminin başladığını ileri sürmektedirler.

Bunların hiçbiri, bizzat suç "oluşturan" faktörler değildir. Hepsi, çıkış yolunu çevrede bulan *kabiliyet* eğilimleridir. Suçla ilgili faktörlerin birçoğuna bakılacak olursa (yüksek mesomorfik yapı, güçlü agresif dürtüler, soyut ve sembolik olandan çok, doğrudan ve somut olanın tercih edilmesi), bunların işadamı imajına uygun olduğu söylenebilir. Böylece sorun, dürtülerin nasıl yönlendirildikleridir. Burada, psikolojik unsur (anne baba imajının içselleştirilme yolu) ve sosyolojik unsur (çocuğun ait olduğu alt kültür grubunun normları ve değerleri) önemli olmaktadır.

Glueck'ler, gelecekteki suçlular için, bugün New York'ta uzun zamandır test edilen bir tanıma tekniği geliştirmişlerdir. Bronx'taki iki okulun birinci sınıf öğrencilerine yapılan beş faktör testi: bir

çocuğa babası tarafından verilen disiplin, annenin gözetimi, babanın çocuğa gösterdiği sevgi, annenin sevgisi ve ailenin birlik beraberliği. Glueck'ler başı belaya girecek bir çocuğun bu işlere genellikle 8 yaşında başladığını bulmuşlardır. Bir çocuğun suçlu olma ihtimali yüzde elli oranında olduğunda, çocuğun ve ailesinin psikiyatrik tedavi almaları sağlanmaktadır. Test, üç dört yıl boyunca devam etmektedir.

Kontrollü Suç

Suçun genel veya uzun dönemli nedenleri her ne olursa olsun, bir şehirdeki "kanunsuzluğun" ölçüsü, her şeyden önce hukuki yaptırımın ve bizzat polis kuvvetlerinin kalitesinin bir fonksiyonudur. 1954'de, en azından bu araştırma yapıldığı dönemde, suç dalgasının —eğer vuku bulmuşsa— suçlular arasında değil polisin kendi içinde olduğu görülmektedir. Bununla ilgili bazı örnekler vermek gerekirse:

New Orleans'da polis müfettişi ve dedektif şefi, bir eczaneyi soymakla suçlanan iki memurun davasında uygunsuz davranarak görevi suistimal etmekle suçlanmıştır; bir düzine veya daha çok polis, "harici" gelirleri konusunda yalancı şahitlik yaptıkları için zan altında kalmıştır. Ve Mart 1954'te, büyük jüri, "New Orleans şehrindeki kanunların yaptırımında bir boşluk olduğu yönündeki" "kaçınılmaz yargı"ya varmıştır.

Miami Beach'te polis şefi, ihmalkârlıktan dolayı işten atılmıştır: Bir soygunu araştıran iki polis memuru hırsızlık yaparken yakalanmış, bir dedektif ise eski bir mahkûm olan otel kâtibini soyguna karşı direnmemesi için uyardıktan sonra iki silahlı soyguncuyu oteli soymaları için gönderirken tutuklanmıştır.

Ditroit'te on sekiz polis memuru, rüşvet aldıkları gerekçesiyle zan altında kalmıştır.

Chicago'da (savaştan sonra Berlin polisini yeniden örgütleyen) üniformalı polis şefi Başkomiser Redmond Gibbons, *Sun-Times*'ın —kendi el yazısıyla yazıldığı varsayılan ve içinde "koruma" karşılığında haftalık ödeme yapan birtakım gece kulüpleri ile barların listesi bulunan— "küçük kırmızı bir kitap" yayınlamasından sonra görevden alınmıştır.

Birmingham'da, 2-3 yıllık bir döneme yayılan ve bir polis şe-

bekesi tarafından organize edilen bir dizi hırsızlık olayı ortaya çıkmıştır.

Brooklyn bahisçisi Harry Gross'un koruma için polis memurlarına yılda 1.000.000$ ödediğinin ve bu ödemelerin başkomiserden devriye polisine kadar inen bir zincir dâhilinde yapıldığının ortaya çıkmasıyla, New York da polis skandalları serisine katılmıştır. Durum o kadar vahimdi ki, 1951'de Brooklyn Büyük Jürisi, geçen on yılda bölge amiri olan bütün polis memurlarının — bahisçileri koruduklarını için— işten çıkarılmasını istemiştir. (1959'da, New York'ta, bahisçileri korumakla ilgili bir diğer polis skandalı yaşandı.)

Yolsuzluk olaylarına karışan polislerin, diğer şirket veya sendika kuruşlarındakinden az veya çok olduğunu söylemek kolay değildir. New York'ta 18.000 polis memuru arasında, *düzenli* koruma parası alanların oranı yüzde 5'i geçmemektedir. Ancak bunlar arasında, 400 önemli şef ve sivil polis bulunmaktadır. Bu bağlamda iki şey belirtilmelidir: En ciddi yolsuzluk örnekleri; genellikle kumar, fuhuş ve uyuşturucuyla mücadele eden ya da istihbarat gerektiren benzeri olaylarda gizli görev yapan ekipler arasında bulunmaktadır. İkinci olarak, bu ihmalkârlık, geriye kalan tüm emniyet güçlerinin moralini kaçınılmaz şekilde bozmaktadır.

Bazı şehirlerdeki emniyet müdürlükleri kinizm veya ataletten dolayı, "kontrollü suç" teorisini kabul etmektedirler. Hem birtakım fuhuş, uyuşturucu, kumar vs. suçlarını bastırmak daha maliyetli olacağından hem de daha çok suç ve polis yolsuzluğu yaratacağından, belli oranda suç tolere edilmektedir. Birçok büyükşehir, metropol merkezini serbest bırakma ve kumar, fuhuş, uyuşturucu suçlarını "uydu" kentlere "boşaltma" teorisini benimsemektedir. Bu nedenle, Cincinnati yıllarca sıkı denetim altında tutulan bir şehirken; Newport, Kentucky nehir boyunca alabildiğine serbestti.

Emniyet güçlerinin, —dürüstlük bir yana— verimlilik sorununun odak noktası, polisin başına buyruk memurlara dava açmak veya disiplin cezası vermek konusunda isteksiz davranmasıdır. Pek çok durumda siyasi baskılar şahısları korumaktadır. Bruce Smith, "New York polisinin şahsi raporları, kamusal hayatlarının önemli bir bölümünü zan altında geçiren suçlu polis memurlarının görevlerine tekrar ve tekrar iade edilmesi örnekleriyle doludur. . . . belirli bir şehirde gerçek rakamlar büyük olmasa bile, bu

uygulamanın diğer polis memurlarının morallerine ve disiplinlerine verdiği zarar ne kadar abartılsa azdır," diye yazar. Yirmi yıllık bir dönemde New York'ta polislere ait disiplin davalarını inceleyen Smith, hakkında dava açılanların yüzde 88'inin suçlu bulunmakla birlikte, bu polis memurlarının sadece yüzde 55'inin ceza aldığını ve sadece yüzde 2'sinin polis kuvvetlerinden ihraç edildiğini veya istifa ettiğini ortaya koymuştur.

Moral ve disiplin uzun zamandır süregelen polis sorunlarının bir yanıysa, muhtelif polis faaliyetleri arasında kesin ilişki bağları kurmak diğer bir yanıdır. Dünyanın hiçbir ülkesinde, yerel otonomi bu kadar aşırı uçlara taşınmamıştır. Hemen hemen her yerel hükümet, kendi polis kuvvetini kullanmaktadır ve köy polisi, kasaba polisi, taşra şerifi, şehir polisi, eyalet devriyesi ve federal ajanlar (ile federal hükümet içinde de göçmen ve sınır kontrol polisi, gümrük karakolu, hazine memuru, narkotik, gizli servis, posta kontrolörleri ve FBI) karışıklık, karmaşa ve yıkıcı rekabet yaratmaktadır.

Bu örnekler ve üst üste binen parçalar, elbette ki hükümetin çok katmanlı yapısını yansıtmakta ve sırf bu nedenle büyümektedir. Yerel yönetimlerin çoğalmasından kaynaklanan yüksek maliyetler ile vergiler sorunu bir yana, bu tür çekişmeler haraççıların burunlarını kanuna sokmalarını sağlayan rekabetçi bir "himaye" sistemine yol açmaktadır. Bir önceki on yılda "uydu kentler"in artmasının temel nedeni "himaye"nin taşra şeriflerinden ve siyasi baskıya ile paraya (şehir polislerinden) daha açık olan bölge polislerinden kolaylıkla sağlanmasıdır.

Genellikle varoşların hızla büyümesiyle ortaya çıkan "yatakhane şehirler"in genişlemesi yeni sorunlar yaratmaktadır. Örneğin Boston'da tam 800.000 kişi oturmaktadır. Massachussetts nüfusunun ise, yüzde 55'i (yaklaşık 2.500.000 kişi) şehrin yirmi mil uzağında yaşamaktadır; bunların da çoğu, şehre günübirlik gelmekte ve bilinen trafik sorunları yanında birçok durumda suç sorunlarına da neden olmaktadır. Boston'da suç nedeniyle tutuklanan bütün şahısların yaklaşık üçte biri, bu şehirde oturmayan kişilerdir. Bölgenin yoğunluğundan dolayı, bu oran hiç şüphesiz ülkenin diğer şehirlerinden daha yüksektir. Vergi yükünün dağılımı ve şehir, ilçe ve kasaba polisinin iç içe geçmiş olması akıl almaz idari sorunlar yaratmaktadır.

Birçok büyükşehirdeki köhneleşmiş ve geleneksel yapısından

dolayı yürümeyen emniyet teşkilatı, verimliğin temel olduğu iş dünyasında yaygın olan basit organizasyonel prensipleri benimsemekte başarısız olmuştur. Emniyet teşkilatı, polis kuvvetlerini elden geçirmek yerine, —yeni sorunlarla baş edebilmek için— genellikle sayısı hızla artan belirli hizmetler ile uzmanlaşmalara yönelmektedir. New York'ta, örneğin Smith'in idare araştırmasında belirttiği gibi, "emniyet yapısı genel personel prensiplerinden gerçek bir yardım almaksızın, teknik hizmetler teşkilat planına sıkı sıkıya bağlı kalmıştır."

Özerk yönetim aşırı uçlara varırken, çok az gözlemci ulusal bir polis kuvveti taraftarı olmuştur. Bu arada belirtilmesi gerekir ki, FBI adam kaçırma konusunda temel sorumluluğu üstlendiğinde, suç neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Fakat J. Edgar Hoover'in ilk defa belirttiği gibi, ne herhangi bir milli emniyet teşkilatı on binlerce cemaatin muhtelif sorunlarıyla, ne de fazlasıyla bürokratikleşmiş bir ulusal emniyet teşkilatı bölgesel şartlarda ortaya çıkan yüz binlerce sorunla baş edebilir. Ancak, metropoliten ve mahalli hatlarda, emniyet teşkilatının yeniden planlanması gerekmektedir. Bu iş kendiliğinden halledilemez, eyaletlerin kendi siyasi-idari yapılarının yeniden planlanmasının bir parçası ve bölümüdür.

Haraçlardaki Azalma

Buraya kadar, "organize olmayan" bir suç olarak yasadışı kazançları tartıştık. Taciz, hırsızlık, soygun vb. suçlar, genellikle şahıslar tarafından seyrek ve çeteler tarafından aralıklı olarak işlenen "serbest" vakalardır. Fakat suçta —Amerikan hayatını etkileyen— "büyük para," halkın yasadışı ve yasak istekleri için organize edilen bir hizmet sayesinde *düzenli* kazanç sağlama teşebbüsündedir: fuhuş, içki kaçakçılığı, kumar ve hatta endüstriyel haraççılık. Bu, bir "Amerikan Hayat Tarzı" olarak suçtur. Bu neden böyle olmuştur?

Kırk elli yıl kadar önce ticari fuhuş, hem yasadışı servetin hem polisin yolsuzluklarının temel kaynağıydı. Kötü şöhret salmış şatafatlı evler New York'un meşhur Tenderloin bölgesinde ve Chicago Çevre Yolu'nun transit hattında bulunmaktaydı. Yirminci yüzyılın meşhur skandalları, Peder Parkhurst'ün New York'un

batakhaneleri boyunca yaptığı geziden ve Tom Dewey'in New York'un kötü efendisi Şanslı Luciano'yu tutuklamasına kadar, fuhuşla alakalıydı.

Bugün, Birleşik Devletler'de düzenli olarak faaliyet gösteren fuhuş yuvaları sadece birkaç büyükşehirde bulunmaktadır. San Francisco'nun meşhur Barbary Sahili kapanmıştır. 1938'de, polis tahminlerine göre, yaklaşık 1.600 hayat kadını çalışmaktaydı. 1950'ye gelindiğinde, San Francisco'da aleni faaliyet gösteren birtakım müesseseler bulunmaktaydı. Fakat California Suç Komisyonu ayrıntıları açıkladı ve fuhuş son nefesini verdi.

Organize fuhuşun çöküşü birçok nedene bağlanabilir. Fuhuş yuvaları teşhirden kaçmak için sürekli taşınmak zorundaydı ve savaş boyunca (konut kıtlığından dolayı) bu müesseseleri devam ettirmek daha zor bir hâle gelmişti. Özellikle kız çocuklarını vahşice istismar eden Luciano davasındaki açıklamalardan sonra, fuhuşun korunmasına karşı duyulan tepki, işletmecilerin polis koruması sağlamasını daha da zorlaştırmıştır. Ve sırf bir iş olarak fuhuştan elde edilen kazanç, kumar ve diğer haraççılık işlerindeki riskler ile para kazanma imkânlarına göre, haraççılara cazip gelmemiştir.

Fuhuş bir süre için metropoliten merkezlerinden çekilmiş ve polis korumasının daha kolay olduğu "uydu kentler"de gelişmiştir. Cincinnati'de nehir boyunca Newport ve Covington, Chicago'da güneyde Calumet City, Detroit'de nehir boyundaki Fairmount yoluna yakın Mt. Celemens, St. Louis motelleri vardı. Bu mekânların birkaçı bugün faaliyet göstermektedir. Mt. Clemens ve Miami bölgesindekiler gibi, birçoğu savaş sırasında temizlendi. New Port ve New Orleans'daki mahalleler, Kefauver soruşturmasının ardından kapandı. Alabama'daki Phoenix City, eyalet polisi tarafından kapatıldı. Chicago'da, son döneme kadar, idari bölge hâkimi Gutknecht'e göre, asıl şehir sınırları dışında kumar ve fuhuşun halen arttığı yetmiş sekiz mekân bulunmaktaydı, fakat Chicago Üniversitesi'nde eskiden bir sosyolog olan Joseph Lohman'ın yeni şerif olarak seçilmesi kapanmalarına yol açtı.

Ahlak anlayışındaki değişmeler, gençler arasında daha serbest cinsel ilişkiye izin vermektedir. Ve evlenme yaşının düşmesi, ticari sekse duyulan talebi azaltmıştır. Fakat hayat kadınlığı tamamen ortadan kalkmamıştır. Birçok şehirde müşterilerin referansla partner bulduğu "randevu evleri" çalıştırılmaktadır. Büyükşehir-

lerdeki barlarda, müşterilerden içki ısmarlamalarını isteyen "konsomatrisler" vardır. Bugün derme çatma moteller, genelev olarak hizmet vermektedir. Kuzey Batı'da bazı bölgelerde, büyük federal baraj ve inşaat projelerinin yakınlarında, karavanlarla ticari fuhuş faaliyetlerine rastlanmaktadır. *Fakat* ülke genelinde polis koruması altında zincirleme faaliyet gösteren *organize* bir iş olarak fuhuş, Amerikan hayatından çıkmıştır.

Kırklarda yasadışı kazancın temel kaynağı olan kumar, hatırı sayılır bir şekilde azalmıştır. Yıllar önce Miami Beach'in okyanus tarafındaki beş millik hat boyunca neredeyse her lüks otelde, at yarışı sonuçlarının sokaktan duyulacak kadar yüksek sesle söylendiği bir hoparlör sistemi vardı. Mayolu turistler havuzun kenarına oturup kendilerine içki getiren garsonlara bahislerini verirlerdi. Kumar oynamak istediklerinde limuzinlerle birtakım gösterişli gazinolara giderlerdi. Miami Beach'deki belediye görevlerine düzenli olarak bir "belediye bahisçisi" getirildi. Miami çevresinde köşe başlarında, bilardo salonlarında, sigara tezgâhlarında ve ganyan bayilerinde bahisçilik alabildiğine serbestti. Bugün bu mekânlar tamamen kapanmıştır. Hoparlörler sessizdir. Kumar oynanan yerler kepenkleri indirmiştir.

Işıltılı bir gece kulübü olarak Miami ile aynı seviyede olan New Orleans, özellikle Huey Long'un kumar makinelerini ve kumar "imtiyazlarını" Frank Costello'ya verdikten sonra daha bir sönük kalmıştır. Şovlarının ihtişamı ve kumar hisselerinin büyüklüğü bakımından ülkenin önde gelen gece kulübü olan Costello-Kastel Beverly Club 1951'de ışıklarını söndürmüştür. On yıl önce şehir merkezi boyunca caddelerde yürüdüğünüzde at yarışı sonuçlarının ilan edildiği hoparlörlerden asla kurtulamadığınız halde, bugün bahisçilik hemen hemen önemsiz bir iştir. Bugün New Orleans'da veya Jefferson ile St. Bernard mahallelerinde, kumar makineleri artık eskisi kadar kolay bulunmamaktadır.

Brooklyn bahisçisi Harry Gross'un bir zamanlar polise koruma parası olarak 1.000.000$ ödediği ve Frank Erickson'un ülkedeki en büyük ganyan bayiini yönettiği New York'ta halen kaçak bir bahisçi bulunabilir, fakat düzenli büyük at yarışçıları büyük bahislerin sığındığı Montreal'i aramak zorundadır.

Kumar, savaş boyunca gelişti; çünkü sıcak paranın ve karaborsa gelirlerinin uygun bir pazara ihtiyacı vardı. Fakat daha genel olarak kumar, seyahatin yerine geçen bir heyecandı. Tüketici

alışkanlıklarındaki değişiklik, bu dönüşümün itici bir gücü olmuştur. Kefauver soruşturmasının ardından, Federal faaliyet de bir faktördür. 1952'de Kongre, kumarbazları tescile ve gelir beyanına zorlamıştır. Federal ajanların da devreye girmesiyle bölgesel koruma yetersiz kalmıştır. Federal ajanlar, bölgesel polis karakollarına haber vermeden bahisçi baskınlarına başlamıştır. Bu baskınlar, korumanın temeli olan uyarı sistemini çökertmiştir. Bahisçiliğin halen yapıldığı yerler bölgesel, küçük ölçekli ve bağımsız kişiler tarafından yönetilen yerlerdir.

Emeğin Ahlaki Düşüşü

1957-58'deki McClellan Komitesi soruşturmaları, işçi hareketindeki olağanüstü suistimal dalgasını ortaya çıkardı. Fakat zorunlu bir ayrım açıkça belirtilmelidir. Ortaya çıkan olaylar —kamyon şoförleri ve restoranlarda çalışan kesim dışında— haraççılık değil yolsuzluk olaylarıydı. Düzinelerce sendikada işçi liderleri, sendikaya kendi malıymış gibi davranmıştı. Kişisel amaçlar için para savurmuşlar veya sendika fonlarını arkadaşlarının ya da kendilerinin kişisel yatırımları için kullanmışlardır. Ancak 25-30 yıl öncesiyle karşılaştırıldığında, endüstriyel haraççılık azalmıştır. Bir dönem çeteler bay bayan giyim sanayisini, temizleme ve boyama işlerini, mal piyasalarını ve gıda sanayisini ele geçirmişti. George Browne ve Willie Bioff, tiyatro ve Hollywood sendikalarını yönetmiş, nüfuzlu stüdyo sahiplerinden düzenli olarak para sızdırmıştı. Joey Fay, Batı'da inşaat sektörüne hâkimdi. George Scalise, İnşaat Hizmetleri sendikasını kontrol ediyordu. Yasaklama'nın ardından yeni gelir kaynakları arayan haraççıların sendika alanına bir giriş yolu bulmalarıyla emek alanına hücum başlamıştır. Fakat önemli bir nokta belirtilmelidir: haraççılar, kaotik rekabetin sürdüğü küçük, birim ölçekli endüstrilere girebilmişlerdir. Çünkü haraççılar, hiçbir firma ya da firma grubu endüstriyi organize veya rasyonalize edemediğinde girebilmektedir.

Sevkiyatları kontrol etmedeki stratejik konumundan ve şahısların küçük hâkimiyetler kurmalarına imkân sağlayan âdem-i merkeziyetçi kontrolünden dolayı, haraççılık için en büyük potansiyel Kamyon Şoförleri Sendikasıdır. Kamyon Şoförlerinde, istikrar ve haraççılık arasında ince bir çizgi vardır. Bu, en iyi şekil-

de, otomatik satış makineleri ve parayla çalışan otomatik müzik kutusu endüstrilerinde görülmektedir. Cleveland'de, örneğin endüstri Gramofon Tüccarları Birliği, Otomatik Satış Makineleri Hizmetleri İşçileri ve Kamyon Şoförleri Lokali 410 tarafından kontrol edilmektedir. Tek kişilik bir işin başında, birtakım otomatik müzik kutularını kiraya veren, imtiyazlar kazanan ve makineleri kendisi servis eden bir kişi, derneğe ve sendikaya üye olmak ve her ikisine de aidat ödemek zorundadır. Otomatik müzik kutusu toptancıları ve dağıtımcıları, mallarını sadece dernek üyelerine satmak veya kiralamak zorundadır. Aksi halde sendika tarafından boykot edilirler. Aslında bu, sendika tarafından yönetilen bir tekeldir. Sendika başkanı, 1949-50'de işverenler cemiyetini yöneten William Presser'dır. 1951'de sendika başkanı olmuştur. Bölgede bir güç olan Presser, Cleveland Kamyon Şoförleri Bölge Konseyi ve Ohio Kamyon Şoförleri Konseyi başkanıdır.

Taşımacılık endüstrisinin, Beck ve Hoffa yönetiminde "rasyonalizasyon"uyla birlikte, haraççılık ilginç bir şekilde endüstrinin yakasından düşmüştür. Rasyonalizasyon sürecinde anlaşmalar, artık bölgesel değil yaklaşık 11-12 eyalet genelinde standart olarak yapılmaktadır. Böylece, işverenin ve rakiplerinin maliyetleri sabitlenmektedir. "Kenar bölgeler" oldukça kârlı olabilir. Bir eyalette, örneğin bir barda veya dükkânda bulunan ve mekân sahibine aylık elli sente satılan her otomatik müzik makinesinin üzerinde *Teamster* etiketi taşıması gerekmektedir. Bu bölgedeki 10.000 makine, maaşlarına ve masraflarına ilaveten Kamyon Şoförü bayilerine aylık 5.000$ gelir bırakmaktadır. Korunacak böylesine kolay bir yatırımı olan destekçiler üzerine siyasi bir mekanizma kurulduğunda, küçük haraççıları yerinden çıkartmak kolay değildir.

Bazı bölgelerde bir zamanlar haraççılık olan şey kurumsallaşmıştır. Bu, özellikle aslında müteahhidin "kukla patronu" olan işyeri temsilcilerine genellikle hizmet karşılığı düzenli tazminatlar ödendiği inşaat sektöründe geçerlidir. Benzer bir düzen, yükleme haraçlarının bir hayat tarzı olarak kabul edildiği ve maliyetlerin kamuya yansıtıldığı liman bölgesinde bulunmaktadır.

Daha önemlisi, "iş" yaşamına otuz yıl veya daha önceleri başlamış birçok eski tarz haraççı, doğal olarak yerleşmek ve (dövülmekten öldürülmeye kadar) hayatın risk unsurlarından uzak durmak istemektedir. Bu şahıslar, genellikle sendikalardan özel

koruma veya imtiyaz kazanan "meşru" işlere yatırım yapmışlardır. Hazır giyim, taşımacılık, biracılık, madeni para satıcılığı ve restoran sektöründe durum böyle olmuştur. Burada artık sorun meşru ve gayrimeşru arasındaki çizgi değil, ahlaki ve gayriahlâkî arasındaki çizgidir.

Ciddi endişe kaynağı olan şey, işçi hareketindeki bu kadar çok haraççılıkla birlikte, ahlaki tavrın keskin düşüşü ve yolsuzluğun yükselişi değildir. Bu, birçok farklı şekil alabilir. Şaşırtıcı sayıda sendika lideri, bir yandan ticari faaliyetlerde bulunmaktadır. Bunlar, yasal kuruluşlardır. Fakat etik bir çizgi çekmek zordur. A.İ.F. (Amerikan İşçi Federasyonu) yerel et doğrayıcılarının patronu, New York'ta meşhur bir et lokantası işletmektedir. Bir Orta Batı B.O.İ-E.O.M. (Birleşik Otomotiv İşçileri-Endüstriyel Organizasyon Meclisi) görevlisi, sendikayla sözleşmesi olan şirketlere dikim için spor malzemeleri satan bir mağaza yönetmektedir. Kamyon Şoförleri sendikasının iki önemli görevlisi olan Hoffa ve Brennan'ın eşleri, büyük bir nakliyeci tarafından kurulan sahte bir nakliye şirketinden 60.000$ kâr payı almışlardır. Birtakım işçi liderleri ağır bir "merdiven altı faaliyeti" ile bir "işçi gazetesi" çıkartarak ülkenin her tarafındaki işverenlerden reklam alan bir yayıncılık şirketinin hisselerine sahip olmuştur. At yarışlarındaki skandallar, çeşitli işçi liderlerinin işçi danışmanı olarak ücret bordrolarında göründüklerini ortaya çıkarmıştır. Refah fonu ifşaları, yüzlerce sendika görevlisinin nasıl yüksek aylıklar aldıklarını veya vakıf fonlarından komisyon paralarını nasıl cebe indirdiklerini göstermiştir.

Bu tür davranışlar, işçi liderlerinin çoğunlukla sonradan görme olduklarını ve tek tabancaymış gibi davrandıklarını göstermektedir. İşçi lideri, Amerika'da "kendinden menkul" son insanlardan biridir. Çok az sayıda sendika başkanı avukat veya uzman olarak "dışarıdan" gelmiştir. Hemen hemen hepsi aşağıdan gelmiş ve birçok sendikada —herhangi bir Jersey hapishanesindeki kadar şiddetli— kıran kırana bir iktidar mücadelesi yaşanmıştır. Bu insanlar genellikle, köşelerin tutulduğu ve "kolay para" kazanılan ya da sendika liderinin benzer bir tavır almasını sağlayan kinizmin hâkim olduğu endüstrilerde bulunmaktadır.

Haraççılık devam ediyorsa, müşterinin hizmet ihtiyacından veya gizli bir anlaşmayla biraz kazanç sağlama gücünden dolayıdır. Aslında bir haraççı, ister sendika derneği ister siyasi bir pat-

ronun koruması olsun, ancak siyasi bir korumayla varlığını sürdürebilir. Kumarbaz Joe Adonis ve ortağı Willie Moretti, Fiorello LaGuardia tarafından New York'tan sürüldüklerinde nehrin karşısındaki Jersey'e taşındılar. 1953'teki özel bir soruşturma, Moretti'nin "koruma" için Vali Driscoll'ün bir yardımcısına 286.000$ ödediğini göstermiştir. Longy Zwillman'ın* bir ortağı olan Joseph Bozzo, Cumhuriyetçi eyalet komitesine 25.000$ "borç" vermiştir. Bu koruma geri çekilmeden haraççılık ortadan kaldırılamaz.

Amerikalılar, tipik olarak, haraççı sorununa ahlaki bakımdan yaklaşmıştır. Ve reform hareketleri, siyasi hayat aracılığıyla ritmik olarak yollarını kapatmıştır. Fakat haraççılık, toplumun birtakım ihtiyaçlarını karşılayan bir "marjinal iş" şeklidir. Ve genellikle parya mesleklerinde olduğu gibi, toplumdaki marjinal gruplar tarafından ve marjinal bir iş olarak yapılmaktadır. Bu nedenle haraççılar, daha çok yabancı doğumlu ve ikinci nesil Amerikalılar arasından çıkmaktadır.

Yasadışı istekler her zaman var olabilir. Fakat meşru veya gayrimeşru tanımları, ahlaki anlayışa ve toplum âdetlerine göre değişir. Suç sorunu, insan doğası hakkındaki basmakalıp bilgilere değil, kazanç sağlama yöntemlerinin *organize* edilme yollarına dayanmaktadır.

Şiddet Gösterisi

Kanıtlar, her ne kadar yetersiz olsa da, bugün Birleşik Devletler tarihinde önceki dönemlerde olduğundan daha az suç işlendiğini gösteriyorsa, günümüzde hayatın her zamankinden daha *şiddetli* olduğu *görüşü*'ne bir açıklama getirmek nihai meseledir. Modern hayatın —toplumsal bağları koparmasından ve her geçen gün daha fazla gerilime yol açmasından dolayı— artan oranda şiddet gösterileri ile sadizme neden olması, stres düzeyini arttırması ve daha çok parçalanmalara yol açması, ahlakçının standart klişesidir.

Yüz veya elli yıl önceki hayata bakarak bugünün şartlarını kar-

* New Jersey'de otomatik satış makinesi işine hâkim "saygıdeğer" bir işadamı olan yasak içki kaçakçısı Zwillman, gelir vergisi kaçakçılığından federal suçlama altındayken 26 Şubat 1959'da intihar etmiştir.

şılaştırmak için endeksler oluşturmak zordur. Goldhamer ve Marshall tarafından yapılan *Psikozlar ve Uygarlık* adlı bir Rand araştırması, yüzyıl önceki delilik miktarının bugünküyle aynı olduğu şaşırtıcı sonucuna ulaşmıştır. 1840'larda Massachusetts hastanelerine kabul edilenlerin oranları günümüzdekilerle karşılaştırılmıştır. ("Mania," "melankoli" ve "şüphe saplantısı" olarak bilinen bozuklukların ayrıntılı tanımları, bunların günümüzdeki manik-depresif ve şizofrenik psikozlarla benzer olduğunu göstermektedir; bu nedenle denklikler kurulabilir.) Yazarlar, yaş karşılaştırmaları yaparak, elli yaşına kadar akıl hastalıkları nedeniyle hastaneye kabul edilenlerin oranlarının genellikle şimdikiyle aynı olduğunu belirtmektedir. Elli yaş üstü grupla ilgili temel fark, yüzyıl önce yaşlıların bakımının bugünkü gibi akıl hastanelerinde değil, ailelerinin yanında yapılmış olmasıdır. Diğer bir deyişle, stres, akıl sağlığı, vs. hakkındaki görüşler deliliğin değil ona olan *ilgi*'nin arttığını göstermektedir.

Şiddet sorunu farklı bir şeydir. Amerikalıların *kişisel yaşamlarında*, edebiyatta, sinemada, tiyatroda vs. daha çok şiddet "gösterisi" bulunurken (ve yirminci yüzyıl hayatının korkunç gerçeklerinden biri olarak toplama kamplarında, savaşlarda vs. "şiddetin bürokratikleştirilmesi" yaşanırken), şehrin gündelik rutininde yüz veya yüz elli ve hattâ yirmi beş yıl öncesine göre daha *az* şiddet olayları yaşanmaktadır. Bu yargıyı ispatlamak için, New York ve San Francisco'daki hayatın güncel kayıtlarına bakmak yeterlidir.

1850'lerde, Broadway'den "bir taş atımı" mesafede bulunan en berbat yerlerden biri New York'taki Five Points'ti. Polisler buraya ikişerli gruplar hâlinde ve daima silahlı olarak girerlerdi. Saygıdeğer New Yorklular, gündüz bile bu bölgeden uzak dururlardı. . . Katillerin, hırsızların, hayat kadınlarının ve çalıntı mal alıcılarının buluşma yeriydi." Five Points'in hükümdarı, (büyük bir haydut çetesini harekete geçirerek seçimler süresince seçim bölgelerinde terör estiren ve kendisine batakhane, kumarhane vb. faaliyetleri için yasal dokunulmazlık sağlayan) Fernando Wood'u Vali yapan "Şef" Isaiah Nynders'dı.

1835'ten 1870'e kadar tuttuğu günlükleri on dokuzuncu yüzyıl toplumsal tarihinin büyük kaynak kitaplarından biri olan önemli bir New York avukatı George Templeton Strong, 1869 yılı için günlüğüne şöyle yazar: "12 Şubat . . . Şiddet suçları —hırsızlıklar, yol kesmeler, soygunlar, cinayetler— son zamanlarda eşi

benzeri görülmemiş şekilde artmıştır . . . bu geceki *Post* 'saygıdeğer vatandaşların gizli toplantıları'ndan ve *bu* bölgede ve diğer bölgelerde harekete geçmeye hazır ve çoktan organize olmuş İhtiyat Komiteleri'nden bahsetmektedir. Fena halde bir *Vehmgesicht*'e ihtiyacımız var."

Bir yıl sonra Strong, hiddetle bir kazayı kaydetmektedir: "25 Ocak, Salı. Geçen akşam saat on buçukta [Franklin Huges] Delano, John Astor'un verdiği bir akşam yemeğinden evine dönerken Beşinci Cadde'yle On Birinci Sokağın birleştiği köşede üç kişi tarafından saldırıya uğradı ve soyuldu. Tabii ki hiç tutuklanan olmadı. Suç hiç bu kış olduğu kadar cüretkâr, olağan ve pervasız olmamıştı. Çok az suçlu yakalandı ve çok azı cezalandırıldı. New York'ta belediye kanunu bir başarısızlıktır ve çok geçmeden hepimiz nefsi müdafaa kanununa geri dönmek zorunda kalacağız."

Ülkenin diğer tarafında, San Francisco'da olaylar aynı şekilde şiddetliydi. *Herald,* 1855'de şöyle şikâyet ediyordu: "Şehrimizde bazı noktalar en başıboş erkek ve kadınların istilasına uğramıştır... Hava kararduktan sonra Pasifik Caddesi'nin üst kısmı hırsızlarla, kumarbazlarla, aşağılık kadınlarla, sarhoş gemicilerle doludur." Bunlar Barbary Sahili'nin binlerce barında, kumarhanelerinde ve batakhanelerinde toplanmaktadır. 1860'ların çağdaş kayıtlarının bir derlemesi olan San Francisco *vakayinameleri*, şehir merkezinin rıhtım bölgelerinde "hava kararduktan sonra sokakta yürüyen hiçbir düzgün insanın güvende olmadığını; diğer yandan, gece gündüz fark etmeksizin günün her saatinde malının ve mülkünün kundakçılık ve soygunculuk tehlikesi altında olduğunu," bildiriyordu. 1860'dan 1880'e kadar Barbary Sahili'nde en az bir cinayet işlenmediği veya sayısız soygun yapılmadığı bir gece yoktu. Barbary Sahili'nin "şöhreti" ile genelevlerinin ve "barakalarının" ünü her tarafa yayılmıştı. Ve altmış yıl boyunca, şehir Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde temizlenene kadar, ticari fuhuş ve suç, kısmi bir kanunsuzluk statüsünün keyfini sürdü.

Fuhuşun korunmasının yanı sıra yozlaşmış siyasetçiler ile polis arasındaki bağlantılar, yetmiş beş yıldan fazla bir zamanda suçun temel özelliklerinden ve şehir merkezlerinin sokaklarındaki şiddetin asıl kaynaklarından biriydi. New York'ta, sayısız reform so-

---

* *Vehme* on altıncı yüzyılda suçlar konusunda "insanlara adalet" dağıtan gizli Alman mahkemeleriydi. Bunlar ihtiyat komiteleri için bir modeldi.

ruşturmasının gösterdiği gibi; Tammany Derneği, emniyet ve yeraltı dünyası aleni bir ittifak hâlindeydi. Tammany, seçim bölgelerini yönetmek için çeteleri kullanıyordu ve yeraltı dünyası da polis tarafından korunuyordu. 1910'larda New York'taki en ünlü iki çete, (gerçek adı Paul Vaccarelli olan) Paul Kelly ile Monk Eastman tarafından yönetilmekteydi. Kelly'nin çetesinin, bin beş yüz üyesi olduğu söylenmekteydi. Eastman'in listesinde ise, bin iki yüz kişi vardı. İki çete birbiriyle bozuştuğunda öyle korkunç bir kan davası oldu ki, iki yıllık bir gerilla savaşının ardından, İkinci Cadde ile Rivington Sokağı'nda bir gece yüzlerce gangsterin katıldığı bir meydan savaşı yaşandı.

Batı Harlem'deki genç çete savaşları, Bronzeville'deki aralıklı şiddet olayları veya Kuzey Sahili'ndeki sokak kavgaları ne kadar korkunç olsa da, bugünkü şiddet olaylarının sayısı 30-40 yıl öncesinin ilkel sokak kavgalarına asla yaklaşamaz.

Modern hayatın kişisel boyutta daha çok şiddet barındırdığı iddiası, genelde edebi bir kurgu olabilir. Edebiyat dergilerinde geniş yankı uyandıran ünlü bir makalesinde George Orwell; suç romanlarındaki standart karakterin, beyefendi bir hırsız olan Raffles'den Faulkner'in *Kutsal Sığınak*'ındaki (*Sanctuary*) Popeye karakterine ya da James Hadly Chase'nin *Bayan Blandish İçin Hiç Orkide Yok*'undaki (*No Orchids for Miss Blandish*) haydutlara doğru kaydığını belirtmiştir. Orwell, roman kurgusundaki bu değişimin, toplumdaki bir değişimi yansıttığını düşünmüştür. Ancak bu daha çok tarihsel gerçeklikteki veya bir anlamda edebiyatın "demokratikleşmesindeki" bir değişim değil midir? Belki de asıl mesele, toplumun değişmiş olması değil edebiyatın hayatı yakalamış olmasıdır.

Yüz elli yıl önce sınıflar arasındaki sınırlar sosyal ve ekolojik olarak çizilmişti. Eski dönemlere ait, şehrin ağaç gölgeleri altındaki huzurlu yerlerinin "nostaljik" hatıraları, zamanda olduğu kadar mekânda da o kadar çok bozulmamıştır. Çünkü şehrin sınırları birbirine komşu semtlerle öyle bir çizilmiştir ki, birbirini farkında olmayan her bölgedeki veya sınıftaki insanların yanı sıra suç ve asayiş bir arada var olabilmektedir.

Sınıfların ahlak kuralları ve hayat tarzları, güçlü biçimde birbirine zıttır. Şiddet, genellikle Defoe'nun Londra'sındaki veya George Templeton Strong'un New York'undaki gibi, aşağı sınıf hayatının coğrafik sınırlarıyla kısıtlanmış temel bir aşağı sınıf feno-

menidir.

Son kırk yılda, sınıf hatlarında kültürel ve ekolojik bir bulanıklık olmuştur. Ve bu bulanıklık ile sınıfların bu karmaşasında, şiddetin değil şiddet içeren yaşam boyutlarının farkındalığı artmıştır. Sinemaların ve diğer araçların çoğalmasıyla, seyirci kitlelerinin de artması sayesinde, orta sınıfın büyük kesiminin mahrum kaldığı hayatın bütün alanlarına açılan "pencereler" genişlemiştir. Bu "pencerelerin" genişlemesiyle, şiddet gösterilerine yansıyan hayali deneyimlerden zevk alma durumu da ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, bir zamanlar eli kolu bağlanan şiddet duvarlardan atlamışsa, şiddet olaylarının arttığı doğru değildir.

Teologların söyledikleri gibi, suç bizzat insan kusurunun bir işaretidir. İnsanlar, daima birbirlerinin zayıflıklarına hayıflanırlar. Ve her çağ, görünen manzara karşısında korkuyla haykırır. Fakat "mutlak" olandan nispi olana gidilirse, (sosyologların sorması gerektiği gibi) bugün herhangi bir yerde daha çok veya daha az suç olup olmadığı, suç şekillerinin değişip değişmediği ve değiştiyse neden değiştiği gündeme geldiğinde, cevaplar efsanelerde değil gerçeklerde aranmalıdır.

9.
BÖLÜM

Haraca Boğulan Liman İşçileri: *İktisat ve Siyaset Ağı*

Yirminci yüzyılın düzenli ticari faaliyetlerinden çok on dokuzuncu yüzyılın kavgacı paragözlüğünü hatırlatan eskilerden kalma bir dünya olan New York limanı, çelik bir bariyerle ve gemi bölmelerinden bir duvarla şehrin geri kalan kısmından ayrılmıştır. Gölge hattını geçtiğinizde, boğa gibi "işveren patronların" hâkimiyetindeki, haraca boğulmuş sınır bölgesine adım atarsınız. Burada, karmakarışık bir İtalyan göçmen grubuyla, Slav ve zenci işçiler, huzursuz ve tedirgin İrlandalı gruplar arasındaki disiplini sağlamak için, gerektiği zaman yük kancası ve bıçak yardımıyla kaba kuvvet kullanılmaktadır. Burada rüşvet, tefecilik, ufak tefek gasp, hırsızlık, araklama ve cinayet, liman hayatının sıradan olaylarıdır. Pek çok dok, doğrudan ya da dolaylı olarak yerel liman sendikasına egemen olan iş alanlarını parselleyen ve haraçları yöneten gangsterler tarafından kontrol edilmektedir. Sendika başkanlığının yaptığı herhangi bir anlaşmaya alaycılıkla bakan alt tabaka, bazen bildiği tek şey olan gayri resmi grevi yapar, yani "ayaklarıyla oy verir" ve ardından (bu olayı, yerleşik çetelere meydan okumak için kullanan) muhalif haraç liderlerinin desteğine sığınır. Savaş sonrasındaki on yılda, nakliye şirketleriyle liman sendikası arasındaki bütün önemli toplu pazarlık anlaşmaları, işçiler tarafından reddedilmiştir.

Bu makalenin konusu, haraççıların hâkimiyetinin neden devam ettiğidir. Genel olarak cevap; bu endüstrinin iktisadi işleyişini, liman şehirlerine hâkim sendika ile kent soylu Demokratik

Parti mekanizması arasındaki tuhaf siyasi ilişkiyi, liman işçi grupları arasındaki etnik kökenleri, izole olmuş bir kitle olarak etraflarındaki şehir toplumundan şüphe duyan liman işçilerinin psikolojisini ve bizzat sendikanın "Çinli diktatör" yapısını anlamakla ilgilidir. Fakat bu unsurlar, sadece bir çerçeve sağlar. Ayırt edici olan şey, başlangıçta kısmen-meşru iktisadi bir fonksiyonu olan ve böylece yapıyı bir arada tutan toplumsal bir yapıtaşı görevi gören endüstri haraççılarının rolüdür.

Yolsuzluk ve endüstriyel haraççılık arasında gerekli ayrımı yapıyorum. Yolsuzluk; sendika fonlarının, ödeneklerin, rüşvetlerin, haraçların, vs. talan edilmesidir. Görevin suistimal edilmesinin veya suçlunun şahsi kazanç için diğerlerini gasp etmesinin bir şeklidir. Eğer maliyet çok yüksek olmazsa veya bu maliyet inşaat sektöründe olduğu gibi başkalarına kolaylıkla yansıtılabilirse, o zaman bu durum iş yapmanın kabul edilen bir yolu hâline gelir. Maliyetin aşırı yüksek olması durumunda ise, devlet müdahalesi talebine neden olabilir. Halbuki endüstriyel haraççılık —ağır bir bedelle— diğer aracıların yapamadığı, kaotik bir piyasayı istikrara kavuşturma görevi görür ve endüstriye belli bir düzen ile yapı sağlar. Endüstriyel haraççılık, sadece belirli bir tür iktisadi piyasada var olabilir. Oligopolcü bir tarzda faaliyet gösteren birkaç dev şirketin, endüstride düzenli bir fiyat sistemi kurduğu çelik, otomobil, kimya, kauçuk, vs. alanlarda var olamaz. Endüstriyel haraççıdan başka salt hiçbir kuvvetin endüstriye istikrar sağlayacak kadar güçlü olmadığı taşımacılık, hazır giyim, gıda, temizlik, boya, vs. gibi küçük ölçekli ve fazlasıyla rekabetçi yerel mal piyasalarında varlık gösterebilir. Bu durum özellikle endüstriyel haraççılığın geliştiği 1920'ler için geçerlidir. 1930'ların başlarında NRA yoluyla New Deal tarafından yasallaştırılan fiyat sabitlemesi, endüstriyel haraççılığın rolünü azalttı. Bugüne kadar kısmen iktisadi fakat zorunlu bir fonksiyon olan şey, günümüzde tamamen gereksiz bir zorbalık hâlini almıştır. Lepke ve Gurrah'ın hâkimiyetindeki hazır giyim alanında, restoran sektöründe ve endüstriyel haraççıların istilasına uğrayan benzeri endüstrilerde, işverenler ve sendika devletin yardımına başvurmuşlardır. Bu durum, otuzların ortasında New York bölge avukatı olan Tom Dewey'nin bir savcı olarak ilk defa nasıl önem kazandığını göstermektedir. NRA'nın ortadan kalkmasının ardından, bu alanların birçoğundaki sendikalar, endüstriye istikrar ve kontrol sağlama rolünü üstle-

necek kadar güçlülerdi. New York limanında haraççılık düzeni devam etti. Neden?

Bu makalenin tezi, limanların ayrıcalıklı iktisadi matrisinin, nakliyeciler ile haraççılar arasında bir uzlaştırma düzeni oluşturduğu ve sistemin devamını sağladığıdır. Bu ekonomik gereklilikler olmaksızın sistem çöker. Günümüzde iktidarın ve manipülasyonun büyüsüne kapılarak, genellikle bunların altında yatan iktisadi dayanak noktasını gözden kaçırıyoruz. 1953'de ve sonrasında New York limanının durumuna devletin, federal ajanların ve A.İ.F.'nin siyasi müdahaleleri, liman sendikasında değişen iktidar ilişkileri ile haraççılığa yol açan koşulların ortadan kaldırılacağı inancına dayanmaktaydı. Bu elbette ki Eisenhower ve Dewey hükümetlerinin, Cumhuriyetçilerin devletin işçi-işveren anlaşmalarından elini çekmesini belirtmelerine karşın, 1955 ve 1956'daki liman grevlerine olağanüstü müdahalelerini meşrulaştırılma yoluydu. Siyasi çaba başarısız oldu. Başarılı olsaydı bile, haraççılık düzeninin bozulması şüpheliydi. "Teknolojik" çevrenin (kelimeyi ekolojik, mekanize yükleme boşaltma teknikleri ve faaliyetlerin ekonomik yönlerini kapsayacak şekilde en geniş anlamıyla kullanarak) yeniden şekillendirilmesi ve rasyonalizasyonu yapılmaksızın haraççılığa neden olan koşullar devam eder. İşte bu makalenin göstermeye çalıştığı şey tam da budur. Eğer bundan sonra anlatılacaklar büyük ölçüde tarihse, o zaman, bu sosyolojik bir perspektiften yazılan bir tarihtir: haraççılığın sendikaların nasıl ayrılmaz bir parçası olduğunu açıklamak ve karmaşık bir toplumsal ilişkiler kümesini şekillendirmede özel bir tür piyasa rolü oynadığını göstermektir.

İktisadi Dayanak

New York'un, Birleşik Devletler'deki en büyük şehir olarak, hâkim konumunu olağanüstü limanına borçlu olduğu okul çocuklarının bile bildiği bir şeydir. Ülkenin gelişen ticaretinde, hiçbir şehir onun özelliklerini taşımaz: geniş ve derin kanallar ile buzdan arındırılmış sular ve nadiren sisli hava; büyük yük gemicilerinin karaya birkaç mil sokularak bir dizi geniş doğal limana, —koylara kıvrılan— korumalı haliçlere ve ulaşımı kolay sayısız rıhtımlar barındıran, seyrüsefere müsait nehirlere ulaşabilmelerini sağla-

mıştır. Bu nedenle, gemiciliğin New York'a gelmesi kaçınılmazdı. Deniz yolculuklarının sıklığı, yük alanının müsait olması, birbirine kavuşan birçok demiryolu hattı ve hazır bankacılık imkânları, limanı çok geçmeden hem yurtiçinden Avrupa'ya mal göndermek isteyen hem de yurtdışından Birleşik Devletler'e mal ithal etmek isteyen aracı kuruluşlar için cazip hâle getirmiştir. Ağır ticaretten dolayı, bankalar ellerinde büyük rezervler tutmayı âdet hâline getirmişlerdi. Bu nakit sermaye birikimi, New York'u ülkenin güvenlik ticaret merkezi yapmıştır. Yüzyılın sonunda New York, Birleşik Devletler'de ekonomik ve sosyal gücün en yoğunlaştığı nokta olmuştu. Şehir merkezindeki finansal gökdelenler ve onların mekânsal karşılığı olan Batı Yakası'ndaki alçak barakalar, finans ile ticaretin bu karşılıklı ibadetinin topografik bir sembolü olmuştur.

New York limanı yedi yüz millik dolambaçlı bir hat çizse de, limanın merkezi Manhattan'ın Batı Yakası'nda 4-5 mil boyunca sıralanan iskeleler ve yükleme alanlarıdır. Buraya okyanus aşırı yolculuk yapan gemiler yanaşır. Şehirde tüketilen, diğer şehirlere gönderilen veya yurtdışına ihraç edilmek üzere endüstriyel Batı'ya yollanan muazzam miktardaki kargo ve ürünün, yükleme ve boşaltma işlemleri burada yapılır. Ancak, Manhattan bir adadır ve kendine özgü handikapları vardır. Genel kargo tonajlarının büyük bir bölümünün dar Manhattan'da yapılmasına karşın, adada demiryolu hattına doğrudan bağlantısı olan bir karayolu ile bir tek vapur iskelesi bile yoktur. Demiryolu yükü, liman çevresinde dolanan mavnalar veya kamyonla gemilere taşınmalı veya gemilerden alınmalıdır. Fakat iskeleler arasındaki mesafe, hem okyanus aşırı yük gemilerinin yanaşması için hem de kargoları boşaltmak ya da yüklemek için (gemilerin yanı sıra) sefer yapan küçük mavnalar açısından da yetersizdir. Bu nedenle ağır yoğunluk ve gecikme, maliyetli vardiya harcamalarına neden olmaktadır. Ve iskelelerin darlığı, rıhtıma yanaşan gemilere büyük hasar vermektedir. New York'un iskelelerinin sadece birkaçına, kargo taşıyan on metrelik büyük kamyonlar sığabilir. Bundan dolayı, yükün büyük bir bölümü iskelelerin dışındaki kalabalık dar sokaklardan taşınmaktadır. Yoğunluk o kadar korkunç ve bekleme süresi o kadar uzundur ki; büyük motorlu taşıyıcı firmalar, metropolitan bölgelerinde, vapur iskelelerine yapılan sevkiyatlar için cezai faiz uygulamaktadır.

Bu çağdışı imkânların nedeniyle, bir zamanlar gemi işletmeciliğinde küçük bir faktör olan kıyı nakliye masrafları; birçok durumda gemilerin amortisman maliyetlerinin, mürettebat ücretlerinin, sigortanın, malzemelerin, genel giderlerin, bakım-onarım ve yakıt masraflarının toplamından daha fazla olmaktadır. Sevkiyat sırasında, geminin toplam harcamalarının yüzde 50'sine varan en büyük nakliye masrafları, kıyı boyunca yapılmaktadır. Eğer bir gemicilik şirketi kârlı bir sefer yapmak istiyorsa, limanda kalış süresi kısa olmalıdır; yani, hızlı bir yükleme ve boşaltma yapması ve denize çabuk açılması gerekmektedir. Bunun için de, hazır ve uyumlu bir işgücüne ihtiyacı vardır.

İŞGÜCÜ ARZININ DURUMU

Gemicilik, geleneksel olarak, "tesadüfi" bir faaliyettir. Endüstrisi, bizzat mevsimsel ve döngüseldir. İş hacmi; savaşlara, ticaret yollarındaki siyasi sorunlara vs. bağlıdır. Sevkiyat programları; hava şartlarına, limandaki gecikmelere, hacimli malların türüne vs. göre değişir. İşgücü talebi, limandaki gemilerin sayısına bağlı olarak büyük iniş çıkışlar gösterir. Nakliye şirketleri hızlı bir "trafik" sağlamak için, —ellerinin altında hazır bulunan, haftanın yoğun birkaç gününde uzun saatler boyunca çalışabilecek ve iş olmadığı zamanlarda da bir sonraki gemiyi sabırla bekleyebilecek— bir işgücü fazlasına ihtiyaç duyarlar.

İhtiyaçları düzensiz olduğu için birçok nakliye şirketi, doğrudan liman işçisi istihdam etmez. Fakat gemilerinin yüklenip boşaltılması için, tahliyeci aracılarıyla ton başına anlaşma yaparlar. Yaklaşık olarak almış tahliyeci şirket, bütün dok işçilerini kiralar ve deniz taşımacılığı hatlarıyla birlikte sendikalarla (ücret ve çalışma şartları konularında) pazarlık yapan New York Gemicilik Birliği'ni oluştururlar.

Tarihsel olarak, gerekli aşırı arzı yönetmenin yolu, "amele pazarı" kurmaktır; diğer deyişle, her türden geçici işçiyi limanda toplayarak aralarından seçim yapmaktır. Bir taksi şoförü, boştaki bir kamyon şoförü ve hatta görevdeki bir itfaiyeci ya da polis memuru için bu sistem, özellikle fazla mesai ücreti alınan hafta sonları ile akşamları ek birkaç dolar kazanmanın kolay bir yoludur. Böyle binlerce işçi, kısa ve düzensiz zaman aralıklarıyla lima-

na getirilmektedir. Ancak düzenli bir geçim kaynağı arayan bu binlerce işçi için, amele pazarı ortamı ve onun neden olduğu adam kayırmacılık katlanılamaz bir durumdur.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde istihdamın tamamı amele pazarı yoluyla yapılmaktaydı. Günde iki defa, sabah 7.55'de ve öğleden sonra 1'de (ve gerektiğinde akşam üçüncü bir defa) işçiler iskelenin önünde geniş bir yarı çember etrafında "hizaya" gelirler ve yarım günlük işler için bir "işveren patron" veya tellal tarafından seçilirlerdi. İşçilere günden güne nerede ihtiyaç olduğunu bildirecek resmi bir sistem yoktu. Bazı işçiler iskelelerdeki ilan tahtalarından, bazıları dedikodu yoluyla, bazıları günlük ve ticari gazeteleri takip ederek bilgi alırlardı. Eğer bir işçi sabah 7.55'de iş bulamadıysa, günün geri kalan kısmında iş bulma şansı çok azdı. Rıhtımda başka nerede iş olduğunu bilmeksizin, o iskelede boş oturmaktaydı. Başka bir iskeleye gitse bile, geç kalmış olma veya bir diğer geçici işçinin işi almış olması ihtimali yüksekti. Herhangi bir bilgi olmadığı için, işçiler her zaman iş aldıkları iskelede toplanırlardı. Böylece her iskelede veya belirli birkaç iskelede, bilenen bazı işçiler toplanmaktaydı. Hepsi zencilerden oluşan Lokal 968 gibi bazı liman işçileri lokallerinin belirli bir iskelesi yoktu. Çünkü onların Brooklyn rıhtımları, bir İtalyan lokali tarafından tıka basa doldurulmuştu ve grup üyeleri ya şehirde aylak aylak dolaşırlardı ya da Harlem'de kendi "işgücü piyasalarını" oluştururlardı.

Nisan 1942'de o zamanki Savaş Gemisi İdare başkanı Tuğamiral Land, amele pazarı usulünü verimsiz ve kaotik bularak şiddetli bir şekilde eleştirmişti. İşgücü kıtlığından dolayı ve güvenlik nedeniyle "amele pazarı," —yani bir gruptan rastgele işçi seçme düzeni— önceleri kendi çetesinin bulunduğu rıhtımda iş aramış olanlardan oluşan sabit ve düzenli çetelerin ortaya çıkmasıyla değişti. (Savaştan sonra düzenli çete sistemi Hudson Nehri boyundaki birçok limanda devam etti. Batı Nehri ve Brooklyn boyundaki diğerleri amele pazarlarına geri döndüler veya gezgin çeteleri kullandılar.)

Düzenli çete sistemi, yeni dayanışma şekilleri ortaya çıkardı. Ve savaştan sonra New York limanında grevlerin ortadan kalkması —yirmilerde, otuzlarda ve savaş sırasında hiç grev yoktu— bir tür istihdam düzeninin yerleşmesiyle mümkün olmuştur.

Amele pazarı, açıkçası nakliye şirketlerine, ihtiyaçları olan seyyar işgücünü sağlamıştır. Savaş sonrasının zirve yılı olan 1946'da,

toplam 60.000 liman işçisi rıhtımlarda istihdam edilmiştir. 1950'de nakliyeciliğin gerilemesinden dolayı, bu rakam 40.000'e düşmüştür. Bu, düzenli ve geçici işçiler dâhil olmak üzere, toplam işgücü arzıydı. Aslında tam gün liman işgücü, 16.000 ile 20.000 işçi arasındaydı. Geri kalanı seyyardı. Düzenli grubun sadece yüzde 5 ile 8'i arasındakiler yılda 20.000 saat çalışıyordu (yani elli haftada, haftalık kırk saatlik işgücü). Yüzde 20 ile 25 arasındaki işgücü, yılda 1.200 ile 2.000 saat arasında çalışıyordu. Geriye kalan yüzde 35 ile 45 arasındaki işgücü ise, yılda 700 ile 1.200 saat arasında çalışıyordu. New York liman işçilerinin düşük ve düzensiz gelir durumunun en basit göstergesi, bankaların ve finansal şirketlerin liman işçilerine kişisel borç vermemeleriydi. Liman işçileri, düşük gelirli kiracılar olarak, genellikle kamu ya da özel konut projelerine kabul edilmemekteydiler.

PATRON VE AMELELER

Amele pazarı sistemi, işin belirsizlik ve güvensizlikleri üzerinde durmuştur. Başlarında güçlü bir liderle, rıhtımdaki tüm işleri kendilerine ayarlayan gruplar ortaya çıkmıştır. Haraçlar çoğalmıştır. İki sosyal güvenlik kartına sahip bir işçi, bir yandan düzenli olarak çalışmaya devam ederken, diğer yandan da bir diğer kartla çalışarak sigorta parası almaktadır. Fazla mesai kartları, listeye sahte bir iş çetesi eklenerek ücret bordrosunu şişirmek için kullanılmakta ve ekstra para, işveren patron, mutemet ve ekip tarafından paylaşılmaktaydı. Tefeciliğin yanı sıra ücret bordrolarının bu şekilde şişirilmesi ve diğer parazit uygulamalar, o zamanda Birleşik Devletler endüstrisi dışındaki her yerde ortadan kalkmış olan "para çeki"* sayesinde mümkündü. İşçi, para çekini nakde çevirerek ödemesini alabilirdi. Ancak, elinde çek olan herkes aynı şeyi yapabilirdi. Ödeme gününden önce işi bırakan veya borçlarını

* Vasıfsız işçilere ödeme yapmak için kullanılan eski bir sistem. Bir işçiye çalıştığı her gün için bir para çeki verilirdi. Ve bu çekler hafta sonunda nakde çevrilirdi. Böylece defter tutma asgari düzeye indirilmiş ve sadece birkaç kayıt tutulmuş olurdu. Bir zamanlar hayat kadınlarına bu tarz bir ödeme yapıldığı için bu söz özellikle Dünya Endüstri İşçileri arasında aşağılama deyimi hâline gelmiş ve Upton Sinclair'in "korunan" basın üzerine yazdığı bir kitabının adı olmuştur.

ödemek için acil paraya ihtiyacı olan liman işçileri, çeklerini belirli bir yüzde karşılığında satmaktaydı. Yükleme ve boşaltma şirketleri haraca göz yumuyordu, çünkü işçileri büyük bir verimlilikle kullanan esnek işveren patrondan sağladıkları büyük faydanın yanında bunlar ufak miktarlardı.

Limandaki en önemli adam, işveren veya "tellal" patrondu. Aslında, işveren patron, bir işçibaşı olarak yönetimi temsil ettiği için; bütün işveren patronlar, Uluslararası Liman İşçileri Birliği (U.L.İ.B.) üyesiydi ve seçilmeleri yerel sendikalar tarafından dikte edilmekteydi. Bir nakliye veya yükleme-boşaltma şirketi, nadiren bir işveren patron belirleyebilirdi. Önemli bir kayırma işi olan seçim, tercihini bir arkadaşından yana kullanan sendika görevlisine bırakılmaktaydı.

İskelelerin çoğunda, işveren patronların sabıka kaydı olması sıradan bir durumdu. Bunun bir nedeni, büyük bir yükleme-boşaltma şirketinin konuya alaycı şekilde yaklaşan bir görevlisi tarafından şöyle açıklanmıştır: "Eğer baş belası bir sabıkalı ile sabıka kaydı olmayan iki kişi arasında seçim yapmak durumunda kalsaydım, tercihimi daha çok sabıkalı olandan yana kullanırdım. Neden biliyor musunuz? Çünkü patron olduğunda işçileri hizaya getirecek ve onların azami iş çıkarmalarını sağlayacaktır. İşçiler ondan korkacaklardır."

U.L.İ.B. DÜNYASI

Sendika, bu durumlara neden göz yumdu? Daha basitçe ifade edersek, Uluslararası Liman İşçileri Birliği (U.L.İ.B.) neden bir sendika gibi davranmadı? Amerikan sendikacılığının klasik şekli ve varoluş nedeni, *iş kontrolü*'dür. İş kontrolü, iş sayısını ya da iş arayan işçi sayısını sınırlamak ve iş tanımında eşitlik ile güvenlik sağlamak için bir kıdem sistemi oluşturmaktır. Birleşik Devletler'de çok az sendika, işçiler arasında iş için kıran kırana bir rekabete destek verir veya bir iş güvencesizliği durumuna göz yumar. U.L.İ.B., bunlardan biridir.

Cevap uzun zaman önce belliydi. 1939'da "Liman İşçileri Problemi" adlı bir eser yayınlayan Katolik rahip Monsenyör Swanstrom şunları yazmıştır: "Yalnızca durumun bir açıklaması olarak [sendika] görevlileri ve delegeler üyelik düzeyini yüksek tutmak-

tan menfaat sağlamaktadır." Sendika, işgücü fazlasını teşvik ederek, şirketlere yardım etmektedir. Sendika başkanlığı, amele pazarını kontrol ederek, işçiler üzerinde etkili olmaktadır.

Aslında, U.L.İ.B. bir sendikadan çok, her biri irili ufaklı bölgelere hükmeden bir Çinli diktatörler grubu gibi olmuştur. New York bölgesinde, bazıları el sanatları, diğerleri coğrafik temelli, her birinin 1.000-1.500 arasında değişen üyeleri olan yaklaşık yetmiş lokal bulunmaktadır. Bunlardan kabaca otuzu, genelde komşu olan bir veya bir grup iskelede, coğrafik yetki sınırlarına sahip liman lokalleridir. Ek olarak, U.L.İ.B. marangozlar, memurlar, murakıplar ve kereste işçileri, ambar işçileri, petrol işçileri, itfaiyeciler, römorkör mühendisleri, tahıl ambarı işçileri, kalafatçılar, mavna kaptanları ve "Yük Hayvanı Bakıcıları," "Tahıl Ambarcıları," "Deniz Marangozları," "Şeker Pancarcıları," "Tahıl Biçicileri" "Boru ve Halat Testi" çalışanları vs. gibi fantastik adlardan oluşan el sanatları lokallerini de içermektedir.

Bir lokal içindeki küçük üyelikler ve yüz yüze iletişim, küçük gruplar için kontrol kazanmayı ve "dayatmayı" mümkün kılmıştır. Sadık takipçiler için, düzenli işlerin kayırılan birkaç kişiye dağıtıldığı sıkı bir mekanizma kurulmuştur. Geriye kalan üyeler, ayrımcılıktan dolayı iş kaybetme korkusuyla sindirilmiştir. İlk defa bazı kayıtların tutulduğu savaş sonrası yıllarında, sadece yedi lokalde gizli oylama yoluyla düzenli seçimlerin yapıldığı ortaya çıkmıştır. Diğerlerinde, açık oylama yapılmış veya hiç oylama yapılmamıştır.

Demokrasinin ihlal edilmesi, sadece lokallerde değil seçim bölgelerinde de yaygındı. New York bölgesindeki liman lokalleri; liman işçilerinin, kontrolörlerin, kargo tamircilerinin vs. sorunlarıyla ilgilenen bir Belediye Meclisi'nde toplanmıştır. Fakat bölgede siyasi olarak seçim hilesi yapılmıştır. Sahte üyelerden oluşan çok sayıda liman lokali oluşturulmuştur. Her türlü faaliyet Belediye Meclisi tarafından onaylandığından, kurala uymayan lokaller kolaylıkla oy kaybetmektedir. Önemli grev meselelerinde çağdışı bir oylama sistemi, en üst düzey görevlilerin seçim sonuçlarını manipüle etmelerini sağlamıştır. Bir seçim yapılacağı zaman, Maine'den Virginia'ya kadar sendika lokallerinin her birine seçim sandığı yerleştirme âdeti vardı. Oy toplamları seçim sonuçlarının tablolar hâline getirildiği Uluslararası Birlik ofislerine telefonlarla bildirilir, sonuçlar duyurulur ve oy toplamlarının alındığına yöne-

lik onay mektubu her lokale gönderilirdi. New York Eyalet Araştırması kurulunun raporuna göre, 1951'deki grev oylamasında "kanıtlar göstermektedir ki, New York Limanı'ndaki bir tek lokal bile raporu telefonla veya telgrafla teyit etmemiştir. Kanıtlar, aynı zamanda incelenen lokal kayıtlarında hiçbir oylamanın sonucunun bulunmadığını göstermektedir..."

HARAÇ DAYANAĞI

Limanda bir sendika lokalinin kontrolü, siyasi zaferin sıradan mükâfatlarından daha fazlasını ifade eder. Bir sendika lokalinin kontrolü; bir iskelenin kontrolü ve limandaki birçok haraç noktasının kontrolü demektir. Galip gelen grup, parselleyebileceği imtiyazlara sahip olmaktadır. Bunlar arasında bahisçilik, tefecilik, iş rüşvetleri, vs. vardır. Ve genellikle, şiddetli kontrol mücadeleleri ile sert bir muhalefet baskısı yaşanmaktadır.

Ancak hepsinden büyük ödül, "yükleme haracı"dır. Otuz yıldır New York limanlarında yapılan kanlı rıhtım savaşları, "yükleme"nin kontrolü ve kârlı kazancı içindir. "Yükleme haracı," U.L.İ.B. şubelerinin suça bulaşmasının ve heybetli hâkimiyetinin temelidir; bunun New York limanı tarihinde, iktidar unsurları arasındaki karmaşık siyasi ve iktisadi paylaşımı her şeyi ortaya koymaktadır.

Umumi yükleme, ilginç bir durumdan dolayı ortaya çıkmıştır. Yükleme ve boşaltma şirketleri, bir malı gemiden iskeleye indirdikten sonra sorumluluk almamaktadır. Malı almaya gelen bir kamyoncu, sevkiyatı kamyona kendisi yüklemek veya biraz yardım almak zorundadır. Umumi yükleme, iskeledeki hangarlarda depolanan malları elle veya mekanik olarak forkliftle limandan alıp orada bekleyen bir kamyonun kasasına yüklemektir. Yaklaşık yarım metrelik bir forklift. Hepsi bu.* Ancak farklı iskelelerdeki yükleme imtiyazlarını kontrol etmek adına sayısız insan öldürülmüş, önemli nakliye şirketi müdürleri sindirilmiş, tüm sendika lokalleri gangsterlerin eline geçmiş ve şehir yetkilileri başka tara-

* Umumi yüklemeci, bu nedenle, yükleme boşaltma şirketleri tarafından gemilere yükleme ve boşaltma yapmak için çalıştırılan liman işçilerinden farklıdır. Umumi yüklemeciler, esasen demiryolu istasyonlarında trene girmelerine izin verilmeyen hamallara benzemektedirler. Onlar aslında yükleme boşaltma işlemleriyle kamyoncular arasındaki "aracılar"dır.

fa bakmaya zorlanmıştır. Bu, nasıl olmuştur?

"Vakit," demiştir Benjamin Franklin, "nakittir." Cevap, zamandır. Birinci Dünya Savaşı sırasında limanlara yük götürüp getiren araçların sayısı muazzam şekilde artmıştı. Liman boyunca uzanan taşlı yollar, böylesi bir trafik için yapılmamıştır. Şehrin dar iskeleleri de buna uygun değildir. Uzun sıralar oluşmaktadır. Kamyonculukta en pahalı maliyet kalemi, bekleme süresidir. Bir şoför muavinine kamyonda uyuklaması için para ödemektense, şoförü iskeleye tek başına göndermek ve şoförün yakınlarda bir bardaki "shenango"lardan veya bar kuşlarından birini kiralaması âdet olmuştur.

Gitgide, boşta gezen işçilerin haklarını korumak adına, çeşitli kişiler her iskelede yükleme tekeli kurmaya başladılar. Önceleri bir hizmet veriyorlardı. Ve klasik tekel tarzında, trafiğin kaldırabildiği kadarıyla herkesten ücret almaya başladılar. (Özellikle acelesi olan kamyoncular, bir "hızlandırma" ücreti ödeyerek sıranın başına geçebiliyorlardı.) Böylece, geçiş ücreti ortaya çıktı. Bir yüklemeciye ihtiyacınız olsun olmasın, hizmet için para ödemek zorundaydınız ve malların her tonu için ekstra bir vergi alınmaktaydı. Böylece endüstriyel haraççılık kurulmuş oldu. Haraççı, stratejik bir bağlantı ve kazanç elde ederek bu avantajlı konumunu kendi kârı için korumaktaydı.

İyi bir şeye sahip olduğunuz da, demiştir şeytan, onu düzene koyun. 1931'de Alva Johnston, New York *Tribune'deki* yazılarından birinde ele aldığı yükleme konusuyla ilgili makalede, "İskelelerini, bir ele geçirme süreci yoluyla, askeri bir işgal altında tutuyorlar" demiştir. Ancak bir gangsterin tacı, Nem rahiplerinin Altın Çelenk'i gibidir. Kişi, sadece kendinden öncekini katlederek kral olmayı başarabilir. Yirmilerde, liman hanedanının bir düzine üyesi, hızlı bir şekilde birbirleri ardı sıra başa geçmişlerdir.* Otuzların ortalarında barış sağlandı. Batı Yakası iskelelerindeki çeşitli yükleme patronları güçlerini bir araya getirerek, gangsterlere merkezi bir tahsilat acentesi ve şiddet faaliyetleri hizmeti veren, Varick

* En kısa liman saltanatı, yönetimde beş dakika kalan Eddie McGuire'ındı. 1928'de liderlik boş kaldığında iskele liderleri Kolombiya iskelesinde toplanıp liderlik için zar attılar. Eddie kazandı. Beş dakika sonra Eddie hariç herkes iskeleden ayrıldı. Bir bekçi vücudunda beş kurşunla onu ölü buldu.

İşletmeleri A.Ş. olarak bilinen örgütü kurdular. Örgütün öyle etkin bir istihbarat servisi vardı ki, ister deniz yoluyla ister demiryoluyla olsun, şehre varan her sevkiyat için kesin bir takip kaydı bulunmaktaydı. Acente aracılığıyla faaliyet gösteren çeşitli yüklemeciler, terminallere gidip, kamyoncuların adlarını ve yüklerinin ağırlığını kontrol ederek —herhangi bir hizmet verilse de verilmese de— ücret miktarını gösteren bir yükleme bileti kesiyorlardı. Ardından, tahsilâtçılar işe çıkıyorlardı. Ödeme yapmak istemeyen olursa Varick, sendika bağlantıları aracılığıyla bu nakliyeciyi işi yavaşlatmakla veya grevle tehdit ediyordu.

Bir seferinde Tammany Derneği'nde bir liderin seçilmesine de yardım eden Varick İşletmeleri, kırklı yılların ortasında Bölge Avukatları, faaliyetlerini araştırmaya başladığında dağıldı. Patron yüklemecilerin her biri, önceki bölgeleri kontrol görevlerine geri döndüler.

"Şaşı" John Dunn'ın kariyeri, artan yükleme haraçlarının yanı sıra elde edilen hazır kazançlar ve rastgele cinayetlerle doludur. Bir süre iki ıslahevinde çalışmış ve *Sing Sing* hapishanesinde kalmış bir adam olan Dunn, 1936'da limana geri döndü. Hemen iki kişiyi öldürerek ve bir kişi de yaralayarak, İskele 59'da yükleme kontrolünü ele geçirdi. Kasım 1936'da, o ve yardımcıları önce bir işçi komitesi kurdular, sonra da U.L.İ.B.'den Terminal Kontrolörleri ve Platform İşçileri Lokali 1346-2 olarak bilinen bir sendika lokali için imtiyaz kazandılar. Bu sayede Dunn, sadece iskeleleri değil yurtiçi nakliye terminallerini de kontrol etmeyi planlıyordu. Dunn, işçileri örgütlemedi. İşverenlere giderek, bir sözleşme "pazarlığı" yaptı. Daha sonra navlun idarecilerine, kendi sendikasına ait olduklarını söyledi. Bir sonraki yıl, Dunn faaliyetlerini geliştirdi. U.L.İ.B. imtiyazını feshetti ve milli A.İ.F.'den, Otomobil ve Otobüs Terminali Kontrolörleri Platformu ve İşçileri adı altında üç federal imtiyaz aldı. İmtiyazlar New York, New Jersey ve Pennsylvania içindi; Dunn, kendini, New York lokalinin iş temsilcisi ve başkan vekili ilan etti. Kiralık boksörü "Şaşı" Andrew Sheridan ise Jersey lokalinin örgütleyicisi oldu. Bu lokaller sayesinde Dunn, taşımacılık endüstrisinde bir iktidar hâline geldi ve aynı zamanda birtakım iskelelerin kontrolünü sürdürdü.

Mayıs 1946'da, savaştan kısa bir süre sonra, Anthony Hintz adlı bir adam İskele 51'e işveren patron olarak tayin edildi. Hintz, Dunn'la top çevirmek istemedi ve korkutma çabalarına rağmen

ayak diredi. 8 Ocak 1947'de Hintz limana gitmek için evinin merdiveninin basamaklarından aşağı inmeye başladığında üç adam çıkageldi ve içlerinden biri ona altı kurşun sıktı. Hintz, üç gün üç gece ölüm kalım mücadelesi verdi. Tam ölmek üzereyken polise, "Beni Dunn vurdu" dedi. Sebebi basitti. Dunn'ın ortağı Şaşı Sheridan araya girdi ve polise: "Bir iskeleyi kontrol etmek için bir yüklemeyi kontrol etmeniz gerekir. . . Andy [Hintz] bir patron yüklemeciydi," ifadesini verdi. Sheridan, sadece bir iskeleden elde edilen kârların, haftada yaklaşık 900$ olduğunu söylemiştir.

Bir an, Dunn sanki konuşacak ve yükleme haraççılığıyla bağlantılı olan diğerlerinin adlarını söyleyecek gibiydi. Ancak sonunda sessiz kaldı. Dunn ve Sheridan, Temmuz 1949'da elektrikli sandalyeyle idam edildi.

Savaş sonrası yıllarında, umumi yüklemeciliğe isteksizce bir yasallık giysisi giydirildi. Süreç, yersiz bir şekilde yükleme haraçlarının korkunç yüksek rakamlara ulaşmasıyla başladı. 1948 sonbaharında Motorlu Taşıtlar Derneği'nin kabadayı, bağrı açık idari müdürü Joseph Adelezzi savaş ilan etmeye hazırdı: "Bunlara karnımız tok, . . . Yükleme ücretlerinde bir standart bulunmamaktadır. . . Hiçbir sistem, hiçbir düzenleme, hiçbir kontrol yok. Bıçak kemiğe dayandı. Artık bundan ötesi yok. Silahlarına aldırmıyoruz." demiştir.

Kamyoncular, iskeleleri kiralayan gemicilik şirketlerinin veya onların yükleme boşaltma acentelerinin yükleme işini almalarını talep etmiştir. Bu, gemicilik şirketleri tarafından düzenli ücretlerin tayin edilmesi ve haracın sona ermesi demektir. Ancak gemicilik şirketleri bunu reddetti. Gemilerinin limanda kalış süresinin kısa olması, ihtiyaç hâlinde büyük bir işgücü arzının hazırda bulunması ve işçilerin emre amade olması onları daha çok ilgilendiriyordu. Bunun için "işbirlikçi" bir sendika lokaline ihtiyaçları vardı. Ve o güne kadar lokaller, haraççılar tarafından kontrol edilmekteydi. Dahası, gecikme, yavaşlatma ve grev sayesinde iskele çeteleri şirketler üzerinde zarar verici baskı gücüne sahipti. Bu nedenle, gangsterlerle işbirliği yaparak onlara rüşvet vermek gemicilik şirketlerinin işine geliyordu.

Bundan dolayı, gemicilik şirketleri yükleme işine girmeyi reddetti. Aslında kamyoncular da yükleme işini almayı istememişti. Karşı oldukları şey, müşterilerine ekstra bir ücret olarak kabul ettirmekte zorlandıkları düzensiz ve keyfi fiyatlardı. İstedikleri tek

şey istikrar ve düzendi.

U.L.İ.B. Başkanı Joe Ryan, umumi yüklemeciler ile kamyoncular arasında acilen bir toplantı yapma çağrısında bulundu. Kamyoncular, yüklemeyi kendilerinin yapması hakkını içeren ve standart ücretleri tayin eden bir sözleşme karşılığında çağrıyı kabul etti. Sözleşme imzalandı. Ancak tacizler devam etti. Tekrarlanan şikâyetlerin ardından Soruşturma Komiseri Murtagh, yükleme boşaltma şirketlerinden yüklemeyi kendilerinin yapmalarını veya iskelelerde faaliyet göstermeye yetkili umumi yüklemecilerin isimlerini yazarak atamada bulunmalarını talep etti. O zamana kadar yüklemecilerin resmi kimlikleri bile bilinmiyordu. Ödemeler nakit yapılıyor, ne bir defter ne de bir kayıt tutuluyordu. Yükleme boşaltma şirketleri, yüklemecilerin gücünü göz önünde tutarak, işi üstlenmeyi reddettiler. Böylece, birçoğunun sabıka kaydı olan ve işin meşru düzenbazları olarak halen iskelelerin kontrolünü ellerinde bulunduran aynı kişilerle çalışmayı sürdürdüler. Şehrin zayıf reflekslerinin sonucu, limandaki umumi yüklemecilere resmiyet ve itibar kazandırmak olmuştur. Aslında sıkı bağımsız sözleşmeciler olan umumi yüklemeciler, liman sendikasının resmi üyesi oldular. Yüklemeciler, kamyoncular birliğiyle ücret pazarlığı yaptılar. New York'ta yüklemecilik "meşrulaştırılmış" oldu.

Yüklemenin "güzelliği," neredeyse hiçbir yatırım yapmaksızın ve hiç kimseyi kaba kuvvetle tehdit etmeksizin olağanüstü bir kazanç için; yasal, uysal bir maske ve sadece konjonktürün olağan kaprislerine tâbi (ölüm ve vergiler kadar düzenli) kârlı bir gelir sağlamasıydı.[44]

Sosyolojik araştırma için haracın asıl önemi "yükleme"nin *sadece* New York limanında bulunmasıydı. Birleşik Devletler'deki diğer büyük deniz limanları olan San Francisco, New Orleans, Baltimore veya Philadelphia'da yükleme haracı diye bir şey asla yoktu. Haracın buralarda neden olmadığına ilişkin birçok doğal ve tarihsel faktör bulunmaktadır. Fakat en önemli gerçek, diğer limanların *mekânsal* olarak yüklemenin asla "fonksiyonel" bir anlam kazanamayacağı şekilde düzenlenmiş olmalarıdır. New York haricinde, bu limanların hepsinde, iskelelere doğrudan karayolu bağlantısı vardır. Bu nedenle, kargoların nakliyesi, kolaylıkla ve çabucak tamamlanmaktadır. Bu limanlarda, New York'ta olduğu gibi, kamyoncuları beklemek, "gecikme cezaları" yığmak

ve iskeleden uzakta yükleme yapmak zorunda bırakan kalabalık ve boğucu dar sokaklar da yoktur. İşte "ekonomik matris"teki bir farkın, haraççılık yapılmasının veya yapılmamasının nedenini kısmen açıklamaya yaradığı bir nokta.

U.L.İ.B.'nin Tarihi

Sendikanın geçmişinde veya doğasında ne vardı da bu kadar zor bir duruma düştü?

"Göçmen" sendikaların siyasetleri ve taktikleri şehir siyasetinde yarışan etnik grupların karmaşık altyapısıyla karşılaştırılırsa daha kolay anlaşılır. New York'taki Yahudi sendikaları —Bayan Konfeksiyon İşçileri, Sentetik Giyim İşçileri ve Şapkacılar— Sosyalist Partiyle iç içe doğmuş ve büyümüşlerdir. Bundan dolayı, New York'taki "İrlandalıların" —liman işçilerinin, kamyon şoförlerinin, inşaatçıların— sendikalarının Tammany Derneği ve onun imtiyaz sistemi ile kopmaz bağları vardır. Birçok eski inşaatçı, müteahhit ve liman işçisi, kendileri için grev yapan sendika işçileriydi. Birçoğu şehirde asfalt, taşıma, inşaat, vs. işler için sözleşmeler yaparak zenginleşmiştir. Bu çabaları, sendika liderleri tarafından siyasi nüfuzla desteklenmiştir. Bu anlaşma düzenlemeleri dışında, karmaşık bir arkadaşlık ağı ve siyasi birlikler ortaya çıkmıştır. Emekleme günlerindeki kısa bir dönem dışında, liman işçileri sendikası bu ağın bir parçası olmuştur.

Liman düzenlemesinin, Batı Sahili'nde dağınık bir tarihi vardır. 1870-80'lerde bir grup işçi, doklardaki koşulları dengelemek amacıyla Liman İşçileri Birliğini Koruma Derneği'ni (L.İ.B.K.D.) kurmuştur. 1880'lerin ortasında New York'a Londra ve Glasgow'dan liman işçileri temsilcisi olarak —liman işçileri sendikasını düzenlemek ve böylece aksi işverenlere karşı Atlantik'in her iki yakasında eş zamanlı bir sendika faaliyeti yürütmek için— gelen İngiliz Edward McHugh tarafından daha kararlı bir çaba gösterilmiştir. McHugh, Amerikan Liman İşçileri Birliğini kurmuş, ancak zamanın birçok sendikacısı gibi çok geçmeden siyasete yönelmiştir. 1886'da McHugh ve gelişmekte olan liman işçileri sendikası, Henry George'un belediye başkanlığı seçimlerinde aktif rol oynamıştır. Fakat bir sonraki yıl Birleşik İşçi Partisi koalisyonu dağıldığında, sendika kapanmış ve McHugh Londra'ya geri dön-

müştür.

New York'taki liman düzenlemesi, yüzyılın sona ermesinin ardından, Dick Butler adlı müthiş bir Batı Yakası karakteri tarafından yeniden canlandırılmıştır. Butler, sendikanın eski ismini devralmış ve bağımsız Liman İşçileri Birliğini Koruma Derneği'ni yeniden kurmuştur. Gençliğinde liman ve inşaat işçiliği yapan Butler, çok geçmeden siyasetin çiçekli yolunu tutmuş ve bir Broadway züppesinin *bon vivant* hayat tarzını ve bar işletmeciliğini kendi zevkine daha uygun bulmuştur. Fakat bütün bu maceralar boyunca, sendikadaki önemli rolünü korumuştur. Eski bir New York polis şefi ve bir Tammany asisi olan Büyük Bill Devery'nin taraftarı olan Butler, sendikanın hem siyasi anlaşmalar yapmak hem de Tamamny önde gelenlerinin kavgaları sırasında oy kazanmak ve oyları elinde tutmak için uygun bir yol olduğunu fark etmiştir. Onun toplu pazarlık yöntemi ilkeldi. L.İ.B.K.D.'nin yeniden canlandırılmasından kısa bir süre sonra işçi ücretlerine saatte üç sentlik zam kazandı. Sonradan "Bunu, seviyemi düşürerek ve şimdi Uluslararası Deniz Ticareti başkanı olan P. A. S. Franklin'le samimi bir sohbet yaparak başardım," diye anlatmıştır. Bugüne kadar kişisel temas, U.L.İ.B.'nin egemen pazarlık yöntemlerinden biri olmuştur.

Bu arada, 1892'de Amerikan İşçi Federasyonu'na bağlı (A.İ.F) bağlı olarak "Büyük Göllerin Kereste İşçileri" birliği kurulmuştur. Bir yıl sonra yönetmeliği, bütün liman işlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Sonraki yıl, 1894'te, Uluslararası Liman İşçileri Birliği adını almıştır. Birlik, Büyük Göller bölgesinde bir römorkörde liman işçisi olarak çalışmaya başlayan T. V. O'Connor liderliğinde gelişmiştir. 1906'da O'Connor, Büyük Göllerin Ruhsatlı Römorkörleri'ni Koruma Birliği Başkanı ve sonra da U.L.İ.B. Başkanı olmuştur.

1912'de O'Connor Batı Sahili'ne zorla girme tehdidinde bulunmuştur. Kardeş kavgasına girmemek için Dick Butler, L.İ.B.K.D.'ni Uluslararası Liman İşçileri Birliği ile birleştirmiş ve U.İ.L.B.'nin ilk Atlantik Bölge Başkanı olmuştur. İlk U.İ.L.B. liderleri arasında, otorite sahibi üçüncü bir isim daha vardı. Bu, Paul Kelly takma adıyla tanınan, İtalyan profesyonel boksör Paul Vacarelli'ydi. Vacarelli, çalışma kariyerine bir çöp mavnasında başlamış ve çok geçmeden mavna imalatçıları sendikasını kurmuştur. Karaya ayak basmış ve Butler gibi, sendika görevini sürdürürken bar

işletmeciliğine soyunmuştur. Siyaset, bir sonraki tabii meslekti ve Büyük Tim Sullivan'ın vesayeti altında Vacarelli aşağı Batı Yakası'nın siyasi *patronu* oldu. Great Jones Caddesi'ndeki "Küçük Napoli" adlı barı; New York âleminin Monk Eastman, "Altı Parmak" Murphy, "Dokuz-Göz" Donnigan, "Yaky Yaky" Brady, Büyük Jack Zelig gibi meşhur karakterlerinin takıldığı bir yerdi.

İktidardaki üçlü otorite, istikrarsız bir birleşimdir. 1917'de Dick Butler, O'Connor'a meydan okumaya başladı. Tabii ki birtakım savaş gücüne ihtiyacı vardı ve Butler, siyasi ile yeraltı arkadaşlarına başvurdu. Aşağı ve yukarı Broadway'deki bütün büyük kumarbazlar, Butler'ın savaş fonuna destek verdi. (Yeraltı dünyasının finansörü Arnold Rothstein 1.500$ verdi.) Butler sadece: "Kumarbazlar minnettardılar çünkü ben onları Gaynor rejimi boyunca korumuştum" demiştir. Butler, Atlantik Bölgesi'nin ve onun yükselen güçlerinden ikisinin, Joseph P. Ryan ile Al Marinelli'nin desteğini almıştı.[45] Butler, *troika*'nın bir diğer üyesi Paul Vacarelli'nin klasik tarzdaki desteğini de kazanmıştı. Ancak Vacarelli, son dakikada Butler'ı aldatmış ve desteğini O'Connor'dan yana çevirmiştir. Şiddetli bir mücadelede sonrasındaysa, Butler kaybetmiştir.

İki yıl sonra, 1919'da Galveston'da, Butler başka bir deneme daha yaptı. Joe Ryan'ı başkanlığa oynaması için ikna etmeye çalıştı fakat sonradan reddedildi. Big Dick kurultaya geldiğinde, o ve arkadaşı Marinelli koltukları olmadığını gördüklerinde şaşırmıştır. Butler, O'Connor'a grev kırıcı olarak saldırmıştır. O'Connor karşılık olarak, Butler ve Marinelli'nin işçilerden "koruma" amacıyla para sızdıran özel bir dedektiflik bürosu kurduklarını ileri sürmüştür. Bu suçlamaları protesto eden Butler: "Bu güzel işi desteklemek için her işçiden yılda bir dolar topladık ki bu örgütlü emek mücadelesinde yaygın bir uygulamadır. O'Connor bunların hepsinden haberdardı fakat bunları bize karşı propaganda yapmak için kullandı" demiştir.

Butler, 1919'daki meşhur liman grevinde, muhteşem bir şekilde iktidara gelmeye çalışmıştır. Savaş sırasında yaşam maliyetleri hızla yükselmişti, fakat liman işçilerinin ücretleri devletin Milli Düzenleme Komisyonu tarafından saatlik 65 sentte tutulmuştu. İşçiler, mesai saati için bir dolar ve fazla mesai saati için iki dolar talep etmişlerdi. Onun yerine, mesai saati için beş sent ve fazla mesai saati için on sentlik "Woolworth zammı" almışlardır. Alt

tabaka, liderlere aldırmadı. Ve 25.000 liman işçisi, limanı tamamen felç ederek yürüyüşe geçti. İşçileri kontrol edemeyen O'Connor, "limanın Birinci Dünya Savaşı ve Bolşevik etkisi altında, izdiham yaratarak izinsiz grev yapan sorumsuz liman işçileri tarafından işgal edildiğini" duyurmuştur. Ancak "yıkıcıların" lideri, — William Randolph Hearst'ın kuklası olan New York Belediye Başkanı Hylan Dick ile Jersey City Belediye Başkanı Hague tarafından tuhaf bir şekilde (veya o kadar da tuhaf değil) desteklenen— Butler'dan başkası değildi. Aslında gemicilik şirketleri grev kırıcıları Jersey doklarına getirmeye çalıştıklarında, Hague'un polisleri onların karşısında sımsıkı durmuştu. Şiddet, limanı baştan başa sarmıştı. İşçiler, dört hafta boyunca sağlam bir şekilde direndi. Sonunda, Çalışma Bakanlığı Sekreteri Wilson'un müdahalesiyle; Belediye Başkanı Hylan, Vacarelli ve James Hughes'den oluşan bir uzlaşma komisyonu kuruldu. Hylan ve Butler, yeni bir zam vaadiyle grevdeki liman işçilerini tekrar işbaşı yapmaya ikna ettiler.

1919 grevindeki bu rolünün ödülü olarak O'Connor, Başkan Harding tarafından Nakliye Kurulu üyeliğine getirildi ve Coolidge tarafından bu kurulun başkanlığına atandı. Hoover, onu daha sonra yeniden atadı ve yerini daha sonra Franklin D. Roosevelt'e bıraktı. Butler, Tammany siyasetine geri döndü ve Jimmy Walker tarafından "beyaz fil" Bronx Termianli'nin müfettişi olarak seçildi. Sendikanın başkan vekili olarak Vacarelli'nin yerine geçen Joe Ryan, sonunda U.L.İ.B.'nin başkanı oldu. Butler neşeli bir şekilde şöyle demiştir: "[Joe Ryan] 1913'de bana bağlı olarak işe başladı ve ona öğrettiğim hileleri unutmadıysa ilerleyecektir." İlerledi de...

Joe Ryan, çeyrek yüzyılda U.L.İ.B.'nin kahramanı oldu. Suç davalarının yarattığı sıkıntılardan önce, (sağlık ve sıhhatinin yerinde olduğu altmış sekiz yaşında) bir karikatüristin Tammany Derneği beyefendisi karikatürüne benziyordu: Özel dikilmiş ağır dökümlü giysiler, sakar ellerinin kalın parmaklarından birinde parlayan iri bir pırlanta ve etli bir surattan sarkan soğan gibi bir burun. Ryan, Broadway'in sportif kalabalığına karışmış bir halde iyi bir yaşam sürdü ve en sevdiği Chelsea restoranda yiyip içti; itiraf ettiğine göre, doklardaki boşaltma sırasında nefis Rus yiyeceklerinin ambalajları yırtılıp açıldığında geliştirdiği bir zevk olan havyarın eşsiz tadına da zaman zaman bu restoranda varmıştır.

Hayat, Joseph Patrick Ryan için her zaman bu kadar kolay değildi. 1884'de doğmuştu. Bahçıvan olan babası, genç Joe birkaç yaşındayken ölmüştü. Kısa bir süre sonra annesi de vefat etti. Ve Joe, Hudson yakınındaki zorlu Batı Yakası'nda büyüdü. İyi bir Chelsea geleneği olarak, altıncı sınıfı tamamladıktan sonra okulu bıraktı. Ardından çeşitli işlerde çalışıp, 5-5.5 yıl boyunca vatmanlık ve 2 yıl kadar da araba muayene memurluğu yaptı. Rutinden sıkılan Joe, 1912'de limandaki gündelik işlere döndü. Ve çok geçmeden keyifli tavırları, ağır yumrukları, zengin ve etkileyici üslubuyla sendikada lider oldu. Limandaki ilk yılında askıdaki ağır bir yükün koparak kalın demir parçalarının üstüne dökülmesiyle kısmi felç geçirdi. Ryan'a ait olan lokal, Lokal 791, ona yarı zamanlı finansal sekreterlik görevi vererek yardımına yetişti. Ryan bu olaydan sonra herhangi bir liman işi yapmadı. Üç yıl içinde görevi tam zamanlı işe çevrildi. Ryan kendini usta bir işçi siyasetçisi olarak kanıtlayarak, 1918'de Uluslararası başkan vekili ve 1927'de sendika başkanı olmuştur. 1943'de kendisine minnettar bir kurultay, onu hayat boyu sendika başkanı seçmiştir. On yıl sonra, eleştiriler karşısında aşırı duygusal bir kederle görevi bırakmıştır.

Joe Ryan liman işçilerinin "İrlandalı" yönetimini simgelerken, aslında sendikada İtalyanlar her zaman çoğunlukta olmuştur. Ryan zirvede kaldı, çünkü Tammany Derneği'ndeki İrlanda liderliği sayesinde siyasi nüfuza sahipti. Polisin iskele haraççılarına müdahale etmemesi için siyasi destek gerekliydi. Çünkü "cephe" almıştı. Ve çoğunluğu göçmen olan İtalyanlar arasında toplumsal bir figür olacak çok az sayıda kişi varken, onun armatörlerle arası iyiydi. Joe Ryan, İtalyanları kesinlikle yalnız bırakmıştı.

Bu siyasi bölünmenin altında kaba bir coğrafi ayrım yatmaktadır. Hudson nehri boyunca hemen hemen bütün Batı Yakası iskeleleri İrlandalılar tarafından kontrol edilmekteydi. Bunlar bölgede inşa edilen ilk iskelelerdi ve İrlandalılar da ilk göçmenler olarak bu alanlarda toplanmışlardı. Bunlar Batı Yakası yakınlardaki iskelelerde, Chelsea'de ve Tenderloin ile nehir arasındaki kahverengi kumtaşı şeridinde yaşayan işçilerden oluşan bir topluluktu. Hayatları, kilise ve meyhane arasında mekik dokuyarak geçiyordu. Nadiren uzaklara taşınırlardı. Şehirdeki diğer etnik kitlelere karşı izole bir kitle olarak yaşamaktaydılar.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gemicilik yaygınlaştığında, kalabalık Hudson iskeleleri trafiği kaldıramaz hâle geldi. Bunun

üzerine Brooklyn'de, Staten Adası'nda ve Hoboken'de yeni iskeleler ve gemi bölmeleri kuruldu. Bu iskelelerin yakınındaki kenar mahallelerde yaşayan İtalyan cemaatleri de işlere talip oldu. İçki kaçakçılığı, kumar ve narkotik suçlarına boğazına kadar batmış İtalyan çeteleri hızla iskelelere akın etti.

Brooklyn'deki çete kontrolünün kalbi, U.L.İ.B.'nin sözde altı İtalyan lokaliydi. Bu lokalin dört bin üyesi, Brooklyn Köprüsü'nden Yirminci Cadde'ye kadar uzanan hat boyundaki iskelelerde çalışmaktaydı. Bu lokaller, yirmi yıl boyunca kötü nam salmış Camarda ailesi ile onların yeraltı dünyasındaki ortakları tarafından yönetilmiştir. Bunlar arasına, yıllar geçtikçe Albert Anastasia, Joe Adonis ve İtalyan gangsterlerinin kötü nam salmış diğer üyeleri de katılmıştır. 1939'da Peter Panto adlı bir alt tabaka lideri, liman boyundaki haraççılık ile yağmalamayı protesto ettiğinde korkunç bir şekilde katledilmiş ve vücudu iki yıl sonra New Jersey'deki bir kireç çukurunda bulunmuştur. "Cinayet A.Ş."nin baş infazcısı Albert Anastasia cinayet suçundan tutuklanmıştır. Çetenin eski bir tetikçisi olan Allie Tannenbaun, Anastasia'nın cinayeti şahsen azmettirdiğine dair şahitlik yapmış olmasına rağmen, Bölge Avukatı William O'Dwyer anlaşılmaz bir şekilde suçlamayı örtbas etmiştir. (O'Dwyer yıllar sonra New York Belediye Başkanı olduğunda bile yakasını bırakmayan bir davadır bu.) Anastasia'nın serbest bırakılması, Kefauver Komitesi tarafından ortaya atılan ve O'Dwyer'ın asla tatminkâr bir şekilde cevaplayamadığı bir soruydu. Panto cinayetinin ardından açılan soruşturmalarda Brooklyn Büyük Jürisi, 1940'ta altı lokalin kasasının yüz binlerce dolar yağmalandığını açıklamıştır. Ancak muhasebe kayıtları oldukça esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolmuş veya yakılmış halde bulunmuştur. Cinayetten sonra U.L.İ.B. Brooklyn lokallerinde reform ilan ettiği halde, Camarda ailesi altı lokalin kontrolünü etkin bir şekilde elinde tutmayı sürdürmüştür. Zamanla başa Albert'in kardeşi Tony Anastasia geçmiştir. Anastasia, 1946'de bir grup grev kırıcıyı Phelps-Dodge şirketi için getirmiş olduğu halde, Erie Basin dok grubunun ve çok geçmeden bütün Brooklyn limanının patronu olmuştur.

Siyasi Destek Sistemi

Bir şehrin siyasi düzeni, suçun anlaşılmasında esastır. Kırk yıldan fazla bir dönemde reformun yanı sıra Tamanny yönetimleri sayesinde, limanlar siyasi olarak korunan bölgelerdi. Bunda, liman bölgelerini olduğu gibi tutmak isteyen iş çevreleriyle olan ilişkilerin ve onlardan vergi alan siyasi mekanizmaların payı vardır.

New York Limanı'nda iş yapan 155 gemi hattı, bir düzine büyük (ve yirmi küçük) yükleme boşaltma şirketi, yarım düzine büyük demiryolu hattı, bir dizi mavna işletmecisi, vs. bulunmaktadır. "Anlayışlı" iş adamları, bağlantıları kurarken, hem düğümleri nerede çözeceklerini hem de en büyük düğümün siyasi olduğunu bilmek zorundadır. Liman bir belediye işletmesi olduğundan, işadamları iskele kiraları için şehirde pazarlık yapmak, çeşitli izinler almak ve Denizcilik ve Havacılık Dairesi'nde iş bitirmeyi öğrenmek durumundadır. Birtakım siyasi bilgiler ve siyasi destek olmaksızın bir işadamı genel anlamda batmış demektir.

İskele sözleşmelerini istismar imkânları, yaklaşık elli yıl önce Tammany Derneği'nin meşhur lideri Charles F. Murphy tarafından geliştirilmiştir. O dönemde, New York *World*'ün 1 Ekim 1905 tarihli sayısında şöyle bir açıklamaya yer verilmiştir: "Bay Murphy'nin bir Tammany lideri olarak kısa kariyeri süresince genellikle Dok Bakanlığı'nın manipülasyonu yoluyla 30.000.000$'lık anlaşma yapılmıştır."

Seabury soruşturması, otuzların başlarında Kuzey Alman Lloyd Hattı'nın, Milli Demokratik Dernek Başkanına şehre kurulan yeni bir iskele için 50.000$ ödediğini ortaya çıkarmıştır. 633.000$ değerindeki iskele, Tammany Derneği lideri George Olvany'nin hukuk şirketi aracılığıyla 3.000.000$ karşılığında şehre sunulmuştur. Bu tür olaylar her nesilde tekrar etmiştir. 1947'de O'Dwyer rejimi sırasında bir iskele kiralamak isteyen eski bir içki kaçakçısına, Tammany Derneği'nde bir güç olan Clarence Neal'i görmesi ve 100.000$ karşılığında hizmet alması söylenmiştir. Bu olayların ortaya çıkması sonucunda, Bay O'Dwyer'ın Denizcilik ve Havacılık Şefi ile iki başyardımcısı sessizce istifa etmiştir.

Tammany Derneği her zaman önem taşıdığından, U.L.İ.B.'nin New York'taki güç kaynaklarından biri, Tammany Derneği'ndeki nüfuzu olmuştur. 1928'den 1938'e kadar, Joe Ryan A.İ.F. Merkezi Ticaret ve İş Kurulu Başkanıydı ve bu görevde siyasi kampanya-

larda "işçiler" adına konuşmuştu. Böylece, işçiler yoluyla resmi siyasi destek aslında Joe Ryan'dan gelmişti. Daha somut olarak, liman işçileri uzun zamandan beri kamyon şoförleriyle ittifak hâlinde olmakla, Tammany kampanyaları için işgücü ve para sağlayan güçlü bir siyasi blok oluşturmuşlardı. Ryan, uzun zamandır "Batı Yakası" Tammany bloğunda genellikle İrlandalı liderlerin bir figürüydü ve 1938'de Michael J. Kennedy'nin Kongre'ye seçilmesinde aracı olmuştu. Sonradan Kennedy, Tammany Derneği başkanı seçilmiştir.

U.L.İ.B.'nin uzun yıllar boyunca bir diğer gizli nüfuzu, Joe Ryan ile —farklı liman ve iş alanlarında faaliyet gösteren— William J. McCormack adlı önemli bir New York işadamı arasındaki tuhaf fakat güçlü dostluk olmuştur. Otuz yıllık bir dönemde McCormack, Demokratik siyasetin sessiz güçlerinden biriydi. Örgütçülerdendi ve birçok yıl boyunca yönetim kurulu başkanı Alfred E. Smith olan Birleşik Devletler Taşımacılık Şirketi'nin yönetici başkan vekiliydi. Birtakım anlaşma ve otobüs işletmeciliği işlerinde siyasi olarak güçlü olan Sam Rosoff'un bir ortağıydı.* Birtakım şehir anlaşmaları yapan inşaatçılara yapı malzemesi sağlayan Transit-Mix Beton Şirketinin sahibidir. Morania Petrol Şirketi, şehre yakıt sağlamaktadır. En büyük kuruluşu olan Penn Yükleme Boşaltma Şirketi, Pennsylvania Demiryolu tarafından şehre getirilen bütün navlun ile özellikle günlük olarak metropole gelen bütün meyve ve sebzeleri boşaltma işini almıştır. Aslında McCormack, yıllarca New York siyasetinde Pennsylvania Demiryolu Şirketi'nin bir şubesi olarak faaliyet göstermiştir.

McCormack'ın, Joe Ryan'la olan samimi ortaklığı uzun zaman devam etmiştir. Aslında McCormack, Joseph P. Ryan'ın yıllık danslı yemek toplantılarının eski resepsiyon başkanıdır. Bu, şehrin önde gelenlerinden oluşan acayip bir topluluğun, gemicilik şirketi görevlilerinin ve bir Damon Runyon öyküsünden çıkıp gelmiş liman müdavimlerinin yılda bir defa bir araya geldiği bir

---

* McCormack ve Rosoff'un benzersiz bir ortaklığa başladıklarına ilişkin, doğruluğu şüpheli bir hikâye vardır. Rosoff okullar dâhil şehrin binalarından bütün cürufu atmak için New York'ta bir anlaşma yapmıştır. McCormack da, şehrin caddelerini asfaltlama işi için bir New York Şehri anlaşması imzalamıştır. Rosolf, McCormack'ın kamyonlarının kaldıracağı ve caddeleri asfaltlamakta kullanacağı cürufu Batı Yakası'nda boş bir arsaya boşaltmıştır.

dostluk kulübüdür.

Sendika çevreleri* ile liman işçilerinin yanı sıra kamyon şoförleri üzerindeki nüfuzundan ve iş alanındaki duruşuyla siyasetteki gücünden dolayı, sessiz William McCormack uzun zaman limanın gerçek çarı veya "Bay Büyük"ü olarak görülmüştür. McCormack'ın Ryan'la olan arkadaşlığının, U.L.İ.B.'nin —Pennsylvania Demiryolunun liman boyunca dolanan bütün yük vagonlarını boşaltan— Penn Yükleme Boşaltma Şirketi ile olan ilişkisinde kendi yararına ağır bastığı görülmektedir. U.L.İ.B. 1951'de liman işçi ücretlerini saatte 2,10$ olarak belirlemişken, McCormack'ın iskelelerinde çalışan işçiler ile ayrı bir U.L.İ.B. lokali üyeleri, saatte sadece 1,54$ almıştır (iskelelerde çalışan 2.000 ve daha fazla işçinin sırtından saatte 56 sent tasarruf!). Bu duruma getirilen açıklama, bu işçilerin demiryolu "yük taşıyıcıları" oldukları ve liman işçisi olmadıklarıdır. Ancak bu işçilerin Demiryolu Emeklilik Kanunu'ndan yararlanma haklarının olup olmadığı sorulduğunda, bu sefer de bunların liman işçisi oldukları söylenmiştir.

Siyasi desteğin sonuçları, limanda gerekli reformların kargaşaya getirilmesinde açıkça görülmektedir. 1948'de New York Liman Müdürlüğü** belediyeye limanı, Liman Müdürlüğü kurallarına bağlı herhangi bir işletme gibi, siyasi olmayan bir temele yerleştiren kapsamlı bir plan sunmuştur. Suyun üzerine (dağınık Washington Pazar alanının yerine) inşa edilecek büyük bir terminal, yük vagonları, yeni iskeleler ve trafik kontrolü için 114 milyon dolar sermayeli bir yatırım projesiydi. Tasarım, işin daha çok mekanize hâle getirilmesini, bekleme süresinin azaltılmasını ve istihdamın düzenlenmesinde esnek planlama öngörüyordu. Kısacası, kaotik ve dağınık endüstriyi "rasyonalize" edecek ve limana eski önemini yeniden kazandırarak kullanışlı hâle getirecek kolaylıklar sağlıyordu; fakat aynı zamanda, McCormack'ın bazı iskelelerdeki kontrolünü de ortadan kaldırmıştır. Teklif, belediye tarafından reddedildi. Gerekçe, belediyeye garanti edilen finansal

---

* Bay McCormack'ın U.L.İ.B. ile olan dostluk bağları o kadar güçlüdür ki; *New Yorker*'a göre McCormack, restoran sahibi Toots Shor'un doğan ilk çocuğuna gümüş bir kargo çengeli ve U.L.İ.B.'ne ömür boyu üyelik kartı hediye etmiştir!

** New York ve New Jersey Eyaletleri tarafından kiralanan ve Hudson Nehri köprüleri ile tünelleri yanında metropoliten bölgesindeki hava alanları ile çeşitli liman tesislerini de yöneten bağımsız bir acente.

geri dönüşün yetersiz olmasıydı. Ancak daha önemli bir neden açık bir şekilde ortadadır: yerleşik menfaatler bozulabilirdi.

Hayatın daha basit ve doğrudan, siyasetin ise daha vahşi ve çıplak olduğu Jersey City'de; Hudson Nehri boyunca U.L.İ.B.'nin siyasi düzenle olan ilişkisi, siyasi desteğin anlamının berrak bir yansımasını ortaya koymuştur. Jersey City'de iskeleler, halen sisteme sadık kalanlar için başlıca iş kayırma kaynaklarını oluşturmaktadır ve yükleme imtiyazları siyasi zaferin mükâfatlarından biridir. İşlerden alınan rüşvetler ile bu kazançların değerlendirilmesi, siyasi mekanizmayı finanse etmektedir.

Bir değişim dönemi, her zaman olağanüstü bir sosyolojik laboratuar olmuştur. Jersey City'deki Hague siyasi düzeninin çökmesi, haraca boğulan sendikaların karmaşık ve yozlaşmış bağları ile yolsuzluklarla şekillenen şehir mekanizmasına iyi bir bakış imkânı sağlamaktadır. 1948'de yozlaşan Hague iktidarı, âsi bir başkan olan John V. Kenny tarafından yıkılmıştır. Tabii ki yeni seçilen Belediye Başkanı Kenny'nin taraftarları memuriyet istediler. "Muhafazakâr grup," Hague ile harika ilişkiler sürdüren Joe Ryan tarafından desteklendi. Bir aylık bir grevden sonra, Kenny'nin adamlarının D İskelesini aldığı ve Hague-Ryan yüklemecilerinin yakındaki F İskelesinin kontrolüne devam ettiği bir uzlaşma sağlandı.

Fakat huzura ermek zordu. Şanslı Luciano'nun eski ortağı olan Tony Strollo (takma adıyla Bender) tarafından yönetilen yeni bir New York çetesi, Birleşik Devletler Ordusu'nun Linden Caddesi iskelesini ele geçirdi. Jersey City Belediyesi, Linden Caddesi'nde güvenilir hiçbir iş bulamadı. Belediye Başkanı Kenny devreye girdi ve halk arasında Bender olarak bilinen bir "New York gangsteri" ile gececi işveren patron olan kardeşi Dominic'i iskeleden men etti. Sonunda Belediye Başkanı Kenny barış istedi. Mütevazı bir halde nehri geçti ve Bender'le gece yarısı gizlice bir New York otelinde buluştu. New York Bölge Avukatı Hogan buluşmayı açıkladı ve bunu "limandaki yeraltı hükümdarlığının berbat bir göstergesi" olarak tanımladı.

Gemicilik şirketleri bu olayı fazla dert etmedi, çünkü bu kontrol onlara fazla bir şey kaybettirmemişti. Aslında esnek bir sendikayla pazarlığa oturarak hatırı sayılır kazançlar elde ettiler.

İktisadi Destek Sistemi

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile işçilerin devletin geçici ücret zammını[46] protesto etmek için sokaklara döküldüğü 1919'dan, İkinci Dünya Savaşı sonunda New York doklarında âni bir gayri resmi grevle işlerin durduğu 1945'e kadar, işçilerin menfaatlerine karşı armatörler ile sendika baronlarının yararına çalışan bir iktisadi destek sistemi vardı. Toplu pazarlık anlaşmaları, düzenli olarak ve hiçbir grev yaşanmaksızın yapılmaktaydı. Ancak bu anlaşmalar, işçilere ufak tefek saatlik ücret zamları dışında hiçbir fayda sağlamıyordu. İstihdamın amele pazarı ve bunun sıkı kontrol sistemi, işçileri hizaya sokmuştu. Emeğin ülke çapında şiddetli bir şekilde örgütlendiği ve yeni kazanımlar için şartları zorladığı 1930'lar boyunca bile U.L.İ.B. —Batı Sahili'ni yeni örgütlediği liman işçilerini U.L.İ.B.'den çıkartıp Endüstriyel Organizasyon Meclisi'ne (E.O.M.) sokan Harry Bridges'e kaptırmasına rağmen— dağınık New York doklarında katı bir kontrol sürdürebilmiştir. Komünistlerin İtalyan işçileri arasında yer bulmaya çalıştığı Brooklyn doklarındaki birkaç isyan da aceleyle bastırılmıştır.

New Deal'ın korumacı atmosferi, İkinci Dünya Savaşı birliği ve E.O.M.'nin agresif ruhu sayesinde, armatörler tartışmasız bir üstünlük kurmuştur. 1945'de iktisadi destek sistemi âniden çökmüştür. Neden?

Nedenlerden biri, yeni keşfedilen işçi dayanışmasıdır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, ilk defa olarak düzenli iş çeteleri aynı dokta istihdam edildi ve iş düzenlemesi yapıldı. İşçiler bu yeni sistemin sürdürülmesinde önemli bir paya sahipti. Lokaller daha da güçlendi ve Ryan'a meydan okuyan yeni liderler ortaya çıktı. Daha az bariz ikinci bir neden, doklara yeni suç unsurlarının girişiydi. Savaş sırasında Deniz Kuvvetleri haraçlar üzerinde sıkı bir kontrol kurmuştu. Aynı zamanda eski Batı Yakası gangsterleri, LaGuardia reformu yönetimi sırasındaki polis korumasını kaybetmişti. Buna karşın LaGurdia, bizzat dokları temizlemek için asla doğrudan bir adım atmamıştır. Hâlihazırdaki hırsızlık fırsatları, savaş sonrasında gemi taşımacılığının yaygınlaşması ve limanda kalma sürelerinin hızla kısalması (ki bu durum, armatörleri grev ve gecikmelere karşı daha hassas bir hâle getirmiştir), yükleme kazancı fırsatları gibi etkenler yeni unsurları doklara çekmiştir. Alt tabakanın Ryan'a karşı başkaldırdığı hemen hemen her

durumda, arkalarında bazı gangster unsurlar vardı. Murray Kempton'un kibar bir şekilde belirttiği gibi: "Her iki tarafta da kabadayılar vardı. Ancak bazı kabadayılar işçilerle beraberdi, bazılarıysa onlara karşıydı." Üçüncü bir neden, Anastasia yönetimi altındaki İtalyan gruplarının, Brooklyn ve Jersey doklarındaki iktidarlarını genişletme baskısıydı. İtalyanlar, eski İrlanda yönetimi altında uzun zamandır yıpranmışlardı ve kazançtan daha çok pay almak istiyorlardı. Ryan'ı ancak armatörler sayesinde vurabilirlerdi. Ve öyle de yaptılar. Bu unsurların birleşmesi, savaş sonrasını gerçekten şiddetli bir dönem hâline getirmiştir. 1946'dan 1951'e kadar olan yıllarda, Ryan ve armatörler arasındaki hemen hemen her anlaşmanın ardından, limanı bağlayan gayri resmi bir grev yapılmıştır. Muhaliflere kalan tek yol buydu.

Yıllar boyunca Ryan, pazarlığı kontrol eden bir teknik üzerinde çalıştı. İşverenler, sadece New York Limanı nakliyecilerini ve onların New York yükleme boşaltma müteahhitlerini temsil etmekteydi. Ancak sendika grubu, kıyı boyundaki delegeler ile liman işçileri yanında kontrolörlerden, kargo tamircilerinden, vs. oluşmaktaydı. Newfoundland'den Cape Hatteras'a kadar Atlantik Sahili bölgesindeki, ne kadar küçük olsalar da —ki çoğunun üye sayısı elliden azdı— dört U.L.İ.B.'den her birinin, üyelik oranlarına göre ek oyların yanı sıra tek oy hakkı vardı. Bunun sonucunda, New York'taki büyük liman lokallerine karşı ayrımcılık yapılmaya başlandı. Ve anlaşmalar New York nakliyecileriyle olmasına karşın, Atlantik Kıyı bölgesinin tamamı, genellikle New York için geçerli olan anlaşmaları sağlayanlara oy verdi.

Ekim 1945'de sözleşme müzakereleri yeni tamamlanmışken, aşağı Hudson boyunca Grace Hattı iskelelerinde çalışan liman işçileri yürüyüşe geçti; çünkü sendika pazarlıkçıları, askı yüklerinin iki tonla sınırlandırılması talebinde baskı yapmayı başaramamışlardı. Ryan, yürüyüşü "hiddetlilerin" işi olarak kınadı. Bir gün sonra Atlantik ücret müzakerelerinde yeni anlaşma oy birliğiyle kabul edildi. Müzakerelerdeki oybirliğine rağmen, limanda başı çeken ve birçok Hudson Nehri iskelesini yöneten muhalif Lokal 791, geri adım atmamak için oy verdi ve 30.000 liman işçisi onu izledi.

Ryan, armatörlerle yeniden pazarlığa başladığını duyurarak, işçilerin işlerine geri dönmelerini sağlamaya çalıştı; bunun yerine, referandumda oy veren işçilerin yüzde yetmiş beşi işbaşı yapma-

yı onayladı. Lokal 791'in liderliği sallantıdaydı. Ancak liderliğini William E. Warren adlı birinin yaptığı —fakat fiilen Komünistler tarafından yönetilen— Brooklyn'deki bir alt tabaka komitesi, yeni bir unsur olarak limana dâhil oldu. Strateji, John Steuben adlı bir Komünist Parti görevlisi tarafından planlanmıştı. Witt and Cammer hukuk şirketinden Harold Cammer, alt tabaka komitesinin yasal danışmanı olmuştu. Ancak şikâyetler gerçekti. Ve işçiler, Ryan'a duydukları öfkeyle harekete geçtiler.

Alt tabaka isyanı arabuluculuk vaadiyle bastırıldı. William H. Davis tarafından sağlanan arabulucu zammı, alt tabakayı tatmin etti. İşçiler 10 sent yerine saatte yirmi beş sentlik bir ücret zammı aldılar, üçüncü işveren şahsın men edilmesini sağladılar ve yılda 1.350 saat çalışan bir işçi için bir haftalık ücretli tatil hakkı kazandılar.

Kontrolünü sıkılaştırmaya çalışan Ryan "temizliğe" başladı. Brooklyn lokallerinin lideri Warren ("aidatları ödemediği" için) sendikadan uzaklaştırıldı. Çalışmasına bir mani olup olmadığı sorulduğunda, bir U.L.İ.B. görevlisi: "Elbette ki rapor edebilir. Ancak kendi kendine düşer de kendini sakatlarsa bu kimsenin kabahati değildir" demiştir. Sonraki gün, Warren'ın Columbia Caddesi iskelelerinde çalıştığını ve "düşerek kendini sakatladığını" rapor etmiştir. Kısa süre sonra Warren, komünistler tarafından aldatıldığını duyurmuş ve Witt ile Cammer'ın rolünü reddetmiştir.

Sonraki yıllarda da, doklardaki huzurluk devam etti. 1946 ve 1947'de, Lokal 791 birçok gayri resmi greve liderlik yaptı. Kazan kaynıyordu ve sonunda 1948'de patladı. Olay, muhtemelen ücret meselesiydi. Fakat gemi taşımacılığı mühendislerini korkutan şey, sonradan "fazla mesai üstüne fazla mesai" olarak bilinen iktisadi bir meseleydi. Esas sendika sorunları gibi, karmaşık bir mesele olan finansal sorunlardı. Bu nedenle, bu konu birtakım ayrıntılara girmeyi hak etmektedir.

1945'e kadar U.L.İ.B. ile New York Gemi Taşımacılığı Derneği, normal haftalık mesai saati olarak kırk dört saat belirlemişti ve fazla mesai bu saatler üzerinden ödenmekteydi. Fakat "mesai saatleri dışında" —yani geceleri ya da pazar günleri— liman işleri için bir prim veya ekstra ödeme yapılmaktaydı. Bazen bir işçi kırk dört saatten daha çok çalışmakta, fakat bu asıl kırk dört saatlik zamanın bir bölümü bir buçuk kat prim hak eden akşam saatleri-

ne veya pazar gününe denk gelmekteydi. Fazla mesai ücreti (kırk dört saat dışındaki saatler), normal mesai ücretinin bir buçuk katı kadar mıydı yoksa bu bir buçuk kat normal mesai ortalaması *ve* prim ödemesine mi dayanıyordu? Kural olarak: Fazla mesai, normal mesai *oranının* bir fonksiyonu olarak mı yoksa (prim ödemesi dâhil) *fiili kazanç* oranının bir buçuk katı olarak mı ödenmeliydi? Meseleyi daha fazla karıştırmak üzere, 1940'da kabul edilen Federal Ücret ve Saat Kanunu, haftalık çalışma saati olarak *kırk* saat belirlemiştir. Liman sözleşmesi normal mesai saatini kırk dört saatte tutarken, federal kanun kırk saatten sonraki saatleri fazla mesai olarak belirlemiştir. Liman işçileri, kırk saat ve kırk dört saat arasındaki fazla mesai farkı kadar bir geri ödemeye hak kazanmışlar mıydı?

1941'de birkaç U.L.İ.B. işçisi, gerçek fazla mesai ücretinin ödenmediği suçlamasıyla dava açmıştır. Talepleri, Ücret ve Saat İdaresi ve (Birleşik Devletler Çevre Temyiz Mahkemeleri de dâhil olmak üzere) yedi farklı mahkeme tarafından kabul edilmiş ve sonunda 1948'de Birleşik Devletler Anayasa Mahkemesi liman sözleşmelerinin Ücret ve Saat Kanunu'nu ihlal ettiği kararına varmıştır.* Gemicilik şirketleri bu karar sonucunda milyonlarca dolar geri ödeme yapmaları gerektiğinden korkmuşlardır. Bunun ötesinde, kime ne kadar geri ödeme yapılması gerektiğini belirlemek için, savaş zamanı muhasebe kayıtlarının açılmasının getirdiği rahatsızlık da vardı. Bu dönem boyunca tüm ödemeleri maliyet artı kâr bazında devlet yaptığı için, maaşların ne kadar şişirildiğini, sahte istihdam kayıtlarını ve diğer faaliyetleri ortaya çıkaracak bir işbirliği gerektiren bir süreçti. Bu nedenle gemicilik şirketleri, sendikadan işçilerin tüm fazla mesai taleplerinden feragat etmelerini istedi. Tartışmalı meselelerden biri de bu olmuştur.

Ağustos 1948'de tarafların anlaşma sağlayamaması üzerine, Başkan Truman devreye girdi ve seksen günlük Taft-Hartley ihtarını verdi. İhtarın sona ermesinden bir gün önce, Ryan ve nakliyeciler anlaşmaya vardılar. Sendika, Kongre'nin, gemicilik şirketleri ile beraber liman endüstrisini prim ödemeleri konusunda Ücret

* Mahkemenin kararı: "mesai saatleri dışı"nda yapılan ödemeler fazla mesai ücreti değildir, normal mesai ücretidir ve buna göre fazla mesai ücreti ödenmelidir.

ve Saat Kanunu'ndan muaf tutması ve bütün eski hesapların kapatılması konusunda anlaştı! Ryan aynı zamanda saatte on sentlik bir zam, dört saatlik asgari iş garantisi ve ücretli izin hakkı için gereken çalışma saatlerinin, 1.350 saatten 1.250 saate indirilmesini sağladı. Ryan bunu, "iyi bir iş" ve "güzel bir anlaşma" olarak niteledi. İşçiler, başka şekilde düşündüler. Tekrar yürüyüşe geçtiler. Bu sefer Ryan, yüz seksen derece döndü. Yürüyüşü kabul etti ve grev resmileşti. *Bu, sendika tarihinde resmen kabul edilen ilk grevdi.* Ryan müzakerelere geri gönderildi. İşverenler bunu, "modası geçmiş bir bozgun" olarak adlandırdı. Halen "bozgun" hiç de fena bir şey değil. Sendikadan ve nakliyecilerden gelen baskı, Mart 1949 Anayasa Mahkemesi kararını tersine çeviren bir kongre kararıyla sonuçlandı. Karar, prim ödemesini fazla mesai ücreti olarak sınıflandırarak, liman endüstrisini Ücret ve Saat kanunundan muaf tutmuş ve 1940-1948 dönemindeki ücretlerin geri ödeme taleplerini iptal etmişti. İşçi-işveren "uzlaşması" sağlamak için işçilerin yasal hakkı olan milyonlarca dolardan vazgeçmek, sendika adına ender rastlanan bir "fedakârlık" kanunuydu.

Limandaki huzursuzluk, 1948 grevini takip eden yıllarda daha da arttı. "Şaşı" Dunn davası, gerilimi artırdı. Yattığı *Sing Sing* hapishanesinin ölüm hücrelerinden, Bölge Avukatı'na "konuşmak" istediğini bildiren bir haber gönderdi. Limandaki en üst düzey güç olan Bay Büyük'ü ima eden birtakım dedikodular ortalıkta dolaşmaya başladı. Dunn, kamuoyuna herhangi bir açıklama yapmadan elektrik sandalyede idam edildiği halde, olayın kendisi halk arasında merak uyandırdı. Liman skandallarının, sonradan Pulitzer Ödülü'nü kazanan Malcolm Johnson tarafından New York *Sun*'da yayımlanması harareti artırdı. Xavier İşçi Okulu'ndan Cizvit rahip Peder John Corridan tarafından başlatılan cesur bir haçlı seferi, Ryan'ı rahatsız eden sorular ortaya çıkardı. Peder Corridan liman işçilerinin durumuna ilişkin iktisadi bir analiz yaptı ve ilk defa gündelikçi işçiler ile düşük ücretlerin boyutunu ortaya koyan verileri ele geçirdi. Kefauver Komitesinin müfettişleri, özellikle makul aylıklar alan sendika görevlilerinin büyük finansal varlıklarına ilişkin utanç veren sorular sordular. Murray Hampton'un New York *Post*'taki bir dizi sert köşe yazısı Ryan'ı afişe etti. Sonuçta, liman üzerine uzmanlaşmış eski bir avukat yardımcısı olan William J. Keating başkanlığındaki bir alt komisyon, New York Anti-Suç Komitesi ve gazeteciler, işçilerin kötü koşullarına

dikkat çekmek için serbestçe kullanılan geniş bir veri yığınını bir araya getirdiler.

Böylesine gergin bir atmosferde, en küçük bir kıvılcım limanı tutuşturmaya yeterdi. Kıvılcım 1951 müzakereleriydi. U.L.İ.B. saatte on sentlik bir zam —ki o zamanki Ücret İstikrar Kurulu kararlarına göre bu makul bir miktardı— ,günde tek mesai ve sosyal haklar kazandı. Paradoksal olarak Ryan'ın müzakerelerde kazandığı haklar, kazanılabilecek en iyi sözleşme şartlarıydı. Yine de gayri resmi bir grev yapıldı. Gerçekçi olarak bakıldığında, savaş zamanı Ücret İstikrar Kurulu çerçevesi içerisinde grevcilerin kazanabilecekleri şeyler çok azdı. Ancak yürüyüşün ardındaki neden, artık iktisadi değildi. "Ayaklarıyla oy veren" yorgun bir grubun tam bir tepkisiydi.

Lokal 791 ve onun şubesi "Gene" Sampson başı çekiyordu. Fakat bu defa başkanlıkta da diğer unsurlar ortaya çıktı. Birtakım yerel çeteler, Ryan'dan kurtulma fırsatı bularak onu öldürmek için harekete geçti. Ryan'ın rejimi, ilk defa hakikaten tehlikedeydi. Ryan'ın ekarte edilmesinin şiddetli bir yeni iktidar mücadelesine yol açacağını gören armatörler, yaşlı U.L.İ.B. başkanının yanında yer alma kararı alarak uzun bir greve gittiler. Grev yirmi beş gün sürdü. Sonunda New York Eyaleti Aracılık Kurulu tarafından durumu kurtaran bir manevra yapıldı. Alt tabaka, anlaşmanın yasadışı olarak yapıldığı suçlamasında bulundu. Şimdi bir delil toplama kurulu anlaşmanın uygun bir biçimde onaylanıp onaylanmadığına karar verecekti. İki bin sayfalık bir ifade veren otuz şahidi dinledikten sonra Kurul, (Süleyman'vâri bir hükümle) birçok alt tabaka suçlamalarını doğru buldu ama yine de anlaşmayı geçerli olarak onadı.

Müdahale

Liman bir yıldan fazla bir süre, içten içe kaynadı. Soruşturma dedikoduları her tarafa yayıldı. Jersey limanını kontrol için süren kan davası, Jersey City doklarında devam eden yumruklaşmalar, bombalamalar ve dövüşler haberlere yansıdı. Kasım 1952'de, kaynayan kazan taştı. O zamana kadar parça parça ortaya çıkan olaylar New York Eyalet Suç Komisyonu'nun Aralık 1952'de kamu davaları açmasıyla ve birtakım tanıkları liman hayatının çirkin

taraflarını anlatmaları için kürsüye getirmesiyle patlak verdi. Genel portrede çok az yeni şey vardı. Ancak Suç Komisyonu'nun yaptığı şey, mahkemeye çağırılanlardan ele geçirilen veriler yardımıyla, her "i"ye bir nokta koymak ve her "t"ye bir çizgi çekmek olmuştur: Yükleme boşaltma şirketlerinin sendika görevlilerine verdikleri hediyeler, suç imtiyazlarının parsellenmesi, yüklemeden elde edilen gelir, vb.[47]

Liman yolsuzluklarının belgelenmesi kayıtlara geçer geçmez, Amerikan İşçi Federasyonu ve New York Eyalet yetkilileri temizliğe başlamak zorunda kalmıştır. Faaliyet, kamuoyunun gücünün dikkate değer bir takdiriydi. Tabii ki gemicilik endüstrisi destek sisteminin devamını istemişti. U.L.İ:B. açıkça hiç değişiklik istemedi. Amerikan İşçi Federasyonu, şubelerinin iç işlerine müdahale etmeme geleneğiyle eli kolu bağlı olarak karışmama politikası izledi. New York Şehri, Fiorello H. LaGuardia'nın reform yönetiminde ve O'Dwyer ile Impelliteri'nin gevşek rejimlerinde bile yerleşik güçlere karışmaktan korkmuştur. Fakat durum çok değişkendi. Aralıklı gayri resmi grevler, sözleşme ihtilaflarını kazanı kaynatmak için kullanan yeni gangster unsurlarını çeken kârlı haraç kazançları ile basın ve medya eleştirilerinin sürekli top ateşi, sonunda yetkilileri harekete geçirdi. Cumhuriyetçilerden yüksek mevkidekiler dâhil olduğu at yarışı koşularındaki eş zamanlı skandallarla taciz edilen Vali Dewey, liman olayını kendine yarayan ve Demokratlara zarar veren bir reklam aracı olarak görmüştür. İşçi yolsuzlukları hakkında devam eden propagandanın Federasyon'a olan zararını selefinden daha fazla düşünen George Meany de kendini harekete geçmek zorunda hissetmiştir.

Çeteler korkunç bir ayakta kalma mücadelesi verdi. Yüklemecilerin temsilcileri devlet görevlilerine yaklaşıp, iskeleleri etkin olarak kendi kontrollerine bırakan çeşitli yasal hileler teklif ettiler. Çetelere "paravan" olan itibarlı banka görevlilerinin isimleri, devletin en üst düzey ileri gelenlerini bile afallatmıştır. Tony Anastasia, A.İ.F.'na şahsen yaklaşmış ve eğer A.İ.F. onun baronluğuna dokunmazsa, Batı Yakası'nın İrlanda çetelerini dağıtacağını belirtmiştir. İrlandalı çeteler de, Anastasia için aynı teklifi yapmışlardır. Fakat olaylar çok fazla ileri gitti. Geri dönüşü olmayan bir noktaya gelindi. Eylül 1953'de A.İ.F., U.L.İ.B.'ni azletti ve onun yerine yeni bir sendika kurdu. New York ve New Jersey eyaletleri liman işçileri, yüklemeciler ve yükleme boşaltma şirketleri üze-

rinde geniş bir kontrol gücü oluşturan çift eyaletli bir liman komisyonu kurdu. Esasen liman, kısmi bir kamu kuruluşu olarak ilan edildi ve herhangi bir endüstriye uygulananlar kadar sıkı bir dizi kontrol getirildi. Bütün iskele kontrolörleri ile işveren patronlara, lisans alma zorunluluğu getirildi. Ve geçen beş yıl içinde iyi hal göstermediği takdirde, bu işlerde hiçbir sabıkalının çalıştırılamayacağı şartı getirildi. Bütün liman işçileri tescilli olmak zorundaydı. Bir liman işçisinin tescilini sürdürebilmesi için, sürekli olarak çalışması gerekiyordu. Dokuz ay çalışmayan bir liman işçisinin tescil hakkı kayboluyordu. Komisyon bu yolla, kârlı gece ve hafta sonu primi için işveren patronlara rüşvet vererek, limandaki düzensizliği artıran gündelik veya hafta sonu işçi arzını kısıtlamaya çalışmıştı. Komisyondan temiz kâğıdı almadıkları sürece, sabıkalılar tescilden men edilmişti. Amele pazarı ortadan kaldırıldı. Onların yerine istihdam merkezleri kuruldu. Yükleme boşaltma şirketlerinin istihdam üzerindeki kontrolleri halen devam etmekteydi fakat sadece tescilli liman işçilerini istihdam edebilmekteydiler. Mecburi umumi yükleme yasadışı ilan edildi. Nakliye şirketleri veya kamyon şoförleri kendi işçilerini çalıştırabilirdi. Lisans ve tescil şartlarından ayrı olarak, New York Eyaleti liman kanunu aynı zamanda, görevlileri arasında hüküm giymiş suçlular olan sendika lokallerinin tescilli liman işçilerinden aidat toplayamayacakları şartını getirdi. New York limanındaki U.L.İ.B. görevlilerinin yaklaşık yüzde üçünün sabıka kaydı olduğu tahmin edilmekteydi.

Bu değişiklikler yapılırken, gemicilik şirketleriyle eski U.L.İ.B. arasındaki toplu pazarlık anlaşmaları son bulmuştur. Her iki taraf da limanın tek kontrolünü U.L.İ.B.'ne bırakan uzun dönemli bir anlaşamaya varmıştı. Ancak bu zor bir durumdu. Eski U.L.İ.B. artık nakliyecilerin bir aracı olmadığını işçilere göstermek için büyük taleplerde bulundu. Nakliye şirketleri bedel ödemekte isteksizdi. 30 Eylül 1953'de eski U.L.İ.B. yeni bir anlaşmayı kazanmak için korkunç çaba gösterirken, Doğu Sahili limanlarını etkin bir şekilde kapatan bir grev ilan etti. Aksi ihtimallere rağmen böyle davranabilmesi, doklardaki hâkimiyetini ispatlamıştır.

Çeşitli baskılara cevaben Başkan Eisenhower, Taft-Hartley ihtarının öncesinde bir Araştırma Kurulu kurmuştu. Kurul, hakkında bir hüküm vermesi gereken meseleyi dolandırdı. Aslında ihtar kararı İdare'nin hesaplaşmasına bırakılmıştı. Ve Vali Dewey'nin

bakanlığı tarafından yönetilen İdare de meseleyi A.İ.F.'na bıraktı! A.İ.F. ile devlet görevlileri arasındaki işbirliği o kadar yakındı ki eğer A.İ.F.'nu Taft-Hartley ihtarına karşı çıkmış olsaydı ortada hiçbir mesele kalmazdı.

İdare seksen günlük bir ihtar için federal mahkemeye başvurdu. İhtar altında, muhtemelen gelişmeye başlayan A.İ.F. birliği, nakliyeciler üzerinde serbestçe baskı uygulayabilirken U.L.İ.B. grev yapamazdı. A.İ.F.'na açıkça yardım niyeti taşıyan siyasi bir hareketti. İki ateş arasında kalan nakliyeciler bir temsilci seçimi yapmak için Milli Emek İlişkileri Kurulu'na başvurdu. Ve Kurul yasal bir pazarlık temsilcisi belirleyene kadar U.L.İ.B. ile herhangi bir anlaşma imzalamama sözü verdi. Taft-Hartley ihtarının sona ermesinin kendilerinin suçlanacağı yıkıcı bir liman savaşı anlamına geleceğinden korkan Milli İşçi-İşveren İlişkileri Kurulu (M.İ.İ.K.) 22 Aralık'ta bir seçim düzenledi. Sonuçlar açıklandığına U.L.İ.B. kazandı. A.İ.F. 7.568 oy alırken, U.L.İ.B. 9.060 oy almıştı. Çoğunlukla A.İ.F. lehindeki 4.399 oy geçersiz sayılmıştır.

Böylesine açıktan açığa çürümüş ve sömürücü durumdaki eski sendikanın zafer kazanması nasıl açıklanabilir? U.L.İ.B. ilk defa A.İ.F.'nundan çıkarıldığında, birçok gözlemci eski sendikanın dağılacağını ve sonunda haraççıların elinden "kurtulan" liman işçilerinin neşeli bir şekilde yeni sendikanın sıralarına akın edeceğini düşünmüşlerdi. Fakat öyle olmadı. Buna neden olan faktörlerin listesi sorunun karmaşıklığını göstermektedir:

(1) Liman işçilerinin birçoğunun sindirilmiş ve sömürülmüş olmasına rağmen, büyük kesiminin (işgücünün yaklaşık üçte birinin) adam kayırma sisteminden dolayı önemli ayrıcalıkları vardı. Bu grup, U.L.İ.B. için çok çalışmıştır.

(2) Toplu pazarlık anlaşmaları üzerine yapılan birçok gayri resmi yürüyüş, göründüğü kadar "kendiliğinden" değildi; bu yürüyüşleri nakliye şirketlerinden para sızdırmak veya (yerleşik gruplardan) bazı iskelelerin kontrolünü koparmak için kullanan muhalif haraççı unsurlar tarafından teşvik edilmiştir. Bu nedenle, A.İ.F.'nunun "kendiliğinden" alabileceği desteğin büyüklüğü abartılmıştır.

(3) Siyaset temel olarak bir örgütlenme meselesidir. Ve örgütlenme, liman gibi başına buyruk bir yerde, gayri resmi ve "tabii" grup liderleri tarafından yapılmaktadır. Ancak yıllarca yapılan haraç kontrolü, işçiler arasındaki bağımsız liderliği ortadan kal-

dırmıştır.

(4) Etnik düşünceler önemlidir. Brooklyn'deki İtalyanlar, Anastasia'dan korkuyorlardı. Fakat onu kendilerinden biri olarak görüyorlardı. A.İ.F., sıkı İtalyan cemaatine adımını bile atamadı.

(5) A.İ.F., sıkı çete bağlantıları olan (özellikle Jersey City'den "Cheese" Tony Marchitto gibi) birçok eski U.L.İ.B. görevlisini saflarına ihtiyatsızca katmıştır.

(6) U.L.İ.B. kendisine bir "reform" maskesi takmıştı. Kasım ortasında, Philadelphia'daki özel bir toplantıda "ömür boyu" başkan ilan edilen Joe Ryan ve küçük bir mavna lokalinin başkanı olan Şef William Bradley başkan olarak seçildi. Bunun üzerine, A.İ.F.'daki iktidar veya tahrik nedenlerinden dolayı, John L. Lewis "yeni" U.L.İ.B.'ni desteklediğini duyurdu ve A.İ.F. ile mücadele için sendikaya 200.000$ yardım sözü verdi.

(7) Liman işçileri, A.İ.F.'nun Dewey yönetimiyle olan yakın bağlarından rahatsızlık duymuş ve A.İ.F.'nun Liman Kanunu'nun lisans ve tescil şartlarını desteklemesinin devletin istihdam büroları kurmasına yol açacağından korkmuştur.

Vali Dewey'den sonra yapılan ikinci bir M.İ.İ.K. seçimi Kurul'ın "kolunu bükmüştür." Seçimi, 9.110'a karşı 8.977 oyla tekrar U.L.İ.B. kazandı. U.L.İ.B. lehindeki 1.797 oy geçersiz sayıldı. U.L.İ.B. saflarını tekrar tutmuş ve fırtınadan sağ salim çıkmıştı.

1953'den 1956'ya bir sonraki üç yılda, U.L.İ.B. işçi hareketinde itibar kazanmaya çalışmıştır. Yolsuzluk, Amerikan toplumunun "kamu ahlakı" kılıfına uydurulursa tolere edilebilir, fakat çıplak halde huzuru bozar. İlk başta U.L.İ.B., eski bir mavna kaptanı olan William Bradley'nin yeni "reform" liderliğinde, madenciler ile birleşmeye çalıştı. Fakat Lewis, Taft-Hartley Kanunu'nun komünist olmayan yazılı ve yeminli ifadesini imzalamayı reddettiği için, madenciler M.İ.İ.K. seçimlerine katılmayacağından bu mümkün değildi. Bundan sonra Bradley, —Orta Batı kamyon şoförlerinin, sendikadaki iktidar alanını genişletmeye çalışan, hızlı patronu— Jimmy Hoffa ile "karşılıklı bir yardım paktı" üzerinde çalıştı. Harry Bridge'in Batı Sahili liman işçileriyle de özel müzakereler yapıyor gibiydi. Bu, şahsen Hoffa tarafından desteklenen çift taraflı bir tür kamyon şoförü-liman işçisi hareketiydi fakat gerçekleşmedi.

Ekim 1956'da A.İ.F., U.L.İ.B.'ne son bir defa daha meydan okudu. Fakat çok az şansı olduğu belliydi. Denizcilik birliği lideri Joe Curran, doklardaki liman işçilerinin işbirliğine olan ihtiyacını far-

kında olarak, U.L.İ.B.'ni desteklediğini kamuoyuna duyurdu. Oylar açıklandığında U.L.İ.B. 11.827'ye 7.428 kazanmıştı.

Bütün bu zorlu temizlik çabalarının ardından, kontrol halen eski güruhtaydı. Daha iyisi için birtakım değişiklikler yapılmıştı. Liman Komisyonu, çalışmaya uygun liman işçisi sayısını azaltmak suretiyle, istihdamın düzenlenmesine yardımcı olmuştu. Sendika, bizzat düzenli kayıtlar tutmaya ve sosyal hakları düzenlemeye başlamıştı. Fakat çete kontrolü güvendeydi. Kabadayı Tony Anastasia, iktidarını Brooklyn doklarına kadar genişletti. Ed Florio, Atlanta hapishanesinde geçirdiği on dört aydan sonra Hoboken'de tekrar iktidardaydı. Batı Yakası'nda yüklemeyi düzenleyen Bowers grubu halen yerli yerindeydi. Ve U.L.İ.B. bizzat limandaki işler üzerinde daha büyük güç kazanmasını sağlayan bir sendika işletmesi kazanmıştı.

Kısırdöngü

Kırk yıla dönüp bakıldığında, böylesi bir yolsuzluk ve kokuşmuşluk durumu nasıl bu kadar uzun süre devam edebildi? Olaylarla ilgili, birçok kişinin kötülüğün yüzünü tanımakta zorlanması basit bir cevaptır. Joe Ryan kötü bir adam değildi. Asık suratlı ve duygusal biri olarak, "nakliye işine girip" başarılı olmaya başladı. Eski bir gümrük memurunun büyük seyyahların ahlaksızlıklarını ve ikiyüzlülüklerini biraz bilmesi gibi, o da hayatın güçlüklerle dolu tarafını öğrendi. Liman zordu ve o hayatı böyle kabul etti. Kendi kendini yetiştirmiş birçok insan gibi, iyi niyetlileri ve sıkı yumrukları asla bilmeyen reformcuları küçümsedi ve onlardan korktu.

Ryan, sendikada bir esirdi. İskele etrafındaki veya yakınlardaki her bir küçük lokal; kendi gelenekleri, ayrıcalıkları, hizipleri ve kıskançlıklarıyla kendi kendine moleküler bir dünyaydı. Her yerel diktatör, kendi işini bilir ve kendi çöplüğünde öterdi. Toplumun geri kalanı ile "gölge hattı"nın ötesindeki gökdelen dünyasının karmaşıklıkları, kendi anlayışının dışındaydı. Joe Ryan bu dünyanın temsilcisiydi. Kaba kuvvete rağmen, sözünü geçiren ve mevkisini koruyan bir "kalafatçı"ydı. Bu nedenle hüküm sürdü, fakat hükmetmedi.

Gemicilik şirketleri de "zorlu dünyayı" kabul ettiler. "Uzlaşmak" daha kolay bir yoldu. Üstelik "işçiler disiplinsizdi ve güçlü

bir ele ihtiyaçları vardı." İşveren patronun işçileri hizaya getirme ve gemilerin hızlı bir şekilde girip çıkması sözüne karşılık olarak, yükleme veya diğer kârlı imtiyazların verilmesi şirketlerin iş yapma şekliydi. Bunun yanı sıra, iş yapılan birçok sahil, devletin denizcilik sübvansiyonlarını almaktaydı. Peki, bunda heyecanlanacak yan neydi?

Korkusuz Batı Yakası dünyasından gelen kabadayı serseriler olan yüklemeciler için, liman herkesin para kazanabileceği bir yerdi. Onlar neden kazanmasındı? "Gemicilik şirketleri şikâyet edemezdi. Yüklemecileri iskeleye getirmenin onlara hiçbir maliyeti yoktu. Peki ya kamyon şoförleri? Yüklemeye karşı çıkmalarının tek nedeni, işi kendileri yapmak ve böylece parayı bizden değil müşteriden almak istemeleridir. Alıcılar? Neden karşı çıksınlar ki? Maliyetleri müşterilere kolayca yansıtabilirlerdi. Halk? O nedir? Herkes ekmeğini kovalıyor. Kimi kazanıyor, kimi kazanamıyor. İşte hayat."

Her üçünün de altında —yükü taşıyan— liman işçileri vardı. Elli yıl önce İrlandalılar egemen gruptu. Batı Yakası Hudson iskelelerinin çoğu halen İrlandalılar tarafından yönetilmektedir. Fakat bugün liman işçilerinin büyük bölümü, İtalyanlardan ve —bütün Slavlar ile Doğu Avrupalıları kapsayan belirsiz bir deyim olan— "Avusturyalılardan" oluşmaktadır. Geleneksel olarak liman işçilerinin birçoğu; doklara yakın yerlerde yaşamış, birbirine benzeyen ve kendi kendine yeten topluluklar oluşturmuşlardır. Evlerinin yakınlarında bir bar, bir kulüp ve bazen toplum hayatının merkezi olarak bir kilise bulunmaktaydı. Batı Yakası'ndaki St. Veronica Kilise'si tipik bir harabeydi. İşçiler, Houston ile Federal Hapishane arasındaki dar bir gecekondu hattında yaşamaktaydı. Gündüzleri çocukların süpürge sopasıyla ve lastik bir topla beysbol oynadıkları ve geceleri ayyaşların sarhoşluklarını uyutmak için caddenin sonunda gözden kaybolana kadar sallandığı, bir blok uzunluğunda çakıl taşlı, çöp dolu cadde, merkezi boydan boya kesen Pig Alley'dir. Yazın cadde oturma odasıdır. Alışılmış kavga gürültü hiç eksik olmaz. Ve pazarları küçük kızlar, beyaz muslinleri içinde kendilerinden emin bir halde komünyona giderler. Birçok kişi, doğdukları evlerde yaşar ve ölür. Alışılagelen düşmanlıklar ve kavgalar olur. Ancak bununla birlikte, bu bir cemaattir. Kimse "polis çağırmaz." Son yıllarda birtakım liman işçileri doklardan kaçıp kurtulmaya çalıştı. Queens'e, Bronx'a ve Washington Tepe-

lerine taşındılar. Sebep genellikle "çocuklar"dı. Dünya vahşi bir ormandı. Ve onlar çocuklarına daha iyi bir başlangıç sağlamak istediler. Doklarda sadece gangsterler başarılıdır. Onlar da sadakatin kötü bir örneğidir.

İrlandalılar doklardan taşınırken, İtalyanlar doklara taşınmaktaydı. Ve eski sömürü düzeni feci şekilde bir defa daha ortaya çıkıyordu. İşçilerin birçoğu ülkeye —büyükbaş hayvan gibi— gizlice sokulan yasadışı yabancılardı. Ve bu yabancıların birçoğu da, U.L.İ.B. örgütçülerinin memleketinden gelmekteydi. Dok anonim bir işyeriydi. Tutuklanma ve sınır dışı edilme tehdidi altında kalan işçiler uysaldı. Bu nedenle "küçük çeteler" kurmak kolaydı. On beş işçi düzenli olarak "isimleri" muhasebe defterlerine kayıtlı yirmi iki işçinin işini yapmaktaydı. Aradaki fark işveren patron ve yüklemeci arasında bölüşülüyordu. Buhar gemisi şirketleri aldırmıyordu. İşçiler hızlı ve verimli çalışıyorlardı.

Bu kısırdöngü nasıl kırılabilir? Cevaplardan biri, işin "düzenlenmesi"dir. Liman Komisyonu'nun faaliyeti bu yönde atılmış bir adımdır. Fakat bu yeterli değildir. Problemin matrisi limanın harap haldeki fiziki koşullarıdır. New York limanı; eski, kırık dökük ve trafikle tıkalı bir halde durmaktadır. Herkes, mekân kalabalığı kadar "zaman" kalabalığı da yaratıyor ve köşe başlarını tutmaya çalışıyor. Ve zaman, halen dayanak noktası. Yükselen dok maliyetlerini dengelemek için, gemilerin seri ve hızlı şekilde giriş çıkış yapmaları gerekiyor. Kamyonlar yükleme veya boşaltma yapmak için halen uzun saatler boyunca bekliyor. İskele imkânları kargo akışını hızlandırmak için halen yetersiz. Dar ve salkım saçak iskeleler, halen kamyonların manevra ve boşaltma yapmalarına yetmeyecek kadar küçük bir dairesel alana sahip. Dar kanal şeklindeki sokaklara atlar ve yük arabaları sığmakta zorlanıyor, onların ardında bekleyen kamyonlar bütün trafiği tıkıyor. Limanların sırtına gangster çeteleri biniyor. Kamyonculuk ve gemicilik şirketi arasındaki avantajlı noktada, ortaçağ haydut baronları gibi durup, kanal kapılarını tutup baç alıyorlar. Surlar yıkılmış olabilir. Fakat harabe olduğu gibi duruyor.[48]

10.
BÖLÜM

Proletaryanın Kapitalizmi: *Amerikan Sendikacılığının Bir Teorisi*

Sendikacılık, demiştir George Bernard Shaw, proletaryanın kapitalizmidir. Bu, bütün bu tür epigramlar gibi, yarı yarıya doğru bir deyimdir ve diğer yarısına inanan insanları rahatsız etmek için düşünülmüştür. Amerikan sendikacılığı, Shaw'ın tanımına olsa olsa yarı yarıya uymaktadır. Amerikan işçi liderinin, sosyalizmle dalga geçeceği ve kapitalizmin tarafını tutacağı doğrudur. Yine de o, dünyadaki en agresif ve dahası ekonomik kazanların da ötesinde bir menfaat sağlayan sendika hareketlerini oluşturmuştur. Avrupalı Marksistler, işçi liderinin serbest girişim sisteminin, bir işçinin ülke zenginliklerinden en adil ve en yüksek payı alabileceği şimdiye dek keşfedilmiş en başarılı yöntem olduğuna dair övgüler duymaktadır. Birleşik Devletler'de ise, Amerikalı bir işadamı, işçi liderinin —en vahşi ve en kayıtsız retorikle— kendisinden; açgözlü bir fırsatçı, tekelci ve sömürücü diye söz ettiğini duymaktadır. Bu zıtlıklar nasıl uzlaşabilir? Birleşik Devletler'deki işçi liderlerinden biri bunu şöyle yapmaya çalışmıştır: Karınıza *dair* demek başka bir şey, karınız *hakkında* demek daha başka bir şeydir. Çok zekice. Bu da, doğruluk payı ancak yarı yarıya olan bir deyimdir.

William James, bir defasında, ne zaman bir tezatla karşılaşırsanız bir ayrım yapmanız gerekir, demiştir. Çünkü insanlar aynı kelimeleri kullanmakta fakat farklı şeyler söylemek istemektedir. Bu nedenle, görünürdeki bu tezatlıktan kurtulmanın bir yolu, Amerikan sendikacılığının *sosyal bir hareket* ve iktisadi bir güç

(*piyasa-sendikacılığı*) olarak iki bağlamda var olduğunu; bundan dolayı da, her birinde farklı roller oynadığını görmektir. Sosyal hareket; emeği, kurulu düzene meydan okuyan tarihsel trendin bir parçası olarak gören entelektüeller tarafından şekillendirilmiş *ideolojik* bir kavramdır. Diğer yandan piyasa sendikacılığı, sendikanın faaliyet gösterdiği belirli endüstriyel çevrenin gerçekleri tarafından dayatılan bir rol ve fonksiyon sınırlaması olan *iktisadi* bir kavramdır.

İster toplumcu ister komünist ister sendikacı olsun, herhangi bir işçi hareketi kendisini "sol"un bütün ideolojik baskılarına tâbi bir halde bulur. Nihayetinde bu sosyal hareketler, işçiler adına slogan atmaktadır. Ve bizzat işçi hareketi, sosyal değişimin başlıca araçlarından biridir. Ancak Birleşik Devletler'de sosyal bir hareket olarak sendikacılık imajı —büyük ölçüde John R. Commons'un ve Selig Perlman'ın "Wisconsin Okulu"ndan esinlenen— "emekçilik" (laborism) teorisinde belirtildiği gibi, benzersiz bir seyir izlemiştir. Bu teori, sendika hareketinin, ideolojik olarak şekillenmiş olsa da, radikal hareketten, —yani sınırlı, sosyal gelişmenin gündelik beklentilerinden— daha farklı bir uyum kaynağına sahiptir. Eldeki belirli meselelere odaklanarak uzun erimli sosyalist ve radikal ideolojileri zorunlu olarak reddetmek durumundadır; bunların aksine, o hem dünya içindedir hem de dünyaya *dairdir*. İşleyişi sırasında sosyal değişim için gerçek bir güç olabilir. Ancak toplumun radikal dönüşümünü araştırmaktan çok, sadece gücü "paylaşarak" bunu başarabilir. Bu "güç paylaşımı", hem fabrikada —ücretler, çalışma koşulları ve bazen de üretim standartları üzerine pazarlık yoluyla— hem de daha büyük toplumlarda işçinin refah artışı için kanun arayışında olmaktadır.

"Emekçilik," Amerikan işçi hareketinin elindeki tek egemen ideolojidir. Geçmişte radikallerin karşılıklı suçlamalarına karşı, sendikanın muhafazakâr bir müdafaası hâline gelmişti. "Emekçilik," sendikaların pür iktisadi rollerinin rasyonalize edilmesiydi. Yine de, teorisyenlerine rağmen, kendi adına siyasi bir güç olabildi. Sınırlı bir ideoloji olmakla birlikte, sendikacılığı halen bir sosyal hareket olarak görmekte ve kendini halen işveren sınıfının tamamına muhalif olarak kabul etmektedir. Çağdaş Amerikan sendikacılığı ancak New Deal tarafından sağlanan elverişli bir siyasi ve sosyal iklim sayesinde gelişebilirdi. Daha önemlisi, Roosevelt Hükümeti kanun aracılığıyla iki olağanüstü koruma sağla-

mıştır: ilki, işverenin sendikalarla toplu pazarlık yapma yasal zorunluluğu ve ikincisi, tanımlı bir pazarlık birimi içinde bir *tek* sendikaya *ayrıcalıklı* temsil haklarının tanınmış olmasıdır. Çeşitli sendika güvenlik araçlarının (örneğin üyeliğin korunması maddeleri, sendika işletmeleri vs.) gelişimiyle birlikte, bu sendikalara herhangi bir yerde çok az sendikanın sahip olduğu yasal bir koruma sağlamıştır.[49] "Emekçilik" genellikle; New Deal, Fair Deal ve Demokratların sol kanadı ile ilişkilendirilmektedir. Ağırlıklı payın zenginlere düştüğü bir vergi programıyla gelişmiş bir sosyal refah istemekte ve "tekellere" karşı sürekli olarak haykırmaktadır.

Fakat tuhaflık ve çelişkinin kaynağı burada yatmaktadır: *piyasa-sendikacılığı*'na göre, toplu-pazarlık sendikacılığı sadece işverenler veya sendikalar tarafından oluşturulan tekelci durumlarda var olabilir. Aslında bugün Birleşik Devletler'de sendikacılığın güçlü olduğu sektörler, sadece endüstri veya sendika tekeli durumunda var olabilir.

Sebebi oldukça basittir. *Piyasa sendikacılığının başlıca amacı ücretleri bir rekabet faktörü olmaktan çıkarmaktır.* Bir endüstrinin sadece kısmen sendikalaştığı ve bu nedenle ücretlerin bir rekabet manivelası olarak kullanıldığı yerlerde bir sendika ya tekel oluşturacak ya da batacaktır. Amerikan tekstil sendikalarının erozyonu söz konusu duruma bir örnektir.

Tekel düzeni, farklı piyasa sistemlerine benzemektedir. Oligopolcü piyasalarda, yani birkaç dev şirketin egemen olduğu endüstrilerde, sendikalar endüstrideki bütün şirketlere ücret anlaşmaları dayattıkları "düzenli pazarlık" yoluyla ücretleri bir rekabet faktörü olarak ortadan kaldırmaktadır. Teorik olarak pazarlık halen tek tek şirketlerle yapılsa da pratikte (çelik örneğinde görüldüğü gibi) anlaşma endüstri genelindedir. Yüksek rekabetin olduğu veya küçük-birim-ölçekli alanlara sendikalar müdahale etmekte ve piyasaya bir tekel yapısı getirmekte, endüstriye giren şirket sayısını sınırlamakta, fiyat hadleri koymaktadır. Bu durum daha çok kömür, konfeksiyon ve inşaat endüstrilerinde geçerlidir.

Endüstrinin işi bizzat üstlenmediği kömür sektöründe, madenciler sendikası bütün endüstri için temel bir fiyat tabanını zorunlu kılmaktadır. New Deal'ın ilk yıllarındaki Guffey Kömür Kanunu'nda görülen yasal fiyat sabitlemeleri yoluyla, eyalette çıkarılabilecek taşkömürü miktarını ton bazında sınırlayan Pennsylvania'da olduğu gibi bu, üretim-sınırlama programlarıyla,

madenleri haftada sadece üç gün açık tutarak veya kömür fazlalıklarını azaltmak için aşamalı grevler yaparak vs. yollardan gerçekleştirilmektedir.

Konfeksiyoncuların sendikaları, erkek ve kadın giysileri için sabit bir dizi fiyat haddi veya derecesi belirlemiştir. Böylece kaotik rekabete bir düzen getirmiştir. Uluslararası Bayan Giyim İşçileri Sendikası, bir tek imalatçı için giysileri diken ve tamamlayan taşeronların sayısını sınırlamak ve şirketlerin sabit bir coğrafi alandan taşınmalarını durdurmak suretiyle, endüstrideki şirket sayısını sınırlayıp piyasayı kontrol altına almıştır.

En gelişmiş piyasa stabilizasyonuna inşaat sektöründe rastlanmaktadır. Sendikaların güçleri, işveren için bir müteahhit gibi (yani işgücü istihdam şubesi gibi) çalışmalarında yatmaktadır. Ağır inşaat işlerinde (barajlar, güç istasyonları, yollar, fabrikalar, atom tesisleri, vs.) ihaleye giren çok az firma sürekli bir işgücünü muhafaza edebilir. Bunlar, yerel emek piyasasını bilmemekte ve tecrübeli, vasıflı işçi arzı için sendikaya güvenmektedir. Küçük konut inşaatçısı bile istikrar sağlamak için sendikaya ihtiyaç duyar. Rekabet hâlindeki her konut inşaatçısının maliyetindeki en büyük faktör, ödenmesi gereken ücretlerdir. Yalnızca Kuzey California'da değişik konut inşaatlarında ihaleye giren 12.000 inşaat şirketi bulunmaktadır. Sendika her bir müteahhitle pazarlık yapacak durumda değildir. Bu nedenle sendika, bir *işverenler* derneği kurar ve ücret hadlerini belirli bir dönemde sabit tutarak piyasada istikrarı zorunlu kılar.

Uzun zaman önce inşaat sendikaları ve müteahhitler karşılıklı işbirliği ile elde edecekleri tekel avantajlarını çabucak fark etmişlerdi. Bu nedenle birçok yerel projede harici müteahhitler dışarda tutuldu çünkü sendika onlara işgücü arz etmeyi reddetti. Bir ihale kazanmaları durumunda grevlerle veya iş yavaşlatma eylemleriyle karşılaştılar.

Sendika genellikle, kömür konusunda olduğu gibi, çiftçilerin kaderini ve endüstrinin geleceğini de belirlemekteydi. Doğal gaz ve petrol gibi akaryakıt rekabetinden dolayı son on yılda kömür talebi neredeyse üçte bir oranında daraldı. John L. Lewis ve sendika bir tercih yapmak zorunda kaldı. Ya üretimi kısacaklar ve endüstrideki bütün firmaları daralan piyasayı paylaşmaya zorlamak yoluyla marjinal firmaları kurtaracaklardı ya da marjinal firmaların iflasa sürüklenmelerine seyirci kalacaklardı. 1952 nihai

kömür müzakerelerinde, çoğunlukla daha küçük maden sahiplerinden oluşan Güneyli kömür üreticileri, Lewis'in endüstriye üç günlük üretim siparişi vermesi hâlinde sendikanın bütün taleplerini karşılamayı teklif ettiler. Büyük mekanize madenler, kullanılmayan ekipmanların maliyetinin daha masraflı olmasından dolayı bu harekete karşı çıktılar. Lewis önceki teklifini geri alarak büyük mekanize madenlerin tarafını tuttu ve onların sürekli üretim taleplerini savundu. Karar, işçiler için daha yüksek ücret fakat endüstri için daimi iş kaybı anlamına geliyordu. Sendika, madenci işgücünün doğal yıpranmasından dolayı bunu kabul edebilirdi. Diğer sendikalar bu ikilemden o kadar kolay kurtulamadı.

Şu halde, belirli bir piyasa etrafında faaliyet gösteren bir sendika, mecburen "kendi" endüstrisinin müttefiki olmak durumundadır. İş sözleşmelerinin gelişiminde daha az farkında olunan gerçek ise, sendikanın "idari kontrol sistemi"nin bir parçası olduğudur. C. Wright Mills'in belirttiği gibi, "memnuniyetsizliğin idarecisi" hâline gelmektedirler.

Pazarlık masasında bir grup agresif sendika lideriyle karşı karşıya gelen bir idarecinin, sendikanın *onun için* çok önemli bir görev yaptığını fark etmesi zordur. Sendikadan dolayı tek düşünebildiği şey gücünün bir kısmını kaybettiğidir. Bu büyük ölçüde doğrudur: bir işçiyi istediği zaman işten çıkartamaz, terfiler kıdeme bağlıdır, bir işçi lideri iş transferi yapamamaktadır. Bu genellikle sendika tarafından yapılmaktadır.

Ancak sendika bu güçleri ele geçirmekle taleplerin önceliklerini belirleme görevinin zorluluğunu da üstlenmiş olmaktadır. Ve böylece, idarecileri birçok siyasi baş ağrısından kurtarmanın yanında idare ve alt tabakanın çekişmeleri arasında da tampon olmaktadır. Sendika, özellikle yerel fabrikalar bazında bir bütünlük göstermese de fabrika organizasyonu içinde işgücünün en alt biriminden daha aşağı ulaşan bir menfaat grupları ağıdır. Menfaatler genellikle çatışmaktadır: vasıflı-vasıfsız, parça başı-saatlik ödeme, gece vardiyası-gündüz vardiyası, yaşlı-genç. Taleplerini oluştururken sendikanın karar vermesi gereken şey, bir ücret artışının "geniş kapsamlı" mı (yani, herkese eşit mi), yoksa yetenek farklarını ayırt edecek şekilde yüzde üzerinden mi olması gerektiğidir?

İkinci bir gerçek şudur ki, sendika genellikle idarecilerin başaramadığı yerde işçileri disipline etme görevini üstlenmektedir.

Bu, özellikle işçilerin idarecilerin otoritesini tanımayı reddettikleri, fakat pazarlık mantığıyla bir sözleşmeyi şart koşan sendika liderleri tarafından işbaşı yapmaya zorlandıkları "gayri resmi grevler" için geçerlidir.

Bu memnuniyetsizlikleri yönetmek, sadece pazarlık dönemlerinde değil bütün yıl boyunca zor olmaktadır. İşten çıkarma döneminde ne tür bir kıdemin, (belirli bir iş türüne göre mi yoksa fabrika genelindeki listeye göre mi?) baz alınacağı ekmek kavgasına dönüşmektedir. Fakat asıl dert, şirketin rekabet kabiliyetini ve iş imkânlarını koruyabilmesi için işçi ücretlerinde kesintiye gidilmesi, iş yükünün ağırlaşması, üretim artışının kabul edilmesi esnasında yaşanmaktadır. Aslında sendikanın endüstri genelinde uygulamaya çalıştığı standart sistem bozulmaktadır. "Önce benim şirketim" anlayışı, Birleşik Otomotiv İşçilerine bela olan bir durumdur: milli büro aynı standartları korumaya çalışmalı ve böylece marjinal şirketleri iflasa sürüklemeli midir? Yoksa ücret kesintisine izin vererek ve standartları düşürerek işçilerinin istihdam edilmelerinin devamını mı sağlamalıdır?

"Önce benim şirketim" anlayışının bir benzeri, farklı sendikaların "önce benim endüstrim" yaklaşımında bulunmaktadır. Böylece menfaat çatışmaları milli düzeye yayılmış olur. Kamyon şoförleri devletin demiryolu desteğine karşı çıkmaktadır. Kömür sendikası, yabancı petrol üretimine karşı yüksek gümrük vergileri istemekte ve —demiryolları gelirinin büyük bir bölümünü kömür taşımacılığından elde ettiği için— ortak lobi girişimlerinde bulunarak demiryollarıyla birleşmektedir. Gemi inşa eden kazan imalatçıları daha büyük bir deniz filosunda ısrar ederken, uçak endüstrisinde güçlü olan makineciler daha çok uçak için lobi yapacaklardır. Daha genel olarak, sendikalar talebi uyarmak ve iş imkânları sağlamak için, belli bir endüstriyle ortak destek kampanyaları yapacaktır. Bu durum "sosyalistlerin" Bayan Giyim İşçileri için geçerli olduğu kadar dar, zanaatçı zihniyetli Sıvacılar Sendikası için de geçerlidir. Diğer Başka birçok örnekte olduğu gibi (örneğin taşımacılık, cam, vs.), bu örneklerde de inisiyatif daha güçlü ve piyasaya herhangi bir firmadan daha fazla hâkim olan sendikalardan gelmektedir.

O zaman, piyasa sendikacılığı mantığı; sendika ve şirket ya da sendika ve endüstri arasında, sınırlı ve tedirgin bir ortaklığa yol açmaktadır. Tedirgindir, çünkü birçok durumda sendikalar tara-

fından menfaatleri korunan tecrübeli işverenler bu tür ittifakların değerini bildikleri halde, bazı işverenler tek güç sahibi olmayı tercih etmektedir. Tedirgindir, çünkü işçilerin toplumsal bir hareket hâlinde faaliyet gösteren ve işverenlere bir sınıf olarak karşı olma yönündeki tarihsel eğilimleri halen mevcuttur. Bu eğilim, emeğin ideolojik olarak "ezilen" olma anlayışından kaynaklanmaktadır. Daha özel olarak, işçilerin organize faaliyetleri için yasal koruma sağlayan New Deal'ın ilk günlerinde oluşan siyasi ittifaklar tarafından desteklenmiştir. Bu siyasi ittifaklar grup veya sınıf mücadelelerinin daha geniş alanlara taşınmasını zorunlu kılar: vergi politikası, konut sübvansiyonu, sağlık sigortası ve liberal siyasetin az çok bütüncül bir felsefesini oluşturan her türden refah önlemleri.

Sosyal hareket ve *piyasa sendikacılığı* arasındaki fark, ilk bakışta görülebileceği gibi, siyasi ve toplu pazarlık sendikacılığı arasındaki farktır. Bugünkü toplumda, siyasi ve toplu pazarlık sendikacılığı arasındaki fark artık mevcut değildir. Bütün sendikalar, ister istemez, siyasete mecburdur. Mesele ne tür bir siyasetin ortaya konulacağıdır. A.İ.F., —E.O.M. üyelerinden oluşan— çeşitli menfaat gruplarını koruyan piyasa sendikacılığının basit bir siyasi kolu mu olacaktır, yoksa gerçek bir sosyal hareketin parçası mı?

Cevap için bazı ipuçları, Amerikan işçi sınıfının geçmişinde bulunabilir. On dokuzuncu yüzyılda dört ana kol vardı: dayanışma, işbirliği, siyasi faaliyet ve toplu pazarlık.[50] Toplu pazarlığın Amerikan sendikacılığının benzersiz bir şekli olduğunun kolayca varsayılmasına karşın, bu hâle gelmesi neredeyse yarım asırlık bir tartışma ve tecrübe gerektirmiştir. Birleşik Devletler işçi sınıfı, ücret sistemini kabul etmekte daima isteksiz olmuştur. İlk düzenleyiciler kurtuluşu, serbest arazide ve para reformunda aramışlar, bunlarda başarılı olamayınca üretici kooperatiflerinin oluşturulmasına başvurmuşlardır. Endüstrinin engin gücü ve siyasi sistemin açıklığı, birçok kişinin daha iyi şartlara ulaşmak için siyasi faaliyetin iktisadi pazarlıktan daha kolay bir yol olduğunu düşünmesine neden olmuştur. Örneğin 1880'lerde daha kısa mesai saatleri için yapılan büyük hareket neredeyse tamamen siyasi içerikliydi. Ancak Sosyalistlerin hedeflerini değiştirmedeki isteksizlikleri ve Gompers'in piyasada bütüncül bir rol oynayacak ayrı sendikalar konusundaki ısrarı, Amerikan işçi sınıfını pazarlık rolüne geri döndürmüştür. Fakat daima eşzamanlı bir sosyal hareket imajı

vardı. Geçmişteki sosyal hareket ve piyasa sendikacılığına bakacak olursak aşağıdaki dönemleri görebiliriz:

(1) 1860'dan 1880'e Birleşik Devletler işçi sınıfı temel olarak sosyal bir hareketti. Sosyalist ve anarşist etkiler olağanüstüydü. Aşırı derecede bir siyasi faaliyet ve işçi partileri kurmak için birçok çaba mevcuttu. Sendikalar üretici kooperatifleri kurmakta ve birçok reform projesine destek vermekteydi. Ancak organizasyonun boyutu dardı.

(2) 1880'den 1920'ye iki eğilim çatışma içindeydi: A.İ.F. dar anlamda piyasa sendikacılığını temsil ederken, Sosyalistler, Dünya Endüstri İşçileri (D.E.İ.) gibi gruplar ve diğer anarko-sendikacı unsurlar radikal işçi hareketi oluşturmaya çalışıyorlardı. Sonuçta A.İ.F. galip geldi.

(3) 1933'ten 1940'a (1920 dönemi bir durgunluk dönemiydi) işçi sınıfı bir kez daha sosyal hareket rolünü üstlendi. Gelişmekte olan E.O.M., endüstriyel tröstlerin saldırılarıyla karşılaşarak, ideolojik bir özellik kazanma eğiliminde oldu. Özellikle sosyalistler ve komünistler tarafından entelektüellerin istilası, bu radikal siyasi özelliği daha da arttırmıştır. Federal hükümetin desteği, işçi sınıfına siyasi faaliyetin gerekliliğine dair bir farkındalık kazandırmıştır. Uyanık ve dinamik bir işçi lideri olan John L. Lewis yeni bir siyasi bloğun oluşma imkânını fark etmiştir.

(4) 1940'dan 1955'e işçi sınıfı bu ideolojik havayı kaybetti ve bunun yerine piyasa sendikacılığında ısrar etti. Bunun çeşitli nedenleri vardı. İlki, savaşın ortaya çıkardığı milli birlik ve beraberlik duygusudur. İkincisi, önce kesintisiz üretim ihtiyacından dolayı ve sonra da sendikaların doğrudan yıkılamayacağının farkına varılması nedeniyle sendikacılığın endüstrinin geniş bir kesimi tarafından kabul edilmesidir. Üçüncüsü, yeni kurulan sendikaların fabrikadaki toplu pazarlık konumlarını sağlamlaştırma ihtiyacıdır. Dördüncüsü, 1947'den başlamak üzere sendikalardaki komünistlere yapılan saldırılar ve nihayetinde nüfuzlarının ortadan kalkmasıdır.

Peki ya gelecek? Birleşik Devletler işçi sınıfının buradan nereye varacağı, sendika hareketinin çıkmazda olmasından dolayı zor bir sorudur. Bu zorluğun kaynağı bugünkü Amerikan hayatının gerçeklerinin derinliklerinde yatmaktadır.

1. *Sendika üyeliği en üst sınırına ulaşmıştır.* Son yedi yılda, Birle-

şik Devletler sendikalarının gelişimi durmuştur. Aslında işgücü içindeki sendikalaşma oranı fiilen azalmıştır.[51]

Çeyrek yüzyıl önceki 20 milyon üyelikle karşılaştırıldığında, bugün kabaca 16 milyon işçi (Kanada'ya bağlı 850.000 üye ile birlikte) Amerikan sendikalarına bağlıdır. 65 milyonluk işgücü sayısına göre bu, yüzde 25'in biraz altındadır. Daha gerçekçi olarak, ücretli ve maaşlı kişilerin (yani çiftçiler, serbest çalışan profesyoneller ve küçük iş sahipleri) dışında sendikalar toplumun yaklaşık yüzde 30'unu örgütlemiştir. Ancak bu yüzde 30'unu örgütlerken bir doyum noktasına ulaşmışlardır. Kendi potansiyelleri dâhilinde bir örgütlenmeye gitmişlerdir.

Mavi yakalı işçiler ile beyaz yakalı işçiler arasında bir ayrım yapılacak olursa, mavi yakalı işçilerin —fabrika işçilerinin, madencilerin, demiryolu çalışanlarının, yapı ustalarının ve emekçilerin— yaklaşık yüzde 75'inin sendikalara bağlı olmaları muhtemeldir. Kömür ve metal madenciliği, demiryolu ve inşaat işleri ile kamu hizmetlerinde sendikalar, mavi yakalı işçileri yüzde 80 ilâ 90 arasında örgütlemiştir. Temel imalat alanında —otomobil, uçak, çelik, kauçuk, gemi, cam, kâğıt, elektrik teçhizatı, taşıma araçları— fabrika üretim işçilerinin yaklaşık yüzde 80'i örgütlenmiştir. Örgütlenmeyen birimlerin geriye kalan tek engeli küçük ölçekli olmalarıdır. Örneğin Birleşik Otomotiv İşçileri'nin (B.O.İ.) bir araştırması, sendikanın "yetki sınırları" içerisinde örgütlenmemiş fabrikaların yüzde 97'sinin elliden az işçi çalıştırdıklarını göstermiştir. Bu fabrikaların örgütlenmesi son derece zordur. Küçük bir firma içindeki sosyal ilişkiler, büyük firmalardakine göre çok farklıdır: işverenle özdeşleşme daha çoktur veya işverenin karşı baskısı daha kolaydır. Sendikanın bu işyerlerine ulaşmasının ve hizmet vermesinin maliyeti çok yüksektir ve genellikle "ekonomik değildir." Çünkü sendikaların da birer işletme olarak maliyetleri ve verimlilik sorunları vardır. Örgütlenmemiş *endüstriler* petrol, kimyevi madde ve tekstildir. Petrol ve kimyevi madde endüstrilerinde ücretler olağanüstü yüksektir çünkü emek maliyetleri toplam maliyetler içerisinde küçük bir kalemdir ve işçiler bağımsız sendikalarda örgütlenmişlerdir. Tekstilde eski ataerkil ve Güneyli atölye kültürü, sendikalaşmaya direnecek kadar güçlüdür.

Diğer alanlarda durum nedir? Genellikle diğer sendikaların örgütlenmeye destek olabildikleri metropoliten merkezler dışında yaklaşık on beş milyon işçinin çalıştığı ticaret ve hizmet alanla-

rında —restoranlarda, otellerde, çamaşırhanelerde— sendikaların girebildikleri yerler çok azdır. Bu işletmelerin birçoğu küçüktür ve bu nedenle örgütlenmeleri zordur. Dağıtım alanının genişlemesiyle birlikte Kamyon Şoförleri gibi genel sendikalar büyümek zorundadır. Özellikle Kamyon Şoförlerinin örgütlenme yöntemi, genellikle işveren derneklerini örgütlemek ve işçileri sendikalara "hapsetmektir." Fakat bu büyüme *endüstriyel* işgücünün daralmasıyla dengelenmektedir.*

Beyaz yakalı ve ofis alanında (bankalar, emlak, sigorta ve büyük endüstriyel şirketlerin ofis çalışanları) sendikalar belirgin şekilde başarısız olmuştur. Mavi yakalı işgücünün örgütlendiği fabrikalarda firmalar, genellikle ofis çalışanlarına art arda ücret artışları yapma âdetlerini sürdürmektedir. Böylece ofis çalışanlarının sendikaya üye olma ihtiyacı veya isteği ortadan kalkmaktadır. Sigorta şirketlerinde ve genellikle beyaz yakalı işlerde büyük bir iş hacmi mevcuttur. Genç kızlar, doğrudan okuldan işe alınmakta ve beş ya da altı yıl sonra evlenmek için işten ayrılmakta, sendikaya üye olmak istememektedir. Genelde Birleşik Devletler'deki beyaz yakalı işçiler statü nedenlerinden dolayı kendilerini, elleri kirli mavi yakalı işçilerle bir tutmaktan korkmaktadır. Avrupa ve Asya ülkelerinde öğretmenler ve memurlar kendilerini çalışan sınıfın lideri olarak görebilirler. Birleşik Devletler'de bu gruplar aralarındaki farkı belirginleştirmeye çalışmaktadır.

2. *Sendikalar toplu pazarlık sınırlarına ulaşmıştır.* Bu şaşırtıcı bir ifade olabilir. Ancak yine de Amerikan işçi sınıfı hareketini yeniden şekillendiren en önemli gerçeklerden biridir. Toplu pazarlık sınırları, sendikaların ülkenin üretkenlik artışına denk bir ücret ve refah artışı sağlayabileceklerine dair artan farkındalıklarını ifade etmek istiyorum. Bu tür bir hikâye, ülkelerinin ticaretteki konumu hakkında hassas olan Avrupa'daki sendikalar için eski olabilir. Fakat Birleşik Devletler'de yenidir.

Üretkenlik *fikri* bile göreli olarak yenidir. (Bu, belki de Marx'ın kapitalizm analizinin yanlış çıkma nedenlerinden biridir. Marx'a göre servet, sömürü yoluyla kazanılmaktadır. Bugün bu servetin,

---

* Birçok zanaat ve endüstri sendikalarının daralmaya karşı koymak için ellerindeki her türlü işçiyi üyeliğe kabul ederek "genel" sendika olacakları açıktır. Hem Hoffa'nın 1959'da yaptığı ve hem de John L. Lewis'in Maden İşçileri Bölge 50'de yapmaya çalıştığı da budur.

özel şirketlerin serveti ve milli servet, sadece üretkenlikteki artışlarla arttığını görmekteyiz.) Amerikan işçi sınıfı tarihindeki dönüm noktası, sanırım yıllık verimlilik ücret artışları fikriyle başlamıştır. Bu kavram, işçilerin *her yıl* yaşam maliyetlerinin değişiminin üstünde ve ötesinde bir ücret artışına hak kazandıklarını belirtir. Ne kadar üretkenlik sağlandığı konusunda tartışılabilir: yüzde 2 mi yüzde 3 mü veya yüzde 4 mü? Bunlar istatistiksel sorulardır. Değişmeyen şey, her yıl işçilerin hayat standardının artacağı gerçeğidir. Otomotiv işçileri konusunda bu oran yüzde 3'tür. (Yüzde 3'lük artış bileşik olarak hesaplanırsa, hayat standardı yirmi beş yıldan biraz fazla bir zamanda ikiye katlanmış olacaktır.) Tuhaf bir şekilde, verimlilik ücret artışı fikri, bir sendika icadı değildir ve General Motors şirketine aittir. Şirket, beş yıllık bir sözleşme karşılığında bu tür bir ücret artışı teklif ederek, iş huzurunu garanti etmiştir.

Bugün verimlilik ücret artışı fikri, temel Amerikan imalatının çoğuna yayılmış durumdadır. Bu yolla, ekonomiye güçlü bir talep faktörü yerleştirilmektedir. Böylece konjonktürün inişe geçmesi engellenmektedir. Fakat ücret artışları, ekonominin en üretken sektörlerine yönelmiştir. Doğaları gereği üretkenliklerini artıramayan verimsiz firmalar veya endüstriler (berberler, garsonlar, vs.) bu artışları karşılamak zorundadır. Bu, ekonomi üzerinde güçlü bir enflasyonist etkiye yol açmaktadır.

Bu tür sorunlar bir yana, verimlilik ücret artışının önemi, sürüp giden militanlık retoriğine rağmen, sendikaların ekonomik pazarlık yoluyla kazanabilecekleri şeylerin sınırları olduğu fikrini kabul etmesidir. Artık daha fazla pazarlık olmayacak anlamında bir şey söylemiyorum. Ancak burada, sınırların oluşmasında pazarlığın *bürokratikleşmesini* görmekteyiz.*

3. *Maaşlı çalışanların artışı.* Amerikan işçi sınıfı hareketindeki üçüncü bir önemli değişim, işgücü yapısındaki kaymadan kaynaklanmaktadır. Kısaca, *proletarya*'nın yerine maaşlı kesim geçmiştir. Ve sonuçta işçilerin psikolojileri değişmiştir. Colin Clark'ın uzun zaman önce belirttiği gibi, bu trendle artan üretkenlik saye-

* Arthur Ross, "grevin önemini kaybettiğini" belirtmiştir. Aslında Birleşik Devletler'de ve hemen her ülkede grev sayısında sürekli bir azalış vardır. Bunun, böylesi bir bürokratikleşmenin ve sınırların tanınmasının bir sonucu olduğunu söyleyebilirim.

sinde daha az bir işgücü ile daha büyük üretim sağlanmakta, diğer yandan yeni hizmetler, eğlence, boş zaman değerlendirme ve araştırma talepleri daha çok ve yeni orta sınıf iş alanlarının açılmasını sağlamaktadır.

Fakat dev imalatçı firmaların *bünyesindeki* işgücü değişimlerine fazla değinmedik. Üretimdeki artışla birlikte araştırmalarda, ticarette, satış ve ofis görevlilerinde de artış yaşanmaktadır. Örneğin kimya sanayisinde 1947'den 1952'ye üretim yüzde 50 artmış, mavi yakalı işgücü yüzde 3 artmış, beyaz yakalı işgücü ise yüzde 50 artmıştır. Ülkedeki en büyük elli şirkette maaşlı işgücü saatlik işgücünün üçte biri ile yarısı arasındadır. Örneğin:

	Saatlik Çalışanlar	*Maaşlı Çalışanlar*
du Pont	52.000	31.000
Standart Oil	30.000	27.500
Westinghouse	70.000	40.000
Ford	135.000	40.000
G.M.	360.000	130.000

"Maaşlı kesim"e geçiş, 1950'lerde iki önemli gelişmeyle yoğunlaşmıştır: Amerikan endüstrisinde yeni bir teknik sınıf yaratan araştırma-geliştirme faaliyetlerindeki devasa artış ve vasıflı işçilerin terfi etmelerine yarayan otomasyon süreçleri. 1947'den 1957'ye profesyoneller ile teknik çalışanların sayısı yüzde 60 arttı ki bu İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde herhangi bir iş kolundaki en yüksek büyüme oranıdır. Bir sonraki on yılda bu grupta ek olarak yüzde 43'lük veya bütün bir işgücünden iki buçuk kat daha hızlı bir artış daha gerçekleşti. Yarı vasıflı grup yıllar boyunca sabit kaldığı halde (12,2 ilâ 12,9 milyon işçi); aynı dönemde teknik ve profesyonel, üretim dışı işçilerin sayısı yüzde 50 artmıştır. Hizmet sektörü hariç, 1956'da Birleşik Devletler'deki beyaz yakalı işçilerin sayısı, Birleşik Devletler tarihinde ilk defa mavi yakalı işçilerin sayısını aşmıştır.[52]

Bu maaşlı gruplar, emeğin eski dilini konuşmamaktadır. Eski sınıf bilinci kavramlarıyla da açıklanamazlar. Bunların ortaya çıkışı, Amerikan işçi sınıfı hareketi için zor bir sorun oluşturmaktadır.

4. *Şevk kaybı ve genel memnuniyetsizlik.* İşçi hareketinin yaşı, şu anki hâliyle, yirmi beş yıldan azdır ve en tepedekiler kurucu-

lardan oluşmaktadır. Fakat artık genç değildirler. A.İ.F.-E.O.M. yönetim kurulunun yaş ortalaması, altmışların ortalarıdır. Ve *şevklerini* kaybetmişlerdir. Örgütleyici kadro da yaşlanmıştır. Ve artık fabrikalarda broşür dağıtmak için güvenilir genç radikaller de kalmamıştır.

Fakat daha önemlisi, sendika ahlakında ve halkın güveninde bir kriz yaşanmaktadır. Bu basit bir haraççılık meselesi değildir.* Haraççılık piyasa tarafından şekillendirilmiştir. İşveren için en büyük maliyet "bekleme süresi" olduğundan işverenden kolaylıkla para koparılabilen küçük ölçekli inşaat işleri ile liman ve kamyon şoförlüğü işlerinde her zaman geçerli olmuştur. Ancak kitle üretim endüstrilerinde hiçbir haraççılığa rastlanamaz. Para sızdırmaların yaygın olduğu alanlarda dahi, haraççılığın çapı — Birleşik Devletler'de endüstriyel haraççılığın geliştiği— yirmi beş yıl öncesine göre bugün oldukça daralmıştır. Gerçek memnuniyetsizlik, sendikacılığın ahlaki bir meslek olarak düşüşünde yatmaktadır. İş çevrelerinin en iğrenç yönlerini üstlenerek kişisel kazanç uğruna sendika kaynaklarını yağmaladıkları gerçeği, birçok sendika liderinin paragöz olduğunu göstermektedir. Kamyon şoförleri, fırıncılar, tekstil ve çamaşırhane sektörlerinin sendikalarında tipik olan tam bir talanın yaşanmadığı durumlarda, sendika liderlerinin alt tabaka ile olan ilişkilerinde iktidarın yolsuzluğundan kaynaklanan korkunç bir kibir ve despotluk bulunmaktadır. Bu türden toplu güç gösterileri, sendikalara sempati duymasa da yirmi yıldır tolerans gösteren orta sınıftan halkı yabancılaştırmıştır.

Herhangi bir hareketin geleceği; o hareketin liderlerinin karakterine, geleneklerinin gücüne (itici güç), hedeflerinin kesinliğine (zorlayıcı güç) ve parçası olduğu toplumun sorunlarına bağlıdır.

Elbette işçi hareketinin radikal geleneği neredeyse ortadan kalkmıştır. Dubinsky, Potofsky, Rieve, Curran, Quill ve Reuter gibi sosyalist veya sol kanat hareketlerin içinde yer alanlardan sadece Reuter, işçi sınıfının hedeflerinin tanımını genişletmek gayretinde ve arzusundadır. Bugün işçi sendikalarının tepesindekiler, insan-

---

* *Piyasa sendikacılığı* ile sosyal hareketler arasında yaptığım ayrıma göre; haraççılık piyasa sendikacılığının bir patolojisi iken, komünizmin de sosyal hareketin bir patolojisi olduğu söylenebilir.

lar yoğun bir siyasi faaliyet göstermek veya yol gösterici siyasi bir rol almak için çok az bir enerjiye sahiptir. Milli ölçekten çok eyalet ve şehir ortamında kendilerini ifade eden orta kademelerdeki birçok genç işçi lideri, kendi statülerini ve iktidarlarını geliştirme yolları aramakta isteklidir. Bu insanların itibar kazanmak için siyasi arenaya adım atacakları ve bunu Demokrat partide daha aktif olmakla gerçekleştirecekleri kuvvetle muhtemeldir.

Milli alanda sahnedeki kişiler George Meany, Jimmy Hoffa ve Walter Reuter'dir. Meany, yeniden bir araya gelen işçi hareketinin başına geçerek, tarihteki yerini almıştır. Hoffa, hırslıdır fakat onun —iktidarını güçlü bir sendikada yoğunlaştırmaktan ve böylece aleyhindekilere nanik yapmaktan başka— siyasi olarak yapabileceği fazla bir şey yoktur. Hoffa anti-entelektüel, fikirlerden ve bu alanlardaki seviyesizliğinden dolayı bunları ifade edenlerden rahatsız olan, herhangi bir siyasi veya ahlaki perspektiften mahrum biridir. Bazen Walter Reuter'in yapabileceği ve hattâ söyleyebileceği herhangi bir şeyden daha kaba olarak ilkel bir sınıf savaşını telkin edebilir. Fakat bu, onun her meseleyi fikirlerden çok fiiliyatta halleden mizacının bir yansımasıdır. Olağanüstü bir enerji ve hırsa sahiptir, fakat bir hedefi yoktur ve çeşitli yardımcılarının ona bir hedef sağlama konusundaki çabaları Hoffa'nın sabırsızlığından dolayı boşa gitmiştir. Nihayetinde, Hoffa'yı gemleyecek olan şey sertlik maskesi altındaki itibar arzusudur. Fakat ondaki bu arzu onu dizginleyecektir. Walter Reuther, diğer işçi liderlerinin aradığı itibara —basının ve iş çevrelerinin ikiyüzlülüğü— çok az önem vermektedir. Halen (dogmatik uçları törpülenmiş olsa da) bir görev duygusu ile liberal çevreden yirmi yıl önce kazandığı itibara sahiptir. Elli yaşında (1958'de), Reuter'in önünde hâlâ uzun bir gelecek vardır. İşçi grupları arasında popüler değildir. Onları rahatsız etmektedir. Rahat durmayacaktır. Kusurları az ve enerjisi muazzamdır. "Viski rahipleri"yle karşılaşan Jansen'cı gibi, kendi ahlaki durumu insanlara ibret olmaktadır. Yine de görünürde liderlik yapacak kimse yoktur. Yetenekleri gayet pratik olmasına rağmen Reuter yaradılıştan bir ideologdur; hayali, gerçeklik kalıbına dökebilir ve işçi hareketi anlayışı, sosyal bir anlayıştır.

Şimdi inşaat sektöründe olduğu gibi, işçi hareketinin yavaşça ve miskin bir şekilde, endüstrinin genç bir partneri olarak piyasa rolüne soyunacağı kuvvetle muhtemeldir. Fakat benim fikrime

göre önümüzdeki yıllarda Birleşik Devletler işçi sınıfını sosyal bir hareket olarak kendini yeniden tanımlama çabası içinde bulacağımız daha kuvvetle muhtemeldir.

Reuter'in muhtemel rolünden ayrı olarak, siyasetin pazarlıkla bu kadar çok iç içe geçmesiyle; işçi sınıfının siyasi iktidarının genişleme ihtiyacı, sendikaların Demokrat parti içinde daha doğrudan bir rol oynayacakları ve parti içindeki kendi konumlarını sağlamlaştırmak için liberal bir koalisyon kuracakları anlamına gelmektedir. Toplu pazarlık bir sınıra vardığında, siyaset önemli bir arena olmaktadır.

Siyasi sürecin kendisinde, kitlesel medya ve kitlesel iletişimin yaygınlaşmasıyla şekillenen küçük bir değişim, bu eğilimi güçlendirmektedir. Bu belirli bir somut grubun belirli somut menfaatini korumaya odaklanan "menfaat" gruplarının aksine, "sembol" grupları olarak adlandırılabilecek olan şeyin (veya ideolojik etiket taşıyan grupların) ortaya çıkışıdır. Kamuoyunun hükümdar olduğu kitle toplumunda çeşitli gruplar birtakım ortak kimlikler edinmeye ve hedeflerini milli veya genel menfaat kisvesi altında tutmaya her zamankinden fazla zorlanmaktadır. Demokrasinin seçim kavramının geçerli olduğu yerlerde bu özellikle doğrudur. Çünkü seçimler, sorunları sadece sembolik anlamda formüle eder. Şöyle ki ("çiftçi"nin tüm bir insan spektrumunu oluşturması karmaşıklığına takılmadan) *çiftçinin yapması* gereken şey nedir? ("İşçi Sınıfı" gibi genel bir kavramın anlamı hakkında fazla bir araştırma yapmaksızın) *İşçi Sınıfı* ne yapmalıdır? Bununla birlikte, hem seçimlerin doğası hem de devletteki gayri resmi grupların temsil edilmesinin yeni süreci, ortak kimliklerin kaynaşmasına şekil veren bir unsur olmaktadır. Böylece "İş Dünyası"ndan, hükümetin danışma kurulundaki temsilcilerini belirlemesi istenmektedir. İşçi sınıfından da aynı şey beklenmektedir. Siyasi meseleler kapsam bakımından milli hâle gelmekte ve "İşçi sınıfı"ndan sembolik bir grup olarak bu meselelere karşı tavrını belirlemesi ve böylece içsel farklılıklarını oluşturmayı öğrenmesi istenmektedir. A.İ.F. ile E.O.M. arasındaki birlik baskılarından biri de çeşitli milli meselelerde "işçi sınıfı" adına konuşacak tek bir dizi sözcüye duyulan ihtiyaçtır.

Üçüncü bir unsur, iş çevrelerinde "statü endişesi"nin artışıdır. Sendika hareketinin ideolojik olarak tükendiği ve örgütsel damarlarındaki daralmadan dolayı rahatsız olduğu bir zamanda,

"Büyük İşçi Sınıfı"nın tehdidine ve onun siyasi nüfuzuna dair artan bir ilgi söz konusudur. "Çalışma hakkı" kanunları üzerine yapılan ajitasyon, işçi sınıfının iktidarı ile meşgul olma gayretindeki milli bir menfaat davasından çok, duygusal bir haçlı seferinin tüm izlerini taşımaktadır. Texas'da çalışma hakkı kanunundan beş yıl sonra, bu kanunun Cumhuriyet Fonu üzerindeki etkilerine dair Frederic Meyers tarafından 1958'de yapılan bir çalışma, hiçbir etkisi olmadığını göstermiştir. Sendikalar zarar görmemiş ve endüstriyel ilişkiler eskisinden farklı bir hâle gelmemiş, fakat işverenler işçi sınıfının uğruna mücadele verdiği kanunun kitaplarda kalmasından dolayı duygusal bir tatmin yaşamıştır. 1958'de Ohio, California'daki ve diğer eyaletlerdeki çalışma hakkı kampanyaları ağırlıklı olarak orta ölçekli işletmeler tarafından desteklenirken, büyük şirketler (General Electiric hariç) mesafeli durmuşlardır. Milyon dolarlık endüstrilerin başındaki birçok işveren, istikrarlı bir iktidar olmasına ve endüstriyel ilişkilerin oturmuş olmasına karşın, sendika iktidarının kızgınlığıyla motive olmaktadır. İş çevreleri, Dwight Eisenhower ve Cumhuriyetçi partinin seçilmesiyle ve sonradan bir kez daha seçilmesiyle sendikaların devrileceğini ve teslim olacağını düşünmüş olabilir. Fakat sendikalar yıkılmadı. Özellikle onunla hiç iş yapmamış olan birçok işverenin ve B.O.İ.'nin (ki onlara göre yeni işçi sınıfı iktidarının sembolü olan) Walter Reuther ismine karşı duydukları asabi reaksiyon göstermektedir ki milli ve siyasi alanda işçi sınıfı ile idareciler arasındaki gerilim, halen mevcut olmakla birlikte, artık menfaat gruplarının mücadelesiyle ateşlenmemekte fakat daha çok sembolik ve duygusal boyutta kalmaktadır.

Amerikan işçi sınıfı bir sonraki on yılda sosyal bir hareket olarak daha da gelişirse, bu yeni sendikacılığın siyasi ve ideolojik içeriği ne olacaktır? Bunu söylemek zordur. "Sol" ideoloji son yıllarda tamamen tükenmiştir. Ve devletleştirme fikri hiç ilgi çekmemektedir. Büyük ihtimalle "Emekçilik"in, —konut, daha çok okul, yeterli tıbbi bakım, fabrikalarda daha "insancıl" bir iş atmosferi yaratılması ve benzeri haklarda daha ısrarcı olan— eskisinden daha güçlü bir şeklinin yeniden ortaya çıktığını göreceğiz. Bunlar aslında genellikle sıradan şeyler. Ve bunları dramatize etmek kişi adına büyük çaba gerektirir. Mesele işçi liderleri arasında, sendika liderinin ve alt tabakanın hayal gücünü kimin canlandıracağıdır. Walter Reuther bunu kendisinin yapabileceği-

ni sanmaktadır. Fakat kendisine bu fırsatın verilip verilmeyeceği şüphelidir.[53] Ona karşı işçi grupları arasındaki muhalefet o kadar büyüktür ki, George Meany'nin emekliliğinin ardından işçi hareketi liderliğine soyunacak olursa bir bölünme yaşanacaktır. Böyle bir bölünmeden kaçınmak için A.İ.F.-E.O.M'nin Makinistler sendikasından Albert J. Hayes gibi orta yolu tutan bir kişiyi seçeceği muhtemel görünmektedir. Ve Walter Reuther'in, John L. Lewis gibi, işçi sınıfının "kayıp bir lideri" daha olması muhtemeldir. Kişiliğin ve hayal gücünün sosyal faaliyetlerde rolü olduğu sürece — ki bana göre çok fazla ağırlıkları vardır —bu gerçekten bir kayıp olacaktır.

11.
BÖLÜM

İş ve İşten Duyulan Memnuniyetsizlikler: *Amerika'daki Verimlilik Kültü*

> Jüpiter'in zamanından önce hiçbir çiftçi toprağı zapt etmezdi. Araziyi işaretlemek ve parsellemek bile yasadışıydı. İnsanların kazançları ortaktı ve kimse armağan dilemediğinde toprak kendinde ne varsa daha cömertçe verirdi. Ateşi gözlerden gizleyen ve her yerde nehirlerden akan şarabı durduran insandı. . . Ardından demirin sertliği ve testere ağzının keskinliği geldi ki ilk insan dallı budaklı ağaçları biçip kenarlı köşeli hâle getirdi. Ardından birçok zanaat ortaya çıktı. Emek, sürekli emek dünyayı işgal etti ve dar günde toprağın nimetlerine göz dikti.
>
> —Vergilius, *Çiftçilik Sanatı*

Bunlar "iş üzerine notlar," bazı düşünceler ve birtakım değerlendirmelerdir. Notlar, okura yabancı gelen bir türdür. Okur, yazarın tezini veya en azından bakış açısını bilmek ister. Kelimenin düz anlamıyla, bu makalenin bir tezi yok. İdarecilerin, mühendislerin veya iş hakkında yazan sosyologların ortaya attığı geleneksel sorunlara bir çözüm getirmiyor. Konu hakkında Montaigne, "Bezgin bir halde, nasıl derler, ayaklarını sürüye sürüye işe giderler," diye yazmıştır. Herhangi bir ahlaki duruş belirsiz kalacağından, sanayi toplumuna verilecek kaçınılmaz cevap budur. Teknolojinin vaatlerine şükretmek, makinelerin gayriinsanîliğini kınamak kadar kolaydır. Bir ideolog veya bir ahlakçı olma niyetinde değilim. Bu notların bir araya getirdiği şey, ruhsal bir durum ve birtakım sorunlardır. Bir sorunun sorulma tarzının cevabı belirlediği ve hazırladığı doğrudur. Ancak diğerleriyle birlikte, Herbert Butterfield'in belirttiği gibi, bilgi yeni gözlem veya deney yoluyla

değil, soruları değiştirerek —ister bir hareket problemi ister rüya tabiri olsun— bilinen gerçeklere farklı açılardan bakarak kazanılır.

Bu makale, modern endüstriyel hayatın en çok bilinen ancak henüz incelenmemiş bir gerçeğiyle, verimlilik kavramıyla ilgilenmektedir. Verimlilik deyince, geometrideki gibi, iki nokta arasındaki en kısa mesafenin bir doğru olduğunu varsayarız. Peki ya menzilde bir şey varsa? Aynı hafta içerisinde bir problem iki farklı yerde ortaya konuldu. New York'ta New England'dan aşağı inen yeni otoban, New Rochelle'de şehrin Fransız kurucularının gömüldüğü yer olan eski Huguenot mezarlığıyla kesişmişti. Otoban'ın güzergâhı mı yoksa mezarlığın yeri mi değiştirilmeliydi? İngiltere'de, üstü dik köşeli ve iki katlı yeni bir otobüs filosunun, şehrin tarihi surlarının antik Gotik kapılarından geçemediği fark edildi. İki katlılar parçalanıp kasaları yeniden mi yapılmalıydı, yoksa otobüs güzergâhı uzak bir mesafeden mi geçmeliydi? Her iki durumda da akla uygun çözüm hangisiydi? New York'ta mezarlığın yeri, İngiltere'de otobüslerin güzergâhı değiştirildi. Her bir tercih, toplumların birbiriyle çelişen değerlerini yansıtmaktadır.

Rasyonalitenin birbiriyle çelişen tanımları ve —işe uygulanan şekliyle— verimlilik maliyetleri, bu makalede işlenen konulardır.

Zamanın Yeni Hesabı

Modern reformun piri Jeremy Bentham, fazlasıyla dolu yaşamının yaklaşık yirmi yılı boyunca enerjisinin çoğunu mükemmel verimli bir hapishanenin planlarını en küçük ayrıntısına kadar geliştirmeye adamıştır. Bu, yıldız şeklinde karmaşık olarak inşa edilmiş ve "merkezde duran bir gardiyanın gözetimi altında her suçlunun hayatını sonsuz bir yalnızlık içinde geçirdiği" meşhur *panopticon*'dır.

Felsefi radikallerin lideri Bentham, *panopticon* fikrini, Rusya'ya gemi yapmak için Büyük Katerina hesabına çalışırken böyle bir fabrika tasarlayan —meşhur bir gemi mühendisi olan— zeki kardeşi Sör Samuel Bentham'dan almıştır. Aslında Jeremy Bentham, bir tarafı hapishane bir tarafı da fabrika olan "beş katlı" bir *panopticon* inşa etmek için Parlamento'dan yıllarca para almaya çalışmıştır. Bentham'a göre *panopticon* tembellik için bir ilaç,

"namussuzları dürüst, aylakları çalışkan olarak öğütecek bir değirmen" olacaktır. (Sonunda 1813'de model yapmak için harcadığı paralar karşılığında 23.000£ almıştır.)

Fabrika ile hapishanenin bu özdeşliği belki de Bentham için son derece doğaldı. Fabrika ve hapishane, onun filozof kafasında, düzenlilik ve verimlilik gibi faydacı kavramlarla birleşmişti. Faydacılığın kökeni, bir düzen tutkusu ve kesin ölçülerle uygulandığı takdirde, bireyin doğruluk ve çalışma derecesini düzeltecek teşvik hesaplarını geliştirmektir. Faydacılık yeni bir rasyonalite tanımı getirmiştir: aklın kuralı yerine ölçünün kuralı. Böylece insan artık kendi eliyle denetlenebilir. Kural, mühendis tarafından — faydacılık ile mükemmellik eşit olacak şekilde— uygulandığında sadece iş küçük parçalara bölünmüş olmayacak, aynı zamanda küçük parçalarla ölçülmüş olarak metrik miktarlarla tanımlanan zaman birimlerine göre ödeme yapılacaktır.

Bu yeni rasyonalite ile birlikte, geçmişteki iş temposunda eşi görülmemiş âni bir duruş yaşandı. Bununla beraber, çeşitli yollarla ifade edilen zamanın yeni rolü ortaya çıktı. İki zaman şekli hâkim oldu: uzayın bir fonksiyonu olarak zaman ve *süre* olarak zaman. Uzayın bir fonksiyonu olarak zaman, yerkürenin hareketinin ritmini takip etmektedir: bir yıl, güneş etrafındaki kavisli bir elipstir; bir gün, yerkürenin kendi ekseni etrafında dönmesidir. Saatin kendisi de dairedir ve saat bir doğrunun 360 derecelik bir alanı taramasıdır.[54] Fakat filozoflar ile edebiyatçıların —ve sıradan insanların— bildikleri 'zaman' doğaldır. Farklı algıları barındıran felsefi türleri de bulunmaktadır: sıkıcı anlar ve çabuk geçen anlar, kasvetli anlar ve büyük mutluluk anları, uzayıp giden zamanın ve geçip giden zamanın acısı, hatırlanan zaman ve beklenen zaman. Kısacası, uzayın kronolojik fonksiyonu olmayan fakat yaşantının fonksiyonu olarak hissedilen zaman.

Faydacı rasyonalite, *süre* olarak zaman hakkında çok az şey bilir. Hem ona göre hem de modern sanayi hayatına göre, zaman ve çaba sadece saat gibi düzenli "metrik" vuruşlarda aksamaktadır. Modern fabrika temel olarak etki ve tepkinin, iş temposunun, zamanın ve mekânın mekanik olarak dayatılan anlamından kaynaklandığı düzenli bir yerdir.* O zaman Aldous Huxley şunu tabii

* "Düzen," demiştir Freud "bir şeyin ne zaman, nerede ve nasıl yapılacağının emredildiği ve böylece benzeri her durumda şüphe ve tedirginlikten

ki ileri sürebilir: "Bugün verimli her iş, her modern fabrikadaki işçilerin bir makinenin içinde olmanın bilincinden mustarip oldukları panoptik bir hapishanedir." Doğru olması durumunda ezici olan iddia, en büyük suçlamayı Birleşik Devletler'e karşı yapmaktadır. Çağdaş Amerika, her şeyden önce, bir makine medeniyetidir. On binlerce işçinin dağınık fabrikalardan akın etmesi imajı, Amerika'nın sınai portresine damgasını en az on dokuzuncu yüzyılın cephedeki yeleli güderi at ve tüfek imajı veya Kolonyal Virginia'nın peruk veya dantel imajı kadar silinmez bir şekilde vurmuştur. Amerikalıların büyük çoğunluğunun hiçbir zaman cepheye gitmemiş olması gibi, birçoğu da fabrikalarda çalışmıyor ve Georgia'daki evlerde hiç yaşamamış olabilirler. Yine de, her devrin ayırt edici kültürel yapısı, bu tür arketiplerde bulunmaktadır.

Bugünün Amerikan hayatında iş'in doğası nedir?

Tanrının İhtiyatlı Eli

Çağdaş işletmeler üç özel teknolojiye uyacak şekilde kurulmuştur: ölçek mantığı, "metrik" zaman mantığı ve hiyerarşi mantığı. Mühendislik rasyonalitesinin ürünü olan bu üçlüden her biri, işçinin her gün mücadele etmek zorunda kaldığı birtakım sınırlar koymaktadır. Bunlar işçinin varoluşunun gündelik gerçeklerini şartlandırmaktadır.

Mesai saatleri sabah sekiz akşam beş olan işçiler için gün, onlar daha işyerine ulaşmadan çok önce başlamaktadır. Acele bir banyo ve hızlı bir kahvaltıdan sonra, fabrikaya gitmek için kendi arabaları ya da tramvay, otobüs, metro yola koyulmaktadırlar. (Bertrand Russell'ın belirttiği gibi, sanki şöyle bir kanun bulun-

---

uzak kalınan bir tür tekrar zorunluluğudur. Düzenin faydaları inkâr edilemez: zihinsel enerji sarfiyatından tasarruf ederken zamanı ve mekânı en avantajlı bir şekilde kullanmamıza imkân sağlar. Bütün insan faaliyetlerine muhalefet göstermeksizin kendini daha baştan sabitlemiş olmasıyla haklı çıkarılabilir. Ve tam aksine, bunun böyle olmadığı, insanların işlerinde doğuştan gelen bir ihmal, düzensizlik ve güvenilmezlik sergiledikleri ve göksel modellerini taklit etmek için zahmetli bir şekilde eğitilmeleri gerektiği de ileri sürülebilir." *Medeniyet ve Medeniyetten Duyulan Memnuniyetsizlikler* (Hogarth Press, Londra, 1946), s. 55-56.

maktadır: ulaşımdaki gelişmeler seyahat süresini azaltmamıştır, sadece insanların seyahat edecekleri alanı genişletmiştir.)

Emekçi büyük insan kitlelerinin ortak bir işyerine getirilmesi gerekmektedir. Bu, modern iş hayatının en açık gerçeği olmasına karşın, yazar bu konuyla ve bunun altında yatan varsayımla çok az yazar ilgilenmiştir. Mühendisler, uzmanlaşmanın teknolojik olarak verimli olduğuna inanmaktadır: güç kaynakları, hammaddeler, parçalar ve üretim bantları bir çatı altında toplanmalıdır. Öyle ki, bugün General Motors tarafından kullanılan ve çapı bir milin üçte ikisi kadar bir alana yayılan, eni ise bir çeyrek mil genişliğinde olan hallaç makinesi gibi devasa megalitler veya Wichita, Kansas'taki Boeing fabrikasındaki gibi millerce uzunluğunda üstü kapalı asfalt yollar görmekteyiz.

Ölçünün yararına dair inanç, kullanılan enerji türüne göre şartlandırılmıştır. Buhar kullanımında, sınırlı miktarda bir güç mevcuttur. Buhar çabucak yok olduğu için mühendisler aynı mil üzerinde veya aşırı yoğunlaşmadan kayıplar olmaksızın borularla taşınacak bir buhar basıncı içinde olabildiğince çok üretim birimi toplamaya çalışmaktadır. Makinelerin düz bir hat üzerine yerleştirilmeleri gerektiğinden, bu durum işçilerin işyeri düzeni içinde yığılmasına neden olmaktadır.

Elektrik gücünün ve elektrik motorlarının icadı daha büyük bir esnekliğe imkân sağladı ve fabrika içinde bu kolaylıklardan faydalanıldı. En yeni iş akışı tasarımları düz bir hatta sıralanan eski milleri ve eski fabrika koridorlarını kullanmadı. Fakat fabrikanın harici hacmi aynı kaldı. Neden? Çünkü mühendisler verimliliği sadece teknolojik bakımdan değerlendirmektedir. Temel bir maliyet olan işçinin seyahat süresini önemsemedikleri için böyle düşünmektedirler. Ancak şu soru sorulmalıdır: büyük kitleler ortak bir çalışma alanına getirilmeli midir? Hangisinin taşınması daha ucuzdur? Günde iki defa işçilerin taşınması mı? Yoksa, diyelim ki haftada iki defa hammaddeler ile mekanik parçaların taşınması mı? Percival ve Paul Goodman'in *Communitias* kitabında belirttikleri gibi: "bir parça metalin ömrü, kamyonu beklerken tükenmez. Bir parça metal, balık istifi gibi taşınmaya aldırmaz." Goodman'lerin önerdiği şey, entegre üretim hattı yerine çok, "küçük parçalar" şeklinde üretimdir. Fabrikalar işçi mahallelerine yakın yerlerde kurulursa, işçiler işe gitmek için uzun yol katetmek zorunda kalmaz. İşlenmiş maddeler imalat için farklı yerlere gön-

derildikten sonra montaj bandında bir araya getirilebilir. Ancak sadece birkaç endüstride işçilerin seyahat süreleri için doğrudan ödeme yapıldığından bu sorun üzerinde fazla durulmamaktadır. Sırf piyasa maliyetleri bakımından yapılan hesaplar, işletmeleri işe gelip gitme süresi ya da yolların ve diğer taşıma araçlarının — işveren veya toplum tarafından vergiler yoluyla karşılanan— maliyetleri gibi faktörler üzerinde düşünmekten alıkoymaktadır. İşe gelip gitme süresi içerisinde işçiler zamana mahkûm olmaktadır. Zaman, iş ekonomisini yönetmektedir. (Cüceler, Gulliver'e saatinin fonksiyonları hakkında sorular sorduktan sonra, onun Tanrı olduğuna inanmaya başlamışlardı.)

Modern iş hayatının peygamberlerinden biri Frederick W. Taylor'dır ve kronometresi onun kutsal kitabıdır. Bu kadar büyük herhangi bir sosyal değişim bir kişiye bağlanabilirse, bir hayat tarzı olarak verimlilik mantığı ona aittir. Taylor tarafından ifade edildiği gibi "bilimsel yönetim" sayesinde eski kaba iş bölümü hesapları çok gerilerde kalmıştır. Bizzat zaman bölümüne geçmiş bulunuyoruz.

Frederick W. Taylor 1856'da, Freud'la aynı yılda doğdu. Biyografisini yazan Roger Burlingame, Taylor'un çocukluğunda ve yetişkinliğinde dünyasını en küçük parçalara böldüğünü belirtmektedir. Kriket oynarken, vuruş yaptığı noktaları işaretlemesiyle arkadaşlarını çileden çıkarırdı. Yürürken en verimli adımın nasıl atıldığını öğrenmek için adımlarını sayardı. Sinirli, gergin, —ne içki ne sigara ne kahve ne de çay kullanmasına karşın— tüm hayatı boyunca uykusuzluk ve kâbusların kurbanı olmuştur. Sırtüstü yatmaya korktuğu için, yatakta veya bir sandalyede otururak uyuyabilirdi. Boş bir tezgâh veya aylak bir adam görmeye dayanamazdı. Hiç aylaklık etmemişti ve hiç kimsenin de aylaklık etmeyeceğinden emin olmak istiyordu.

Bu medeniyete damgasını vuran, Taylor'un kompülsif karakteridir. İşe ilk başladığı yerde bir makinist "el yordamıyla" iş yapmaktaydı. Makinelerin süratini, araçların seçimini ve çalışma yöntemlerini, aklına estiği gibi veya sezgiyle yapıyordu. Taylor, zanaatkârlık döneminden miras kalan bu miskin temponun yerine, parçalara ayrılmış zamanın daha üstün rasyonalitesinin gelmesi gerektiğini ispatlamaya kalktı.

Kronometre yeni bir şey değildi. Taylor'dan önce de iş hayatı zamana göre ayarlanmıştı. Ancak sadece işin tamamı için. Tay-

lor'un yaptığı şey, her işi bileşen parçalarına ayırmak ve her birine 'zaman kazandırmak' olmuştur. Bu aslında bir bütün olarak bilimsel yönetimdir: sistematik analiz ve işin en küçük mekanik bileşenlerine ayrılması yoluyla ve bu unsurların en verimli şekilde tekrar düzenlenmesi. Taylor ilk derslerini 1895'de (İronik olarak Freud ve Breuer'in psikoanalizde "çığır açan" *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ı-*Studies in Hysteria* yayımladığı yıl) Amerikan mühendislerine vermiştir. Ancak Taylor'ın üne kavuşması, 1899'da Schmidt adlı bir Hollandalıya günde on iki ton yerine kırk yedi buçuk ton dökme demir çıkarmayı öğretmesiyle olmuştur. İşçilerin yapacağı her ayrıntı belirlenmiştir: küreğin ölçüsü, kürek vuruşu, dolu küreğin ağırlığı, yürüme mesafesi, gidiş gelişler ve Schmidt'in dinlenme süreleri. Taylor her bir faktörü sistematik olarak değiştirerek, el arabasının alacağı optimum yük miktarını hesaplamıştır. Kesin bir hesaplamayla doğru miktarı bulmuştur.

Fakat Taylor böylesine mekanik bir yönetimin insanı ne duruma getireceğini ya da daha doğrusu ne tür bir insanın bu deli gömleğini giyeceğini biliyordu. "Dökme demir işini düzenli bir meslek olarak yapacak işçi o kadar salak ve o kadar duygusuz olmalıdır ki, o da her şeyden çok bir öküze benzer,"* diye yazmıştır.

Taylorizmin mantığı açıktır: her işçinin yaptığı iş kendisi ile ölçülmelidir: bir işin yapılacağı süre, gayrişahsî "standart zaman" olarak "pazarlıksız" belirlenmelidir. Ücret, yapılan iş miktarına ve o işi yapmak için gereken zamana göre hesaplanmalıdır.** Modern iktisatta, küçük zaman farkı çok önemlidir. (Max Weber'in Protestan Ahlak'ı için prototip olan Benjamin Franklin'in dediği gibi, "vakit nakittir.") General Motors gibi büyük bir şirket işçilerle altı dakika bazında sözleşme yapmaktadır. (Ücret bordrosu he-

---

* Bu tür sonuçları ilk gören Taylor değildi. Yüz elli yıl önce Adam Smith şöyle yazmıştır: "İşçilerin büyük bir kısmının anlayışları, yaptıkları sıradan işler tarafından şekillenmiştir. Ömrünü birkaç basit işi yapmakla geçiren bir işçi aklını kullanmaya fırsat bulamaz. Genellikle bir insanın olabileceği kadar aptal ve cahil olur." *Milletlerin Zenginliği* (Modern Library, 1937), s. 734.

** Katolik sosyal doktrinin geçerli olduğu İtalya ve diğer ülkelerdeki aile ücreti sistemini, "protestan" endüstriyel iktisadın benimsememesinin nedeni budur. Aile ücreti sisteminde çocuklu bir işçi, kendisiyle aynı işi yapan çocuksuz bir işçiden daha çok ücret almaktadır.

saplaması için General Motors saati altı dakikalık on bölüme ayırmaktadır).

Taylorizmin önemi, sosyal bir fizik başlatma çabalarında yatmaktadır. Taylor, iş hayatının bilimsel olarak planlanması durumunda ne kadar çok çalışılması gerektiği veya ne kadar ücret ödenmesi gerektiği hakkındaki tartışmaların sona ereceğini düşünmüştür. Bir defasında "doğan ve batan güneşin zamanı ve yeri hakkında pazarlık yapmada epey ısrarcı olabiliriz," demiştir. Yüzyılın sonunda "doğal haklar"ın *mistik* meşruiyetinin erozyona uğramasına tanık olan bir yönetici sınıfı için yönetim bilimi ahlaki otoritesine kendi içinde yeni bir temel sağlamıştır.

Taylor iş ve zaman arasındaki ilişkileri araştırırken, Frank Gilbreth (1868-1924) süreci bir adım ileri taşıdı: insan hareketini bireyden ayırdı ve onu soyut bir görsellik hâline getirdi. Sadece makinelerin işleme şekli değil, insan hareketi de parçalara ayrılarak "fonksiyonelleştirilebilirdi." Kolların ve bacakların doğal hareketleri "en iyi şekilde" çalışmak için düzenlenebilirdi. Günümüzdeki ünü ironik olarak, büyük bir ailenin gündelik hayatını konu edinen bir filmin (*Cheaper by the Dozen*) senaryosuna dayanan Gilbreth, kinetik birimleri veya hareketleri on sekiz temel kalıba bölmüştür. Bunlar onun mütevazıca "therbligs" dediği (Gilbreth'in tersten okunuşu) tutmak, kımıldatmak, kavramak, vs. hareketleridir. Gilbreth, 'therblig' birleşimlerinin analizinden, "hareket iktisadı" prensiplerine varmıştır. Örneğin: Dinlenme süreleri dışında iki el birden aynı anda boş kalmamalıdır. Kolların hareketleri ters ve simetrik yönlere doğru olmalıdır vs. Bu kuralları ihlâl etmenin cezası ziyandır.

Rasyonalizasyonun acımasız mantığında bir adım daha vardı. Taylor fabrika faaliyetlerini sistematize ederken, Gilbreth zarara yol açan hareketleri en aza indirmeye çalıştı. Charles Bedeaux bunları birleştirerek insan gücünün birimini ölçmeye çalıştı. Ve buna, tabii ki "B" veya fizikteki mekanik güç birimine karşılık gelen "dyn" adını verdi. "Bir 'B', toplamları bir olan fakat işin zorluğuna göre yüzdeleri değişen bir dakikalık işin bir bölümü ile bir dakikalık dinlenmenin bir bölümü" olarak tanımlanmıştır. Bedeaux, bu ayrıntılı hesaplamayı kullanarak, sadece yapılan işi değil çeşitli faaliyetler için gereken dinlenme süreleri ile ücretlerin buna göre artıp azalmasını da içeren —karmaşık fakat matematiksel olarak düzenli— bir ücret ödeme sistemini formüle

etmiştir.[55] İşin bölümlere ayrılması, işçiyi atomize etmesine karşın aynı zamanda bir iş hiyerarşisi ve bağlılık yaratmıştır. İş bölümünün doğasında var olan, Marx'ın "oransallığın demir yasası" dediği şeydir. Böylece, üretim sürecinde farklı iş prosesleri için gerekli olan farklı işçi sayıları arasındaki oranlar, teknolojik koşullarla düzenlenmiştir. Marx, hurufat imalatından bir örnek vermiştir: Bir dökümcü saatte 2.000 harf dökmekte, kırıcı 4.000 harf kırmakta, cilacı aynı sürede 8.000 harfi bitirmektedir. Bir cilacının çalışmasını sürdürmesi için işletmenin iki kırıcı ve dört dökümcüye ihtiyacı vardır ve bu nedenle işe alınan veya işten çıkarılan birimler yedinin katları olacaktır. Diğer birçok işlerde, özellikle bir üretim bandında, benzer değişmez oranlar kullanılmaktadır. İşçilerin işe alınması veya işten çıkarılması bu oranların katlarına göre gerçekleşmektedir. Fakat böylesi bir bağımlılık, koordinasyonu ve koordinasyonla beraber hiyerarşilerin katlanarak artmasını gerektirir.

Modern sanayinin yarattığı üç mantıktan üçüncüsü olan hiyerarşi mantığı; her kompleks işletmenin istediği gibi, artan gözetimin sadece sosyolojik bir gerçekliği değildir. Özel olarak, teknolojik bir zorunluluktur. Örneğin basit işbölümünde işçi kendi çalışma koşulları üzerinde geniş bir denetime sahiptir. Makineleri kurmak ve hazırlamak, temizlemek ve tamir etmek, kendi hammaddelerini almak vs. Karmaşık bir işbölümünde bu görevler kendi kontrolü dışına çıkmakta ve bunların uygun bir şekilde yapılması görevini yönetime bırakması gerekmektedir. Bu bağımlılık bütün üretim sürecine yayılır. Sonuçta modern sanayi, üretimi düzenleyen ve yönlendiren tamamen yeni bir yönetimsel üstyapı kurmak zorundadır. Bu üstyapı her türlü zihinsel faaliyeti işyerinden uzaklaştırır. Her şey planlama, programlama ve tasarım bölümlerinde odaklanmıştır. Ve bu yeni hiyerarşide, emekleme döneminde ne zanaatkârlar ne de endüstri tarafından fark edilen bir figür durmaktadır: teknik işçi. Fonksiyonların ayrılması onunla tamamlanır. Sadece bir ayrıntıya odaklanan en alttaki işçi, yaptığı üretimle ilgili herhangi bir karar alma veya değişiklik yapma sürecinden koparılmıştır.

Boyut, zaman ve hiyerarşi mantığı sanayi teknolojisinin büyük buluşu olan üretim bandında bir araya gelmektedir: uzun paralel hatlar, kapalı büyük alanlar gerektirir. İşin ayrıntılı olarak bölümlere ayrılması, mekanik tempolu ve belirli bir dizi hareket gerektirir. Koordinasyonun derecesi, yeni teknik ve sosyal hiyerarşiler

yaratmaktadır.*

Kuyu ve Sarkaç

Taylor'ın ölümünden sonraki kırk yılda Micomicon krallığında sihirli bir harmoni arayışları yoğunlaşarak devam etti. Kaptan John Smith'in 'çalışmayan aç kalır' şeklindeki eski püriten ahlakı, 'tam gün' çalışmayan 'tam ücret' alamayacaktır yönündeki mühendislik ahlakına dönüşmüştür. Bugün Birleşik Devletler sanayisinde milyonlarca kişinin hayatı birçok mühendis ve yöneticinin "doğan ve batan güneşin zamanı ve yeri" kadar tartışmasız gördüğü üretim standartları tarafından düzenlenmektedir.

Mantık nasıl pratiklik kazanmaktadır? "Tam işgünü" anlayışı, somut olarak neyi ifade eder? Bir işçiden ne beklenmektedir? ABD Çelik Şirketi ile E.O.M. Çelik İşçileri arasındaki temel ücret sözleşmesi örnek olarak verilebilir. İlk kez 8 Mayıs 1946'da yapılan bir sözleşme, "tam işgünü"nü "normal bir tempoda çalışan kalifiye bir işçi tarafından yapılan iş miktarı" olarak tanımlamaktadır. "Normal bir tempo; saatte üç mil hızla, bir şey taşımadan, yerde rahat yürüyen bir insanın temposuna eşittir."

Bu eğlenceli tanım çeşitli işlerde sarf edilen gayret derecesinin bir "kriteri" veya göstergesi olmuştur. Örneğin:

Kum küreme

> Malzeme: Nehir kumu, rutubet yaklaşık %5.5, ağırlık kübik fit 100-110 libre.
> Teçhizat: Malzemelerin tutma yeri (çelik), yerden yüksekliği 32" kürek, fırın no. 2
> Çalışma şartları: Kapalı alan, düzgün beton zemin, tüm diğer

---

* Üretim bandının hem çalışma tarzı hem dilbilimsel bir kavram olarak ne kadar yeni olduğu dikkat çekicidir. Oliver Evans 1800'de tahıl öğütmek için kesintisiz bir üretim hattı geliştirmiştir. 1870'lerde mezbaha endüstrisi, kesilen hayvanların işlenmesi için havada asılı taşıyıcılar kullanmaya başlamıştır. Ancak modern bir buluş olarak üretim bandı asıl başarısını Henry Ford'a ve 1914'de Highland Park, Michigan'da kurulan otomobil fabrikasına borçludur. Ve ancak 1933'de Oxford İngilizce Sözlüğü o yılki ekinde kelimenin anlamını vererek kavramı meşrulaştırmış oldu. (Bkz. Siegfried Giedon, *Mechanization Takes Command.*)

şartlar normal.
Üretim hızı: Yığından kovaya kürenen kum —kürekteki ortalama kum miktarı— 15 libre; dakikada 12,5 kürek dolusu.

Zımba teli paketleme

Malzeme: 3/4x14 ölçüsünde zımba; her karton kutu 1 libre.
Teçhizat: 3 libre kapasitesinde metal kepçe, platform kantar; doldurmak için bir ağzı açık hazır karton kutular; metal kaplı çalışma yüzeyi.
Üretim hızı: tabladaki zımba teli yığınından kepçeleri doldurarak kantardaki bir tablaya 1 libre boşaltmak, tablayı kaldırmak ve karton kutuya boşaltmak, kutunun kapaklarını kapatmak, bir kenara koymak yaklaşık 24" —dakikada 5,9 kutu.

ABD Çelik Şirketinin ancak 1947'de tamamlanan ücret-rasyonalizasyon programındaki 152 temsili sınıflandırma içinde, 1.150 iş tanımı benzer bir kesinlikle hesaplanmıştır. Bu tür şartnamelerin hepsi, 75.000 işçiyi kapsamakta ve şirketin teşvik programı bu minimal standartlara dayanmaktadır.

Amerikan endüstrisinde (bazıları filmlerde resim şeklinde gösterilen) bir düzine performans ölçüm sistemi, belirli işler üzerine ciltler dolusu "standart veri" ve çeşitli nesnel, kapsamlı ancak yine de basit iş ölçüm araçları bulunabilir. Eski Hava Kuvvetleri Sekreteri Harold Talbott'un ortağı Paul Mulligan tarafından keşfedilen, ofis işçilerinin zaman ve hareket sistemi çalışmalarında, bütün faaliyetler ofis işlerinin şematik bir göstergesi olan "akış şeması"nda resmedilmiştir. Bu yolla herhangi bir tekrarlama, gerileme veya gereksiz adımlar çabucak ortaya çıkmaktadır. Mulligan, *The Manual of Standart Data for the Office* adlı bu kalın başvuru kılavuzunda, incelenen departmanda elle ve makineyle yapılan çeşitli işler için standart zamanlar belirlemektedir. Örneğin verimlilik uzmanı, bir muhasebecinin beklenen hızda çalışıp çalışmadığını ağır çekim filmlerle değerlendirebilir. Muhasebecinin görevini yerine getirirken yaptığı her hareket filme alınmakta ve sonra analiz edilmekte, kameranın içindeki "hareket-sayıcı" bir elektrik saatiyle sürekli olarak zamana karşı ölçülmektedir. Her hareket bir saatin ondalık fraksiyonlarıyla ifade edilmektedir.

Rasyonalizasyondaki 'bilinmeyen', belki de Amerikan Alüminyum Şirketi tarafından yakınlarda geliştirilen, ücret farklarını bi-

limsel olarak hesaplamak için işler arasındaki ince yetenek farklarını belirleyecek matematiksel formüldür. Maliyeti 500.000$ olan ve 56.000 işi kapsayan programın tamamlanması üç buçuk yıl sürmüştür. Üç sayfa uzunluğundaki nihai denklem, elli dokuz ayrı değişkenle hokkabazlık yapmaktadır. Otuz beş saatlik Univac zamanı almış ve hesaplamanın maliyeti 10.000$ olmuştur.*

Alcoa'nın mahcup bir halde söylediği gibi, formül sadece "günlük ücret problemlerini rasyonel olarak ve tartışmasız bir şekilde çözmenin matematiksel aracıdır."

Neredeyse kompülsif olarak, bir mühendis bütün düşünceleri kapsayacak mükemmel bir metafiziksel sisteme ulaşan bir teolog gibi; işi sırf parçalarına ayırmanın ötesine geçerek en basit ayrıntısına kadar indikten sonra —şimdi de yeri süpüren bir hademenin süpürgeyi doğru kullanmasından klavyeye ritmik olarak vuran sekretere kadar— bütün zaman ve hareketi kapsayan basit, genel bir sistem kurmaktadır. Her bir örnekte amaç; en küçük atom parçacığına kadar neredeyse sonsuz sayıda değişkenle, simyasal bir tarzda yeniden birleştirilebilecek ve yine de iki boyutlu tek bir karta sıkıştırılabilecek nükleer birime ulaşmaktır. Böyle bir temel birim ayrıştırılabilirse, o zaman belirli işler konusundaki zaman çalışmaları gereksiz kalacak ve gerekli olan tek şey de herhangi bir bileşik faaliyetin nasıl ölçüleceğini gösteren elementlerin "periyodik tablo"su olacaktır. "Metot-Zaman-Ölçüm" (M-Z-Ö) adı verilen bir sistemle böyle bir tablo yapmak için gösterilen iddialı çabalardan da anlaşılacağı gibi, bu edebi bir metafor değildir. Eski Westinghouse mühendisleri Maynard, Schwab ve Stegmerton tarafından geliştirilen M-Z-Ö, (tutmak, hareket etmek, dönmek, kavramak, yerleşmek, geri çekilmek vs. diye tanımlanan) iş hareketlerinin, her bir hareket için belirlenmiş zaman değerleri şemasını gösteren ve hepsi pratik bir karta düzenli olarak işaretlenmiş kısa bir katalogudur. Yazarlar bununla endüstrideki her iş için standart bir performans zamanının belirlenebileceğini söylemektedir.

---

* Eğer bir şirketin ücret düzenlemesinin kesin bir tanımı bu kadar çok değişken gerektiriyorsa, sorunu bir de genel olarak uluslararası ilişkilerin karar alma veya iktisadi meselelerde politika geliştirme konusundaki karmaşık değişkenleri çözümlemeye çalışan sosyal bilimler açısından bir düşünün.

Mühendislere göre, işçilerin "makul mesai" tanımını kabul etmekte isteksiz davranmaları, onların irrasyonel karakterlerinin ne kadar derin kökleri olduğunu göstermektedir. Şaşkın yönetici de, işçilerin neden ısrarla üretimi kıstıklarını ve gelirlerini azalttıklarını anlamamaktadır. Yine de, işe karşı isyan yaygındır ve birçok şekilde olabilir. Zaman zaman fabrikaları gezmiş bir romancının veya kendi deneyimlerini anlatan fabrika işçilerinin edebi protestolarına da rastlanmaktadır.

"Bu âlet saatte sekiz yüz tane hazır ayakkabı yapmaya programlanmıştır," diye belirtmektedir Clayton Fountain adlı bir sendika örgütçüsü. "Marifetli bir operatör, üretim yapmak için sürekli olarak işinin başında durmak zorundadır. Bu, işe yeni başlayanların sadece operatörün bunu yapabildiği katı gerçeği dışında imkânsız olduğuna inandıkları bir maharet gerektirir. Aslında bu işte ustalık kazanabilmek hem karnınızı ovmanızı hem başınızı okşamanızı gerektiren eski bir marifet ister. Yani bir elinizle bir işi yaparken diğer elinizle başka bir iş yapmayı öğrenmeniz gerekir. Makinenin programlandığı andan itibaren bir eliniz boşta tek elle iş yapamazsınız. Eski kalıplarla çalışırken ayakkabılar, yapıldıktan sonra bu kalıplara yapışıp kalmakta ve işi zorlaştırmaktaydı. O zaman başka bir işlem yapmak gerekiyordu: bir ayakkabıyı kalıptan çıkarabilmek için başka bir ayakkabıyla ona vurmak."

"Her şey o kadar otomatikleşti ki, iş başındayken ciddi düşüncelere dalabilirsiniz," diyordu bir Chicago işçisi olan Casmir Pantowski. "Ancak çeliği presin altına koyarken dikkatli olmalısınız. Ayakta uyumak çok tehlikelidir. Kendi vardiyamda altı kişinin parmakları koptu."

Dinlenme süreleri de rahatlık sağlamaz. Genç bir yazar olan Edward Wahl "Birkaç ay sonra mola düzeni, günü mahvetme yolu olarak sizin ona bağlılığınız amacını tamamen ortadan kaldırmaktadır," diye yazmaktadır. "Çarşamba günkü ilk molanız, o gün için altı saatiniz ve haftanın geri kalanında yirmi iki saatiniz kaldığı anlamına gelmektedir. Gerekli kırk saatin daha yarısı bile geçmemiştir, sadece çarşamba gününün dörtte biri bitmiştir."

Fakat birçok işçi, genellikle işleri konusundaki düşüncelerini bu kadar açık bir şekilde ifade etmemektedir. Kendi davranışları bir yargıdır. İş konusundaki düşüncelerden sürekli kaçmaları, iş başındayken obsesif hayallere dalmaları ve işin zahmeti yerine boş zamanın cazibesini koymaları ile belli olmaktadır. Fakat bu-

nun daha şiddetli tarafları da vardır. Bunlar zamana karşı çılgın bir yarışa girmek veya işi yavaşlatmak —üretim standartlarına karşı sessiz savaş— ya da daha olağanüstü bir halde "hızlandırmalara," yani bir işi bitirmek için gereken zamanın değişmesine karşı şiddetli gayri resmi grev patlamaları şeklinde olabilir.

Eğer "gösteriş tüketimi," yükselen orta sınıfın işaretiyse, "gösteriş aylaklığı" bezgin işçi sınıfının muhalif ifadesidir. Sosyolog Donald Roy'un tanımladığı gibi, birçok makine fabrikasında işçiler "iş-bitirme" oyunu oynamaktadır, yani içlerinden birinin parça başı kotasını doldurmak için tehlikeli bir hızda çalışmak suretiyle o işçinin günün geri kalan kısmında serbest kalmasını sağlamaktadırlar. Genellikle "gündelik iş" yerine parça başı iş veya saat ücreti tercih edilmektedir. Gündelik işte bir operatörün — zamanın bir kum saatindeki kum gibi anlamsız akışını kırmak için— sadece öğle tatili vardır. Parça başı işte zamanla yarışarak zaman aralıkları oluşturulabilir. Böylece bir işçi bir iş günü içerisinde saat başında tamamladığı işi ayarlayabilir. İşi erkenden "bitirerek" küçümsediği zaman etüdü yönetimi karşısında zafer kazanmış olur. İş ne kadar kolay bitirilirse, zaferle o kadar çok övünülür. İşi erkenden "bitiren" işçi, ustabaşı karşısında da özgürlüğüyle hava atar: Tam bir günlük işin tamamlanmasından sonra bile bir işçinin ataleti, yapılacak hiçbir şey olmasa dahi, tezgâhı boş tutmamak gibi geleneksel kontrol talimatlarını ihlâl ettiği için," diye yazar sosyolog Roy, "bir işi dört veya beş saate bitirmek, kotanın doldurulamadığı zamanlarda uygulanan baskılara karşı ustabaşından intikam almanın bir yolu olarak kullanılmaktadır."

Fakat "iş-bitirme" gibi oyunların bile hemen ortaya çıkan sınırları vardır ve bazen iş sınırları termosifon gibi âniden patlar. Temmuz 1949'da Ford üretim bandındaki hızlandırmaya tepki olarak, River Rouge'daki hazırlıksız grev çarpıcı bir örnektir. Krizlerden bu yana gerilimin kaynağı olduğundan, River Rouge olayının birtakım ayrıntılarına inmek gerekir.

Tartışma, Ford şirketinin günün çeşitli saatlerinde üretim hatlarını kararlaştırıldığından daha çok hızlandırması üzerine çıkmıştır. River Rouge'daki B binasının altı üretim hattındaki hız, normalden yüzde 3 ilâ 5 daha fazlaydı. Highland Park'taki Lincoln Fabrikasındaki üretim hattı yüzde 10 daha hızlı çalışıyordu.[56] Fakat şirketin iddialarına göre bu hızlandırma, hattın gün içeri-

sinde periyodik olarak devre dışı kaldığı zamanlardaki kayıpları telâfi etmek içindi. Sekiz saatlik bir vardiya süresince herhangi bir işçiden beklenen ortalama iş hızı, kararlaştırılandan daha çok değildi. Meselenin aslı buydu. Ford, dinlenme ve telâfi sürelerini kendi istediği gibi belirleme hakkına sahip miydi?

Sorun şu durumdan kaynaklandı. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Ford şirketi bütün iş faaliyetleri için bir zaman etüdü yaptı. Her bir iş, etüt edildi ve sabit bir süre belirlendi. Ancak zaman-etüdü standardı, üretim hattının hızından bağımsız olarak belirlendi. Bu, basit bir performans göstergesiydi. İdeal olarak üretim hattı, bütün işçilere eşit görevler verecek şekilde düzenlenmeliydi. Pratikte teknik kısıtlamalar, böylesi bir düzenlemeyi imkânsız kılmaktaydı. Sonuçta, üretim hattı normal olarak çalıştığında bile, iş aralığı eşit değildi. Bu nedenle, birçok işçi yanı başındaki işçiden daha önce işini bitirip beklemek zorundaydı. Fakat o zaman bile, üretim hatları uzun süre normal olarak çalışmazdı. Ford, üretim hatlarının hızını, günün sonunda üretmesi gereken belirli sayıda otomobile göre ayarlamak zorundaydı. Fakat bu tür ürünler için verilen —gövde rengi, beyaz çeperli lastikler gibi— özel siparişler üretim programını o kadar karmaşık bir hâle getiriyordu ki üretim hattı kaçınılmaz olarak gecikmelere maruz kalıyor veya duruyordu.

Gün boyunca birtakım gecikmeler öngörülebilir. Fakat bu gecikmelerin zamanı ve süresi öngörülemez. Günlük üretimi karşılamak için üretim hattının periyodik olarak hızlandırılmasının nedeni buydu. Ancak tempo artırıldığında, zaten gereken hızda çalışan işçiler, yanı başlarındaki işçilere yetişebilmek için zaman-etüdü normundan daha hızlı çalışmak zorundaydı. Tartışma, bu grup etrafında döndü. Şirket şunu iddia ediyordu: "Sözleşmede üretim standartlarımızı saatlik bazda veya her bir işçinin gösterdiği farklı performans bazında değil de, iş günü bazında belirleyemeyeceğimize dair herhangi bir şart yok."

Ford'un iddiası, aslında *toplam iş*'i, *iş hızı*'dan ayırmaya çalışıyordu. Özetle şöyle devam ediyordu: "Sözleşmede veya standartlarda, şirketi, işin sürekli olarak bölünmeksizin sabit bir süratte yapılması konusunda zorunlu tutacak herhangi bir şey mevcut değildir. Şirket, işçilerin yorgunluğunu gün içerisindeki duraksamalarla telâfi ederek, aynı işi biraz daha hızlı bir tempoda yaptırabilir." Dahası, şirket teknik nedenlerden dolayı, yeniden bir iş

dağılımının yapılamayacağını belirtmiştir. Ekstra dinlenmeyle işçilerin maliyeti yüzde 5 artarak, sendika tarafından talep edilen yıllık beş milyon dolara gelmektedir.

Sendika, "üretim standardı" kavramına karşı çıktı. Sendika, şirketin gün boyunca yapılması gereken toplam iş tanımının bir üretim standardı değil, daha çok programlanmış bir hedef olduğunu belirtti. Eğer bu hedefe belirli işler için ayrılan zamanda ulaşılabilirse, ne iyi. Fakat işçilerin kabahati olmayan gecikme durumunda, işçiler hatalı planlamadan sorumlu tutulamaz ve işçilerden iş için belirlenen zaman-etüdü hızından daha hızlı çalışarak gecikmeleri telâfi etmeleri beklenemez. Şirket bunun aksini ispat etmek için, gün boyunca üretim hattındaki duraklamaların eşit dinlenme süreleri sağladığını ileri sürmüştür. Ancak sendika böyle bir düşünce tarzının, bir işçinin kendi temposuna göre hızlanmakta veya bir kenara çekilmekte serbest olduğu bireysel bir işte mümkün olduğu cevabını vermiştir. Üretim hattındaki işçi, bu kadar serbest değildir.

Hakem kurulu, sendika lehine karar verdi. Üretim hatlarını çalıştırırken şirketin her işçinin yapması gereken işi yüzde 100 olarak o iş için gereken zaman zarfında belirlemesi gerektiğini belirtmiştir, o kadar.

Sendikaların karşı çıkmalarının yanı sıra, birtakım endüstriyel mühendisler de Taylorizmin bilimsel geçerliliğini sorgulamaya başladı. Belki de en güçlü eleştiriler Adam Abruzzi'nin (*Work Measurement*c) ve —Uluslararası Bayan Giyim İşçileri Sendikası'nın (U.B.G.İ.S.) endüstri mühendisliği eski direktörü— William Gomberg'in (*A Trade Union Analysis of Time Study*) adlı eserlerinde ortaya çıktı. Abruzzi, mühendisler tarafından geliştirilen "standart veri" süreçlerine, geniş çaplı bir şekilde karşı çıkmaktaydı. Standart veride bir iş için çalışma periyodu her biri zamana göre programlanmış temel parçalara ayrılmaktaydı. Daha sonra karşılaştırmalı işlemlerin tamamı için standartlar geliştirilmekteydi. Abruzzi her bir parçanın istatistiksel olarak gerçekten bağımsız olup olmadığını bulmaya çalıştı. Yani her bir işlem için belirlenen zaman, atomistik olarak değerlendirilebilir miydi veya her bir parça kendinden bir öncekinden veya sonrakinden bağımsız mıydı? Abruzzi, istatistiksel bağımsızlığın kurulamayacağı kararına vardı. İşlemler arasındaki ilişkilerde herhangi bir istikrar da bulunmamaktaydı. Parçaların zamanlamasında işçiden işçiye

değişmeler standart verinin objektifliğine gölge düşürecek kadar büyüktü.

Standart verinin sorgulanması, Gilbreth tarafından geliştirilen (bugün konuyla ilgili her ders kitabında bulunan) iş yapmanın "en iyi tek yolu"nun da sorgulanmasına neden olmuştur. Abruzzi'nin belirttiği gibi, "hareket parçaları" birbirine eklenip, parçaların mekanik toplamının en verimli hareketi oluşturduğu ileri sürülemez. Herhangi bir *Gestalt*'ta olduğu gibi, tanımsız herhangi bir harekette bütün, parçaların birleşmesinden daha büyüktür.

Önde gelen İngiliz mühendislerinden biri olan James Gillespie'in yeni kitabında bu nokta vurgulanmaktadır: "Hareket incelemesi; hareket kameraları, 'therbligs', mikro-hareket saatleri ve mikro-hareketçilik hâline gelmiştir. . . bunun gereksiz zaman çizelgeleri karmaşık, kullanışsız bir teknik olmuştur. Daha kötüsü minimum hareket gibi prensiplerin yayımlanmasıyla kendini pratik, insancıl bilgiden koparmıştır." der. Ve bu "pratik, insancıl bilgi" bir işçinin kendine has mizacı veya ellerini kullanırkenki "doğal" ritimleri, nihayetinde mekanik en iyi tek yol kavramından daha verimli olabilir.

İşlevsiz Şekil

Felsefi bir radikal, yeni bir rasyonalite tanımlamıştı; mühendisler ise onu, en radikal şekliyle hayata geçirmişlerdi. Zamanı süre olarak yaşayan sanatçıların, buna karşı çıkması beklenirdi. Ancak sanatçılar da makineler tarafından asimile edildiler. Son on beş yıla kadar "makine" canlı bir ilginin nesnesi oldu ve tartışmalar alevlendi. Veblen gibi bazı sosyal düşünürler, makineleşme sürecinde bir rasyonalite fark ettiler. Karl Jespers gibi diğerleri de, muhalif bir görüşle, bu sürecin mekanik karakterini kınadılar. Bugün sanatçılar ve entelijansiya, tartışmaya ve buna neden olan ilerleme mücadelesine karşı kayıtsız kalmaktadır.

Aradan bir yüzyıl bile geçmedi. On dokuzuncu yüzyıl, yeni bir esnekliğin ve —Da Vinci'nin hayali tasarımlarının, mühendislik kalıpları içinde somut uygulama alanı bulduğu— yeni materyallerin çağıydı. Her düşünür, gelişme havasını solumuştur. "İdeal insanın nihai gelişimi mantıken kesindir, en sarsılmaz inancı yerleştirdiğimiz herhangi bir sonuç kadar kesindir." der Herbert

Spencer. Lewis Munford'un aktardığına göre, Walt Whitman'ın on yedinci doğum gününde Mark Twain, mekanik gelişmenin dev adımlarıyla —buharlı gemi, demiryolu, telgraf, elektrik ışığı vb.— iftihar eden bir tebrik mesajı göndermiştir. Twain mesajını bir zafer nidasıyla tamamlar: "Otuz yıl bekle ve sonra yeryüzüne şöyle bir bak! Doğuşuna şahit olduğun şeylere art arda eklenen harikalar göreceksin ve onlara dikkat edersen müthiş sonuçlarını göreceksin —insan nihayet tam olarak ayağa kalktı!— ve hâlâ büyüyor, baktığında gözle görülür bir halde büyüyor . . ."

Bu iyimser hava, geniş bir okur kitlesine ulaşan Viktoryen *The Martyrdom of Man* kitapçığının, başarısının zirvesindeki üç keşfi (kömür yerine akaryakıt kullanımı, havasal hareket, gıdaların sentetik bileşimi) işlediği Winwood Reade tarafından da solunmuştur. İnsanın yeryüzündeki nihai görevleri arasında geriye kalan tek şey hastalıkların kökünün kurutulması ve ölüme çare bulunmasıdır.

Tasarımcılar ve mimarlar bu öngörülerle harekete geçtiler. 1901'de Frank Lloyd Wright, "çelik ve buhar çağı" üzerine bir övgü yazmıştır. "Makine çağında lokomotif motoru ile endüstri makinelerinin . . . Sanat'ın tarihin bir önceki aşamasındaki yerini almakta olduğunu," belirtmiştir. Wright, yirminci yüzyıl sanatçısını, kendi tarzına makineleri entegre etmeye çağırmıştır.

Bu çağrıdan "modern tarz" doğmuştur. İlk olarak Weimar ve Dessau'daki ünlü Bauhaus'ta (Gropius Klee, Kandinsky ve Moholy-Nagy eserlerinde işlenen bu tarzla birlikte) tasarım alanında yeni bir devrim başlamıştır. Gropius, "Bauhaus makinenin yeni bir modern tasarım aracı olduğuna inanmakta ve onunla uzlaşmaya çalışmaktadır," diye yazmıştır. Yeni Sanat'a, anlamsız süslemeye, kullanışsız dekorasyona ve duygusal nesneye karşı, Bauhaus fonksiyonalizm bayrağını açmıştır. Bina yapımında kemerli barok ve kıvrımlı rokokonun yerini, katı geometrik yüzeyler ve süslemesiz perde duvarlar almıştır. Wright gibi bazı öncüler tarafından reddedilse de, "modern tarz" bir nesil içinde zafer kazanmıştır.

Ancak Bauhaus makinenin rasyonalitesini kabul ederken, onun yaptığı devrim işin organizasyonunda değil tasarım, malzeme ve üretim alanındaydı. Yeni estetiğin "işlev şekilden önce gelir" hükmü nadiren işleve karşı çıkmıştır. Buna kesin gözüyle bakılmıştır. Dahası, teknik işbölümü gibi, kendini insan ölçeğinden koparmış ve parçalanmıştır. Gilbreth'in, bir işçinin hareketle-

rini fotoğrafik bir tabelada takip eden krono-siklografları gibi, hareket hâlindeki insandan kopmuş soyut hareket eğrileri yakalamıştır. Böylece, Kandinsky'nin uçucu renkleri patlamakta veya Klee'nin kucaklayan kemerleri kendilerini elle tutulur nesnelerden koparmak suretiyle saf soyut bir görsellik kazanmaktadır.[57] Marcel Duchamp'ın akademizme karşı başkaldırı simgesi olan "Merdivenden İnen Çıplak" adlı tablosu, kasıntılı salınımlarında bir hareket hissi yakalamakta fakat insan şeklini kaybetmektedir.

Sanatta insani değer kaybı yaşandıysa ve mimaride Mies ve Gropius'un taklitçileri aseptik ve steril tarzda işlevsiz biçim yarattılarsa, yazınsal protesto da tükenmiştir. Yirmilerde ve otuzlarda çok moda olan makinenin cazibesi körelmiştir. Fabrika ve hapishane ortak motiflerini kullan Chaplin'in *Modern Times*'ı veya René Clair'in *A Nous a Liberté*'si gibi sert yergiler kaybolmuştur. Hart Crane, *The Bridge*'de, ritmlerini şiirde verebilmek için makineyle uzlaşmaya çalışmıştır. Fakat şairler ortadan kayboldu. Bugün fabrika, sosyologların ve psikologların uzmanlık alanıdır. Ancak her ikisinin de ilgileri işe dair değildir.

Toplum Nehrindeki Damlalar

Mühendisler gibi sosyologlar da, genelde iş süreçlerinin yeniden düzenlenmesine yönelik her çabayı başarısız saymıştır. İxion gibi mitolojik bir karakter olan işçi sonsuz olarak dönen bir çarka zincirlenmiştir. Fakat manzaranın cesaret kırıcı bir yanı vardır ve insanlıktan uzaklaşma hissi bunaltıcıdır. Bu nedenle endüstri için, üretimin sırf mekanik tarafları göz önüne alınırsa üretimin zarar göreceği söylenmiştir. Bundan dolayı "insan ilişkileri" son yıllarda moda olan bir deyimdir. Bunun mantıksal temeli Cornell'den William F. Whyte tarafından: "Zanaatçılığın mesleki hoşnutluğu kaybolmuştur ve onu bir daha asla geri getiremeyiz," diye yazar. "İnsanların ellerindeki işten alacakları tek tatmin buysa, yaptıkları işler kısır bir deneyim olmaktan ileri gidemez. Bugün başka önemli memnuniyetler vardır: insan ilişkilerinden duyulan memnuniyetler ve işle ilgili teknik ve insani sorunların çözülmesinden duyulan memnuniyetler."

Bu görüş, Harvard Ticaret Okulu'ndan merhum Elton Mayo ile takipçilerinin hâkim ekolünü özetlemektedir. Fransız sosyolog

Emile Durkheim'ı takip eden Mayo'ya göre, modern hayatın belirleyici gerçeği, sürekli ve yıkıcı bir değişimin varlığıdır. Sosyal bütünlüğün temel topluluğu olan aile, iş ve eğitim birimi olarak parçalanmaktadır. Komşuluk kökleri koparılmıştır. Ve insan memnuniyetinin en önemli kaynağı olan sosyal dayanışma yerini *anomi*'ye bırakmaktadır. Eğer dayanışmanın yeniden kurulması gerekiyorsa, bu şirket ve fabrika içinde yapılmak zorunda olacaktır.

1880'de Avustralya'da doğan Elton Mayo, Birleşik Devletler'e 1923'de Pennsylvania Üniversitesi'nde araştırma yardımcısı olarak gelmiştir. İlk araştırmalarını 1925'de Philadelphia'da bir dokuma fabrikasında yapmıştır.[58] Amacı, belirli bir işlemde —"ip eğirme"— işçiler arasındaki işgücü devrinin, fabrikanın diğer bölümlerinden neden elli kat daha fazla olduğunu bulmaktı. Verimlilik mühendislerine başvurulmuş ve çeşitli ücret teşvik planları geliştirilmişti. Ancak devir oranı yine yüksek kalmıştı. Fabrikanın diğer bölümlerinde şartlar iyi görünüyordu. Moral yüksekti. Fabrikanın başında işçilerinin birçoğunun savaşta emri altında olan eski bir albay bulunmaktaydı. Ve kişisel sadakat bağları güçlüydü.

Mayo, ip eğirme dairesindeki makinelerin orada çalışan işçilerin birbirleriyle nadiren iletişim kuracak şekilde yerleştirilmiş olduğunu fark etti. İşçiler, obsesif hayaller ile dalgınlıkların esrikliği altında kalmakta ve melankolik kişilik özellikleri göstermekteydiler. Araştırma ekibinin bir üyesi olarak bir hemşire çağırıldı ve işçiler sorunlarını ona anlatmak için ikna edildi. İşçilerin şikâyetleri verimlilik mühendislerine o kadar imkânsız görünmüştü ki, anlattıkları hikâyeler önemsenmedi. Kendilerini dinleyen anlayışlı birini bulan işçiler dertlerini dökmeye başladı. Buna ek olarak Mayo, gün boyunca iki dinlenme süresi verdi. Sonuçlar şaşırtıcıydı. Devir oranı azaldı. Ve ilk defa ip eğirme dairesindeki işçiler, zaman etüt uzmanları tarafından konulan üretim standartlarına ulaşabilmişlerdi.

Mayo bu değişimin neden ileri geldiğini o zamanlar tam olarak anlamamıştı. Hemşirenin ve dinlenme sürelerinin rolü sadece ilk ipuçlarıydı, bunlar daha sonra ünlü Hawthorne deneylerinde kullanıldı (bir fanatik, fiziki bilimlerde Galileo'nun ortaya koyduğu düşme yasaları neyse, sosyal bilimlerde de Hawthorne deneyleri odur, diye haykırmıştır).

Chicago'daki Hawthorne İşletmesi, Batı Elektrik Şirketi'nin imalat fabrikalarından biridir. Batı Elektrik mühendisleri, farklı aydınlatma koşullarının üretim üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmışlardır. Doğal olarak daha iyi bir aydınlatmanın daha iyi bir çalışma veya daha kötü bir aydınlatmanın daha kötü bir çalışma sağlayacağını düşünmüşlerdir. Ancak deney, böylesi bir sonuca yol açmamıştır. Bilimsel yöntemin bütün kriterleri denenmiştir. Deney grubu ile ona eşlik eden bir kontrol grubu bulunmaktaydı. Bir grup için değişiklik yapılırken, diğer grup için yapılmıyordu. Deney odasında artırılan aydınlatma sayesinde üretim artmıştı. Ancak aydınlatmanın artırılmadığı kontrol odasındaki üretim de artmıştı. Deney odasındaki aydınlatma tekrar azaltıldığında, üretim artmaya yine de devam etti. Aydınlatmanın değişmediği kontrol odasında da üretim artmaya devam ediyordu!

Bunun üzerine Mayo ve Harvard Endüstriyel Araştırma Departmanı dokuz yıldan fazla süren bir dizi deneye başladı.[59] Beş yıl süren temel deneyler, telefon teçhizatı parçalarını birleştiren beş kızın çalıştığı "röle test odası"nda gerçekleştirildi. Testler, işçilerin birtakım psikolojik testlerle ölçülen yorgunluklarına bağlı olarak üretim miktarının değiştiği temel hipotezini ispatlamak için düzenlenmişti. Verimlilik üzerinde etkili olup olmadıklarını (üretim miktarı olarak) görmek için aşağıdaki faktörler birbirinden ayrıştırılmıştı: (1) aydınlatma; (2) bir önceki gece dinlenme süresi; (3) aybaşı dönemleri; (4) rutubet ve hararet; (5) iş türündeki değişiklikler; (6) tatil günleri; (7) gün içinde farklı sürelerde ve farklı şekillerdeki dinlenme zamanları; (8) kan basıncı ve damar dokusu testleri ile ölçülen, gün içinde artan yorgunluk; (9) zekâ; (10) el çabukluğu; (11) farklı türlerdeki ücret teşvikleri.

On üç haftalık dönemlerde, her defasında bir faktör değiştirilmiş veya incelenmiş, diğer bütün faktörler ise sabit tutulmuştur. "Yetenekli bir istatistikçi" olan Roethlisberger raporunda şunları belirtmiştir: "bu beş operatörün fiziki şartlarındaki değişiklikleri ilişkilendirmek için yıllar harcanmıştır. Örneğin her kızın yatakta geçirdiği zaman ile, bir sonraki gün üretimdeki değişiklikler bağdaştırılmıştır. Gece geç yatmanın etkisinin bir sonraki gün değil de ondan sonraki gün hissedildiğinin belirtilmesi üzerine, üretimdeki değişiklikleri operatörlerin iki gece önceki dinlenme süreleriyle ilişkilendirilmiştir. . . . Fiziki şartlardaki farklılıkları üretimdeki değişikliklerle ilişkilendirme çabasında bir tek korelasyo-

nun bile istatistiksel olarak anlamlı çıkmadığı, konudan biraz anlayan herhangi bir istatistikçi tarafından fark edilecektir."

Ardından büyük *açıklama* geldi. Deneyin XII. Periyodunda, — 48 saat çalışılan bir haftada hiç ara vermeden, öğle yemeğine çıkmadan ve deneyin başladığı zamankiyle aynı aydınlatma koşullarında— kızlar ekmek ve suyla beslendiler. Üretim yine de artmaya devam etti. O zaman işçi kızların, fizyolojik herhangi bir değişkene değil, kendilerinde odaklanan ilgi ve dikkate cevap verdikleri ortaya çıktı. Herhangi bir dışsal faktörden çok, deneyin kendisi kayıp halkaydı, bilinmeyen belirleyici faktördü.

Bu, Hawthorne deneyinin ikinci aşamasına yol açtı: Huzursuz olan bir işçinin sıkıntılarını her an durup dinlemeye hazır gezici danışmanlar iş yerinde dolaşmaya başladı. Mayo'ya göre danışmanlık "insan kontrolünün yeni bir yöntemi" demekti. Fakat buna benzer her türlü amaçta olduğu gibi, bu konuda da kimin ne amaçla kontrol edildiği sorulabilir. Cevap, Roethlisberger tarafından verilmiştir: Danışmanlıkta "başvuru çerçevesi" değiştirilmeye çalışılır. Böylece işçi, şikâyetini yeni bir açıdan görebilir. Bir Hawthorne danışmanının süreci tanımladığı gibi: aşağı dereceli bir işçinin durumunda . . . işçinin sözde haksızlık, devir veya aşağılanma gibi şikâyetleri . . . mutsuz aile hayatına kaydırılır. Ardından, ilk şikâyetine geri döndüğünde, işlerin o kadar kötü olmadığı anlaşılır."[60]

Hawthorne araştırmalarının ve aynı yönde yapılan diğer araştırmaların sonucunda Mayo ekibi, üretimin yorgunluğa bağlı olarak büyük miktarda değiştiğine dair endüstriyel psikolojinin eski hipotezlerini bir kenara bırakmış ve gelecekteki araştırmalara kılavuz olacak bazı "teorik çerçeveler" geliştirmiştir:

1. Bir fabrika, bölümleri arasındaki ilişkilerin formel yapısından çok, informel yapısı ve davranışları motive eden seremoniler, ritüeller, irrasyonel görüşlerle sosyal bir sistem olarak düşünülmelidir.

2. Yöneticinin fonksiyonu, salt politika yapmak yerine, bunun "en alt kademeye kadar" kabul edilmesini sağlamaktır. İnsanlar genellikle değişime ayak diredikleri için; değişimin kabul edilmesi, emirlerin bu direnişi engelleyen şartlara dönüşmesini içerir. Ürünlerin halka "satılması" gibi, programların da personele "satılması" gerekir.

3. Herhangi bir sosyal sistem gibi, bir fabrika sisteminin de

farklı bölümlerinin fonksiyonel olarak birbiriyle uyum sağladığı bir dengeye doğru yöneldiği düşünülmelidir. Değişim dengeyi bozduğunda yöneticinin görevi, dengeyi yeniden kurmak için hangi bölümlerin düzenleme gerektirdiğini görmektir. (Denge kavramı, İtalyan sosyolog Vilfredo Pareto ile Mayo ekibini büyük ölçüde etkileyen fizyolog L. J. Henderson'dan gelmektedir.)

Hawthorne araştırmalarının büyük prestiji, bilimsel nesnellik iddialarından ileri gelmektedir. Sosyal bilimlerde daha önce bu kadar büyük çapta gerçekten çok az araştırma yapılmıştır. Yöntemlerin düzgün ve kesin olmalarına ve şartların değiştirilmesiyle deneysel yöntemin bütün kriterlerinin gözlemlenmesine rağmen Hawthorne araştırmasının ve ondan esinlenen bir dizi araştırmanın tamamen nesnel sonuçlara ulaşma iddialarını geçersiz kılan derin önyargıları vardır. Bu araştırmalar, mekanik verimliliğin ve yüksek üretimin "iyi" sonuçlara ulaşmanın tek ölçüsü olduğu gizli varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle, kullanılan kavramlar nesnel işlevsel kavramlar değil belirsiz değer yargılarından kaynaklanan kavramlardır. Batı Elektrik'teki deneyinde, Mayo ekibini banka havale odasındaki araştırmada yönlendiren "üretimin kısıtlanması" kavramını ele alalım. Banka havale odasında Mayo ekibi, işe "çomak sokan" ya da hiçbir işçinin performansı eksik bulunmasın diye üretimi —herhangi bir grup üyesi tarafından aşılmaması gereken belirli bir düzeyde— kısıtlayan "gayri resmi" bir grubun varlığını fark etti. Bu davranışın anlamı "kısıtlama" kavramı bağlamında açıklanmaktadır. Ancak "üretimin kısıtlanması" kavramı yalnız zıt bir rasyonalite tanımını belirtmektedir. Yöneticinin "kısıtlama" dediği şey, işçi için "makul mesai" olabilir.

"Bilim insanı" olarak araştırmacılar, bunun "ne olduğu" ile ilgilenmişler fakat ahlaki değerler ile daha büyük sosyal meselelere karışmamışlardır. Soruna, kendilerine verildiği gibi yaklaşarak hem de sorunu belirli bir çerçeve içerisinde tutarak, teknisyen gibi hareket etmişlerdir. Birçok sosyolog, endüstri mühendislerine karşı kendini , "insan mühendisi" olarak görmektedir. Endüstri mühendisinin mekanik verimlilik sağlamak için iş akışını sağlaması gibi, "insan mühendisi" de insan denkleminin endüstriyel denklemle eşleşmesi için işçinin işe "uyum" sağlamasına çalışmaktadır. Bazı sosyologlar, fabrikadaki işçilerin mutsuzluk eğiliminde olduğunu kabul etmemekte ve işçilerin işlerinden oldukça memnun olduklarını göstermek için —çoğu yönetim tarafından

toplanan— araştırma verilerine işaret etmektedir. Bununla birlikte, tartışma iki önemli noktayı kaçırmaktadır. Elbette iş ortamının, *işten başka*, (arkadaş grupları kurmak, şakalaşmak, aylaklık etmek gibi) memnuniyet veren birçok yanı bulunmaktadır. Fakat bu, işyerinin yorucu yanlarını ve memnuniyet vermedeki başarısızlıklarını ortadan kaldırmaz. İkinci olarak, işçi *alternatif* iş imkânlarını *farkında* olmadığı sürece, memnuniyet hakkındaki herhangi bir soru anlamsızdır. (Bu, sanırım eski bir özdeyişin anlamıdır: Paris'i bir kez gördükten sonra onları nasıl tarlada tutabilirsin ki? Paris'i hiç görmemiş veya hiç bilmeyen bir çiftçi, kendi toprağından memnun olabilir. Fakat bir defa ufku genişlerse, memnuniyeti devam edebilir mi?)

John Dewey'nin ileri sürdüğü gibi, bir bilim insanının sadece "ne olduğunu" araştırması fikri, dar görüşlü bir bilim anlayışıdır.*

---

* John Dewey, "'ne olduğu' üzerindeki tırnak işaretlerini severim," diye yazmıştır, "çünkü bilimsel araştırmanın yaptığı en üstün iş, *ne olduğu*'nu sormak ve bulmaktır . . . [endüstriyel sosyoloji] araştırmalarındaki sıkıntı, gerçekten bilimsel olmakta başarısız kalmalarıdır; çünkü insan ilişkilerindeki gerçekleri, araştırmalarının konusu olarak alıp *ne olduğu*'nu sormak yerine ne olduğuna dair yapılan araştırmayı otomatik olarak sınırlayan bir önyargıyla başlamaktadırlar. . . Bu bilimsel olmayan sınırlama ortadan kaldırıldığında, "daha büyük sosyal meseleler" (ve bu meselelere dâhil olan ahlaki değerler) gerekli ve kaçınılmaz olarak araştırmanın konusunun tamamlayıcı bir parçası olacaktır." ("Liberating the Social Scientist," *Commentary*, Ekim 1947).
Profesör Dewey, endüstriyel sosyolojide yukarıdaki çerçeve içinde yapılan bir düzine veya daha fazla araştırmayı analiz eden "Adjusting Men to Machines" (*Commentary*, Ocak 1947) adlı bir makaleme cevap veriyordu. Bu makale, Nathan Glazer'ın "Government by Manipulation" (*Commentary*, Temmuz 1946) adlı makalesiyle birlikte, sosyal bir meseleyi yalnızca "verili" olarak kabul eden sosyolojik araştırma yöntemini sorguluyordu. Profesör Dewey, benim makalemle birlikte Glazer'ın makalesini de tartışırken, sosyal araştırmayı "mevcut" sosyal sistemle sınırlayan yaklaşımın sosyal bilimlerin alanını sınırlamaya çalışan dini kültür tarafından yaratılan tarihsel ayrımdan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Dewey'in başka bir yerde üzerine basarak söylediği gibi: "Sosyal meselenin temelindeki ahlaki tabiatı belirsizleştiren her şey, fiziki veya psikolojik teori tarafından ileri sürülüp sürülmediğine bakılmaksızın zararlıdır. Değerlerin seçimi fonksiyonunu ve seçilenler adına arzunun ve duyguların ifade edilmesini ortadan kaldıran ve hattâ belirsizleştiren herhangi bir doktrin, yargı ve eylem konusundaki kişisel sorumluluğu zayıflatır."

Çok az endüstriyel sosyolog, sosyal bilimin fonksiyonlarından birinin de, zaten var olan işleri daha verimli kılmak yerine alternatif (ve daha iyi, yani daha insancıl) çalışma düzenleri keşfetmek olduğunun farkındadır. Bu tür keşifler yapılmaksızın, insan potansiyeli ve sosyal davranışın gerçek alanı hakkında hiçbir fikir edinilemez. Hawthorne'daki araştırmacılardan ve son yılların önde gelen idari danışmanlarından biri olan Burleigh Gardner, bu sosyolojik araştırmaların amaçlarını kısaca şöyle açıklamıştır: "[İşçi] ne kadar memnun olursa, özgüveni o kadar yüksek ve daha mutlu olacak, bu nedenle yaptığı işte de daha verimli olacaktır." İnsan sosyolojisine değil "inek" sosyolojisine uygun bir tanımlama.[61]

Birçok örnekte olduğu gibi, bunda da sosyal mühendislik sanatı taklit etmektedir. Yirmi yıl önce, ilk "dayanışma ilahisi" Aldous Huxley tarafından *Cesur Yeni Dünya*'da kaleme alındı. Alfalar ve Betalar tarafından seslendirilen nakarat, endüstriyel sosyoloji için bir okul şarkısı olabilir:

> Ford, bir düzineyiz, birleştir bizi bakalım
> Toplum nehrindeki damlalar misali
> Hadi artık hep beraber akalım
> Parlak külüstür otomobilin kadar süratli

Hawthorne bulgularına ve Mayo'nun daha sonraki çalışmalarına karşı gösterilen büyük ilgi sonunda, "insan ilişkileri" büyük bir rağbet görmeye başlamıştır. Kişisel danışmanlık, —daha geniş anlamda— ortaya çıktığı Bell Telefon Sistemi'nde bile bir süreliğine yaygınlık kazanmadı. Bunun nedeni, büyük oranda, onun fonksiyonlarını yönetimin kendisinin de tam olarak anlamamış olmasıdır. Azalan maliyetlerde elle tutulur bir "kazancın" veya yönetimin işaret edeceği bir üretim artışı olmadığı görülmekteydi. Dahası, bazılarına, çok "üstüne düşülüyor" gibi gelmekteydi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ve daha çok kadınların sürekli olarak işgücüne katılmalarından dolayı danışmanlık giderek bir şirketin işçilerine verdiği sağlık hizmetine yakın bir öneme sahip olmaya başladı. Du Pont ve Eastman Kodak gibi bazı büyük şirketler, işletme psikiyatristleri almayı sürdürdüler. Hughes Aircraft ve Raytheon gibi birçok şirketin, işçilere mali ve ailevi çeşitli sorunlarda danışmanlık yapan tam zamanlı sosyal çalışanları

vardı. Fakat bu durumda, ironik olarak, Huxley'nin "ileri duygusal mühendislik" olarak tanımladığı avantajlara değer vermediği için yöneticiyi suçlayan psikiyatristti. Yönetime bu psikolojik numaraları kabul ettiren, idari danışmanlığın artan prestijiydi.

Danışmanlık duraklama yaşarken, "iletişim ve katılım" çabucak idari hevesler hâline geldi. Teoride, iletişimin, yolun aşağısındakilerin yolun yukarısındakilere karşılık verdiği çift şeritli bir yol açtığı ve böylece işletmeye katılım sağlandığı varsayılmıştır. Bu tür sistemler çok az örnekte kullanışlı olmuştur. Birçok durumda iletişim sadece işçi haber bültenlerinden veya başkan yardımcısının müdürlerle, müdürlerin şeflerle, şeflerin ustabaşılarla görüştüğü —en alt kademeye kadar— inen "emir komuta zinciri" konferanslarından oluşmaktadır. Bazı durumlarda sistem kendine has bir reklam-acente döngüsüyle çalışmaktadır. Örneğin Westinghouse'da şirket politikası kararları teybe kaydedilmekte ve fabrika içindeki bir telefon sistemi aranarak yüzlerce üst düzey şefe gönderilen mesajlar dinlenebilmektedir. 1.200 şef işçiyle sınırlı telefon numarası görünürde gizli tutulmaktadır. Pratikte şeflere numara "gizliliğini" çeşitli işçilere "sızdırmaları" talimatı verildiği için sadece adı gizlidir. Ve bu işçiler bir sır öğrenmenin sevinciyle bilgiyi diğerlerine çabucak yaymaktadır. Sonuç olarak diğer zamanlarda tam bir kayıtsızlık örneği gösteren binlerce işçi, teşvik konuşmasını dinlemek için büyük bir istekle akın etmektedir.

"İnsan ilişkileri" modası hakkında belirtilmesi gereken iki nokta daha var. Birincisi, anlamaya, iletişime ve katılıma duyulan açık ilgiden, bütün bir kültürde gerçekleşen değişime paralel olarak idari anlayışın hâkimiyet kurma yollarının otoriteden manipülasyona doğru değiştiğini anlıyoruz. Şirketin hedefleri aynı kalmakta fakat yöntemleri değişmektedir. Ve eski aleni baskı tarzlarının yerine bugün psikolojik ikna geçmiştir. Emirler veren sert ve kaba ustabaşının yüksek sesinin yerine, "insan ilişkilerine odaklanmış" şefin yumuşak sesi gelmiştir. İşçiler şüphesiz ki bu değişimleri gelişme olarak görmektedir. Ve kısıtlanma hissi buna bağlı olarak bastırılmaktadır. Amerikan toplumunun geniş kesimlerinde olduğu gibi, endüstriyel ilişkilerde de çatışmanın yerini bir tür uzlaşma almıştır. İkinci nokta, bu insan ilişkileri yaklaşımlarının, iş sürecinin kendisi hakkında düşünmenin yerini almış olmasıdır. Bütün memnuniyetin, çalışma programı dışındaki arkadaş grup-

larında ve boş zamanlarda aranması gerekmektedir. Böylece, çalışma sorunları dışarıya yansıtılmakta ve psikolojik pamuğa sarılmaktadır.

Psikolojinin bu tiranlığı, yönetimi tuhaf bir şekilde "iktisadi insan"ı önemsememeye itmiştir. İşçinin gerçekten istediği şeyin güvenlik, itibar, verimli kişisel ilişkiler olduğu ve işçilerin "fabrika, iş dışındaki daha büyük" diğer meselelerden çok, bunlarla ilgilendiği söylenmiştir. Harvard İş İdaresi Fakültesi'nden bir yetkili, "İşçi sorunlarının daima ücretler, çalışma saatleri ve fiziki şartlar konusunda ortaya çıktığını" belirtmektedir. "Bu taleplerin aldatıcı veya henüz fark edemediğimiz kökleri çok daha derinlerde olan insan hallerinin semptomatik ifadeleri olması mümkün değil midir?"

Bu tür bir ifade, işçilerden çok Harvard İş İdaresi Fakültesi hakkında bir fikir vermektedir. Akademisyenlerin, atölyedeki işçilerle nasıl konuşacaklarını bilmediklerini göstermektedir. Bir atölyeye giden sosyologdan biri şunları belirtmektedir: "Şimdi atölyemdeki makine operatörleri iktisadi insanlar gibi sesler çıkarmakta. Konuşmaları, hesap yapan kurnaz kimseler olduklarını göstermekte ve her makinenin direk tepesinden dolar işaretleri dalgalanmaktadır."

Aslında Amerikan işçisinin gerçekten veya temel olarak parasal anlaşmazlıklarla ilgilenmediğini söylemek, derin bir anlamda iktisadi sistemin gerçek itici gücüyle çelişmektedir. İnsanlar kendilerini böyle bir iş ortamına başka neden teslim etsinler?

Öğütme Değirmeni

İnsanlar neden çalışır? Daha özel olarak, insanlar neden kendilerini Ixion'un çarkına bağlayan zor, monoton, tekrarlanıp duran işleri kabul eder? Şimdiye kadar verilen geleneksel cevap Protestan Ahlakı'dır. Bu açıdan, Max Weber, kendini Tanrı'ya ispat etme ihtiyacından dolayı sonsuza kadar çalışan, mahrumiyeti kabul eden, rahatını en aza indiren ve çevreye karşı sert davranan hipnotik insan anlayışıyla sosyal bilimler üzerinde aldatıcı bir etki bırakmıştır.

Burjuva girişimci, belki bu karakterde biriydi. İşçinin böyle olup olmadığı şüphelidir. Hogarth'ın Gin Alley'sindeki işçiler veya

Melville'in Redburn'ünün Liverpool varoşlarında gördüğü insanlar, Tanrı'nın ceza veren eliyle çok az ilgiliydiler. Onları çalışmaya iten şey açlıktı. Ve ilk sosyal protesto hareketlerinin çoğu sadece bu gerçek göz önünde bulundurularak anlaşılabilir.

Açlık her zaman tek dürtü değildi. I. Elizabet döneminden beri fakir İngiliz halkı ve çalışamayacak durumda olanlar kamu yardımıyla hayatlarını idame ettirmekteydiler. 1795'de hükümet Speenhamland Kanunu'nu çıkartarak bu sistemi genişletti. Canning ve diğer İngiliz devlet adamları, Fransa'da çoktan yayılmış olan ve şimdi de İngiltere'yi tehdit eden devrimi defetmek için bunu bir önlem olarak görmüşlerdi. Karl Polanyi'nin belirttiği gibi, kanun aslında emeği piyasa ekonomisinden dışlıyordu. Ücretler asgari bir noktanın altına düşerse hükümet farkı telâfi edebilirdi. Bu yolla her işçiye asgari geçim güvencesi sağlanmış oluyordu. Pratikte işveren, devletin ücretleri telâfi etmesini beklediği için, bütün ücretler çok geçmeden asgari düzeyin altına düşmekteydi ve hiçbir işçinin işvereni memnun etme niyeti yoktu. Speenhamland kaytarmaya prim vermişti ve böylece fakirliğin cazibesini artırmıştı.

Protestan rahiplerine (ve tüccar sınıfına) göre Speenhamland Kanunu bir lânetti. Ahlakçılar ateş açmışlardı. William Townsend açlığın erdemlerini açıkça övmekteydi. "Açlık en vahşi hayvanları bile ehlileştirir, en yoldan çıkmışlara ağırbaşlılık ve terbiye, boyun eğme ve itaat sağlar . . . [fakirleri] teşvik edecek ve kışkırtacak olan tek şey açlıktır. Buna rağmen kanunlarımız onların asla aç kalmayacaklarını söylüyor . . ."

Belki de dönemin en güçlü sesi Thomas Malthus'tu. Godwin'in ve diğer ütopyacıların iyimserliğine karşı, toplumun sadece güçlü kısıtlamalar ve kontroller altında tutularak varlığını sürdürebileceğini ileri sürmüştür. Bu tür kısıtlamalar olmaksızın ahlaksızlık egemen olur, nüfus artar, sefalet baş gösterir. Yoksulluk yasası, sadece kötülüğü artırır, diye gürlemiştir Malthus. "Yardımseverliğimiz ayrım gözetmezse . . . beş para etmeyeni kıymetlilerle bir tutmuş oluruz. Tembelliği teşvik edip, endüstriyi engellemiş oluruz. Ve en dikkat çekici bir şekilde insan mutluluğundan çok şey kaybetmiş oluruz . . . tabiat kanunları St. Paul'le dile gelir, 'Eğer bir insan çalışmazsa, yiyecek de bulamaz.' " Jeremy Bentham, *panopticon* gibi sistemlerle sesini duyurur. 'Geçim düzeyini artırmak için hukuk ne yapabilir' sorusuna Bentham, "Doğrudan

hiçbir şey," cevabını vermiştir.

Bu birçok baskının sonunda Speenhamland Kanunu 1832'de yürürlükten kaldırıldı. Ve 1834'de Yeni Yoksulluk Yasaları ile "laissez-faire" çağı birdenbire başlamış oldu. (Belirtmek gerekir ki, İngiltere'de *laissez-faire* "asgari faydacı uygulama" ile planlanmıştır.) Yeni kanuna göre birine yardım verilmeden önce gelir testinden geçmesi gerekmektedir ve yoksullar yurdu ahlaki bir leke taşımaktadır. Artık toplumun hor görmesi onu işe sürüklemektedir. Ancak ücret yardımları kesildiğinden dolayı, işçi ücretleri işverenin ödediği kadardır. Bundan böyle emeğin fiyatı, dalgalanan piyasalarda belirlenecektir ve protestolara rağmen emek bir meta hâline gelmiştir. (Nihayetinde, büyük bir bolluk ekonomisi, yüksek bir içgüdüsel baskı olmaksızın üretilemez ve işçiler düzenli iş boyunduruğu altına alınmak zorundadır.) Andrew Ore'nin yüzyıl önce belirttiği "Düzensiz, şiddetli gayret krizlerine alışkın olan çalışan insanların yansıtıcı mizaçları," bugün artık ehlileştirilmiş ve çalışkanlık düzene konulmuştur. Milli klişeye göre sert, bireyci ve bağımsız bir insan olan işçi bile, saatin tiranlığına teslim olmuştur.

Fakat günümüzde itici güç kesinlikle fiziksel açlık değildir. Yeni bir açlık vardır. Şekerli havuç, (yani, mallara olan rağbet) sopanın yerini almıştır. Hayat standardı, yerleşik otomatik bir dürtü hâlini almıştır. Barutun keşfinden beri insanoğlunun en korkunç iki buluşu olan reklam ve taksit imkânlarının yardımı ve özendirmesiyle, çağdaş Amerika'nın en çarpıcı faaliyeti satış yapmak olmuştur.[62] Satış, kanaatkârlığın aksine israfa, çileciliğin aksine müsrifliğe önem vermektedir. Tarihte hiçbir yaratık, Amerikan tüketicisi kadar karısına düşkün olmamıştır. Ve bu itaatkârlık da onu, satın almaya sevk etmektedir. "Altın zincir," ertelemeli ödeme planıdır. İşçi geleceğini ipotek altında bırakarak ev, araba, araç gereçler ve diğer avuntuları satın alabilir. Bu ürünlere sahip olmakla, bugüne kadar sadece *yüksek zümre*'nin emrindeki alanlara girmektedir. *Homo Amerikanus*'un işitme sinirleri dayanılmaz bir perdeye kadar gerilmektedir. Bir defasında *Fortune*'un belirttiği gibi, Amerikan vatandaşı gün doğumundan gün batımına kadar bir kuşatma altında yaşamaktadır. "Neredeyse gördüğü, duyduğu, dokunduğu, tattığı ve kokladığı her şey ona bir şey satma çabası içindedir. . . Koruyucu kabuğunu kırmak için reklamcılar onu sürekli olarak şok etmekte, kızdırmakta, gıdıklamak-

ta ve rahatsız etmekte veya Çinlilerin su işkencesinin sonsuz tekrar yöntemini kullanarak *şıp-şıp-şıp* diye onu damla damla aşındırmaktadır. Reklam, duvar yazısıdır, gökyüzünde bir işarettir, her gece düzenli olarak yanan burçtur."

Amerikan işçisi ehlileştirilmişse, bu makine disiplini sayesinde değil —çalışma hayatının ikinci geliri olan ücretinin ve kolay kredinin izin verdiği ölçüde daha iyi bir hayat imkânı sunan— "tüketim toplumu" sayesinde olmuştur. Bu hiçbir yerde Detroit'te olduğundan daha belirgin değildir. Amerikan radikal folklorunda otomotiv işçisi —Amerika'da birine bile rastlanabilirse— yerel sınıf bilinci olan radikallerin kökeni olarak düşünülmektedir. Teklifsiz, köksüz (birçoğu Ozark vadilerinden işe alınmıştır), neredeyse nihilist karakterli otomotiv işçileri, işleri tarafından kapana kısıldıklarını fark eder etmez (ki Marksistler böyle düşünmektedir) devrimci düşüncenin hammaddesi olmaktadır. Bugün çok az otomotiv işçisi, işlerinin ötesine geçen bir geleceğe sahiptir. Çok azının sosyal gelişme şansı vardır. Fakat radikal değildirler. Gerçek şudur ki, eski hedefler yenileriyle değiştirilmiştir. Ve Amerikan Rüyası'na yeni bir cila çekilmiştir. İşinde başarılı olmak, hayat tarzında başarılı olmaktan daha az önemli hâle gelmektedir. Eli Chiony'nin son zamanlardaki araştırmasında işaret ettiği gibi, bir işçi kendini fabrikada terfi ettiği için değil —Henry Ford ve Walter P. Chrysler tamirci tezgâhında[63] işe başlamış olsalar bile *bu* merdivenin kaybolduğunu bilmektedir— "küçük ve güzel modern bir ev" için çalıştığından dolayı "başarılı" görmektedir. Değerlerdeki bu değişim, genç işçilere en şiddetli şekilde yansımaktadır. Hemen memnuniyet arzusu —bir araba almak, para harcamak, bir kız edinmek— kuvvetle alevlenmektedir. Okumakla zor yıllar geçirmek yerine, bir işçi derhal bir fabrikada cazip başlangıç ücretiyle işe girmektedir. Fabrikaya girer girmez, tiksindirici bir şekilde şeytanla pazarlık yaptığını fark eder. Terfi etmesi, aldığı eğitime bağlıdır. Fakat o bu hakkından feragat etmiştir. Rahatsız olur. Ancak işyerindeki tatminsizlikler, zaman zaman seyrek taşkınlıklara rağmen, azim göstermeye değil —bir makine atölyesine, bir hindi çiftliğine, bir petrol istasyonuna, "kendine ait küçük bir dükkâna" sahip olmak gibi— hayalperest fantezilere neden olur. Aylak bir rüya!

Çabalar

Bu makale daha çok fabrika işçisini ve ona dayatılan kısıtlamaları konu almaktadır. Büyük çaplı genellemeler, karmaşık ve değişken gerçeklikle karşılaştırıldığında kesinlikle bulanık kalmaktadır. Ve fabrika işi, Birleşik Devletler'de yapılan iş türlerinin sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Diğer meslek gruplarının kendi iş psikolojileri ve sorunları vardır. Vasıflı bir işçi işini monoton bulurken, hareketli bir metropoliten otelindeki hizmetli işinden memnun olabilir. Belki de hiçbir şey, bir banka memurunun kapalı ve izole kafesindeki ya da bir asansör operatörünün kutusundaki yaylı kukla hayatından daha öldürücü olamaz. Mesleklerine güvenen liman işçileri rahatlıkla kuvvet kullanmaktan ve bir büyükşehir limanındaki hareketli hayattan memnun olurken, bir kürsüye veya bir tezgâha bağlı kalanları küçük görmektedir. Müzisyenlerin, matbaacıların, madencilerin, denizcilerin, kerestecilerin, inşaat işçilerinin hepsinin iş hayatında özel bir rolü vardır. Fakat fabrikanın ustalıklı temposu, işin genel karakterini, boyanın kumaşı kaplaması gibi etkiler. Makineleşmenin temposu bir zamanlar bireysel tarzda yapılan işlere de yansımaktadır. Bir zamanlar "yeraltı çiftçiliği" olarak söz edilen kömür madenciliği, bugün kesme ve taşıma işlemlerinin makineleşmesiyle fabrika işinin birçok yönünü almış durumdadır. Yüksek hızlı hesap makinelerinin, tabülatörlerin, otomatik fatura makinelerinin ofislere yerleştirilmesi, beyaz yakalı işçileri mekanik hareketli robotlara çevirmektedir. Makineleşmenin (depolarda ve süpermarketlerde) "malzeme yükleme ve boşaltma" işlerinde kullanılmaya başlanması, ekonominin dağıtım sektörüne mekanik bir tempo getirmiştir.

Bu değişimler Amerikan fabrika işçisi için oldukça karakteristik olan ve bugün bütün işçileri meşgul eden işten kurtulma eğilimlerine de işaret etmektedir. Kaçıp kurtulmanın en büyük cazibesi, "kendi kendinin patronu" olabilme umududur. Sosyolog Reinhard Bendix ve S. M. Lipset, "'bireysel girişim inancı'nın genellikle işçi sınıfının tek derdi olduğunu" belirtmektedir. "Geçmişte hem işçi sınıfına hem orta sınıfa canlılık vermesine rağmen, bu düşünce artık bir orta sınıf ideali olmaktan çıkmıştır. Bunun yerine, orta sınıf mensupları artık profesyonel olmaya çalışmakta ve ikinci bir şans olarak da beyaz yakalı işçilerin üst sınıfında yer almak iste-

mektedir."

Bu istekler ne kadar gerçekçidir? Ekonominin işgücünün değişim geçirdiğini biliyoruz. Uzun zaman önce Colin Clark, *İktisadi Gelişmenin Koşulları (Conditions of EconomicProgress)* adlı eserinde, gelirler ile üretilen malların miktarı ve kalitesi arttıkça, ekonominin büyük kesiminin hizmet sektörü ile diğer "üçüncü derece" mesleklere kayacağını belirtmiştir. 1910'dan beri çiftçilerin, çiftlik sahiplerinin ve işgücündeki vasıfsız işçilerin oranı, toplamda keskin bir şekilde artmıştır. Bu dönemde işgücündeki vasıflı işçilerin oranı aynı kalmış, hizmet sektöründeki işçilerin oranı biraz artmış, profesyonellerin oranı yüzde 4,4'den 7,5'e yükselmiş, işletme sahiplerinin ve yöneticilerin oranı yüzde 6,5'den 8,8'e çıkmıştır. En büyük artış, yarı vasıflı işçiler ile tezgâhtar ve satış personeli kategorilerinde yaşanmıştır. 1910 ile 1950 yılları arasında, yarı vasıflı grup yüzde 14,7'den 22,4'e yükselmiş ve beyaz yakalı işçilerse yüzde 10,2'den 20,2'ye çıkmıştır.

Clark'ın kavramsal çerçeveyi geliştirmek isteyen takipçileri, dördüncü derece (iletişim, finans, taşıma, ticaret) ve beşinci derece (tıbbi bakım, eğitim, araştırma, eğlence) mesleklerden söz etmişlerdir. Elbette ki Amerikan ekonomisinin genişlemesi birçok yeni kariyeri mümkün kılmıştır. Ve bu yeni meslekler, fabrikanın tamamen dışında yer almaktadır. Fakat bu *büyüme* oranlarının cazibesi, bizi bu iş pozisyonlarının sınırlı sayıda olduğu veya Birleşik Devletler'deki sosyal hareketliliğin nesiller *arasında* yaşandığı gerçeğini düşünmekten alıkoymamalıdır. Öne geçebilecek olan babalar değil, çocuklardır. Baba bir yere gelir ve orada durur. Bendix ve Lipset'in yaptığı mesleki hareketlilik araştırmaları, bireylerin yirmi beş yıl içinde ortalama 4,8 iş değiştirdiklerini göstermektedir. Ancak işçiler iş değiştirirken, "el işi yapanlarla yapmayanlar arasında göreceli olarak az bir değişim vardır." El işi yapanların hepsi, çalışma hayatlarının yüzde 80'ini el işlerinde geçirmiştir. El iş yapmayanların tümü ise, çalışma hayatlarının yüzde 75'ini el işi dışındaki mesleklerde geçirmiştir.

Bir yere çakılıp kalma duygusu ezicidir. Büyük şirketlerde olduğu gibi, yükselmek mümkün olsa bile, yürüyen merdivene benzeyen bu süreç yavaştır. Buna karşılık, insanlar kendilerini geliştirmese de, mesleklerini kendi çabalarıyla geliştirmek için büyük ve bazen de patetik bir gayret göstermektedirler. Sosyolog Everett Hughes, statü ve prestij düzenlemelerinin doğru ol-

ması hâlinde, bir işçinin fiziken muazzam miktarda kirli bir işi yapabileceğini belirtmiştir. Bir doktorun yaptığı fiziken çirkin işlerin sayısı çoktur. İşi "profesyonelleştirme" çabaları, işin doğasına uygun olmadığı halde, yapılan işe onur nişanı kazandırmanın temel yolu olmuştur. Otel yönetimi ve sosyal hizmet okullarımız var. Garajlar "araba yıkama yağlama" yeri hâline gelmektedir. İnsanlar, "kap kaçak" satıyorum demek yerine "satışta çalışıyorum" demektedir. Hademe "yetkili memur" olmaktadır. Hastane odacısı, idareciye dönüşmektedir. Sekreter, yönetici asistandır. Ve piskoposluğa yükselemeyen papaz, başarısını kilise cemaatinin sosyal sınıfı içinde ölçmektedir.

Oyunun Peygamberleri

İşten en önemli kaçış şekli, ümitsiz "boş zaman" isteğidir. İş, kötüdür ve işten kaçınmak mümkün değilse de yapılan iş azaltılabilir. Modern zamanlarda ideal olan, hem işin keyifsiz taraflarını keyifli eğlencelerle (müzikle, rengarenk duvarlarla, dinlenme süreleriyle) mümkün olduğunca en aza indirmek, hem de işten kirlenmemiş ve etkilenmemiş bir halde mümkün olduğunca hızlı uzaklaşmaktır. *Life* dergisindeki iki sayfalık parlak reklamda, zarif bir şekilde döşenmiş sade bir evin oturma odasının bahçesindeki güzel bir Lincoln araba eşliğinde şu ilan verilmiştir: "Evinizin camdan duvarları var. Mutfağınız bir mühendislik harikası. Elbiseleriniz ve mobilyalarınız şık bir tarzda fonksiyonel. *Rahatça çalışıyor, sıkı oynuyorsunuz.*"

Oyun, boş zaman ve eğlence, bugünkü kültürümüzün hâkim temalarıdır. Bunlar "sabit fikirlilerin" ilgilendikleri şeylerdir. Spor kıyafetleri, seyahat, açık havada barbekü ve portatif TV seti, hepsi zamanın damgası olmuştur. Pasif hallerinde zaten çürümenin çekirdekleri bulunmaktadır. Yine de önemli bazı eleştirmenler, boş zamanın gelişmesinde, iş kısıtlamaları ile disiplinsiz hareketleri sert karşılayan eski ahlaki yargılardan bağımsız olarak, içten gelen bir güç potansiyeli görmektedir. David Riesman, modern endüstriyalizme "eğlence ve anlam" katmaya çalışanlarla alay etmektedir: "Yanlış yere koydukları yanlış bir katılım düşüncesiyle fabrikayı ve beyaz yakalı dünyayı kişiselleştirmek, duygusallaştırmak ve ahlakileştirmek istiyorlar" demektedir. "Fakat modern

endüstrinin gayrişahsîlik damarına karşı olmaktan çok, işteki makineleşmeyi bizzat iş için değil zevk ve tüketim için artırmaya çalışmak daha anlamlıdır."

Reisman'ın istediği "serbest eğlence"dir. İş süresinden ve iş duygusundan arta kalan bir alan olmaktan çok [eğlence] yeteneklerin gelişmesinde ve hayat sanatında ustalık kazanmada gitgide genişleyen bir alan olabilir. Eğlence sözde otonom insanın sosyal karakterinin geniş taleplerinden bireysel karakterini geliştirebileceği bir imkânın halen var olduğunu ispatlayabilir.

Belki de bu kadar amorf olduğu için, pek az kimse bu fikri tartışma konusu yapmıştır. ("İtiraf etmek gerekir ki eğlence hakkında çok az şey biliyoruz, araştırmalar temel olarak üreticinin 'sosyal karakteri' ile ilgilenmiştir." diye yazar Reisman.) "Fakat 'eğlence' işten ayrılabilir mi? Belirtmek gerekir ki eğlence, en azından Platon'dan T. S. Eliot'a kadar gelen klasik imajı içinde 'boş zaman' değildir. Bir boş zaman medeniyeti, belirli bir kültürel mirası keşfetme ve geliştirme misyonuna sahiptir. Josef Pieper'in belirttiği gibi, boş zaman zevk ve sefahat düşkünlüğü değildir. İnce becerilerin geliştirilmesi ve centilmenliğe yaraşır hedefler "peşinde koşmaktır." Dinlenme de, eğlence değildir. Dinlenme —ister vakit geçirmek için ister hayal kurmak için olsun—, iki tepe arasındaki vadi olan bir çalışma arasıdır. İşinde "mola" veren herhangi bir işçinin bildiği gibi "serbest zaman" değildir, iş temposunun tamamlayıcı bir parçası olarak geçen zamandır.

Eğlence (boş zaman veya dinlenme değil) iş geriliminden uzaklaşarak, aklın ve kasların alternatif bir kullanımıdır. Fakat heyecanlandıran veya bitkinleştiren bir gerilim, sadece vahşice saldırgan bir eğlence veya pasif, vurdumduymaz bir hal ortaya koyabilir. "Serbest zaman"a sahip olmak için, boş bir günün yorgunluğuna değil ilginç bir günün heyecanına ihtiyaç vardır. İş, İxion'un çarkının günlük dönüşü ise; çarkın bir sonraki dönüşüne kadar araya giren eğlence, hareketli bir andan daha fazlası olamaz mı?

Edward Bellamy *Looking Backward*'da hayatının yirmi, yirmi beş yılını günde birkaç saat yorucu bir tempoyla geçiren ve daha sonra kendi isteklerini yapmak için serbest olan birinin hâlini tahmin etmektedir. Burada, Birleşik Devletler'de, yirminci yüzyılın ortasında, tuhaf bir şekilde Bellamy'nin tahmini gerçekleşiyor. Haftalık ortalama çalışma saati (1850'de) 70,6 saatten (1950'de)

40,8 saate düşmüştür. Bugün, Amerikan hayatındaki iki günlük hafta sonu standart hâle gelmiştir ve yedi saatlik işgünü kapıdadır. İşçiler de, işyerinde yapamadıkları şeyleri şimdi çeşitli yollardan yapmaya çalışmaktadır. Geçen on yılda el sanatları, fotoğrafçılık, seramikçilik, ev içinde kurulan ve motorlu araçlarla çalışan marangozluk atölyeleri, doğala en yakın ses veren aletler, elektronik, amatör radyoculuk vb. gibi hobilerde olağanüstü bir artış yaşandı. Amerika'da, geçmişte eşine benzerine rastlanmayan çapta bir "amatör" grup patlaması görüldü. Aslında bu övgüye değer olmakla birlikte bedeli de, ağır olmuştur: iş memnuniyeti kaybı.

Solun Tükenişi

Kapitalist endüstriyel sistemde iş mantığını nasıl kaybettiyse, sosyalist rejimlerde de herhangi bir yeni anlam bulmakta başarılı olamamıştır. Belki de son yılların en önemli sosyolojik gerçeklerinden biri, Avrupa kıtasındaki ve İngiltere'deki sosyalist düşüncenin tükenişidir. Sosyalistler tamamen hatalı değiller. Ada veya kara Avrupası'ndan milli ekonomiler, özellikle dünya ticaret dengelerine bağımlıdır ve manevra alanları sınırlıdır. Aslında sessizce ilerleyen "idari devrim" (yani, ekonomi uzmanlarının teknik kararlar almaları), bugün siyasetçilerin açıklamaları üzerinde belirleyicidir.

Fakat sosyalist doktrin, mevcut sıkıntıların sorumluluğundan tamamen muaf değildir. Sosyalizm, temel olarak bir bölüşüm felsefedir. Marx'ın *Manifesto*'su, Hilferding'in *Finanskapital*'i ve Webb'lerin Fabian makaleleri, gayet memnun bir halde üretim sorunlarının kapitalizm tarafından çözüldüğünü ve sosyalizmin görevinin de nimetleri daha eşit bir şekilde bölüştürmek olduğunu varsaymıştır. Kamulaştırma kendi içinde çok az harikalar yaratmışken, on dokuzuncu yüzyılın sermaye artışı, teşvikler, üretkenlik gibi sorunları bugün canlılığını yine de korumaktadır.

Hepsinden daha dikkat çekici olanı, belki de, kamulaştırılmış endüstrilerdeki işçilerin duyarsızlığı ve (Michael Polanyi'nin yerinde deyimiyle İngiliz Denizciler'in kendilerini Kraliyet Donanması'nın "sahibi" sanmadıkları kadar) fabrika "sahibiymiş" gibi davranmaktaki isteksizlikleridir. İngiliz demiryolu işçisi ve ma-

dencisi, kamu kuruluşları yıllık raporlarını açıkladıklarında şükürler olsun diye bağıramamaktadır. Bunun birtakım nedenleri geçmişe dayanır: kamulaştırılmış endüstrilerin birçoğu arkaik bir teknolojinin ve yüklü borçların ağırlığı altındadır. Derin köklü iş alışkanlıklarının, özellikle ücretlerin indirilmesinin değiştirilmesi zordur. İşçi M. P. Austen Albu'nın *Yeni Fabian Makaleleri*'nden birinde dediği gibi, "Kamulaştırılmış endüstrilerin karşılaştıkları insan ilişkileri sorunları, temel olarak organizasyon yapılarının ölçeği ile karmaşıklığından kaynaklanmakta ve benzer ölçekte her organizasyon aynı sorunla karşılaşmaktadır."

Sosyalistlerin bu kadar gecikmiş olarak karşılaşmaya başladıkları iktisat ve bürokrasi sıkıntılarının arkasında, temel bir uyum sağlama sorunu yatmaktadır. Sosyalizm, özellikle Batı'da, iş anlayışında belirgin olarak faydacıdır. İlgi alanları genellikle piyasa olmuştur. Sosyalist devlet yolunda Dickinson, Lange ve Lerner tarafından ortaya konulan iktisadi rehberler, güdümlü bir ekonomide piyasa analizinin mümkün olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Diğer yandan Webb'lerin sosyal gerekçeleri, sadece sosyalizmin verimlilik ve düzen sağlayacağı nedenine dayanmaktadır. William Morris'ten çıkan insancıl dürtüler kaybolmuştur. Morris *News From Nowhere*'de mimariyi, endüstri yerleşimini ve şehir planlamasını birleştiren organik bir sistem tasarlamıştır. Fakat yeterince tuhaf olan bu tasarılar da Fabian'cılara göre ütopiktir. İlk Fabian makaleleri arasında yer alan "Sosyalizmde Endüstri" üzerine de, (sonradan olağanüstü bir teosofi sözcüsü olan) Annie Besant hayali bir "yeni Kudüs" kuranları eleştirmektedir. "Gerçekçi olarak" sosyalizmdeki endüstri organizasyonu mevcut eğilimlerin bir yansıması olabilir. Webb'ler de sosyal değişimi sadece bir düzen kurmanın yolu olarak görmüşlerdir. Onları harekete geçiren bir verimlilik tutkusudur. İnsani duygular taşımamaktadırlar. H. G. Wells *The New Machiavelli*'de, Altiora Bailey (Beatrice Webb) için "ruhu kemiktendir" diye yazmıştır. "Eğer evren onların [Altiora ve kocasının] eline geçmiş olsaydı eminim ki bütün ağaçları devirip yerlerine mühürlü yeşil metal güneşlikler ve güneş ışığı akümülatörleri koyarlardı. Altiora ağaçların korkunç biçimde düzensiz olduklarını ve deniz kayalıklarının büyük bir hata olduğunu düşünüyordu." Eserleri, "Savunma Bakanlığı kışla mimarisi" kadar fonksiyoneldi. Temelde şöyle bir dünya hayal ediyorlardı: "modern bilim kadar kendinden emin ve güçlü, bir vücut kadar

dengeli ve güzel, güneş ışığı kadar yararlı bir düzenli devlet... Bireycilik... düzensizlik demektir, her biri inatla ve cahilce zıt bir şekilde kendi bildiğini yapan disiplinsiz ayrı ayrı küçük insan kalabalıkları demektir... Düzenli devlet karmaşaya tamamen son vermelidir. Bütün fikirlerimizi yönetir, bütün isteklerimize şekil verir."

Karmaşayı bitirmeye ve sosyal disiplin sağlamaya yönelik bu çaba, Lenin'in mizacının da bir özelliğiydi. Lenin'in, Frederick W. Taylor'un eserinden derinden etkilenmesi oldukça ilginçtir. Devrim'in sonuna yakın, endüstriyel üretimi organize etme göreviyle karşılaştığında Lenin'in çözümü, Haziran 1919'daki dikkate değer konuşmasında özetlediği gibi, parça başı iş ve Taylorizm'e geçiş olmuştur. Lenin "Sosyalizm imkânını, Sovyet kanununu ve Sovyet organizasyonunu veya yönetimini kapitalizmin en ileri gelişme araçları ile birleştirmedeki başarımız belirleyecektir," diye yazmıştır. Rusya'ya, Taylorist sistemin çalışmasını ve ilkelerini getirmeliyiz, bunu sistematik olarak kullanmalı ve benimsemeliyiz."[64]

En insancıl durumunda bile modern sosyalist düşünce kendini piyasa maliyetleri ve verimlilik mirasından zor kurtarmıştır. İngiliz sosyalistlerin en endişelilerinden olan Austen Albu, sorunu bu anlamda dert etmektedir: keşke işçilere "karar almaya katılma" anlayışı aşılansa, keşke "çalıştıkları endüstride ortaklık ve sorumluluk duygusu kazansalar...." Fakat "endüstriyel demokrasiye veya işçilerin kendi kendilerini kontrol etmelerine dair eski sloganların, büyük çaplı bürokratik kuruluşlar için bir çözüm getirmediğini" bilmektedir.

Gevşeklik ve Yönetim

Fabrikaları "parçalamak" ve yeşil şehirlere küçük birimler yerleştirmek ya da bir İngiliz yazarın deyimiyle bütün işçilerin yerlerinin teknolojik olarak değiştirildiği "tektopia"yı beklemek gibi muazzam çapta planlar dışında, ağır iş sorununa hiçbir çözüm bulunamaz mı? İş teknolojisine geri dönerek verimlilik kavramını tartışmak tutarlı bir çözüm olabilir.

İşçiler arasında yeni bir ruh ve yeni bir iş isteği uyandırmak isteniyorsa, işçinin fabrikadaki "insan ilişkileri"nin bir parçası olmasından daha fazlasının düşünülmesi gerekir. İşçi sadece karnını

doyurmamalıdır, ruhunu da beslemelidir. "Üretim bandı" sorununa geri dönüp bir bakalım. Bir Amerikan sosyolojik araştırmasının —Charles Walker ve Robert Guess'in *The Man on the Assembly Line*'ı— etkileyici buluşlarından biri, bağlı oldukları mekanik boyunduruğa kızan işçilerin biraz değişiklik yapmak ve kendi çalışma tempolarını kurmak için, "üretim bandını basit bir şekilde protesto" etmeleridir. Bunun yollarından biri kümeler oluşturmak; yani alt montaj hatları kurarak malzemeleri biriktirmektir. Bir diğeri, "üretim bandını çok hızlı çalıştırmak" ve ardından bir nefes almaktır. Fabrikadaki en popüler işler, üretim bandı işine en az benzeyen yedek işçilerin, ustabaşıların ve tamircilerin işleridir. Çeşitli zamanlarda üretim bandındaki işçilerin yerine geçen yedek işçilerin, bütün üretim bandı hakkında bir fikir edinmesinden, farklı işçilerle karşılaşıp konuşmalarından ve her türlü işten anladıklarından bahsetmektedir. "Üretim bandındaki iş deneyimine yabancı olan biri için, beş işlemli bir iş ile on işlemli bir iş arasında veya tamamlanması iki dakika süren bir iş ile dört dakika süren bir iş arasındaki fark çok karmaşık görünebilir. . . . [yine de] işçi için bu araştırmanın en çarpıcı bulgularından biri, iş yaşantısındaki dakikalık değişimlerin bile psikolojik önemi olmuştur." diye belirtmektedir yazarlar.[65]

Walker ve Guest araştırmasının anlamı son derece basittir. İşin ayrıntılara bölünmesi sosyal (ve insani) olarak kendi kendine zarar verici olduğu için, çözüm iş rotasyonunda, iş "genişlemesinde" ve iş süresinin uzatılmasında yatmaktadır. Zaman ve hareket etütleri —ile maliyet— açısından bunun neden olduğu kayıp her ne olursa olsun, düşünmemiz gereken asıl konu işçi memnuniyetindeki artıştır.

Böyle bir "çözüm", yüzeysel olarak yönetim için kabul edilebilir. Psikologlar daha memnun olan bir işçinin daha üretken olacağını söylememiş miydi? Peki ya bu böyle değilse? İşçileri daha çok memnun etmenin maliyeti, üretim artışıyla dengelenmezse ne yapılmalıdır? Son zamanlarda Michigan Üniversitesi'ndeki bir araştırma ekibi, büyük bir sigorta şirketindeki bir buçuk yıllık bir deneyin sonuçlarını açıklamıştır.[66]

Bant tip üretim tezgâhındaki iki grup çalışana ne zaman mola alınacağına, gecikmelerle nasıl başa çıkılacağına ve fazla mesaiye kimin kalacağına dair iş düzenlemesi ile ilgili konularda geniş çapta bir karar alma serbestliği tanınmıştır. İlk iki grupla her ba-

kımdan kıyaslanabilen diğer iki gruba ise, sıkı bir denetim uygulanmış ve bütün kararlar yönetim kademesindeki âmirler tarafından alınmıştır. Kurt Lewin'in teorilerine istinaden araştırmacılar, "karar almada artan katılımın üretim motivasyonunu artıracağını" varsaymışlardır. Fakat onları şaşkına çeviren sonuçlar öyle çıkmamıştır. "Hiyerarşik olarak örgütlenmiş" grup, üretkenlikte en büyük artışı gerçekleştirmiştir. (Deney programının dışında kalan karşılaştırılabilir gruplar, aynı dönemde hiçbir ilerleme göstermedikleri için, bu artışlar dışsal faktörlere de bağlanamaz.) Ancak kendi iş tempolarını kendileri kontrol eden işçiler, işlerini idari kontrole maruz kalan işçilerden daha çok sevmiştir. Ve hiyerarşik sistemdeki işçiler, katı bir şekilde grup kararı sürecini tercih etmiştir.

Burada insan ilişkileri mühendisleri için açık bir "değer" sorunu bulunmaktadır. Maksimize etmek için hangi değişkeni aramalı, doğrudan çalışma grubunun memnuniyeti mi yoksa şirketin üretkenliği mi? Daha genel bir ifadeyle: İş, üretimi artırmak ve maliyeti azaltmak ve —bu faydaların gerçekleştiğini varsayarak— topluma daha çok üretim sağlamak için mi düzenlenmelidir yoksa işbaşındaki kişilerin yararına göre mi düzenlenmelidir? Göreceli maliyetler faydacı hesaplarımızın etrafında döndüğü değişkenlerden oluştuğundan dolayı maliyetlere kim katlanacaktır, tüketiciler mi işçiler mi?

Tarihsel olarak, piyasa toplumunun cevabı tüketicinin fayda sağlaması olmuştur. Bu, verimlilik kavramının temelini oluşturmaktadır. Rekabetçi bir ekonomide bütün rakipler aynı şeyi yapmadıkça, herhangi bir şirket artan maliyetleri nasıl karşılayabilir? Sosyalistlerin bile kendi sorunları vardır. Örneğin İngiliz İşçi Partisi de çeyrek yüzyıldan daha uzun bir zaman önce, kamulaştırmanın devlet tarafından yönetilen fakat bir tür sendikal kontrol ya da dernek sosyalizminden çok piyasaya duyarlı "kamu şirketleri" yoluyla yapılması gerektiği kararını verdiğinde, verimlilik normlarını kabul etmiş oluyordu. İşçilerin kendilerine baskı yapmaları dışında, modern işletmenin iş akışını yeniden düzenlemek için yapacağı hiçbir şey yoktur.[67] Fakat sendikalar bile bu sorunla yüzleşmekte başarısız kalmıştır. Bu şekilde, birçok diğer yöntemde olduğu gibi, (disiplin zorlaması, işçinin üretim üzerindeki kontrolünün "koparılması" vs.) sendikalar yönetimin kontrol sisteminin parçası olmuştur.

Arcadia ve Ütopya

İnsan umutlarının ve özlemlerinin tarihinde, arcadia* ve ütopya zıt kutuplu imajları kavisli evrende bir noktada buluşmaktadır. İnsanlar daima altın bir çağ için geçmişe dönmüşler veya altın bir rüya için geleceğe bakmışlardır. İki yüzyıl önce Cicero'nun çağında bir Yunan şairi, tahıl öğütmek için su değirmenlerinin keşfini, kadın kölelere özgürlük sağladığından dolayı övgüyle karşılamıştır. "Öten horozlar şafağı duyursa bile geç vakte kadar uyuyun ... Periler ellerinizin gördüğü işi yapmaktadır ... Nisiroslu değirmenlerin ağır obruğunu döndürmektedir." Aristo, dokuma tezgâhları kendi kendine dokuma yaptıklarında köleliğin ortadan kalkacağını tahmin etmiştir. Çünkü o zaman ustabaşının yardımcılara, ustaların da kölelere ihtiyacı kalmayacaktır. Romantikler, bu hayallerin hiçbirine sahip değillerdi. Samuel Butler'ın *Erewhon*'unda, keşifler yasaklanmıştı. Bellamy'nin *Looking Backward*'ı, zorunlu endüstriyel ordusundan dolayı, William Morris tarafından "korkunç bir doğu Londralı rüyası" olarak tanımlanmıştır. Gotik canlanmada yüceltilen ilkellikti: vurmak, kapana kıstırmak, ağaçları kesmek, toprağı sabanla sürmek, bir maden damarı bulma beklentisi. Bunlar, işin erdemleriydi.

Bugün bu ümitlerin ve özlemlerin birleştiği yerde duruyoruz. Üretim bandı, bir yandan işi işçilerin ayağına getirirken diğer yandan onları bandın temposuna bedenen kilitleme yolundadır. Otomatik kontrol ve sürekli akıştaki büyük gelişmeler, işçileri üretimden tamamen saf dışı bırakma imkânı yaratmaktadır. Bugünkü ölçekte ve karmaşıklıkta sürekli akışın keşfi, New Jersey'deki Standard Oil ile M. W. Kellog Şirketi'nin petrol endüstrisinin ilk büyük katalitik krakerlerini kurduğu 1939'a kadar götürülmektedir. Bu yeni fabrikalardaki sıvı veya gaz hammadde, bir yandan sürekli olarak içeri akarak karmaşık işleme aşamalarından geçmekte ve diğer yandan da 24 saatlik üretim akışında mamul mal hâline gelmektedir. Tüm fabrika merkezi kontrol odalarından, kontrol panelindeki birkaç işçi tarafından yönetilirken, mobil

* Eski Yunanda, sade ve mesut bir ırkın oturduğu rivayet edilen dağlık ülke. Bir diğer anlamda da, cennet hayatı yaşatan kırlar (Editörün notu)

bakım ekibi her türlü arızayla ilgilenmektedir. Cleveland'deki 1952'de açılan Ford'a ait yeni motor fabrikası, —ilk kumun dökülmesinden kalıpların çıkarılmasına ya da dökme demirin akışından tamamen dökülmüş motor bloklarının açılmasına kadar— iş akışını hızlandırmak için boş göstergeleri kontrol eden ve metal kütlelerini kaldırmak için yüksek asılı vinçleri kullanan birkaç insan eli dışında, sürekli bir otomasyon hâlindedir. İnsanın yaptığı en pis işlerden olan dökümcülük işi makinelere bırakılmıştır.

Bu yeni endüstri devrimi, "otomasyon" kelimesiyle sembolize edilmiştir. Kavram, 1948'de Ford Motor Şirketi'nin mühendislik bölümü tarafından, dökme kalıplarını mekanik olarak gövde preslerinden boşaltan ve bunları otomatik olarak delip yuvaları diğer parçalara takmak için taşıyan araçların önüne yerleştiren birtakım yeni "transfer makineleri"nin faaliyetlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Sadelik yanlısı mühendisler, Ford sürecini "ileri makineleşme" veya kullanmak istemedikleri deyimle "Detroit otomasyonu" olarak reddetmektedir. Onlara göre otomasyon kavramı, yüksek hızlı ve geribildirim yoluyla, diğer makinelerin faaliyetlerinin kontrol edildiği işleme verilen isimdir.* Otomatik araçların tarihinin, oldukça eski olduğunu belirtmektedirler. Romalılar, depolama tanklarındaki su seviyesini düzenlemek için hidrolik akış vanaları yapmışlardı. Hollandalılar, bu araçları rüzgâr değirmenlerinin yüzünü rüzgâra doğru çevirmek için kullanmışlardır. James Watt, buhar makinesini sabit bir süratte tutmak için "hava regülatörü" icat etmiştir. Oldukça dâhiyane bir şekilde, Kuzey Amerika'daki eski un değirmenleri, yüz elli yıl önce gerçek "otomasyon" ilkelerine göre çalışmaktaydı: hububat, vagonlardan önce bir ambara ve ardından da dişli bir konveyör ve kepçeli bir kaldıraçla en üst kata taşınmaktaydı. Orada, hububat çekim kuvvetiyle değirmenlere giden miktarı düzenleyen besleme hunilerine boşaltılmaktaydı. Un hâline gelen hububat, yere döküldükten sonra eleklerle mekanik olarak fıçılara elenmekte, sonra da mavnalar veya vagonlarla taşınmaktaydı.

Eskiler ne hak iddia ederlerse etsinler, bugün yeni olan şey, doğrudan insan emeğini saf dışı bırakan mekanik veya elektronik

---

* Tost makinesi otomatiktir fakat "önceden belirlenmiş" bir çalışma şekli vardır. Ve değişikliklere göre ayarlanamaz, diğer yandan geribildirim yoluyla "otomatikleştirilmiş" bir makine kendini değişikliklere göre ayarlar.

aygıtların iş akışını düzenlediği birçok farklı sürecin eşanlı olarak ortaya çıkmasıdır. Bu süreçler dört aşamalıdır:

(1) Petrol rafinerilerindeki veya yeni makine döküm fabrikalarındaki gibi sürekli bir akış veya otomatik hareket faaliyetleri. Bu süreçte işçi, gösterge ayarlayıcısı ve bakım onarım elemanıdır.

(2) Veri-işlem süreçleri ya da milyonlarca bit enformasyonu depolayabilen ve gerekli malzemeyi saniyeden daha kısa bir sürede seçebilen dev elektronik beyinlerin kullanımı. Birleşik Devletler Çelik Şirketi, gelen siparişlerin aynı anda bantlar aracılığıyla —üretime, planlamaya, ticarete, ilgili fabrikanın sipariş sevkıyatına, şirketin faaliyet ve finansal kayıtları için ticaret hacmi ile gelir bilgisine, hesap çıkartmaya, fatura kesmeye ve müşterilere fiyat bildirmeye dönüştürüldüğü— bir veri-işlem süreci kurmuştur. Amerikan Bankası'nın, 17.000 radyo lambası ile milyonlarca fit uzunluğundaki elektrik kablosundan oluşan, utangaçça "Erma" diye adlandırılan ve günde 50.000 vadesiz hesabın ayrıntılı muhasebe kaydını tutan 25 tonluk bir "banka memuru" vardır. Ödeme durdurma ve sipariş tutma talimatlarını kabul eder, fazla para çekilen hesapları gösterir, dakikada 600 satırlık bir hızla aylık hesap bildirim cetvellerini yazar.

(3) Makinelere delikli bantlarla "talimat" veren ve kendi hatasını düzelten kontrol araçları, eski otomatik piyanolara benzemektedir. Arma Şirketi tarafından geliştirilen otomatik bir torna tezgâhı, delikli bantla verilen talimatlar yoluyla, normalde matkapla çalışan kalifiye bir makinecinin yarım saatte işlediği bir parça işi dört dakikada 0,0003'lük hata payıyla işlemektedir. Cleveland İnşaat Malzemeleri Şirketi'nin kullanımında olan bir beton karma tesisi, hazır karışım kamyonlarına 1.500 farklı beton karma formülünden herhangi birini yüklemektedir. Formülün kodlandığı delikli bir kart, elektronik bir kontrol paneline yerleştirilmekte ve istenilen karışım konveyörlerle kamyona yüklenmektedir. Kontrol mekanizmaları kumun içindeki eksik veya fazla su, iri taneli taş ve cüruf miktarını ölçmekte ve gerekirse ayarlamaktadır.

(4) Otomatik montaj. Admiral Şirketi ve diğer belli başlı birtakım elektrikli malzeme imalat şirketleri, tamamen monte edilmiş radyoları "kusan" makinelere sahiptir. General Mills tarafından üretilen Autofab adlı bir montaj makinesi, daha önceden bir işçinin bir gününü alan bir dizi elektronik üniteyi bir dakikada ta-

mamlamaktadır.

Bu tesislerden bazıları bilimkurgu yazarlarının yıllardan beri kurguladıkları "robot fabrikası" imajına benzese de, halen tam bir otomasyon bir adım uzaktadır. Bugün tam olarak otomatik montaj, sadece bir üründen çok büyük miktarda üretilmek istendiğinde mümkündür. Ancak böylesi katı ve tek amaçlı bir makineleşme, orta veya kısa vadeli üretim için çok maliyetlidir. Nihayetinde bu tür makinelerin kullanılması, tasarımın ve üretimin teknolojik aşamasının "donuklaşmasına" neden olur. Eric Leaver'ın ve John J. Brown'ın planladığı gibi, gerçek bir otomasyon her ürün için bir makineden çok, ürünleri çok amaçlı makinelere göre tasarlar. Bugüne kadar böyle makineler üretilmiş olsaydı, sadece teknolojide değil estetikte de bir devrim yaratırdı. Örneğin bir radyonun ya da bir sobanın neye benzeyeceği düşüncesi, büyük oranda değişmek zorunda kalırdı. İlk endüstri devriminde, bir makinenin tasarımına sabit estetik anlayış egemen olmuştur. 1851'deki meşhur Kristal Saray Sergisi'nde demir, makinecilik dışında inşaat sektörüne de tanıtıldığında ilk binalar ve yapılar egemen hayal gücüne sadık kalarak, faydacı olmaktan çok süslemeli ve barok tarzındaydı. Dış görünüşün, gizlemekten çok açığa çıkarması gerektiğine dikkat çeken "modern" anlayışla, fonksiyon ancak yavaş yavaş üstünlük kazanmaya başladı. Tasarımcı artık öyle olmasa da, mühendis halen muhafazakârdı. Süratli ve şaşırtıcı sonuçlar üretebilecek tek amaçlı otomatik bir makine üretmek onun için kolaydı. Fakat bu pahalı makinelerin kullanılması, geniş bir çeşitlilikte ürünler üretebilen ve gerçek bir makine devrimi yaratan esnek otomatik makinelerin kullanılmasını geciktirecekti.

İcatları abartma huyu olan Amerikalılar, otomasyonun getirebileceği değişimler hakkında korkulara kapıldı. Sibernetik üzerine yazdığı kitabıyla, "iletişim teorisi" modasını başlatan Norbert Wiener, işsiz bir nüfusun satın alamayacağı mal yığınları üreten insansız fabrikalardan oluşan karanlık bir dünya portresi çizmiştir. Bu tür öngörüler aptalcadır. Otomatik kontrol, maliyetler dikkate alınmadan onları derhal kullanacak bütün fabrikalara dağıtılsa bile, işgücünün sadece yüzde sekizi doğrudan etkilenir.

Otomasyonun aksaklıklar yaratacağı bellidir. Ve birçok işçi, özellikle daha yaşlı olanlar, yeniden uygun bir iş kolaylıkla bulamayacaktır. Eski endüstriler kayboldukça veya uzaklara taşındık-

ça, Birleşik Devletler'in küçük coğrafik bölgeleri kendilerini "darboğaza girmiş" bir halde bulabilir. Fakat otomasyonun ekonomik etkilerinin, beğenilerdeki değişimlerin ardından gelen sosyal karışıklıklardan ya da malların ikamesinden veya gelenek ve göreneklerdeki değişikliklerden daha büyük olması muhtemel değildir. Örneğin mimaride fonksiyonel olmayan tarzın yükselişi; tuğla örücülerinin, sıvacıların, boyacıların ve kalıpçıların önemini azaltmıştır. Kömür yerine petrol kullanımı, ihtiyaç duyulan madenci sayısını yarı yarıya azaltmıştır. Bugün gençlerin erken yaşta evlenmeleri gerçeği, tekstil ve giyim endüstrilerinde âni bir düşüşe neden olmuştur. Çünkü erken yaşta evlenmek, daha basit ve daha sıradan giyinmek, aile bütçesini ev ve mobilyalara harcamak anlamına gelmektedir.

Halkın bütün bu karışıklıkları özümseyip özümseyemeyeceği, iktisadi faaliyetin genel düzeyine ve bu da ekonomideki üretken büyümenin fonksiyonuna bağlıdır. Geçen on beş yılda Amerikalılar, esnek vergi ve maliye politikası aracılığıyla ekonomiyi nasıl düzenleyeceklerini ve büyümeyi nasıl uyaracaklarını öğrendiler. Devlet, denge çarkı olarak, aşırı üretim ve eksik tüketimi dengelemektedir. Devletin gerektiğinde müdahale etme isteği, iktisadi olmaktan çok siyasi bir meseledir.

Bununla birlikte, otomasyonun muazzam sosyal etkileri olacaktır. Fabrika işinin temposunun toplum üzerinde iz bırakması gibi; otomasyonun temposu da işe, hayata ve eğlenceye yeni bir karakter kazandıracaktır.

Otomasyon, işgücünün temel yapısını değiştirecektir. Otomatik süreç üretim için gerekli endüstri işçilerinin sayısını azalttıkça, *proletarya* yerine yeni bir *maaşlı kesim* yaratacaktır. Örneğin kimya endüstrisinde, 1947'den 1954'e kadar beyaz yakalı işçilerin sayısı sadece yüzde 1,3 artarken, üretim yüzde 50'nin üzerinde bir artış göstermiştir. Aynı zamanda imalat dışındaki işçilerin, yani profesyonellerin, yöneticilerin, sekreterlerin ve satış elemanlarının sayısı yüzde 50 artmıştır. 1947'de imalat işçilerinin imalat dışı işçilere oranı 3:1'di. 1954'de, yedi yıllık bir dönemde, bu oran yüzde 2:1'e düşmüştür.

Otomasyonun ortaya çıkmasının en önemli sonucu, şirketlerin artık büyük işçi arzına ihtiyaç duymayacak olmalarıdır. Bu, yeni fabrikaların büyük şehirlerden uzakta ve piyasaların ya da hammadde ve akaryakıt kaynaklarının yakınlarında kurulabileceği

anlamına gelmektedir. Örneğin kırk üç tesisi olan Sylvania, en yeni tesislerini Nelsonwille, Ohio; Bulington, Iowa ve Shawnee, Oklahoma gibi sapa yerlerde kurmuştur. Şirket aynı zamanda tesislerinin daha küçük olmasında ısrar etmiş ve tesislerde çalışacak eleman sayısını 700 kişiyle sınırlandırmıştır. Bu yolla şirket yeni sosyal kontroller uygulayabilir. İş yöneticisi, bütün işçileri şahsen tanıma imkânına sahiptir ve küçük kasabanın sosyal katmanları fabrikadaki sosyal kademelenmeyi takviye edebilir. Bu şartlar altında yeni bir malikâne toplumu oluşum aşamasında olabilir.

Endüstrinin dağılması, Birleşik Devletler'in sosyal topografisini tamamen devrime uğratabilir. Kasabaların etrafına yeni fabrikalar kuruldukça ve genişleyen şehrin kıyısında giderek daha çok işçi yaşamaya başladıkça, şehir ve varoş ayrımı giderek yok olmaktadır. Bunun yerine kasaba, varoş, kır, yaban hayatı için tek bir manzara ortaya çıkabilir. William James'in belirttiği gibi, çevre egonun uzantısıdır. Yeni topografide, İngiliz *Architectural Review*'nün editörlerinin "subtopia" dedikleri şeyle karşı karşıya gelebiliriz.

Fakat topografik değişimlerden fazlası söz konusudur. En temel kalıplar da değişecektir. En önemli iktisadi gerçek şudur, otomasyonda temel maliyet emekten çok amortismandır. Ve emek göreceli olarak ucuz olduğunda, son derece pahalı bir makineyi âtıl tutmak ekonomik olmayacaktır. Otomatikleştirilmiş fabrikalar büyük sermaye yatırımını amorti etmek adına, makinelerin günde 24 saat çalışması için vardiyalarını giderek daha da artıracaktır. Böylece giderek daha çok işçi, kendini "mesai saatleri dışında" çalışır halde bulacaktır. Bu tür iş topluluklarında uyuma, yemek yeme, sosyal ve cinsel hayat tempoları bozulmaktadır. Düzenli sekiz-dört vardiyasındaki bir işçi *çalışma*, *dinlenme* ve *uyku* döngüsünü takip eder. Aynı gün içinde dört-on iki vardiyasındaki işçi *dinlenme*, *çalışma* ve *uyku* döngüsünü takip etmektedir. Gece vardiyasındaki işçi ise, yirmi dört saat boyunca *uyku*, *dinlenme* ve *çalışma* döngüsündedir. Bu durumda arkadaşlık kalıpları da âniden değişmektedir. Eş ve çocuklar "normal" rutini takip ederken, işçi gün boyunca uyumakta, ev ve seks hayatı birbirinden kopmaktadır.

İş gününün bu parçalanması —gün ışırken insan neden çalışsın ki? köy hayatından kalma eski bir alışkanlıktır bu— ülkenin

değişen iktisadi şeklinin farklı yönleri tarafından vurgulanmaktadır. Gelirler arttıkça ve çalışma saatleri azaldıkça, giderek daha çok aile dinlence ve seyahat için daha çok para harcamaktadır. Oteller, moteller, tatil köyleri, garajlar, tiyatrolar, restoranlar, televizyonlar için artan eğlence ve hizmet talebi, daha çok kişinin bu istekleri karşılamak adına "mesai saatleri dışında" —akşamları ve hafta sonlarında— çalışmasını gerektirmektedir. Bir sonraki on yılda, işgücünün dörtte biri ve belki de daha fazlası özel saatlerde çalışıyor olacaktır. Kendi içlerindeki hayat ve dinlenme tarzlarıyla bu tür özel çalışma gruplarının artması, tüketim odaklı kültürün özelliklerinden biridir.

İşçi için otomasyon, yeni bir benlik kavramı getirebilir. Çünkü otomasyonda işçiler, sonunda iş "duygusunu" kaybetmektedir. Küçük düşürücü etkileri ne olursa olsun, motorla çalışan araçları kullanan işçiler —neredeyse bir otomobil kullanıyormuşçasına— bu araçları kendi vücutlarının bir uzantısı olarak hissetmektedir. Kullandıkları makineler, neredeyse organik bir şekilde emirlerini yerine getirmekte ve kendi kas kuvvetlerine yeni bir hüner katmaktadır. Bugün bir işçi, makine bakıcısı olarak iş sahası dışında durmaktadır. Ve bir zamanlar var olan "çomak sokma" (yani, üretimi kısıtlama) kontrolü sonunda yıkılmıştır. Bir çelik işçisinin dediği gibi, "aralıksız tavlama makinesini bir nefes almak için yavaşlatamazsınız." Yeni tuş takımlarıyla, kas yorgunluğunun yerini, bitimsiz bir izlemenin ve sonsuz konsantrasyonun getirdiği zihinsel gerilim almıştır. (Püriten ahlakında şeytan her zaman "boş eller" için yapacak bir iş bulur ve fabrika insanın ellerini meşgul eder. Ancak bu ahlak anlayışı hayal dünyasını ve onun etkilerini göz ardı etmektedir. Bugün makineler izlenirken boş eller olacak ama "boş zihinler" olmayacaktır. Ahlak anlayışında bir ilerleme mi?)

Yine de bu yeni süreçte işçi için bir kazanç vardır. Otomasyon fabrikayı bir bütün olarak düşünebilecek işçilere gerek duyar. Az zanaat ve az uzmanlaşma varsa, birden daha çok iş bilme ihtiyacı da vardır. Kazan ile türbini birbirine bağlamak, pres ve matkap kullanmayı bilmek ve her bir işi birbiriyle ilişkilendirmek.

En önemlisi, —belki, en sonuncusu da olabilir— işin ölçümüdür. Modern endüstri, fabrikayla değil işin ölçülmesiyle başladı. Ürünün maliyeti ürün birimleriyle tanımlandığında, işçinin maliyeti de benzer şekilde ölçülmüştür. Zaman etüdü mühendisleri,

birim kavramı altında, bir işçinin daha fazla para karşılığında daha çok üretim yapacağını hesapladılar. Bu, ücret-teşvik programlarının (aslında üretim-teşvik programlarının) ve "makul mesai, makul ücret" anlayışındaki mühendislik ahlakının varsayımıdır.

Fakat sürekli akışla, otomasyon sisteminde bir işçinin maliyeti artık üretim birimleriyle hesaplanamaz.[68] Bu nedenle üretim-teşvik planları ölçüm teknikleriyle ortadan kalkabilir. Onların yerine, Adam Abruzzi'nin önceden belirttiği gibi, yeni bir iş ahlakı ortaya çıkabilir. Maliyet tek bir "en iyi yolla", hesap cetveli ve kronometreyle, parçalanmış zaman ve üretim birimleriyle değil, planlama ve organizasyon temelinde ve sistemin sürekli pürüzsüz bir faaliyet göstermesiyle tanımlanacaktır. Burada işçi değil, ekip yeni bir önem kazanacaktır. Ve sosyal mühendis, hak ettiği yere gelecektir. Peki ya işin kendisi?

Kader ve Ölüm Tanrısı

Batı medeniyetinde iş, ister lanetli ister kutsal olarak görülsün, her zaman ahlaki bilincin merkezinde yer almıştır. "Ekmeğini alnının teriyle kazanacaksın" der Yaratılış. Eski kilise babaları, Âdem'in cennetten kovulmadan önce ne iş yaptığını merak etmişlerdir. Hiçbiri onun boş durduğunu düşünmemiştir. Kendini bahçıvanlığa vermiştir. St. Augustine, "Çiftçilik makul bir meslektir" der.

Protestan anlayışında, her işe ayrı bir erdem bahşedilmiştir. "Kendi işini yapan bir ev hizmetçisi, Tanrı'ya minberdeki rahipten daha uzak değildir" der Luther. Sadece bir avuç insan değil herkes "davetlidir," sadece kilise değil her yer Tanrısallıkla doludur. Zwingli ve hattâ asık suratlı Calvin bile işi, yaratma neşesiyle ve dahası yaratılışın harikalarının keşfiyle ilişkilendirmiştir.

İnsan 19. yüzyılda Carlyle ile başlamak üzere, *homo faber* (işçi insan) olarak tasavvur edilmiş ve insan zekâsı araçlar keşfetme ve kullanma kapasitesiyle tanımlanmıştır. İnsan, Marksist anlamda kendinden "yabancılaşmışsa"; benlik, insanın parçalanıp bizzat şeyleşmesindeki yabancılaşmadan çok, insanın şeyler "yapma" potansiyeli olarak anlaşılmıştır. (Marx erken felsefi-iktisadi elyazmalarında, A. E. Housman'ın sonradan mateme dönüştürdüğü bir imajı kullanarak "doğa insanın işi ve gerçekliği olduğundan, in-

san özgürleşecektir ve kendi yaptığı dünyada kendini tanıyacaktır" demiştir.) Aynı şekilde John Dewey, insanın "yaparak öğrendiğini" ileri sürmüştür. Fakat artık bugün, yenilikçi ekol saçmalığı sayılan bu deyim, insanların önceden düşünülmüş deneyimlerle değil yeni çözümler gerektiren sorunlar aramasıyla gelişebileceğini söylemektedir. (Dewey "Bir âleti kullanmanın aksine, bir makinenin programlanması insanı geliştirmez ve insana yeni bir şey öğretmez" demiştir.)

Bütün bunlar, normatif fikirlerdir. Bununla birlikte, Batı tarihinde iş daha derin bir "ahlaki bilinçsizliğe" sahiptir. Din ile birlikte iş, varoluşun saçmalığıyla ve daha ötesiyle yüzleşmenin bir yoludur. İnsan kurumlarının en yaygını olan din, toplumda bir tek sembolik rol oynamıştır. Çünkü bireyin ölüm sorunuyla yüzleşmiştir. Ölümün sonsuz hayata geçişten başka bir şey olmadığı yerde, cennet ve cehennem ciddi bir söylemin konuları olabilir ve yeryüzündeki egemenliğin önemi azalmaktadır. Fakat dini inancın zayıflamasıyla birlikte, sonsuz hayata duyulan inancın gücünde de bir azalma yaşandı. Onun yerine ölümün, benliğin tamamen yok olması anlamına gelen katı beklentisi ortaya çıktı. (Max Horkheimer'ın belirttiği gibi, "Hamlet sırf ölümün kesinliğinden korktuğu için, bu boşluk korkusu, benlik fikrinin Hamlet'te vücut bulmuş hâlidir")

Bu korkuların birçoğu, iş tarafından defedilmiştir. Din gerilese bile, duygusal enerjileri yaratıcı dürtülere dönüştürebilme konusunda iş, önemini halen korumaktadır. (Tolstoy'a ya da sonradan İsrailli *kibutzim* Siyonistlerine göre, iş bir dindi. Kooperatif toplumların teorisyeni A. D: Gordon, kurtuluşun fiziki emekte olduğunu vaaz etmiştir.) İnsan, ölümü iş sayesinde en aza indirerek bilincinden silebilir. İnsan, işçi insan (*homo faber*) olarak doğayı öğrenmeye ve kendini disipline etmeye çalışmalıdır. Freud'un dediği gibi iş, bireyi gerçekliğe bağlayan en önemli yoldur. O zaman makineler sadece işçinin değil bizzat işin de yerini alınca ne olacak?

III.

Ütopyanın Tükenişi

12.
BÖLÜM

Amerikan Sosyalizminin Başarısızlığı: *Etik ve Siyaset Gerilimi*

> Zen-Hahamı kendi hakkındaki şu hikâyeyi anlatırdı:
> "Gençliğimde Tanrı aşkıyla yanarken, tüm dünyayı Tanrı'ya inandırabileceğimi sanmıştım. Ancak çok geçmeden sadece kendi şehrimde yaşayan insanları inandırabilmenin oldukça yeterli olduğunu fark ettim ve uzun zaman boyunca buna çabaladım fakat başarılı olamadım. O zaman planımın çok fazla iddialı olduğunun farkına vardım ve kendi hanemdeki kişiler üzerine yoğunlaştım. Fakat onları da inandıramadım. Sonunda anladım ki önce kendi üzerimde çabalamalıydım, böylece Tanrı'ya gerçek bir hizmet sunmuş olabilirdim. Ancak bunu bile başaramadım."
>
> —Hasidik Meseli

> Kendisinin yanı sıra başkalarının ruhlarının kurtuluşuna uğraşan kişi, bunu siyaset arenasında aramamalıdır.
>
> —Max Weber

Sosyalizm uçsuz bucaksız bir rüyaydı. Fourier, sosyalizmde insanların en azından "üç metre boyunda" olacaklarına söz vermişti. Didaktizmin vücut bulmuş hâli olan Karl Kautsky, sosyalist toplumun ortalama vatandaşının muhtemelen bir süpermen olacağını ilan etmiştir. Hiddetli Antonio Labriola, İtalyan yandaşlarına sosyalist olarak büyütülen çocuklarının her birinin birer Galileo ve Giordano Bruno olacağını söylemiştir. Ve kibirli, tumtu-

raklı Troçki sosyalist milenyumu "insanın sınırsızca güçlendiği, akıllandığı, özgürleştiği, bedenen daha orantılı olarak uyumlu hâle geldiği, hareketlerinin daha ritmik olduğu, sesinin daha ezgili olduğu ve varoluş şekillerinin olağanüstü bir dinamizm kazandığı bir çağ" olarak tanımlamıştır.

Amerika da uçsuz bucaksız bir rüyaydı. Amerikan kolonileri İngiltere'den koptuklarında, Kongre tarafından onaylanan *Novus Ordo Seclorum* —biz "çağların yeni düzeniyiz" büyük mührünün— arkasına Amerikan çağının başlangıcını kazımışlardır. Engin toprakları ve muazzam zenginlikleriyle büyük bir sosyal laboratuar olmak, Amerika kıtasının kaderinde vardı. Burada "Tanrı, Efendi, İşçi" tasarımları gözler önüne serilmektedir. Tanrı'nın kesin bir esinden çok zanaatkâr yanı üzerinde duran böylesine maskelenmiş bir Tanrıcılık, pragmatik mizacın gelişmesine uygundu. Bu, küçük grupların milenyum tasarımını keşfetme çabalarını hoş karşılamasa da en azından hor görmeden kabul eden bir toplumdu. Düşmanca tepkiler topladıkları yerlerde mutlu gelecekçi arayışlarına devam edebilecekleri, Texas'dan Iowa'ya kadar uzanan, meraklı gözlerden uzak İkaros'vâri bâkir alanlar vardı. O zaman bu türden çok sayıda koloninin ortaya çıkmasına şaşmamak gerekir.

Bu da sosyalizmin en güzel çağı gibi görünmektedir. Belki de bâkir alanların genişliğinden esinlenerek, Marx ve Engels sınırsız bir iyimserlik duymuştur. 1879'da Marx şöyle yazmıştır "Bugün Birleşik Devletler edinilmiş servet büyüklüğü bakımından halen geri kalsa da iktisadi gelişme hızında İngiltere'yi geçmiştir. Fakat aynı zamanda kitleler daha çabuklaşmıştır ve ellerinde bu noktada ulaşılan gelişme şekline karşı çıkacak daha büyük siyasi imkânlar vardır."[69] 1880'lerde ve 1890'ların başında Amerika manzarası üzerine yirmi mektup yazan Engels, bu tahmini defalarca tekrarlamıştır. *İngiltere'de İşçi Sınıfının Koşulları*'nın (*The Conditions of the Working Class in England*) Amerikan baskısında, 1886 olayları—özellikle New York'taki Emek Şövalyeleri'nin muhteşem ortaya çıkışı ve Henry George kampanyası —üzerine artan bir heyecanla yazılmış giriş yazısında şöyle der: "Hiçbir ortaçağ harabesinin yolu kapamadığı, tarihin on yedinci yüzyılda gelişen modern burjuva toplumunun unsurlarıyla başladığı, Amerika'nın bereketli topraklarında işçi sınıfı iki gelişim aşamasını [ulusal sendika hareketi ve bağımsız bir işçi partisi] on ayda geçmiştir."

Engels, beş yıl sonra işlerin kötü gitmesine rağmen azalmayan iyimserliğiyle Schleuter'e şöyle yazmıştır: ". . . sürekli olarak yenilenen ilerleme dalgalarını aynı oranda gerilemelerin izlemesi kaçınılmazdır. Sadece ileri atılan dalgalar daha güçlü olur, geri çekilmeler daha az aksatıcıdır. . . Amerikalıların bu işe başlar başlamaz gösterecekleri enerji ve şiddet, bizimkiyle karşılaştırıldığında biz Avrupadakiler çocuk kalırız."[70]

Fakat yüzyılın sonunda Werner Sombart'ın *Birleşik Devletler'de Sosyalizm Neden Yoktu? (Why Is There No Socialism in the United States?)* adlı kitabında ortaya attığı soruda, halen melankolik bir hava esmektedir. Sombart bu soruya bir dizi cevap vermiştir. Açık sınırlara, bireysel çaba yoluyla sosyal yükselmeye ve artan hayat standardına işaret etmiştir. Diğer yazarlar bu düşünceleri genişletmişlerdir. Selig Perlman *Emek Hareketinin Teorisi (Theory of the Labor Movement)* kitabında, Birleşik Devletler'de sınıf bilincinin olmamasına üç neden göstermiştir: yerleşik bir ücretli sınıfın olmaması; seçimlerdeki "bedava armağanlar" (diğer ülkelerde bu tür hakları reddeden işçiler —örneğin İngiltere'deki Çartist'ler— iktisadi motivasyondan çok siyasi motivasyon geliştirmişlerdir;) ve üçüncü olarak, birbiri ardına gelen göç dalgalarının etkisi. Amerikan işçi sınıfına etnik, dilsel, dinsel, kültürel çeşitlilik kazandıran ve göçmenlerin çocuklarının düşük statülerinden kurtulma hırslarını arttıran şeyin göç olduğunu söyler Perlman. Yirmilerde bu topraklarda bir gezgin olan Kont Keyserling, eşitlikçilik inancıyla Amerikanizmin, sosyalizmin yerine geçtiğini gözlemlemiştir; on dokuzuncu yüzyılın sonunda buraya gelen birçok Alman sosyalistin "dönmesi" de bu ifadenin geçerliğini doğrulamaktadır. Bazı yazarlar, iş çevrimlerine göre radikalizm ile muhafazakârlık arasında gidip gelen çiftçiler ve Amerikan hayatının tarımsal temeli üzerinde durmuştur. Diğerleri, iki parti sisteminin kayırma, fırsatçılık ve siyasal söylem tarzı olarak boş retoriğine vurgu yaparak, temelde fonksiyonel olmaktan çok kısmi olan örgütlenmesine işaret etmişlerdir. Bu nedenle sıkı ilkelerden çok, uzlaşma ve menfaat odaklı siyasi bloğun ilgisini çekmektedir. Sonuçta bütün bu açıklamalar, Amerika'nın doğal kaynaklarına ve geniş maddi imkânlarına dayanmaktadır. Kuzey Amerikalı bir işçinin, bir Alman işçisine göre üç kat daha fazla ekmek ve et, dört kat daha fazla şeker tükettiği gerçeği karşısında dehşete düşen Sombart şöyle haykırmıştır: "Biftek ve elmalı turta kayalıklarında,

her türden sosyalist ütopya kaderine terk edilmiştir."[71]

Bu analizlerin birçoğunda ima edilen fikir, bu tür durumların geçici olduğudur. Gelişen sosyal bir sistem olarak kapitalizm mecburen "olgunlaşacak," kriz ardına kriz yaşayacak ve büyük, kendini bilen bir işçi sınıfı ile Avrupa tarzında bir sosyalist hareket ortaya çıkacaktır. Bütün toplumun kendine güvenini sarsan duygusal bir sarsıntı olan büyük bunalım, bu tür bir krizdi. Amerikan işçilerinin aklında bir yara izi bırakmıştır. On yılda, 3 milyon işçiden 15 milyon işçiye ya da ülkenin ücretli ve maaşlı işgücünün neredeyse yüzde 30'una ulaşan devasa bir sendika hareketi örgütlenmesini teşvik etmiştir. Bu kervan beraberinde, sıcak dumanı tüten örgütlenme isteklerini ve ülkeye güçlü bir sınıf mücadelesi havası veren Ohio endüstriyel vadisindeki yerleşimleri getirmiştir. Antikapitalist ve antiplutokratik popülist hareketler (örneğin Huey Long'un servet paylaşımı, Peder Couglin'in sosyal adaleti veya Dr. Townsend'in emekli maaşı programını) meydana getirmiştir. Sosyalistlerin uzun zamandan beri bekledikleri bereketli topraklar görünürde buradaydı.

Fakat hiçbir sosyalist hareket ortaya çıkmadı. İşçi hareketinden veya devletten, bütünlüklü bir sosyalist ideoloji filizlenmedi. Daha önce sözü edilen genel nedenler ve eski Amerikanizm ideolojisi gibi, New Deal farklı bir şekilde sosyalizmin yerini almıştır. Ancak tüm bu açıklamalar radikal hareketin, deyim yerindeyse "dışındadır" ve doğru olsalar bile madalyonun sadece bir yüzüdür. Diğer yüzü: sosyalistler dünyayı nasıl gördü ve bu görüşlerinden dolayı hareket Amerikan portresine uyum sağlamakta neden başarısız oldu? Rasyonel seçimde neden yetersizdi?

Sosyalist hareketin neden gerçek durumlarla yüzleşemediğine —ve bu yargıların her zaman olaydan sonra gelmesine— dair genel bir cevap, *sosyal karakterin karşılıklı etkileşimini* (yani hareketin sosyal yapısı ve üyelerinden talep ettiği bağlılık şekli), *diğer kurumlara erişim derecesini* ve *ideolojisinin doğasını* içermektedir.[72] Sosyal hareketin başarısızlığının —veya başarısının— tam bir açıklaması, bu üç unsurun birbirini nasıl etkilediğini belirtmelidir. Böylece, etnik veya duygusal nedenlerden dolayı topluma tamamen yabancılaşmış bir hareket, mevcut sistemle uzlaşma yolları bulmakta zorlanır. Bu tür durumlarda hareketin sosyal karakteri, değişen gerçekliğe uyum göstermedeki başarısızlığının belirleyici bir açıklaması olabilir. Büyük oranda sendika üyelerin-

den oluşan sosyal bir hareket, diğer siyasi gruplarla arasına kolay "köprüler" kurmalıdır. Bu nedenle "erişim derecesi" önemli bir faktördür. Diğer örneklerde, ideolojinin doğası eylem ikilemi yaratan etkendir. İdeoloji, bazı hareketler için kolaylıkla kaybedilen bir duruş, bazıları içinse bir bağdır.

Bu bölümün konusu, sosyalizmin ideolojisidir. Birleşik Devletler'deki sosyalist hareketin başarısızlığının, etik ve siyaset ikilemini çözmekteki yetersizliğinden kaynaklandığını ileri sürüyorum. Sosyalist hareket kendi hedefini belirleme ve kapitalist sistemi bir bütün olarak reddetme tarzıyla, bugünkü uzlaşı temelli siyasi dünyadaki toplumsal hareketlerin sorunlarıyla ilgilenemez. Özetle, dünyada yaşamanın fakat onun bir parçası olmamanın mutsuz sorunu tarafından kapana kısılmıştır. Ahlaki bunalımlarla yoğrulan bir toplumda, siyasi değil, ahlaki yönüyle öne çıkmaktadır. İşçi hareketinin yaptığı gibi kapitalist toplumu kabul edip onu içerden değiştirmek veya komünistler gibi toplumun yeminli düşmanı olmak, temel meselesini asla çözemez fakat iki tarafı birden idare eder. Dinsel bir hareket bağlılıklarını bölebilir (Luther'cilik gibi) ve dünyanın bir parçası olmadan dünyada yaşayabilir (nihayetinde bu hayatla değil bundan sonraki hayatla ilgilidir) fakat siyasi bir hareket bunu yapamaz.

İki Etik

En geniş anlamda toplum, mükâfatlar ile imtiyazların dağıtılması ve sorumluluklar ile görevlerin verilmesi için örgütlenmiş bir sistemdir. Bu çerçevede etik, —bir adalet teorisi imasıyla— bölüşümün nasıl olması gerektiğiyle ilgilenir. Siyaset, imtiyazların dağıtılmasını belirlemek için örgütlü gruplar arasındaki güç mücadelesini içeren bölüşümün somut tarzıdır. Sosyal davranışlarda, etik ve siyaset arasında kaçınılmaz bir gerilim vardır. Lord Acton sorunu bir notunda şöyle belirtmiştir: "Siyaset, idealleri gerçekleştirme girişimi midir, yoksa ahlak sınırları içerisinde menfaat sağlama çabası mıdır?" Daha kısaca, "ahlak, bir amaç mıdır yoksa bir sınır mıdır?"[73]

Tarihin bazı dönemlerinde, genellikle kapalı toplumlarda, etik ve siyaset el ele yürümüştür. Orada, teoride ahlak kuralı ile adil bedel kuralı hâkimdir ve toplumun her katmanı sabit statülere

göre imtiyaz kazanır. Fakat modern toplumun ayırt edici bir özelliği, etik ve siyasetin ayrılmasıdır. Çünkü hiçbir grup sivil kuvvet yoluyla kendi ahlak anlayışını tüm topluma dayatamaz. Genel menfaatin ve özel kişisel menfaati maskeleyen evrensel değerlerin yüzü olan ideoloji, ahlakın yerine geçmektedir. Toplumsal mükâfatlar ile imtiyazların yeniden bölüşümü, sadece siyasi arenada yapılabilir. Fakat siyasete bu kaçınılmaz girişle birlikte, sınırdan (veya sadece oyunun kurallarından) ziyade amaç (veya sonuç) olarak ifade edilen bir etik, siyaseti mecburen ya hep ya hiç savaşına dönüştüren radikal bir adanmışlık talep eden uzak bir hedef hâline gelmektedir.

Acton'un ikilemi, daha açık bir şekilde Max Weber tarafından; bir hayat tarzı olarak siyaset tartışmasında yeniden formüle edilmiştir. Siyasi oyun, "sorumluluk ahlakı" (veya sınırların kabulü) ya da "bilinç ahlakı" (veya mutlak sonuçlara adanmışlık) olarak görülebilir, demiştir Weber. İlki, uzlaşmayı hedef alan pragmatik bir görüştür. Diğeri, saf ve söndürülemez bir ateşle yanan "gerçek müminler" yaratır, inançla hiçbir uzlaşma kabul etmez.

Weber, kamu huzuru korunmak isteniyorsa siyasette sadece sorumluluk ahlakının mümkün olduğunu ileri sürerek şunları yazar: "Yalnızca ahlaki olarak kimin doğru kimin yanlış olduğunun sorulmadığı, fakat 'ilgili olan herkes için en az içsel ve dışsal tehlikeyle mevcut çatışma nasıl çözülebilir' sorusu sorulduğu sürece, mesele bana o kadar korkunç görünmemektedir."[74]

İster yıkıcı bir toplumsal güç olarak Bolşevizm olsun ister toplumdan pasif bir uzaklaşma olarak dinsel pasifizm olsun, kayıtsız şartsız bir adanmışlıktan çok bu tür bir siyaset görüşü, ancak çekişen gruplar arasında toplumsal varoluşlarını sürdürebilmeleri için birbirlerinin haklarına saygı duyma konusunda temel bir uzlaşma olduğu sürece mümkündür. Bu nedenle çoğulcu bir toplumun temelleri, bu etik ile siyaset ayrımına ve etiğin, oyunun resmi kurallarıyla sınırlanmasına dayanmaktadır. Pratikte sosyalistler, bu gerçeği kabul etmişlerdir. Teoride ise, temelinde var olan toplumu reddinden dolayı, sosyalist hareket bu yaklaşımı asla kabul etmemiştir. Ve kendilerini, önemli doktrinsel meselelerde engellenmiş bir halde bulmuşlardır.

Feodal, köylü veya geri kalmış toplumlarda olduğu gibi, olayların kaderci bir şekilde kabul edilmesi yerine sosyal değişim hareketlerine toplumun *bütün* katmanlarının dâhil olması, mo-

dern siyasetin ayırt edici karakteri olduğundan, 'etik'in kabul meselesi önemli olmaktadır. Başlangıç noktası, —Karl Mannheim'ın mükemmel bir şekilde belirttiği gibi— Anabaptistlerin "şehevi dirilişi" Milenyum'u birden gerçekleştirme çılgın çabasıdır. Martin Luther, kutsal hayatla laik hayatı birbirinden ayıran manastır duvarlarını yıkmıştır. "Müminlerin eşitliğinde" azizlerin vekâleten kefareti yerine herkes artık tek başına kalmıştır ve herkes kendi kendini ispatlayarak ve Hıristiyan hayatını doğrudan bizzat yaşamak zorundadır. Fakat eğer bütün insanlar eşitse, efendi ve köle nasıl olacaktır? Kurtuluş konusunda herkes Tanrı'nın karşısında çıplak kalacaksa, dünya hayatının maddi nimetlerini eşit bölüşmeleri gerekmez mi? Öteki dünyanın dinsel sükûneti birdenbire, Milenyumu *bugün burada* gerçekleştirmek için devrimci bir eyleme dönüşmektedir. Böylece eski dini düzenin zincirlerini parçalayan mutlu gelecekçilerin dini aşırılıkları, toplumsal düzeni de bozma tehdidinde bulunmaktadır. Bir tek zalimi hedef alan önceki devrimlerin aksine, mutlu gelecekçilik mevcut toplumsal düzeni tamamen ortadan kaldırmaya çalışmıştır.*

Mutlu gelecekçiliğin belirgin psikolojik gerçeği, onlar için "zamanın içsel bir telaffuzunun olmamasıdır." Sadece "mutlak bir şimdi" vardır. Şehevi enerjiler ve çılgın taşkınlıklar, dünyevi bir şekilde işlemeye başlar ve daha önce gündelik hayata yayılan gerilimler onun içinde patlayıcı etkenler hâline gelir.[75] Mutlu gelecekçi, ne dünyadadır ne de onun bir parçasıdır. Dünyanın dışında, ona karşı durur çünkü kurtuluş (Milenyum) hemen yanıbaşındadır.

Böyle bir ümidin mümkün olduğu, böyle bir sosyal hareketin toplumu afet gibi âni bir alevle dönüştürdüğü yerde "sıçrama" gerçekleşir. Ve ateşin yardımıyla, etik ve siyasetin kaynaşması mümkündür. Fakat toplumların istikrarlı olduğu ve sosyal değişimin yavaş yavaş gerçekleştiği yerde pür mutlu gelecekçi, yerleşik hiyerarşik sistemle zor uzlaşmalara girmektense çaresizlik içerisinde nihilist olur. "Bu ruh kaybolduğunda ve bu hareketleri

---

* Munzer'in mutlu gelecekçi rüyaları, bir yüzyıl kadar sonra Robert Burton'un *Melankolinin Anatomisi*'nin özsözündeki cennet mekânı ve Bacon'ın Yeni Atlantis'inin teknolojik cenneti gibi edebi ütopyaları canlandırmış ve Cromwell isyanında da Eşitlikçiler ile Askerlerin eşitlik taleplerinde de siyasi ifadesini bulmuştur.

terk ettiğinde," diye yazar Mannheim, dünyada ondan geriye çıplak bir kitlesel çılgınlık ve ruhsuzlaşmış bir öfke kalır." Bu yaklaşım, ifadesini daha sonraki ve laikleşmiş bir şekilde Rus anarşizminde bulmuştur. Bakunin şöyle yazar: "Yıkım arzusu aynı zamanda yaratıcı bir arzudur."

Ancak sadece anarşistler değil, sosyalistler ve siyasi Mesih inancına dönüş çabaları, mutlu gelecekçilik benzeri bir şeyin başlangıcıdır. Yeni bulunan coşkularda, baskılanmış bir grupla özdeşleşmede, "nihai mücadele"nin yakında ortaya çıkacağı umudu ve bastırılmamış aciliyeti mevcuttur. ("Zamanımızdaki sosyalizm," Norman Thomas'ın 1930'larda Sosyalist partiye yeni katılanlar için kaldırdığı bir bayraktı). Fakat devrim daima yakında değildi. Ve bu mutlu gelecekçi şevkin nasıl disipline edileceği ve hazırda bekletileceği sorusu, radikal stratejinin her zaman temel bir problemi olmuştur.

Anarşistler *die Tat*, "eylem" anlayışına sahiptir. Bir vuruşun dünyayı bir şimşek çakımında dönüştürebileceği ve bu atış yapıldığında âna hükmedebileceklerine dair gizli ve sonsuz güçteki inançları, Henri James'in *Prenses Casamassima*'sındaki Paul Munnumit gibi monoton ve sıradan bir hayat sürmelerini sağlamıştır. Anarşizme inananlar, uyurgezerler gibi, sadece imajı kadar güçlü bir fantezi içinde yaşayabilmişlerdir. Anarşistler, yalnızca fantezi sayesinde inananların yorulmasını veya ruhsuzlaşmasını önleyebilirlerdi. En radikal yaklaşım, devrim efsanesi (*images de batailles*) anlayışıyla George Sorel'inkiydi. Anarko-sendikalistler için kurtuluş öğretisinin yozlaşmış bir versiyonu olarak işlev gören bir efsane. Birleşen bu imajlar ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir, diye yazar Sorel; böylece, toplumda var olan farklı anlayışlardaki kitlelerden, "bölünmemiş bir bütün oluşturma becerisine" sahiplerdir. "Sendikalistler bu sorunu sosyalizmin tamamını genel grev dramasına yoğunlaştırarak mükemmel bir şekilde çözmektedir. Bu nedenle, profesörlerin kelime oyunlarındaki zıtlıkların uzlaşmasına artık yer yoktur. Her şey açıkça planlanmıştır öyle ki yalnız bir tek sosyalizm yorumu mümkündür." Sorel'in deyimiyle sosyalizmin bu "yıkıcı anlayışı", *önemli fakat tamamen hayaldir*.[76]

Ancak gerçeklik sürekli olarak onu yanlış çıkarıyorsa, bir hayal ne kadar devam edebilir?

Proletaryanın Maskeleri

Proletaryanın kendisi nedir? Tarihin sosyalist dramasındaki rolü nedir? Proletarya, belirsizlik maskesi ardından nasıl görmektedir ve kişisel farkındalığına nasıl ulaşmaktadır? Marx, İsa ile birlikte "Tüm sefaleti sürdürmeye değil, sona erdirmeye geldim," der. Onun rolü, modern insanı köleleştiren putları kendi kişisel imajında ortaya çıkarmak ve Hegel'in özgürlük ile rasyonalitenin çoktan beri elde edildiğine dair iddiasını çürütmektir. Fakat eski ustası gibi o da, sosyal hareket mekanikleriyle değil sadece tarihin "içkin" güçleri ile ilgilenmektedir.[77]

Marx, bütün siyasi hareketler geçmişin sembollerinin esiri olmuştur, diye yazar. ("Böylece Luther, Havari Paul'ün maskesini takmıştır. 1789'dan 1814'e kadar olan Devrim kendini alternatif olarak Roma Cumhuriyeti ve Roma İmparatorluğu şeklinde göstermiştir, diye yazar *On Sekizinci Brumaire*'de.) Fakat tarih ilerici bir aydınlanma sürecidir. İnsanlar artık nehir tanrılarına ve tarım toplumlarının insan biçimindeki tanrılarına bağlı değildir; burjuva Protestanlığının soyut gayrişahsî tanrısına da ihtiyaçları yoktur. İnsan potansiyel güçtü. Fakat bu potansiyel güç nasıl açığa çıkar? Entelektüel, kendi kurtuluşunu kısmen gerçekleştirebilir; çünkü kendi kökenlerini aşma hayal gücüne sahiptir. Fakat proletarya, bir sınıf olarak, kölenin ayaklarındaki zincirler gibi, toplumun sosyal ilişkilerinin izin verdiği ölçüde ilerleyebilir. Marx, *Das Kapital*'de, insanın emeğini istediğine satmakta serbest olması onun özgür olduğunu göstermez, demiştir. Sömürü, kapitalist toplumun temel yapısında üstü kapalı olarak mevcuttur. Bu toplum varlığını sürdürmek için, sürekli olarak artı değerle genişlemek ve yeni sermaye birikimi yapmak zorundadır. Bu süreçte proletarya, insan varoluşunun en yalın asgari düzeyine (artan sefalet kanuna) indirgenmiş ve böylece herhangi bir ayrıcalık alametinden mahrum bırakılmıştır. Yabancılaşma ıstırabı içinde, kendini diğerleriyle birleştiren bir özdeşlik duygusunun farkına varır ve devrimin kapsamlı bir sosyal hareketini yaratır. Eyleme geçmekle, artık manipüle edilmemekte, fakat kendini de "gerçekleştirmektedir."[78]

Böylece büyük drama için sahne kurulmuştur. Kapitalizmin içkin, sarsıcı tezatlarından, mücadele yayılmaktadır. Ne dünyada olan ne de dünyanın bir parçası olan proletarya, dünyayı devral-

maktadır.

Fakat 'tarih' (bu kişileştirmeleri kullanarak) en azından Batı'da Marx'ın kehanetini bozmuştur. Artan sefalet kanunu, teknolojinin muazzam gelişmeleri tarafından geçersiz kılınmıştır. Sendikalar işçilerin payını iyileştirmeye başlamıştır. Ve ardından gelen siyasi mücadelelerde kendi varlığını topluma karşı devrimci bir araç olarak değil, toplum içerisinde bir yer edinerek sürdürebileceğini fark etmiştir.

Güneşli Bir Yer

On dokuzuncu yüzyıl Amerika'sında neredeyse her sosyal hareket işçinin işçi olarak payına düşenden kurtulma çabasını içermektedir. Çözüm zaman zaman serbest toprak, ucuz faizle kredi, üretici kooperatifleri veya ütopyacı rüyalarının sihirbaz çantasından çıkan diğer birtakım hayal ürünleridir. Amerikan İşçi Federasyonu'nun kurulması, bu Peder John diyarı arayışının sonuna işaret etmiştir. Gompers şöyle demiştir: "Çalışan insanların çalışma şartlarının derhal düzeltilmesi —onların bütün enerjilerini düşünmesi güzel bir sona adamalarını sağlaması bakımından— çok büyük bir ihtiyaçtır. . . ücret sisteminden çıkış daha yüksek ücretler yoluyladır."[79]

Gompers'i siyasi sosyalistler arasında göklere çıkaran, meselenin ekmek kavgası boyutunu göz ardı eden hizipçilerin inatçı tavrıdır. 1880'lerde Gompers'in başkanlığını yaptığı sigara üreticileri sendikası, kiralık evlerde sigara üretimini yasaklayan bir kanun çıkarmaya çalışmıştır. Bu tedbir aleyhine oy veren meclis üyelerini misilleme için mimlemiş ve lehine oy verenleri ise desteklemiştir. Fakat siyasi sosyalistler eski parti adaylarına karşı oy kullanmakta istekliydiler. Emek yanlıları bile, böyle bir hareketin sigara üreticilerine geçici kazançlar sağlayacağı ancak işçi hareketini "yolsuzlaştıracağı" suçlamasında bulunmuştur. İlk kiralık ev kanun tasarısı çıkarıldığında, sosyalistler —Gompers'in adamı ve tedbirin kabul ettirilmesinde aracı olan— Edward Grosse'nin yeniden seçilmesine destek vermeyi reddetmişlerdir. Bu, Gompers'in asla unutmadığı bir derstir.

Fakat dünyada bir yer aramanın; Gompers'in daha az duyarlı olmadığı, fakat durumu ifade etmekte gerçek yüzünü daha fazla

gizlediği başka bir yanı daha vardı. Hollandalı ve Yahudi bir anne babanın oğlu olan Gompers, Birleşik Devletler'e on üç yaşında geldi. Hayatının büyük bir bölümünde yabancı olduğunun, şiddetli bir şekilde farkındaydı. Amerikan işçi sınıfı liderlerinin birçoğu, göçmenlerden veya göçmen soyundan gelenlerden çıkmıştır. Ve Marcus Lee Hansen'in belirttiği gibi, kabul görme arzusu birçok göçmenin yoğun statü dürtüsünün bir parçasıydı. Aslında göçmenler Amerikan hayatında radikal bir güç olmamıştır. Tam tersine, göçmen kuşağı muhafazakâr olma eğilimindedir. 1900'lerin başlarında A.İ.F., —Cumhuriyetçi siyasi patron ve başkan çıkaran— Mark Hanna tarafından yönetilen bir organizasyon olan Milli Yurttaş Vakfı'na girmek için çok tartışılan bir adım attığında, Gompers hareketi şu sözlerle açıklamıştır: "Sendikaların tamamlayıcı sosyal bir unsur olarak kabul görmeleri alışkanlığının yerleşmesine ve mantıksal olarak sendika temsilcilerinin politika tartışmaları için gruplara dâhil olmalarına yardım etmiştir"[80] Bu, işçi sınıfının tek arzusuydu: Amerikan hayatında iş dünyası ve kiliseyle eşit bir şekilde "meşru" bir sosyal grup olarak kabul görmek. Göçmen çocuğu olan Gompers'e göre bu aynı zamanda kişisel bir haçlı seferiydi. Amerikan medeni hayatının her köşesinde işçilerin itibar kazanmasına çalışmıştır: Beyaz Saray'a girmek ve yönetimde resmi bir söz hakkı almak ve toplumda genel bir kabul görmek. İtibar kazanmak, Gompers'in ve işçi sınıfının hedefidir. Ve yüzyılın ortasında işçi sınıfı, Amerikan hayatında gerçekten sonradan görme bir güç hâline gelmiştir.

Sosyalizmi Beklemek

Ne on dokuzuncu yüzyıl Amerikan radikalleri ne de Amerikan sosyalistleri, sosyal uzlaşma sorunuyla yüzleşmişlerdir. On dokuzuncu yüzyılda bu kadar bolca saçılıp evirilip çevrilen ütopyalar, evrim sürecinde "aklın" kendi yolunu bulacağını ve mükemmel toplumun kurulacağını varsaymıştır. İnsan mutluluklarının bu tür ütopyalardaki model görünüşleri o kadar mekaniktir ki, örneğin Bellamy'nin modern bir okuması (William Morris'in *Geriye Bakmak*'da-*Looking Backward* "korkunç bir doğu Londralı rüyası" dediği) işçi-asker orduları planına sadece bir tepki yaratmaktadır.

Yüzyılın sonunda ortaya çıkan "bilimsel sosyalist" hareket, bu

ütopyacı hayallerle alay etmektedir. Sadece proletaryanın örgütlenmesi daha iyi bir dünya yaratabilir. Fakat dünyayla olan görünürdeki bu ilişki bir hayaldir. Sosyalist ikilem halen "dünyada olmakla dünyanın bir parçası olmak" sorunuyla nasıl yüzleşileceğinde yatmaktadır. Ve pratikte ilk sosyalist hareket, dünyayı "reddetmiş" yalnızca yeni bir dünya beklemiştir. Amerikan Sosyalist Partisi "acil taleplerde" bulunarak ve gerekli sosyal reformlar için baskı yaparak siyasi faaliyet göstermeye çalışmışsa da, toplumun gündelik işleyişinde ortaya çıkan gerçek sorunlara nadiren değinmiştir. Eugene V. Debs 1900'de 'Emperyalizm,' 'yayılma,' 'serbest gümüş,' 'altın standardı' vs. kavramlar işçiler için anlamsız sözlerden başka nedir ki? diye sormuştur. "Bay McKinley tarafından temsil edilen büyük kapitalistler ile Bay Bryan tarafından temsil edilen küçük kapitalistler bu 'meselelerle' ilgilenmişler fakat işçi sınıfıyla ilgilenmemişlerdir."

Bu meseleler konunun dışındadır, demiştir Debs, çünkü işçi toplumun dışında durmaktadır. Bu nedenle Debs'in ve bir bütün olarak sosyalist hareketin, kapitalist partilerle yolu kesişmez. Mahalli belediye işlerinde dahi, parti uzlaşmaya yanaşmamaktadır. Sosyalist hareket, geleceğe yönelik yüce inancından dolayı, bu "saflığı" korumaktadır. "Sosyalist program kabul edilmesi veya reddedilmesi için topluma dayatılan bir teori değildir. Er ya da geç kaçınılmaz olanın açıklanmasından başka bir şey değildir. Kapitalizm çoktandır kendi yıkımıyla mücadele etmektedir." İlk defa Sosyalist Parti tarafından 1904'de düzenlenen sosyalist milli platformu bildirisi böyledir.

Sosyalist Parti ve lideri Gene Debs beklemeye başladı. Sosyalist hareketin tarihinde var olan tezatları —derin duygusal bölünmeleri, donkişotça, kendini uyuşuklaştıran siyasi davranışı, somurtkan, asabi çıkışları— kendinde barındıracak bir kişi varsa o da Eugene Debs'tir. Debs, teologların karizma dedikleri deruni erdem ışığına veya bir güneylinin kısaca belirttiği gibi "ateşleme gücüne" sahipti. Uzun, paytak ayaklı bir adamdı. Dos Pasos, "Demiryolu işçilerini çamdan ahşap yemekhanelerinde ateşleyen fırtınalı bir retoriğe sahipti . . . kardeşler arasında her şeyin eşit bölüşüldüğü kendi istediği gibi bir dünyayı istemelerini sağlamıştı," diye yazmıştır.

Ancak Debs, peygamberin Mesih rolünü tamamen farkındaydı. Bir siyasetçinin kararlılığından, ahlaki kesinlikleri alıp bunları

gerekli olan en az uzlaşmayla parçalara ayırma yeteneğinden yoksundu. Sosyalist bir liderin bu her iki rolü de oynaması gerektiğinin ve bu gerilimde peygamberin gözden düşmesi ve siyasetçinin etkisizliği risklerinin ortaya çıkacağının farkında değildi. Fakat Debs peygamber rolünü tamamen *oynayacak* güce asla sahip olmamıştı. Sığ bir dogmatizm, ona katı bir ahlakçılık illüzyonu kazandırmıştı. Sempatik bir biyografi yazarı şöyle yazmıştır: "Aklı önerilen bir reform ile sosyalizm arasındaki bağlantıyı kavrayamadığında, reform ile zaman harcamayı reddederdi. O zaman tartışmak sonuç vermezdi. İkna olmazdı."[81]

Bu dogmatizm, Lenin'de olduğu gibi güçlü bir devrim arzusu yerine, neredeyse kompülsif bir halde Ortodoks işçi sınıfı görüşünün "solunda" olma arzusunda yatmaktadır. Bu güçlü daimi muhalefet damarı, Haywood'ınki gibi bir mülksüzler isyanı ruhundan da beslenmemektedir. Onun kaynağı, on dokuzuncu yüzyıl duygusal romantizmidir. Onda, Eugene Sue ile Victor Hugo ve onların mazlumlara olan ilgisinin yanısıra naif bir Rousseau iyimserliği göklere çıkmıştır. Yine de kişisel yaşamında, tavrında ve alışkanlıklarında (sonradan edindiği içki alışkanlığı dışında) Debs itibarlıydı ve neredeyse burjuvaydı; karısı Kate ise daha da fazla öyleydi. Edebi zevkleri sıradandı: en sevdiği şair Elbert Hubbard'dı. Fakat siyasetinde, romantizmi bir palto gibi giymişti. Ve bu onun hem güçlü hem zayıf tarafıydı. Bu sayede retorik yapabiliyor ve duygusal olabiliyordu. Kendileri dışında bir amaç arayan insanların arzularının hırpani kenarına hitap ediyordu. Bu aynı zamanda, pratikten uzaklaşmasına ve günlük siyasi kararların sorumluluğundan kaçmasına neden olmuştur. En korkunç mızrakları bürokratlara ve parti patronlarına; samimiyetini ve muhabbetini ise kendisininki gibi kargaşalı ve muhalif kariyerleri olanlara ayırmıştı. Fakat en kolay yol, en diptekiydi.

Bununla beraber Debs'in yalnızlıkla sarmalanmış figürü ve yalvaran zayıflığı ona bakan herkesi delip geçiyordu. Bu nihayetinde bir anlamda onun bir protestan olduğu gerçeğine dayanmaktaydı. Debs uzun Reformasyon yolunun sonunda durmaktaydı. Kendi benliğinin buyruklarına, neredeyse mistik ve bazen de âlimane bir inancı vardı. Eski Anabaptistler misali, bütün meseleler kişisel bilinçle çözülmekteydi. Bütün inananların ruhani önderlerini kendinde barındıran ve insanlığın yüklerini omuzlarında taşıyan yalnız bir birey hâline gelmişti. Yalnızlık ve büyük-

lük duygusu, berbat tecrit duygusundan aynı şekilde etkilenenlere dokunmaktaydı. Yalnızlık imajıyla bireye ve onun haklarına önem vermiştir. Ve en iyi ihtimalle, böylesi bir "otonomi" tavrı, kişinin ağırbaşlılığının eşsiz bir savunmasını sağlar. Fakat uçlara varan anti-nomianizminde, rasyonel ve geleneksel normlara romantik isyanında, acımasız bir dünyada yaşama mücadelesinden, (soyut mutlaklıklar yerine) siyasette yapılması gerektiği gibi sosyal fazilet ile siyasal adaletin göreceli standartlarını aramaktan kaçmaktadır. Bu hareket, standartları oluşturmak için gerekli olan bir kutuptan başka bir şey değildir. Fakat tecrit hâlindeki protestanın "günahkârlar" toplumuna katılmayı reddetmesi gibi, tecrit hâlindeki peygamber de siyasi hayatın sorumluluğundan kaçmaktadır. Max Scheler bir defasında, peygamber bir işaret direği olarak dağda durur ve yolu gösterir fakat oraya gidemez; giderse geride bir işaret direği kalmaz, demiştir. Denebilir ki siyasetçi, işareti kendiyle birlikte vadiye indirir.

Sosyalizm için Arada Kalmak

Diriliş gününü daima erteleyen, kurtuluşa yönelik öteki dünya hareketlerinin aksine bugün burada yaşayan Sosyalist Parti akıbeti göstermek zorundaydı; o, "tarih" inancına dayanan bir hareketti. Fakat kendini "zaman"ın dışında buldu. Sonunda Birinci Dünya Savaşı yüzünü gösterdi. Parti ilk defa güncel bir meselenin gerçekliğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Ve bu meselede partinin entelektüel liderlerinin neredeyse tamamı ortadan kayboldu. Sonuç olarak, Amerikan sosyalizminin beli kırıldı.

1930'ların sosyalist hareketi olan Norman Thomas sosyalizmi, —tarihin kaçınılmaz akışı şeklindeki— eski inancının lüksünü kaldıramazdı. Belirli güncel meseleler karşısında bir duruş almak zorundaydı. Fakat bu meseleleri şekillendiren toplumsal temelleri tamamen reddetti. Aslında Sosyalist Parti dünyada yaşadığını kabul etmiş, fakat "onun" bir parçası olmayı reddetmiştir.

Böylesi bir arada kalış, *siyasal* bir hareket için imkânsızdır. Bu durum, silah ve yer seçmeden, herhangi bir hazırlık yapmadan düello yapmak gibidir. Siyasi olarak sonuç felaketti. Her mesele, gündelik seçim sorunuyla yaşayan —ne püristi ne de aktivisti memnun eden— belirsiz bir siyasi formülle çözülmeye çalışılmış-

tı. Örneğin İspanya'da Krala sadık olanlar silahlanma talep ettiğinde, Sosyalist Parti, kapitalist (devlet) desteği yerine zayıf "işçi desteği" politikasıyla karşılık vermiştir. Ancak İspanyollara göre o zamanın gerektirdiği şey, teorik incelikler değil silahtı. Sosyalistlerin işçi hareketine ektikleri genç sendikacılar ilerici yasal kazanımları korumak için siyasi olarak Roosevelt ve New Deal yolunda yürüme gerekliliğiyle karşılaştıklarında, Sosyalistler Demokratlarla işbirliği yapmak yerine, bir "işçi partisi" önermişlerdir. Ve böylece Sosyalist Parti sendika tabanını neredeyse tamamen kaybetmiştir. Sonunda faşizm ve İkinci Dünya Savaşı tehdidi, sosyalist argonotların aralarından güvenle geçemeyecekleri çarpışan kayalar hâline gelmiştir. Kapitalist toplumun desteği olmadan Hitler nasıl alt edilebilir? Bazı sosyalistler "üçüncü güç" sloganını ortaya atmıştır. Ancak Sosyalist Parti bu çabanın verimliliğinin farkına varmıştı. Belirgin bir şekilde feragat etmeyi seçmiştir. Faşizme karşı gelmenin en iyi yolunun, "demokrasiyi yurtiçinde işler hâle getirmek," olduğunu ifade etmiştir. Fakat mesele askeri yollar dışında çözülemez miydi? Anti-Faşist hareketin temel endişesi, faşist iktidarın merkezi olan Hitler'in Berlin'iydi. Ve herhangi bir diğer endişe merkezden uzakta kalıyordu.

Modern sosyalizmin dinsel, mutlu gelecekçi kökeni kendini başka bir şekilde ortaya koymuştur: bölünmelerin artmasında ve hizipçi gruplarının sürekli oluşumunda, her biri bir diğeriyle — iktidarın gerçek yoluna dair— ateşli tartışmalara girmiştir. Sosyalizm, eskatolojik bir harekettir. Kendi kaderinden emindir, çünkü "tarih" onu hedefine ulaştıracaktır. Fakat sonundan emin olduğu halde eldeki araçları sınamak için asla bir standart yoktur. Sonuç, sosyalist hayattaki sürekli dik kafalılıktır. Alınan her konuma, hareketi nihai hedefinden saptıracağını ve çıkmaz yola sürükleyeceğini düşünenler tarafından karşı çıkılmıştır. Ve bütün insan toplumunu kucaklayan ideolojik bir hareket olmasından dolayı Sosyalist Parti, Vietnam'dan Finlandiya'ya veya yasaklamadan pasifizme kadar her meselede bir tavır sergilemek zorunda bırakılmıştır. İki sosyalist arasında daima üç siyasi görüş olduğu için, sonuçta Sosyalist partinin kendi bünyesinde bölünme tehdidiyle karşılaşmadığı bir tek yıl bile yoktur. Bu nedenle zamanının çoğunu, uzlaşma veya kopuş meselelerine harcamaktadır. Amerikan sosyalizminin *siyasi bir hareket* olarak son otuz yıldaki bece-

riksizliğinin ipuçları bu gerçekte yatmaktadır.* Fakat siyaseten iktidarsız olduğu ispatlanmış olsa da, ahlaki bir güç olarak kalmıştır. Ve Norman Thomas onun işaret direğidir.

Debs esasında Amerikan sosyalizminin duygusal temsilcisiyse, Norman Thomas onun manevi figürüdür. Birleşik Devletler'deki fakirliğe dair çalışmasının adını *Kapitalist Sömürü (Capitalist Exploitation)* değil de *İnsan Sömürüsü (Human Exploitation)* koymasından dolayı, komünist kanattan eleştiriler Norman Thomas'ı küçük görmüştür. Eleştiriler, farkında olmadan Thomas'ın ortaya attığı şeyin analitik ve sosyolojik değil ahlaki ve duygusal olduğu noktasını yakalamıştır. Thomas entelektüel olarak suçlanması gerekenin "sistem" olduğunu biliyordu. Fakat bu tür soyutlamalar, onun için pek az bir anlam ifade ediyordu. O daima bireyler tarafından gerçekleştirilen kişisel adalet *gerçeğine* ilgi duymuştur. Ve sosyalizm gayrişahsî temel nedenleri incelerken, meselenin acil ve şahsi olduğu durumlarda harekete geçmekten her zaman memnuniyet duymuştur. Birdsong, Arkansas'daki ortakçı terörünü kınama konuşmasında; Terre Haute, Indiana'daki askeri kanunu reddetmesinde; Tampda'daki Klan'ı açığa çıkarmasında; Jimmy Walker'ın New York'undaki belediye yolsuzluğunu ortaya koymasında; Jersey Patronu Hague'un ifade özgürlüğü karşıtı talimatlarıyla mücadele etmesinde; bütün bu örneklerde Thomas'ın sesi, bir Elijah Lovejoy'un veya bir William Lloyd Garrison'un zarif öfkesi kadar çınlamıştır.

Bu dürtüler, Norman Mattoon Thomas'ın doğasında vardı. Din —Ortodoks Presbiteryenlik— çocukluk evinin merkeziydi. Babası, —Galli büyükbabası gibi— bir bakandı. Katı sabetaycı kurallarla yetiştirildi. Fakat geçmişten gelen Kalvinizminin katılığı, anne babasının şefkatiyle hafiflemiştir. Thomas, "teorik olarak sonsuz lanete inanan babam, kimse için lanetli dememiştir," diye yazar.[82]

1884'de Marion, Ohio'da doğan Thomas; çok hızlı büyüyen,

---

* Hizipçi bir mevcudiyetin cazibesine kapılan psikolojik tipler meselesi, bu makalenin konusu dışında kalmaktadır. Yine de tarihin kaderini belirleme illüzyonu, kader ovalarındaki taklitçi mücadele ve yıkıcı muhaliflerin temsili iktidarları, hepsi birden hizipçi hayatının devamını arzu edilir kılan kesin bir memnuniyet hissi yaratmaktadır. Dedikodu yoluyla yoğun saldırganlık ve güçlü hizip grup oluşumları gibi birçok liderlik kompleksi belirli birtakım psikolojik ihtiyaçlara ve bu anlaşılmaz, moleküler dünyalarda tatmin edilen açlıklara dayanmaktadır.

akranlarından çekinen, kendinden büyüklerle gevezelik eden ve tek mutluluğu okumak olan sakar, sıska ve hastalıklı bir çocuktu. Norman, altı kardeşin en büyüğüydü. Ve aile daima ev işleriyle ve küçük kasaba orta sınıf hayatının diğer faaliyetleriyle meşguldü. Ebeveyninden Emma Mattoon daha seçkin bir kişiliğe sahipti ve "babası böyle olmasından memnundu." Küçük Ohio kasabasındaki çocukluğuna geri dönüp baktığında, Thomas şöyle demiştir: "Modern psikolojiyi temel alan bir biyografi yazarı veya romancı için nasıl bir malzeme. Presbiteryen ortodoksluğuna karşı tepki olarak isyan ve Orta Batı hayatında Viktoryen damgalı Püritenlik araştırması. Tek sorun, yaşanan şeyin bu olmamasıdır."

Thomas, amcalarından birinin mali desteğiyle, çocukluk rüyasını gerçekleştirerek Princeton'a girmiş ve 1905'de sınıf birincisi olarak mezun olmuştur. Bakanlığa girmek, az veya çok kaderinde vardı. Fakat ilerlemeye olan inanç çağında, eski ortodokslukların kabulü ortadan kalkmıştı. Zamanın toplumcu birçok bakanı gibi, Walter Rauschenbusch'ın modernist ve liberal müjdesi ilgi çekmekteydi. Fakat Thomas'ı aktif olarak sosyal reforma döndüren, New York'un batı yakasındaki Spring Caddesi varoşlarının harap haldeki apartmanlarındaki kirlilik ve fakirlikti. Onu sosyalist yapan, Birinci Dünya Savaşı ve pasifist bir dini örgüt olan Barış Derneği'nin etkisidir. "Eğer hizmetkârları sırf ona ve şeytani savaş yollarının doğruluğunun nedenlerine hizmet ederse, Tanrı kesinlikle 'efendimiz İsa Mesih'in Babası' değildir." Thomas'ın tavrı onu bakanlıktan siyasete ve gazeteciliğe götürdü. (Kilisesinin aldığı mali desteği tehlikeye atmaktansa, papazlıktan istifa etti.) Derinleşmiş aristokrat yüz hatları, gür bir ses ile iyi bir Amerikan kimliğine sahip uzun boylu ve yakışıklı bir adam olarak, tanınmış simalardan mahrum olan partide çabucak seçkin bir lider konumuna geldi. 1924'te, New York valiliği görevine atandı. Dört yıl sonra emekli iki parti lideri Morris Hillquit ve Victor Berger'in Avrupalı olmasından ve Milwauke valiliği göreviyle iştigal etmesinden dolayı, Thomas başkanlığa seçildi.

Bir parti lideri olarak Thomas'ın iki ciddi hatası vardı. İlki, kendi nesline karşı duyduğu çarpıcı bir güvensizlik ve kendisine karşı —eleştirel olmayan— bir hayranlık duyan gençleri etrafında toplamasıdır. Diğeri, derin bir manipüle edilme korkusudur ki bu her siyasi saldırıyı şahsi olarak algılamasına neden olmuştur. Debs'in aksine Thomas parti lideri olma niyetindeydi. Özellikle

otuzların sonunda parti güncel bir durum gereği politik olarak kendi yöneliminden başka bir yere sapma eğilimi gösterdiğinde, Thomas istifa etme tehdidinde bulunurdu (aksi takdirde nasıl bir saf akıl meselesinden bahsedebilirdi?) Thomas yine de kararlarını, siyasi sonuçlarını göz önünde bulundurarak değil ahlaki sonuçlarına bakarak alırdı. Dahası, geçmişi ve mizacı gereği, fikirlerden çok meselelerle ilgiliydi. Yaptığı tek şey bitmek bilmez hizipler arası bölünmeler pahasına "teori"nin geliştirilmesi olan bir partide, Thomas'ın belirli olaylara ilgisi bu grupların ortaya çıkmasına neden olan entrikacı tartışmalara mesafesini korumak veya farklı hiziplerle kurulan ittifaklardaki değişiklik anlamına gelmekteydi. Böylece, otuzların sonunda işçi partisinin sağ kanadındayken, savaş meselesinde pasifist ve sol kanada kaydı. Thomas'ın ellilerin başında ve ortasında muhtemelen en mutsuz olduğu zaman, sözde bir Marksizm karşıtı olarak devrimci Ortodoksluğun elli yedi çeşit talep mücadelelerine karıştığı dönemdir.

Temelde etik içgüdülere sahip bir adam olarak Thomas, ahlaksız bir dünyada gerçek bir ahlak adamı olmuştu. Fakat bir siyasetçi olarak, "çözüm" ile ilgili alternatiflere ve daha az kötülük ikilemine içinden çıkılmayacak bir şekilde takılmıştı. Çok yönlü modern bir insan olarak Thomas, belirsiz rolünü ve siyasi tercilerini etkileyen hislerini kesin bir şekilde farkındaydı. 1947'de "Kişi, davranışlarını, ilgili sosyal sonuçlarına göre tartmalıdır . . . ve trajedi şudur ki, hiçbir tercih mutlak iyi değildir . . . Mutlaklık [pasifistler], zafer kazanması hâlinde dünyayı sadece köleleştirmeyecek aynı zamanda mahvedecek de olan Nazizmi durdurma konusunda hiçbir şey yapamaz. Tanrının gücüne olan dini inanç dışında hiçbir ölümsüzlük inancı daha güçlü değildir. Mücadele yöntemi, iyi amaçlar için kendi kendini mahveden fakat yeterince ikna edici olmayan bir şeydi. 'Bütün Amerikalılar Gandhi gibi davransaydı' ortadaki faşizmi kesinlikle alt ederdik, demek yetmez. Muhtemelen neredeyse hiçbir Amerikalı böyle davranmayacağı için, geriye kalan tek şey ehvenişer sorunudur." Thomas ehvenişer dersini aldı: mutlak bir pasifist olmak yerine, her nasılsa kararsız bir pasifist oldu. Franko isyanı patlak verdiğinde, dini pasifizmini bıraktı fakat "Amerika'nın zorunlu askerliği gerekli kılan savaş yoluyla resmi müdahalesi" yerine, bireylerin gönüllü olarak savaşa katılma hakkını destekledi. Pearl Horbor'dan sonra, Birleşik Devletler hükümetinin —ilk yıllarda dış politikayı önem-

sememekten ve ülke sınırlarındaki adaletsizliklere karşı söz almaktan oluşan bir pozisyon olan— eleştirel destekçisi" seçildi. Bir başka bölünmeden daha korkan Sosyalist Parti, pasifistler ile savaş karşıtı ve savaş destekçisi sosyalistlerin varlıklarını parti içinde sürdürebilmeleri için, yeterince esnek ve belirsiz bir formül benimsedi.[83] Ancak bu da pek işe yaramadı. Kimse uzlaşmadan memnun kalmamıştı. Ve hizipler bölünme niyetinden mahrum bırakıldıkları için, üyeler tamamen istifa etti. Bu noktadan sonra Sosyalist Parti açıkça tükendi.

Dışarıdaki Yabancı

Yirminci yüzyıl komünisti için mücadele hâlindeki etik ve siyaset meselelerinin hiçbiri yoktu. O, düşman topraklarda yaşayan bir yabancıydı. Herhangi bir destek hareketi veya herhangi bir reform baskısı, sadece taktikti ve kaçınılmaz bir yanılgı ânı geçtikten sonra düşürülecek maskelerdi. O, "kesin sonuçlar"ın etiğiydi. Sadece hedefler önemliydi, araçlar önemsizdi.[84] Böylece Bolşevizm ne dünyadaydı ne de dünyanın bir parçasıydı. Ancak dışarıda durmaktaydı. Toplum içindeki herhangi bir davranışın sorumluluğunu almamaktaydı. Kabul veya reddetme gerilimden de rahatsız değildi. Fakat komünistin aksine sosyalist, fanatik bakış açısına sahip değildi. Bu nedenle toplumun gündelik sorunlarına katılmanın ve sorumluluğu paylaşmanın sıkıntısıyla yüzleşmekteydi.

Bolşevizme dini bir güç bahşeden, "mutlak" olana bu bağlılığıdır. Bu, yüzyılın büyük siyasi efsanelerinden birini —sağlam iradeli Bolşevik efsanesini— ayakta tutan bir bağlılıktır. Özverili, sadık, becerikli ve gayesi olan bir insan; o, modern bir Kahraman'dır. Bir eylem adamı ve geleceğin bir neferi olarak sadece Bolşevik, —Batı kültürüne ait aristokratik bir miras olan— burjuvanın dar görüşlü ve maddi hesapları tarafından cansızlaştırılan cesaret geleneğini sürdürmektedir. (İşadamı, kahraman olabilir mi?) Birçok entelektüel arasında derin bir kabul gören, bu türden tuhaf bir efsanedir. Bu, —kendini "meslekten menedilmiş papaz" gibi gören eski komünist entelektüellerce— partiye karşı duyulan derin duygusal nefret ile neredeyse patolojik öfkeden sorumlu olan bir efsanedir. Mutlak özverilik efsanesi sayesinde Bolşevik;

hiçbir uzlaşmaya yanaşmayan, halis, "uçlarda bir insan" olma iddiasındadır. Erdemli olma güdüsüyle entelektüel, kıyaslamadan korkmakta ve iddiadan rahatsızlık duymaktadır. Bu nedenle, suçluluk duygusu ya da psikolojik bir yara taşımaktadır.

'Sağlam iradeli bir kahraman olarak Bolşevik' efsanesine ilaveten, yirminci yüzyıl komünizmi modern siyaset teorisine ile pratiğine birçok farklı katkılarda bulunmuştur. Diğer birçok sosyal doktrin gibi, bunların hiçbiri tamamen kendinden emin bir tarzda ve sistematik olarak ortaya konulmamıştır. Ancak yıllar geçtikçe bütünsel bir felsefe olarak ortaya çıkmışlardır. Bu katkılardan beşi sistematik olarak ilişkilendirilebilir. Bunlar, Komünist Partinin bu ülkedeki tarihini anlamak için esastır.

Bolşeviklerin en önemli yeniliklerinden biri, onların iktidar teorileridir. Toplumsal kararları karşıt menfaatlerin uzlaşma ve konsensüs yoluyla anlaşması olarak gören bu teori, on dokuzuncu yüzyılın liberal bakış açısına karşı, iktidarı zorlama yollarından başlıcası olarak tanımlanmıştır. İktidar, neredeyse fiziki bir anlamda anlaşılmıştır, denklemi tam olarak "kütle çarpı kuvvet"e eşittir. Piyasa toplumunun liberal teorisinde esas olan birey, Bolşevikler için çaresiz bir varlıktır. Sadece örgütlü gruplar önemlidir. Ve sadece kitle tabanı toplumda bir kaldıraç görevi görebilir.

Fakat kitle liderlik gerektirir. Marksist sosyolojinin çözülmemiş büyük ikilemi, proletaryanın kendi rolünün bilincine nasıl vardığıdır. Tarihin içsel gelişimini beklemek, yanlış yapılmış soyutlama yanılgısına düşmektir. "Kendiliğindenlik," Lenin'e göre, kitle siyasetinde bir realite değildir. Sendika da etkili bir araç değildir. Onun devrim teorisine en önemli katkısı, partinin öncü kuvvet rolü yönündeki çözümlemesidir.

Sendikanın rolünü abartan "iktisadiyatçılık" karşısında Lenin, toplumun sırf sendika tabanında örgütlenmesinin devrim bilincine değil ücret bilincine yol açacağını ileri sürmüştür. Rosa Luxemburg'un kendiliğindenlik teorilerine karşı o, kitlelerin doğaları gereği geri kalmış olduklarını belirtmiştir. Sadece öncü parti sosyal güçlerin hassas dengesinin farkındadır ve hamleleri değerlendirip taşları devrim yönünde doğru bir şekilde oynayabilir. Bu, Lenin'in *Ne Yapmalı? (What Is to Be Done)* isimli eserinde ana hatlarını çizdiği devrimci öncülüğün klasik formülasyonudur.

Bu eserde, profesyonel eğitim görmüş, uzun bir hayat tecrübesi kazanmış, mükemmel bir uyumla çalışan bir "düzine" tecrü-

beli ve kabiliyetli lider —ki doğuştan kabiliyetli kişilerin sayısı yüzlerce değildir— olmaksızın, modern toplumda hiçbir sınıf kararlı bir mücadele yürütemez, diye yazmıştır. 'İddia ediyorum," der Lenin, "(1) sürekliliği sağlayacak istikrarlı bir lider örgütlenmesi olmaksızın hiçbir hareket kalıcı olamaz; (2) kitleler ne kadar geniş bir şekilde kendiliğinden mücadeleye çekilir ve hareketin tabanını oluşturursa, bu tür bir örgütlenmeye o kadar çok ihtiyaç duyulur ve bu örgütlenme daha istikrarlı olmalıdır (çünkü kitlelerin daha geri kalmış kesimlerini caydırmak demagoglar için daha kolaydır); (3) örgüt genellikle devrimle bir meslek olarak meşgul olan kişilerden oluşmalıdır.[85]

Eğer parti öncü olmak durumundaysa, eylem disiplinine ihtiyacı vardır. Ve böylece parti hiyerarşisi prensibi ve "merkeziyetçilik" ortaya çıkmaktadır. Lider tarafından tepeden indirilen ve herkesi bağlayan bir sıra! Lenin'in 1903'te bu doktrinleri ilanı, Rus sosyalizmini bölerek beraberinde Bolşevik ve Menşevik ayrılıklarını ortaya çıkartmıştır. Troçki başlangıçta Lenin'in fikirlerine karşı çıkmış, fakat sonradan teslim olmuştur. Otobiyografisinde yazmış olduğu gibi ". . . o zamanlar devrimci partinin milyonlarca insanı eski sisteme karşı bir savaşa sevk etmesi için ne türden yoğun ve otoriter bir merkeziyetçiliğe ihtiyaç duyduğunu tam olarak fark etmemiştim. . . Devrimci merkeziyetçilik sert, mecburi ve kati bir prensiptir. Tek tek üyelerle de bütün eski üye gruplarıyla da olan ilişkisinde, genellikle mutlak acımasızlık kisvesine bürünür. 'Uzlaşmaz' ve 'bağdaşmaz' kelimelerinin Lenin'in en sevdiği kelimelerden olması anlamsız değildir."[86]

İktidar prensibi ile parti örgütlenmesi teorisinden, Bolşevizmin diğer iki önemli doktrini ortaya çıkmaktadır. Biri, sınıfların kutuplaşmasıdır. Sadece nihai çatışmaya odaklandığı için, Bolşevizm toplumu iki sınıfa —proletarya ve burjuva sınıfına— bölmüştür. Proletarya da, sadece öncü bir parti tarafından kurtarılabilir. Bu nedenle partiye direnen herhangi biri düşman tarafındandır. Lenin'e göre, mutlak etik kavramı, "benim yanımda olmayanlar karşımdadır" anlamına gelmektedir. Böylece 1930'ların başlarında "sosyal faşizm" teorisinin bu formülasyonu, can düşman olarak Hitler'den ziyade sosyal demokratlar'ı damgalamış ve birçok durumda komünistleri Alman Cumhuriyeti'ni devirmek için Nazilerle birleşmeye yöneltmiştir.

Kitlelerin geri kalmış doğasından türeyen ikinci doktrin, poli-

tikanın tamamını etkileyici sloganlara dönüştüren önemli psikolojik taktikti. Sloganlar; bir yandan olayları dramatize eder ve meseleleri basitleştirir, diğer yandan da demokratik siyasi harekete eşlik eden nitelikleri, nüansları ve incelikleri siler atar. Eserinin sloganlar[87] üzerine olan bölümünde Lenin modern kitle psikolojisinin ilk el kitaplarından birini yazmıştır. Devrim sırasında Bolşevikler; "Tüm İktidar Sovyetlere," "Vatan, Barış ve Ekmek" vs. gibi sloganlarla taktik esnekliğine ulaşmışlardır. Dünyanın her yerindeki bütün komünist partilerin temel siyasi taktikleri, politikanın genellikle partinin alt tabanına ve ardından da kitlelere iletilen temel sloganların kullanımı yoluyla formüle edilmesidir.

Öncü parti teorisinin ve onun kitlelerle olan ilişkisinin sonucu, "iki hakikat" sistemidir: *consilia evangelica* ya da hayatlarını devrimci amaçlara adayanlara bahşedilmiş özel etik ve kitleler için başka bir hakikat. Bu inançtan, Lenin'in ünlü öğüdü çıkmıştır: hedefin kendisi daha yüksek bir hakikate sahip olduğu için, hedefe giden her yol mübah sayılır.

Komünist Parti, faşizmi ve savaşı karakterize eden 1935-45 dönemi dışında, Birleşik Devletler'de büyük bir yandaş kitlesine ulaşamadı. Yanlış adlandırılan "Kızıl On Yıl"da Komünist parti, asla ulusal bir siyasi aktör olmamıştır. Ancak bir defasında; yaklaşık yüzde 20 Kongre üyeliğine sahip sendikaları kontrol eden, daha da önemlisi ulusal E.O.M.'de neredeyse tüm önemli kadroları elinde tutan ve —New York, Illinois, California ile diğer— önemli eyaletlerde etkili olan E.O.M.'de önemli bir nüfuz kazanmıştır.

Komünist propagandanın en büyük zaferi —beşinci yenilik— sert kaplama cepheli örgütlenmelerin oluşturulmasıdır. Bu cepheler, meşhur isimlere "kanca" takmaya çalışmakta ve bunları manifestolar, açık mektuplar, imza kampanyaları, bildiriler, duyurular, resmi açıklamalar, protestolar ve ülkedeki diğer fikir kabartması illüzyonlar yoluyla sömürmektedir. Cephe tekniğinin kısırlığı sırf "kolektif fikrin" ağırlık taşıdığı sürü ruhunu teşvik etmesidir. Ve eğer bir eleştiri Sovyet inancının bir doktrinine karşı çıkmaya cesaret ederse, çok sayıda sesten oluşan bir kitle korosu tarafından bastırılmaktadır. Eugene Lyons'un belirttiği gibi: "Dedikoducular, kırk milyon Sovyet vatandaşını Birleşik Devletler kadar geniş bir alanda 'cezalandırmak' için korkunç bir açlığın Kremlin tarafından dayatıldığı haberini yaymakla mı görevlendirildiler? Bunun üzerine, Beverly Tepelerinden Park Bulvarı teraslа-

rı boyunca elli kadar beslenme ve tarım bilimi uzmanı isyandan sorumlu kapitalistleri ile Troçkistleri kınamış ve açlık ortadan kalkmıştır."

Cephe tekniğinin yozlaşması; büyük davaların liderleri olduklarını zanneden bir yığın zavallı safdilin kendilerini şöhret sarhoşluğunun esiri olmuş halde bulmaları ve sahnenin arkasındaki komünist manipülatörler için uygun birer maşa hâline gelmeleridir. Diğer örneklerde üst sınıf kadın yöneticiler ve hırslı aktristler, komünist davalarda demode âdetlerine konformizm karşıtı bir kılıf bulmuşlardır. Asıl ihanet, partinin çizgisi değiştiğinde acı bir şekilde sahte olduğunu anladıkları bir aidiyet duygusu kazanan cephe üyesi kitlelerin, kendilerinin parti manipülasyonunun kurbanı olduklarını fark etmeleriydi.

Fakat böylesi bir nüfuz, o zamanlar Komünist Partinin —Hitler ve Franco tarafından duyguları kabartılan— liberal toplumla aynı yönde hareket ediyor olmasıyla mümkündü. Yüksek örgütlenmesinden dolayı Komünist Parti, birçok "davanın" liderliğini üstlenebilmekteydi. Ve yeterince tuhaf bir şekilde asıl başarısı, yozlaşmaya yüz tutmuş bir nüfuzdu. 1930'ların sonunda —Popüler Cephe günlerinde— komünistler, daha önceden sürgün edildikleri veya küçük görüldükleri (işçi hareketi, Hollywood, şehir siyaseti) alanlarında kendilerini birdenbire kabul görmüş halde buldular. Fakat Popüler Cephe bir taktikti. Milli ittifak arayışında olan Moskova politikasının bir parçası olarak dikte edilmiştir. Komünistler, devrim veya iktidar inancından vazgeçmemişlerdi. Liberaller, manipüle edilmesi gereken bir güçtü. 1943'te, sözde Tahran Milli Birlik Bölgesi olarak adlandırılan yeni bir cephe açıldı. Browder, Komünist Partiyi siyasi bir parti olarak feshetmek ve onu siyasi bir birlik olarak yeniden kurmak için kesin bir adım attı. Fakat işin içinde taktiklerden daha fazlası vardı. Popüler Cephe'nin önceki başarısı, partiye yeni bir perspektif kazandırmıştı. Browder, partinin itibarından ve gördüğü yeni kabulden bizzat memnundu. Sosyalist Partinin yerine Amerikan hayatında "meşru" bir yer işgal eden kabul edilmiş bir "sol" olma yolundaydı. Bu revizyonizmin ne kadar mesafe katedebildiği tartışmalı bir konudur. Çünkü 1945'te Browder birdenbire atıldı ve parti —Moskova'nın Batı karşıtı agresif çizgisine uygun olarak— yeni bir sekter aşamaya girdi. 1948'deki Wallece kampanyası, eski liberal desteği yeni aşırı çizgi için umutsuz bir kurtarma çabasıydı. Fakat bu çaba

sadece, komünistlerin işçi sınıfı hareketleri ile liberal hareketlerden ayrılmasıyla ve partinin kapanmasıyla sonuçlanmıştır.

Özetle, Komünist Parti temel olarak depresyon neslinin mülksüz entelijensiyasını ile —yukarıda tarif edilen— elitist cazibeye kapılan "gelecek mühendisleri"ni cezbetmiştir. Birçok Amerikalıyı adaletsizliklere karşı harekete geçirmiş, ancak menfaat gereği parti çizgisi değiştiğinde ve dava düştüğünde onları yarı yolda bırakmıştır. Onun tedrisatından geçen bir nesle benzersiz bir siyasi donanım sağlamıştır: Hoşgörülü, sabırlı ve giderek büyüyen Amerika'ya, bu ülkenin gelenekleri ile karakteristik yönlerinden dolayı anlamakta zorlandığı bir örgütsel manipülasyon ve inatçı bir ideolojik bağlılık dersi vermiştir. Fakat hepsinden önemlisi; ektiği güvensizlik ve endişe tohumlarıyla komünizm, demokratik Amerika'nın uzun yıllar boyunca üzerinden atamayacağı bir tepki, histeri ve ümitsizlik duygusu yaratmıştır.

Sabırsız bir acil kurtuluş şevkiyle yanan on altıncı yüzyıl mutlu gelecekçisinden, Miami Sahili kumsalında güneşlenen yirminci yüzyıl Amerikan işçi liderine kadar geçen süre, tarihin uzun ve neredeyse sürrealist bir sıçramasıdır. Yine de bunlar, toplumdaki hiyerarşik sosyal düzeni değiştirmeye çalışan tüm hareketleri bağlayan kıvrık bir kurdelenin birbirine taban tabana zıt figürleridir.

Mutlu gelecekçi ve anarşist, Tarih'in kıyısında bir krizde yaşamakta ve dünyanın yıldırım hızıyla değişmesini beklemektedir. Bolşevik, kendini Tarih'le özdeşleştirir ve çarkların dönüşünün —kendisini eskinin yerine başa geçireceğine— tam bir güveni vardır. O zaman, bunlara göre etik ve siyaset gerilimi arasındaki sosyal uzlaşmanın hiçbir anlamı yoktur. Fakat diğerleri için, özellikle sosyalistler için ikilem çözümsüz kalmıştır.

Dünyada yaşayan birisi, toplum kararlarına katılma sorumluluğunu reddedemez. Burada ve bugün, insanlar uçlarda (Sorel'in miti olan "bütünlük"te) değil, yaşamlarını iş, ev, komşuluk, kardeşlik cemiyetleri şeklinde parçalara ayıran "kısımlar"da yaşamaktadır. Acton'un belirttiği gibi, Tarih "şişelenmiş hakikatlerle" hareket etmez. "Uzlaşma, siyasetin kanı değilse de canıdır . . . ve ilerleme çapraz şekilde kaydedilir." Bu, dünyada yaşayan fakat onun bir parçası olmayan sosyalist hareket için kabul edilemez bir anlayıştır. Hareket başarısız oldu, geriye doktrin kaldı.

13.
BÖLÜM

Üç Kuşağın Ruh Hâli:

> İnsan türünün yaşlılık çağında, her zaman zararlı olan, hayatta son kalanlar olduğumuz inancına sahibiz.
>
> —Nietzsche

A. Bir Kez Doğanlar, İki Kez Doğanlar ve Sonra Doğanlar

"Genç kuşak"tan olup olmadığımı bilmek benim için zor. Siyasi bilincim Büyük Bunalım döneminde oluştu ve (1932'de) 13 gibi erken bir yaşta Sosyalist Gençler Derneği'ne katıldım. On beş yaşımda "iktidara giden yol" üzerine analiz yazıları yazmaya başladım. New York Şehir Koleji'nde, otuzların sonunda, hizipler arası savaş gazisi olmuştum bile. 1938'de mezun olduğumdan beri yirmi yıldır, hayatımın yarısı boyunca, bir yazar veya bir öğretmen olarak çalıştım. Kayda değer bir zaman dilimi olmasına rağmen, biyografik ayrıntılar yayımlandığında benden neredeyse kaçınılmaz olarak Amerikalı *genç* sosyolog veya Amerikalı *genç* yazar diye söz edilmektedir. Kendi kuşağımdan benimle aynı yaştaki veya benden biraz büyük diğerleri için de durum aynıdır. Rastgele birkaç örnek vermek gerekirse: bugün otuz dokuz yaşında olan Harvey Swados üç roman yayımlamış olmasına rağmen halen umut vadeden "genç" bir yazar olarak adlandırılmaktadır; dört tane birinci sınıf tarihi tercüme yayımlayan kırk iki yaşındaki Richard Hofstadter'e Amerikalı genç bir uzman denmektedir; kırkını aşmış James Wechsler genç bir editördür; kırkını aşmış Saul Bellow Amerikalı genç bir romancıdır; kırk üç yaşındaki Leslie Fiedler Amerikalı genç bir eleştirmendir; kırk dört yaşındaki Alfred Kazin Amerikalı genç bir eleştirmendir, vs. vs.

İki kuşak önce kırk yaşındaki bir adam genç olarak görülmezdi. Amerikan Cumhuriyeti'nin Kurucu Babalar'ı ülke kurulurken

çoğunlukla otuzlarındaydılar. Rus Devrimi'nin liderleri de öyleydi. Fakat bu daha yaşlı insanların dünyası ve "gölge hattı"nın uzamasıyla birlikte genç kuşaklara bir tampon konulmaktadır.

Fakat kültür tarzlarındaki genel değişikliğin dışında "otuzların" kolej kuşağının şimdiye kadar köşeye sıkışmasının özel bir nedeni daha vardır: Otuzlara hükmedenlerin kendilerini kabul ettirdikleri dönemlerde halen genç olmaları ve son zamana kadar kültür üzerinde genel bir egemenlik kurmalarıdır. Örneğin, *Partizan Dergisi (Partisan Review)* otuz üç yaşındadır ancak (aşağı yukarı elli yaşında olan) editörleri William Phillips ve Philip Rahv "yaşlı" değildir. Entelektüel akıl hocalarımız —Lionel Trilling, Sidney Hook, Edmund Wilson, Reinhold Niebuhr, John Dos Passos, Newton Arvin, F. W. Dupee, James T. Farrell, Richard Wright, Max Lerner, Elliott Cohen— yeni bir kuşak olarak kendi damgalarını vurduklarında yirmilerinin sonları ile otuzlarının başlarındaydılar. Radikal bir siyaset ileri sürerken kendilerinden kıdemlileri yerinden etmeleri sırasında onlara karşı hiçbir başkaldırı olmamasının nedeni kendi "karşı devrim"lerini yapmış olmalarıdır. Hem ilyada hem odesa olarak putperest ve putkırıcıydılar. Kuvvetli, gayretli, tutkulu fakat Moskova Duruşmaları ve Sovyet-Nazi paktı sonrasında hayal kırıklığına uğramış ve düşünceli bir haldeydiler. Onlardan ve onların tecrübelerinden bugünkü söyleme egemen olan anahtar kavramları devraldık: ironi, paradoks, belirsizlik ve karmaşıklık.

Ülkenin ilk siyasi kuşağından daha kederli ve belki de daha akıllı olmamıza rağmen, tuhaf bir şekilde daha iyi veya daha büyük değiliz. Bugün veya son yirmi yıldır Dewey'in, Beard'in, Holmes'in, Veblen'in ya da Brandeis'in itibarları ve eserleriyle boy ölçüşebilecek birkaç kişi veya birkaç kitap bulunmaktadır. Ancak bugün bu insanları okumak, onların insanın akılcılığına ve sağduyusuna tam bir inanca dayalı özde iyimserliklerine (Veblen'de bile, *Mühendisler ve Fiyat Sistemi* ile geleceğe dair teknokratik görüşü) saplanıp kalmak demektir. Bizim "iki kez doğanlar" kuşağı kendi bilgeliğini kötümserlikte, kötülükte, trajedide ve ümitsizlikte bulmaktadır. Bu nedenle biz "zamanımızdan önce" hem yaşlı hem genciz.

Sözcülerinden biri olarak Norman Podhoretz'in belirttiği gibi, kolej sonrası kuşağı ile ilgili en önemli gerçek, bu kuşağın siyasetin ve varoluşun karmaşıklıklarını aklı başında, gerçekçi ve "ol-

gun" bir şekilde kabul edişidir. Fakat aynı zamanda, bunun altında yatan bir huzursuzluk, aldatılmışlık hissi ve ihtiras arayışına da işaret etmektedir. Asla boşa harcanmamış olduğu halde, boşa harcanmış bir hayatın hasreti duyulmaktadır. (Estetizm, eşcinsellik ve benzeri şeyler üzerinde ısrarla durulmakla birlikte, Bay Podhoretz'in kabul ettiğinden daha fazla *gizli* dekadan keşifler olduğundan şüphe ediyorum.) Ve bizzat "bir dava"ya duyulan arzunun bilinçli farkındalığı kendini yok eden bir şey olmasına karşın, en ağırbaşlı olanların içinde bile "bir davaya inanma özlemi" yatmaktadır.

Ancak hiçbir kuşak olumsuz bile olsa bir deneyimden yoksun bırakılamaz. Daha önceki ağırbaşlılık dönemleri, doksanlarda İngiltere'deki "Sarı Kitap estetizmi"ni veya 1910'larda Rus entelektüellerin mistisizmleri ile sefahatlerini (*krş.* Artzybesheff'in *Sanine*) görmüştür. Bugün İngiltere, Kingsley Amis'in *Talihli Jim*'inde (*Lucky Jim*) veya John Osborne'un *Öfkeyle Geçmişe Bakış*'ında (*Look Back in Anger*), —Christopher Sykes'ın "kızıltuğlacılık, taşracılık ve bütün bu karın ağrıları" dediği,— Oxford ve Cambridge'in kültürel melezleşmesine ve Refah Devleti'nin sığlığına karşı isyan anlamına gelen gelişmeler yaşanmaktadır. Birleşik Devletler'de ne olacağını öngörmek zor. İster Zen ister soyut ekspresyonizm, ister Jung'cılık veya progresif caz olsun, bütün başkaldırı şekilleri hemen moda hâline gelip sönüyor.* Hıristiyan din değiştirme davalarında (yani, insan hayatını dönüştüren gerçek bir deneyim) birinin kurtarılması için kaybedilmesi gerekir. Bugün bu deneyimler, ahlaki düzeyden psikolojik düzeye geçmiştir. Ve kendinden geçmek için (genel anlamıyla "ecstatic," "exstasis" veya kişinin kendinden çıkması) kişinin tamamen "kendini kaybetmesi" gerekir. Fakat benlik bilinci o kadar derindir ki, "kendini kaybetme" dürtüsü bile bilinçli hâle gelmektedir. Böylece neredeyse sonsuz bir geri dönüş yaşanmaktadır.

Fakat May Podhoretz'in dediği gibi, kuşak için sorun "dene-

* Bu metin Beatnik modası çıkmadan önce yazılmış ve Podhoretz'in kendi kuşağının radikal siyasi bir duruşu benimsemekte zorlandığı hakkındaki eleştirisini konu almıştır. Beat'lerin, (Peter Pan gibi büyümeyi reddetme çabalarına karşın) belirtmek gerekir ki, rollerin tuhaf bir şekilde değişmesiyle, Beat Kuşağı'nın "sözcüsü" Jack Kerouac otuz yedi yaşındadır. Bu elbette ki apolitik bir harekettir. (Bkz. Norman Podhoretz'in makalesi "Cahil Bohemler," *Partizan Dergisi*, 1958.)

yim korkusu"ndan çok, bir düşman belirleme yetersizliğidir. Ancak kime karşı mücadele verdiğini bildiği takdirde kişi bir dava ve bir hırs sahibi olabilir. Yirmilerin yazarları —Dadaistler, Mencken'ciler ve nihilistler— burjuva ahlakını küçük görmüşlerdir. Otuzların radikalleri "kapitalizm"le, sonra faşizmle ve bazıları da Stalinizm'le savaşmıştır. Bugün entelektüel olarak, duygusal olarak savaşılacak düşman kimdir?

Kuşağımızın "kahramanca" bir hayat sürmek istemesiyle, tam bir "don kişot" imajı ortaya çıkması arasında bir paradoks vardır. Bu, —Cervantes'in Don'u için olduğu gibi— bir çağın sonudur. Bütün entelektüeller için olduğu kadar, genç kuşak için de kördüğüm budur. Bu, çağın, ideolojinin sonunu gördüğü bir dönemdir.

Komünist, varoluşçu veya dinci ideolog, uç bir noktada yaşamak ister ve sıradan insanı büyük bir hayat sürmeyi başaramadığı için eleştirir. Bir anda, —gerçekten bir "dönüşüm ânında"— kurtuluşa veya devrime ya da gerçek bir arzuya ulaşabilmesi mümkünse insan böyle davranabilir. Fakat bu türden mutlu gelecekçi anlar yanılsamadır. Ve geriye kalan, (hiç de kahramanca olmayan) rutin gündelik hayattır.

Kırk yıldan daha fazla bir zaman önce Max Weber "Bir Meslek Olarak Siyaset" adlı çarpıcı makalesinde, sorunu "sorumluluk etiğini" veya "nihai hedefler etiğini" kabul etmek şeklinde ortaya koymuştur. Sonuncusu için —gerçekten inanan— hedefe giden her yol mubahtır. Fakat sorumluluk alanlar ve kibir günahından tövbe edenler için, hayatın nasıl düzenlenmesi ve yeni toplumun ayrıntılı planının nasıl okunması gerektiğini düşünenler için üstlenilecek rol, bütün mutlaklıkları reddederek pragmatik bir uzlaşmayı kabul etmek olacaktır. Theodore Roosevelt'in tavrını tanımlarken Edmund Wilson'un yaptığı gibi, paylaşılan bir uzlaşmanın olduğu toplumda siyaset, "lekesiz bir bayrağın düşmanı yere serdiği ahlaki bir haçlı seferi değil, kişinin kendini her türden insana ve duruma uydurduğu bir oyunun kurallarını kabul ederek ve rakiplerini tanıyarak ilerleme kaydetme meselesidir."

Bu anlamda Lionel Trilling ve Reinhold Niebuhr'un temsil ettiği otuz kuşağı, (Amerikan kültürü bakımından) yuvaya dönen mirasyedi çocuklardır. Fakat aynı yoldan iki kere geçilmez. Ve evde kalmak, "ahlaklı" ve "sorumlu" olmak gerektiğini bilen bir kuşağın kaderidir.

B. Otuzlardaki Masumiyet Kaybı

Küçük bir grup için otuzların özel bir anlamı vardır. Bunlar, radikal hareket içinde yer almışlar ve o yılların damgalarını —görünmeyen izler gibi— alınlarında taşımaktadırlar. Sayıları azdır. Dört milyon kolejli ve liseli gencin yirmi bininden azı veya yüzde birinin yarısı radikal harekete katılmıştır. Fakat giysiye yayılan bir damla kumaş boyası gibi, bu sayı on yıla rengini vermiştir.

Bir radikal, mirasyedi bir evlattır. Onun için dünya, kişinin kaderine göre keşfedilmesi gereken tuhaf bir yerdir. Sonunda büyüklerinin evine geri dönebilir, fakat bu dönüş kendi tercihidir; yoksa evden ayrılmayan gibi, gözünü kırpmayan evlat itaati değildir. Esnek bir toplum, (her akıllı bir ebeveyn gibi) bu ritüeli anlar ve gelenek ile meydan okumanın karşı kaşıya gelmesiyle gelişir.

Fakat otuzlarda çatlaklar çok derindi. Görünürde geri dönülecek bir ev yoktu. Ancak ileri gidilebilirdi. Sanki herkes yürüyor, yürüyor, yürüyordu. *Marş Marş*, ödül alan proleter bir romanın adıydı. Geçit törenleri, grev gözcülüğü, protestolar, çiftlik tatilleri ve hattâ San Francisco'da genel bir grev vardı. Aynı zamanda yeni bir insan, komünist vardı. Sadece daima yabancı, daima deneyen yine de amaçlarında açık olan bir radikal değil, topluma karşı savaşan gizli bir askerdi.

Birkaç kısa yıl içinde heyecan dağıldı. İşçi hareketi hantallaştı ve bürokratikleşti. Siyasi entelektüeller New Deal tarafından emildi. Sabun köpüğü proletarya romancıları, Hollywood'un ucuz yazarları olma yolunu tuttular. Amerika'nın otuzlardaki ayrıcalıklı deneyimi olan masumiyet kaybının anlaşılabilmesi, mirasyedi evlatların ve komünistlerin kaderini anlamaya bağlıdır. Murray Kempton, *Çağımızın Bir Dönemi (Part of Our Time)* adlı kitabında, hayal kuran ve hayal kurdukları için "şüpheden başka bir şeye sahip olmayan" küçük bir grubun bu hayali gerçekleştirmeye çalışmasını konu almıştır. Fakat kişi harekete geçtiğinde kendi anlaşmasını bozar. Demir, kimilerine göre kolay, kimilerine göre ise zor kırılır. Diğerleri demiri fırlatır atar ve bunun sonucunda bazı kişiler bu demirin altında ezilir. Sonunda hemen hemen herkesin hayali kaybolur ve dünya şüpheden başka bir şey değil-

dir.

Hikâye, Alger Hiss ve Whittaker Chambers'la başlamaktadır. Kempton bilinen hikâyeyi tekrar, fakat özel bir nüansla anlatmaktadır. Bu tuhaf çifti birleştiren, —Kempton'ın yurdu olan ve köhne karakterini güzel bir şekilde yakaladığı— küflü şehir Baltimore'daki ortak yaşam ilişkileridir. Eski ve kibar bir Baltimore ailesinden gelen Hiss, Viktoryen tozlarının arasında minnetle oturan ve yeraltından gelen çok acılar çekmiş bir adam olan Chambers'la tanışmak için sahip olduğu zarafetten vazgeçmiştir. Birbirlerine gizliden gizliye imrenerek, —her ikisi de yenilginin ağırlığıyla suya gömülene kadar— her biri bir diğerinde reddettiği hayatı bulmuştu.

Hikâye devrimci kolektif efsanesinin, "asi kızların," militan işçi liderlerinin, gençlik hareketinin ve tarihin dalgalarının tepesinde yüzen diğerlerinin cazibesine kapılan yazarlara kadar yayılmış ve onlara konu olmuştur. Bu, solun resmi tarihi değil bir dizi kısa hikâyedir. Ona özel bir rol atfeden ve muazzam bir cazibe kazandıran matemli havası, ergen acılarına değinen yazılardır.

Güneyli eski bir aileden gelen James Murray Mason Ambler Kempton, adında ve soyadında birçok soy taşımaktadır. Otuzlarda, kısaca bir kolej komünistti. Denize açıldı, sosyalist oldu. New York'un kopuk entelektüel muhabbetlerinden kaçarak askere yazıldı. Bir süreliğine, Yeni Gine'nin savaşan askeri müfrezelerinde bir cemaat buldu. Bütün ütopyacı unsurlar gibi bu cemaatin de yaşama gücü, kalıcı gerçeklikten çok sadece hatıralardaydı. Kempton, geçen altı yılda, New York *Post*'un en çok okunan köşe yazarı olarak çalıştığı New York'a geri döndü ve putkırıcı başka bir Brann hâline geldi.

Kitapta hiç kötü adam yok, sadece bir yalanı yaşayarak tükenmiş kişilerin acısı: Çatışmacı eseri *Processional*'ın Amerikan tiyatrosunda yeni bir tarz vaat etmesine rağmen devrimde bir Hollwood komiseri olarak "progresif diyalog" replikleriyle sıradan filmlerde rol almış John Howard Lawson; Phil Murray ve E.O.M.'nin yerine Henry Wallece ile İlericileri seçen, yanlış bir seçim yaptığını da çok geçmeden anlayan çetinceviz ve zeki işçi avukatı Lee Pressman; Genç Komünistler Derneğine katıldığı takdirde ateşli William Remington'la evlenecek olan fakat sonradan onun eski karısı olarak mahkemede ona karşı yalancı şahitlik yapan "asi kız" prototipi Ann Moos Remington.

Kempton'un radikal bir yapısı olduğu için —hayal kırıklığına uğrayan birçok kişinin aksine— devrimi 'kararlılıkla bir tutan sonraki "realistler" tarafından sıkıca korunmalarına karşın kibarlıklarını ve ideallerini koruyan kahramanlar da vardır: Parlatılmamış bir romancı olan James T. Farrell, belki dikbaşlı gerçeklik anlayışı onu komünist yazarlar cephesine hücuma sevk etmiştir; Sacco-Vanzetti savunmasını örgütleyen fakat tüm ahlaki kuralları hiçe sayan komünistlerle çatışan Bahçıvan (Pat) Jackson; işçi sınıfını soyut bir topluluk olarak değil, somut bireyler olarak kaleme alan Mary Heaton Vorse; eleştiri kriterinin onu dürüstlüğün çiğnenmemiş yolundan ayırmayan Edmund Wilson.

Daha başka birçokları da var: kızıl Sadie Thompson'larla düşüp kalkarak bunları ifşa etmekten şehvetli bir pişmanlık duyan, siyasi bir Peder Davidson olan J. B. Matthews; komünist manipülasyonları anarşist dürtüleri için çok korkunç bulan ve Cumhuriyetçi olan John Dos Passos. Park kanepesinden işçi liderliğine giderek sorumluluk ikilemlerinin kapanına kısılan ve eski asi yandaşlarını bir kenara itmeye zorlanan Joe Curran; bohem tuzaklarına takılmadan ağırbaşlılıkla Amerika'ya sosyal disiplin aşılamaya çalışan Reuther gençleri. Ve daha birçokları —orta sınıf Vassar kızları, İspanya'da ölen delikanlı, komünistleri reddeden ve yeni bir saygınlık kazanan zenciler. Malcolm Cowley'nin *Sürgün'ün Dönüşü (Exile's Return)* veya Vincent Sheean'ın *Kişisel Tarih*'i (*Personal History*) gibi, Kempton'un kitabı da bir kuşağın hikâyesidir. Ve kimi zaman yirmilerdeki olayları anlatırken kişisellik unsurlarını atlasa bile, kayıp Arcadia'nın ateşlediği bir gelişme ve güce sahiptir.

Sonunda, kuşak başarısızlığa uğradı. Ancak idealist dürtülerin tükenmesinden dolayı değil; bu, her radikal kuşağın kaçınılmaz yörüngesidir. Olaylar öngörüleri yanlış çıkarttığı için değil; ki bu, Amerika için daha iyi oldu. Fakat bu, bir çağın *son* radikal kuşağı olduğu için— son çünkü iktidarı tatmış ve yozlaşmıştır. (Yine de Alex Comfort'un belirttiği gibi, yozlaşan sadece bu iktidar değildir, yozlaşan insanlar iktidar peşinde koşar.) Ancak yozlaşmanın çekirdeği, "varlıklıların" *kibridir*. Cömert dürtüleriyle, adaletsizliği sone erdirmeye çalıştılar. Fakat at gözlüğünden sıkı bir dogmatizm ve kinik ahlaki anlayış türedi. Bu nedenle gerçeklik, görünüşü yanlış çıkardığında geriye kalan tek şey zorluk ve ümitsizlikti.

C. Kırklardaki *Siyaset*

Dwight Macdonald, siyasi çıkışını 1937'de *Yeni Cumhuriyet*'te Malcolm Cowley'nin Moskova duruşmalarının resmi belgelerini çekingen bir şekilde eleştirmesini protesto eden beş sayfalık bir mektup yazarak yapmıştır. Sıkı bir pazarlıktan sonra *Yeni Cumhuriyet (New Republic)* mektubun üçte birini yayımladı. Daha önce Philips Exeter Akademisi'nde *Pour Epater les Bourgeos* devrimci sloganıyla bir seçkinler kulübü kurmuştu. Yale'de olaysız, devrimsiz geçen yılların ardından, Büyük Bunalım'ın başlagıcında kısa bir süre Yönetici Eğitmen Ekibi'nin bir üyesi olarak Macy's'de çalıştı. (Sanırım buna tepki olarak, şimdi şaka yoluyla söz ettiği pembe ve siyah çizgili tişörtler giyme alışkanlığını o zaman edinmişti) Daha sonra, —Yakup'un Laban için çalışması gibi— yıllarca *Fortune* için çalıştı. Macdonald, iki yıl boyunca Troçkistti, Schachtmanites'in Nazi toplumunu bürokratik kolektivizmin yeni bir sosyal oluşumu olarak niteleyen 30.000 kelimelik araştırmanın 4.000 kelimelik bölümünü yayımlamasıyla 1940'da örgütlü siyasetten ayrıldı. Macdonald, Siyasi Komite'ye 8.000 kelimelik bir mektup yazarak, devam eden işbirliği için makalesinin 4.000 kelimelik bir bölümünün daha yayımlanması "asgari talebinde" bulundu. Komite, talebini kolektif ve bürokratik bir şekilde reddettiğinde istifa etti. Olayla ilgili olarak, partinin ciddi bir şekilde "siyasetle değil siyaset ötesi ile ilgilendiğini" belirtmiştir. (Daha önemlisi, bu mikro-siyasetle ilgili gibi görünmekteydi.) Macdonald dikkatini *Partizan Dergisi* (*Partisan Review*) üzerine yoğunlaştırdı. Fakat pasifizmi, diğer editörlerle giderek büyüyen bir anlaşmazlığa düşmesine neden olunca, 1943'te istifa etti. 1943'te, alanında olağanüstü bir başarı yakalayan süreli bir yayın olan *Siyaset*'i (*Politics*) önce aylık, sonra da üç aylık periyotlarla çıkarttı. Macdonald bu çabalardan dolayı yorgun düşmüş bir halde *Siyaset*'i ve siyaseti bıraktı, New Yorker'ın soylu kırlarına yöneldi.

Bu, *Bir Devrimcinin Anıları* başmakalesinde gözler önüne serilen kariyeridir. "Siyasi Eleştiri Makaleleri" alt başlıklı bu anılar, giriş makalesinden ayrı olarak otobiyografi veya anı türünde yazılar değildir. Toplamı elli olan bu seçilmiş makaleler, —değerlendirmeler, tanıtım ve eleştiri yazılarından oluşan,— birçoğu daha önce *Siyaset* dergisinde yayımlanmış kısa ve genellikle bir yazarın

notlarından alınmış yazı parçalarıdır. Kitap, Macdonald'ın Popüler Kültür üzerine en ünlü makalesini ya da en iddialı makalesi olan "Aslolan İnsandır"ı veya (Çağdaş Fransisken Dorothy Day biyografisi dışında) *New Yorker*'da yayımlanan daha uzun yazıları (örneğin, Mortimer Adler'in *Syntopicon*'unun imhası, kendin yap çılgınlığı, vs.) içermemektedir.

Yine de bu *eşkümeler*, Macdonald'ı en iyi şekilde ortaya koymaktadır: canlı, zeki, çok yönlü ve en kötü ihtimalle alaycı, üstünlük taslayan, rahatsız eden. Macdonald, "değişken dogmatik" olarak adlandırılabilir. Herhangi bir anda kendi konumundan gayet emin ve rakibine karşı merhametsizdir. (Ustası olduğu edebi bir imha işine giriştiğinde, beceriksiz metaforlar kullanan veya üslupta acemilikler yapan yazarın vah haline!) Hemen ardından, Heisenberg partikülü gibi, tarihin bir sonraki ânında en az eskisi kadar dogmatik bir başka duruşa sıçramaktadır.

Bu değişkenliklerden neden sıkılmadığına dair (Macdonald'ın iyi espri anlayışından ve kendi hatalarına gülme becerisinden ayrı olarak) birçok başka neden vardır. Macdonald bir sosyal bilimci veya bir filozof değil, hem bir gazeteci hem bir entelektüeldir. Entelektüel, başlangıç noktası olarak *kendini* alır ve dünyayı kendi algılarıyla ilişkilendirir. Bilim insanı, var olan bir bilgi alanını temel alarak, keşfedilmemiş bölgelerin haritasını çıkartmaya çalışır. Gazetecinin niyeti, güncel olmaktır; kendi meraklarını günün gerekliliklerileyle ilişkilendirir. Filozof, güncele aldırmaksızın, gerçek olduğunu düşündüğü şeyi araştırır. Böylece deneyimin değişen doğası, entelektüeli daima baştan çıkarır. Macdonald'ın mizaç olarak gerçekten fikirlerle değil, fakat ahlaki duruşla ilgilenmesinin sebebi budur. Ve onunki değişken çeşitliliklerin değişmeyen bir araştırmasıdır.

Bu dürtülerle birlikte kendi sanatına olan dikkate değer bağlılığı, onun Amerikan entelektüel tarihinde bir an için eşsiz bir yere gelmesine yol açmıştır. Bugün daha önceki on yıllar bizde artık daha fazla merak uyandırdığı için, kırklara daha yakından bakacak olursak, *Siyaset*'in ahlak anlayışında yaşanan ve derinliklerini halen kısmen gerçekleştirebildiğimiz değişimlerin farkında olan ve bu değişimlere dikkat çeken tek dergi olduğunu görürüz.

Siyaset'in tek teması gayrişahsîleşme olayıdır: Cinayetin gayrişahsîleşmesi yoluyla bireyin aşağılanması, terörün ve aşırı durumların rolü, toplumun bir makineye dönüşmesinde şeylerin

nasıl insani kimlik kazandıkları veya insanların nasıl "şeyleştikleri." Gayrişahsîleşme teması varoluşçuluk, —Tillich'in teolojisi ve kitle toplumunun popüler sosyolojisi tarafından— bugün neredeyse edebi bir meta olarak soyutlaştırılmış ve nesnelleştirilmiştir. Fakat *Siyaset*'te elle tutulur, somut ayrıntılarla bireylerin insanlıklarını nasıl kaybettikleri açıklanmaktadır.

Kitaptakilerin ne yazık ki sadece beşte birini oluşturan en iyi makaleler, —Macdonald'ın savaş sırasında önemli ayrıntılara yönelttiği dikkatli bir bakışla— öldürmenin psikolojisini, suçu cezalandırmanın hazin çabalarını ve savaşın sahte cesaret gösterisini açıkladığı yazılardır. *Siyaset*'in yayımladığı belki de en olağanüstü makale, Bruno Bettelheim'ın *Anormal ve Sosyal Psikoloji Dergisi*'ndeki röportajının kısaltılmış şekli olan "Aşırı Durumlarda Davranış" yazısıdır. Uyandırdığı korku duygusu toplama kamplarındaki sadizm tasvirlerinden değil, kurbanın çocuksu, ilkel yanlarının dışında canavarların tarzını ve duruşunu yansıtan iğrenç maskeyi isteyerek takmasıdır. İtiraflar, beyin yıkama ve benzerleri hakkında önceden duyduğumuz hiçbir şey, kamuoyuna ilk açıklanan korkunç gerçeklerle karşılaştırılamaz.

Macdonald bu konulara karşı daha hassastı, çünkü bu olayların bir pasifist olarak savaşı meşrulaştıranlardan daha fazla farkındaydı ve dehşete düşmüştü. Bu iğrenç olaylarla ilk elden karşılaşan Nicola Chiaramonte ve diğer göçmenlerden etkilenmişti.

Fakat daha temelde bu farkındalık siyasete dair ayrı bir masumiyetten kaynaklanmaktaydı. Judith Shklar'ın *Ütopyadan Sonra (After Utopia)* adlı kitabında anımsattığı gibi, Ortega y Gasset'in liberalizme karşı getirdiği suçlamalardan biri olan siyasetin özündeki şiddeti unutmuş olmasıdır. Ortega'nın suçlaması, liberallerin —Hobbes'cu sistemi sürdürme ihtiyacından dolayı— herkese karşı tehditle hükmetmesi gereken "Devlet'in vahşi doğası"nı anlamaktaki başarısızlıklarından kaynaklanmaktadır. (Bu suçlamadan sonra, Ortega'nın özellikle mesleği hakikat arzusu olan entelektüel için bütün siyasi faaliyetlerin alçaltıcı olduğu düşüncesi; onu, şahsi menfaatlerin, uzlaşmanın ve mitlerin peşinde koşan siyasetçiye muhalif duruma getirmiştir.) Macdonald'ın masumiyet kaybı, şiddetin ve hükmetme arzusunun insanın içini kemiren bir şey olduğunu ve —Hannah Arendt'ı takiben— modern toplumun periyodik olarak bu tür bir şiddeti uyandırmak ve bastırmak için bir araç hâline geldiğini korkunç

bir şekilde fark etmesiyle başlamıştır. Ve masumiyet suçlaması radikalizmi hedef alabileceğinden dolayı siyaset ve *Siyaset* nihayete ermiştir.

Geriye, bu makalenin konusunu fazlasıyla aşan zor bir soru kalmaktadır: bu tür bir teori ne kadar doğrudur? Bu siyasi imajlar, hayatın ve insanın bu hayattaki yerinin, "kahramanca" ve nihayetinde romantik hayalleridir. Siyaseti farklı menfaatleri uzlaştıracak seviyede daha dünyevi ve medeni bir halde görmek naif olur. Fakat Britanya'nın deneyimi ile (McCarthy'cilik dışında) Amerika'nın deneyimi böyle olmuştur. Uçlarda yaşamıyoruz (Ve popüler kültürde olduğu gibi, yaşadığımız zaman da bu gerçek yaşantıyı değil hayali şiddeti yansıtmaktadır. Belki de bu, faydalı bir yer değişimidir.) Avrupa'yı mahveden aşırı ideolojik çatışmaların bazılarından uzak durmuş olmamızın nedeni belki de budur.

Verimli ellilere olan ilgisizlikten ayrı olarak, *Siyaset*'in kalıcı olmamasının belki de bir nedeni, yabancı deneyimlerden beslenmiş olmasıdır. Amerikan hayatının kumaşı, Avrupa'da yaşanan fikir ayrılıklarına dayanacak kadar sağlam mıdır? Savaş bize gerçekten hiç zarar vermemiş midir? Dwight Macdonalds'ın anılarının değeri, bizi bu tür vahim meselelerle tekrar yüzleşmeye zorlamasıdır.

D. Ellilerdeki *Muhalif*

Muhalif (Dissent), Birleşik Devletler'in siyasi yelpazesinde alenen sosyalist ve çağdaş kültür eleştirisinde de radikal olan süreli birkaç kültürel yayından biridir. Ortodoks Marksizmin doktriner yorumlarıyla çatışmalı iken yeni sosyalist hümanizm arayışlarıyla aynı doğrultuda olan —İngiltere'deki *Üniversiteler ve Sol Dergisi (Universities and Left Review)* ile Fransa'daki *Görüşler (Arguments)* benzeri— bir dergidir. Fakat önemli konulardaki farklılıklar, benzerliklerden daha fazladır. *Üniversiteler ve Sol Dergisi*, Stalin rejiminin binlerce masum Komünisti canice öldürdüğünü Kruşçev'in itiraf etmesinin ardından, komünist dünyadaki karışıklıktan doğmuştur. *Görüşler*, Polonya ve Macaristan'daki 1956 olaylarından sonra kurulmuştur ve yoğun felsefi içeriğiyle —Batı Avrupa'da ortaya çıkan— revizyonist tartışmaları yansıtmaktadır. Diğer ikisinden beş yaş daha büyük olan *Muhalif*, genelde Troçkist ha-

reketi birkaç yıl önce bırakanlar (1950 mezunları) ve uzun zaman Marksist tefsir sanatının doktrin tartışmalarının okulunda okumuş olanlar tarafından kurulmuştur.

Kökendeki farklılık, eda ve içerikteki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. İlk ikisi, savaşın ve emekli kıdemlilerin hikâyeleri ile geçmişten kopmuş ellilerin ürünüdür. Sonuncusu, matemli bir hiddetle geçmişin endişelerini ve tartışmalarını tekrarlayan otuzların bir yankısıdır. *Üniversiteler ve Sol Dergisi* ile *Görüşler*, gençliğin tüm samimiyeti ve amatör araştırmacı ruhuyla yeni bir nesli temsil etmektedir. *Muhalif*, "sonra doğan," zayıf ve halsiz bir taraftar dergisidir. *Üniversiteler ve Sol Dergisi* ile *Görüşler* güçlü, coşkulu, naif, solun yirmi yıl önce tartıştığı teorik konular hakkında yeni bir otodidaktik merak duygusuyla yanıp tutuşmaktadır. *Muhalif* ise, eleştiren, küçümseyen, amirane, sekter ama yine de muazzam donanımlıdır.

Bu tarz farkları, aşırı ifadelerin âdeti olduğu üzere, Avrupa ve Amerika radikalizmi arasındaki uçurumu karikatürize etmektedir. Bu sadece Amerika'nın eski radikallere (üniversitelerde ve yayınevlerinde) yer veren ve (bir bütün olarak topluma olmasa da üniversiteler ile yayınevlerine) prestij sağlayan bir refah toplumu olmaktan öte —ki *Muhalif*'in iki başeditörünün, Irwing Howe ve Lewis Coser'ın üniversite profesörü olduklarını belirtmek ilginçtir— Amerikan radikalizminin bugün ciddi Avrupa Sol'una ıstırap veren esas meseleleri uzun zaman önce entelektüel olarak başından savmış olduğunu göstermektedir. Amerikan toplumunun Roosevelt ve Truman tarafından gerçekleştirilen değişimler yoluyla Marksist "faşizm ve yıkım" öngörülerini yanlışlamasının yanı sıra iki kıta arasındaki entelektüel atmosfer farkını da açıklayan bu gerçektir.

Bu görünürde bir paradokstur. Avrupa, yazılı olarak, her zaman incelikli felsefi tartışmaların yuvası olmuştur. Amerika, kirli bir pragmatizmin diyarıdır. Avrupa'da ömrünü tamamlayan sorular, yirmi yıl sonra Birleşik Devletler'de (eski bir deyimle) reenkarnasyona uğramıştır. Bir zamanlar verilen söz her neyse, bugün tam tersi geçerlidir. Son beş yılda Fransa'da Sartre ile Camus'yü, Batı Almanya'da Wolfgang Harich'i, Polonya'da Kolakowski'yi meşgul eden meselelerden —araçlar ve amaçlar, sınıf gerçeği, diyalektik materyalizmin bilimsel bir yapı olarak anlamlılığı, işçi devletinin tanımı, parti demokrasisi, bürokrasinin doğası, edebi-

yatın propagandayla ilişkisi, karma ekonomi meseleleri vs. — herhangi birini alın. Bunların yirmi yıl önce, *Partizan Dergisi (Partisan Review), Yeni Uluslararası (New International)* ve *Yeni Lider* (*New Leader*) sayfalarında Sidney Hook, Ernest Nagel, Lewis Corey, Edmund Wilson, Philip Rahv, John Dewey ve düzinelerce diğerleri tarafından çöpe atıldıklarını göreceksiniz. Bu adamların, birçoğu (özellikle *Ekmek ve Şarap*'ta (*Bread and Wine*) Ignazio Silone) bireysel olarak aynı meseleleri araştırmış olan Avrupa'daki Marksistlerden daha fazla teorik zekâya sahip olduklarını söyleyemeyiz. Fakat Avrupa'da yalnızca az sayıdaki bir grup entelektüel savaştan önce komünist yörüngeyi terk ederken, Birleşik Devletler'de Marksizmin cazibesine kapılan ciddi entelektüel grupların neredeyse tamamı Komünist Partiden 1940'da ayrılmıştır. Böylece, entelektüel bir mesele olarak Bolşevizm, neredeyse yirmi yıl önce Amerikan sahnesinden çekilmiştir.

Davranışlardaki bu farklılıkların sosyolojik nedenleri çeşitlidir. Avrupa'dan 3.000 mil mesafedeki Amerikalı radikaller, faşizmle doğrudan siyasi mücadele içerisinde olmaktan ve göçmen durumuna düşme ihtimalinden kurtulmuşlardır. Bu nedenle, Moskova Duruşmaları ve Nazi-Sovyet Paktı tarafından alevlenen siyasi şüpheleri bastırmak için az bir neden vardı. Dahası, Komünist Partinin Birleşik Devletler'deki işçi hareketinde asla fazla bir taraftarı olmadı. Böylece, partinin, entelektüelleri etkilemek için kullanabileceği duygusal bir gücü yoktu. Kendileriyle birlikte büyük bir siyasi hareketi yönlendiren görevliler ya da memurlar olmak yerine, özgür ruhlu entelektüeller olarak, tartışmaları daha "sorumsuz" ve yine aynı nedenle daha serbest ve daha samimiydi.

Böylesi bir özgür ruhluluğun sonucu olarak, Birleşik Devletler'deki eski sol entelijansiyanın kırklardaki ve ellilerdeki temel siyasi eğilimi anti-ideolojik olmuştur. Bunun anlamı, sosyalizmin —sömürünün iktisadi temellerini ortadan kaldırarak bütün sosyal meseleleri çözeceğine ilişkin— akılcı iddialarına şüphecilikle yaklaşmaktır. Ve bu anti-rasyonalizm, büyük oranda Freud'culuk ile neo-ortodoks teolojinin, (yani Reinhold Niebuhr ve Paul Tillich'in) anti-rasyonel stoacılıklarıyla entelektüel itibarlarının kaynağıdır. Dahası Amerikan entelektüelleri, Birleşik Devletler'deki çoğulculuktan, Refah Devleti'nin kabulünden, eğitimin yaygınlaşmasından, entelektüel istihdam için genişleyen fırsatlardan dolayı ülkelerinde yeni erdemler buldular. Ve gelişen Soğuk Sa-

vaş'ta Sovyet Rusya'nın bugün dünyadaki özgürlüğe karşı en büyük tehdit olduğu gerçeğini kabul ettiler. Bu siyasi yaklaşımlar genellikle *Partizan Dergisi*, *Yorum* ve *Yeni Lider* sayfalarına yansıdı. Bu üç dergi ve bu dergiler etrafında kümelenen yazarlar, Amerikan Kültürel Özgürlük Komitesi'nin çekirdeğini oluşturmaktaydı. Bu yeniden değerlendirmeler akademik düzeyde Amerikan radikalizminin popülist temeli meselesini ortaya çıkarmış ve ellilerin —MacCarthy'cilik gibi siyasi çatışmaları ile sınıf ya da menfaat grubu mücadelelerinden çok— "statü endişesi" gibi sosyolojik kavramlarla daha verimli bir şekilde açıklanabileceğini ileri sürmüştür. Entelektüel ortamdaki değişimler, Lionel Trilling'in *Liberal Hayalgücü (The Liberal Imagination)*, Richard Hofstadter'ın *Reform Çağı (The Age of Reform)*, Edward Shils'in *Gizlilik Eziyeti (The Torment of Secrecy)* ve McCarthy'cilik üzerine *Yeni Amerikan Sağı*'ndaki (*The New American Right*) çeşitli makalelerde görülebilir.

Eski Sol'un parçalanması bu bağlamda olmuştur ve bu yeniden değerlendirmelere tepki olarak *Muhalif* ortaya çıkmıştır. Hedefindekiler, eski radikal klişeleri sorgulayanlardı. Ve Birleşik Devletler'de genellikle olduğu gibi, o büyük egzotik kazanda, New York'un entelektüel dünyasında içsel bir tartışma sürdü gitti. *Muhalif*, Amerikan toplumunun konformizminden ve "yeni fikirler"e olan ihtiyaçtan söz ederken, radikalizmde çığır açan çok az düşünce vardı. Editörlerden biri olan Lewis Coser, program niteliğindeki bir makalesinde "Ne Yapmalıyız?" diye soruyordu. Ardından, "Her şeyden önce bana öyle geliyor ki," diyordu Coser, radikaller "'radikal' türünün gelişiminin devamı, teşviki ve gayretlendirilmesiyle ilgilenmelidirler. Eğer nesilleri tükenirse, kültürümüz meydan okuma ihtiyacından dolayı kemikleşecektir." Fakat neye meydan okuma? Neye karşı radikal olma? *Muhalif*, radikal olmadıkları için *Partizan Dergisi* ile *Yorum*'a saldırdı. Fakat *Muhalif*'te bu dergilere saldırmaktan başka yeni olan bir şey yoktu. Radikalizmle ne anlatmak istediğini hiçbir zaman somutlaştırmadı. Ve özellikle siyasete herhangi bir yenilik getirmekte başarılı olamadı.

Aslında *Muhalif*, Sol'un tamamen olduğu gibi, kavramın anlamsızlığına kılıf olmuştu. Geçmişte radikalizmin canlılığı vardı, çünkü bu bir tür kıyamet'vâri düşünceydi. Bütün toplumu bir

gelgit dalgasıyla silip süpürmek istemişti. (*Muhalif*'in son sayılarından birinde Livio Stecchini, derginin romantik hastalığını olağanüstü bir şekilde ifade eden bir makalesinde "Yıllar yılı devrimci düşüncelerle ve yaşantıyla hayal kırıklığına uğradığım için Küba'ya gittim. *Gerçekliğin şafağından önce* hayattan umut ve arzu yoluyla gelen keyfi, bencilce paylaşmak istedim" diye yazmaktadır.) Fakat Karl Popper'in belirttiği gibi, sorunların sıradan ancak önemli olduğu "kademeli teknoloji," okul maliyetleri, belediye hizmetleri, çarpık kentleşme ve benzeri konularda, marifetli radikalizm tam anlamıyla içi boş bir deniz kabuğu hâline gelmektedir.

Eğer *Muhalif* bir tek birleştirici bir fikre sahipse —ki bu herhangi bir radikal dergiye karakterini kazandıran şeydir— o da Amerika'yı bir kitle toplumu olarak kavramsallaştırması ve bu tür bir toplumun grotesk unsurlarına saldırmasıdır. Ve bu noktada *Muhalif*'in kimliği, *Üniversiteler ve Sol Dergisi* ile Sol'un modern toplumu eleştiren diğer sesleriyle birleşmektedir. Ancak *kitle toplumu* kavramının, tuhaf bir amorf hâli vardır. Radikalizmin eski kelime haznesini kullananlar, "kapitalistler"e ve hattâ "burjuva"ya saldırabilir. Fakat *kitle toplumu*'nda kişi, tam anlamıyla "kültüre" karşı silah çekmektedir. Kimin veya neyin düşman olduğu belli değildir. Kitle toplumu kavramını ilk kullanan eski kuşak bazı yazarlar için bu geçerli değildi. Bunlar, özellikle Ortega y Gasset, Joseph Piper, Karl Jaspers ve T. S. Eliot'tur. Onlar, aristokratik veya Katolik veya elit bir kültür anlayışına sahipti. Ve onlara göre, bir zamanlar eğitimli ve görgülü insanların koydukları beğeni ve mükemmellik standartları, kitle toplumu tarafından yıkılmıştı. Onlar, eşitlikçilik ve endüstri toplumuna karşıdırlar. Aslında, kitlelere "kültürel oy kullanma hakkı" vermek istememektedirler. Fakat "genç radikal" için, bu duruşu benimsemek zordur. Eski *gemeinschaft*'ın köklerinin, gayrişahsî ve makineleşmiş bir toplum tarafından parçalandığı yönündeki (Alman sosyolojisinden kaynaklanan) pastoral-romantik imajı, birçoğu herhangi bir ikilemle karşılaşmaksızın kabul etse de entelektüel olarak kolaylıkla özümseyemezler. Bu protesto daima, şehrin köksüzlüğüne mahremiyet ve özgürlük sağlamakla birlikte, anonimliğine karşı kırsal toplumun bir çığlığı olmuştur. (Fakat genç radikaller, köylü budalalar değillerdir.) *Muhalif* ile *Üniversiteler ve Sol Dergisi* tarafından kullanılan kitle toplumu imajının, yanlış yönlendirici olduğuna

inanıyorum. Edward Shils'in belirttiği gibi, "kitle"yi dışlandığı bir toplumun *içine* sokmak, uzun ve zor bir süreçtir. Yine de insanların aynı sıkıcı, tekdüze ve merhametsizleştirilmiş hayatları yaşadığı "geleneksel toplum"a karşı —Saul Padover, Fransa üzerine bir araştırmasında, Fransızların büyük bölümünün hiç seyahate çıkmadıklarını, herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadıklarını, hattâ bir müzenin içini bile gezmediklerini belirtmektedir— modern toplum; hareket imkânlarıyla, mesleki tercihlerle, tiyatrolarla, kitaplarla ve müzelerle çok daha farklılaşmış, renklenmiş ve yaşam kalitesi artmıştır.

Muhalif ile *Üniversiteler ve Sol Dergi*'sinin sayfaları; reklama, kitle kültürünün baştan çıkarıcılıklarına ve benzerlerine karşı saldırılarla doludur. Ve bu eleştirileri, (genellikle Marx'ın erken dönem diliyle, özellikle yabancılaşma anlamında ifade etmek) bu saldırılara görünürde bir siyasi içerik kazandırmaktadır. Fakat asıl konu şudur ki, bu meseleler esasen siyasi değil kültüreldir. Ve bugünkü radikal düşüncenin sorunu, kültürün toplumla olan ilişkisini yeniden düşünmektir. Elbette ki çok az insan, bugün kültürün siyasetle olan ilişkisinin, Marksist eleştirinin yirmi beş yıl önce varsaydığı kadar doğrudan olduğunu düşünmektedir. Totalitarizm ve bürokrasiden alınan dersler göz önünde bulundurularak —karma ekonomi ile siyasi çoğulculukta— sosyal siyasette ılımlılığı kabul edilmeye başlandığında, "kültürel radikalizm"in içeriğini belirlemek daha da zorlaşmaktadır. Paradoks şudur ki, kültürde radikal olarak varsayılan ne varsa çabucak kabul edilmekte ve —ister soyut ekspresyonizm olsun ister Beatnik şiiri— olsun kendini avangart olarak tanımlayan ne varsa çabucak alkışlanmaktadır. Schönberg'den Matisse'e ve ondan da *l'école de New York*'a, yüksek kültür ürünleri en çok satan kültürel malzemeler hâline geldiklerinde, standartların "yozlaşmasının" kaynağını belirlemek zor bir sorun olmaktadır. Avangardın kabulü can sıkıcı olmuştur ki *Muhalif*'te yazan Hilton Kramer (*Güzel Sanatlar*'ın editörlerinden biri) şöyle söyleme gereği duymuştur: "Gerçekten de 1945'ten beri burjuva toplumu, dizginleri gevşeterek bütün sanatlar üzerindeki kontrolünü sıkılaştırdı." (Buna, daha serbest bir saltanat da denilebilir.)

Bunun kısmi bir nedeni, Amerikan hayatındaki yenilik ve heyecan arzusundan kaynaklanmaktadır. Fakat daha ciddi bir düzeyde bu değişimler, radikalizmin aynı zamanda toplum tarafın-

dan özümsenmesinin bir özelliğidir. İdari otoritenin sendikalar tarafından kısmen paylaşılması gibi, siyasi iktidar da etnik gruplar ve işçi grupları tarafından kısmen paylaşılmaktadır. Böylece kültür de kısmen dönüştürülmektedir. Birçok kültürel yeni söz sahibi (resimde Clement Greenberg ve Harold Rosenberg, edebiyatta Lionel Trilling ve Alfred Kazin) *kadim* Sol'un bir parçasıdır; onların beğenileri, sadece ciddi ressamlar ile romancıları değil çok daha geniş bir toplum kesiminin standartlarını da etkilemiştir. Bir diğer önemli düşünceye daha değinmek gerekir. Kültürel elit —bir kişi bile olsa ve ben olduğuna da inanıyorum— temel olarak Harvard'ın, Columbia'nın, Berkeley'in ve diğer büyük merkezlerin üniversite kültürüne aittir. Ve elli yıl öncesinin aksine, görünürde eleştirel fikirlere açık olan ve muhalefeti teşvik eden (bazen de nostaljik olan) liberal bir kültürdür. Buna göre, *Muhalif* bile bu kültürün kabul edilmiş ve hoşgörüyle karşılanmış bir üyesidir ki, bu da nihai paradokstur.

14.
BÖLÜM

Gerçeklik Arayışında On Teori: *Sovyet Hareketinin Tahmini*

Rus Devrimi ile ardından gelen kırk yıllık Sovyet yönetimi hakkında yazılanlar, insanlık tarihinin karşılaştırılabilir herhangi bir bölümünden kesinlikle daha fazladır! Fransız Devrimi üzerine yazılanların bibliyografisi, söylendiğine göre Bibliothèque Nationale'in boydan boya bir duvarındaki rafları işgal etmektedir. Sovyetler Birliği üzerine henüz derlenmeyi bekleyen ve —geometrik bir hızda arttığı için— asla derlenemeyebilecek olan tam bir bibliyografya, muhtemelen bilginin bu ilk anıt mezarını (Karnak'taki büyük siteden önceki konik çatılı mezarlar gibi) daraltırdı.

Buna karşın, bu korkunç üretimin ne kadarı böylesine kısa bir zamanın testine dayanabilmiştir! Thomas Hobbes'un bir zamanlar söylediği gibi, eğer cehennem çok geç fark edilen bir hakikatse, cehenneme giden yol Rusya hakkındaki "hakikat"i keşfetme iddiasındaki binlerce kitapla iki defadan daha fazla katedilebilir. Lanetlilere yapılacak işkence, —özellikle milyonlarca insanın kaderini Sovyet yöneticilerinin hareketlerini doğru bir şekilde tahmin edeceklerine dair tam bir inanca bağlayan— diplomatlara ayrılmıştır.[88]

Son on yılda, özellikle Birleşik Devletler'de, Sovyet toplumu üzerine muhtemelen yeni bir uzmanlaşma ve olağanüstü miktarda bir araştırma ve yazılı eser üretimi olmuştur. Bunların bazıları Rus mülteciler tarafından yapılmıştır. Birçok çalışma, devlet ya da vakıf araştırma bursları ile üniversiteler tarafından kurulan özel enstitülerde, Sovyet hareketi hakkında güvenilir bilgi elde

etme çabaları sonucunda gerçekleşmektedir. Siyasi fenomen alanına antropoloji, sosyoloji ve psikiyatri gibi yeni disiplinlerin katıldığını da görmekteyiz. Bazı durumlarda bu yeni yaklaşımlar, Sovyet hareketine tam bir açıklama getirdikleri iddiasındadırlar. Diğer durumlarda ise mevcut açıklamalara ek yapmaktadırlar. Bu araştırmalar o kadar yoğun ve o kadar ağırdır ki bataklıklar arasından yolunu bulmaya çalışan dışarıdan bir gözlemci, kendini genellikle (şu harika yansımalı Rus çağrışımında olduğu gibi) şıp diye çamura saplanmış bir halde bulur. Ve bu yeni araştırmaların, genel dilden çok —diğer söylem tarzlarına bağlı— özel bir jargona dayanması gerçeği, insanı batağa daha da saplamaktadır. (R. P. Blackmur'un edebi Yeni Eleştiri için söylediği gibi; terminoloji zaman içinde katılaşmakta, "bir yeteneğin normal patolojisi metot hâline ve metot da metodoloji hâline gelmektedir.")

Bu bölümde yazar, bir tanımlama yapmaya çalışmakta ve örnek teşkil eden durumlarda bu metodolojilerin ayrıntılı bir değerlendirmesini sunmaktadır. Bu, Rusya'nın mevcut kapasitesi ile zayıf taraflarının, —Milli Güvenlik Konseyi'nin yaptığı türden— sosyal, askeri ya da iktisadi açılardan "milli bir değerlendirmesi" değildir. Bu, ampirik bir araştırma "incelemesi" de değildir. Yazar, her biri birbiri üzerine çakışmasına karşın, Sovyet hareketinin bütünlüklü bir tahminini temsil eden on yaklaşımı ayrıştırmaya çalışmıştır. Her birinin diğerine karşı yapılacak bir "okumasıyla", analitik veya metodolojik birtakım önemli farklılıkların ortaya çıkması umulmaktadır. Bunun dışında, böyle bir okuma, her envanter çalışmasına temel olacak birtakım yargıların oluşmasına yardımcı olacaktır. Bunlar: (1) Hangi teoriler veya yaklaşımlar olayları açıklamakta "ayakta kalabilmiş" ve hangileri kalamamıştır? (2) Bir karar mercii, gelecekte hangi araştırmayı neden kullanır?

I. Pirandello Girer

Hegel, bir defasında, mantıklı olan şeyin gerçek olduğunu söylemiştir. Tartışma konusu olan her bir teori, mantıklı fakat yine de tamamen gerçek değildir. Hegel'de, teorilerde ya da her ikisinde de hatalı bir yan olabilir. Buna karar verecek kişi okurdur.

KARAKTEROLOJİK TEORİLER

(1) *Antropolojik.* Ruth Benedict'in eseriyle başlayan ve ardından Linton ile Kardiner, Margaret Mead ile Clyde Kluckhohn'la devam eden çağdaş antropologlar, "kültür ve kişilik" kavramını geliştirdiler. Verili bir kültürün üyelerinin, —duygusal dürtülerle başetmenin yeteri kadar farklı yollarını ve diğer kültürel grupların hayat tarzından genellikle dikkate değer bir şekilde ayrılan benzersiz bir hayat tarzını oluşturan toplum yönetimini düzenleyen— ortak noktaları paylaştıklarını ileri sürdüler. Grup "normları," bireyin sosyal yaşamda ortaya çıkan temel gerilimleri nasıl yöneteceğini (yani otoriteye karşı tavırlar, dürtülerin engellenmesi, agresyon, vs.) ve bu normların ihlâline karşı sosyal kontrollerin nasıl devreye gireceğini belirler.

Margaret Mead,[89] Geoffrey Gorer, John Rickman[90] ve Henry V. Dicks[91], bu "kültür ve kişilik" kavramlarını Rus hareketine uygulamaya çalışmışlardır. Özellikle Gorer, şüphecilerin "diyaperoloji" diye adlandırdıkları şeyle kötü bir şöhret kazanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'da yaşamış saygın bir İngiliz psikiyatrist olan merhum John Rickman'la birlikte Gorer, annelerin Rus bebeklerini sıkı bir şekilde kundaklama âdetlerinin bir ihtiyaç ve tatmin döngüsü yarattığını ileri sürmüştür. Bu, "Büyük Rus" milli karakterinin, uysallık ile şiddetli patlama, duygusuzluk ile yaygın rahatsızlık veren endişe veya oral açlık ile perhiz arasındaki sarkaçta salındığını varsayar.* Bu da, yetişkin Rusların sert otoriteye teslim olma isteklerini açıklamaktadır.

Dicks'in eseri daha belirgindi. Savaş Bürosu Seçim Kurulu'nu oluşturan Tavistock Enstitüsü'nde bir İngiliz psikiyatrist olan Dicks'in genellemeleri, genellikle Rus mültecilerle yapılan uzun röportajlara dayanmaktaydı.[92] Rus kişiliğinin olağanüstü özelliği

---

* Bir dikotomi, bir kere parçalanan atom gibi, görünürde sonsuz sayıda çoğaltılabilir. Bu nedenle Dinko Tomasic, *Rus Kültürünün Sovyet Komünizmi Üzerine Etkisi* adlı eserinde (Glencoe, Ill. 1953); Rus milli karakterinin, biri "Avrasya steplerinin iktidar peşindeki ve kendini düşünen göçebe atlıların," diğeri de "anarşi ve grup odaklı [Slav] çiftçilerin" olmak üzere iki zıt etkinin tam ortasında kaldığını fark etmiştir. Gordon Wasson'un, Rusların mikofil ve Anglo-Saksonların da mikofob olduklarını keşfetmesi türünden zıtlıklara da dikkat çekilebilir.

çelişik duygularıdır, der Dicks. Bir yanda olayların üzerine aceleyle atlama ve çabucak tatmin ihtiyacı içinde "hepsini birden yutma" eğilimi, sınırsız tanımayan manik güç nöbetleri, tüm bağlar ile sınırların ortadan kaldırılmasına yönelik anarşist talepler; diğer yanda melankolik yakınlık ile şüphe, endişeli ve asık suratlı uysallık ve "Rus tabiatının aşırılıklarına karşı tek teminat olarak düşünülen güçlü ve keyfi bir otoritenin ahlaki mazoşizmi ile kindar idealleştirilmesi." Böylece otorite, *otorite* olacaksa, sert, mahrum edici, keyfi ve kaprisli olmalıdır. *Vlast* [iktidar] zayıfsa, kimse ona itaat etmez.

Elitlerin zıt davranışları, Rus kitlelerin geleneksel düzensizliğine, sistemsizliğine ve şekilsizliğine karşıdır. Aşırı duygusallık ile rahatına düşkünlüğe karşı tam bir kontrol sağlayacak kadar muhafazakâr ve "geleneksel" Rus karakterinin aradığı tatminlerden vazgeçecek kadar güçlü olmak zorundadır. Önemli noktalarda çakışmalar vardır. İnsanlar, acımasız, keyfi, kararsız otorite imajı beklemekte ve bu beklentiyi elitler karşılamaktadır. Dahası, sistem, nüfusun en otoriteryen kesiminin "içe yansıttığı bozuk nesne ilişkilerini dışa vurmasına" yani nefret edilen fakat gizli bir şekilde derinden derine özdeşleşilen baba figürünün (Çar, toprak sahibi, vs.) yerine geçmesine izin vermektedir. "Bu hipotez sayesinde," der Dicks, "Sovyet Rusya'da ortaya çıkan sıkı, altın saçlı, yoğun bir statü endişesi içerisindeki, ilk başta yeni sistem tarafından başarılı bir şekilde eleştirilen esas eğilime ve onun Devrim boyunca kurucularına karşı verilen mücadeleyi kazanan bürokrasiyi açıklayabilirim."[93]

Fakat hedeflerin bu gerçek dönüşümü, bilinçli veya bilinçsiz bir düzeyde olsun, Sovyet sistemi ile geleneksel Rus kültür tarzı arasında "belirgin" bir ayrım yaratmaktadır. Hızla yeni tür bir teknolojik ve idari kişilik yaratma ihtiyacıyla karşılaşan elitler, "insanları yeni kültürel normların kalıplarına zorla sokabilmek için kendilerinin kötü bir şekilde asimile edilmiş ve çatışmaya dayalı hedef dürtülerini kullanmaktadırlar." Baskı arttıkça iç çatışmalar da daha yoğun olacağından, elitler "kendi zorlayıcı ve sadist otoriteryen hâkimiyet ihtiyaçlarını yabancı dış gruplara yansıtmaktadırlar." Böylece psikolojik bir "kuşatma" durumu yaratılmakta ve bütün başarısızlıklar dışarıdaki düşmanın işi olarak görülmektedir. "Bu paranoid davranışın ne kadarının bilinçli bir tasarımın ve ne kadarının —yönetimin başındaki liderlerin çok azının kav-

rayabildiği— kültürel-psikolojik güçlerin içsel zorlamalarının sonucu olduğunu tahmin etmek zordur." der Dicks. "Bu bakımdan, üzerinde çalışabileceğimiz kıyaslanabilir bir iktidar kliği tarafından sunulan psikiyatrik portrenin şaşırtıcı keşfine başvurabilirim: Hitler'in çevresi. Bu paranoid dinamiğin, Goebbels ve Himmler gibi karakterler tarafından kinik ve soğukkanlı bir şekilde sömürüldüğünü varsaydık ve onun kurbanı olduklarını fark ettik."[94]

Dicks, sanayileşmenin hızlanmasının, elitler ile halk arasındaki gerilimi artıracağını söylemiştir. Zorlamalar, "öfkeye yol açmış ve rejime karşı öfke birikimi oluşmuştur." Birtakım nihai ve gayrişahsî iyilikler adına yaşanan mahrumiyetler "aşktan ve duygusallıktan vazgeçmek" olarak yorumlanmıştır. Fakat bu tür bilinçsiz bir öfke, otoriteye karşı gelmiş olmaktan kaynaklanan bir suçluluk duygusuna da yol açabilir; bu da, elitlere yansıtılmakta (elitlerin kitlelere karşı her düzeyde öfkeli oldukları ve onları cezalandırmak istedikleri duygusu yaratmakta) ve "acı veren bir endişe ve dağılma korkusu (*strakh*) atmosferinin büyümesine neden olmaktadır." Böylece suçluluk aynı zamanda rejime karşı çıkma veya boyun eğmeme eğilimini azaltmaktadır.

(2) *Psikoanalitik.* Rus karakter yapısının yerine —özellikle Politbüro örneğinde ortaya çıkan— Bolşevik karakter yapısını analiz etme girişimi, Nathan Leites tarafından hazırlanan ve ABD Hava Kuvvetleri'nin[95] finanse ettiği bir RAND çalışmasında yapılmıştır. Fakat Leites'in çalışması, davranışın işlemsel bakımdan kodlanmasının ötesine geçmektedir. Leites tedbirli, neredeyse ezoterik bir tarzda son derece nefes kesen psikoanalitik bir açıklama yapmaya kalkışmaktadır. Bolşevik elit hareketi, on dokuzuncu yüzyıl enteliyansiyasının hareketine karşı görülmektedir. Sonuncular aksidir, sinirlidir, iç hesaplaşma yapar, kara kara düşünür, içine kapalıdır. "Bolşevikler" katıdır, şüphecidir, boyun eğmez, her zaman agresiftir. Özellikle Lenin imajına damgasını vuran bu karakter, —psikoanalitik olarak konuşacak olursak— ölüm korkusu ile gizli homoseksüel dürtülere karşı bir "tepki oluşumu"ndan kaynaklanmaktadır. (Leites'in 639 sayfalık külliyatlı eseri; Bolşevik hareketinin —özellikle uluslararası stratejide— "davranış kodu"nu okuyan en iddialı girişimlerden biri olduğu için, teori daha ayrıntılı olarak ilerideki sayfalarda (II. Kısım'da) ele alınmaktadır.

SOSYOLOJİK TEORİLER

(3) *Sosyal Sistem.* Harvard'da Rus Araştırmaları Merkezi'nde geliştirilen ve en özlü şekilde Raymond Bauler, Alex Inkeles ve Clyde Kluckhohn'un[96] kitabında anlatılan bu sosyo-psikolojik teori; Sovyet sisteminin fonksiyonel olarak ilgili "faaliyet karakteristiklerini" —kaynakların belirli amaçlar için aşırı şekilde tahsis edilmesi, "hücum," iktidarın bağımsız konsantrasyonunun reddedilmesi— ve bu davranış kalıplarının çeşitli sosyal gruplar üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmaktadır. Bu anlamda yazarlar, Sovyet sisteminin gerilim noktalarını bulmaya çalışmaktadır. (Sovyet hareketi üzerine en kapsamlı ve tek araştırma projesinin özet kitabı olduğu için bu eser ileride III Kısım'da daha ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.)

(4) *İdeal Tipler.* Genellikle Harvard'dan[97] (M.I.T.'den W. W. Rostow'un ve Tavistock'tan Henry Dicks'in düşüncelerini etkilemiş olmasına karşın) Barrington Moore, Jr.'ın yazılarında örneğini bulan bu yaklaşım; toplumdaki iktidar örgütlenmesine dair bir dizi model kurduktan sonra, herhangi bir toplumun —ve özelde Rusya'nın— bu modellerin herhangi birine bağlılığını ne kadar sürdürebileceğini araştırmaktadır.

Moore'a göre, bir toplumdaki iktidar ve konum, üç yolun bileşimi olarak ortaya çıkmaktadır: (*a*) *geleneksel*: iktidar ve statü, aile veya akrabalık yoluyla babadan oğula devredilmektedir; (*b*) *rasyonel-teknik*: iktidar ve statü, ailenin statüsüne bakılmaksızın, birey tarafından yetenek ve teknik beceri temeline göre elde edilmektedir; (*c*) *siyasi*: iktidar ve statü, siyasi bir lidere, partiye veya kliğe bağlılık temelinde mükâfat olarak verilmektedir.

Herhangi bir kriterin kullanımı, diğer sorunların çözümü için işe yarar alternatiflerin alanını daraltmaktadır. Rasyonalite (*b*) teknik yeterliğin istihdam için bir kriter olması üzerinde durmaktadır. Fakat iktidar mücadelelerinin tabiatı (*c*) işi güvenilir olanın müdür yerine komiserin almasını gerektirir ve siyasetin en sert ifadelerinden biri olan itaatin, Sovyet sisteminin ilk kuralı olduğunu bireylere hatırlatır. Bu arada gelenekçilik (*a*) halen köylülüğün "doğal" şeklidir ve Sovyet endüstrisinin geniş kesimleri içinde *gizlilik* ve gayri resmi bağlar, keyfi emirlere karşı gerekli korunma yolları olmaktadır. Rusya'da iktidarın siyasi kriteri (örneğin

ordudaki komiserler veya partinin endüstriye dair kontrol fonksiyonları), teknisyenler ile ordunun tecrübeli subaylarından (örneğin 1937-38'deki *Yezhovschina* adlı korkunç siyasi temizlik, zamanın gizli polis başkanı Yezhov'un adını taşımaktadır) oluşan geniş bir sınıfı feda etme pahasına fazla insafsızca uygulanmıştır, der Moore. Diktatörün herhangi bir zamanda idari hiyerarşiye keyfi bir şekilde müdahale etme gücü, yürürlükteki sistemin kaldırmakta zorlandığı bir güvensizlik düzeyi yaratmaktadır. Moore'a göre çözüm, "sinsi rasyonalite" veya gelenekçilikte ya da her ikisinin birleşiminde yatmaktadır.

Sovyetler Birliği, sanayileşmede kararlı olduğu için, rasyonalizasyon unsurlarının toplumda daha derin bir şekilde yer etme ihtimali daha fazladır. Bunun anlamı, teknik kriterlerin siyasi kararların yerini alması, işlerin yeteneğe göre dağıtılması, kariyer beklentilerinin yüksek düzeyde istikrar kazanması, aile imtiyazlarının çocuklara geçmesidir. Buna karşılık, endüstiyel yönetici, mühendis ile teknisyenin gücü ve prestiji artar, kontrol aygıtının —parti ve gizli polis— elinde bulunan güç ve prestijin payı ise azalır.

Moore'un siyasi olarak "bir şekilde akla yatkın" bulduğu gelenekselcilik yönündeki alternatif bir gelişim, partinin ve askeri unsurların kontrolü ellerinde tutacaklarını, fakat bürokrasi içerisindeki keyfi müdahalelerin bu tür bağlılıkların odak noktası hâline geleceğini göstermektedir. Böylesine bir gelişim, yerel otonominin artması ve yeniliğe ve değişime karşı direnç gösterilmesi anlamına gelmektedir.

Bu alternatifler kadar akla yatkın görünen Kruşçev'in geniş "merkezsizleşme" planı, iktisadi olayların ele alınmasında mantıken iktisadi rasyonaliteden çok siyasi kriterin yeniden ileri sürülmesi anlamına gelmektedir. Richard Lowenthal'ın belirttiği gibi,[98] gerçek iktisadi merkezsizleşme, partiyi ekonominin parazit bir uzantısı hâline getirir. Yöneticilerin parti içerisinde eritilmelerine rağmen, yöneticilerle parti denetçileri arasındaki fonksiyon ayrımı çatışmaya neden olmaktadır ve bu, Malenkoz tarafından, idari gruptan söz ederken kullanılmıştır. Gücü parti sekreteryalarından gelen Kruşçev'in yaptığı şey, Cumhuriyet düzeyindeki ve bölgesel düzeylerdeki parti sekreterlerinin planın iktisadi performansından sorumlu olacakları bir fonksiyon birliği kurmaktır. Lowenthal'un sonuç olarak dediği gibi: "Son raundu kazanan,

yanındaki yöneticilerle ve iktisadi idareyle 'rasyonel' olan Malenkov değil, yanındaki parti patronlarıyla 'irrasyonel' olan Kruşçev'dir. Bunun nedeni kesinlikle parti rejiminin kendini koruma mantığında aranmalıdır."[99]

Eğer Moore doğruysa, bu tür bir mantık iktisadi krizlere yol açacaktır. Fakat bunu bekleyip görmek gerekir. Moore'un yaptığı şey, dikkatini Marksist ve hattâ Bolşevik ideolojiden çok, temelde "zorunlu sanayileşme"nin bir fonksiyonu olarak Sovyet gelişimine yoğunlaştırmak ve Stalin'ci baskının —sanayileşme hızının dâhili iktidar mücadeleleri veya Stalin'in yönetimini sağlamlaştırma arzusu kadar— zorunlu bir sonucu olduğunu görmektir. Bu konu, Raymond Aron ve Isaac Deutscher gibi farklı görüşten yazarların dikkatini artan bir şekilde çekmiş ve E. H. Carr'ın Sovyet tarihini yorumlayıcı analizinin merkezini oluşturmuştur.[100] Bu mesele, sanayileşme hamlesi başarıyla sonuçlandığında, — Sovyet toplumunun olası farklı profilleri konusunda spekülasyon yapmak gibi— Rusya üzerine yazılanların çok azında olan bir değere sahiptir.

SİYASİ TEORİLER

(5) *Marksist.* Direkt olarak Isaac Deutscher tarafından ifade edilen bu yaklaşım, üretici güç düzeyinin hareket imkânı üzerinde daima kısıtlayıcı bir rol oynadığı önermesine dayanan bir Sovyet gelişimi teorisi çizmektedir. Stalinist diktatörlüğün tarihsel olarak "zorunlu" bir aşama olduğunu ve böylece kitlelerin sanayileşmeye olan dirençlerinin kırılacağını; fakat bu sosyal aşamaya bir defa ulaşıldığında, diktatörlük aygıtının iktisadi gelişmenin yeni ve daha yüksek bir aşamasının gerekleriyle "sosyal çatışmaya gireceğini" ileri sürmektedir.[101]

Deutscher tarafından geliştirildiği gibi —E. H. Carr'ın yazılarında bir mütabakat bulunabilir— 1920 yılı devrimin dönüm noktasını göstermektedir:[102] İşçi sınıfı tükenmiş, demoralize olmuş, sayısı yarı yarıya azalmış, gevşeme ihtiyacı içerisindedir. Serbest bir seçimde Bolşeviklerin ayağı kaydırılabilir. Bolşevik liderliğinin sağlam iradesi, parti içinde demokrasiyi yerlerde sürüngürme pahasına (işçilerin muhalif kesimleri, eşitlikçiler ve ütopyacı hayalperestleri bastırarak) devrimi kurtarmıştır. Sonuç

anormal bir durumdur: işçi sınıfı desteği olmaksızın yapılan bir işçi devrimi. Bu paradoksun mantıklı açıklaması "tarihsel zorunluluk"tur. Kamusallaştırılmış mülkiyet, sosyal gelişmenin daha yüksek bir aşamasını temsil eder ve bu nedenle işçilere karşı bile savunulması gerekir.

Stalinist savunmalar içermeyen teori, Troçki'nin *Yeni Rota (The New Course)* (1923) ve sonradan *İhanete Uğrayan Devrim (The Revolution Betrayed)* (1937) eserlerinden kaynaklanmaktadır. Bu eserlerde Troçki, bürokrasi geliştiği sırada Rusya'nın bir krizle karşılaştığını ileri sürmektedir: ya üretici güçler bürokrasinin ağır elinden kurtarılacak ya da "Thermidor" denilen devlet veya diğer bir tür kapitalist yönetim şekline geri dönüş yaşanacaktır. Bu noktada Deutscher farklı düşünmektedir. Köylü kitlelerin geri kalmışlığı ve onların sanayileşme için fedakârlık yapmada isteksiz olmaları, Stalinizmin sert tedbirlerini ve demir disiplinini gerekli kılmıştır. Fakat, der Deutscher, 1930'larda ulaşılan ilerlemede Stalinist terörizm ile "ilkel sihir," gerekenden fazla yaşamışlardır ve "Sovyet toplumunun yeni ihtiyaçları"yla çatışmaya başlamaktadırlar. Sanayileşmenin, "kitlelerin demokratik isteklerini uyandırma eğiliminde olduğuna inanmaktadır." Sovyet zenginliğinin olağanüstü gelişimi sınıf ayrıcalıklarını ve ortodoksiyi yumuşatma eğilimindeyken, Stalinizmin demir perdesi ve karmaşık mitolojisi sosyal olarak faydasız hâle gelmektedir. . . Stalinizm, gelişen toplumun üretim güçlerinin şimdiki durumunda savunulamaz."[103]

Rusya tarihinde şimdiye kadar görülmemiş büyüklükte bir siyasi iktidar olarak işçi sınıfının üzerinde önemle duran bu teori, yenilerde yayımlanan eserinde Duetscher tarafından geliştirilmiştir.[104] Stalin sonrası reformların, genellikle bürokrasiyi sağlama alma niyetinde olan "yukarıdan" gelen reformlar olduğunu belirtmektedir. Fakat işçi sınıfı, özellikle (Rusya'nın işgücünün üçte birini istihdam eden) mühendislikteki vasıflı unsurlar, artık uzun zamandır bastırılan eşitlikçi istekler göstermektedirler. Bu eski "ilerici" parçabaşı sistemindeki revizyondan bellidir: Büyük farklılıkların daraltılması, yeni bir emekli maaşı sisteminin getirilmesi ve eğitimdeki bütün harçların kaldırılması.

İşçilerin ülkedeki yönetici güç olduklarını belirten resmi ideoloji tarafından dayatılan bu eşitlikçi istekler, imtiyazını sürdürmeye ve statükoyu korumaya çalışan bürokrasiyle çatışmaya başlayacaktır, der Deutscher. Ve yaklaşan böylesi bir çatışma, rejim için

sorun yaratacaktır. Gizli polisin gücünün azalmasıyla, sistemin gardiyanı olarak sadece ordu kalmaktadır. Fakat ordu, sistemi partinin yararına korumaktan çok, er veya geç kendi hesabına çalışacaktır. "Diğer bir deyişle, liderlikten ve açık bir siyasi amaçtan yoksun kitle hareketlerinin fırtınalı canlanışıyla ortaya çıkan gerilim ve stres, Bonapart tarzı bir diktatörlüğün kurulmasına yol açabilir. Rusya'nın iktidar mevkilerine ve son savaşta ele geçirdiği stratejik kazançlara karşı bir tehdit olarak görülmesi gereken bir duruma askeriyenin kayıtsız kalması bir hayli zor görünmektedir." diye bağlar Deutscher. [105]

Sanayileşmenin (işçilerin, zenginliğin bölüşümünden daha büyük pay alma taleplerine neden olsa bile) *özgürlük* çabalarına yol açıp açmadığı veya zenginliğin artmasının sınıf imtiyazlarını azaltma eğilimde olup olmadığı son derece tartışmalı bir konudur. Rus üretkenliğinin artması ne kadar "olağanüstü" olursa olsun, Sovyetler Birliği'ndeki göreli kıtlık uzun bir zaman daha var olmaya mahkûmdur. Ve en tepedeki sosyal gruplar bir güvenlik önlemi kazansa bile, sınıf imtiyazlarının katılaşması herhangi bir diktatörlük gevşemesine gerçek bir fren olacaktır. Elbette ki Zhukov'un düşmesiyle birlikte askeriye en azından bir süre için partinin kontrolüne tekrar girmiştir. Deutscher, açıkça partinin rolünü küçümsemiştir ve (1953'de yayımlanan) *Rusya'da Sırada Ne Var?* (Russia: What Next?)adlı eserinde Kruşçev'den bir kere bile bahsetmemiştir. Elitler içindeki mücadelelerden o kadar uzaktı. Bu açıklamada önemli olan Deutscher'in analiz planında (gerçekten ister doğru ister yanlış olsun) değişimin asıl kaynağına ait açıkça belirleyici bir anlam vardır. Böylece, tüm sosyal teorinin yüzleşmesi gereken bir soruna odaklanır: sosyal sistemlerdeki değişim kaynakları.

(6) *Neo-Marksist.* Troçki'nin Sovyet politikasının doğasına ilişkin tartışmasını geride bırakan bir grup teorisyen, kamusallaştırılmış mülkiyete rağmen, Rusya'nın artık bir işçi devleti olmak yerine, "bürokratik kolektivizm" denilen yeni tür bir sosyal yapı olduğunu ileri sürmüşlerdir.[106] Bu ayrım, Marksist partilerin ve hiziplerin siyasi yönelimleri için önemli olmuştur. Örneğin Ortodoks Troçkistler, Rusya'nın —"dejenere" bir işçi devleti olmasına rağmen— kamusallaştırılmış mülkiyetten dolayı "tarihsel olarak ilerici" ve bu nedenle kapitalist iktidarla olan mücadelede savunulmaya değer olduğunu iddia etmişlerdir. Yeni bir sömürücü

sınıf toplumunun kurulduğunu iddia eden muhalif Troçkistler, "ne o-ne bu" ve "üçüncü bir kamplaşma" konumu almışlardır. Analitik olarak —yani, tahmin değeri açısından— Rus toplumunun bürokratik kolektivist olduğu görüşü, taraftarlarını ya Moore'inkine benzer bir planı benimsemeye ya da rejimi siyasi bakımdan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni totaliter bir toplum olarak görenlerden farkı olmayan bir şekilde analiz etmeye yol açmaktadır.

(7) *Totaliteryan.* Hannah Arendt'ın[107] siyaset felsefesi metinlerinde en etkili şekilde ifade edilen bu teori; tiranlık, diktatörlük ile otoriteryanizmden farklı ve radikal olarak, yeni bir sosyal formun Almanya'da oluşturulduğunu ve bugün Rusya'da da yaşandığını ileri sürmektedir. Temel olarak totaliteryanizme ilişkin yeni gerçek, lider ve "kitleler" arasındaki aracı veya ikincil kurumların ortadan kalktığı ve yöneticinin yasal ya da siyasi kontrollerle sınırlanmaksızın yönetimi terörle sürdürdüğüdür. Bertram D. Wolfe tarafından Sovyetler Birliği'ne uygulanan şekliyle teori, rejimin doğasında hiçbir temel değişimin mümkün olmadığını ve bu totaliteryanizmin kendine ait içsel bir "ideo-loji" ile demokratik toplumlar karşısında savaşçı duruşundan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini göstermektedir. Belirli siyasi durumları açıklamak için "işe yarar bir araç" olarak totaliteryanizm teorisi, —Karl Wittfogel'in *Oryantal Despotizm*'inden (*Oriental Despotism*) bir alıntıyla Wolfe'un belirttiği gibi— çok geniş kapsamlıdır. Bu yükseklikten siyaset manzarası, tepeleri ve dereleri, dümdüz olarak gözükmektedir. Ve yorgun bir seyyah, somut sorunlara götüren birkaç kılavuz bulabilir. Daha basit ve sezgisel bir düzeyde; teorinin — toplumun atomize, yönetimin anomik ve doğrudan olarak adlandırılan— temel varsayımı sorgulanabilir. Devlet bir *kriz* durumunda bütün sosyal hayatı parçalara ayırabilir ve korkutma yoluyla insanları kendi isteğine uymaya zorlayabilir. Fakat bir toplum sürekli bir krizde yaşayabilir mi? Savaşa veya gevşemeye dönüşmeksizin böylesine katı bir duruşu sürdürebilir mi? Toplumsal hayatın temeli, sadece asgari bir kişisel güvenliği değil, ailelerin çocuklarının eğitim göreceklerine, kariyer yapacaklarına, vs. dair makul beklentilerini gerektirir. Bu bakımdan, herhangi bir kriz durumunda, "normalleşmeye" dönüş eğilimi yaşanmaktadır.

(8) *Kremlinolojik.* Franz Borkenau ve Boris Nicolaevsky tarafından tanımlanan bu spekülasyonlar, çekirdek elitler arasındaki

iktidar mücadelelerine odaklanmakta ve Kremlin içerisinde değişen koalisyonları (kim kimin işini bitiriyor), siyasi olayların tahmini için temel almaktadır. Eleştiriye açık olmakla birlikte, bir defasında, New York *Post*'un Beria *hariç* bütün Bolşevik liderlerin Bolşoy Balesi'nde toplu halde görülmelerinden ortaya çıkan spekülasyonlarla alay etmesinden dersini alması gibi, tehlikeye rağmen alay edenler kibirlilerdir. "Belki de Beria, Bale sevmiyordur" demişti *Post,* küçümser bir şekilde. Belki de sevmiyordu fakat bunu öğrenecek fırsatımız asla olmadı. Çünkü iki gün sonra Beria'nın vatan haini olarak tutuklandığı haberi geldi.

Bugün Kremlinoloji, şu veya bu şekilde Dışişleri Bakanlığı ve birçok gazeteci tarafından uygulanmaktadır; daha çok kişilik ve iktidar grupları üzerinde durmakta ve sosyal sistemler ile bu tür sistemlerin liderleri kısıtlayıp kısıtlayamayacağı konusuna fazla eğilmemektedir. (Bu tartışmanın geniş bir şekli için IV. Kısım'a bakınız.)

TARİHİ TEORİLER

(9) *Slav Enstitüleri.* Önceki kuşaktan Nicholas Berdyaev, Sör Bernard Pares ve John Maynard, bugün ise —bir dereceye kadar— Edward Crankshaw, Ernest Simmons ve (Berlin Özgür Üniversitesi'nden) Werner Philipp tarafından temsil edilen bu ekol, çağdaş Rus hareketinin büyük kısmının geleneksel Slav karakteri ve enstitüleri ile açıklanabileceğini belirtmektedir. Maynard'ın *Rus Köylüsü: Ve Diğer Araştırmalar* (*The Russian Peasant: And Other Studies*) (Londra, 1942) adlı eserinde yer alan önsözde Profesör Ernest Barker, "Bütün değişimlerine karşın Rusya'nın halen genellikle aynı kaldığını sık sık unutuyoruz" diye yazmıştır. Konu, Sör John'un kitabında geliştirilmiştir: "Tüm Rus rejimleri birdenbire ve keyfi olmuştur. . . Eski Rusya, Sibirya sürgünüyle daima katı olmuştur. Yeni rejimin karakteristik özelliği olan planlama, ilk bakışta göründüğü kadar yeni değildir. . . Parti bile —ki bu liderlik misyonu için konulan yanlış bir addır— gerçekten yeni değildir: daha çok eski bir enstitünün yeni bir uygulamasıdır: rahiplik . . ." vs., vs.

Profesör Werner Phillipp'in Kasım 1951'de Berlin Doğu Avrupa Enstitüsü'nün açılışında "Rusya'daki Siyasi Düşüncenin Tarih-

sel Varsayımları" üzerine verdiği konferansta benzer bir tartışma bulunabilir.[108] Bir eleştirmenin Profesör Phillipp'in görüşünü özetlediği gibi: "Şartlar ve gelenekler Rusya'da yüzyıllarca geriye dayanan kesin bir siyasi zihniyet üretmiştir. . . Rusya'nın Batı'ya olan güvensizliği, toplumun bireyden önce gelme kültü ile bilinci, devlet otoritesinin toplum üzerindeki sınırsız gücünün gördüğü itibar ile politik rasyonalite olarak kabul edilen ideal hedeflerin tümünün kökenleri, Sovyet düşüncesi ile yaşantısının Rusya'da on üçüncü yüzyılın başlangıcıyla on altıncı yüzyılın sonu arasında oluşan şartlarına bağlıdır."[109] 'Ebedi Rusya' teması, Crankchaw'un *Kremlin Duvarındaki Çatlaklar (Cracks in the Kremlin Wall)* (New York, 1951) adlı eserinde de öne sürülmüştür.

Sovyet hayatının kökenlerinin Rus geçmişinin derinlerine kadar gitmesi (tartışmanın bazen savunma şekline bürünmesine ve 1930-1940'larda Bernard Pares ile Maurice Hindus gibi isimlerin Rus hareketini bu bakımdan sahiplenmelerine rağmen) elbette ki bu uygulamaları savunmak anlamına gelmez. Fakat karakterolojik teoriler gibi Slavofil teoriler de, Sovyet enstitülerinin — geçmişleri sosyal yapılarca şekillenmiş ve insanların geleneklerine derinden kök salmış olmalarından dolayı— ancak yavaş yavaş değişebileceğini belirtmektedir.

(10) *Jeo-politik.* İkinci Dünya Savaşı sırasında popülarite kazanan (örneğin Yale'den Nicholas Spykman ve William T. R. Fox'un *Süper Güçler-The Super-Powers-* adlı eseri) ve halen taraftar bulan bu ekol; Rus dış politikasının genellikle büyük bir karasal güç olarak kendi konumundan kaynaklanan uzun vadeli stratejik menfaatler tarafından dikte edildiği ve çağdaş siyasi taleplerinin (örneğin Orta Doğu'da) Büyük Rus politikasının tarihi hamlelerini yansıttığı görüşündedir. Ekol genellikle, ideolojiyi minimize etme (Bkz. Walter Bedell Smith'in, Marquis de Custine'in *Günlükler*'ine (*Diaries*) (New York, 1951) yazdığı önsöz) ve Rus politikasını genellikle stratejik güç konumunun bir fonksiyonu olarak görme eğilimindedir. George Kennan'ın (Bkz. Princeton Üniversitesi Konferansları, *Amerikan Dış Politikasının Gerçekleri (Realities of American Foreign Policy)*, Princeton, N. J., 1954) ve Henry Kissinger'ın eski siyasi görüşleri bir bakıma bu düşüncelerle şekillenmiştir.

II. Kto-Kovo—Bolşevizmin İd ve Egosu

Kore'deki mütareke müzakereleri sırasında Nathan Leities'in *Politbüro'nun Hareket Kuralı (The Operational Code of the Politburo)* adlı ince kitabı, Amerikan müzakerecileri tarafından taktik bir kılavuz olarak kullanılmıştır. Leites'in, genellikle *Bolşevizm Araştırması (Study of Bolshevism)* cildinde toplanan araştırmasının sponsorluğunu, ABD Hava Kuvvetlerinin RAND projesi yapmıştır. RAND'in, Leittes'in (bugün Fransız siyaseti ile ilgili araştırmalarda uygulanan) öncü yöntemine güçlü bir destek verdiği gerçeği, eserinin daha ayrıntılı bir incelemesini gerekli kılmaktadır.

Leites, "Bolşevik karakter"ini sosyal tarihte ayrı bir tür olarak tanımlamakla işe başlar. Tarihi karakter tanımlama girişimi yeni değildir. (Bugünlerde üzerinde aşırı bir şekilde durulmakta olan "içgüdüleriyle hareket eden" Protestan imajına sahibiz.) Leites'in eserini benzersiz kılan şey, seçtiği yeni kategoriler ve hepsinden de önemlisi yöntemidir. Hiç davranış gözlemi yoktur. "Protestan ahlakı"nı Luther, Calvin, Baxter ve diğerlerinin yazılarından alan Max Weber gibi; Leites de, Bolşevik partiye kılavuzluk eden benzer normlar çıkarabilmek için, Lenin ile Stalin'in yazılarını gözden geçirmiştir. Bolşevik karakterini; hayatlarını uyuyarak geçiren Oblomov'lara, Rudin'lere, yüksekten atıp tutmasına rağmen asla eyleme geçmeyenlere, kararsız, dengesiz, huysuz öğrencilere karşı bir "tepki" olarak okumaktadır. Boris Pilnyak'ın belirttiği gibi, Bolşevik "Eski Rus tarihimizin eski köylü kökenlerine, onun amaçsızlığına, teleolojik olmayan karakterine. . . Tolstoy'un Karataev'inin felsefesine karşıdır." Rus enteliyansiyasının ahlaki eğitimi, egotizmin ve "kişinin kendini kirletmesinin" yasaklanması üzerinde durmuştur. Bir zamanlar Çehov şöyle demiştir: Eğer bütün Sosyalistler kolerayı kendi amaçları için kullanacaksa, onları küçümserim." Fakat Bolşevikler için kötü yolları kullanmayı reddetmek, sırf bir duygusallık ve aptallık ifadesidir. Bolşevik doktrininde en berbat egoist, ellerini kirletmeyi kesinlikle reddeden kişidir. Partinin insanlık ve "saflık" çabaları, ahlak dışı davranışın kişisel reddine değil partiye bağlılığa dayanmaktadır. Bu tür bir bağlılıkta birey, hem egotizme hem de kişisel kirliliğe bir savunma bulur.

Nihai şeylerden ve kutsal değerlerden söz eden Rus entelijansiyasının aksine Bolşevikler kutsallık konusunda sessizliklerini korumaktadırlar. Duyguları açığa vurmanın erdemine karşı Bol-

şevik, saklamanın erdemine inanmaktadır. Depresif pasiflik, içine kapanıklık, asabi hassasiyet ve yoğun heyecan gibi eski Rus mizacının ya da uzun süreli metafizik hakikat araştırmaları ile cevapsız sorular sorma geleneğinin karşısında yer alan 'tarihsel determinizm', amacın kesinliği, harekete bağlılık, kişisel saldırıdan uzak durma becerisi ile "maskülen" bir davranış sergilemektedir. Uğruna mücadele edecek hiçbir şey olmayan bir yaşama karşı Rusların o meşhur ölümle flörtlerine yol açan endişe ve suçluluk duygusunu uyandıran kontrol edilemez dürtüsel tatminlere karşı —Gorki gençliğinde, tren üzerinlerine gelirken delikanlıların demiryolunda nasıl hareketsiz yattıklarını anlatır— sabit iş hedefleri ve parti durmaktadır. Ölüm yalnızca insanın *yararlılık* yıllarını geride bıraktığı noktadır. Marx'ın damadı Paul Lafargue'ın intiharı üzerine Lenin şöyle yazar: "... eğer insan artık parti için çalışamayacaksa, o zaman hakikatin suratına bakmaya cesaret edip Lafargues gibi ölmelidir."

Leites'in görüşüne göre, etik ve ahlaki mizaç gibi unsurlardan, siyasetin "hareket kuralı" ortaya çıkmaktadır. Bolşevizm için bütün siyaset; *kto-kovo,* harfi harfine "kim-kimi" olarak çevrilebilirse de, en radikal anlamıyla "kim kimi öldürecek" formülünde özetlenmektedir. Siyasi ilişkiler, hükmedenlerle hükmedilenler ve kullananlarla kullanılanlar arasındadır. Tarafsızlara yer yoktur. Eğer siyaset *kto-kovo* ise, o zaman bütün siyasi stratejiler şu temel kuralı izlemektedir: biri sonuna kadar gider, biri provoke olmayı reddeder, biri hazır olduğunda harekete geçer, vs.

Bu kalın hatlarla anlatıldığında kurallar, Machiavelli'nin askeri stratejlerine veya maksimlerine benzeyen siyasi basmakalıplar hâline gelmektedir. Leites'in analizine özellik ve kalite kazandıran, ayrıntının incelikleridir: prosedürel noktaların Bolşevikler tarafından takas için kullanılması; kişisel hakaretlerin kişisel olarak değil siyasi olarak alınması beklentisi (Vişinski'nin B.M. Genel Kurulu'nda Romulo'ya aşağılar bir şekilde "boş bir fıçı" demesi ve sonradan Romulo'nun evindeki bir resepsiyona güller göndermesi); provokasyonların rolü, vs.

Bolşevikler, kendi katı ve hesaplı davranış karakteristiklerini, muhaliflerine de atfetmektedir. "Büyük burjuva" Bolşeviklerin kendilerini gördükleri gibi görülmektedir: ciddi, hesapçı, iktidarı elinde tutan, iktidarın "kurallarına" uyan insan. Siyasi hareketler tesadüfi değildir. Yönetici sınıfa muhalif herhangi bir hareket,

nihayetinde bir tarafın yok olacağı daimi bir savaşa düşmanca bir adım atmak demektir. Diğer taraftan, Bolşeviklerin küçük burjuvaziye —özellikle de liberallere— karşı derin bir nefreti vardır. Onlar duygusal, yanılsamalara kapılan, ideolojilerin vaatleriyle aldatılan, ahlakçı, kısacası *gayriciddi*'dir.

Bolşevik karakteri, elli yıl öncesine göre aynı mıdır? Önemli bakımlardan evet. Leites birtakım sabit kalıpların olduğuna inanmaktadır. 1917'den önce Bolşevizm, küçük bir parti olarak, düşmanca bir devletle karşılaşmıştır. Bugün, kendi görüşüne göre, düşmanca bir dünyayla karşı karşıyadır. Temel duruşu aynı kalmıştır. Devrim öncesinde muhalif siyasi örgütlere karşı davranış, bir defasında kendini küçük kafelerde ve gayet elektrikli geçen toplantı salonlarında göstermiştir. Bugünkü sahne, dünya siyasetinin büyük meclis salonlarıdır: Aynı davranış kendini tekrarlamaktadır. 1900'de *Iskra*'nın yayın kurulunun oluşturulmasına ilişkin Lenin tarafından (rakip Sosyal Demokratlarla "bir arada yaşarken") belirtilen prosedürle ilgili meselelerle —ufak bir konunun "kaçınılmaz olarak" büyüyeceğine ve gizlenmemesi gerektiğine olan inançtan kaynaklanan— aşırı şekilde meşgul olma hâli, 1921'deki parti içi tartışmalar ile 1945'te Yalta'daki, San Francisco'daki ve Dışişleri Bakanları Konferansı'ndaki uluslararası müzakerelerde de tekrarlanmıştır.

Bu analizin siyasi sonucu kaçınılmazdır: Eğer siyaset *kto-kovo* ise, o zaman sürdürülebilir bir hayat tarzı olarak "bir arada yaşamak" imkânsızdır. Leites meseleyi basitçe özetler: "... Batı tabirle, harici gruplarla uzlaşma —karşılıklı yok etme tehdidini hızlı ve sınırsız bir şekilde azaltan bir anlaşma— güçler arası anlık ilişkileri kodlayan anlaşmaların daima düşünülmesine ve genellikle bir sonuca bağlanmasına rağmen akıl almaz bir şeydir."[110] Fakat parti "temel çatışmanın tam olarak farkındadır" ve stratejik anlarda tekrar ileri doğru baskı yapmaktadır. Lenin'in dediği gibi, vaatler yufka hamuru gibi "bozulmak için yapılmışlardır."

Fakat, kitabındaki yenilik orada yattığı için, şimdi Leites'in psikoanalitik anlayışı kullanışına daha yakından bakalım. Leites'in söylediği gibi, Bolşevik karakterinin on dokuzuncu yüzyıl Rus entelijansiyasının aşırı mizacına karşı bir tepkide yattığını söylemek, halen Freud'un yardımı olmaksızın tarih yazmaktır. Lenin ve yoldaşları, Karataev ve Oblomov'un üstesinden gelmek için Rus karakterinin geleneksel kalıplarını tersine çevirme girişiminlerini

mükemmel bir şekilde bilincindeydiler. Fakat Leites, Bolşevik karakterinden *bilinçsiz* ve olağanüstü güçlü isteklere karşı bir "tepki" olarak söz ettiğinde; siyasete, psikoanalizden önce düşüncesi bile imkânsız olan bir şekilde yaklaşmaktadır.

Leites'e göre, Rus karakterini iki temel dürtü açıklamaktadır: ölüm endişesi ve gizli pasif homoseksüel güdüler. Rus entelektüeli, Bolşeviklere korkunç gelen ölümü çekici bulmuştur. (Örneğin, Tolstoy ölüm veya seks düşüncesine katlanamazdı.) Bu büyüye karşı Bolşevik korunma, ölümü, çalışma yoluyla en az düzeye indirmektedir. Ve en önemlisi, benliğin herkesi kucaklayan bir ebedi partide erimesi yoluyla, kişisel bir sınırsız güç ortaya koymaktır. Böylece Leites, "Ölümden dolayı yaşamın boş olduğu yönündeki eski Rus anlayışının yerine ölümün boş, önemsiz ve hayata müdahale edemeyeceği yönündeki Bolşevik anlayışı geçmiştir," diye yazar.[111]

Çalışma kuralı hayati önem taşımaktadır. Tehditkâr duygulara karşı temel bir savunmadır. Lenin'in karısı Krupskaya, Lenin'in sürgündeyken kendini saatlerce satranç oynamaya verdiğini anlatır: "Rusya'ya dönüşünde Vladimir Ilyich 'satranç oynamayı bıraktı. Satranç insanı çok fazla esir alıyor ve iş yapmasını engelliyor". Ve eşi devam eder: "Vladimir İlyiç, ilk gençliğinden beri asıl işini engelleyen her türlü faaliyeti bırakma kabiliyetine sahipti." Sürgünde, pek çok siyasi mülteci sinemaya giderdi. Bu eğlence tarzını küçük gören diğerleri ise, yürüyerek beden eğitimi yapmayı tercih ederlerdi. Grup, sinemacılar ve —şaka yoluyla "anti-Semitistler" olarak adlandırılan— anti-sinemacılar diye ikiye ayrılmıştı, diye anlatan Krupskaya, Lenin'in annesine "Volodya, kararlı bir anti-sinemacı ve ateşli bir yürüyüşçü," diye yazmıştır.[112]

Psikoanaliz iksirinin derinliklerinde yatan gizli homoseksüellik meselesi, Rus entelektüel arzusunun baskılanmış bir sapkınlığı olarak görülmektedir. Dostoyevski'de aşırı heyecanlı ve duygu yüklü karakterlerin nihai duygu ifadesi, birbirlerine sarılmak ve kucaklaşmaktır. Bolşevizme göre, erkeklerin birbirlerini kucakladıklarını hayal etmek iğrenç ve korkunçtur. Lenin bir zamanlar kendisine yakın olan ve şimdi düşmanlarıyla bir tuttuğu kişilerden söz ederken, birbirleriyle "öpüştüklerini" ve "kucaklaştıklarını" belirtmektedir. ("Scheidemann'cılar Kautsky'i öpüp kucaklardı;" "Bernstein taraftarları [Plekhanov]'a terbiyesizce öpücükler gönderiyorlardı.")

Leites'e göre, daha önemli bir ipucu, Lenin'in şiddetli kopuşlarla sonlanan yakın arakadaşlıklarında yatmaktaydı. Bunlar arasında, 1890'larda yakın bir işbirlikçi olan Struve; *Iskra*'dan eski bir arkadaşı Potresev; Lenin'in, Menşeviklere teslim olan ve "çelişik duygularla sevdiği ustası" Plekhanov; Lenin'in 1905'den sonraki yıllarda kendisini bir Alman ajanı olarak ihbar eden, belki de en yakın arkadaşı Alekinski; Lenin'in hakkında, "O bir başka Alekinski olmayacak," dediği ve polis ajanı olduğu ortaya çıkan, Duma'daki Bolşevik parti denetçisi Malinovski.

"Burada tartışılan veriler," der Leites "Bolşeviklerin aslında düşmanları öldürme ve düşmanlar tarafından öldürülme ısrarlarının, erkekleri kucaklamak ve onlar tarafından kucaklanmak konusundaki korku ve suçluluk duygusuyla dolu isteklerini uzaklaştırma çabasından fazla bir şey sağlamayacağı ileri sürülebilir. Bu varsayım, bu araştırmada belirtilen birtakım sapkın Bolşevik eğilimlerle tutarlılık içindedir. Pasif olma korkusu, kontrol edilme ve kullanılma korkusu, bir saldırıya teslim olma korkusu. Birinin sizi öpmesini, onun sizi öldüreceğini ileri sürerek reddetmek, kişinin yansıtma mekanizması yoluyla düşmanın kendisini öldüreceğine olan inancını güçlendirmesidir ki bu da Bolşevikler tarafından muhtemelen çok sık kullanılmaktadır."[113]

Nasıl bir belgeleme üzerine böylesine genelleştirici sonuçlar çıkarılabilir? Psikoanalitik teorileri kabul etsek bile, Bolşevik liderleri —deyim yerindeyse— masaya yatırmadan bu yargılar nasıl haklı çıkarılabilir? Leites'in metodu, Bolşevik liderler tarafından kullanılan hayali fantezileri, karakteristik edebi metaforları ve Bolşeviklerin özdeşleştikleri ya da saldırdıkları kurgusal modelleri incelemektir. Rus edebiyatı ve Rusların bu edebiyata olan yaklaşımları, böylesi bir varsayımı mümkün kılmaktadır. Çok az kültürde kurgusal karakterler böylesine keskin bir şekilde tanımlanmış milli tipler hâline gelmektedir: Dostoyevski'nin galerisi: Karamazov'lar, Raskolnikov, Mişkin, Verkovenski; Turgenyev'in Rudin'i, Gogol'ün Çiçikov'u, Gonçarov'un Oblomov'u, Çehov'un çok çeşitli karakterleri.* Bunlar psikolojik maskeler olarak Ruslar tarafından

* Milli karakterimizden izler taşıyan Hemmingway'in karakterini, Fitzgerald'ın gençlerini, Horatio Alger'in teorilerini, Huck Finn'i, Amerikan tipleri olarak kovboy ve gangsteri daha kolaylıkla, daha çabuk ve tamamen kabul ederiz.

kabul edilen veya reddedilen modellerdir. Leites'in belirttiği gibi, Bolşevikler konuşmalarında ve söylevlerinde çok sık bir şekilde ve önemle bu tiplerden söz ederler (örneğin, Oblomov'dan partinin uzak durması gereken bir tembellik hastalığı olarak söz etmeleri gibi).

Leites bu edebi kaynaklardan yola çıkarak, belirli imgelerin gizli anlamlarını aydınlatmak için Freud'un teorisini kullanmaktadır. Örneğin iktidarsızlık korkusu, yenilgiye uğrama korkusu (Stalin'in 1931'de Sovyet endüstrisinin yöneticilerine yaptığı ünlü konuşmasında yenilgi veya yenilgiye uğrama imajı, paragraflardan birinde tam on bir kere geçmektedir), partinin "içini boşaltmak" hakkındaki şakalar, birinin kuyruğu olma korkusu, vs. Leites, teorilerine başlıca kanıt olarak sıraladığı bol miktarda imaja güvenmektedir. Sonuç, tuhaf ve ilginç bir alıntı çeşitliliğidir: değişik konularda kabaca üç bin alıntı yapılmaktadır. Bu analiz metodu, bütün fikirlerin daha ilkel bir şeyin *esası* olarak göründüğü ("indirgemecilik" olarak adlandırılan) bir suçlama uyandırmaktadır. Böylece, Leites'in "kitlelerin doğallıkları"na saldırısı fevri ve çılgın tatmin arzularına karşı bir savunma olarak görülürken, solipsizme öfkeli saldırısı da yok etmeyle ilgili panik duygusu olarak görülmektedir. Bir fikrin arkasındaki ilkel dürtünün, fikrin kendisinden ne anlamda daha "gerçek" olduğu sorulabilir? Bu, psikoanalitik düşüncede sıklıkla karşılaşılan bir zorluktur. Bir fikrin *arkasındaki* psikolojik dürtünün, o fikrin hakikatinin sınanması olmadığı açıktır. Hakikatin sınanması, fikrin ortaya çıkmasından *sonra* gelir. *Fikirlerden çok, fikirlerin kabul edilip kullanılma yollarıyla ilgilendiğimiz için,* bu saklı kaynakları hafife almamak gerektiğini öğrendik. Leites'in ileri sürdüğü şey —benimsenen bütün komünist görüşler gibi— inatçılıkla, abartıyla ve şiddetle benimsenen ve bütün rasyonel testleri reddeden herhangi bir görüşün, güçlü bilinçsiz isteklere karşı bir savunma veya o fikre karşı olan şeylerden korku olarak görülmesine yol açmaktadır. Maskülen olduğu söylenen askerlik gibi bir meslekte kariyer yapmak bir adama "gizli homoseksüel" yaftası yapıştırmaz, fakat o kişi sebepsiz yere sürekli olarak aşırı bir şekilde askeri duruşundan söz ederse o zaman "sağduyu" onun daha az erkek gibi görünmekten korktuğundan şüphe etmemize izin verir.

Kişilik araştırmalarında psikoanalitik metodun geçerli olduğunu varsaysak bile, siyaset analizine elverişli bir şekilde uygula-

nıp uygulanamayacağını sorgulayabiliriz.

Erich Fromm, *Özgürlükten Kaçış*'da (*Escape from Freedom*) (New York, 1941); Alman orta sınıfı için tipik olan sado-mazoşist karakterin, Nazi partisinde kendine bir çıkış yolu bulduğunu belirtmektedir. T. W. Adorno ve *Otoriteryan Kişilik*'in (*The Authoritarian Personality*) (New York, 1950) ortak yazarları, otoriter değerler peşinde koşan katı ve ısrarcı kişilere işaret etmişlerdir. Harold Lasswell eski *Psikopatoloji ve Siyaset*'te (*Psychopathology and Politics*) (Chicago, 1930), siyasi arenanın kişisel ihtiyaçların yer değişimi olarak nasıl kullanıldığını göstermeye çalışmıştır. (Örneğin cinsellik mücadelelerinde kendilerini suçlu hisseden ergenler, kardeşliğe önem veren siyasi hareketlerin genelleştirilmiş "aşk" söyleminde bir yücelik bulmaktadırlar.) Bu araştırmalarda modern sosyal bilimin özelliği olan sosyal yapı temel alınmıştır ve kişilik bileşenleri tepkiler olarak görülmektedir.[114]

Ancak Leites'in görüşü, bunun ötesine geçmektedir. Aslında, *karakter, siyaseti belirler* demektedir. Bolşevizmin ana kaynağı eylem olduğu için, hareket, karakterini diğerleri üzerine dayatarak bütün siyaseti ve sonuçta siyasi yapının kendisini dönüştürmektedir. (Farkı anlamak için, eylem amaçlı Bolşevik tarzı örgütlenme ile menfaat grubu partilerini karşılaştırınız.) Bolşevizm bu anlamda, tarihte tam bir irade gösteren başarılı birkaç hareketten biri olarak düşünülebilir. Bu bakımdan onun tek rakibi, bazı dini sistemlerdir. Modern hayatta fikirler (hakikatin soyut, felsefi kavrayışları) ideolojilere (bir inancı hakikat yapmanın aktif mücadelelerine) dönüştürüldükleri için, —Leites'in tarzında olduğu gibi— sosyal gerçekliği yansıtan bir analiz yapmak mümkündür. Aslında ideolojilerin —fikirleri, davranışı ve karakteri birleştirme çabaları— olduklarından sıkı bir bağlılık gerektirirler. Komünist (veya Faşist ya da kibbutznik veya yüzde 100 Amerikalı) sadece bazı şeylere inanmak durumunda değil; harekete geçmek, bir şey *olmak* ve hareketle karakterini sabitlemek zorundadır. İdeoloji "ciddi" olunduğunda "yaşanır." Böylece ideolojinin baştan bir karakter varsayımı yaptığı söylenebilir.

Fakat karakteri temel olarak ne belirler? Robert Owen'ın *Yeni Toplum Görüşü (New View of Society)* ve Edward Bellamy'nin *Geriye Bakmak*'ı (*Looking Backward*) tarafından verilen liberal ve ütopyacı cevap, çevrenin karakteri beslediğidir: örneğin, kapitalizmin açgözlü doğası rekabetçi karakteri şekillendirmiştir (Owen,

liberal inancın klasik bir anlatımında "İnsan karakterinde suçu yaratmak için bu şartları ortadan kaldırın, suç yaratılmış olmayacaktır," der. Bolluğun hüküm sürdüğü ütopyacı toplumda farklı bir karakter ortaya çıkacaktır).

Bolşevik karakterini ne belirler? Leites bu soruya yanıt vermeye yetersiz kalmaktadır. Çünkü muhtemelen kitabının amacı başka bir şeydi: komünizm etkisini yok etmenin pratik bir yolunu geliştirmek için Bolşevik hareket tarzını tanımlamakla meşguldü. Kendi çizdiği bu hareket tarzı portresinin doğru olup olmamasının, Bolşevik hareketlerin kaynağından bağımsız olduğunu ileri sürmektedir. Hareket tarzının geçerliliğinin içsel tutarlılığa, aynı veriyi kullanan diğer analistlerin teyitlerine ve nihayetinde öngörülerde bulunmaya yaramasına bağlı olmasından dolayı resmi olarak doğrudur. Fakat entelektüel olarak bu hareket tarzının kaynakları önemlidir. Çünkü sadece bu kaynakların izini sürerek tam bir sosyal analiz modeline ulaşabiliriz.

Bolşevik karakterine ilişkin geleneksel cevap, Devrim'den önceki günlerde yeraltı çalışmalarının şartlarının, Bolşevik elitini ve onun hareket tarzını ve disiplinini şekillendiren komplocu doğasıdır. Fakat aynı alanda faaliyet gösteren Marksist ve Sosyal Devrimci başka partiler de vardı. 1903'de parti üyeliği vesilesiyle Lenin ve Martov arasındaki ideolojik tartışma, "parti çalışması" oluşturulmasından öncedir: Martov bir Sosyal Demokrat'ın genel olarak partinin programına ilgi duyan biri olması gerektiğini belirtirken, Lenin sadece profesyonel bir devrimcinin, sadece bir suikastçının parti üyesi olabileceğini belirtmiştir.

Bana öyle geliyor ki Leites, Bolşevik davranış kalıplarının yoğun bilinçdışı dürtüler tarafından şekillendirilen tam bir iradenin ürünü olduğunu iddia etmeye mecbur kalmıştır. Dahası, psikoanalitik yaklaşımla tutarlı olmak zorunda kaldığından, *partiyi şekillendiren şeyin parti örgütlenmesi veya Lenin'i şekillendiren çevreden çok, "esas baba" olan Lenin'in karakteri* (takipçileri kendilerini Leninist olarak adlandırıyorlardı) ve diğer Bolşevikler olduğunu ileri sürmek durumundaydı. Ve partinin siyasetini değiştiren, Nisan ve Temmuz 1917'deki önemli kararlarda olduğu gibi, sırf Lenin'in iradesiydi. Bolşevik partisi tarihteki herhangi bir diğer partiden daha fazla irade göstermiştir. Pederşahi eserleri sadece kanonik değil, "çekirdek kadro" parti üyelerinin oluşumunun "ders notları"dır. Farklı yönelimlerden bireyler partiye katılabilir, fakat hepsi

bir kalıpta damgalanmak zorundadır, yoksa partiden atılırlar. "Narodnikler birbirlerini daha çok tutar . . . ve içlerindeki çok sayıda gruplaşma bölünmelere neden olmaz . . . [yine de] Narodnikler siyasi olarak iktidarsızdır . . . herhangi bir siyasi kitle hareketini gerçekleştirme becerisine sahip değildirler . . . [halbuki] sayısız bölünmelere uğrayan dogmatik 'Marksistler' . . . başarılı bir şekilde aktiftir."

Komünist partileri karakterize eden (iktidar ele geçirildikten sonra kan temizliği olan) bölünmeler ve partiden ihraçlar, kadro ve kişilik seçimi süreci olarak farklı sosyolojik bir açıdan görülebilir: bu, hakiki Bolşevik kalıba dökülmüş ve öyle kalan Bolşeviktir.

Tartışmayı şematik olarak özetleyecek olursak: Bolşevik karakteri eski Rus enteliyansiyasının karakter yapısının bileşenlerine karşı bilinçli veya bilinçsiz bir tepkidir.* Bu en karakteristik olarak bizzat Lenin'de ve onun duygusal ve entelektüel mizacında görülmektedir. Parti, Lenin'in kalıbında damgalanmıştır.

Leites'in araştırmasıyla tarih ve siyaset teorileri döngüsünü tamamlamış bulunuyoruz. Bu tarihsel değişimi "büyük adamlar"a ve onların kişiliklerinin gücüne atfeden yüz yıl önceki bir tarzdı. Sonradan, tarihi, bir şekilde fakat hiçbir zaman tam olarak anlaşılamayan bir yolla bireysel aktörler aracılığıyla kendilerini somut olaylara dönüştüren soyut sosyal güçler —nüfus baskısı, yeni pazarlar arama, vs.— açısından yorumlamaya başladık. Bu determinist teorilerin göze batan yetersizlikleri, Freudiyen etki sayesinde psikolojik ve karakterolojik açıklamalara yol açmıştır. Eski-Marksistler bile bundan muaf değildirler. İktisadi güçler üzerinde bugün moda olan "siyasetin üstünlüğü" teorisi, araya sokulan psikolojik bir "iktidar" teorisi değil midir? Bugün Rusya'daki durumu açıklama çabalarının birçoğu "iktidar" formülünde ifade bulmaktadır. Fakat aslında "iktidar" formülü çok az şey ifade eder. Farklı taktikler, farklı sosyal gruplar, iktidarın kullanılacağı farklı hedefler hakkında hiçbir şey söylemez. Psikolojik bir siyaset teorisi kullanılacaksa, iktidar dürtüsü ile ideolojiyi harmanlayan ka-

---

* Leites otuzlarda Moskova Duruşmaları'nı açıklamak için görüşünü sonradan *Tasfiye Ritüeli* (Glencoe, Ill., 1954) kitabında geliştirmiştir. Görüşü, kısaca, eski Bolşeviklerin psikolojik olarak kendi mantıklarının çarkına kapılarak kaybettiklerini tevekkülle itiraf ettikleri yönündedir.

raktere verdiği önemle Leites'in görüşü bütün kısıtlılıklarına ve belirsizliklerine rağmen siyaset bilimcisinin kaçak psikolojisinden daha incelikli ve daha yaratıcıdır.

Ancak geriye metot hakkında sorulacak iki soru kalmaktadır: karakterin süreklilikleri nasıl oluşturulmaktadır ve bir elit grubu kendi karakterini ülkeye ne tür zorluklarla dayatmaktadır?

Leites'in modelinde gördüğümüz gibi, entelijansiya karakterinde başlangıçtaki değişimin —Bolşeviklerin ortaya çıkmasının— anlamı bir tepki oluşumuydu ve bunun siyasi sürecini "esas baba" karakteri belirlemişti. Bu, Lenin için geçerli olsa bile, Stalin'e ve onun varislerine nasıl uygulanabilir? Ernest Jones, *Hamlet* araştırmasında babasını reddeden ve babasının temel karakterini üstlenerek içselleştiren, süreç içerisinde onun özelliklerini genellikle karikatürize eden iki tür evlat olmadığına işaret etmektedir.[115] Bu bakış açısına göre Stalin, babanın özelliklerini alan oğuldur. Fakat hatlar daha kabadır. Lenin'in zamanında ileride tekel olacak partiydi, Stalin yönetimi altında ise parti içinde bir grup ve nihayetinde bütün aklın kendisinde toplandığı bir tek lider oldu. Düşmana saklanan araçlar, özellikle hile ve terör, partinin temsil ettiğini iddia ettiği kitlelere ve sonradan parti içindeki rakiplere karşı kullanılmıştır. Lenin kişisel karizmaya karşıydı ve kişisel prestijin önemsizliği konusunda ısrarcıydı. Stalinizm ufak hakaretlere mutlaka siyasi bir yorum kattıktan sonra yoğun bir şekilde karşılık verdi. Lenin övgüye karşıydı. Stalin rejimi, tarihteki en büyük kendini övme meraklısıydı. Lenin parti içinde skandallar yaratılmasına karşıydı. Stalin parti kadrolarını en fantastik suçlamalarla tasfiye etti.

Bolşevik davranışındaki bu değişimler, Leites'in Bolşevik karakterinin nihai kaynakları olarak varsaydığı *bilinçsiz isteklerdeki ve korkulardaki değişimleri yansıtmak zorunda değildir*. Psikolojik *savunma* kalıpları değişebilir. Aslında eski savunmalar yetersiz hâle geldikçe sıklıkla değişmelidir. Fakat geniş siyasi bir planda bu tür değişimler olduğunda son derece önemli hâle gelirler ve savunma mekanizmalarında neden değişimler olduğu, neden özellikle bu değişmlerin olduğunu ve daha ne türlü değişimlerin olabileceğini sormak zorunda kalırız. Burada Leites'in pek fazla yardımı dokunmaz. Onun teorisi oluşum sürecinde Bolşevizm dinamikleri ile ilgilenmektedir. Fakat Bolşevizm bir defa doğduğunda model onun ortaya koyduğu şekliyle statiktir. Örneğin,

Kruşçev ve beraberindekilerin başlangıçta Stalin aleyhine dönüşünü ele alalım. Bunun baskıcı, neredeyse paranoid Stalin'e bir tepki olduğu söylenebilir veya daha "rasyonel" açıklamalar da olabilir: kitle desteğini kazanma ihtiyacı, vs. Dahası, Kruşev'in karakterinin görünen "açıklığını" ve dikkat çekici kabalığını nasıl açıklarız? Modelin kendisinde değişim imkânına ve doğasına dair hiçbir ipucuna sahip değiliz.

Modelin statik niteliği kısmen metodolojisinden kaynaklanmaktadır. Bolşevik karakterinin temel hatları ampirik eylem dünyasından değil, Bolşevik doktrinin soyut kanonlarından alınmıştır. Doktrin bizzat belli olduğu için, bu büyük bir kusur sayılmaz. Teorinin en büyük kusuru —ve paradoksal olarak, gücü— statik doktrinden "karakter" olarak tanımlanan statik bir güç varsayımına ulaşmasında ve oradan da tüm insan eylemini bir kirpiye sıkıştırmasındadır.* Fakat sosyal eylemde karakter veya irade kendini olaylara ne kadar sıklıkla dayatabilir? İnsanlar genellikle sosyal sistemlerde yaşarlar ve birbirlerine karmaşık yollardan "zincirlenmişlerdir." Hepimiz, şüphesiz, "karakterimizi" dünyaya kabul ettirmek isteriz. Fakat pratikte *imkânlarla* uyum sağlamak için taleplerimizi gözden geçirmek zorunda olduğumuzu anlarız. Böylece Leites'in "karakter" kavramına yanlış bir otonomi yüklediği ve bu kavramı imkânlar dâhilinde fevkalade bir değişim fenomeni olan siyasete uygularken konunun doğasını çarpıttığı ileri sürülebilir.

III. Harvard Sisteminin İşleme Şekli

Şimdi sosyolojik yaklaşıma dönecek olursak, Raymond A. Bauer, Alex Inkeles ve Clyde Kluckhohn adlı Harvard'lı üç sosyal bilimcinin *Sovyet Sisteminin İşleme Şekli* araştırması çağdaş sosyolojinin ortaya koyduğu en iyi araştırmadır ve sırf bu nedenle dikkate değerdir. Kitap beş yıllık araştırmayı finanse etmekle görevlendirilen A.B.D. Hava Kuvvetleri için hazırlanan *Sovyet Sosyal Sisteminin Stratejik Psikolojik Dayanıklılıkları ve Kırılganlıkları* adlı bir ra-

* George Ivask'ın dediği gibi, bütün insanlar tilkiler ve kirpiler diye ayrılabilselerdi, Saltykov-Schedrin'in hicvini takiben pantolonlu oğlanlar ve pantolonsuz oğlanlar olarak da ayrılabilirdi. Lenin pantolonluysa, Kruşçev pantolonsuz mudur?

porun gözden geçirilmiş şeklidir. Çalışma bir bakıma sponsorlukla yapılan bu türden araştırmaların risklerini göstermektedir. Çünkü yazarlar kendilerini, Hava Kuvvetleri sponsorlarının kendi murakıplarına gösterecekleri "popüler" bir kitap yazma baskısı altında bulmaktadırlar. Sonuç mutlu bir bileşim değildir: "tezler" sıkıştırılmış ve kısmi bir belgelemeyle sunulmuştur. Kitap başarılı olmayan bir konuşma dili üslubuyla yazılmıştır. İlticacılarla yapılan sistematik görüşmelere dayalı proje, ayrıntılı kişilik testleri dâhil olmak üzere genişletilmiş 329 hayat hikâyesini, 435 ek görüşmeyi, özel konularda yaklaşık 10.000 anketi, 2.700 genel anketi ve Amerikalı bir karşılaştırma grubuna kontrol amaçlı uygulanan 100 röportajla psikolojik testi veri olarak almıştır. Toplamda 33.000 sayfalık veri derlenmiştir. Bunlarla birlikte, elliden fazla yayımlanmamış uzmanlık araştırması ve yazarların kitabı hazırlarken kullandıkları yayımlanmış otuz beş makale malzeme kaynaklarının ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.

İktisadi ve siyasi meseleler proje kapsamında düşünülmemiştir. Anahtar kavram "sosyal sistem" kavramıdır ki bu da Harvard katkısının kalbidir. Bir "sosyal sistem," toplumların veya alt grupların belirli hedeflere ulaşmak için kendi faaliyetlerini düzenledikleri belirgin yollardır. Sonuçta ortaya çıkan kurumlar veya davranış kalıpları muhtemelen anlamlı bir şekilde bağlantılı olduğu için bir alandaki değişimlere diğer alanlardaki düzenli ve belirli değişimler eşlik etmek durumundadır. (Bundan dolayı iktisadi sistemin temel belirleyicilerinden biri olan sermaye birikim oranındaki bir değişim, tüketim oranındaki değişimlere vs. neden olmaktadır.) Sosyal sistemde fabrikadaki otorite yapısının yeniden düzenlenmesi muhtemelen okul sistemi, aile vs. ilgili düzenlemelerde de değişimlere neden olacaktır. Örneğin, Stalin 1931'de fabrikalara tek adam kuralını ve sıkı işçi disiplinini getirdiğinde, "yenilikçi" okuldan saygısız bir öğrenciyle karşılaşan bir müdür "Bu nasıl bir holigandır?" diye sorabilir ve öğrencilerin itaat etmeyi öğrenmeleri için eğitim metotlarının değişmesinde ısrar edebilir. Fakat parçalanmış ailelerden gelen "yabani" çocuklarla karşılaşan eğitim komiserleri, ailenin güçlendirilmesini ve boşanmanın zorlaştırılmasını talep etmeye zorlanabilirler. Ve böylece, birbirine bağlı bir şekilde, eski, geleneksel otorite tarzlarının yeniden ortaya çıktığını görürüz.[116] Yine de böylesi bir sosyal değişim kendine zarar verici olabilir çünkü fabrikadaki baskı

yaygın hâle geldikçe bireyler korunma ihtiyacı duyacaklar ve yakın aile bağlarına sığınacaklardır. Ve böylece, bir süre sonra, rejim aşırı ailecilikten şikâyet etmeye başlayacaktır. Bu örnek sosyal bir süreci aşırı basitleştirmektedir fakat haksız değildir.

Bununla birlikte, Harvard grubu değişimi toplumun geleneksel kurumlarına —aile, siyasi sistem, eğitim, endüstri— yerleştirmeye değil, yönetilenlerin hayatlarını düzenleyen tipik uyumsal davranış kalıplarına odaklanmaktadır. Bu "merkezi kalıplar," belli bir ideolojiye uyma ihtiyacı, bağımsız iktidar kaynaklarına izin vermeyi reddetme, bütün planlamanın ve kontrolün merkezileştirilmesi, kaynakların belirli hedeflere aşırı bir şekilde tahsis edilmesi, terör ve emeğin zorla kullanılması, hedeflere ulaşmanın bir yöntemi olarak "hücum," planı gerçekleştirecek kaçamaklara gösterilen tolerans (örneğin, *blat*, gayri resmi anlaşma ağı) ve benzerleridir. Harvard grubu bu "faal özellikler" temelinde genel olarak *sistem*'in güçlü ve zayıf taraflarını belirlemeye çalışmaktadır. Yani, zayıf taraflar: görev silsilesinde düzenli süreçler yoktur, ağır sanayideki iktisadi büyüme tüketim sanayilerindekine göre orantısızdır, sürekli tasfiyeler ve güvensizlikler olmaktadır. Güçlü taraflar: direncin parçalanması, Rusların dış dünyanın gerçeklerini görmezden gelmeleri, yönetim gruplarının sisteme olan derin bağlılıkları.

Harvard grubunun seçimleri belirleyen bir düzenleme ilkesinden yoksun olmasından dolayı, bu yaklaşımın bir sorunu aslında "faal özelliklerin" hangilerinin merkezi, hangilerinin merkezi olmadıklarının bilinmemesidir. Örneğin, "zorunlu emek," sistemin ayrılmaz bir parçası mıdır, yoksa elden çıkarılan ve atılabilecek rastlantısal bir unsur mudur? Eğer sonuncusuysa, bu yargıya nasıl varılmıştır? Terörün kendine zarar veren bir hâle geldiği veya ekonomik olmadığı veya kınandığı gerçeği temelinde mi? Yoksa, başka nedenlerden mi? Dahası, başlıca sosyal gruplar arasında bağlılığın ve yabancılaşmanın derecesini ölçmek için "Sovyet liderliğinin çeşitli kesimlerinden olası tepkileri" öngörmek istenirse, "merkezi kalıplar" bu tür kesimlerin farklı menfaatlerinden ve onların diğer menfaat grupları karşısındaki iktidarlarından daha az önemli olabilir. Mesele bir analiz tarzında ne aradığımızdır?

Bir analiz tarzı, birbiriyle ilişkili özelliklerin bir grupta toplandığı belirli kategorilerin bir fonksiyonudur. Siyasi teoride, Aristo'nun yaptığı gibi, rejimler, monarşiler, oligarşiler veya demok-

rasiler olarak; veya, Max Weber'in yaptığı gibi, geleneksel, rasyonel ve karizmatik olarak sınıflandırılabilir. Seçilen hedef, perspektifi belirler. Tehlike, kategorileri teorik yapılar olarak değil, gerçeklikler olarak düşünme eğilimidir. Bu hata basit tarzda bir sosyal sistem kavramını ilk olarak kullanan Marksist düşünce için şaşırtıcı bir şekilde geçerlidir. Kapitalizmin basit Marksist modelinde sınıflar üretim araçlarıyla olan ilişkilerine göre oluşturulduğu için, basit düşünen Komüniste göre Rusya'da "insanlar" fabrikalara sahip olduklarından dolayı sömürü olamaz ve bu nedenle orada sömüren sınıflar bulunmamaktadır. Bu nedenle, Rusya'nın bir "işçi devleti," "dejenere bir işçi devleti" veya başka bir şey olduğuna dair şiddetli tartışmalar yapılmaktadır.

Fakat bütün bu tuzaklarla birlikte, bir sistemin esas tabiatını tanımlama çabalarından elde edilecek kazanç, rastlantısal faktörlerin (modern jargonda, bağımsız değişkenler), sistemin tüm diğer parçalarını etkileyen değişimlerin belirlenmesidir. (Örneğin, Marx'a göre kapitalizmin esas tabiatı birikim ve yeniden yatırım baskısıdır. Birbirini takip eden üretim ve tüketim farklarından dolayı, aşırı üretimden dolayı ve muhtemelen yüksek sermaye ve düşük emek girdilerinin bir fonksiyonu olan kârların azalan oranından dolayı krizler kaçınılmaz olarak görülmektedir.)

Ancak Harvard grubu sosyal sistemin itici güçlerini anladığı gibi belirlemeye çalışmaktan kaçınmaktadır. Birbirine kenetlenen bir sistemde her biri bir diğerine bağlı olduğu için bu faal özelliklere bir önem sırası atfetmek imkânsız değilse de zordur," demektedirler.[117] Bu tür birbirine kenetlenmelerin sıkılığının (örneğin, sistemin özellikleri olarak "hücum" ve "zorunlu emek" arasındaki bağ nedir?) ve hattâ "farklı faal" özelliklerin çakışmalarının sorgulanabileceği gerçeğinden ayrı olarak, *en önemli faktörün ortaya çıkarılması o kadar zor mudur?* Sovyet sisteminin temel olarak siyasi iktidarın merkezileştirilmiş kontrolü tarafından belirlendiği, çok az kurumsal kontrolle bir *komuta* sistemi olduğu ve sistemin bütün diğer yönlerinin —bağımsız iktidara izin vermeyi reddetme, kaynaklara aşırı bağlılık, vs.— bu gerçekten çıktığı çok açık değil midir?

Fakat bu bir kere kabul edildiğinde büyük bir belirsizlik unsurunun da kabul edilmesi gerekir. Bu tür bir komuta sisteminde birkaç adamın kararları —ve Stalin söz konusu olduğunda tek adamın— sistemin tabiatını değiştirmekte belirleyicidir. Eğer

Stalin değil de, Bukharin kazanmış olsaydı, Rusya farklı bir toplum olmaz mıydı? Veyahut Kruşçev değil de, Molotov iktidara gelmiş olsaydı, bugün Rusya'nın profili biraz daha farklı olmaz mıydı? Bu nedenle Sovyet toplumunun gelişimi, Sovyet siyasal gelişmelerinin tabiatına bağlıdır.

Eğer bu doğruysa, o zaman Sovyetler Birliği'ni anlamaya çalışırken, sonsuz bir şekilde şaşırtıcı ve genellikle çileden çıkaran, akşam yemeğinde küçük protokol planının okült oyunu veya Yüce Sovyet'te kimin konuşma yapacağını ve kimin "ilk" olacağını tahmin etmek için hangi sıranın takip edileceğini belirten Kremlinolojiye geri dönmüş oluyoruz.

Asıl gerçek, itici bir güç duygusundan yoksun olan Harvard sisteminin, değişimin kaynaklarının sistem içindeki yerini belirleyemeyeceğidir. Sosyal hareketin "sınırlarını" bilmek önemli olmakla birlikte (örneğin, yeni teşvikler getirmeden inatçı köylüler ne kadar zorlanabilir veya hangi grup bağımsız bir hareket için en büyük potansiyele sahiptir), *siyaset*'te yönetici bir sınıfı kimin oluşturduğunun, bu grubun nasıl karar aldığının, alt grupların taleplerinin nasıl değerlendirildiğinin, vs. bilinmesi gerekir. Kurumsal ve davranışsal kalıpların otonom olmadığı Rusya gibi bir toplumda, siyaset bağlamında tanımlanmadıkça bir "sosyal sistem"in hiçbir anlamı yoktur.

IV. Kim Yer Kim Bakar

Kremlinoloji'nin temel varsayımı, Rus *verkhuska*'sındaki her hareketin protokol, prestij ve iktidar mücadelesi damgası taşıyor olmasıdır. Böylece bir tek merkezin 300.000 işletmenin faaliyetini yönetmesinin giderek imkânsız hâle gelmesinden dolayı, Rus ekonomisinin özerk yönetime geçme ihtiyacının belirginliği, bu tür bir değişimle kimin gücünün azalacağı kimin gücünün artacağı sorunu hâline de gelmektedir. Bu nedenle, son tahlilde değil, derhal bütün rasyonel teknik kriterler siyasi kriterlere boyun eğmektedir. Ve böylece, Rus politikasındaki herhangi bir hamleyi analiz ederken, bu tür iktidar mücadelelerinin döndüğü Bizans entrikalarına adım atmak zorundayız.

Asıl mesele, ilk olarak, mücadele hâlindeki iktidar gruplarının tanımında ve ikinci olarak bireylerin gruplaşmalarının, özellikle

alt gruplaşmaların belirlenmesinde yatmaktadır. Bir yaklaşım iktidar gruplarını "fonksiyonel" bakımdan tanımlamakta — örneğin, parti, ordu, gizli polis, devlet bürokrasisi vs.— ve bu grupların sözcülerini bulundukları konumlara göre yerleştirmektedir. Böylece Kremlinoloji'nin önde gelen uygulayıcılarından Franz Borkenau, 6 Mayıs 1957 tarihli *Yeni Lider*'de (*New Leader*) şöyle yazmaktadır: "Stalin'in ölümünden beri Parti diktatörlüğünün temsilcisi olarak Kruşçev'le, idarecilerin bağımsızlık taleplerinin sözcüsü olan eski Başkan Georgi Malenkov arasında aleni bir mücadele şiddetle yaşanmıştır. Son dört yıl boyunca idareciler ekonomide daha fazla özerk yönetim için giderek artan bir şekilde etkin taleplerde bulunmaktadırlar. Bu nedenle, Kruşçev ve müttefiki Lazar Kaganovich, idari sınıfın altını oymak için bu entrikayı dolambaçlı bir plan olarak kurmuştur." Sonraki bir makalede (3 Haziran) Kaganovich'in, Kruşçev'in tarafında değil, kenarda durduğu görülmüştür.

Genel türdeki bu ifadenin pek çok zorlukları bulunmaktadır. "İdareciler" gibi bir kelime temel bir belirsizlik içermektedir. İdareciler bölgedeki fabrikaları yöneten adamlar mıdır? Moskova'daki iktisadi bakanlıkların başındaki adamlar mıdır? Yoksa Gosplan'daki planlamacılar mıdır? Eğer idareciler üç kategoriyi birden içeriyorsa, bunlar arasında menfaat benzerlikleri var mıdır? (Kendi faaliyetleri üzerinde daha fazla kontrol kurmaya çalışan bir fabrika ile Moskova'daki bir bakanlık arasında kayda değer bir sürtüşme elbette ki beklenebilir.) Yoksa, bu üçünden hangisi gerçek "idareciler"dir?

İkinci bir zorluk, blokların birbirleriyle mekanik olarak karşılaşmasından kaynaklanmaktadır. Fonksiyonel gruplar arasında sıklıkla menfaat çatışmaları olduğu doğru olmakla birlikte, küçük klikler ve zümreler tarafından yürütülen siyasi iktidar mücadelesinin esas tabiatı iktidar figürünün *bütün* grupların içinde müttefiklere sahip olmasını gerektirir. Böylece mücadele sadece "idareciler" ile "parti" arasında veya "ordu" ile "parti" arasında olmayabilir, bu gruplaşmaların dışına da çıkabilir. Örneğin, ordu bölünmez bir menfaat grubu mudur? (Hangi menfaatlerde birleşmiştir?) Yoksa Zhukov X'in, Koniev Y'nin, Vasilievski Z'nin yanında mıdır? Diğer yerlerdeki ordular hakkındaki bilgilerimizden, bu tür iç mücadelelerin ve farklı dış ittifakların olduğunu —örneğin A.B.D. ordusunda MacArthur'a karşı olan Marshall-Eisenhower

grubu— söyleyebiliriz. O zaman sorun, ordunun üzerinde birleştiği bu meselelerle, en üst kademedeki subayların ayrıldığı meseleleri belirlemektir. Ve bunu yaparken klikleri ve zümreleri birbirine neyin bağladığını belirleme sorunuyla karşılaşırız: okul arkadaşlığı, terfi imkânı sağlayan kişiye bağlılık, kuşak farkları, genel savaş zamanı veya hizmet deneyimleri vs., vs.

Önemli politika meselelerinde —tüketici mallarına karşı ağır sanayi, Batı'ya karşı sert veya yumuşak tavır, bağımlı ülkelere karşı sert veya yumuşak tavır— bu konulara karşı tutarlı bir tavır dikte eden bütüncül bir ideoloji olmadığından, ideolojinin gruplaşmaları belirlediği söylenemez. Malenkov, Batı'ya karşı sert tavır almak için yurtiçinde serbestlik istemiş olabilir. Dahası, sert bir figür, bir destek teklifinde oportünist olarak ideolojik saf değiştirebilir. Stalin'in tarihi bu bakımdan kesinlikle yol göstericidir. (Genellikle sorulan soru: Kruşçev, "Stalinist" fraksiyonu mu, yoksa Malenkov'u mu temsil etmektedir? Bu formülasyonların zorluğu şudur, gözlemlediğimiz şey bir fraksiyonun parçalanmasıdır ve bu türden aşırı kişisel bir durumda gruplaşmaları belirlemek için resmi sosyolojik kriterlerin çok azı işe yarar.)

Gelecekteki destek ilişkilerini belirleme konusunda daha büyük zorluklar bulunmaktadır. Bütün Dışişleri Bakanlığı ve propaganda örgütü en tepedeki mücadelecilerin göreli güçlerini ölçmenin bir yolu olarak kadro değişikliklerini takip etmek amacıyla Sovyet elit üyelerinin geniş biyografik dosyalarını tutmaktadır. Ve genellikle, aşağıda verilen örneğin gösterdiği gibi, metot son derece temelsizdir.[118] Bu ayrıntılı fakat mekanik kayıt tutmanın ne kadar sürdürülebileceği tartışmaya açıktır. Bir gözlemci, Boris Meissner'in *Das Ende des Stalin-Mythos*'unu eleştirirken şöyle şikâyet etmektedir: ". . . Kruşçev'den tut da Malenkov'un bir adamına kadar, en tepeden en alt kademedeki herhangi bir parti görevlisinin parti siyasetinin şu veya bu taktik inceliğinin destekçisi olduğunu söyleyebileceğine inanıyor. Bu ifadeler genellikle konuyla ilgisi olmayan biyografik bilgilere dayanmaktadır. Geçmişte Malenkov'a kim hizmet etmişse, Meissner'in görüşüne göre, bugün her durumda Malenkov yandaşı olarak düşünülmelidir. Yirmi yıl önce Ukrayna'da Kruşçev'le kim çalıştıysa bugün halen onun ortağı olmalıdır."[119]

Ve bazen de aynı olay —bu örnekte Frol R. Kozlov'un parti Başkanlık Heyeti'nin aday üyeliği görevine getirilmesi— taban

tabana zıt bir tarzda değerlendirilmiştir. Harrison Salisbury, New York *Times*'ın 16 Şubat 1957 günkü sayısında Kozlov'un, Bay Pervukin'in dâhil olduğu bir gruba üye olduğunu ve "muhtemelen Bay Malenkov yandaşı" olduğunu belirtmiştir. Salisbury, Kozlov'un 1953'deki "Doktorlar komplosu"nun en önemli propaganda belgelerinin yazarı olduğunu söylemektedir. Ve bu nedenle, Kremlinoloji mantığı doğrultusunda, Malenkov'un komplonun yöneticilerinden biri olduğu tahmininde bulunulabilir. Fakat Richard Lowenthal bir gün sonra, Londra *Observer*'da şu yorumda bulunmuştur: "Bay Kruşçev'in parti içindeki konumu sadece Bay Şepilov'un parti sekreterliğine geri dönmesiyle değil, Leningrad bölgesinin ilk sekreteri olan Frol Romanoviç Kozlov'un parti Başkanlık Heyeti'nin aday üyeliğine terfi etmesiyle de güçlenmiştir. . . Malenkov döneminin ilk zamanlarındaki belirsizliğe geri dönülerek, 1953 sonunda Kruşçev'in kişisel müdahalesiyle Leningrad parti örgütünün başkanı olarak Malenkov'un himayesindeki Andrianov'un yerine getirilmiştir." Ve aynı mantıkla, Kozlov "Doktorlar komplosu"nun başlangıcında uyanık olma kampanyasına işaret ettiği için, Kruşçev böylece komplonun uygulanmasına bağlı kalmıştır."

Bu, yöntemin yanlış olduğunu söylemek değil, ancak birinin bilgisinin yetersiz olduğunu söylemektir. (Bay Lowenthal'un, Kozlov hakkında doğru, Salisbury'nin yanlış olduğuna dikkat edin.) Kremlinoloji meselelerinin ne kadar berbat bir halde çetrefil olduğu, Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı'nın, Sovyet Dışişleri Bakanlığı'nı kimin yönettiğini ve prosedürlerini kimin yazdığını tamamen bilmediğini gösteren New York *Times*'ın 10 Ağustos 1957 tarihli bir raporundan anlaşılmaktadır. Rapora göre:

> Dışişleri Bakanlığı bir süredir başarısız bir şekilde yeni bir Kremlin sırrını çözmeye çalışıyordu.
> Soru: Sovyet dış politikasını gerçekten yöneten adam kimdi? Dışişleri Bakanı Dulles'in muadili Sovyet görevlisi kimdi? . . .
> Bay Kruşçev ve Marshall Bulganin, yanlarında dış politika uzmanları olmaksızın Moskova'dan bunca zaman uzak kalmışlardı. Son aylarda "işlerle ilgilenecek" zamanları muhtemelen yoktu.
> Yine de Dışişleri Bakanlığı bu dönemde Sovyet diplomasisinin kalitesinin dikkate değer bir şekilde geliştiğini ve bugün Batı'yı anlama konusunda görülmemiş derecede bir uzmanlık

gösterdiğini düşünmektedir....
Bakan, Birleşik Devletler istihbarat ajanlarının kanıtları incelemelerini istemiş ancak şimdiye kadar müfettişler elleri boş dönmüşlerdir....
Bu durumun Washington'a olan etkisi, Dışişleri Bakanlığı'nın, Sovyetler Birliği'nin bugünkü niyetlerini veya gelecekteki muhtemel dış politikasını değerlendirmesini son derece güçleştirmesidir.

Değişim ilanının değişimin anlamına dair hiçbir ipucu barındırmadığı bir durumda lider kadronun statüsündeki büyük bir değişimin anlık yorumlarını yapmaya çalışan Kremlinolog'un ikilemini de bir düşününün. Böylece Marshal Zhukov'un görevinden alındığının ilan edilmesinden bir gün sonra, New York *Times*'ın uzmanı Harry Schwartz bu tarzdaki hikâyesine başladı: Marshal Georgi K. Zhukov'un dün Sovyet Savunma Bakanı olarak görevden alınmasının ardından iki temel ihtimal ortaya çıkmaktadır: gerçek gücünde önemli bir düşüş veya Sovyet hiyerarşisinde terfisine yönelik bir adım" (27 Ekim 1957).

Bu mesleki risklere ilgi duyulabilir. Henry Adams, *Otobiyografi*'sinde Amerikan İç Savaşı sırasında Londra'da Birleşik Devletler Bakanı olan babasının sekreterliğini yaparken Britanya Kabinesi'ndeki görüş ayrılıkları üzerine Amerikan politikasının temeli olan (örneğin, Mason-Sliddel olayı) ve ilk elden bilgi olduğunu düşündüğü raporlar hazırlamaktaydı. Yirmi yıl sonra Kabine belgeleri açıldığında raporlarının tamamen yanlış olduklarını görerek dehşete düşmüştü. Budapeşte'deki isyandan kısa bir süre sonra Hugh Gaitskell, Avam Kamarası'nda Eden'in Süveyş'teki faaliyet haberlerinden dolayı Rusların müdahale için cesaret kazanıp kazanmadıkları sorusunu ortaya attı. Gaitskell sırf siyasi avantaj sağlama niyetinde bile olsa soru haksız değildi. Böyle olup olmadığını bilmek önemliydi. Cevap neydi? Kaynaklara ulaşma imkânımız yok.

Fakat metoda dair, en azından Kremlinolojinin uygulanma yolu bakımından bir soru ortaya atılabilir. En basitinden, Kremlinoloji genellikle Bolşevik zihniyetinin ön yüzüdür —yani aşırı deterministtir. Bolşevik zihniyeti hakkındaki belirgin gerçek, rastlantıyı ve tesadüfü reddetmesidir. Her şeyin bir nedeni, önceden takdir edilmiş bir gerekçesi vardır. Bolşevik retoriğindeki kötü

nakaratın nedeni budur: "Rastlantı değil, yoldaş, *sırf* rastlantı değil, o . . ." veya "Düşman neden bu zamanı, neden özellikle bu ânı seçiyor. . . ?" Bu türden bütün sorular, sinsi bir niyetle, nihai soruya yol açmaktadır: *kto-kovo*, kim kimi kullanıyor? Ukraynalı B.M. delegelerinin silahlı bir soygun sırasında küçük bir New York şarküterisine girdiklerini ve soyguncuların emirlerini anlamadıkları için içlerinden birinin baldırından vurulduğunu anımsamak gerekir. Vişinski, Birleşik Devletler'i mahcup etmek veya gerçekten şüphelendiği için, New York emniyet müdürlüğünün bunun bir soygun olmasından dolayı yaralamanın siyasi olamayacağı şeklindeki açıklamasını reddetmiştir. "Bu nasıl bir soygun olabilir?" diye sormuştur. "*Küçük* bir şarküteriydi." Zengin, kapitalist Amerika'da *küçük* bir dükkânı soymayı kim dert eder?"

Kremlinologlar arasında bazen aynı mantığa rastlanabilir.[120] Hem parti içindeki iktidar mücadelelerinde kadro, hem de parti dışındaki uluslararası arenada politika hareketlerinin her biri dikkatlice planlanmış, komplo olarak düşünülmüş, her ihtimale karşı önceden tasarlanmış bir plan olarak görülmektedir. Her hareket ayrıntılı protokol planlamasıyla ve kelime saymakla çözülebilecek gizli bir anlama sahiptir. (Kremlinolog ve/veya psikoanalistin, Stalin'i yaşarken gören son yabancı Hint Büyükelçisi K. P. S. Menon'un görüşme boyunca Stalin'in kurt resimleri karalamakla meşgul olduğunu söylemesinden ne anlam çıkarabileceğini bir düşünün.) Dünyadaki her kançılaryadan biliyoruz ki siyasi (ve hattâ askeri) mücadelelerin çok azı bu kadar kesinlikle hesaplanmıştır. İhtimalleri göz önünde bulundurmakta başarısız olan analist, siyasi oyunu aşırı bir şekilde düzenleyen Bolşevik'le aynı riske girmektedir. Ve bir adım daha atarak döngüyü tamamlıyoruz. İktidarın zirvedeki önemi ne olursa olsun, hiçbir iktidar figürü grubu, yönetimleri ne kadar mutlak olsa da sonsuz bir iktidara sahip olamaz. Kremlinolojik yaklaşımın sorunu, Leites'inkiyle aynıdır. Birinin isteklerini dayatmaya yönelik her girişim, doğal kaynakların sonlu sınırlarını ve insan kurumlarının direngenliğini hesaba katmak zorundadır[121] —ama nasıl?

V. Tek Yol ve Birçoğu—Pirandello Çıkar

Birçok yol araştırdık. Bizi gerçeğe diğerlerinden daha iyi bir şekil-

de götürecek başka yollar var mıdır? (Talmud'dan bir pasaj: Nereye gittiğini bilmiyorsan, her yol seni oraya götürür.") Belki de birkaç ayrımın —ve soru'nun— sırasıdır.

FARKLI ANLAR

Önemli noktalarda biri diğerine bağımlı olmakla birlikte gerçekleşen değişim türleri, Sovyet toplumuyla (sosyal sistem) Sovyet siyaseti içindeki değişimler arasında açık bir ayrım yapmak gerekmektedir. Fark, bir süreçle bir olguyu ayrıştırma farkıdır; veya, asabi sosyolog William Graham Sumner'in *gelişen* ve *çıkarılan* değişimler arasında yaptığı eski bir ayrımı yeniden canlandırmaktır.

Gelişen değişimler dalgalanan, kabaran, rastgele hareket eden ve bir miktar otonomiyle büyüyen değişimlerdir. Çeşitli olarak geleneğin organik büyümesinden veya değerlerdeki değişimlerden (örneğin, insanların daha az veya daha çok çocuk yapma kararları) veya önemli bir karar alındığında teknik imkânlardan (örneğin, bir ülke sanayileşmeye başladığında daha çok mühendis yetiştirme ihtiyacı) kaynaklanmaktadır.

Çıkarılan değişimler kanun koyucuların veya yöneticilerin bilinçli kararları ve niyetleridir (örneğin, savaş ilanı, tarımın kolektif hâle getirilmesi, yeni sanayinin yeri, vs.). Değişime neden olanlar, insanların örf ve âdetlerini ve ellerindeki kaynakları hesaba katmak zorundadırlar, fakat bunlar belirleyici değil sadece kısıtlayıcı faktörlerdir.

Sosyolojik analiz, gelişen değişimlerle ilgilendiğinde daha kesindir. Bu değişimler belirlenebilir, eğilimleri ölçülebilir ve buzdağı kütleleri gibi, hareketleri ve hattâ parçalanmaları diğerlerinden daha kolaylıkla belirlenebilir. Fakat sosyolojik analiz, siyasal kararları tahmin etmekte genellikle hataya düşer. Tarihte Hegel'in "eşsiz anlar" dediği zamanlar vardır ve sırası geldiğinde saf akıl değil, pratik muhakeme (bilginden, sezgiden ve empatiden oluşan değişken bileşim) devreye girmek zorundadır. Bolşevizm, geçmişin dikkatle bilincinde ve olayların taktik ve stratejik nüanslarının fevkalade farkında olan mükemmel bir hareket olmuştur. Bu "eşsiz anların" (ilk defa Lenin'in ortaya attığı "devrimci durum"un) sürekli olarak farkındadır ve Bolşevizm'in geçmişteki

eşsiz siyasi avantajını sağlayan, zamanlamasını değişen duruma uyarlama kabiliyetidir.

TAHMİN SORUNU

Tanımlanan değişimlerin doğası, yapılabilecek tahminlerin türünü belirlemektedir. Yaygın gelişen değişimler tanımlanabilir ve tahmin edilebilir (örneğin, Sovyetler Birliği'nin kaynak şekilleri — ekilebilir arazi miktarı, mineraller, işgücü— bilinirse, iktisadi büyüme oranındaki yavaşlama hakkında bir tahmin yapılabilir). Ancak kısa vadeli politika değişimlerini tahmin etmek istediğimizde karşımıza, kaza, aptallık ve basit insani aksilikler çıkar. Durum 1920'lerde iki radikalin Sovyet siyasetinin gelecekteki seyrini tartışmasını hatırlatmaktadır. "Nesnel durum," demiştir biri, "Troçki'nin şöyle, şöyle ve şöyle yapmasını gerektirir." "Bak," diye cevap vermiştir diğeri, "sen Troçki'nin ne yapması gerektiğini biliyorsun, ben Troçki'nin ne yapması gerektiğini biliyorum, peki ya Troçki ne yapması gerektiğini biliyor mu?"

İktidar analizindeki en önemli sorunlardan biri silsile şeklidir. Anayasal rejimin aksine, Sovyet sisteminde hiçbir resmi yasallık tanımı ve iktidar atama sistemi olmadığı görülmektedir. Stalin'in yükselişini taklit etme çabasıyla Kruşçev parti sekretaryasını bir iktidar kaldıracı olarak kullanmıştır. Fakat böyle yaparken büyük bir kumar oynuyordu. Savaş yıllarında ve sonrasında Stalin partideki konumundan çok, idari ve askeri unvanlarına önem vermiştir. 1953'de öldüğü zaman Stalin dokuz parti sekreterinden sadece biriydi. Fakat tek başına S.S.C.B.'nin Bakanlar Kurulu Başkanı'ydı. Malenkov bir tercih yapmaya zorlandığında parti sekreterliği görevinden ayrıldı ve Başkanlık görevi ve Bakanlar Kurulu aracılığıyla otoritesini meşrulaştırmaya çalıştı. Teknik ve askeri sınıfların yükselişine rağmen siyasal iktidar mekanizmalarının 1930'lardan beri temel olarak değişmediğini doğru bir şekilde tahmin etmek Kruşçev'in zekâsını göstermektedir. Ancak bu "mekanik kanunları"nın Kruşçev'in halefinin tayininde de geçerli olacağını varsayabilir miyiz? Güç dengelerini nasıl tanımlayacağız ve uç verdikleri yönü nasıl tahmin edeceğiz?

(Bütün bu sorunlar ve güçlükler göz önünde bulundurularak, bir grup Sovyet uzmanının düzenli aralıklarla muhtemel Sovyet

gelişmelerine dair farklı düzeylerde tahminler yapması ve çıkardıkları sonuçlar için sebepler ortaya koyması ileriye doğru atılmış bir adım olacaktır. Örneğin, Bauer, Inkeles ve Kluckhohn, Rusya'daki mesleki iktidar sisteminin *kendini sabitleyebileceğini* belirtmişlerdir; Myron Rush öyle olmayacağını söylemiş ve Kruşçev'in iktidar olma çabasını tahmin etmiştir.[122] Tahminlerin, başarıların ve başarısızlıkların sistematik olarak gözden geçirilmesiyle Sovyet davranışının daha geçerli bir hareket modeline muhtemelen ulaşılabilir.)

İRRASYONELLİĞİN ROLÜ

Sosyal teoride analizin ağırlığı her zaman rasyonel açıklama tarafına kaydırılmıştır. Toplumun tercihlerini, nihayetinde karşılaştığı rasyonel alternatifler temelinde yapacağı varsayımı yapılmaktadır (bkz. Moore, Rostow, Deutscher, Aron, vb.). Fakat (örneğin, Dedijer biyografisinde[123] belirtildiği gibi, bize "Komsomollar" gibi davranıldı," gerçeği üzerine Tito'nun öfkesi veya Kruşçev'in Stalin tarafından *Gopak* dansı yapmaya zorlanmasına kızması gibi) siyasi davranışlardaki telâşı ve yoğunluğu açıklamak için kışkırtmanın rolüne ne kadar anlam yüklenebilir? Ve Leites'in araştırmalarını göz önünde bulundurarak, bilinçli veya bilinçsiz duygusal bileşenlerin rolüne, siyasi duruşun bir ipucu olarak ne kadar ağırlık verilebilir? Siyasi söylemi belirleyen sadece rasyonellik ve duyguları belirleyen sadece öfke midir? Yoksa nedir?

MİT VE MONOLİT

Sosyal bilim analizinin zorluklarından biri, kategorilerle değil, insanlarla ilgileniyor olmasıdır. Komünist hareketin son zamanlardaki, özellikle Birleşik Devletler'deki, analizlerinde hareket, her bir taraftarın "parti"nin emirlerini uygulamaya daima hazır, disiplinli bir asker veya "hakiki bir mümin" olduğu bir monolit olarak görülmüştür.

Komünist yöneticilerin yeni Sovyet insanını şekillendirmeye çalıştıkları tam bir "Bolşevik" imajı tarafından Batı bir bakıma bizzat tahrik edilmiştir. Her insan topluluğunda olduğu gibi, Komünistler de kişisel çekişmelerden ve daha önemlisi bütün radi-

kal hareketlere sıkıntı veren kendilerine has hizipçilikten muaf değildi. Aslında partinin kutsal doğruluk mitini sürdürmesi için gerektiğinde bazen bir "sol" kanadı veya bir "sağ" kanadı bölmek konusunda hizipçilik tartışılabilir. Ancak kesinlikle geçmiş yılların gerilimlerinin ve hiziplerinin (Levi'nin, Ruth Fischer'in, Brandler'in, Thalheimer'in, Souvarine'in, Rappaport'un, Rosmer'in, Bordiga'nın, Silone'nin, Cannon'un, Lovestone'un, Wolfe'un ayrılmaları) diğer taraftaki karşılığı —mücadeleler daha gizli ve baskılanmış olmakla beraber— Marty, Tillon, Lecoeur, Hervé, Cucchi, Magnani, Reale, Tito, Petkov, Gomulka, Rajk, Nagy ve daha binlercesinin ayrılmaları, ihraç edilmeleri ve katledilmeleri şeklinde olmuştur. Aslında Komünist hareketin temel kuralı monolitizm değil, partizanlık olmuştur. Ve bunu görüp kullanmakta başarılı olamadık. İster sendika hareketi olsun, ister siyasi partiler olsun genel siyasi deneyimden biliyoruz ki yönetici gruplar nadiren çöker, fakat önemli taraftar gruplarını kontrol eden kilit iktidar figürlerinin ayrılmasıyla düşebilir. E.O.M.'nin Birleşik Devletler'deki "Komünist mesele" ile olan deneyimi ve Tito'nun, Nagy'nin ve (belki de) Gomulka'nın uluslararası komünist hareketteki anlamı buydu.

Fakat yarıkları ve çatlakları kullanmadaki taktik başarısızlıklardan daha fazlası söz konusudur. Karakter yaklaşımında ve Kremlinoloji'de de genellikle "yanlış bir somutluk" olmuştur. Bütün Komünistler "düşman," "Bolşevik" olarak görülmüş ve özellikle bağımlı ülkelerdeki herhangi bir huzursuzluk, sadece rakip liderler arasındaki iktidar mücadelesi olarak görülmüştür. Fakat hepsi bu kadar değildi. İnsan varoluşuna ait sıradan bir inatçılık ve sıradan bir ılımlılık alttan alta hissedilmekteydi. Sadizm ve iktidarla baştan çıkarılarak kim *aparaçik* olmuştu, kim olmamıştı? Bürokrat kimdir? Gizli idealist kimdir? Rakosi kimdir? Gyulya Hay kimdir? 1956'da Polonya'da ve Macaristan'da gördüğümüz gibi, bu sorular kapalı bir kitap değildir.

Bugünden geriye baktığımızda, 1954-1955'deki ilk Nagy rejiminin gerçek anlamını, insanlar birbirleriyle iletişim kurabildiklerinde, deneyimlerini paylaşabildiklerinde, biraz değişim umudunun mümkün olduğunu fark ettiklerinde hareket gücünün nasıl toplandığını görebiliyoruz.* Fakat neden Sovyet meseleleri uz-

* Tocqueville'in derin bilgeliğini de fark ediyoruz: "... devrimler her zaman

manlarının hepsi 1954-55'deki ipuçlarının önemini kavramakta başarısız olmuşlardır? Sosyal çatışmanın anlamının tek ipucu olarak onun insanlar üzerindeki etkisini unutacak kadar sadece "iktidar" düşüncesinden hipnotize olmaları mı?

Bunu söylemiş olmakla birlikte, siyasi olayların aynı yörüngede dönmediğinin de farkına varmalıyız. "Eşsiz ânı" yakalamayı başaramamış olmakla, o ânın bir daha geri gelmeyeceğini unutmuşa benziyoruz. Batı Berlin'den Budapeşte'ye son birkaç yıldan alınacak ders şudur: "çözülme," buz kütlelerini parçalar ve sıkıştırır, çatlaklar ve yarıklar oluşturur ve devasa buz kütlelerini tarih denizinin dibine gönderir. Fakat tarihten alınacak derslere çoğumuzdan daha duyarlı olan Ruslar da bunu fark etmiş ve bu olaylardan ders alarak yeni "çözülmeleri" kontrol altına almaya kararlı olamazlar mı?

DÜNYA VE EYLEM

Her toplum, her sosyal örgütlenme önemli derecede kendi ideolojisi tarafından dikte edilen bazı hedefler için yaşar. Doktriner hedefleri hâlihazırdaki gerçeklikle çatıştığında, birçok bireyin tamamen pragmatik olarak hareket ettiğini —modern sendika deneyimi örneğini kullanarak— ve aynı şekilde uzlaşma sağladığını biliyoruz. Ancak güncel yaşantılarından çok, uzaktaki meseleler konusunda bir duruş sergilemeleri gerektiğinde tek kelime hazinesi, tek retorik, tek analiz kategorileri ve hattâ ellerindeki tek basit formül eski ideolojik pankartlardır. İdeoloji katılaşmış bir bağlılık, donmuş bir fikir olduğu için, bunları kullanırlar ve kapana kısılırlar.

Bolşevik ideolojisi, Sovyet hedeflerinin elimizdeki tek resmi kanonu olduğu için, bu sorunun cevabı çok önemlidir: Sovyet

---

işler kötüden daha kötüye gittiğinde ortaya çıkmaz. Aksine genellikle direniş göstermeksizin uzun bir dönem baskıcı yönetime katlanan halkın yönetimin baskıyı gevşettiğini görerek ona karşı silaha sarılmasıyla gerçekleşir. . . çaresiz gibi görünen bir duruma bu kadar uzun zaman sabırla katlandıktan sonra, onu devirebilme imkânı insanların aklından bir kere geçtiğinde sorun artık dayanılmaz hâle gelir. Bazı suiistimallerin ortadan kaldırılması dikkati diğerlerine çevireceği gerçeğinden dolayı bunlar daha fazla kızgınlık uyandıracaktır. . ." Alexis de Tocqueville, *Eski Rejim ve Fransız Devrimi*, (Anchor ed.; New York, 1955), s. 176-77.

liderleri, Bolşevik ideolojisine ne kadar bağlıdır (örneğin, uzlaşmaya yanaşmamak, kapitalizmin asıl emperyalist hedeflere atfedilmesi, vs.) ve bu ideolojiyi deneyim ve gerçeklik temelinde değiştirmeye ne kadar hazırlıklıdırlar?

Cevaplar çelişkilidir: (1) Eğer "kategorik kanıt" (örneğin, Dicks, Leites) kabul edilecek olursa, uzlaşma imkânsızlaşmaktadır. Sovyet yöneticilerinin katı psikolojik duruşları ve hattâ paranoid şüpheleri onların Batı dünyasındaki değişimleri gerçekçi olarak değerlendirmelerini zorlaştırmaktadır. (2) Uçlardaki bir Kremlinolog, Sovyet yöneticilerinin kinik olduklarını ve ideolojiyi sadece kitleler için gerekli olan bir mit olarak gördüklerini söyleyecektir. (3) Tamamen rasyonalist bir görüşe sahip Jeopolitik bir teorisyen, Sovyet yöneticilerinin davranışlarını ideolojiden çok, stratejik menfaatlerin belirlediğini ileri sürecektir. (4) Birtakım kanıtların ağırlığı (Bauer, Inkeles ve Kluckhohn'un kitabının 29-35. sayfalarına bakınız) ideolojinin Sovyet yöneticileri tarafından kinik olarak kullanılsa bile düşünce tarzlarında ve hedeflerin belirlenmesinde gerçek bir faktör olduğunu göstermektedir.

Fakat bunların hepsi Kruşçev'den önceydi. Parti, edebiyat ve sanat alanlarında *partinost*'u tekrar savunmak için harekete geçmiş olsa bile, diğer alanlarda ideolojiden çok, pratik düşünceler politikayı belirler gibi görünmektedir. Örneğin, Sovyet iktisatçıları Marksist değer teorisi gereğince sermayenin üretkenliğini veya sermayenin rasyonel dağılımını ölçmek için faiz oranını kullanmayı kabul etmezler. Fakat sosyalizmde dahi sermaye kıtlıkları mevcuttur ve maliyet ekonomilerine ulaşılmak isteniyorsa faiz oranının fonksiyonunu yerine getirecek birtakım gizli tekniklerin yaratılması gerekmektedir. Savaştan sonra dogmanın bu kaçamakları ideologların saldırısına uğramıştır. Robert Campbell şöyle yazar: "Devam eden sıcak tartışmada, planlamacılarla doktrinin saflığını savunanların talepleri arasındaki çatışma çok açık hâle geldi. Sovyet liderleri bir açmazla karşılaştılar: Marksist iktisat teorisinin temel varsayımlarından birinin yanlış çıktığı kendi deneyimleri tarafından ispatlanmıştı ve ideoloji ile rasyonel çıkar yol arasında zor bir tercih yapmakla karşı karşıya kalmışlardı. . . Stalin hayatta olduğu sürece kördüğümü çözmek için hiçbir resmi müdahale ortaya çıkmadı. Ancak onun ölümünden yaklaşık bir yıl sonra kördüğüm kesildi, hem de ortodoksluğun gerçekliğe teslimini teşkil edecek şekilde kesildi."[124]

Tarım alanında Kruşçev, Stalin döneminde köylülüğün ortadan kaldırılmasında büyük bir adımı temsil eden makine ve traktör garajlarını kapattı ve bunların ekipmanlarını *kolkhozlara* devretti. Ve nükleer fizik alanında bütün teorileri diyalektik materyalizmin ritüelci formülüne sıkıştırma baskısının azalmış olduğunu tahmin edebiliriz. Bugün elbette ki hiç kimse yirmi beş yıl önceki gibi, Einstein'ın "burjuva" fiziğinden söz etmemektedir.

Ve yine de bir noktada —nerede?— egemen ideolojinin birtakım temel varsayımları —fakat hangileri— sürdürülmelidir çünkü bazı sürekliliklere sahip merkezi bir inanç sistemi olmaksızın dağılmacı görüşler yayılmaya başlar (örneğin, Polonya). Bu tür görüşlerin değişken etkilerini ve tekil olayların siyasetteki rolünü Kruşçev'in Stalin'i karalayan konuşmasının yıpratıcı etkilerinden başka hiçbir şey daha iyi göstermez. Bir kere saçmalık ortaya konulduktan sonra büyük insan kitleleri, özellikle gençler, liderliğin kendisi inancın ahlaki ve psikolojik temelini yok ettiğinde, herhangi bir inanca nasıl sahip olacaklardır? Paradoksal olarak bu, yöneticileri ideolojinin temel özelliklerinin geçerliliğini daha yoğun bir çabayla savunmalarına yol açabilir. Bir hareket asla "kehanet tutmadığı zamankinden" veya ikiyüzlülüğün ortaya çıktığı andakinden daha fanatik olmamıştır çünkü insanların panikleyen şüphelerini yatıştırma çabasıyla inancın temellerini savunmak için çabalarını ikiye katlar.[125] Ve bir yönetici grubu, kitleler için gerekli olan "mitler" hakkında ne kadar kinik olursa olsun, bu tür durumlarda kendini kullandığı sözel formül tarafından psikolojik olarak kapana kısılmış bir halde bulur ve sanki ideoloji gerçekmiş gibi davranır.

YABANCI VE YERLİ

Geçmişte yabancı Komünist partilerin davranışını ve Sovyet hükümetinin politikasını belirleyen bir faktör, Sovyet partisi içindeki iktidar mücadeleleri olmuştur. Fakat bugün dâhili Sovyet gelişmesinin başlıca nedeni (örneğin, ağır sanayiye verilen önemin devam etmesi), dünyanın gerilimli durumuna bir tepkidir. (Ve bugün Rus dış politikasının ne kadarı Kızıl Çin'in özerk bir iktidar olarak yükselişini göz önünde bulundurarak belirlenmektedir?)

Hem karakterolojik hem jeopolitik yaklaşım aslında Sovyetler Birliği içindeki gelişmeler ne olursa olsun, Sovyet politikasının kavgacı ve yayılmacı olacağını, ve dâhili ve harici hesapların sadece agresif hareketlerin zamanlamasını etkileyeceğini belirtmektedir. Fakat bu, kasıtlı niyetle, bu tartışmanın amacı olan soruya yol açmaktadır: Sovyet sistemi ne dereceye kadar niteliksel olarak kendi kanunlarına tâbi ve içeriden yıkılamayan yeni bir fenomendir; Sovyetler Birliği ne dereceye kadar kendi içinde aşamalı olarak daha kalıcı, normal bir topluma çevrilebilir?

Geniş bir şekilde karakterolojik, Kremlinolojik ve totaliteryan olarak adlandırılan yaklaşımlar ilkini ileri sürerken, sosyolojik ve Neo-Marksist yaklaşımlarla birlikte bazı tarihçi ekoller diğer önermeyi ileri sürmektedir.

Türev sorular derhal ortaya çıkmaktadır: Stalin normalden sapma mıydı? Yoksa Komünizm gerçek doğasıyla (örneğin, öncü parti, proletaryanın diktatörlüğü, Bolşevik ideolojisi, vs.), Stalin olmaksızın Stalinist tarzdaki bir dönemden geçer miydi? Avrupa'daki ve özellikle Asya'daki Komünist rejimler, Rusya'nın yaşadığı türden karışıklıklar yaşamadan olgun bir aşamaya "doğrudan sıçrayabilir" mi? Baskıcı aşamalar sırf mecburi sanayileşmenin bir fonksiyonu mudur? Bu aşamada yazar, gerçeklik peşindeki Pirandello gibi, kendisini başlangıçta harekete geçiren on teoriyi adeta tekrar etmenin çekiciliğine kapılmaktadır. Fakat bir final bölümü haricinde, oyun sona ermiştir.

Bu teorilerin doğal olarak yeterince hesaba katmadığı büyük bir değişken vardır: Komünist liderlerin davranış özgürlüğünü kısıtlayan en önemli "gerçek faktör" olan özgür dünyanın davranışı. Burada sosyal bilimin rolü karakteristik olarak belirsiz hâle gelmektedir. Tartışmış olduğumuz teoriler, özgür dünyanın komünizme olan muhalif davranışını şekillendirmek için tasarlanmışlardır ancak böyle olmakla kendi kendini ispatlayan bir hipotez riski taşımaktadırlar. Çünkü komünistlerin nasıl davranacakları beklentisine dair yargımız, (tıpkı Rusların bizi benzer hazır kalıplara yerleştirmeye zorlamaları gibi) onları bu yargıyı doğrulamaya veya yanlışlamaya iten politikalar benimsemeye zorlamaktadır. Bu daima bir tehlikedir. Fakat sosyal bilim düşüncemiz ne kadar gelişirse gelişsin, zaruri iki tevazunun gerektirdiği pratik esnekliğin yerini alamaz: bilgimizin sınırlarının farkındalığı ve tarihin tarafsızlığı.

15.
BÖLÜM

Marx'dan Başlayan İki Yol: *Sosyalist Düşüncede Yabancılaşma ve Sömürü Temaları*

Tarihsel Geri Bakış: Giriş Olarak Bir Hikâye

1899'da az bilinen, çoktandır unutulan Waclaw Makayevski adlı Polonyalı bir devrimci, Rusya'da gelişmeye başlayan Marksist harekette korku uyandıran *Sosyal Demokrasinin Gelişimi (The Evolution of Social Democracy)* başlıklı küçük bir kitap yayımladı. Bu kitap sosyalizmin yeni mesih inancının tedirgin entelektüellerin bir ideolojisini maskelediği ve yeni sosyalist toplumun yalnızca bir yönetici sınıfın yerine bir diğerinin geçmesinden başka bir şey olmadığı, bu nedenle işçilerin bu defa yeni bir profesyonel liderler sınıfı tarafından halen sömürülmeye devam edeceği tezini ortaya atmıştır.*

---

* Entelijansiyanın rolünden duyulan korku yeni bir şey değildir. Bu aslında Rus devrimci hareketini daha başlangıcından bölen temel bir meseledir. 1870'lerin başında *Zemlya i Volya* (Toprak ve Özgürlük) hareketi devrimci popülizmin çeşitli kollarını birleştirmeye kalkmıştır. Bu hareketin peygamberi Peter Tkachev, o zaman, devrimlerin kendiliğinden ortaya çıkmadıklarını ancak yaratıcı enerjiye sahip insanlar tarafından yapıldığını ve pasif veya ilgisiz kitlelerden çok, yalnızca entelijansiyanın bir devrim yapma gücüne sahip olduğunu belirtmiştir. Yalnızca "bilinçli bir azınlık"ın harekete geçme kabiliyeti olduğundan, "iktidarın merkezileşmesi ve fonksiyonun dağıtılması" ilkesi temelinde komplocu bir örgüt kurulması talebinde bulunmuştur.

Rus Marksizminin kurucularından biri olan Paul Akselrod, Tkachev'e cevaben, kitlelerin onları kendileri adına harekete geçirecek devrim bilincinin gelişiminin sosyalistlerin esas görevi olduğunu belirtmiştir. Ve as-

Kitap, aralarında Rusya'nın gelecekteki yöneticilerinin de bulunduğu, Sibirya'ya sürgüne gönderilmiş genç devrimciler tarafından coşkun bir şekilde tartışılmıştır. Troçki, otobiyografisinde "Makayevski'nin eseri, aylar boyunca Lena sürgünlerinin ilgi alanlarının başında gelmekteydi," diye yazar. 1902'de Londra'da Lenin'le ilk karşılaşmasında yalnızca yirmi bir yaşında olan Troçki, 32 yaşındaki Lenin'e sürgündeki insanların dikkatlerini çeken iki eserin Makayevski'nin kitapçığı ile Lenin'in *Kapitalizmin Rusya'daki Gelişimi (The Development of Capitalism in Russia)* olduğunu söylemiştir. Bu ikisinden bugün hatırlanan Lenin'in kitabıdır. Makayevski'nin kasvetli teorisi, belki de tamamen kaçınılmaz olarak, sürgünde gelişmeye başlayan devrimcilerin coşkuları üzerinde çok az iz bırakmıştır. Troçki otuz iki yıl sonra bu eserden "Sözel yadsımalarında son derece genelleştirici bir teori olarak bana anarşizme karşı güçlü bir bağışıklık kazandırmıştır," diye söz edecektir.[127]

Makayevski, 1904'de Cenevre'de tezini yeniden ortaya koyduğu ve genişlettiği en önemli eseri *Entelektüel İşçi*'yi (*The Intellectual Worker*) yayımladı. Sosyalizm teorisinin proletaryanın menfaatlerine göre değil, fakat yeni bir güç olarak "gelişmekte olan entelektüel işçi ordusunun ve yeni orta sınıfın" menfaatlerine göre işlediğini tekrar etmiştir. Sosyalizm adı altında yapılacak bir devrimin devlet kapitalizminin sömürgeci bir biçimi olarak sonuçlanacağını ve bu sistemde teknisyenlerin, örgütçülerin,

---

lında bunun ardından gelen tartışma Rus Marksiszmini oluşturmuştur. Rus Marksizminin entelektüel babası George Plekhanov, Popülistlerin yalnızca entelijansiyanın devrim yapabileceği iddialarına cevaben "sosyal gelişmenin nesnel kanunlarını" veya "tarihin değişmez kanunlarını" göz ardı eden herhangi bir hareketin başarısız olmaya mahkûm olduğunu belirtmiştir. Plekhanov, Rus Bolşeviklerinin favorisi olacak bir metafor kullanarak, emek sıkıntılarını hafifletmek varken, yeni bir sistemin "zorla doğurulmaması" gerektiği uyarısında bulunmuştur. Böylece o anki görev "nesnel" sosyal koşulların gelişmesini beklemekti. Kitlelere liderlik yapmanın gerekliliğini açıkça belirten Popülist entelijansiyanın aksine, (Lenin'in, hemen ardından, tamamen Tkachev'i hatırlatan bir şekilde, proletaryanın vesayetinden bahsetmiş olmasına rağmen) Marksistler kendilerini proletaryayla özdeşleştirmişlerdir. Bu nedenle Makayevski'nin, Marksistlerin proletaryaya hükmetmek istediklerine dair getirdiği suçlama yanlış partiyi hedef alır gibi görünmekte ve kolaylıkla reddedilebilmektedir.[126]

idarecilerin, eğitmenlerin, gazetecilerin (entelektüellerin) "Devlet olarak bilinen büyük anonim şirketi kuracaklarını ve kolektif olarak kol gücü işçilerinin üzerinde yeni bir imtiyazlı sosyal tabaka oluşturacaklarını" söylemiştir. Böylece, demiştir Makayevski, "işçi hükümeti" diye bir şey olmayacaktır. İktidarın ele geçirilmesi eski yönetici sınıfın yerine yenisinin geçirilmesinden başka bir şey değildir. Tarih işçilerin devrimden sonra bile devrimci mücadeleye devam etmek zorunda oldukları daimi bir sınıf mücadelesidir. Hedefleri devleti feshetmek değil —çünkü devlet ayrı bir yöneticiler sınıfı olduğu sürece sınıf egemenliğinin bir aracı olarak var olacaktır— fakat devleti kol gücü işçilerinin ücretlerini, "eğitimli efendiler"in hayat standartlarıyla eşit olana kadar artırmaya zorlamak olmalıdır. Sonuç olarak Makayevski, sadece gelir eşitliğinin entelektüellerin ve işçilerin çocukları için benzer eğitim fırsatları yaratabileceğini belirtmiştir.[128]

Makayevski doktrini —kol gücü işçileri ile entelektüeller arasındaki düşmanlık— Rusya'da 1905 devriminin başarısızlığından sonra uyanan hayal kırıklığında az bir rağbet görmüştür. Makayevski, Ekim Devrimi sırasında anarko-sendikacıları ve "sol" Komünistleri etkileyen *Rabochi Zagovor* (İşçi Komplosu) adlı küçük bir örgüt kurmuştur. Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesinin ardından Makayevski, Temmuz 1918'de on sekiz yıl önceki uyarılarını yinelediği, tek sayı yayımlanan *Rabocha Revolutsia* (*İşçi Devrimi*) adlı bir dergi çıkarmıştır. "İşçiler, kapitalistler ortadan kaybolduktan sonra bile işçi hükümetini kuramayacaklardır," demiştir. "İşçi sınıfı cehalete mahkûm olduğu sürece entelijansiya işçi temsilcileri aracılığıyla hüküm sürecektir."

Bu onun son sözüydü ve Ekim şafağında uyarı dikkatlerden kaçtı. Makayevski'nin yaptığı gibi neredeyse bıktırıcı bir şekilde bir tek konuda tekrar tekrar kehanette bulunan çok az kişi uzun süre muhatab bulabilir. Çok az kâhin şerefle ölür. Makayevski, Devrimden sonra Gosplan için iktisatçı olarak çalışarak, Rusya'da tanınmadan ve yok sayılarak karanlıkta yaşadı. Makayevski'nin dikkat çektiği ve Troçki'nin yirmi yedi yıl önce reddettiği bürokrasi meselesinde Troçki'nin Stalin'le olan iktidar mücadelesini kaybetmesinden bir yıl sonra 1926'da öldü.

Dönüştürülmüş Yabancılaşma

Marksist teori daha sonraki eleştirilere olduğu gibi, Makayevski'nin sosyalist toplumda yeni, sömürgen bir sınıfın çıkıp çıkmayacağına dair tartışmalarına basit ve "mantıklı" bir açıklama getirmiştir: sömürü kapitalistin değiş tokuş süreci yoluyla artı değeri işçiden "koparmasını" sağlayan özel mülkiyet sisteminden kaynaklanan iktisadi bir fenomendir. Özel mülkiyet bir defa kamulaştırıldığında "artı değer" halka ait olacaktır ve sömürüye temel olan metaryal, tarihin belirli bir aşamasındaki üretim, ortadan kaybolacaktır.* Böylece, bütün önemli sorumluluk ve tercih meselelerinde olduğu gibi, Marksist teori tesellisini "tarih"te bulmaktadır.

Ancak, Marx'ın dolambaçlı yoldan bir Marksist olması yolunda, garip gerçek şudur ki bir işçi devleti olarak Rusya'nın rasyonalizasyonuna yol açan bu tartışma, Hegel'in radikal takipçilerini bölen, yabancılaşmanın doğası üzerine olan büyük tartışmanın yalnızca bir koludur. Ve içinde Marksist sosyolojinin en yeni ufuklar açan fakat henüz el değmemiş fikirlerinin ve bu fikirlerin birçok entelektüel siyasi nesli hipnotize eden dar iktisadi kavramlara dönüşmesinin kaynağını bulduğumuz tartışma budur.

Hegel'e göre insanın amacı kendi iradesini kullandığı ve kendi

---

* Sidney Hook kadar donanımlı bir sosyalist bile ilk önemli Marx yorumunda sosyalizmdeki bürokrasi meselesinin nispi olarak basit olduğunu düşünmüştür. Robert Michels'in "Oligarşinin demir kanunu" sonucunda "sosyalistlerin başarılı olabileceklerini fakat sosyalizmin (gerçek demokrasinin) asla başarılı olamayacağı" iddiasını çürütmeye çalışan Hook şöyle yazmıştır: ". . . Michels'in gözden kaçırdığı, geçmişte oligarşik eğilim gösteren liderliklerin sosyal ve iktisadi varsayımlarıdır. Geçmiş toplumlarda siyasi liderlik iktisadi iktidar anlamına gelmekteydi. Eğitim ve gelenek bazı sınıfların kendilerini zorla kabul ettiren yağmacı eğilimlerini güçlendirmiş ve aynı zamanda siyasette kitleler lehindeki menfaatleri yok etmeye çalışmıştır. Siyasi liderliğin idari bir fonksiyon olduğu ve bu nedenle hiçbir iktisati iktidar taşımadığı, eğitim süreçlerinin kendini zorla kabul ettirme fiziki eğilimlerini oligarşik hırsın 'ahlaki ve sosyal karşılıklarına' yönlendirmeye çalıştığı, bir sınıfın eğitim tekelinin feshedildiği, kol gücü ve beyin gücüyle çalışan işçiler arasındaki ayrımın artan bir şekilde ortadan kaldırıldığı—Michel'in 'oligarşi kanunu'nun kendini geleneksel şekilde ifade edeceği tehlike—sosyalist bir toplum uzak gözükmektedir. (Sidney Hook, *Karl Marx'ı Anlamaya Doğru* [New York, 1933], s. 312.)

"öz"üne sahip olduğu ve böylece benliğini tekrar bulduğu bir özgürlüktür. Fakat insan özünden "ayrılmış" ve dünyaya özgü gibi görünen iki koşula bağlanmıştır: zorunluluk ve yabancılaşma. Zorunluluk doğaya bağlılık ve doğanın insanlar üzerine koyduğu, hem doğal sınırlar hem fiziki güç sınırları anlamındaki kısıtlamaları kabul etmek demektir. Yabancılaşma özgün anlamıyla "benliğin" aktör ve şey olarak radikal bir şekilde ikiye bölünmesi, kendi kaderini kontrol etmeye çabalayan bir *özne*'ye, ve diğerleri tarafından maniple edilen bir *nesne*'ye dönüşmesidir.

Bilimin gelişimiyle insan belki de zorunluluğun üstesinden gelerek doğaya egemen olabilir. Ancak Orfeus'a özgü özne ve nesne ayrılığının üstesinden nasıl gelinebilir. Yabancılaşma ontolojik bir gerçektir. Dilbilimin yapısında olduğu kadar hayatın yapısında da benlik, birey, dünyayı sadece kendi amaçlarına göre şekillendirmeye çalışan bir "ben" değildir, fakat aynı zamanda kimliği *ötekiler*'in kafasında şekillenen "bana" ait imajlar tarafından inşa edilen bir nesnedir. Böylece benliğin sadece "ben" olmaya çalıştığı, ötekiler tarafından şekillendirilmek yerine olayları kendi iradesine göre şekillendirdiği tam bir özgürlük durumu bariz bir imkânsızlıktır. Bu indirgenemez özne-nesne, "ben" ve "kendim" düalizminin karşısında, insan "öz-iradeli" olma amacına nasıl ulaşabilir?

Marx'ın ilk öğretmenlerinden ve arkadaşlarından biri olan Bruno Bauer çözümün, insan ilişkilerinin "gizem"ini (yani, sosyal davranışların arkasındaki gerçek nedenleri) açığa çıkaran "eleştirel" bir felsefede yattığını düşünmüştür. Birçok insan dünyaya gelir, onu basitçe kabul eder ve kendi ahlak ve inançlarının, rasyonalitesinin veya irrasyonalitesinin kaynaklarına kayıtsız kalır. Bunlar dünya tarafından belirlenmiştir. Ancak bütün inançları eleştiriye tâbi tutarak insan kendini bilebilir, aklı başına gelebilir ve kendine sahip olabilir. Bu nedenle düalizmin üstesinden gelmek, kendini bilmeyi başarmak yoluyla olur.

Marx'ın, Hegel'ci soyutlamalar sistemine ilk kez gerçekten karşı çıkan biri olarak hakkını verdiği Feuerbach bütün yabancılaşma kaynaklarını dini hurafelere ve fetişizme atfetmeye çalışmıştır. İnsanın, demiştir, eli kolu bağlıdır çünkü kendindeki en iyi yanı, duyarlığını almış ve dışsal bir nesneye veya ilahi olarak adlandırdığı bir ruha yansıtmıştır. Yabancılaşmanın üstesinden gelmenin yolu ilahi olanı yeniden insani olana geri vermektir.

Çünkü kendini yeniden toparlaması gereken, bir öz-sevgi dini aracılığıyla Tanrı değil, bir insaniyet dini aracılığıyla insandır. Eleştirinin işlevi —yabancılaşma ve kendinden uzaklaşma radikal araçlarını kullanarak— teolojinin yerine antropolojiyi getirmek, Tanrı'yı tahttan indirip insanı tahta çıkarmaktır. İnsanların birbirleriyle olan ilişkileri, demiştir Feuerbach, (ki onun ilk kez kullandığı kavramlar sonradan ironik olarak Martin Buber tarafından dini amaçlar için benimsenmiştir), Ben-Sen temelinde olmalıdır. Felsefe hayata yönlendirilmelidir. İnsan "soyutlamaların hayaleti"nden kurtulmalı ve doğaüstü bağlardan sıyrılmalıdır.

Dine karşı bu uzlaşmaz saldırı aynı şekilde bütün yerleşik kurumlara karşı şiddetli bir saldırıydı. Ancak bunun ötesinde sol-Hegel'cilerin akıllarındaki yabancılaşma kavramının daha radikal sonuçları vardı: modernite çağında yol gösterici olmuş ve felsefe tarihinde doğrudan bir kırılma başlatmıştır. Klasik felsefede ideal insan *düşünen* insandı. Ne Ortaçağ ne de modern zamanlara geçiş dönemi (on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar) kendini Stoa idealinden asla tamamen koparamamıştır. *Faust*'da ilk modern insanı, sınır tanımaz hırsların insanını bize armağan eden Goethe bile insan idealinin etik imajında Yunan'a geri dönmüştür. Bununla birlikte, Hegel özgürlüğü tartışırken yeni bir ilke getirmiştir: *eylem* ilkesi. İnsan, *kendini* gerçekleştirebilmek için onu bağlayan özne-nesne düalizminin üstesinden gelmeye aktif bir şekilde çabalamalıdır. İnsan kendini eylem yoluyla bulur. Kendi tercihleriyle kendi karakterini belirler. Hegel'e göre, eylem ilkesi soyut kalmıştı. Feuerbach'ta yabancılaşma ilkesi açık bir şekilde tanımlanırken ve kaynağı dine atfedilirken geriye bir soyutlama kalmaktadır çünkü Feuerbach genel anlamda İnsan'dan, İnsan türünden söz etmektedir. Marx'ta, *iş*'e verilen yeni bir radikal önemle eylem belirlilik kazanmıştır. İnsan iş yoluyla insan olur, canlı olur. Çünkü insan yalıtılmışlıktan iş yoluyla kurtulur ve sosyal veya işbirliği yapan bir varlık olmayı öğrenir ve böylece kendini tanır. İnsan iş yoluyla doğayı da dönüştürebilir.

Marx, insanın yabancılaşmasını işe atfederek felsefeyi somut insan faaliyetine yerleştiren devrimci adımı atmıştır. Kendini soyutlamanın tiranlığından "kurtarması" yolundaki adımlar uzun ve zordur.[129] Bir Hegel'ci olarak Marx başlangıçta işe yabancılaşmayı idealist düaliteler bakımından düşünmüştür. İnsan iş yaparken kendini nesnel şeylerde (yani, yaptığı işi barındıran ürünlerde)

somutlaştırır. Bu *emek*'tir (*arbeit*) ve "kendisine karşı gelen yabancı ve düşman dünyanın" bir parçasıdır. Emek kullanılmıştır (*nicht freiwilling*). Emekçi insan "tahakküm, zorlama ve diğer insanların boyunduruğu altındadır." Buna karşın, insanın özgür bilinçle, kendiliğinden, yaratıcı çalışmayla doğayı ve kendini dönüştürdüğü özgürlük durumu bulunmaktadır. Ancak bu özgürlüğe giden yolda karşısına nasıl bir engel çıkmaktadır? Gerçek şudur ki işe yabancılaşma sırasında insan iş sürecinin kontrolünü ve emeğinin ürününü kaybetmektedir. Bu nedenle Marx için Hegel'e verilecek cevap açıktır: yabancılaşmanın kaynağı nihayetinde mülkiyet sisteminde yatmaktadır. (Din bu gerçeği gizleyen bir afyondur. Bu nedenle Feuerbach'ın analizi ikincildir.) İşin örgütlenmesi —emeğin meta hâline gelmesi— sırasında insan diğerleri tarafından kullanılan bir nesne olur ve bu nedenle kendi faaliyetinden memnuniyet duyamayacak duruma gelir. Bir meta hâline gelmekle, kimlik duygusunu kaybeder. "Kendinin" algısını kaybetmiştir.*

Fevkalade olan şey, Marx'ın Alman felsefesinin ontolojik bir gerçek olarak gördüğü bir kavramı alıp ona sosyal bir içerik kazandırmasıdır.** Ontoloji olarak, bir son olarak, insan yabancılaşmayı yalnızca kabul edebilir. Belirli tarihsel ilişkiler sistemine kök salmış sosyal bir gerçek olarak yabancılaşmanın üstesinden sosyal sistem değiştirilerek gelinebilir. Ancak Marx, kavramı daraltarak iki risk almaktadır: yabancılaşmanın kaynağını yalnızca özel mülkiyet sistemiyle yanlış bir şekilde özdeşleştirmek; ve özel mülkiyet sisteminin ortadan kalkmasıyla birlikte insanın derhal

---

* Morris Watnick'in bana işaret ettiği gibi, yabancılaşma kavramı ile ilgili bazı karışıklıklar, Marx'ın bu kavramı iki anlamda kullanmasından veya daha çok ikili bir okumaya imkân tanımasından kaynaklanmaktadır: duygunun dünyadan yabancılaştığı çağdaş psikolojik anlam ve tarihsel gelecekte insanın ideal olarak olabileceği şeyden felsefi, Aristotelesçi anlamda uzaklaşması.

** Diğer bir uç noktada, Hegel'den esinlenen Kierkegaard da yabancılaşma kavramını ele almış ve ona dini bir içerik kazandırmıştır. İnsan herhangi bir rasyonel eylem yoluyla özne-nesne düalizminin üstesinden gelemeyeceğinden dolayı dünya daima tamamen *absürt* olmuştur. Böylece, dünyada, insan ebediyen bağlıdır. Sadece bir inanç sıçramasıyla, kendinin dışında bazı dini anlamların varlığını kabul ederek, insan mutlak olanla bir bakıma bütünleşmeyi başarabilir.

özgürleşeceği fikriyle ütopyacılığın işaretini vermek.[130] Maalesef, her iki risk de tehlike arz etti ve Marx'ın takipçileri bu sonuçlardan "basit" anlamlar çıkardılar. Bu adımların izini ayrıntılı olarak sürmeye değer.

İnsanların neden mülküz oldukları sorusu Marx'ın dikkatini iktisada çevirmiştir. Adı "kötümser bilim"le o kadar çok ilişkilendirilen bir adam olarak Marx aslında iktisatla gerçekten hiç ilgilenmemiştir. Sonraki yıllarda Engels'le yaptığı yazışmalar konuyu küçümseyen atıflarla süslüdür (bir defasında "iktisadi pislik" diye söz etmiştir) ve toplumun iktisadi mekanizmalarındaki ayrıntılı araştırmalarının diğer çalışmalarını sürdürmesini engellediğinden yakınmaktadır. Fakat araştırmalarına devam etti çünkü ona göre iktisat felsefenin pratik tarafıydı —yabancılaşmanın esrar perdesini kaldırabilirdi— ve siyasi iktisadın kategorilerinde bu yabancılaşmanın maddi ifadesini bulmuştu: *sömürü* süreci.

Bu gelişme en açık şekilde 1844'de Marx'ın yirmi altı yaşındayken yazdığı, *İktisadi-Felsefi Elyazmaları (Economic-Philosophical Manuscripts)* olarak adlandırılan eserlerde görülmektedir. *Elyazmaları* bir antropolojiydi, insan doğasının bir tartışmasıydı. *Elyazmaları*, Marksist düşünce tarihinde, Marx'ın ilk dönemlerinin sol-Hegel'ciliği ile bildiğimiz Marksizm arasında köprü olan önemli bir belgedir. Bu eserde (soyut bir ruh veya dinden çok) iş'teki kökenleriyle yabancılaşma ve mülkiyet analizinin başlangıcı ilk kez kavramsallaştırılmaktadır. Mülkiyet analizinde Marx'ın düşüncesinin gelişiminde çok önemli olan, felsefi kategorilerin iktisadi kategorilere dönüşümü yer almaktadır.

Başından beri Marx insanın kendi potansiyelinden yoksun bırakılma yollarını araştırmaktaydı. Feuerbach'a göre din insanın kendinden yabancılaşmasını sağlayan bir araçtı. Çünkü dinde insan kendi gerçek "benliğini" dışsallaştırmıştır. Ancak Marx'a göre "benlik" fikri çok fazla soyuttur. İşin doğasında bir anahtar bulmuş fakat iktisadi sisteme baktığında kapitalist iktisatta bireylerin şeklen özgür olduklarını, işçi-işveren arasındaki sözleşmede temel bir pazarlık yapıldığını görmüştür. O zaman bir insanın kendinden bile habersizce yabancılaştırıldığı ve köleleştirildiği mekanizma nedir? Marx cevabı *para*'da buldu. Para değerin en gayrişahsî şeklidir. Görünürde nötrdür. Bir diğerine, serfin efendisine olduğu gibi, doğrudan yükümlülüğü olan bir insan kendi

üzerindeki iktidar kaynağını doğrudan tanır. Fakat kendi emek gücünü para için satan biri, kendisini özgür hissedebilir. Böylece emekçinin üretimi kolaylıkla para olarak "soyutlanabilir" ve değiş tokuş sistemi yoluyla kendinden "soyutlanabilir."

Böylece para, Hegel'in hayali olarak "tin" diye tanımladığı felsefi soyutlamanın somut olarak vücut bulmuş şeklidir. Meta süreci ise emekçinin kendinden koparılan "artı değer"in farkında olmadan emek gücünü para karşılığında değiştirerek kendi özgürlüğünden yoksun bırakılma aracıdır. O zaman bu başlangıçta yabancılaşmanın kaynağına ilişkin olarak Hegel tarafından ortaya atılan bilmeceye Marx'ın getirdiği somut çözümdür. Bu, Hegel'i dünyaya indirmenin yoluydu. Böylece Feuerbach için din neyse, Marx için siyasi iktisat o olmuştur: insani değerlerin insanın dışına "yansıtıldığı" ve kendinden bağımsız bir varoluşa ulaştığı bir yol.* Ve böylece başlangıçta Marx tarafından bireyin kendini işinde ifade etme kapasitesinin kaybolduğu bir süreç olarak düşünülen *yabancılaşma*, şimdi de *sömürü* olarak veya emekçinin artı ürününe kapitalist tarafından el konulması olarak görülmeye başlanmıştır. Böylece aslında sosyo-psikolojik bir durumu somutlaştıran felsefi bir ifade, iktisadi bir kategoriye dönüştürülmüştür.

Hegel'in "gizemlerine" siyasi iktisatta çözüm bulan Marx felsefe hakkındaki her şeyi hemen unutmuştur. (*Feuerbach Üzerine Tezler*'inde-*Theses on Feuerbach*- şöyle karalayıvermişti: "Filozoflar dünyayı sadece farklı bir şekilde *yorumlamışlardır*. Oysa önemli olan onu değiştirmektir.") 1846'da Marx ve Engels iki büyük oktav cildinde post-Hegel'ci felsefenin uzun bir eleştirisini tamamlamış ve (1875'de *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde-*Critique of the Gotha Programme*- bazı cümlelerdeki değiniler dışında) her ikisi de bu konuya bir daha dönmemiştir. Ancak kırk yıl sonra, Marx'ın ölümünün ardından, Alman sosyalist teorik dergisi *Neue Zeit* Engels'den, o zamanlar iyi tanınan bir antropolog olan C. N. Starcke'nin Feuerbach üzerine yazdığı bir kitap için bir inceleme yazısı yazmasını istemiştir. Engels zoraki olarak razı olmuş ve iki

* Marx'ın iktisadi toplumda Jahudilere dair kaybolan analizinin arkasında yatan, insanların sömürüldüğü bir mekanizma olarak para kavramıdır. Ve doktriner kavramlarla ele alınan bu fetiş de Bolşeviklerin devrimin ilk günlerinde parayı tamamen ortadan kaldırma çabalarının temeliydi.

yıl sonra 1888'de *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu* (*Ludwig Feuerbach and the Outcome of Classical German Philosophy*) başlığıyla sonradan biraz genişleterek küçük bir kitap olarak yayımlayacağı uzun bir eleştiri yazmıştır. İncelemeyi yazarken Engels, Marx'ın şekillendirici bazı elyazmalarına geri dönüp bakmış ve aceleyle karalanmış notları arasında toplam birkaç sayfa tutan "Feuerbach üzerine on bir tez"i bulmuş ve kitabına eklemiştir. Önsöz'de Engels (*Alman İdeolojisi* başlığından bahsetmeksizin) uzun elyazmasını ima etmiş ve sadece yayıncıların basmaya isteksiz olmalarından dolayı yayımlanmadığını söylemekle yetinmiştir. Engels şöyle demiştir: "Elyazmalarını bir hayli memnuniyetle farelerin kemirmesi için bıraktık ve böylece amacımıza ulaştık: kafamız rahat."[131] (Kemirmek doğru bir tabirdi çünkü aslında birçok sayfa tamamen çiğnenmiştir!)

Genç felsefe öğrencileri olarak "kişisel aydınlanma" amacıyla diğer genç Hegel'cilerle tartışmaları gerekirken, somut iktisadi araştırmalara ve siyasi faaliyetlere dalmak onlar için erken dönem felsefi sorunları giderek gerçekdışı kılmıştır. Engels Şubat 1886'da Amerikalı çevirmeni Florence Kelley Wischenewetsky'e yazdığı bir mektupta 1845'deki eserinden bahsetmektedir: "eski kitabımın epeyce bir bölümünün yarı-Hegel'ci dili yalnızca çevrilemez değil, fakat aynı zamanda Almanca'daki anlamını bile büyük oranda kaybetmiş durumdadır."[132] 1893'de Engels'i ziyaret eden Alexei Voden adlı bir Rus, eski felsefi elyazmalarının yayımlanması sorusu gündeme geldiğinde Engels'in güvensiz olduğunu fark etmiştir. Voden bir hatırasında şöyle yazmaktadır: "Bir sonraki sohbetimiz Marx ve Engels'in ilk eserleri üzerineydi. Bu eserlere olan ilgimi belirttiğimde Engels önce utandı. Marx'ın öğrencilik yıllarında şiir yazdığından fakat bugün kimsenin bununla ilgilenmediğinden söz etti... Eski eserlerden, Engels'in dişe dokunur olarak gördüğü, Feuerbach üzerine olan parça yeterli değil miydi?" Engels "Hayatımın geri kalanını 1840'ların siyasi eserlerinin elyazmalarını yayımlamakla mı, yoksa *Kapital*'in III. Kitabı çıktığında, Marx'ın artı değer teorilerinin tarihi üzerine elyazmalarını yayımlamakla mı geçirmem daha önemli" diye sormuştur. Engels için cevap açıktı. Bunun yanısıra "bu 'eski hikâye'ye nüfuz edebilmek için bizzat Hegel'e ilgi duymak gerekliydi ki o zaman bu kimsenin derdi değildi veya daha kesin olmak gerekirse 'ne Kautsky ne Bernstein' bu konuyla ilgileniyordu."[133]

Aslında Bruno Bauer ve arkadaşlarıyla beraber "kutsal aile"*yi oluşturan iki kardeşi ile alay eden makalelerden oluşan yamalı bir bohça olan *Kutsal Aile (The Holy Family)* dışında Marx'ın erken dönem felsefi yazıları ne kendi hayatı boyunca ne de Engels'in hayatı boyunca yayımlandı. Başlıca yorumcularından olan Kautsky, Plekhanov ve Lenin'in de bunların içeriğini bilip bilmedikleri belli değildir. Yabancılaşma sorunlarının hiçbiri onların yazılarında görünmemektedir. Felsefeyle ilgilenen post-Marksist yazarların başlıca ilgisi sadece idealizme karşı materyalist bakış açısını savunmaktır.

Marksist düşüncede yabancılaşma fikrinin çağdaş olarak "yeniden keşfi," Hegel'e ilgi duyan Macar filozof Georg Lukács tarafından yapılmıştır. Yabancılaşma fikri romantizme doğal benzerliğinden dolayı Alman sosyolojisinde, özellikle Lukács'ın hocası olan Georg Simmel'in düşünceleriyle zaten önemli bir rol oynamıştır. Modern insanın "anonimliği" hakkında yazan Simmel yabancılaşmanın kaynağını ilk olarak insanı farklı roller kümesinde "dağıtarak" öz kimliğini tahrip eden endüstriyel topluma yerleştirmiştir. Freud'un 1927'deki eseri *Medeniyet ve Medeniyetten Duyulan Memnuniyetsizlikler*'de (*Civilization and Its Discontents*) insanın mutsuzluğunu içgüdüsel ihtiyaçlar ile medeniyetin baskıları arasındaki gerilimin kaçınılmaz bir sonucu olarak görmesi gibi, Simmel, sonradan yabancılaşmayı insanın yaratıcılığı ile sosyal kurumların baskısı arasındaki çatışmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak görmek için kavramı genişletmiştir.

---

* "Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi" alt başlıklı *Kutsal Aile*'nin ilk bölümü Proudhon'un mülkiyet üzerine eserinin Edgar Bauer tarafından sözde yanlış okumasına ayrılmıştır. Kitap daha sonra Eugene Sue'nün *Paris'in Gizemleri*'nin ayrıntılı analizine ve Paris'in iğrençliği ve sefilliği hakkındaki bu kitabın bir Bauer yanlısı tarafından "eleştirel yöntem"i göstermek için yanlış okunmasına sıçramaktadır. Son kısımlar Fransız Devrimi'yle ve Fransız materyalizminin yükselişiyle ilgilenmektedir. Ağır elli ironisiyle Marx, rakiplerine dini yaftalar yapıştırmaya bayılırdı. "Kutsal aile" olarak adlandırılan yalnızca Bauer'ler değildi. *Alman İdeolojisi*'nde Max Stirner, "Aziz Max" olarak adlandırılmıştır. Marx fikirlerinin çoğunu akranlarından aldığı halde—öz-bilinci Bauer'den, yabancılaşmayı Feuerbach'tan, komünizmi Moses Hess'den, mülkiyet aşamalarını Proudhon'dan—sırf bu fikirlerin bir sentezini yapmakla yetinmemiş fakat tamamen orijinal görünmek için kararlı bir çabayla ve genellikle acımasızca bütün bu insanlara saldırmıştır.

Marx'ı Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra öğrenen Lukács erken dönem elyazmalarını bilmeksizin, Marx'dan Hegel'e "geriye doğru bir okuma" yaparak, emeğin yabancılaşmasını insanın Mutlak Fikir'den öz-yabancılaşmasının türevi olarak anlamayı başarmıştır. Kautsky-Lenin kuşağı Marksizmi bilimsel, ahlaki olmayan bir toplum analizi olarak kurmuşlardır. Fakat Lukács'ın yorumunda Marx'ın toplumun iktisadi analizi tersyüz edilmiş ve Morris Watnick'in belirttiği gibi "bir ahlak filozofunun insanın gelecekteki varoluşunu seküler bir eskatoloji vurgusuyla telâffuz ettiği" bir eser hâline gelmiştir. 1923'de yayımlanan *Geschichte und Klassenbewusstein* ("Tarih ve Sınıf Bilinci") başlıklı bir toplu makaleler kitabında Lukács'ın yorumu ortodoks Marksistlere idealizmin şamarı gibi gelmiş ve Lukács Moskova'da derhal topa tutulmuştur. Kitap, Komünist entelijansiya arasında gizli bir itibar kazanmakla birlikte yabancılaşma tartışmasından çok, üstü kapalı bir şekilde elitlerin konumunu ve Komünist hareketle olan ilişkisinde Komünist entelektüelin görünürdeki teslimiyet mecburiyetini rasyonelleştiren diğer bir makaleden dolayı yasaklanmıştır. Lukács otuzların başında Almanya'ya kaçtığında ve Sovyetler Birliği'ne sığındığında makalelerin yayımlanmasından on bir yıl sonra ve bu defa kendini berbat bir şekilde küçük düşüren bir hareketle kitabını tekrar inkâr etmeye zorlanmıştır.[134]

Marx'ın erken dönem felsefi yazıları gün yüzüne çıkarılarak nihayet yayımlandığında,[135] Lukács genç Marx'ın düşüncesini ne kadar doğru anladığını görerek tatmin olmuştu. Fakat bu onu saldırılardan korumadı. Avrupa'da son birkaç yılda gerçekten dikkat çeken şey, Lukács'tan esinlenen bütün bir neo-Marksist ekolün Marx'ın yeni, insancıl bir yorumuna temel bulabilmek için ilk yabancılaşma doktrinlerine geri dönmeleridir. Bu, topluma yeni, radikal bir eleştiri getirme çabası olması bakımından cesaret vericidir. Fakat bu, Marx imajına tutunmak için yeni bir mit yaratma şekli olması bakımından —ki daha çok böyle olduğu görünmektedir— yanlıştır. Çünkü o, kısa süreliğine erken dönem Marx'dır, *tarihsel* Marx değildir. Aslında tarihsel Marx yabancılaşma fikrini reddetmiştir. Hegel'ci imalarından dolayı kavram ona göre fazla soyuttu. "İnsanlık hâli" gibi fikirlerin psikolojik yankılarını taşıdığı için çok fazla "idealistti." Marx'a göre yabancılaşma, somut sosyal faaliyete kök salmış olmalıydı. Ve Marx yabancılaşmanın, deyim yerindeyse, iktisadi zemini olan sömürü fikrinde

cevabı bulduğunu sanmıştı.

Ancak ironik olan nokta, Marx'ın "felsefe"den "gerçekliğe," fenomonolojiden siyasi iktisada geçerken bizzat bir soyutlamadan diğerine geçmesidir. Onun siteminde öz-yabancılaşma dönüştürülmüştür: insan, "insan türü" olarak (yani, genel anlamda İnsan) *insan sınıfları*'na ayrılır. Tek sosyal gerçeklik İnsan değil, birey değil, fakat iktisadi *sınıflardır*. Bireyler ve onların dürtüleri hiçbir şey ifade etmez. Tek bilinç şekli harekete geçirilebilen ve tarihi, geçmişi, bugünü ve geleceği açıklayabilen sınıf bilincidir.

1846'da yazılan *Alman İdeolojisi*'nde (*The German Ideology*) "benlik" fikri Marx'ın metinlerinde görülmez olmuştur. Marx artık sol-Hegel'cilerin "insan doğası, hiçbir sınıfa, hiçbir gerçekliğe ait olmayan ve sadece felsefi fantezi dünyasında yaşayan genel anlamda İnsan" sözleriyle alay etmektedir. Saldırı, *Komünist Manifesto*'da daha açık ve aşırı bir şekilde alaycıdır. Alman *aydınları*, demiştir Marx, "felsefi saçmalıklarını Fransız orijinallerinin altında yazmışlardır. Örneğin, paranın iktisadi fonksiyonlarının Fransız eleştirisinin altında 'insanlığın yabancılaşması'nı yazmışlardır." Ve eski felsefi yoldaşlarıyla alay eden Marx, küçümseyerek şöyle konuşur "Alman Sosyalistlerinin üzgün 'sonsuz hakikatlerini' sardıkları bu transandantal kıyafet . . . retoriğin çiçekleriyle süslü örümcek ağlarından bu spekülatif kıyafet, hastalıklı bir hassasiyetin çiyinde ıslanmıştır."

Ancak "her bir ayrı bireye içkin" hiçbir insan doğasının olmadığını (Marx'ın Feuerbach üzerine altıncı tezinde yaptığı gibi) fakat sadece sınıflar olduğunu söylemek yeni bir *persona*, yeni bir soyutlama getirmektir. Marx *Kapital*'e 1867'de yazdığı önsözde açıkça şöyle der: "Muhtemel bir yanlış anlaşılmayı önlemek için . . . kapitalisti ve toprak sahibini hiçbir şekilde *tozpembe* göstermedim. Burada bireylere iktisadi kategorilerde kişileştirildikleri, belirli sınıf ilişkilerinde ve sınıf menfaatlerinde somutlaştıkları kadar önem verilmiştir. Toplumun iktisadi oluşumunun evrimini doğal tarihin bir süreci olarak gören benim bakış açım, insanı, kişinin öznel olarak kendini bunların üzerine çıkarabilmesine karşın, içinde bulunduğu ve onun tarafından yaratılan bir varlık olduğu sosyal ilişkiler ağına *diğerlerinden daha az* bağlı kılabilir."[136]

Böylece bireysel sorumluluk sınıf ahlakına ve bireysel hareke-

tin anlamlılığı gayrişahsî mekanizmaya dönüştürülmüştür.*

Tartışma şimdi çabucak özetlenebilir. Marx erken dönem felsefi yazılarında, Hegel'in aksine, yabancılaşmanın veya benlik duygusu kaybının, temel olarak bilincin soyut gelişiminden çok, iş'te kök saldığını görmüştür. İş'in örgütlenmesinde insanlar kendileri için bir "amaç" değil, diğerlerinin yükselmesi için bir "araç" olmaktadırlar. Yabancılaşmış bir emek olarak kayıp iki kattır: insanlar çalışma *koşulları* üzerindeki kontrollerini ve emeklerinin *ürününü* kaybetmişlerdir. Bu iki yönlü kavrayış, Marx'ın sonraki dönemlerinde az çok bulunmaktadır: iş üzerindeki kontrol kaybı, iş bölümünün neden olduğu ve teknolojinin yoğunlaştırdığı *gayriinsanîleşme*, ürünün kaybı ise insan emeğinin bir bölümünün (artı değer) işveren tarafından alıkonulmasından dolayı *sömürü* olarak görülmüştür. Fakat *Kapital*'de emeğin gayriinsanîleşmesine ve iş bölümüne yapılan edebi göndermelerin dışında, meselenin bu ilk hâli Marx tarafından görmezden gelinmiştir. Marx, sonraki sosyologlarla benzer bir şekilde işin gayriinsanîleşmesine karşı çözümü çalışma saatlerinin azaltılmasında, emeğin otomasyonunda ve boş zamanın artmasında bulmuştur. *Kapital*'in merkezinde yatan, teknolojinin ortaya çıkardığı süreçlerden çok, özel mülkiyet tarafından yaratılan somut sosyal işçi-işveren ilişkileridir. Makineleşme teknolojinin, sömürü kapitalizmin yarattığı bir şeydir. *Kapital*'in kilit bölümünde, "metaların fetişizmi" üzerine olan kısımda Marx sömürü sürecini göstermeye çalışmıştır: yani, emek şeklen özgürken, karmaşık değiş tokuş sürecinde, artı değer işçinin elinden alınmaktadır. Bu nedenle çözüm basittir: özel mülkiyet ortadan kalkarsa sömürü sistemi yok olacaktır. Eleştirmenler sosyalist sistemin bizzat sömürgen bir toplum olabileceğini ileri sürdüklerinde Marksist'in cevabı hazırdır: iktidarın kaynağı iktisadidir ve siyasi mevki sadece iktisadi iktidarın idari bir açılımıdır. İktisadi iktidar bir defa sosyalleştirilirse insanın insanı sömürdüğü zemin ortadan kalkacaktır. İşte cevap. Böylece sosyalizmin amacı ve rasyonelleştirmeleri şekillenmiştir.

---

* Lewis Coser gibi bazı Maksist düşünceli sosyologlar bu tür bir ifadenin bireyleri kapitalist veya işçi olarak rollerini gerçekleştirebilmeleri için belirli şekillerde davranmaya zorlayan rol teorisinin bir tahmini olduğunda ısrar etmektedirler fakat bu iddia ifadeyi çok fazla içeriden okumaktadır.

Sosyalist Toplumun Uzaktan Görünüşü

Sosyal düşünce tarihinde olağanüstü gerçeklerden biri Marx'dan bu yana sosyalizmin liderlerinin gelecekteki toplumun ve sorunlarının durumu hakkında en ufak bir fikre sahip olmaksızın yeni bir toplum fikriyle milyonlarca insanı kazanmaya çalışmış olmalarıdır. Bu insanlar kendilerinden emin bir halde, düşüncesizce, kıyamet günü gibi "devrimden sonraki gün"e inandıkları için kısmen böyle davranabilirler ancak rasyonalite tarih sahnesine çıkar ve bütün toplumları doğru bir yere koyar. Troçki çarpıcı bir pasajında kapitalizmi "herkesin kendini düşündüğü ve kimsenin herkesi düşünmediği"[137] anarşik iktisadi bir sistem olarak tanımlamıştır. Sosyalizmde muhtemelen "birisi" herkesi düşünür. O "birisi"nin, "Evrensel Akıl"ın, herkesi nasıl düşüneceğinin üzerinde hiçbir zaman durulmamıştır. Kapitalizmin temel olarak irrasyonel olduğu ve sosyal yönün tayin edilmesinin topluma düzen getireceği basitçe varsayılmıştır.[138]

Bugün sosyalizm genellikle planlamayla özdeşleştirilse de emrivaki yazılarda planlamanın —üretim organizasyonu, kaynak dağılımı, ücret ödemelerinin belirlenmesi, işin kontrol edilmesi, yeni ürünlerin yaratılması, yatırımın tüketime oranı, vs.— ne anlama geldiğine dair çok az ipucu bulunmaktadır. Yetersizlik had safhadadır. Uluslararası İşçi Derneği'nin Genel Kurulu'na atfen *Fransa'daki İç Savaş* başlığıyla yayımlanan yazısının bir yerinde Marx, komünizm "birleşik kooperatif toplumların ortak bir plan altında milli üretimi düzenledikleri bir sistem olmalıdır,"[139] diye yazmış ve başka bir şey söylememiştir.

1871 Paris Komünü, Proudhon'cu romantizmiyle Marx'ın söylemine bir metin olarak hizmet etmiştir. Fakat sonraki bütün Marksist-Leninist kuramsallaştırmalara temel olan Komün patetik bir modeldi. Sosyalizme doktrin olarak en büyük katkısı Emek ve Değişim Komisyonu'nu işleri ve ücretleri eşit hâle getirmekle görevlendirmesiydi. Pratikte hareketin birkaç Marksist lider katılımcılarından birin olan Leo Franckel'in alaycı bir şekilde ilan ettiği gibi "tek gerçek sosyalist önlemi" fırınlardaki gece vardiyalarının feshedilmesi kararıdır.[140]

Marx, gelecek toplum hakkındaki görüşlerini sadece bir diğer

yerde geliştirmektedir: *Gotha Programı'nın Eleştirisi (The Critique of the Gotha Programme)* olarak bilinen hırçın mektubunda. 1875'te rahip Lasallean ve Eisenacher (Liebknecht, Bebel, Bernstein) hizipleri Alman Sosyalist İşçi Partisi'ni (Sozialistische Arbeiterpartei) kurmak için Gotha'da buluşmuşlardır. Siyasi bir parti olarak Sosyalistler ilk defa sosyalizme geçiş konusunda siyasi bir program sunma göreviyle karşı karşıya kalmışlardır. İpucunu Komün'den alan Gotha programı iki talebin üzerinde durmuştur: devlet yardımıyla üretici kooperatiflerinin örgütlenmesi ve eşitlik.

Marx'ın eleştirisi vahşiydi. "Emek kazançlarının eşit dağılımı," *pür* komünizm haricinde herhangi bir diğer toplumda eşit olmayan ihtiyaçlar içerisindeki bireylere eşit pay dağıtılması yeniden eşitsizliğe yol açacağından, tamamen bir burjuva hakkıyken, üretici kooperatifleri talebi Buchez'in (1848'in Anayasal Meclisi'nin başkanı) Katolik sosyalizminin izini taşımaktadır. Marx, bir geçiş toplumu tamamen komünal bir toplum olamaz, demiştir. Kolektif mülkiyete dayalı kooperatif toplumda "üreticiler ürünlerini karşılıklı olarak değiştirmezler." Birtakım sosyal ihtiyaçların karşılanması gerektiğinden, devlet mekanizmasına halen gerek duyulmaktadır. Merkezi idare bürosu, idari maliyetler, okul, sağlık hizmetleri, vb. için sosyal üretimden kesintiler yapmalıdır.[141] Yalnızca Komünizmde insanların üzerindeki bir hükümet olarak Devlet'in yerini "idari işler" alabilir.

Marx'ın eleştirileri siyasi değil felsefiydi. (Metnin tonundan, yok sayıldığını düşünerek kişisel nedenlere dayandığı ve halen bir usta olduğunu göstermeye kararlı olduğu sonucu çıkarılabilir.) Öğrencilerine ve nefret ettiği rakibi Lasalle'ye bir geçiş toplumu ile "pür komünizm" arasındaki farkı kavramakta başarısız olduklarını göstermeye kararlıydı. Bu fark yabancılaşmanın özgürlük ile olan felsefi ilişkisi için geçerliydi ki bu yirmili yaşlarının sonunda Hegel'den kopan genç Marx'ın kafasını meşgul eden bir meseleydi. Fakat yayımlanmayan *İktisadi-Felsefi Elyazmaları (Economic-Philosophical Manuscripts)* ile *Kutsal Aile*'yi (*The Holy Family*) yazdıktan sonra Marx'ın bizzat kendisi bu meseleyi kırk yıl boyunca ihmal etmiş, değişim mekanizmaları ve kapitalist toplumda değer konularıyla ilgilenmiştir. *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde bu meselelere birdenbire dönüşü yeni Alman Sosyalist İşçi partisinin programında gerçek sonuçları olacak geçerli birtakım *siyasi* ayrımları yapmak için kendisinden ayrılmaya başlayan ta-

kipçilerine üstünlüğünü ispat etmekle meşgul olduğunu göstermektedir. Geçiş programının teorik eleştirilerine karşın, *Eleştiri*'de hem geçiş hem pür komünist toplumlarında sosyalist iktisat mekaniklerine dair *somut* anlamda çok az şey bulunmaktadır.

Sosyalist toplumda üretim organizasyonuyla somut olarak ilgilenen ilk çalışmalardan biri Marx'ın edebi vasisi ve Alman Sosyal Demokrasisi'nin seçkin teorisyeni Karl Kautsky tarafından yapılmıştır. Kautsky, 1902'de "Devrimden Sonraki Gün" dramatik başlıklı bir makale yayımladı. Ancak bu bir ukalanın anlattığı sıkıcı bir okul çocuğu hikâyesidir. İktidarın nasıl ele geçirileceği portresi sırf naif bir şekilde tasvir edilebilir. Sosyalizme giden yol, kapitalistin elinden "açlık kamçı"sının alınmasıyla açılır, demiştir Kautsky. Kapitalistin en büyük gücünün işsizlik tehdidinde yattığını belirmiştir. Proletarya siyasi iktidarı ele geçirdiğinde işsizlikle baş etmenin önlemlerini alacaktır. O zaman —ki Kautsky burada herhangi bir dar görüşlü muhafazakârın tam istihdam korkusunu doğrulayacak bir portre çizmektedir— "işçinin artık kapitaliste ihtiyacı kalmayacaktır, oysa kapitalist işçi olmadan işini sürdüremez. Olaylar bir kere bu raddeye geldiğinde işveren işçileriyle girdiği her mücadelede yenilebilir ve onlara kolaylıkla teslim olabilir. O zaman kapitalistler fabrikaların idarecileri olmaya devam edebilirler fakat artık efendi ve sömürgen olamazlar. Ancak kapitalistler riskleri ve kapitalist girişimin yükünü üstlenme hakları olduklarını bir defa fark ettiklerinde, bunlar kapitalist üretimi daha fazla artırmayı bırakacak ve artık avantajlı bir şekilde sürdüremedikleri için girişimlerinin satın alınmasını isteyecek ilk kişiler olacaklardır."[142]

Böylece kapitalizm, yılanın kurumuş ve parlak ölü pulları gibi tarihin yol kenarına düşecektir. Sonradan büyük sanayiler kamulaştırılacak, elektrik enerjisi ve ulaşım gibi diğer yerel endüstriler belediyeler veya kooperatifler tarafından işletilecektir. İşçiyi çalışmaya teşvik eden şey ne olacaktır? Sendika tarafından belirtildiği gibi, "proletaryanın disiplini." Kautsky, "Sosyal disiplinin sağlanması, üretim sürecine sadece sendika disiplininin getirilmesiyle mümkündür," diye yazmıştır. Her bir endüstrinin işçi örgütlerinin uyması gereken kendine has özellikleri olduğu için, bu disiplin aynı şekilde uygulanamaz. Örneğin, demiryolları gibi bürokratik bir örgütlenme olmaksızın faaliyetini sürdüremeyecek endüstriler bulunmaktadır. Demokratik örgütlenme öyle bir oluştu-

rulmalıdır ki emekçiler çalışma koşullarını düzeltecek ve hükümetin bürokratik mekanizmasını kontrol edecek bir tür parlamento oluşturacak delegelerini seçebilmelidir. Diğer endüstriler sendikaların idaresine bırakılabilir, ve daha başkaları da kooperatifler tarafından işletilebilir.[143]

Bunların hepsi 86 sayfalık bir makalede sosyalist sistemdeki endüstrilerde idare, demokratik kontrol, vs. meselelerinde anlatılmaktadır.*

---

* Yeni bir tarihsel aşamanın kanunlarının tahmin edilemediği doktrin tarafından hipnotize olmayan Fabian'lar sosyalist bir toplumda yönetim konusundaki araştırmalarında daha fazla spesifiktiler. Fabian Makaleleri içinde yer alan "Sosyalist Sistemde Endüstri" üzerine makalesinde, sonradan puslu gözlü bir teosofist olan Annie Besant yönetim sorunu üzerine gerçekçi bir rapor yazmıştır. 1889'daki yazısında şöyle söylemiştir: "Geçiş dönemi boyunca ve muhtemelen gelecekte daha uzun bir zaman en iyi yönetim şekli endüstrinin değişik dallarını kontrol edecek komiteler belirleyecek Komünal Konsey yoluyla olacaktır. Bu komiteler her atölye, fabrika, vs. için gerekli idarecileri ve ustabaşlarını çalıştıracak ve işten çıkarma yetkisini görev olarak elinde bulunduracaktır. İdarecilerin ve ustabaşlarının doğrudan işverenler tarafından seçilmelerinin pratikte işe yarar bir şey veya büyük bir herhangi iş girişimini sürdürmek için gereken disiplinle tutarlı olacağına inanmıyorum. Komün'ün kendi Konsey'ini seçmesi ve böylece genel otoriteyi kendi kontrolü altında tutması bana daha doğru görünüyor. Fakat görevlileri seçmek için Konsey'in yetkilendirilmesi gerekir ki çeşitli alt bölümler içerisindeki işe almalar ve işten çıkarmalar doğrudan ilgili gruplar yerine tüm Komün'ün temsilcileri tarafından yapılabilsin." (*Sosyalizm'de Fabian Makaleleri*, Londra, 1948 basımı, s. 147)

Amerikan Marksist Daniel De Leon, teorik zekâ konusunda hak etmediği bir üne sahiptir. Parlamentoların coğrafi veya yerel bölge seçim sistemlerinin yerine, fonksiyonel veya sendikacı bir örgüt getirilmesinden söz etse de, aslında sosyalist bir toplumda üretim ve mübadele meselelerinden asla bahsetmemiştir. Sadece, Kautsky gibi, sosyalizmde yapılması gerekenin kapitalizmde olduğundan daha basit olduğunu vurgulamıştır. Sosyalist endüstriyel parlamentodan söz ederken şöyle söylemiştir: "Yasama işleri kapitalizm gibi menfaatlerin çatıştığı bir toplumda gerektiği kadar karmaşık olmayacaktır. Daha çok ihtiyaç duyulan zenginlik, üretilebilir zenginlik ve yapılması gereken iş istatistiklerinde özetlenebilecek kolay bir iştir" (Arnold Peterson'un, *Proletarya Demokrasisi'ne Karşı Dikatölük ve Despotizm*'inde bahsedilmiş [4'üncü basım, New York, 1937], s. 29).

Aslında De Leon 1905'de endüstriyel sendikacılığı benimsedikten sonra fikirlerinin çoğunu Fransız Sendikacılarından almıştır. De Leon hakkında en iyi bilgi için bkz.: "Daniel De Leon'un Siyasi Teorilerini Şekillendiren

Kautsky'nin bu makalesi dışında bu konuda Kıta Avrupası'nın sosyalist düşüncesinde Bolşeviklere kadar çok az şey vardır. sosyalist toplumda ekonominin örgütlenmesi konusunda Bolşevik anlayışı tabii ki Lenin'in Ağustos 1917'de, Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesinden yaklaşık iki ay önce tamamladığı *Devlet ve Devrim*'inde (*State and Revolution*) bulunmaktadır. Kitapçık iyi bilinmektedir fakat onun yönetim portresinin yeniden özetlenmesi yol gösterici olacaktır.

1870'lerin bir Alman Sosyal Demokratı, demiştir Lenin, zekice sosyalist sisteme örnek olarak postane örneğini vermiştir. (Neden zekice olduğunu anlamak zor.) "Bütün milli ekonomiyi örgütlemek için teknisyenlerin, idarecilerin, muhasebecilerin yanısıra bütün resmi görevlilerin, posta sistemindeki gibi, hepsi silahlı proletaryanın liderliğinde ve kontrolünde olan 'işçi ücretleri'nden daha yüksek ücret almamaları gerekmektedir —bu en acil amacımızdır."[144] Lenin, "Kapitalist kültür büyük ölçekli üretimi, fabrikaları, demiryollarını, posta hizmetlerini, telefonu, vs. yaratmıştır ve bu temelde 'eski devlet iktidarı'nın fonksiyonlarının büyük bir çoğunluğu o kadar basit bir hâle gelmiştir ki kayıt, dosyalama ve kontrol etme gibi okuryazar her insanın anlayabileceği basit faaliyetlere indirgenebilirler ve bunları işçi ücretleri için işletmek mümkündür ki bu şartlar altında bu fonksiyonlar her türlü imtiyaz gölgesinden, her türlü 'resmi heybet'ten sıyrılabilsin (ki sıyrılmak zorundadır)," diye yazmıştır.

Lenin, bunların hepsini kolaylıkla yapmak elimizdedir, demiştir. "Kapitalistleri devirin . . . modern devletin bürokratik mekanizmasını kırın *ki karşınızda en yüksek teknik ekipmanın mekanizmasını 'parazitlerden' kurtulmuş, birleşik işçiler tarafından harekete geçirilmeye hazır bir halde bulacaksınız.* Birleşmiş işçiler, kendi teknisyenlerini, idarecilerini, muhasebecilerini tutacak ve hepsine diğer devlet görevlileri gibi genel işçi ücretleri üzerinden ödeme yapacaklardır." İstisnasız bütün resmi görevliler seçimle göreve gelecek ve her an görevden alınabilecek bir durumda olacaklardır, demiştir Lenin. İşte "somut, pratik, derhal uygulamaya geçirilebilecek" *Komün deneyimine dayanan* bir program. "Büyük ölçekli üretim temelindeki bu tür bir başlangıç tüm bürokrasinin

---

Entelektüel ve Tarihsel Etkiler" Donald McKee, yayımlanmamış doktora tezi, Columbia Üniversitesi, 1955.

kendiliğinden kaybolmasına ve soru işaretleri olmayan, aylık ücretlerle işi olmayan, giderek daha da basitleşen kontrol ve muhasebe fonksiyonlarının kendi başına faaliyet göstereceği ve âdet hâline geleceği ve nihayetinde nüfuzun özel bir sosyal tabakasının *özel* fonksiyonlarının ortadan kalkacağı yeni bir sistemin aşama aşama oluşturulmasına yol açacaktır," diye noktalar Lenin.

Bunu okuduktan sonra, siyasi uygulama tarihine en önemli katkısı örgütlenmenin özel bir şekli olarak amorf kitleler arasına *parti* kavramını getirmek olan ve örgütün çok önemli doğası hakkında öz-bilince sahip olan bir adamın, idari kontrol, menfaat çatışmaları ve bürokrasi meselelerinde bu kadar anlayışsız olduğunu görmek tuhaf bir şeydir. *Devlet ve Devrim*, 1917'den önce Lenin'in iktidar hakkında sertleşen ifadelerine karşı okunursa, iktidara geldikten altı ay sonra* Rus rejiminin gelişmemiş doğası hakkında gerçekçi yargılar ışığında düşünülürse ve hayatının son yıllarında korkunç devlet bürokrasisinin büyümesi ve tehdidi ile açık bir şekilde giderek daha çok ilgilendiği göz önüne alınırsa, daha çok, ideolojik inanç için kanonik bir belge hâline gelen *Devlet ve Devrim*'in normalden bir sapma hâli olduğu açıkça anlaşılabilir.

Fakat neden? Sanırım kısmen kapitalistlerin ortadan kaldırılmasının otomatik bir sonucu olan rasyonalite varsayımından dolayı. Michael Polanyi'nin işaret ettiği gibi, ne Lenin ne de Bolşeviklerden herhangi biri iktisadi rasyonalitenin, piyasanın, fiyatlandırmanın, kaynak dağılımının, vb. anlamına ilişkin herhangi bir fikre sahipti. Ve sosyalist bir toplumun iktisadi işleme şeklini açıklamaya ilişkin herhangi bir çaba kaçınılmaz olarak yetersiz kalacaktı. Fakat *Devlet ve Devrim* yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda

---

* Nisan 1918'de Tüm Rusya Merkezi Yönetim Komitesi toplantısında Lenin, idari otoriteyi geri getirme çabalarında "devlet kapitalizmine yol açıldığını" gören "sol komünistlere" karşı bir polemik başlatmıştı. Aslında, demiştir Lenin, "devlet kapitalizmi bizim için ileri doğru bir adımdır. Rusya'da kısa bir süre içerisinde devlet kapitalizmine ulaşmayı başarabilseydik bu bir zafer olurdu . . . o zaman tam sosyalizme geçiş kolay ve kesin olurdu. Çünkü devlet kapitalizmi bir merkezileşme, entegrasyon, kontrol ve sosyalizasyon sistemidir ki bu tam da bizim ihtiyacımız olan şeydir." (V. I. Lenin, *Socheniia*, XXII, 482, Herbert Marcuse'ün, *Sovyet Marksizmi*'nde bahsedilmiş [New York, 1958], s. 44.)

siyasi bir belgedir. Ve sadece siyasi bir belge olarak anlam kazanmaktadır. Tuhaf bir şekilde çaresizlik ifadesidir.

Birçok Marksist gibi Lenin de yoğunlaşan iktisadi krizlerden dolayı, tamamen olgunlaşmış kapitalist iktisat içinde ilk önce sosyalist devrimin olacağına inanıyordu. Rusya'da herkesin öngördüğü devrim mecburen bir "burjuva devrimi" olacaktı. Büyük bir *işçi sınıfı* olmaksızın, başka türlü nasıl olabilirdi?* Fakat Nisan ayında iktidarı ele geçirdikten sonra taktik meseleleri, işçilerin ruh hâlini değerlendirme, iktidarda alınması gereken acil önlemler gündeme geldi ve Lenin elinin altındaki tek tarihi deneyime, Paris Komünü'ne başvurdu.**

Komün'ün temel dürtüsü, bütün spontane işçi manifestolarında olduğu gibi, sonradan anarşistler ve sendikacılar tarafından en güçlü bir şekilde ifade edilen ilkel bir eşitlikçilikti. Ve Rusya'daki işçilerin ilkel talepleriyle "sol" atmosferi açıkça anarkosendikacıydı. Yalnız kalmaktan korkan Lenin, bu atmosfere ayak uydurdu. Lenin'in o zaman devraldığı işçi kontrolü talebi yükselen dalgaların üstüne çıkmak için oportünist *siyasi* bir çabaydı. Fakat oportünist olmakla Lenin sosyalist toplumun nasıl işlerlik kazanacağına ilişkin meselelerle uğraşmak zorunda kaldı.

Lenin sonradan bu türden ütopik hayallere asla inanmadığını, 1917 sonlarında ve 1918 başlarında komünizmin ilan ettiği savaşın diğer ülkelerdeki proletaryaya soluk kazandırmak için tasar-

---

* 1875'de yeni Alman Sosyalist İşçi partisi Gotha Programı'nı benimsediğinde ve "emek sarf eden insanların" demokratik kontrolü altında üretici kooperatiflerinin örgütlenmesini istediğinde Marx onları "Almanya'da emek sarf eden insanların büyük bir çoğunluğu proletaryadan değil, köylülerden oluşmaktadır," diyerek azarlamıştır. (*Gotha Programı'nın Eleştirisi*, s. 25).

** 7-14 Ekim 1917'de yazılan "Bolşevikler Devlet İktidarında Kalabilecekler mi?" başlıklı makalesinde Lenin şöyle yazmıştır: "Marx, Paris Komünü deneyiminden bize proletaryanın kullanıma hazır devlet mekanizmasını basitçe ele geçiremeyeceğini ve kendi amacı için kullanamayacağını, bu nedenle proletaryanın bu mekanizmayı yok ederek bir yenisiyle değiştirmesi gerektiğini öğretmiştir. (Bu konuyu *Devlet ve Devrim—Marksizmin Devlet Hakkındaki Öğretileri* adlı kitapçıkta ve *Devrimde Proletaryanın Görevleri*'nde ayrıntılı olarak inceledim.) Bu yeni devlet aygıtı Paris Komünü tarafından yaratılmıştır ve İşçilerin, Askerlerin, Köylülerin temsilcilerinden oluşan Soyvetler Birliği Rusya'sı aynı türden bir "devlet aygıtı"dır." (V. I. Lenin, *Toplu Eserler*, XXI, 25.)

lanmış bir propaganda olduğunu, Devrim'in başarısız olabileceğini, ancak onun tarihteki yerini belirten tarihsel bir anıt mezara gerek olduğunu belirtmiştir.[145] Bu ifade bizzat doğru olması hâlinde Lenin'in işçilerin temel dürtülerinin değerlendirmesinin bir yansıması olarak ilginçtir. Sonradan naif 1917 formülasyonlarından utanan Lenin'in bu yazıları taktiksel olarak kolayca reddetmiş olması muhtemeldir. Lenin'in pratik bir meseleyle karşılaştığı son derece doğrudur. Fakat bir meseleyle karşılaşan kişi alıştığı araçlara başvurur. Ve Lenin için tek analiz "dili," anladığı tek kavramsal çerçeve Marx'dı. Bunda bile "naif" rasyonalite ve yönetim kavramlarına hapsolmuştu. Bu dönem boyunca Lenin'in düşünce çizgisi izlenecek olursa, bu kavramların nasıl kullanıldıkları görülecektir.

Ocak-Şubat 1917'de Lenin, *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'den yaptığı alıntılar ve dipnotlar dolayısıyla olağanüstü olan "Devlet'e Üzerine Marksizm" adlı bir defter tutmuştur. İktidarın ele geçirilmesi süresince ve sonrasında sosyal örgütlenmenin doğasına dair somut meseleler hakkında hiçbir zaman düşünmemiş olan Lenin, elinde her ne parça varsa ümitsizce ona tutunmuştur. Ve bunlar *Eleştiri*'de yer alan şekliyle Marx'ın Komün ve Devlet'in doğası üzerine görüşleridir. Buradan *Devlet ve Devrim* için komünist toplumun aşamaları, yapılan iş kadar ödeme anlayışıyla geçiş toplumu ve "herkese yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre"[146] olan pür komünist toplumun "daha yüksek" aşaması fikrini almıştır.

Bütün bunlardan ortaya çıkan şey basitçe şudur ki Lenin 1917'de meseleyle yüzleşmek zorunda kaldığı zaman, sosyalizmin anlamına veya kesin içeriğine dair hiçbir fikre sahip değildi. Bu yalnızca teorik düzeyde değil, fakat Ekim Devrimi'nden önceki ve sonraki olağanüstü terminolojik karmaşıklıktan da bellidir. Nisan 1917'de Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin Bolşevik parti kritik toplantısında yurtdışından yeni gelmiş olan Lenin (halen Sosyal Demokrat olan) partinin adını Komünist parti olarak değiştirmek de dâhil olmak üzere izlenecek strateji üzerine birtakım temel tezler sunmuştur. Sekiz numaralı en önemli tez şuydu: "Sosyalizmin acil bir görev olarak 'getirilmesi' değil, Sovyet İşçileri Temsilcileri'ni malların sosyal üretiminin ve dağıtımının kontrolüne getirilmesi," Parti'nin görevidir. Fakat altı ay sonra Lenin, "sosyalist devlet"in hızlı bir kamusallaştırmayla ("teknik olarak . . .

yapılacak iş bizim için kapitalizm tarafından yapılmış" olduğundan) ve işçilerin kontrole geçmesi yoluyla mümkün olmasından dolayı iktidarın ele geçirilmesini savunmuştur.[147]

Sihirli "işçi kontrolü" tabiri, Devlet yönetimindeki bütün idari zorlukların üstesinden gelme sözü vermiştir. Bu konuda Lenin oportünizmiyle ve naif rasyonalitesiyle kaldıraçtı. Bir an için Lenin'in işçi kontrolünün karmaşık bir toplumu idare edebileceğine inandığı çok açık görünmektedir. Naifliğinin genişliği, "sihirli" idare kavramını açıklamak için Devrim'den hemen önce yazdığı olağanüstü bir makaleden yapılan uzun bir alıntıdan en iyi şekilde görülmektedir. Bu, Maxim Gorki'nin *Novy Zhin*'indeki bir makalesine cevaptı.

"Bize Rusya'nın, Bolşevik partinin 240.000 üyesi tarafından yönetilemeyeceği söylendi . . . [fakat] devlet aygıtımızı bir dokunuşta *on kat* artırmak için 'sihirli' bir yöntemimiz var, bu yöntem asla kapitalist toplumun kullanımında olmadı. Bu sihirli şey işçileri, fakir insanları, devlet idaresinin sıradan işine çekmektir.

"Bu sihirli yolu kullanmanın ne kadar basit olduğunu, bu yolun ne kadar kusursuz işlediğini açıklamak için çok basit ve açık bir örnek vereceğiz.

"Devlet mecburen bir haneyi tahliye etmek ve oraya başka bir aileyi yerleştirmek durumundadır. Bu kapitalist devlet tarafından defalarca yapılmıştır. Ve şimdi bu bizim tarafımızdan, proletarya veya Sosyalist devlet tarafından yapılacak.

"Kapitalist devlet aile reisini kaybeden ve kira ödeyemeyen 'işçi ailesi'ni tahliye eder. İcra memurları, polis memurları veya milis askerler takım hâlinde sahneye çıkar. Bir işçi mahallesinde tam takım bir Kazak müfrezesi tahliye için gereklidir. Neden? Çünkü icra memuru ve polis memuru çok güçlü bir askeri koruma olmadan o bölgeye adım atmak istememektedir. Tahliye manzarasının etraftaki komşular arasında infial yaratacağını, hemen hemen binlerce insanın çaresizliğe kapılacağını, kapitaliste ve kapitalist devlete karşı bu türden bir öfkenin icra memurunu ve polis ekibini her an parçalara ayırabileceğini bilmektedirler. Büyük askeri kuvvetler zaruridir. Askerlerin kasabadaki fakirlerin hayatlarını bilmemeleri ve Sosyalizmin askerlere "bulaşmaması" gerektiğinden, mecburen uzak mesafelerdeki birçok kışladan kasabaya asker sevk edilmelidir.

"Proleter devlet çok ihtiyacı olan bir aileyi zengin bir adamın

meskenine mecburen taşımak durumundadır. İşçi milisi müfrezemiz diyelim 15 kişidir —iki gemici, iki asker, (aralarından sadece birinin Parti'mizin üyesi olması veya Parti'mize sempati duyması gereken) sınıf bilincine sahip iki işçi, bir entelektüel, aralarından en az beşinin kadın, hizmetçi, vasıfsız işçi olduğu sekiz fakir emekçi, vs. Müfreze zengin adamın evine gelir, inceleme yapar ve iki erkek ve iki kadın için beş oda tespit eder. 'Bu kış, vatandaşlar, kendinizi iki odayla sınırlamalı ve şu anda kilerde yaşayan iki aileye iki odanızı hazırlamalısınız. Şimdilik, mühendislerden yardım alınca (sanırım siz bir mühendissiniz?) herkes için iyi evler inşa edeceğiz, kendi rahatınızı biraz bozmak zorundasınız. Telefonunuz on ailenin hizmetinde olacak. Bu, telefon kulübelerine koşturmak için harcanan yüzlerce saatten tasarruf sağlayacak, vs. O halde ailenizde aydınlatma işini yapabilecek boşta gezen iki yarı-işçi var demektir —55 yaşında bir kadın ve 14 yaşında bir oğlan. Günde üç saat görev başında olacaklar. On ailenin ürünlerinin dağıtımını kontrol edecekler ve gerekli hesapları tutacaklar. Müfrezemizdeki bir öğrenci bu devlet emrinin metnini iki nüsha hâlinde yazacak ve sizler de bize görevlerinizi doğru bir şekilde yerine getireceğinizi taahhüt ettiğiniz belgeyi nezaketen imzalayıp vereceksiniz.'

"Böylece, benim görüşüme göre, eski burjuva ile yeni Sosyalist devlet aygıtı ve devlet idaresi arasındaki fark çok açık örneklerle gösterilmiştir."

Lenin böylece 7-14 Ekim haftasında yazdıklarıyla Bolşeviklerin devleti idare etme kabiliyetini küçümseyenlere cevap vermiş oluyordu.[148] Bu yalın fikirle Bolşevikler iktidarı ele geçirerek onu dönüştürdüler ve yeni bir sistem kurmaya başladılar.

İşçi Konseyleri: Dönüm Noktası

Ancak "işçi kontrolü aslında ne anlama gelmektedir? Lenin ünlü *Ne Yapmalı (What Is To Be Done?)* formülasyonunda şöyle demiştir: işçiler, eğer kendilerine bırakılırsa, sendikalar aracılığıyla sadece *iktisadi* bilince ulaşabilirler; yalnızca öncü partinin ve onun profesyonel devrimci kadrolarının aktif liderliğinde işçiler *sosyalist* bilince ulaşabilirler. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde bile Lenin'in fikirlerine sadece Rusya içinde Menşevikler (ve Troç-

ki) tarafından değil, özellikle Almanya'da ve Polonya'da Rosa Luxemburg ve Hollanda'da Hermann Gorter'den oluşan küçük bir teorik Marksistler grubu tarafından da karşı çıkılmıştı. Luxemburg ve Gorter, Lenin'in anlayışının Rusya'nın geri kalmış koşullarının tarafından şekillendiğini ileri sürmüşlerdir. Modern endüstriyel toplumun gelişiminin parti liderlerinin vesayetine artık bağımlı olmayan ancak kendi inisiyatifleriyle hareket etme kabiliyetinde olan öz-bilinçli, eğitimli bir proletaryaya yol açacağını söylemişlerdir. Kriz durumlarında işçilerin kendiliğinden ve "kitle hareketi" yoluyla eyleme geçeceklerini belirtmişlerdir.*

Garip gerçek şuydu ki 1917-19 proletarya karışıklıkları Lenin'in tahmin ettiği türden değildi ve Paris Komünü'nün Marksist olmadığı gibi, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle ortaya çıkan ve şaşırtıcı bir hızla yayılan İşçi Konseyleri de Leninist değildi. Hiç değilse, bunlar Luxemburg-Gorter'in "kitlelerin kendiliğindenliği" kavramını doğrulamışlardır. Sistem ilk olarak Rusya'da 1905'de kurulmuştur. İşçi Temsilcileri Konseyleri, başlangıçta, yerel fabri-

---

* Radikal siyaset tarihinde bilinçlilik ve kendiliğindenlik meseleleri muhtemelen en önemli meselelerdir. Çünkü bu meseleler bir yandan parti örgütlenmesinin doğasını ve onun kitlelerle olan ilişkisini, diğer yandan entelektüelin rolünü kapsar. Dahası, eğer kitleler kendiliklerinden sosyalist bilince ulaşmayı başaramazlarsa, bu varoluşun bilinçliliği belirlediği bütün Marksist materyalizm teorisi için ne anlama gelmektedir? Ve dahası, entelektüellerden alınan bu fikirlerin ve Lenin'in *Ne Yapmalı*'sındaki birçok fikri kendisinden aldığı Kautsky'nin belirttiği gibi, bilim radikal bilinçliliğin kaynağı ise bu, fikirlerin Marksist teorisi için ne anlama gelmektedir? Ancak bu tür bir tartışma bu makalenin bağlamının çok ötesine geçmektedir. Bu meseleleri ayrıntılı bir şekilde incelediğim, yakında çıkacak olan Komünizm ve Amerikan işçi hareketi incelememin Leninizm üzerine olan bölümüne bakabilirsiniz.
Parti örgütü üzerine Rus müzakerelerinin dikkatli bir tartışması, Leopold Haimson'ın Rus Marksistleri incelemesinin II. ve III. Bölümlerinde yer almaktadır. Bay Haimson maalesef bu müzakerelerin izlerini diğer sosyalist partilerde sürmemekte ve bilinçlilik ve kendiliğindenlik meselesinin Rusya'nın koşullarına has özel bir sonuç olduğu izlenimi bırakılmaktadır. Leninizmin ve bu meselelerin eski, bugün ihmal edilen, fakat halen en kavrayışlı açıklaması için Arthur Rosenberg'in *Bolşevizmin Bir Tarihi*'nin, (New York, 1934) özellikle s. 57-63'e bakınız. Gorter'in fikirlerinin ayrıntılı bir tartışması için bkz. "Kitle Hareketi: Tepki," *Uluslararası Sosyalist Dergi*, Chicago, Eylül 1916. Rosa Luxemburg'un fikirlerinin bir tartışması için bkz. Haimson, *a.g.e.*, s. 194-96.

kalarda metal işçileri ve tekstil işçileri tarafından oluşturulan ve sonradan genel grev örgütünde birleşen hazırlıksız grev komiteleriydi. Bu sendikacı düzen, Rusya'da 1917'de ve Merkez Avrupa'da tekrarlanmıştır. Kurulan İşçi ve Asker Konseylerinin birçoğu mağlup olan ülkelerde merkezi idarenin ve otoritenin yıkılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Fakat bunların yönetimi siyasi partiler tarafından *siyasi gayelerle* çabucak devralınmıştır. İktisadi hayatın kontrolünü ele geçirmek için sadece birkaç yerde gerçek bir çaba gösterilmiştir. Bremen'de bir İşçi ve Denizci Konseyi, 10 Ocak'tan 3 Şubat 1919'a kadar iktidarı ele geçirmiştir. Bavyera'da 13 Nisan 1919'da kurulan bir Sovyet Cumhuriyeti, on beş günden biraz fazla bir zaman içinde Alman hükümeti tarafından devrilmeden önce fabrikalara ve kamulaştırılmış bankalara işçi kontrolünü getirmiştir. Avusturya'da işçi konseyleri yeni cumhuriyetin sosyalist başkanı Karl Renner'in otoritesine teslim olmadan önce üretimi kontrol etmiş ve fiyatları kontrol etmeye çalışmıştır. Macaristan'da Bela Kun tarafından kurulan Sovyet Cumhuriyeti işçi konseylerinden ziyade üst düzey siyasi manevralarla resmileşmiştir. Fakat bu kendiliğinden hareketlerin görüldüğü yerler sadece mağlup ülkeler değildir. İngiltere'de daha küçük çapta sendika temsilcisi hareketi bürokratik sendika kontrolüne karşı alt tabakanın huzursuzluğunu göstermiştir. Bunun yanısıra, sendikalar işçileri kontrol eden organlar hâline geldiğinde, işçi kitleleri kendi ihtiyaçlarına cevap verecek kendi kurumlarını kurma tepkisi göstermişlerdir.

Bu kendiliğinden hareketlerin yaşanmasının, en azından Rus Devrimi'nden bir veya iki yıl sonra proletaryanın "öz-bilinç disiplininin" sosyalist toplumların ekonomisini kolaylıkla yönetmeye izin vereceğine dair Lenin'i ikna eden bir faktör olduğu kuvvetle muhtemeldir ki bu deneyimler 1917-19 yılları boyunca yazılarındaki sendikacı tasvirlerine neden olmuştur.

Fakat Avrupa'daki, özellikle Almanya'daki sol sosyalistlerin siyasi başarısızlıkları Lenin'in düşüncelerinde derin bir değişim yaratmıştır. Bu deneyimlerle birlikte Rusya'daki Bolşevik partinin yeni ortaya çıkan merkezileşme rolü, Lenin'in aklına merkezi örgütlenmenin önemini ve partinin öncü rolünün gerekliliğini tekrar getirmiştir. 1919'da halen hapishanedeyken yazdığı ileri görüşlü önemli bir uyarısında proletarya üzerine parti kontrolünü yükleme girişiminin partinin diktatörlüğüne ve nihayetinde parti

içinde birkaç kişinin diktatörlüğüne yol açacağını ifade etmiştir.[149] Fakat uyarılara kulak asılmadı.

Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongre'sinde (Temmuz-Ağustos 1920) işçi konseyi deneyimi tartışılmış ve fikir reddedilmiştir. Sonuç olarak, Zinoviev tarafından tasarlanarak kabul edilen bir dizi tez şunu ifade etmektedir: "işçi konseylerinin, uğruna mücadele verdikleri prensibin zaferini garanti etmenin ve böylece onları iktidara geçirmenin kesin yolu onların işçilerin siyasi partisi tarafından yönetilmelerini garanti etmektir. . ." Bu tezler[150] halen Fransa'da ve İspanya'da ve farklı bir şekilde Alman Komünist Parti İşçileri ve Amerikan Dünya Endüstri İşçileri ve İngiliz sendika temsilcisi hareketlerinde hüküm süren sendikacı ve doğrudan hareket eğilimlerine karşılık olarak tasarlanmışlardır. İngiliz sendika temsilcileri adına konuşan Jack Tanner, Ruslara, Batı'dan öğrenecekleri çok şey olduğunu söylemiştir. Fakat Ruslar şu anda yönetimi tamamen ele geçirmiş olduklarından bu sözlere kulak asmamışladır. Yalnızca kendi deneyimleri tüm diğer partiler için model olacak durumdaydı. Zinoviev, Paris Komünü'nün başarısızlığından söz ederken şöyle söylemiştir: "Eğer işçi sınıfı disiplinli bir Komünist Parti'ye sahip olsaydı. . ." Ders besbelliydi. Tezlerin benimsenmesi bundan sonra Komünist partilerin ve onların kontrol ettiği hareketler, merkezi bir örgütlenme düzeni ve sıkı bir askeri disiplin temelinde yürütülecekti. Bütün "kendiliğinden" hareketler ya yönlendirilecek ya da bastırılacaktı. Bu, Komintern'in bildirgesiydi ve izlenecek yol Rusya'da zaten belliydi.

Rusya'da İşçi Kontrolünün Kaderi: Yokuş Aşağı

Kısa bir an için Rusya 1917-18'de gerçekten bir işçi toplumuydu. Bunlar hızlı bir devrim ilanıyla yeni toplumun geleceği beklentisiyle geçen zor günlerdi. Ekim devriminin hemen ardından işçiler talimatları beklemeksizin fabrikaları ele geçirmeye ve kapitalistleri dışarı atmaya başladılar. Milli atölyeler kurulacaktı. Daha çok 1848'in takas bankaları programına benzer bir şekilde, kişiye metalar üzerinde hak sağlayan kısa vadeli kuponlar dolaşıma girmişti. Basit Marksist görüşe göre para kapitalist sömürünün bir aracı olduğundan yürürlükten kaldırılmalıydı. (1921 kadar geç bir tarihte bile Sovyet iktisatçıları parayı tamamen ortadan kaldır-

mak ve yerine "treb" adlı bir emek hesap birimi getirmek için bir plan yapmakla meşguldüler.) Bütün mutlu gelecekçilerde olduğu gibi, "Mutlak Şimdiki Zaman" duygusu hâkimdi.

1918'deki ilk Rus Sendika Kongresi, işçilerin üretim kontrolü fikrini ciddi bir şekilde ele almıştır. Sendikalar "en enerjik şekilde bütün idari üretim departmanlarında emek kontrol kurullarını örgütlemek ve köy ve şehir arasında emek değişimi yapmak için" görevlendirilmişlerdir.

Bu görüş Komünist parti tarafından Mart 1919'daki Sekizinci Kongre'de kabul edilmiş, 1903'deki eski programın yerine yeni bir program benimsenmiştir. "Milli endüstrinin örgütleyici aygıtı temel olarak sendikalara dayanmalıdır." Endüstri bir 'tek iktisadi birim' etrafında toplanmalıdır ve sendikalar emekçi kitleleri derhal iktisadi idareye katılmaları için ikna etmelidirler."[151]

Fakat dönemin kaos ortamı göz önünde bulundurulduğunda, işçi kontrolü kaçınılmaz olarak bir maskaralıktı. Örneğin, Ocak 1918'de demiryolu idaresi bir işçi komitesine emanet edilmişti ve birkaç ay içinde yollar çökecek duruma gelmişti. İş komiteleri kurallara uymayan işçileri disipline etmekten acizdi. Eğer bir komite bunu başarırsa seçimlerde kaybediyor ve yerine bir yenisi geliyordu. Üç ay içinde demiryollarının kontrolü işçilerin ellerinden alınmış ve tüm diktatörce güçlerin kendisine verildiği Komünikasyon Komiserliği altında merkezileştirilmiştir. Diğer işletmeleri işçilerin ellerinden *almak* için kamulaştırmayı genişleten kararlar çıkarıldı ve işletmeler devlet kontrolü altına alındı.

İşçi kontrolünün çökmesinin ardından yeni bir endüstriyel disiplin geldi: tek adam yönetimi ve komünist olmayan uzmanların istihdam edilmesi. Daha önemlisi, deneyim Bolşevik partide, sendikaların bağımsız rolünün ve parti içindeki demokrasinin nihayet bitmesiyle sonuçlanan bir tartışma başlatmıştır.

1920 yılı Devrim'in krizini göstermiştir. İşçi sınıfı tükenmiş, demoralize olmuş, yarı yarıya azalmıştır. E. H. Carr ve Isaac Deutscher'in kabul ettiği gibi, serbest bir seçimde Bolşeviklerin iktidardan düşecekleri muhtemeldir. Lenin'in ve Troçki'nin güçlü iradelerinin, işçilerin demokrasisi pahasına Bolşevikleri kurtardığı nokta budur.

Mesele, Komünist partinin Sekizinci Kongre'sinin temel programında ekonominin yönetimini sendikalara aktarmaktan bahseden bir maddeye, "Sendikaların Rolü Hakkında" adlı bir broşür-

le saldıran Troçki tarafından başlatılmıştır. Troçki, muhteşem bir totolojiyle, Sovyet devleti proleter olduğundan dolayı proletaryayı devletten korumaktan bahsetmek anlamsızdır, demiştir. Troçki uzun vadeli bir hedef olarak sendikaları hükümetin idari departmanlarıyla birleştirmeyi önermiştir. Hem siyasi hem pratik iş hayatının özel bir emek ordusu konseyi tarafından sıkı bir şekilde merkezileştirilmesiyle sivil hayatın tamamen derhal askerileştirilmesini önermiştir. Troçki, ordunun endüstriyel verimlilik için bir model olduğunu söylemiştir. Askeri kuruluşları, işçi taburlarına dönüştürmeyi önermiştir. Kendisi de bir sendika lideri olan destekçisi Goltsman, endüstri içerisinde eğitilmiş işçiler arasından seçilen, fabrikaları yönetecek idarecilerden oluşan bir "subay sınıfı" oluşturmayı önermiştir.[152]

Bu öneriler Lenin'in ve Troçki'nin hizipler arası rakibi olan ve Lenin adıyla ona saldıran Zinoviev için son derece aşırıydı. Fakat en şiddetli saldırılar sendikalardan ve "İşçi Muhalefeti" gruplarından geldi. Ayakkabı yanlış ayakta, diyorlardı. Sendikalar değil, partinin kendisi yeniden örgütlenmeliydi. Parti köylü ve orta sınıf gruplar tarafından yozlaştırılmıştı. Ve Makayevski tarzında şöyle dediler: "İdari mevkilerin büyük bir çoğunluğu, fiziki emeği bırakmamış işçiler tarafından işgal edilmelidir."

Muhalefet, "Komünist Parti'nin her üyesinin fabrikalarda, değirmenlerde, madenlerde veya kömür ocaklarında yılda en az üç ay fiziki emek sarf etmesini teklif etmiştir. Hiçbir Parti üyesinin bu tür bir emek sarf etmeden ve işçilerin yaşadıkları aynı şartlarda yaşamadan bir yıldan fazla bir zaman bir görevde kalmamasını" teklif etmiştir. Sonradan yüz seksen derece dönen Buharin şöyle demiştir: "bütün kurumların idaresi sendikaların yönetiminde olması gerektiğinden, Milli Ekonomi'nin Yüce Sovyet adayları sendikalar tarafından seçilmelidir."

Lenin, bu "sendikacı zırva" konusunda âni bir dönüş yaptı. Bütün "sendikacı saçmalık çöp sepetine atılmalıdır," demiştir.[153] Lenin, Buharin'e cevaben şöyle demiştir: "Parti'nin değil, sadece sendikaların adayları belirleyeceğini ve yönetimde olacağını söylersek kulağa çok demokratik gelecektir fakat proletaryanın diktatörlüğünü yıkacaktır."[154]

Lenin, dolambaçlı bir safsatayla parti programındaki milli ekonominin sendika kontrolü üzerine yazılan kararın açıkça söylediği şeyin o anlama gelmediğini ispatlamaya çalışmıştır. Karar

"sendikalar *bütün* milli ekonominin idaresini tamamen kendi ellerinde toplamalı," anlamındadır, ekonominin en üst yönetimi, fakat idareciler tarafından yönetilmesi gereken endüstrinin belirli kolları *değil*, demiştir Ocak 1920'de ikinci Tüm Rus Madencileri Kongresi'nde üç yıl önceki ünlü teorik açıklamalarından üç yüz altmış derece dönmüştür. "Her işçi ülkeyi nasıl yöneteceğini biliyor mu?" diye haykırmıştır. "Pratik insanlar bunların peri masalları olduklarını bilir."

Fakat bu masalları kim uydurdu?

İşçi muhalefeti ve parti liderliği arasındaki mesele 1921'de son noktaya vardı. Mesele görünüşte fabrikalarda tek adam yönetimiydi. Aslında daha büyük mesele sendikaların parti kontrolünden bağımsızlıklarıydı.

1918-19'da işçi komitelerinin fabrika kontrolü sistemi hantal bir "ortak yönetim" veya hiçbir parti uzmanının sendikada kontrole ortak olmadığı mesleki yönetim kurulu sistemi şekliyle değiştirilmiştir. Fakat bu partinin Mart 1920'deki Dokuzuncu Kongre'sindeki oylamada tek adam yönetimi prensibini getirmesiyle sona ermiştir. Bu tür bir düzende sendikalar yönetimin otoritesine karşı çıkarak ancak biraz daha fazla pazarlık yapabilirdi. Fakat sendikalar bu hakların bile kaybolmasından korktu ve bu korkular taşımacılık gibi önemli bir alanda tüm sendika haklarının askıya alınmasıyla haklı çıktı. Böylece sendika bağımsızlığı meselesi keskin bir şekilde ön plana çıkmış oldu. Popüler olarak *Tsektran* diye bilinen bir kuruluşun etrafında odaklandı.

Ağustos 1920'de Troçki'nin Ulaşım Komiseri görevinde olduğu, kısa bir süre Ortak Merkezi Ulaşım Komitesi diye adlandırılan *Tsektran* kuruldu. *Tsektran* sendikaların otoritesine karşı gelmiştir. Sendikaların önceden kullandıkları güçlerin yerine merkezi hükümet kontrolünü getirmiştir. Dahası, sendika görevlileri artık alttan seçilmemekte, yukarıdan atanmaktadır.

Troçki askeri disiplin anlayışıyla sendika muhalefetini kırmak ve hattâ gerekirse liderlerini hapse atmak niyetini gizlememiştir. Muhalefetini haklı çıkarmak için Troçki'nin ileri sürdüğü teorik tartışma şudur: "İşçi devletinde . . . iktisadi organların ve sendika örgütlerinin paralel varlıklarına yalnızca geçici bir olay olarak katlanılabilir." Lenin bu duruma çok doktriner olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Sendikalar rahat hareket edebilmelidir, iki organı eritme sorunu tempo meselesidir.

Tsektran'ın geleceğin gerçekliği olacağını hisseden Shlyapnikov önderliğindeki Metal İşçileri sendikasından bir grup sendikacı 1921'deki Onuncu Kongre'den önce meseleyi resmen ortaya koymuşlardır. Partinin, sendikaların milli ekonominin yönetimine geçmeleri yönündeki resmi bildirgesine atıfta bulunan İşçi Muhalefeti, otuz yıl önce Amerikalı Marksist Daniel De Leon'un önerdiği planlara çok benzeyen, Sovyet toplumunun sendikacı bir yeniden örgütlenmesini önerisinde bulunmuştur. Endüstriyel sendikaların örgütlenmesini ve kurucu sendikalar tarafından seçilmiş merkezi bir kurulun endüstriyi kontrol etmesini istemiştir. Her fabrika içerisindeki kontrol, hiyerarşide sendika örgütünün altında bulunan seçilmiş bir işçi konseyine devredilebilir. Ancak en önemli talep bütün görevlilerin *seçilmesi* prensibiydi. Bunun amacı partinin Merkez Komite'sinin ve sendikalar üzerindeki yerel partinin iktidarını kırmaktı. Çünkü Merkez Komite sendika görevlilerini ve komite üyelerini tayin etme gücünü kaybederse, merkezi aygıt, politikalarını hayata geçiremez.

1921'de Bolşevik partisinde üç görüş belirginleşti. Troçki tarafından temsil edilen, aslında sendikaları ortadan kaldırmayı, iktidarı merkezileştirmeyi, sıkı kontrol uygulamayı isteyen fakat yaşlanan bürokratların yerine gençlerin ve yetenekli işçilerin üst kadrolara daha serbestçe geçmelerine izin veren görüştü. Zinoviev'in sözcüsü olduğu çoğunluğun görüşü daha gevşek bir yapı, daha az sıkı kontrol ve mevcut bürokratların iktidarının dondurulması yönündeydi. Lenin, Zinoviev'in görüşünü desteklemiştir. Parti ekonomisinin yönetimine gelmemeleri gerektiğini düşünmekle birlikte, kökleri işçi sınıfında olduğundan sendikaların düşmanlaştırılmamaları gerektiğini anlamıştır. O dönemde dikkate değer bir ifadesinde Lenin şöyle demiştir: "Bizimki bürokratik eğilimli bir işçi hükümetidir. Mevcut Hükümet'imiz öyle bir hükümettir ki son adamına kadar örgütlenmiş proletarya kendini ona karşı korumalıdır. Ve işçi örgütünü kendi Hükümet'lerine karşı korumak için kullanmalıyız."[155] Üçüncü grup, sendikacıların işçi muhalefeti grubuydu.

İşçi muhalefetinin en başta gelen sözcüsü, paradoksal olarak, bir işçi değil, fakat sonradan Bolşevik'liğe dönen Çar yanlısı bir generalin kızı olan Alexandra Kollontay'dı.[156] Renkli bir kişiliği ve yetenekli bir konuşması olan Kollontay olayları başarılı bir şekilde dramatize etme becerisine sahipti. İki sorun var, diye bağırmıştır,

endüstrinin işçi kontrolü ve parti içindeki demokrasi. Endüstrinin işçiler tarafından örgütlenmesi "komünizmin esasıdır," demiştir. Önemli mevkilerdeki işçilerin sayısı yüzde 17'yi nadiren geçerken, parti orta sınıf grupların ve köylülerin hâkimiyeti altındadır. "İşçiler sormaktadır: biz kimiz? Biz gerçekten sınıf diktatörlüğünün dayanağı mıyız, yoksa parti etiketinin güvenli kılıfı içinde kitlelerle tüm bağlarını koparark kendi politikalarını uygulayan ve bizim fikrimize ve yaratıcı yeteneklerimize değer vermeksizin endüstriyi kuranlara destek olmak için hizmet veren itaatkâr bir sürü müyüz?" Bir adım daha attı. Endüstrinin sadece sendikalar tarafında ve yerel idarenin de işçiler tarafından kontrol edilmesini talep etmekle kalmadı, bürokrasinin çoktan beridir ülke hayatını boğduğunu belirtti. Bunun nedenini partinin eleştiriden korkması, karşı düşünce avcılığı, inisiyatifi ve tartışmayı boğması olarak açıklamıştır. "Düşünce özgürlüğü olmadan kişisel faaliyet olmayacaktır."

Fakat parti demokrasisini genişletmek için o dönemde her türlü şans, ki bu şanslar azdı, Kronstadt denizcileri tarafından heba edilmiştir. Kronstadt denizcileri, Leningrad yakınlarındaki deniz üssünden Ekim Devrimi'nin başlangıç işaretini vermişlerdi. Onların desteği Bolşevikler için belirleyici olmuştu. Şimdi partinin artan merkezi kontrolünden rahatsız olan denizciler isyan ettiler. Leningrad'da patlak veren grevlere destek verdiklerini belirterek serbest seçim istediler. Lenin ve Troçki hızla harekete geçti. Denizciler durduruldu ve "düzen" yeniden kuruldu.

İsyan parti liderlerine parti içindeki demokrasinin tolere edilemeyeceğini açık bir şekilde göstermiştir. İşçi muhalefeti ile (çoğunluğu köylü ailelerden gelen ve köylü sempatizanı olan) Kronstadt denizcileri arasında hiçbir bağlantı olmamasına rağmen muhalefet isyana teşvikle suçlandı. Parti içindeki kontrol sıkılaştırıldı, hizipler feshedildi, eleştiriler engellendi. Lenin'in ve Zinoviev'in bile feshedilmesi için oy kullandıkları *Tsektran* yeniden kuruldu. 1921 Mayıs'ındaki Rus sendikaları kongresinde (sonradan Marx-Engels-Lenin Enstitüsü'nün başkanı olan) D. Riazanov'a ait son muhalif ses susturuldu. Riazanov, kongre için kararlar hazırlayan parti hizibine uzlaşma politikası önerdi. "Sendika hareketinde yönlendirici personelin seçiminin Parti'nin genel kontrolü altında yapılması gerektiğini" kabul etti. Fakat partinin "her şeyden önce liderlerinin seçimi örgütlü kitleler tarafın-

dan yapılması gereken sendikalarda proleter demokrasisinin normal yöntemlerini uygulamak için özel çaba göstermesini" istedi. Ancak bu bile çok şey istemek demekti. Riazanov sendika işinden men edildi ve "itaatsiz hizibi" kontrol altına almak için Stalin görevlendirildi.

Melonkoli hikâyesinin geri kalanı çabucak anlatılabilir. 1921 kongresi sendika liderliğinin bağımsızlığını yok etti. Sendika atamalarının kontrolü sıkı bir şekilde partinin Merkez Komitesi tarafından yapılmaya başlandı. Ancak kısa bir süreliğine sendikalar için yeni bir rol belirlendi. Lenin devlet ve parti mekanizmasının siyasi kontörlünü sıkılaştırırken Yeni İktisadi Politika (YİP) aracılığıyla iktisadi meselelerde devlet ve özel teşebbüsler için hatırı sayılır serbestlikler getirmiştir.

YİP, Lenin için olağanüstü bir adımdı. Çünkü "eski kitaplar"da partiyi kapitalizmin kısmi restorasyonuna götürecek bu türden radikal bir adıma dair hiçbir şey olmadığını itiraf etmek zorunda kalmıştı. Ölümünden hemen önce yazdığı, Lenin'in aklına hükmeden doktriner temayülü gösteren bir makalede esefle şunu ifade etmiştir: *"Marx'ın bu konuda bir kelime bile yazdığını hatırlamıyorum, bir tek kesin bir alıntı veya itiraz edilemeyecek bir açıklama bırakmadan öldü. Bu nedenle, bu güçlükten kendi çabamızla kurtulmalıyız."*[157]

YİP sendikalar için ücret politikasını ön plana çıkardı. Savaş komünizminde bütün işçilere eşit şekilde ve genellikle karneyle (*payok*) ödeme yapılmıştı. YİP'te işletmelerin parça başı, prim gibi farklı ödeme tarifeleri kullanmalarına izin verilmiş ve bunlar toplu pazarlığa tâbi tutulmuştur. Milli, bölgesel ve taşralı sözleşmeler, hükümet güvencesiyle müzakere edilmişti. Şikâyet giderme süreci oluşturulmuş, uzlaştırma ve arabuluculuk mekanizmaları devreye sokulmuştur. 1923'den 1927'ye kadar yönetime etkin işçi katılımı artık olmamakla birlikte toplu pazarlık halen mevcuttu.

Sanayileşmenin başlangıcı kısmi-bağımsız güçler olarak sendikaların yok olmasına işaret etmiştir. Troçki 1919'da sendikaların "kapalı bir lonca tarzında" faaliyet gösterdiklerini ve yeniden örgütlenmeleri gerektiğini söylemiştir. Bugün, on yıl sonra, aynı kelimeler Stalin tarafından kullanılmaktadır. Sendikaların görevinin emek üretkenliğini ve disiplinini, sosyalist rekabeti, lonca kapalılığının ve 'sendikacılığın' tüm kalıntılarının kökünün ka-

zınmasını teşvik ederek" endüstriyi inşa etmek olduğunu söylemiştir. Bu plan Komünist partinin 1930'daki On Altınca Kongre'sinde hazırlanmıştır. ". . . sendikaların yeniden örgütlenmelerinin temeli şok bir askeri harekettir." Fabrika müdürünün görevleri hakkında ünlü iki konuşmasında Stalin,[158] ücretlerdeki eşitlikçiliğe saldırı ve işçileri fabrikalarına bağlayacak önlemlerin oluşturulması çağrısında bulunmuştur. Ardından bilinen acımasız kanunlar çıktı: iş değiştirmek için fabrika müdüründen izin alma zorunluluğu, kotalar doldurulamadığında alınacak ceza, işe geç kalınması durumunda ödenecek sıkı para cezaları, vs., vs.

Bugün Sovyet fabrikası[159] işçiler ve mühendisler arasındaki keskin sınıf ayrımlarıyla belirginleşmiştir. Savaş sonrası bildirgede karara bağlandığı üzere (Nisan 1946'daki Onuncu Sendikalar Kongre'si) sendika sadece fabrika yönetiminin bir kolu olarak emek disiplinini sağlamlaştırmak için bulunmaktadır. Kötü bir durumda oransız ve parça başı ücret şekli olan *edinonachali* veya rasyonel örgütlenme resmi yapısına rağmen "familyacılık" veya klik-koruma gruplarının gelişimi, *shturmovischina* (veya kota döneminin sonuna doğru sürekli gecikmeler ve telâş), hepsi birden ifade ve eleştiri kaynaklarının sıkı bir şekilde bastırıldığı sosyal bir sistemde ortaya çıkan irrasyonellikleri göstermektedir. Müdür hükmetmekte ve işçinin hiçbir şey üzerinde kontrolü bulunmamaktadır.

Böylece İşçi Kontrolü adıyla ortaya çıkan bir hareket şimdi işçileri kontrol etmektedir: Marx'dan başlayıp bugüne gelen o kadar uzun bir yolculuğun tuhaf ve melankolik sonu.

İşteki Anlam: Diğer Yol

1840'lardaki erken dönem felsefi yazılarında Marx, insanın kendi davranışları üzerinde tam bir kontrol kurabildiği ve sadece belirli bir rolün yansıması olmadığı özgür, komünist toplumda insan kişiliğinin doğası üzerine kuramsal olarak epeyce düşünmüştür. Bugün bildiğimiz gibi, bu erken dönem felsefi yazıları "Ortodoks" Marksizmin ve Leninizm gelişmekteyken yayımlanmamıştı ve bilinmiyordu. Bu erken dönem felsefi spekülasyonların Marx'ın iktisadi yazılarıyla olan ilişkisi bu nedenle anlaşılmamıştır. Ve bu durum, gördüğümüz gibi, Marksist düşüncenin tek yolda geliş-

mesine neden olmuştur. Bu insana, yoksulluğa, sömürüye dair ilkel iktisadi kavramların dar yoludur. İş ve emeğin yeni, insancıl anlayışlarına yol açabilecek diğer yol keşfedilmemiş bir halde kalmıştır. Belki de bu kaçınılmazdı. Fakat yüksek teknolojik gelişme ve kontrollerin aşırı merkezileşmesi aşamasında böyle bir yolun keşfi gereklidir.

Yabancılaşma kavramının dönüştürülmesinde derin bir kök kaybedilmiştir ki o da yabancılaşmanın aynı zamanda işin örgütlenmesinin bir sonucu olduğu ve yabancılaşmayı yok etmek için iş sürecinin kendisinin incelenmesi gerektiğidir. Basit sosyal davranış anlayışlarıyla ve sığ görüşlü "tarih" çözümleriyle, şekli değiştirilmiş kişileştirmelerden uzaklaşmanın zamanı belki de gelmiştir. Benlik kaybıyla, modern hayatta sorumluluğun anlamıyla önemli bir şekilde ilgilenilmek isteniyorsa somut sorunlardan başlanılması gerekmektedir. Ve bu somut sorunlardan ilki, yabancılaşmanın ilk kaynağı olan bizzat *iş süreci*'nin doğasıdır.

Son yıllarda yalnızca özel mülkiyetin feshedilmesinin sömürüyü yok etme garantisi vermeyeceğini anlayan bir gelişme görülmektedir. Mesele şöyle ortaya konulmuştur: bürokrasi nasıl kontrol edilebilir? Mesele gerçek bir meseledir. Sosyalist düşüncede "yeni" çözüm "işçi kontrolü" konusunu tekrar ortaya çıkarmaktır. Bu Fransa'da *comités d'enterprise* taleplerinin, Almanya'da *mitsbestim-mungsrecht* şekillenmesine neden olmuş ve İngiltere'de İngiliz İşçi partisinin "Endüstri ve Toplum" planına sol-kanat bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Polonya'daki ve Yugoslavya'daki işçi konseyleri taleplerinin altında tabii ki bu yatmaktadır. Başlı başına talepten hiçbir şikâyetim yok. Fakat kavramın ne anlama geldiğini anlamak zordur.

Komünist teoride (sendikacı fikirlerin oportünist benimsenmesi haricinde böyle bir teori olabildiği kadar), "işçi kontrolü" sloganı kapitalist sistemde işveren sınıfının iktisadi iktidarını kırmak ve iktidarı bu yolla ele geçirmek için neredeyse tamamen *siyasal* bakımlardan düşünülmüş fakat bir demokratikleştirme tekniği veya sosyalist toplumda endüstrinin idaresi anlamında görülmemiştir.[160]

Diğer uçta Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra İngiltere'de Lonca Sosyalist Hareketi'ni başlatan ortaçağcılar, bölüşümcüler ve sendikacılar tarafından parçalar hâlinde bir araya getirilen ayrıntılı, hayali, fakat kullanışsız planlar vardı. Lonca Sosyalist-

leri daha önceki Fabian'ların yaptıkları gibi, somut idare meseleleriyle boğuştukları için hareket yeterince değerlendirilmemiştir. Bugün sosyalist ve idari toplumların yakasını bırakmayan sorunları çoğu Lonca Sosyalist tartışmalarında önceden görülmüş ve yine bu tartışmalar sırasında kaybolup gitmiştir. Üretim araçlarının kamulaştırılmasının tekil loncaların devlet tarafından sömürülmesiyle sonuçlanacağının farkındaydılar (yani, tüketim veya eğlence pahasına yeni yatırımların yapılması, yüksek iş normlarının getirilmesi, vs.). Diğer taraftan, sendikacılık veya üretimin tekil loncaların mülkiyetinde olması bir tek loncanın diğerlerinin feda edilmesi pahasına fayda sağladığı bir tür ayrımcılığa veya "dar görüşlü emperyalizm"e yol açabilirdi. Lonca işçileri sermayeye tasarruf senedi ve devlet içinde arazi hakkı vererek sorunu "çözmüşlerdir." Fakat rant (veya faiz) karşılığında loncalara mülk kiralamak hükümet harcamalarını karşılayacak kadar yeterliydi. Lonca Devleti siyasi olarak biri coğrafi parlamentodan, diğeri fonksiyonel (yani, mesleki) temsilcilerden oluşan iki meclisli bir yapı olmalıydı. Tüketici parlamento aracılığıyla üretim hedeflerini belirleyecekti. Lonca Temsilcileri Konseyi endüstrinin verimli yönetilmesinden sorumluydu. Her lonca yerel konseyler temelinde özerk bir yapıydı. Üyelik herkese açık olmalıydı. Fakat iş olmaması durumunda devlet bekleyen adayı iş bulana kadar desteklemek zorundaydı. Her lonca kendi çalışma koşullarını belirleyecekti: çalışma hızı şikâyet giderme süreçleri, vs. Lonca, üyelikleri oranında para alacak fakat payları ya eşit olarak ya da yeteneğe göre değişen şekilde üyelerin isteklerine uygun olarak dağıtacaktı. Üretimin aksine, bölüşüm, devlet kontrolü altında olacaktı. Parlamento ücret ve fiyat düzeylerini ve yeni yatırımın genel düzeyini belirleyecekti. Dış ticaret kaçınılmaz olarak bir devlet tekeli olacaktı. Fakat kişisel mülkiyetin olağan şekilleri, evler, arabalar, vs. bireye bırakılacaktı.

Devletçilik ve sendikacılık arasında bir uzlaşma olarak Lonca Sosyalizmi bize çok yararlı yollar göstermiştir. Zayıflığı, birçok sorunla boğuşmaya çalışması ve çok fazla ayrıntılı bir plan ortaya koymasıdır. Paradoksal olarak çok fazla rasyoneldir. İnsan toplumları yeniden (*de novo*) yaratılamazlar. Pragmatik olarak mevcut yapılardan ve ilgili insanların karakterlerinden, mizaçlarından, geleneklerinden, isteklerinden başlanmalıdır.

"İşçi kontrol"ü sloganı ortaya atılırsa, belki de en basit başlan-

gıç noktası, ne üzerinde işçi kontolü, diye sormaktır. Bütün ekonomi üzerinde kontrol mü? Bu imkânsızdır. Sendikacı bir toplum çok fazla tek menfaatli bir meseledir. Eğer kendi bürokrasisiyle genişletilirse, sadece bir menfaat hâkimiyeti şeklini bir diğeriyle ikame eder. Tek bir endüstrinin veya işletmenin kontrolü mü? Bunun da anlamlı —gerçekçi— bir kavram olup olmadığı sorgulanabilir.[161] Kamulaştırılmış mülkiyet şekli olarak lonca yapısından çok, kamu kuruluşunu; sosyal kontrol şekli olarak sendikacı örgütlenmeden çok müşterek istişareyi kabul eden *Endüstrinin Kontrolü*'ne dair 1932 tarihli İngiliz İşçi Sendikası Kongresi raporu işçi kontrolünün sınırlarının gerçekçi bir şekilde tanınmasıydı. Devletin işletmelerdeki hisselere sahip olması yoluyla sosyal kontrol fikrini genişleten yeni İngiliz İşçi partisinin *Endüstri ve Toplum*'a dair programı, yeni bir "idari" sınıf toplumu riskini artırmasına rağmen, prensipte, işçi kontrolünün de hedeflerinden biri olan, şirketlerin topluma karşı "sosyal sorumluluk"[162] oluşturmaları yolunda atılmış büyük bir adımdır.

Sosyalistler ile sendikacılar tarafından ileri sürüldüğü şekliyle işçi kontrolü fikrindeki en büyük karışıklık, *kontrol* kelimesinin her zaman iki anlam taşıyor olmasıdır: *yönlendirme* olarak (örneğin, bir arabanın gidişini kontrol etmek ve *frenleme* olarak (örneğin, birinin öfkesini kontrol etmesi). İşçi kontrolü tartışmalarında taraflar genellikle farklı anlamları nadiren ayırt etmektedirler. Kabaca söylemek gerekirse, sosyalistler işçi kontolünden yönetim veya bir işletmenin bizzat işçiler tarafından idare edilmesi veya işçilerin yönetime katılmaları anlamında bahsetmektedirler. Bu son anlamıyla işçi kontolü Yugoslavya'da denenmektedir. İşçilerin yönetime katılmaları konusundaki asıl zorluk, işçilerin yönetimdeki ayrı menfaatlerini minimize etme ve işçileri fabrikadaki bağımsız durumlarından mahrum etme eğilimidir.

Tarihsel olarak, işçilerin menfaatlerini müdafaa etmek için hareket eden işçi sendikası kısıtlayıcı ve koruyucu bir örgüt olmuştur. Birlik ise milli birlik menfaatleri veya devlet adına işçileri kontrol eden bir araç hâline gelmiştir ve işçiler bunların yerine geçecek başka kuruluşlar oluşturmuşlardır. Bu, Birinci Dünya Savaşı boyunca İngiltere'deki işçi temsilcisi hareketinin ve Ekim 1956'da Polonya'daki işçi konseylerinin tarihidir. Bugün Yugoslavya'da Komünist parti bir ikilemdedir. İşçiler yönetime katılmak için görev başına getirildiklerinden, birliğin hiçbir fonksiyonel

rolü kalmamış gibidir. Ve bazı teorisyenler işçi sendikalarının ortadan kalkması gerektiğini söyleyecek kadar ileri gitmişlerdir. Diğer taraftan, İngiltere'de kamulaştırılmış endüstrilerdeki birlikler Yönetim Kurullarına katılmayı veya üretimde sorumluluk almayı ısrarla reddetmektedirler. Birlik, bağımsız, savunmacı bir kurum olarak yönetimle karşı karşıya gelmeye devam etmektedir.

O zaman işçi kontrolü için hiçbir rol bulunmamakta mıdır? Eğer işçi kontrolü fikrinin herhangi bir anlamı varsa o da işyerinde iş hayatını doğrudan etkileyen şeyler üzerindeki kontolüdür: tempo, hız, iş talepleri, eşit ödeme standartları belirlenmesi için söz almak, kendi üzerindeki hiyerarşinin taleplerini kısıtlamak, vs. Bunlar Karl Popper'ın "kademeli teknoloji" diye adlandırdığı, büyük meseleler için belki de küçük çözümlerdir. Eskatolojik görüşlerin getirdiği yere bakın!

İki önemli şeyi birbirinden ayıralım, fabrikada işçiyi etkileyen şeylerden birinin hakkaniyetli muamele meselesi olduğuna inanıyorum; diğeri, teknolojinin ve mühendislik kültürünün bizzat iş süreci üzerindeki etkisidir.

Hakkaniyet sayesinde, hiçbir yönetici işçi üzerinde keyfi veya kaprisli bir güç kullanamaz ve işçi şikâyetlerinin tarafsız bir hüküm bulduğu kanallar mevcuttur. İkinci olarak, hakkaniyet sayesinde, işçi *fabrikadaki veya bölgedeki diğer işçilere göre* makul bir ücret alacağının garanti edilmesini ister. Ücretlerdeki farklılıklar meselesi zor bir meseledir. Geçmişte bu farklılıklar gelenek veya piyasadaki arz-talep dengesi tarafından belirlenmekteydi. Son yıllarda mühendisler iş değerlendirme planları yoluyla iş sınıfları arasına "tarafsız" mesafeler koymaya çalıştılar. Bunlar çoğu kez başarısız olmuştur çünkü "geçimsiz" işçiler mekanik olarak uygulanan mekanik kriterlerin hakkaniyeti temsil ettiğine inanmaya yanaşmamaktadırlar. Bazen de fabrikadaki "iktidar" grupları kendi aleyhlerine olan ücret tarifelerini kabul etmemektedirler.[163] Batı'da genelde birliklerin (veya Almanya'da birlikler bölgesel ücret politikalarıyla ilgilendikleri ve işyerlerinde hiçbir kökleri olmadığı için işyeri komitelerinin) fonksiyonları büyük çapta bir başarıyla toplu pazarlık sözleşmelerine yazılarak tanınan hakkaniyet standartlarını güvence altına almak için yönlendirilmiştir. Kıdemlilik, arabuluculuk ve hakemlik süreçleri, birliğin ücret artışlarını bölüşüm yöntemlerini belirlemesi (örneğin, eşit veya her-

kese aynı veya yüzdelik artışlar yoluyla bölüşümler) hepsi fabrikada âdil muamele meselelinde işverenin değil, işçilerin hakkaniyet anlayışlarının zaferini ispatlamaktadır.

Fakat kontrolün diğer tarafında, bizzat iş sürecine meydan okuma konusunda sendikal birlikler başarısız olmuşlardır. Bugün Amerikan fabrika işçisi —ve muhtemelen diğer ülkelerdeki fabrika işçileri— hakkındaki en belirgin gerçek işe olan ilgisizliktir. Çok az kişi "iş"ini kendini gerçekleştireceği bir yer olarak düşünmektedir. Genellikle işyeri samimiyeti, şakalaşma, dedikodu, siyaset yapma veya grup dayanışması yaşanmaktadır. Fakat bireyin yapması gereken gündelik görevlerden oluşan işin kendisi herhangi bir motivasyondan yoksun, kaytarılacak veya mümkün olduğunca hızlı bitirilecek bıktırıcı bir angarya olarak görülmektedir.

Birliklerin iş sürecine karşı gelmeleri, bir bütün olarak topluma radikal bir şekilde karşı gelmemelerini gerektirir. Çünkü endüstrinin yerini veya fabrikanın büyüklüğünü sorgulamak sadece idari imtiyazları sorgulamak değil, başlıca düşüncesi maliyetleri azaltmak ve üretimi artırmak olan tüketim ekonomisinin mantığını sorgulamaktır. Dahası, herhangi bir tek işletme rekabetçi bir durumda rakiplerinin arkasında kalmadan, iş akışını kabul ederek maliyetlerini nasıl artırabilir? Fakat bu sadece "kapitalist" toplumun başarısızlığı değildir. Sosyalist toplumlarda, maalesef, iş sürecinin anlamı üzerinde düşünmeye dair neredeyse hiçbir yaratıcı girişimde bulunulmamıştır. Azınlık diktatörlüğünün süratli endüstrileşmeyi hızlandırmaya çalıştığı Komünist ülkelerde işçiler üzerindeki etki daha şiddetli olmuştur.

Hayat standartlarının acınacak kadar düşük olduğu azgelişmiş ülkelerde işin işçiye daha anlamlı kılınması için üretimin feda edilmesinden bahsetmek bile zordur. Yine de bunlar ve/veya şartlarına bağlanamaz, bağlanmamalıdır. Mühendisler verimlilik hesaplarının çok ileri götürülmesi —işin en küçük parçalarına ayrılarak tamamen monotonlaştırılması— hâlinde kendi kendilerine zarar verdiklerini öğrendiler. Soru her zaman "ne kadar" sorusudur. Fakat bu soru hesapların önüne konulmalıdır.

Değişimlerin mümkün olduğunu görmek için makine sürecinin kaderciliğini kabul etmek veya otomasyonda yeni ütopyalar beklemek gerekmez. Bu değişimler, büyük işçi kitlelerini işyerine taşımaktan çok, işi işçilerin ayağına getiren gerçek bir özerk yö-

netim gibi büyük çaplı değişimlerden, iş devirlerinin genişletilmesi, işlerin büyütülmesi, işin doğal ritmine izin verilmesi gibi ufak fakat önemli değişimlere kadar sıralanmaktadır.

Kesin olan şudur: esas itibariyle bir tavır değişikliği gerekmektedir. Sosyolojik jargonu kullanacak olursak, "talep akışı" yukarıdan dayatılan kısıtlamalardan çok, işçinin kendisinden gelmelidir. Örneğin, işçinin bir meta olmadığı söylenecekse, o zaman parça başı işin feshedilmesi ve aylık veya yıllık ücret alan bir işçi ile parça başı veya saatlik ücret alan işçi arasındaki ayrım ortadan kaldırılmalıdır. Eski sosyalist ve hümanist geleneğin işçi protestosu tekrar kabul edilecek olursa, o zaman, iş hızının ve temposunun belirleneceği merkez, piyasa değil, bizzat işyeri olmalıdır.

Hayatın tamamı bizzat işin doğasında bulunmalıdır.

Batı'da İdeolojinin Sonu: *Bir Epilog*

> İnsanlar umutlarına nerede sınır koyacaklarını bilmemek hatasına düşerler.
>
> —Machiavelli

Hıristiyan alegorisinde olduğu gibi, insanın bu dünyayı kaos ve cennet arasında kalıcı, kesin bir şekilde sabit olarak düşündüğü birkaç çağ yaşanmıştır. Dört yüz yıldan daha fazla bir zaman önce bir Mısır papirüsünde yazıldığı gibi: ". . . küstahlık hüküm sürmekte. . . ülke çömlekçi çarkı gibi çalkalanıp durmakta . . . kitleler çobansız ürkek koyunlar gibi . . . dün fakir olan bugün zengin ve eskiden zengin olan ona övgüler yağdırmakta." Helenist çağ Gilbert Murray'in tanımladığı gibi bir "sinir bozukluğu" çağıydı. "Kötümserliğin arttığı, kendine güvenin kaybolduğu, bu hayattan umudun kesildiği ve normal insan çabasına inancın tükendiği" bir çağdı. Ve ihtiyar hain Talleyrand yalnızca 1789'dan önce yaşayanların hayatın bütün zevklerini tattıklarını iddia etmiştir.[164]

1930 ve 1950 arasındaki yirmi yıllık dönemin yazılı tarihte özel bir yoğunluğa sahip olmasından dolayı, kendisinden önce gelen uzun bir parlak umut dönemiyle daha üzücü ve acı hâle gelen bu çağın da kendine has örnekleri vardır: dünya genelinde iktisadi buhran ve şiddetli sınıf mücadeleleri, insan kültüründe ileri bir aşamada duran bir ülkede faşizmin ve radikal emperyalizmin yükselişe geçmesi, insana dair daha güzel idealler vaat eden devrimci bir kuşağın kendini trajik bir şekilde feda etmesi, bugüne kadar görülmemiş yaygınlıktaki ve çaptaki yıkıcı savaş, toplama kamplarında ve ölüm odalarında milyonlarca insanın bürokratikleştirilmiş katliamı. Bunların hepsi, geçen yüz elli yılın devrimci hareketlerinden bahseden radikal entelektüel için mutlu

gelecekçi umutların, milenyumculuğun, apokaliptik düşüncenin ve ideolojinin sonu anlamına gelmektedir. Bu son, bir zamanlar eyleme giden yol olan ideoloji için ölümdür.

Fransız filozofları arasındaki kökenleri her ne olursa olsun, fikirleri eyleme dönüştürme yolu olarak ideolojiye en keskin ifadelerini sol Hegel'ciler, Feuerbach ve Marx kazandırmıştır. Onlara göre felsefenin görevi şimdiyi geçmişten kurtarmak için eleştirel olmalıydı. (Marx, "Bütün ölü kuşakların geleneği yaşayanların beynine bir karabasan gibi çökmektedir," diye yazmıştır.) Sol Hegel'cilerin hepsinin en radikali olan Feuerbach kendini II. Luther olarak ilan etmiştir. Dini, mitolojiden arındırırsak insan özgür olabilir, demiştir. Düşünce tarihinin tamamı, ilerici bir aydınlama tarihidir ve eğer nihayet Hıristiyanlık'ta Tanrı, dar görüşlü bir ilahtan evrensel bir soyutlamaya dönüştürülebilirse yabancılaşma veya insanın özünden uzaklaşması radikal araçlarını kullanan eleştirinin rolü teolojinin yerine antropolojiyi, Tanrı'nın yerine İnsan'ı koymak olacaktır. Felsefe hayata yönlendirilmeli, insan "soyutlamaların hayaletinden" kurtarılmalı ve doğaüstü bağlarından koparılmalıdır. Din yalnızca "yanlış bilinç" yaratmaya yarar. Felsefe "doğru bilinci" ortaya çıkarır. Ve Feuerbach bilincin merkezine Tanrı'nın yerine İnsan'ı yerleştirerek "fanideki bakiyi" bulmaya çalışmıştır.[165]

Feuerbach dini "dünyaya indirdiyse," Marx onu dönüştürmeye çalışmıştır. Ve Feuerbach'ın antrolopolojiyi ilan ettiği yerde Marx, Hegel'deki bir kökü yeniden kullanarak Tarih ve tarihsel bağlamlar üzerinde durmuştur. Dünya, İnsan türü değil, insandır; ve insanlardan, insan sınıflarından oluşur. İnsanlar sınıfsal konumlarından dolayı ayrılırlar. Ve hakikatler, sınıf hakikatleridir. Bu nedenle bütün hakikatler maskelerdir veya kısmi hakikatlerdir. Fakat gerçek hakikat devrimci hakikattir. Ve bu gerçek hakikat rasyoneldir.

Böylece ideoloji analizine ve yeni bir ideolojinin yaratılmasına bir dinamik kazandırılmış oldu. Dini, mitolojiden arındırarak, insandaki potansiyel (Tanrı'dan ve günahtan) kurtarılmış oldu. Tarihin gözler önüne serilmesiyle rasyonalite ortaya çıkmış oldu. Sınıf mücadelelerinde yanlış bilinçten çok doğru bilince ulaşılmalıdır. Fakat hakikat eylemde yatıyorsa, eyleme geçmek gerekir. Marx, sol Hegel'cilerin sırf edebiyat yaptıklarını söylemiştir. (Onlara göre dergi bir "pratik"ti.) Marx'a göre, gerçek eylem yalnızca

siyasetteydi. Fakat Marx'ın anladığı anlamda eylem, devrimci eylem sadece bir sosyal değişim değildi; Anabaptistlerin bütün eski milenyumcu, mutlu gelecekçi fikirlerinin kendi yolunda kaldığı yerden devam etmesiydi. Bu yeni görüşüyle, yeni bir ideolojiydi.

İdeoloji analizi tam anlamıyla entelijansiya tartışmasına aittir. Rahip için din neyse, entelektüel için ideoloji odur. Bu aslında bize dünyanın büyüklüğüne dair bir ipucu vermekte ve çok değişkenli fonksiyonlarının sebebini göstermektedir. İdeoloji kelimesi Fransız filozof Destutt de Tracy tarafından 18'inci yüzyılın sonunda icat edilmiştir. Özellikle De Tracy, Helvetius ve Holbach gibi materyalistler ve Aydınlanma filozoflarıyla birlikte, Kilise ve Devlet tarafından teşvik edilen geleneksel inanç ve otorite yöntemleri dışında bir "hakikat" tanımı bulmaya çalışıyordu. Ve aynı şekilde, bu adamlar, Francis Bacon'un etkisi altında, hepsi Platon'un mağarasındaki gölgeler gibi hakikat illüzyonları yaratan tesadüfi eğilimlerin, önyargısal çarpıtmaların, yetiştirilme özelliklerinin, şahsi menfaat müdahalelerinin ve basit inanç isteğinin kusurlarını ortadan kaldıracak bir yol arıyorlardı.* Amaçları "nesnel" hakikate ulaşmak ve düşünceyi "düzeltmek" için fikirleri "arındırmak"tı. Bazıları, örneğin Helvetius, çarpıtmaların nasıl başladığını görmek için kökene inip fikirlerin gelişimini araştırmak gerektiğine inanmıştır. De Tracy fikirlerin algılanması sağlanarak "arındırılabileceğine" inanmış —Fransız'ların zar zor gizlenen din karşıtı yorumuyla, İngiliz ampirizminin geç kalmış bir şekli— ve fikirlerin bu yeni bilimine "ideoloji" adını vermiştir.

---

* Francis Bacon, *Novum Organum*'da farklı çarpıtma türleri tespit ederek Mantık'ı "aklın kusurlarından" kurtarmaya çalışmıştır. Bunları *Kabile İdolleri*, *Mağara İdolleri* ("herkesin kendi eğitimine veya diğerleriyle olan muhabbetine veya okuduğu kitaplara, değer verdiği ve hayran olduğu kişilerin otoritesine borçlu olduğu, doğanın ışığını kıran veya rengini bozan, kendine ait bir mağarası veya ini var . . ."), *Piyasa İdolleri* ve *Tiyatro İdolleri* ("çünkü benim fikrime göre, kabul edilmiş bütün [felsefi] sistemler gerçekdışı ve güzel bir manzara görüntüsü arkasında kendi yarattıkları dünyaları temsil eden birer sahne oyunundan başka bir şey değildir") olarak adlandırmıştır. Sosyal bilimlerde ideoloji ile ilişkili olarak çarpıtma fikri tarihinin bir tartışması için bkz. Reinbard Bendix, *Social Science and Distrust of Reason*, (California Üniversitesi Yayınları, 1951).

Kavramın olumsuz yan anlamları Napoleon'la birlikte ortaya çıktı. İktidarını sağlamlaştırmış olarak, Milli Enstitü'deki ahlak ve siyaset felsefesi derslerini yasakladı ve "ideologlar"ı ahlakı ve vatanseverliği yıkan sorumsuz spekülatörler olarak ilan etti. Napoleon bir cumhuriyetçi olarak filozofların fikirlerine sempati duymuştu; İmparator olarak Devlet'in bekası için dini ortodoksinin önemini kavramıştı.

Fakat "ideoloji" kelimesinin tuhaf bir şekilde farklı birtakım dönüşümlere uğraması Marx sayesinde olmuştur. *Alman İdeolojisi (The German Ideology)* eserinde belirttiği gibi, Marx'a göre ideoloji felsefi idealizmle veya fikirlerin otonom olmalarıyla ve fikirlerin, bağımsız olarak, hakikati ve bilinci ortaya çıkarma gücüne sahip olmalarıyla ilgilidir. Bir materyalist olan Marx'a göre bu, tam tersinden çok, "varoluşun bilinci belirlemiş" olmasından dolayı yanlıştı. Fikirlerden bir gerçeklik portresi çizmeye çalışan her girişim yalnızca "yanlış bilinç" üretirdi. Böylece, örneğin, Marx'ın ideoloji ve yabancılaşma analizinin çoğunda kendisinden yararlandığı Feuerbach'ın izinden giderek dini bir yanlış bilinç olarak düşündü: Tanrılar insanların akıllarının eseriydi ve yalnızca bağımsız olarak var olmak ve insanın kaderini belirlemek için ortaya çıkmışlardı. Bu nedenle din bir ideolojiydi.

Fakat Marx bir adım ileri gitti. İdeolojiler yalnızca yanlış fikirler değillerdir, fakat belirli menfaatleri maskelerler, demiştir. İdeolojiler hakikat olma iddiasındadırlar fakat özel grupların ihtiyaçlarını yansıtırlar. Devlet ve Toplum'un felsefi sorunlarıyla özel olarak ilgilendiği birkaç yerden biri olan, *Yahudi Sorunu* üzerine erken dönem makalelerinde Marx, Fransız Devrimi'nin İnsan Hakları Bilgesi'nde ortaya çıkan ve bu hakların Pennsylvania ve New Hampshire Eyalet anayasalarında belirlenen hâliyle "doğal haklar" kavramına şiddetli bir şekilde saldırmıştır. "Doğal haklar," ibadet etme veya mülk edinme özgürlüğünün "mutlak" veya "yüce" haklar olduklarını varsaymaktaydı. Marx'a göre, bunlar sadece tarihsel olarak kazanılmış, yanlış bir evrensel geçerlilik iddiasında olan "burjuva hakları"ydı. Marx, Devlet'in görevinin "genel irade"ye bir zemin hazırlamak olduğunu belirtmiştir. Burjuvazinin yarattığı sivil toplumda Devlet muhtemelen negatif veya tarafsız olmak zorundaydı. Herkes kendi şahsi menfaati peşinde koşabilir ve sosyal harmoni hüküm sürebilirdi. Fakat aslında Devlet'in özel grupların haklarını güçlendirmek için kul-

lanıldığını ileri sürmüştür. Böylece insanın kendini sadece toplulukta geçekleştirebileceğinden dolayı, "doğal haklar" iddiası yanlış bir bireycilikti. Gerçek özgürlük, mülkiyet özgürlüğü veya din özgürlüğü değil, mülkiyetten ve dinden, kısacası ideolojiden kurtulma özgürlüğüydü. Bu nedenle ideoloji, aslında bir sınıf menfaati olan şey için evrensel geçerlilik iddiasında bulunmaktı.

Marx, bireylerin daima şahsi menfaatler tarafından motive olmadıklarını fark etmekle Bentham'dan ve diğer faydacılardan ayrılmaktadır. (Bu "kaba hedonizm"di.) İdeolojinin anlamlı bir güç olduğunu söylemiştir. *On Sekizinci Brümer*'de "Küçük burjuvanın prensipte egoist sınıf menfaatlerini dayatmak için istediği dar görüşlü bir fikir oluşturmamak gerekir. Kendisinin ortaya çıktığı *özel* şartların, modern toplumun kurtarılabileceği ve sınıf mücadelesinden kaçınılabileceği yegâne *genel* şartlar olduğuna inanmaktadır," diye yazmıştır. Böylece ideolojinin "maskesinin düşürülmesi," fikrin arkasındaki "objektif" menfaatin ortaya çıkarılmasını ve ideolojinin ne tür bir göreve hizmet ettiğini görmemizi sağlayacaktır.*

Tüm bunların içinde saklı olan anlamlar oldukça dolaysızdır. Bunlardan ilki, siyasetin yalnızca rasyonalist analizinin yetersizliğidir. İnsanların inandıklarını söyledikleri şey her zaman dış görünüşüne göre değerlendirilemez. Fikirlerin altındaki menfaat yapıları araştırılmalıdır. Fikirlerin *içeriğine* değil, *fonksiyonuna* bakılmalıdır. İkincisi, daha radikal bir sonuç olarak şudur ki eğer fikirler maddi menfaatleri maskeliyorsa, o zaman bir doktrinin "hakikatinin sınanması," o doktrinin hangi sınıf menfaatlerine hizmet ettiğine bakmakla mümkündür. Kısacası hakikat, "sınıf hakikati"dir. Bu nedenle objektif felsefe yoktur, yalnızca "burjuva felsefesi" ve "proletarya felsefesi" vardır. Objektif sosyoloji, fakat "burjuva sosyolojisi" ve "proletarya sosyolojisi" vardır. Fakat Marksizm sadece rölativist bir doktrin değildir. Sosyal evrenin "tarih" tarafından açığa çıkarılan "objektif" bir düzeni vardır. Ta-

---

* Bu bakımdan, "ideolojinin maskesinin düşürülmesi" bir şekilde Freudiyen sistemdeki "rasyonalizasyon"a benzemektedir. Bir rasyonalizasyon altta yatan dürtüyü gizler. Bu onun mutlaka yanlış olduğu anlamına gelmez. Aslında görevini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için rasyonalizasyonun gerçeklikle "sıkı bir uyum" içinde olması gerekir. Ancak gizli veya altta yatan bir dürtü de mevcuttur ve analiz bunu göstermeye çalışır.

rih, Hegel için olduğu kadar Marx için de insanın doğayı fethetmesi ve bütün mitolojilerin ve doğaüstü güçlerin yok olması sayesinde toplumu "daha yüksek aşamalara" ulaştıran mantığın ilerici bir şekilde gözler önüne serilmesidir. Bu nedenle doktrinin "hakikat"i tarihin gelişimine olan "uygunluk derecesi"ne göre belirlenmelidir ki bunun pratikteki anlamı "hakikat"in devrimin ilerlemesine katkıda bulunup bulunmadığına bakılmaksızın belirlenmesidir.

"Fikirlerin sosyal determinasyonu" teorisinin birçok zorluğu bulunmaktadır. Bunlardan biri, bilimin rolüdür. Marx doğal bilimlerden, ideolojiler olarak bahsetmedi. Yine de birtakım Marksistler, özellikle 1930'larda Sovyetler Birliği'ndekiler, bir "burjuva bilimi" ile bir "burjuva fiziği" ve bir "proletarya bilimi" ile bir "proletarya fiziği" olduğunu iddia etmişlerdir. Böylece, Albert Einstein'ın rölativite teorileri "idealist" oldukları için saldırıya uğramıştır. Ve bugün Sovyetler Birliği'nde "burjuva fiziği"nden hemen hemen hiç kimse söz etmezken, Sigmund Freud'un teorileri idealist olarak resmen kınanmaktadır. Ancak bilim sınıfa bağlı değilse de, bu sosyal bilimler için de aynı şekilde doğru mudur? Bilimin özerkliği sorunu Marksist düşüncenin asla tatminkâr bir şekilde çözemediği sorunlardan biridir.

İkinci bir zorluk, bir grup fikir ile bazı "sınıf" hedefleri arasında *bire bir* ilişki olduğu determinist varsayımında yatmaktadır. Ancak durum her zaman böyle değildir. Ampirizm genellikle liberal araştırmayla ilişkilendirilmiştir. En "radikal" ampirist olan David Hume İngiliz kralına bağlılık taraftarıydı ve yeni bir toplum planları için gösterilen rasyonalist çabalara karşı çıkan Edmund Burke Muhafazakâr'dı. En derin materyalistlerden biri olan Hobbes bir kralcıydı ve Büyük Britanya'daki idealist yeniden canlanmanın liderlerinden biri olan T. H. Green bir liberaldi.

Üçüncü zorluk ise sınıfın tanımıdır. Marx'a göre (eserinde sınıfın hiçbir zaman güçlü bir şekilde tanımlanmamış olmasına rağmen) toplumdaki önemli sosyal ayrımlar mülkiyet bölüşümünden kaynaklanmaktadır. Ancak politik-teknolojik bir dünyada mülkiyet giderek artan bir şekilde iktidarın ve hattâ bazen zenginliğin belirleyicisi olarak etkisini kaybetmiştir. Hemen hemen bütün modern toplumlarda mesleğin belirleyici bir faktörü olarak teknik yetenek mirastan daha önemli olmaktadır ve siyasi iktidar, iktisadi iktidardan önce gelmektedir. O zaman sınıfın

anlamı nedir?

Yine de düşünce tarzlarının tarihsel sınıf grupları ve onların menfaatleri ile ilgili olduğu veya fikirlerin toplumdaki farklı grupların farklı dünya görüşlerinin veya perspektiflerinin bir sonucu olarak ortaya çıktıkları önermesinin gücü göz ardı edilemez. Sorun varoluşsal temelle "zihinsel üretim" arasındaki ilişkilerin nasıl belirleneceğidir. Örneğin, sosyolog Max Weber fikirler ve menfaatler arasında "seçimlik bir benzerlik" bulunduğunu ileri sürmüştür. Bir fikrin, bir teorisyenin veya bir devrimcinin sosyal orijini birtakım fikirlerin, deyim yerindeyse, onları uyumlu bulan sosyal gruplar tarafından seçilmiş olmasından ve kabul edilmesinden daha az önemlidir. Weber'in, bu fikirlerin uhrevi temeline rağmen, Kalvinist düşüncenin bazı özelliklerini ve bu tür bir doktrinin uygun gördüğü, kapitalizmin gelişimi sırasında rastlantısal ve gerekli olan kişilik tarzını tartıştığı "Protestan Ahlakı" teorisinin temeli buydu. Diğer bir sosyolog Karl Mannheim sosyal düşünceyi "ideolojik" ve "ütopyacı" olarak adlandırdığı iki temel tarza ayırmaya çalışmıştır. Marx'dan aldığı, "fikirlerin zamana bağlı" olduğu önermesini kabul etmiş fakat bütün sosyologların olduğu kadar Marx'ın fikirleri için de aynı şeyin geçerli olduğunda ısrar etmiştir. Bütün fikirler menfaatlere hizmet ettiğinden mevcut düzeni savunan fikirlere "ideolojik" fikirler, sosyal düzeni değiştirmeye çalışan fikirlere "ütopik" fikirler adını vermiştir. Fakat o zaman nesnel hakikate yönelik her çaba ümitsiz midir? Bacon'un arayışı bu nedenle bir serap mıdır? Mannheim tek sosyal grubun, entelektüellerin göreceli olarak nesnel olabileceğini düşünmüştür. Entelijansiya toplumda "akışkan bir sosyal tabaka" olduğundan ve bu nedenle diğer sınıf gruplarından daha az bağımlı olduğundan, diğer sosyal grupların dar görüşlü sınırlarını aşan çok yönlü perspektiflere ulaşabilir.

Sosyal bilimlerin gelişimi sırasında Bacon, De Tracy, Marx ve diğerleri tarafından ortaya atılan sorun —sosyal değişimde fikirlerin rolünün belirginleştirilmesi— "bilgi sosyolojisi" olarak bilinen teknik bir alanın parçası olmuştur. (Bu meselelerin açık bir tartışması için Robert K. Merton'un *Sosyal Teori ve Sosyal Yapı*'sındaki-*Social Theory and Social Structure*- bölüme bakınız.) Fakat "ideoloji" kelimesinin popüler kullanımında kavram olarak bir belirsizlik bulunmaktadır. Bir dünya görüşünü veya bir inanç

sistemini veya bir sosyal grup tarafından ahlaki olarak doğru olmakla meşrulaştırılan, toplumdaki sosyal düzenlemeler hakkındaki inançlardır. İnsanlar o zaman "küçük iş adamının ideolojisi"nden veya liberalizmden ve faşizmden bir "ideoloji" olarak söz etmeye başlarlar. Bazı yazarlar "Amerikalıların doğan her çocuğun 'fırsat eşitliği'ne sahip olduğu, her insanın en azından bir diğeri kadar iyi olduğu bir yer olarak gördükleri ülkelerinden ideolojinin hayal dünyası" diye söz etmektedirler. Bu anlamda ideoloji bir değerler kümesinden çok bir "mit"i göstermektedir.

Birçok şeyi birbirine karıştıran bu tür kullanımların sadece karışıklık yarattıkları açıktır. Bu nedenle bazı ayrımlar yapmanın sırasıdır.

Belki de Mannheim'ın ayrımını ödünç alabiliriz ve "*özel* ideoloji kavramı" ile "*genel* ideoloji kavramı" olarak adlandırdığı bir ayrım yapabiliriz. İlkinde belirli değerler ileri süren bireylerin menfaatlere de sahip olduklarını söyleyebiliriz. Bu değerlerle inançların anlamını veya oldukları yere neden geldiklerini, sahip oldukları menfaatlerle ilişkilendirerek anlayabiliriz. Ancak menfaatler her zaman iktisadi olmayabilirler. Statü menfaatleri (toplumda daha yüksek bir yer ve sosyal kabul isteyen bir etnik grup gibi), temsil gibi siyasi menfaatler, vb. iş veya emek, vb. ideolojilerden bu anlamda bahsedebiliriz. (Eisenhower yönetiminde Savunma Bakanı Sekreteri ve General Motors'un eski genel müdürü olan Charles E. Wilson "Karşılıklı olarak, Birleşik Devletler için iyi olan, General Motors için de iyidir," dediğinde ideolojiden söz ediyordu, yani ülkenin refahı iş dünyasının sağlıklı olmasına bağlı olduğundan, iktisat politikasının iş çevrelerinin ihtiyaçlarına göre belirlenmesi gerektiği görüşünü dile getiriyordu. Geniş kapsamlı gerçekliğin her şeyi içeren sistemi olarak *genel* bir ideoloji bir hayat tarzını tamamen dönüştürmeye çalışan tutku dolu bir dizi inançtır. İdeolojiye bu bağlılık —bir amaç için veya derin ahlaki duyguların tatmini için duyulan özlem— menfaatlerin fikirler şeklinde yansıması olmak zorunda değildir. Bu anlamda ve burada kullandığımız anlamda ideoloji seküler bir dindir.

İdeoloji, fikirlerin sosyal kaldıraçlara dönüştürülmesidir. Max Lerner ironi yapmaksızın bir kitabının adını "Fikirler Silahlardır" koymuştur. İdeolojinin dili budur. Rus eleştirisinin babası Vissarion Belinsky, Hegel'i ilk okuduğunda ve "olan, olması gereken-

dir," formülünün felsefi doğruluğuna ikna olduğunda Rus mutlakıyetinin destekçisi hâline gelmişti. Fakat ona Hegel'in düşüncesinin aksi yönde bir eğilim içerdiği, oradaki "olan"ın diyalektik olarak farklı bir şekilde geliştiği gösterildiğinde bir gecede devrimci kesilmiştir. Rufus W. Mathewson şöyle eleştirmektedir: "Belinsky'nin dönüşü fikirlere yönelik hem ihtiraslı hem ileriyi göremeyen bir tutumu göstermektedir. Bu tutum fikirlere yazlınca yüzeysel bir ilgi temelinde yaklaşmakta ve onları kaçınılmaz olarak araç durumuna indirgemektedir."[166]

İdeolojiye gücünü veren şey ihtirasıdır. Soyut felsefi araştırma bütün fikirleri rasyonalize edebilmek için ihtirası ve şahsı ortadan kaldırmaya çalışmıştır. İdeolog için hakikat eylemde ortaya çıkar ve deneyime anlamını "dönüştüren an" verir. İdeolog düşüncede değil, "davranışta" hayat bulur. Aslında ideolojinin fonksiyonu hakkında gizli kalmış en önemli gerçeğin heyecan yaratmak olduğu söylenebilir. Dinden (savaştan ve milliyetçilikten) başka, duygusal enerjiyi kanalize etmenin birkaç yolu vardır. Din duygusal enerjiyi sembolize etmiş, boşaltmış ve dünyadan alıp ayinlere, komünyonlara, dini törenlere, mabetlere ve sanatlara dağıtmıştır. İdeoloji bu enerjileri eriterek siyasete kanalize eder.

Fakat din en etkili hâliyle bir töreydi. İnsanların ölüm meselesiyle mücadele etmelerinin bir yoluydu. Güçlü ve kaçınılmaz ölüm korkusu ve dahası, şiddetli ölüm korkusu insan gücünün parlak, etkileyici, bir anlık rüyasını paramparça eder. Hobbes'un belirttiği gibi, ölüm korkusu bilincin kaynağıdır. Şiddetli ölümden kaçınma çabası ise hukukun kaynağıdır. Cennete ve cehenneme inanmak, gerçekten inanmak mümkün olduğunda, ölüm korkusunu birazı hafifletebilir veya kontrol edebilir. Böyle bir inanç olmaksızın, geriye sadece benliğin tamamen yok oluşu kalır.[167]

Son yüzyılda dini inancın ve ahlak kurallarının zayıflamasıyla, bilinçsizce ifade edilen tamamen yok oluş olarak ölüm korkusu muhtemelen artmıştır. Aslında zamanımızın ahlaki mizacında dikkat çeken irrasyonelliğin keşfedilmesi bir neden olarak ileri sürülebilir. Elbette ki fanatiklik, şiddet ve gaddarlık insanlık tarihinde görülmemiş şeyler değildir. Fakat bu tür aşırılıkların ve kitle duygularının dini bağlılık ve pratik yoluyla yer değiştirdiği, sembolize edildiği, dışarı boşaltıldığı ve dağıtıldığı bir çağ vardı. Şimdi yalnızca bu hayat var ve diğerlerinin tahakkümü altında benliğin ifade edilmesi mümkün —bazılarına göre mecbur— hâle

gelmektedir.* Bir hareketin (komünizmin "kaçınılmaz" zaferindeki gibi) sınırsız gücüne vurgu yapılarak ölüme meydan okunabilir veya diğerlerinin kendi iradesi önünde eğilmeleri (Kaptan Ahab'ın "ölümsüzlüğünde" olduğu gibi) sağlanarak ölümün üstesinden gelinebilir. Her iki yol da kullanılmıştır. Fakat siyaset, dinin yaptığı gibi, iktidarı kurumsallaştırabileceğinden dolayı tahakküme hazır bir yoldur. Dünyayı genellikle ve yalnızca siyaset yoluyla değiştirmeye dayanan modern çabalar (benliğin tüm diğer dini dönüşümlerinde olduğu gibi) duygusal enerjiyi harekete geçirecek diğer bütün kurumsal yolların köreltici olacağı anlamında gelmektedir. Aslında tarikat ve kilise, parti ve sosyal hareket hâline gelmiştir.

Sosyal bir hareket üç şeyi yaptığında insanları ayaklandırabilir: fikirleri basitleştirmek, hakikat iddiasında bulunmak ve ikisinin kaynaşmasıyla eyleme bağlılık talebinde bulunmak. Böylece ideoloji sadece fikirleri dönüştürmekle kalmaz,, insanları da dönüştürür. On dokuzuncu yüzyıl ideolojileri kaçınılmazlık üzerinde durarak ve taraftarlarına ihtiras aşılayarak dinle rekabet edebilirdi. Kaçınılmazlığı ilerlemeyle özdeşleştirerek, bilimin pozitif değerleriyle bir bağlantı kurmuş oluyorlardı. Fakat daha önemlisi, bu ideolojiler de toplum içinde bir yer edinmeye çalışan yükselen entelektüeller sınıfı ile bağlantılıydı.

Haksızlık yapmaksızın, entelektüel ve âlim arasındaki farkları anlamak önemlidir. Âlim sınırlı bir bilgi, bir gelenek alanına sahiptir ve geçmişin bir mozaik olarak birikmiş, test edilmiş bilgisine kendi katkısını yaparak onun içinde kendi yerini bulmaya çalışır. Âlim, âlim sıfatıyla, kendi "benliğiyle" daha az ilgilidir. Entelektüel *kendi* deneyiminden, *kendi* bireysel dünya algılarından, *kendi* ayrıcalıklarından ve yoksunluklarından başlar ve dünyayı bu duyarlıklarla değerlendirir. Kendi statüsü en yüksek değerde olduğundan topluma dair yargıları ona uyan davranışları yansıtmaktadır. Entelektüel, bir ticaret medeniyetinde yanlış değerlerin

---

* Kendini ifade etmenin sınırlarını herkesten çok araştırmış olan Marquis de Sade bir defasında şöyle yazmıştır: "Heyecanlandığında despot olmak istemeyen bir tek kişi bile yoktur... dünyada yalnız olmak ister ... o zaman her türden eşitlik, keyfini çıkardığı despotizmi yıkabilir." Bu nedenle Sade bu duyguların dışarı boşaltılmasına hizmet edecek evrensel genelevlerin açılarak bu dürtülerin cinsel faaliyete kanalize edilmesi önerisinde bulunmuştur.

onurlandırıldığını düşünmüş ve toplumu reddetmiştir. Böylece özgür gezen entelektüelin siyasi olması için içten gelen "yerleşik" baskı bulunmaktadır. Bu nedenle, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan ideolojilerin arkasında entelektüellerin baskısı vardır. William James'in "inanç merdiveni" dediği şeye çıkmışlar ve oradaki imkânlarla ihtimalleri birbirinden ayıramayacak bir gelecek görüşüne varmışlar ve ihtimalleri kesinliklere dönüştürmüşlerdir.

Bugün bu ideolojiler tükenmiştir. Bu önemli sosyolojik değişimin arkasındaki olaylar karmaşık ve değişkendir. Moskova Duruşmaları, Nazi-Sovyet Paktı, toplama kampları, Macar işçilere yapılan baskı gibi felaketler zincirin bir halkasını, kapitalizmde değişiklikler yapılması, Refah Devleti'nin ortaya çıması gibi sosyal değişimler de diğer halkasını oluşturmaktadır. Felsefede basit, rasyonalist inançların zayıfladığı ve örneğin Freud'un, Tillich'in, Jasper'inkiler gibi yeni stoacı-teolojik insan tasavvurlarının ortaya çıktığı takip edilebilir. Bu, Fransa'daki ve İtalya'daki gibi komünizm ideolojilerinin siyasi bir ağırlıkları olmadıklarını veya başka kaynaklardan ivme kazanmadıklarını söylemek değildir. Fakat bütün bu tarihten basit bir gerçek ortaya çıkmaktadır: radikal entelijansiya için eski ideolojiler "hakikat"lerini ve ikna güçlerini kaybetmişlerdir.

Artık ayrıntılı planlar yapılıp "sosyal mühendislik" yoluyla yeni bir sosyal harmoni ütopyasının gerçekleştirilebileceğini çok az kişi ciddi bir şekilde düşünmektedir. Aynı zamanda, eski "karşı inançlar" da entelektüel güçlerini kaybetmişlerdir. Çok az klasik liberal Devlet'in ekonomide hiçbir rol oynamamasında ısrar etmekte ve çok az ciddi muhafazakâr, en azından İngiltere'de ve Avrupa Kıtası'nda, Refah Devleti'nin "köleliğe giden yol" olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle, Batı dünyasında bugün entelektüeller arasında siyasi meselelerde kaba bir konsensüs bulunmaktadır: Refah Devleti'nin kabulü, güç dağılımının istenmesi, karma ekonomik sistem ve siyasi çoğulculuk. İdeoloji çağı bu anlamda da sona ermiştir.

Ancak olağanüstü gerçek şudur ki eski on dokuzuncu yüzyıl ideolojileri ve entelektüel tartışmaları tükenmişken, yükselişe geçen Asya ve Afrika devletleri kendi insanları için farklı bir cazibesi olan yeni ideolojiler tasarlamaktadırlar. Bunlar endüstrileşme, modernleşme, Pan-Arabizm, ırkçılık ve milliyetçiliktir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısının büyük siyasi ve sosyal meseleleri, iki tür

ideoloji arasındaki belirleyici farkta yatmaktadır. On dokuzuncu yüzyılın ideolojileri evrensel, hümanist nitelikteydi ve entelektüeller tarafından tasarlanmıştı. Asya'nın ve Afrika'nın kitle ideolojileri dar görüşlü, araçsaldır ve siyasi liderler tarafından yaratılmıştır. Eski ideolojilerin itici güçleri sosyal eşitlik ve en geniş anlamda özgürlüktü. Yeni ideolojilerin itici güçleri iktisadi gelişme ve milli güçtür.

Bu çağrıya, Rusya ve Çin model olmuşlardır. Bu ülkelerin yaydıkları büyü artık eski özgür toplum fikri değildir, fakat yeni iktisadi gelişme fikridir. Ve eğer bu, nüfusun topyekûn zorlanmasını ve insanları sürükleyecek yeni elitlerin ortaya çıkmasını gerektirirse, bu tür zorlamalar olmadan iktisadi ilerlemenin yeterince hızlı gerçekleşemeyeceği temelinde yeni baskılar meşrulaştırılmaktadır. Batı'nın bazı liberalleri için bile "iktisadi gelişme" eski hayal kırıklıklarını silip süpüren yeni bir ideoloji hâline gelmiştir.

Hızlı iktisadi gelişme ve modernleşme çağrılarından şikâyet etmek zordur. Eşitlik ve özgürlük çağrılarına çok az kişinin karşı çıkması gibi, bu hedeflere de çok az kişi karşı çıkabilir. Fakat bu güçlü dalgalanmada —ki hızı şaşırtıcıdır— bu hedeflere müdahale eden herhangi bir hareket, bugünkü kuşağı sırf yeni bir elit sınıfının sömürüsünü görebilecek bir gelecek uğruna feda etmiş sayılır. Yeni yükselen ülkelerde tartışma Komünizmin meziyetleri üzerine değildir ki bu doktrinin içeriği dostlar ve düşmanlar tarafından benzer şekilde uzun zamandır unutulmuştur. Mesele daha eski bir meseledir: yeni toplumların demokratik kurumlar kurarak gelişip gelişemeyecekleri ve insanlara gönüllü olarak seçim —ve fedakârlık— yapma hakkı tanıyıp tanıyamayacakları veya iktidarla kuvvetli yeni elitlerin ülkelerini dönüştürmek için totaliter araçlar dayatıp dayatmayacakları meselesidir. Elbette ki kitlelerin kayıtsız oldukları ve kolaylıkla manipüle edilebildikleri bu geleneksel ve eski sömürge toplumlarında çözüm entelektüel sınıflar arasında ve onların gelecek anlayışlarında yatmaktadır.

Böylece ellilerin sonunda beklenmedik bir durak karşımıza çıkmaktadır. Batı'da entelektüeller arasında eski ihtiraslar kalmamıştır. Bu eski tartışmalarla ilgili hiçbir anıya ve geleceğini üzerine kurabileceği hiçbir güvenli geleneğe sahip olmayan yeni kuşak kendini, entelektüel olarak konuşacak olursak, eski apokaliptik ve mutlu gelecekçi görüşleri reddeden siyasi bir toplum çerçevesi içerisinde yeni hedefler arayışında bulmaktadır. Bir

"amaç" arayışında derin, ümitsiz, hastalıklı bir öfke vardır. Bu konu, Britanya'daki bir düzine çoşkun genç Sol Kanat entelektüel tarafından *Mahkûmlar (Convictions)* adlı dikkate değer bir kitap boyunca işlenmektedir. Aradıkları "amacın" içeriğini tanımlayamamaktadırlar, fakat özlem duydukları belli olmaktadır. Birleşik Devletler'de de yeni bir entelektüel radikalizm için huzursuz bir arayış vardır. Richard Chase, Amerikan toplumunun dikkatli bir değerlendirmesini yaptığı *Demokratik Manzara*'da (*The Democratic Vista*) on dokuzuncu yüzyıl Amerika'sının dünyanın geri kalanı için büyüklüğünün (Whitman'ın görüşü gibi) radikal insan görüşünde yattığında ısrar etmekte ve bugün yeni bir radikal eleştiri çağrısında bulunmaktadır. Fakat mesele şudur ki (endüstrinin sosyalizasyonu gibi konularla meşgul olan) eski siyasi-iktisadi radikalizm anlamını kaybetmiştir. Bunun yanısıra, çağdaş kültürün aptallaştırıcı yanları (örneğin, televizyon) siyasi bakımlardan yeni bir kılıfa sokulamaz. Amerikan kültürü aynı zamanda özellikle sanatta avangardı tamamen kabul etmiş ve eski akademik tarzlar tamamen terk edilmiştir. Dahası, "amaçlar" arayanların ironisi, dertleri bir zamanlar sosyal değişim için enerji toplamak olan işçilerin toplumdan, entelektüellerden daha çok memnun olmalarıdır. İşçiler ütopya üretmemişlerdir. Fakat onların beklentileri entelektüellerinkinden daha azdı ve kazanımları buna bağlı olarak daha büyük oldu.

Genç entelektüel mutsuzdur çünkü "orta yol" kendisi için değil, orta yaşlı içindir; ihtirassızdır ve öldürücüdür.[168] Doğası gereği ya hep ya hiç meselesi olan ideoloji ile onun mizacı gereği istediği şey entelektüel olarak zayıflatılmıştır ve artık çok az mesele entelektüel olarak ideolojik kavramlarla formülize edilmektedir. Duygusal enerjiler ve ihtiyaçlar hâlihazırda mevcuttur ve bu enerjilerin nasıl harekete geçirileceği sorusu zor bir sorudur. Siyaset çok az coşku uyandırır. Bazı genç entelektüeller bilimde veya üniversite araştırmalarında bir çıkış yolu bulmuşlardır. Fakat bu genellikle kendi yeteneklerini tek bir teknik içinde daraltmak pahasına olmaktadır. Diğerleri kendilerini ifade etmenin yolunu sanatlarda aramışlardır. Fakat çorak ülkede içerik yokluğu, yeni formlar ve tarzlar yaratmak için gerekli gerilimin de yok olduğu anlamına gelmektedir.

Batı'daki entelektüellerin siyaset haricinde ihtiraslar bulup bulamayacakları tartışmalıdır. Maalesef, sosyal reform ne herhangi

bir birleştirici cazibeye sahiptir ne de genç kuşağın "kendini ifade etmesi" ve "kendini tanımlaması" için ihtiyacı olan bir çıkış yolu sunabilir. İktisadi ütopya için yeni coşkunluklarla şevkin yörüngesi, önemli olan tek şeyin "gelecek" olduğu Doğu'ya kaymaktadır.

İdeolojinin sonu ütopyanın da sonu değildir, olmamalıdır. Hattâ gerekirse ideoloji tuzağının farkında olarak, yeniden bir ütopya tartışmasına başlanabilir. Mesele şudur ki ideologlar "berbat basitleştiricilerdir." İdeoloji insanların bireysel meselelerinde bireysel yetenekleriyle yüzleşmelerini gereksiz kılmaktadır. İnsan sadece ideolojik bir otomata dönüşmekte ve ortaya hazır bir reçete çıkarmaktadır. Ve bu inançlar apokaliptik şevkle doldukğunda, fikirler korkunç sonuçlara yol açan silahlar hâline gelmektedir.

İnsanların kendi potansiyellerinin tasavvuruna, ihtirasın zekâyla karışmış bir şekline her zaman ihtiyaç duymaları gibi, bugün de bu anlamda bir ütopyaya her zamankinden fazla ihtiyaç vardır. Ancak Cennet Şehri'ne çıkan merdiven artık bir "inanç merdiveni" değil, ampirik bir merdiven olacaktır: insanın *nereye* gitmek istediğini, oraya *nasıl* gitmek istediğini, teşebbüsün maliyetlerini ve bedelini kimin ödeyeceğinin belirlenmesini ve meşrulaştırılmasını sağlayacak bir ütopya.

İdeolojinin sonu, entelektüel olarak konuşacak olursak, sosyal değişim için kolay bir "sol" reçete yazılan çağda kitabı kapatmaktadır. Fakat kitabı kapatmak, ona sırtını dönüp gitmek değildir. Bugün geçmişe dair çok az hatırası olan "yeni Sol"un ortaya çıktığı bir çağda bu çok daha fazla önemlidir. Bu "yeni Sol" ihtirasa ve enerjiye sahiptir, fakat onun geleceğe dair çok az bir açıklama gücü vardır. Eskortları "hareket hâlinde" olmasından dolayı sevinçten uçmaktadır. Fakat nereye gittiği, bunun Sosyalizm için ne anlama geldiği, bürokratikleşmeye karşı nasıl korunacağı, demokratik planlama ve işçi kontrolü ile ne söylemek istendiği gibi üzerinde yoğun bir şekilde düşünülmesi gereken meseleler sırf tumturaklı laflarla geçiştirilmektedir.

Entelektüel olgunluğun ve ideolojinin sonunun anlamı, Küba ve Afrika'daki yeni Devletler'e alınacak tavırla sınanacaktır. Çünkü "yeni Sol" içinde bir *tabula rasa* yaratmaya, "Devrim" kelimesini nefret günahlarının bağışlanmasını sivil hakların ve muhalefetin baskılanmasını meşrulaştırmak için kabul etmeye, kısacası son

kırk yıldan alınan dersleri hayret veren duygusal bir hevesle silmeye telâşla can atanlar bulunmaktadır. Gelişmekte olan bu sosyal hareketlerin birçoğunun özgürlük taleplerinin, kendi siyasi ve iktisadi kaderlerinin kontrol haklarının doğruluğu, kurtuluşları adına yapmak istedikleri her şey için bir açık çek kazanma hakları olduğu anlamına gelmez. Özgürlük adına iktidara gelen bu hareketlerin yerine geçtikleri Devletler gibi, tarih sahnesine çıkma sırasının kendilerine geldiğini ileri sürerek (Pan-Afrikanizm veya diğer başka ideolojik bir ad altında) kendi saltanatını düşünen emperyalizme dönüşmeyeceklerini kimse garanti edemez.

Eğer ideolojinin sonunun herhangi bir anlamı varsa o da, edebiyat eleştirmeni Laurent Tailhade'nin, Millet Meclisi'ne bomba atan genç Fransız anarşist Vaillant'ı savunmasında: "Birkaç insanın hayatının ne önemi var? *Güzel bir eylemdi*," diye belirttiği "Devrim" retoriğinin ve retorikçilerinin sonunun geldiği demektir. (Güzel bir eylem, denilebilir ki, acı bir eylemle son buldu: iki yıl sonra Tailhade, bir restorana fırlatılan bombayla bir gözünü kaybetti.) Bugün Küba'da George Sherman'ın *Londra Observer*'a yaptığı haberinde özetlediği gibi: "Bugün Devrim, hiç kimsenin açıkça hangi kanun olduğunu söylememesine rağmen, bir kanundur. Sizden sadece onun yanında veya karşısında olmanız ve ona göre bir yargıda bulunmanız veya hakkınızda bir yargıda bulunulması beklenmektedir. Nefret ve tahammülsüzlük bulunabilecek herhangi bir ortay yolu yok etmektedir."

Bugün yurtiçinde ve dünyada karşımıza çıkan meseleler "sol" ve "sağ" arasındaki ideolojik tartışmanın eski kavramlarına direnç göstermektedir ve eğer "ideoloji" şimdiye kadar, iyi bir nedenle, geri getirilemeyecek bir şekilde kullanımdan düşmüş bir kelimeyse, ütopyanın aynı kaderi paylaşması gerekmez. Fakat bugün yeni ütopyalar için en yüksek sesle çağrı yapanlar, birtakım Ütopyacı ve devrimci *amaçlar* adına alçaltıcı yolları meşrulaştırmaya başlarlarsa ve eski tartışmalar anlamsız olsa da konuşma özgürlüğü, basın özgürlüğü, muhalefet hakkı ve araştırma özgürlüğü gibi bazı eski hakların anlamsız olmadığı yönündeki basit dersleri unuturlarsa ütopya ideolojiyle aynı kaderi paylaşacaktır.

Geçen yüzyılın entelektüel tarihinin herhangi bir anlamı ve ondan alınacak bir ders varsa o da Jefferson'un (geleceğin ağır eline karşı bir uyarı görevi de görebilecek olan geçmişin ölü elini kaldırmaya yönelik) "an yaşayanındır" hikmetini tekrar savun-

maktır. Bu kendi yurttaşlarının kaderine duyarlı olan eski ve yeni devrimcilerin her nesilde tekrar keşfettikleri bir hikmettir. Polonyalı cesur filozof Leszek Kolakowski'nin yazdığı dokunaklı bir diyalogda bir başkahraman şöyle demektedir: "İnsan türünün ahlaki ve entelektüel hayatının iktisadi kanunları takip ettiğine, yani bugün tasarruf ederek yarın daha fazlasına sahip olabileceğimize, hakikatin zafer kazanması için bugün canlıları kullanmamız gerektiğine veya soyluluğa ulaşmak için suçtan yararlanmamız gerektiğine asla inanmayacağım."

Entelektüeller, "gelecek"le olan deneyimlerinden, hümanizm taleplerini belirttikleri zaman, Polonya'nın "çözülmesi" sırasında yazılan bu satırlar, şu anki insan türünü vaat edilmiş bir gelecek için feda edebilecek eski bir devrimciyi yeniden ele alan yüzyıl önceki bir diyalogda Rus yazarı Alexander Herzen'in protestosunu yankılamaktadır: "Karyatitlerin bir gün başkalarının dans etmesi için açılan bir alana destek oldukları hazin rollerinden dolayı bugün hayatta olan bütün insanları gerçekten kınamak istiyor musunuz? Bir tek bu bile insanlara bir uyarıdır: sonsuzca uzak olan hedef, aslında bir hedef değildir, âdeta bir tuzaktır. Hedef, en azından, emekçinin ücreti kadar veya yapılan işten alınan zevk kadar yakın olmalıdır. Her çağın, her neslin, her hayatın kendine ait bir olgunluğu vardır..."[169]

Sonsöz, 1988: *İdeolojinin Sonu*'nun Yeniden Değerlendirilmesi

—Raymond Aron'un anısına

İçeriklerinden çok, adları daha iyi bilinen kitaplar vardır. Benimki bunlardan biridir. Çeşitli eleştirmenler, genellikle Sol'dan, altmışların ortasındaki radikalizmin yükselişinin kitabın tezini çürüttüğüne işaret etmişlerdir. Diğerleri de eseri "teknokratik" düşüncenin veya "statüko"nun "ideolojik" bir savunması olarak görmüşlerdir. Birkaçı ise daha gülünç bir şekilde kitabın ideallerin siyasetteki rolüne saldırdığına inanmıştır. Kitap bunlardan hiçbiri değildir.*

Kitabın çerçevesi "Ellilerdeki Siyasi Fikirlerin Tükenişine Dair" alt başlığıyla oluşturulmuştur. Ancak son bölüm geleceğe bakmaktadır. Genç sol-kanat entelektüellerin ideoloji için tekrarlanan arzularını gözlemledikten sonra yeni esinlenmelerin, yeni ideolojilerin ve yeni tanımlamaların Üçüncü Dünya'dan geleceğini söyledim. Şöyle yazdım:

> olağanüstü gerçek şudur ki eski on dokuzuncu yüzyıl ideolojileri ve entelektüel tartışmaları tükenmişken, yükselişe geçen Asya ve Afrika devletleri kendi insanları için farklı bir cazibesi

---

* Saçmalık devam etmektedir. "Genel Teori" üzerine bir kitabın 1985'deki bir önsözünde Quentin Skinner şöyle yazmaktadır: "Daniel Bell'in kitabının dile düşmüş başlığı, 'ideolojinin sonu'na gelindiğini iddia etmektedir." Skinner bunu siyasi felsefenin sona erdiği ve "anlamlı bir şekilde sosyal davranışın nötr değerli ampirik teorilerini kurma görevine devam edilmesi" gerektiği inancıyla bir tutmaktadır. Quentin Skinner, ed., *Beşeri Bilimlerde Genel Teorinin Dönüşü(The Return of Grand Theory in the Human Sciences)*, (Cambridge: Üniversitesi Yayınları, 1985), s. 3-4.

> olan yeni ideolojiler tasarlamaktadırlar. Bunlar endüstrileşme, modernleşme, Pan-Arabizm, ırkçılık ve milliyetçiliktir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısının büyük siyasi ve sosyal meseleleri, iki tür ideoloji arasındaki belirleyici farkta yatmaktadır. On dokuzuncu yüzyılın ideolojileri evrensel, hümanist nitelikteydi ve entelektüeller tarafından tasarlanmıştı. Asya'nın ve Afrika'nın kitle ideolojileri dar görüşlü ve araçsal olup siyasi liderler tarafından yaratılmıştır. Eski ideolojilerin itici güçleri sosyal eşitlik ve en geniş anlamda özgürlüktü. Yeni ideolojilerin itici güçleri ise iktisadi gelişme ve milli güçtür. (s. ?)

Ve bu sayfalardan belli olduğu gibi, Batı kültürü göz önünde bulundurulduğunda Hıristiyan düşüncesinin ütopyacı ve mutlu gelecekçi köklerinin derinlerinde yatan dürtüleri ortaya çıkaracak bir amaç için her zaman bir açlık olacaktır, demiştim.

İdeolojinin Sonu, bir eser olarak, bağımsız değildir. İbretlik bir hikâye olarak, özellikle Avrupa'da, Sovyetler Birliği'nin ve Stalinizmin geleceğine dair entelektüeller arasında sürüp giden fikir savaşlarının bir parçasıydı. Bir taraftan, Fransa'da Jean Paul Sartre ve Maurice Merleau-Ponty; Almanya'da Bertolt Brecht ve Ernst Bloch gibi "Doğu"ya dönenler; ve gölgeler arasından yeniden çıkan, *éminence grise*, Georg Lukács. Diğer taraftan, Albert Camus, Raymond Aron, Arthur Koestler, Ignazio Silon, George Orwell ve Czeslaw Milosz gibi adamlar vardı. Zinoviev, Kamenev, Bukharin ve bunların yanısıra başka yüzlercesinden oluşan eski Bolşevik lider kadrolarının neredeyse tamamının dehşetli bir şekilde infaz edildiği Moskova Duruşmaları; Yezhovshchina —N. I. Yezhov'un gizli polis şefi olduğu dönemde yüz binlerce eski parti aktivistinin genel tasfiyesi— hakkındaki açıklamalar ve milyonlarca insanın (Soljenitsin'in sonradan Gulag Takımadaları olarak dramatize ettiği) emek kamplarında hapsedilmesi; Nazi-Sovyet paktı (Ribbentrop'un gelişi şerefine swastika'nın Moskova havaalanının üzerine asılması ve Kızıl Ordu bandosunun *Horst Wessel Lied*'ine başlaması) gibi olayların hepsi entelektüellerin Sovyetler Birliği sevdasının sona ermesine neden olmuştur. Fakat savaş sırasında Sovyet halkı tarafından gösterilen büyük direnç ve fedakârlık ve rejimde yeni bir rahatlama umutları, birçoğunda sosyalist toplumun vaat edilmiş topraklarına doğru Tarih'in genel yürüyüşünün (*marche générale*) yeniden başlaması özlemlerini beslemiştir. Fransız fenomenolog filozof ve (Sartre'la beraber) *Les*

temps modernes'in editörü Merleau-Ponty, baskıları ilerlemenin diyalektik döngüsünün mantığı olarak meşrulaştıran *Hümanizm ve Terör (Humanisme et terreur)* adlı bir kitap yazmıştır. Bloch, insanların özlemlerinin ütopyacı bir prensibinin gözler önüne serildiği bir tarih felsefesi olan (Batı Almanya'ya dönmeden önce New York'ta savaş sırasında yazdığı) ağır kitabı *Umut İlkesi*'ni (*Der Prinzip Hoffnung*) yayımlamıştır. Varoluşsal düşüncenin filozofu Sartre geleceğe miras kalacak tarihsel tercihin ya Sovyetler Birliği'nden ya da Birleşik Devletler'den yana olacağını ve işçi sınıfının, kaba burjuva dünyasının vücut bulduğu Birleşik Devletler yerine, evrensel sınıfın cisimleştiği Sovyetler Birliği'ni tercih edeceğini belirtmiştir. "Gelecek" talepleri, ideoloji pankartı altında yürüyüşüne yeniden başladı. Ve entelektüellerin her zaman yaptıkları gibi, hegemonya mücadelesinde kültür bir savaş alanı hâline gelmiştir.

Savaş sonrası tartışmada, ideolojinin sonu ifadesini ilk kullanan kişi 1946'da Fransız sosyalistlerinin Marksizm'den mutlak bir felsefe anlamında vazgeçerek kendilerini onun eleştirel yanıyla sınırlandırmaları durumunda "çağımızın işaret ettiği ideolojilerin sonunun, yani nihayetinde ödemeye mecbur oldukları bedelle Tarih'te kendilerini yok eden mutlak Ütopyalar'ın bir örneği olacaklarını" yazan Albert Camus'dür. İfadenin bağlamı, Fransız Sosyalist Partisi içinde Marksizm'i Tarih'in uzlaşmaz mantığı olarak yeniden ileri sürmek isteyen bir grupla, sosyalizmi etik bir güç olarak yeniden şekillendiren diğer bir grup arasındaki bir tartışmaydı. Camus şöyle yazmıştır: "Son parti kongresinin başlıca görevi Marksizm'e sadık kalma kararlılığının öldürücülüğünden daha üstün olan yeni bir ahlak arzusuyla uzlaşmaktı. Fakat uzlaşmaz olan bir şeyle uzlaşılamaz."* Camus'ye göre ideoloji bir kandırma şekliydi.

Kendini kandırma şekli olarak ideoloji konusu sonradan kişisel

---

* Albert Camus, "Ni victimes, ni bourreaux," *Actuelles: Chroniques 1944-1948* içinde (Paris, 1950). Makale ilk olarak Kasım 1946'da *Mücadele* gazetesinde çıkmış ve sonradan Dwight Macdonald tarafından "Ne Kurban, Ne Cellat" adıyla tercüme edilerek *Siyaset*'in Temmuz-Ağustos 1942 tarihli sayısında yeniden yayımlanmıştır. Makale, Robert Pickus'un önsözüyle Continuum Books (New York, 1980) tarafından kitapçık olarak yeniden yayımlanmıştır. Buradaki alıntılar kitapçığın bu baskısının 39. ve 36. sayfalarından yapılmıştır.

ve entelektüel bir dizi güçlü tartışmayla geliştirilmiştir. R. H. Crossman tarafından yayına hazırlanan *Yenilgiye Uğrayan Tanrı (The God That Failed)* (1949), Koestler, Silone, André Gide, Richard Wright, Louis Fischer ve Stephen Spender'in Bolşevizm illüzyonları hakkındaki ifadelerini taşımaktadır. Czeslaw Milosz, *Esir Akıl*'da (*The Captive Mind*) (1953) entelektüellerin yeni bir teoloji olarak *diamat*'ı (diyalektik materyalizmi) kucaklayarak kendilerini nasıl kandırdıklarını göstermek için Müslümanların *kitman* kavramını kullanmaktadır. *Kitman*, ideolojik çarpıtmalar için bir semboldü. George Orwell'in totaliter bir sistemde ideolojinin ve siyasetin birbiriyle kaynaştığı zamanki sarhoşluğun gücünün portresini çizdiği *1984* ("Geleceğin bir resmini istiyorsanız insanın yüzünü ebediyen çiğneyen bir çizme hayal edin") açıkça anlaşılır bir şekilde Stalin'i ve Sovyetler Birliği'ni hedef alıyordu. Raymond Aron'un *Entelektüellerin Afyonu (The Opium of the Intellectuals)* (1955), terörün gerekçesi olarak "tarihsel zorunluluk" tartışmalarını susturan bir darbeydi.

Kruşçev'in 1956'da Stalin'in iftira suçlarını açıklaması, hemen ardından, Moskova'nın dayattığı eski rejimi kapı dışarı eden genç entelektüellerin liderliğindeki Polonya Ekimi ve (Ruslar tarafından idam edilen Komünist başbakan Imre Nagy liderliğinde) 1956-1957 Macar Devrimi, 1930'ların sonundaki olayların önceki kuşağın sona ermesine işaret etmesi gibi, inananlardan oluşan başka bir kuşak için kitabı kapatmıştır.

Aron, 1955'deki kitabını "İdeolojik Çağın Sonu mu?" başlıklı bir bölümle noktalamıştı ve bu soru 1955'de Milan'da Kültürel Özgürlük Kongresi tarafından desteklenen uluslararası konferansın konusuydu. Bu konferansta sunulan bildirilerde Aron'un, Michel Polanyi'nin, Edward Shils'in, C. A. R. Crosland'ın, Seymour Martin Lipset'in fikirleri ve benim fikirlerim ortak bir zeminde buluşmuştu. Sonraki yıllarda önem verilen noktalar ve konular az çok değişse de temel düşünce çeşitli seminerlerde ve kitaplarda geliştirilmiştir. Kitabımın konusu bu özel zeminden esinlense de daha başka birçok kaynağı ve amacı bulunmaktaydı. Bu kitap bütünlüklü bir çalışma değil, fakat birtakım ortak noktalarda bir araya getirilmiş makaleler toplamıdır:

- Fikir mücadeleleriyle uğraşan entelektüellerin rolünün sosyolojik bir araştırması.

- İhtirasları ve inançları, kısacası bir inanç sistemini hareketе geçirmede dinin daha önceki rolüyle karşılaştırmalı olarak tarihsel bağlamı içinde bir ideoloji anlayışı.
- Özellikle sınıf kavramı gibi, Marksizm'den alınan birçok analitik kategorinin Amerikan toplumunun belirgin karmaşıklıklarıyla baş etmekte neden yetersiz kaldığını göstermek için yapılan, Amerikan toplumunun bazı sosyolojik araştırmaları.*
- Ve bir sonraki entelektüel kuşağı için bir "öğüt." Çağdaşlarımın görüşlerinde yansımasını bulan ütopyacı umutlar ve siyasal sınırlar konuları "Üç Kuşağın Ruh Hâli" hakkındaki makalelerde incelenmiştir. Genişletilmiş (1961'de yazılan) epilogumun son sayfaları melankolik bir tarzda yeni bir aşamaya işaret etmektedir:

İdeolojinin sonu, entelektüel olarak konuşacak olursak, sosyal değişim için kolay bir "sol" reçete yazılan çağda kitabı kapatmaktadır. Fakat kitabı kapatmak, ona sırtını dönüp gitmek değildir. Bugün geçmişe dair çok az hatırası olan "yeni Sol"un ortaya çıktığı . . .

---

* İlk baskıdaki (1960, bölüm 10) "Menfaat ve İdeoloji: Endüstriyel Tartışmalarda Kamuoyunun Rolü(Interest and Ideology: On the Role of Public Opinion in Industrial Disputes)" başlıklı makale, konu olarak aldığı Taft-Hartley kanununun sınırlı bir güncellik taşımasından dolayı karton kapaklı baskılardan çıkarılmıştır. Yine de *menfaat* ve *ideoloji* arasındaki ilişki hakkında genel bir nokta güncelliğini korumaktadır. Bu makalede Bentham ve faydacılık teorisini kullanarak bir "sosyal karar" ile "bireysel kararların bütünü" arasında, sembolik veya ideolojik yaklaşımlarla piyasa davranışı arasında bir ayrım yapmaya çalıştım. Makalenin içeriği, modern toplumda yaratılan kamuoyuydu. İdeoloji ve menfaat çatıştığı zaman "Kamu menfaatini yansıtma iddiasında olan bir kamuoyu, doğal olarak ideoloji ve piyasa kararlarının istikrarsız bir birleşimi olacaktır. Böyle görüşlerin harekete yol açıp açmayacağı ve bu hareketin ne türden bir hareket olacağı iki tür dürtü arasındaki gerilimin ve biriyle veya diğeriyle olan özdeşleşmenin derecesine bağlıdır," (s. 192) diye yazmıştım. "Proletaryanın Kapitalizmi: Amerikan Sendikacılığının Bir Teorisi" üzerine makale genellikle ideolojik amaçlarla gerçekleştirilen bir sosyal hareket ile diğer sendikalar pahasına bile olsa öncelikle kendi üyelerinin ve ticaretinin menfaatlerini düşünmek zorunda olan piyasa örgütlenmesi gibi iki tür sendika hareketini ele alarak sorunu genelleştirmektedir.

> Entelektüel olgunluğun ve ideolojinin sonunun anlamı, Küba ve Afrika'daki yeni Devletler'e alınacak tavırla sınanacaktır. Çünkü "yeni Sol" içinde bir *tabula rasa* yaratmak, "Devrim" kelimesini nefret günahlarının bağışlanması için kabul etmek... kısacası son kırk yıldan alınan dersleri hayret veren duygusal bir hevesle silmeye telâşla can atanlar bulunmaktadır.*

Bu her ne kadar entelektüel savaşlara katılan biri olmam bakımından "siyasi" bir kitap olsa da, burada geleneksel sosyolojik kategorilerin kısıtlamalarından kurtulmak çabasıyla sosyolojik ilgi de siyasetle iç içe geçmiştir. Ve bu bağlamda Marksizm de bütüncül veya totalist toplum görüşünde gelenekseldir. Bütüncül tarzlara karşı toplum hakkındaki düşüncem, kültür ve sosyal yapı

---

* Aklımda, gelişmekte olan "Demokratik Toplum için Öğrenciler" vardı. Bu toplumun kurucularından biri olan Tom Hayden, kolej gazetesinin editörü olduğu ve o zamanlar Endüstriyel Demokrasi Derneği'ne bağlı bulunan bir bölge kuruluşunun liderliğini yaptığı Michigan Üniversitesi'nden mezun olduktan kısa bir süre sonra Columbia Üniversitesi'ne beni görmeye geldi. Bana rahatsızlık veren, Hayden'la yaptığımız bu ilk görüşmelerdi. Bu görüşmelerde örgütsel manevra hakkında manipülatif bir alaycılıkla karışık romantik bir tavır sergilemişti. Yıllar sonra önceki yoldaşlarından birinin onu Sol'un Richard Nixon'u olarak adlandırmasının nedeni belki de buydu (bkz. "Radikal Melodram Dizisi" Richard Parker, *Yeni Cumhuriyet*, 17 Kasım 1979).

"Demokratik Toplum için Öğrenciler" kuruluşunun ve onun katılımcı demokrasi umutlarının son zamanlardaki, bir bakıma daha pozitif bir görüşü için (bir bakıma nostaljik ve halen romantik olduğundan dolayı) bkz. James Miller, "*Port Huron'dan Chicago Çevresine Kadar Demokrasi Sokaklarda*

Democracy Is in the Streets, From Port Huron to the Siege of Chicago)" (New York: Simon and Schuster, 1987). "Katılımcı demokrasi" ifadesi Yeni Sol'un kutup yıldızı olmuştur. İnsanların kendi hayatlarını etkileyen kararlar üzerinde kontrol sahibi olmaları gerektiğini belirtmektedir. İyi bir popülist inanç. Ancak naif olarak "insanların" ilerici olduklarını ve bu tür bir kontrolden "elitler" veya "onlar" veya herhangi bir kötücül güç tarafından bir şekilde men edildiklerini varsaymaktadır. Yine de radikaller insanların tepkisel veya bağnaz oldukları yönündeki ahlaki ikilemle nadiren karşılaşmışlardır. Güney'deki (Güney Boston'daki) insanlar kendi hayatlarını kontrol etmek ve kendi topluluklarını bildikleri gibi sürdürmek için zencileri okullarından uzaklaştırma hakkına sahip miydi? Ve Tocqueville'in bir zamanlar belirttiği gibi, aynı zamanda özgürlüğü çiğneyebilecek "çoğunluğun tiranlığı" yok mudur? Tipik olarak burada retorik, düşünceyle yer değiştirmiştir.

arasındaki bir ayrım varsayımı üzerinde ilerlemiştir. Fonksiyonalist veya Marksist bir görüş, bu ikisini ya davranışı düzenleyen değer sistemiyle bütünleşmiş olarak görür ya da maddi dünyanın altyapısının siyasal, yasal ve kültürel düzenleri "belirlediği" totalite olarak görür. Bu tür görüşlerin toplumlar tarihinin farklı düzeylerindeki değişimin farklı ritimlerini karıştırdığını ileri sürdüm. Ekonomideki veya teknolojideki değişimler araçsal olduklarından "doğrusal" bir tarzda ilerler. Bu nedenle açık bir ikame ilkesi bulunmaktadır: eğer yeni bir şey daha verimli veya daha üretkense o zaman maliyete bağlı olarak kullanılacaktır (buna rağmen Marksistler pratikte mülkiyetin "sosyal ilişkiler"inin üretimin genişleyen "güçlerini" kısıtladığını ileri sürmektedirler). Ancak kültürde bu tür bir ikame ilkesi yoktur: kültür kapıları ya gelenek tarafından korunmakta ya da senkretizm tarafından şiddetli bir şekilde sarsılmaktadır. Fakat estetik buluşlar önceki şekilleri "demode" hâle getirmezler; insan türünün kültürel repertuarını genişletirler. Tarihsel olarak birçok alan (on sekizinci yüzyılda burjuva karakterinin, kültürünün ve ekonomisinin birleşmesi gibi) bazen gevşek bir şekilde birleştirilebilir. Ancak genellikle, bugün olduğu gibi, birbirleriyle gerilim içindedirler. Fakat bir beraberlik zorunluluğu yoktur.*

Odak noktalarındaki bu ayrım, bu kitabın düzenlenmesine yansımıştır. Kitabın ilk iki kısmı egemen sosyolojik kategorileri test etmenin bir yolu olarak Amerikan toplumundaki yapısal değişimleri ele almaktadır. Bunlar devletin iktisadi bir arabulucu

---

* Bu tür bir analiz tarzı, 1970'lerdeki iki kitabımın temelinde bulunmaktadır: *Post-Endüstriyel Toplumun Geleceği* ve *Kapitalizmin Kültürel Çelişkileri(The Coming of Post-Industrial Society and The Cultural Contradictions of Capitalism)*. Ve bunun en güçlü örneği Hobhouse'ta verdiğim "Kutsalın Dönüşü" konferansındaki sekülerleşme tartışması olmuştur. Orada birçok sosyoloji eleştirmeninin modern Batı dünyasını tanımlamak için kullandığı "sekülerleşme" kavramının iki farklı alandaki değişimleri birbirine karıştırdığını ileri sürdüm: eskatolojik otoritenin daralan bir role sahip olduğu *endüstriyel* alan ve *inançlar*'ın düzeyindeki değişmeler. Fakat dini inanç sistemlerinin yükselişi ve düşüşü, kurumlardaki değişimlerden kaynaklanmamaktadır. Bu nedenle kurumları ele alırken dini ve seküler, inanç özelliklerini ele alırken de ilahi ve dünyevi kavramlarını kullanarak analizimi ikiye böldüm. Bu konferans metni, makaleler toplamından oluşan *Dolambaçlı Yol*(The Winding Passage)(New York: Basic Books, 1980) adlı kitabımda yeniden yayımlanmıştır.

olarak gelişen rolü; aile kapitalizminin parçalanması (Marx'ın asla tartışmadığı bir tarz) ve yönetici bir grubun mülkiyet sahibi bir sınıftan ayrılması; kişisel borçtan korkan kırılgan bir toplumdan hedonist bir tüketim toplumuna geçilmesi; siyasette bir güç olarak statü gruplarının yükselişi; ve mesleki kalıplardaki (endüstriyel işçi sınıfının daralması, sendika üyeliğinin hiç ilerleme kaydetmemesi ve toplumun sınıf yapısındaki) temel değişimlerdir. Eğer doğru bir şekilde tanımlanırsa, yapısal değişimlerin ortaya çıkmaları uzun bir zaman alır, ve özellikle meslek ve sınıf üzerine yaptığım bu analizlerin ve ulaştığım sonuçların yirmi beş yıldan daha fazla bir zaman sonra doğruluklarını koruduklarını belirtmek benim için oldukça tatmin edicidir.

Kitabın üçüncü kısmı, inançları ve bir tür inanç sistemi olan ideolojinin seküler bir din olarak kristalize olmasını ele almaktadır. Ancak açıkçası buradaki analizden, tondan ve benim kuşağımın deneyimlerinin insan doğası ve tarih hakkındaki bir yargıyla kaynaşmasının yoğunluğundan, tarafsız bir ilgiden daha fazlası ortaya çıkmaktadır. Birçokları gibi ben de erken bir yaşta (1932'-de on üç yaşımda) Genç Sosyalist harekete katılmıştım. Otuzlarda ve kırklarda yaşam, korkuyla kaplı bir keder yuvasıydı. Tüm medeni hayal gücünün ötesinde bir barbarlık olan Nazi ölüm kampları; bütün ütopyacı görüşlere bir kasvet havası veren Sovyet toplama kampları vardı. Bunları kim, nasıl açıklayabilirdi? Sidney Hook'un geliştirdiği natüralist bir görüş, bunların o toplumların kültürel kalıpları tarafından şekillendirildiğini ve bu nedenle ayrıcalıklı tarihsel birer fenomen olduklarını ileri sürmüştür. Bu görüşün karşısında, bu tür dehşet veren davranışlarda insan doğasının tekrarlanan ikiyüzlülüğünü gören Reinhold Niebuhr'un modern zamanlarda *homo duplex* olarak özünde sonsuzluk arayan ve sonluluğun sınırlarını aştığında putperestliğe varan neo-Augustin'ci insan görüşü vardı. Ben ve arkadaşlarım için Niebuhr'unkisi daha ikna edici bir açıklamaydı. Burada yazdığım gibi, "Bizim kuşağımız kötümserlikte, şerde, trajedide ve ümitsizlikte hikmet bulan bir kuşaktı."

Bunlar arasında, kitle hareketinden, siyasetteki duygudan, ihtiras ve nefret siyasetinden korku doğdu. Ve bu, hayatım boyunca görüşlerimi şekillendirdi. İlk görüş biçimim Birleşik Devletler'deki bir popülist hareketler araştırması tarafından oluşturulmuştur. Ve bu görüşlerim ilk haliyle bu hareketlerin komplocu

dünya görüşünün keşfiyle değil, çarpıcı bir şekilde Nazi ideolojisini haber veren anti-semitizmlerinin ve Jahudileri parayla özdeşleştirmelerinin keşfedilmesi aracılığıyla şekillenmiştir. Ancak bu, popülizmde sadece tarımsal bir radikalizmin erdemli bir şeklini gören, Birleşik Devletler'deki "ilerici" tarihçiler tarafından bastırılmasa da genellikle görmezden gelinmiştir.*

Bu korku, Niebuhr'un "ahlaksız toplumda ahlaklı insan" dediği, etik ve siyaset gerilimini inceleyen *Marksist Sosyalizm ve Birleşik Devletler (Marxian Socialism in the United States)* (1952) adlı monografimde ifade edilmiştir. Kullandığım kontrol metaforu "dünyada yaşayan fakat onun bir parçası olmayan" (sadece bireysel bir kişi değil) siyasi bir hareketin ikilemidir. Bolşevik hareketi ne bu dünyadadır, ne de bu dünyanın bir parçasıdır ve bu nedenle "olağan" (onlara göre "burjuva") ahlak sorunlarından kurtulmuşlardır. Böylece terör ve cinayet dâhil her yol mubahtır. Devam eden gerçeklikle bugün burada yaşayan sendika hareketi, topluma olan sorumluluklarını yerine getirmek zorundadır. Fakat kapitalist toplumu reddeden sosyalist hareket, toplumu güçlendirebilecek sorumluluk davranışlarındaki ikilem tarafından kendini havada asılı halde bulmuş ve böylece siyasi teolojisiyle çelişmiştir. Ve bu nedenle kendini genellikle felç olmuş bir durumda bulmuştur.**

---

* Bu fikirler ilk olarak 1944'de bir makalede ifade edilmiş ve Richard Hofstadter tarafından fark edilmiştir. Sonradan kendisi şunları yazmıştır: "Bu, popülizmin bu konuda kazandığı hoşgörünün bir özelliğidir ki Carey McWilliams *İmtiyaz için bir Maske: Amerika'da Anti-Semitizm*'de (*A Mask for Privilege: Anti-Semitism in America*) (Boston, 1948) eski Amerikan anti-Semitizmini bir üst sınıf fenomeni olarak ele almaktadır." Anti-Semitizmin yükselişine dair tarihsel açıklamasında Greenback-Popülist geleneğinden bahsetmemektedir. Daniell Bell, 'Amerikan Yahudi Düşmanlığının Kaynakları,' *Yahudi Hududu*, C.XI (Haziran 1944) s. 15-20'de çağdaş anti-Semitistlerle eski Popülist gelenek arasındaki herhangi bir ilişki olduğunu fark eden birkaç yazardan biridir." Richard Hofstadter, *Reform Çağı(The Age of Reform)* (New York: Knopf, 1955), s. 80-81, n. 3.

** İkinci Dünya Savaşı'ndan önce bu tür bir temel mesele "burjuva" hükümetlerine geçme sorunuydu. 1938'de Sosyalist Enternasyonel (Avusturya Marksizminin saygıdeğer lideri Otto Bauer tarafından başlatılan ve ardından Rus Menşevik Theodor Dan ve Fransız solcu Jean Zyromski tarafından sürdürülen) burjuva kabine koalisyonlarına herhangi bir sosyalist katılımı, sosyalizme ihanet olarak kınayan sözde Bauer-Dan-Zyromski te-

Bana göre etik ve siyaset arasındaki bu gerilim en güçlü şekilde Max Weber'in "sorumluluk etiği" ile "nihai hedefler etiği" kutuplaşmasını herhangi bir siyasi aktivistin yüzleşmesi gereken hareket tarzları olarak ortaya koyduğu "Bir Meslek Olarak Siyaset (Politics as a Vocation)" başlıklı etkili makalesinin sonuç bölümünde ifade edilmiştir. Bu sayfalarda (ve sonrakilerde) açıkladığım gibi, tercihim değişmez bir şekilde "sorumluluk etiği"nden yana olmuştur.*

Yine de savaş sonrası Batı'da, bazı siyasi umutlar vardı. (Niyet olarak optimizm, kalp olarak pesimizm, kararsız mizacımın gerilimini oluşturmuştur.) Büyük Britanya'da Clement Attlee'nin İşçi hükümeti dört kısa yılda Beveridge sosyal güvenliği ve Milli Sağlık sistemiyle âdil bir refah devletinin temellerini atmıştır. İşçi Parti'sinin lideri olarak Attlee'nin halefi Hugh Gaitskell, (Sydney Webb tarafından yazılan) İşçi Partisi tüzüğünden Parti'nin başlıca hedefi olarak endüstrinin kamulaştırılmasına odaklanan tumturaklı Dördüncü Madde'yi çıkarmak için bir kampanya başlatmıştır. Ve Gaitskell'in himayesindeki, o zamanlar kendisiyle birçok kez görüştüğüm Anthony Crosland, Emek'in umutlarının merkezine *Sosyalizmin Geleceği (Future of Socialism)* (1964) adlı etkili eserinde ele aldığı bir dizi konu olan eşitliği, fırsatı, değeri yerleştiren sosyalist felsefenin yeniden düşünülmesiyle meşguldü. Almanya'daki Sosyal Demokrat Parti, Bad Godesberg'de (1959) Karl Kautsky tarafından Frederic Engels gözetiminde yazılan 1891 tarihli Erfurt programından beri bağlı olduğu ortodoks Marksizm'i iskartaya çıkartan yeni bir parti programını kabul etmiştir. Alman Sosyal Demokrat Parti'si artık bir "sınıf partisi" olmayacağını, herhangi bir sosyalist siyasi düzeninde demokrasinin esas olduğunu ve devrimden çok reform arayışında olduğunu bildir-

---

zini tartışmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir sosyalist parti liderinin şu veya bu dönemde bir koalisyonda başbakan olarak hizmet etmediği bir Batı Avrupa ülkesine rastlanmamıştır. Bunların en başarılısı, ortak bir Sosyalist-Katolik koalisyonunun otuz yıldan fazla bir zaman yönetimde kaldığı Avusturya'dır.

* Weber'in makalesinin son sayfaları bana daima, Weber'in onaylamadığı nihai hedeflere siyasi bir adım atan bir gençle gizli bir diyaloğu gibi gelmiştir. "İlk Aşk ve Eski Keder (*First Love and Early Sorrow*)" (*Partizan Dergisi*, 4, 1981) başlıklı makalemde bu ahlaki dedektif hikâyesinin çözümünü ve bu gizli yüzün, Georg Lukács'ın yüzü olduğunu söylüyorum.

miştir.*

Bu siyasi gelişmeler teorik araştırmalar tarafından da desteklenmiştir. Alman sosyolog Ralf Dahrendorf, *Endüstriyel Toplumda Sınıf ve Sınıf Mücadelesi (Class and Class Conflict in Industrial Society)* (Amerikan baskısı, 1959) adlı kitabında İkinci Dünya Savaşı'ndan önce olduğu gibi, kutuplaşmış bir toplumda artık bir sınıf ayrımı olmadığını ileri sürmüştür. "İdeolojik yönelimli on dokuzuncu yüzyıl partisinin daralması" konusu Columbia'da siyasal felsefede Franz Neumann'ın halefi, Frankfurt Okulu'nun eski üyesi Otto Kircheimer tarafından (1957'de) vurgulanmıştır. Belki de en çarpıcı olan, 1930'larda entelektüel kamuoyunu kapitalizmin kaçınılmaz çöküşüne ve sosyalizmin gerekliliğine ikna etmede son derece etkili iki adamın entelektüel döneklikleridir. Bunlardan biri, *Geleceğin İktidar Mücadelesi (The Coming Struggle for Power)* adlı eseri İktisadi Bunalım döneminde en çok satan kitaplar arasında olan İngiliz yazar John Strachey ile *Amerikan Kapitalizminin Çöküşü*'nde (*Decline of American Capitalism*) (1932) geri dönüşü olmayan bir krizin azalan kâr oranından dolayı çıktığını ileri süren Lewis Corey'dir. Yirmi yıl sonra her iki adam da, Corey'in belirttiği gibi, "devletçi" olmaksızın karma ekonomi ve iktisadi planlama taraftarı olmuştur.**

---

* Alman Sosyal Demokrasisi'nin reformist olarak görüşü, *Ne Yapmalı?* gibi erken dönem yazılarında partiyi gelecek için bir model alırken, savaş çıktığında Kaiser'e destek verdiği ve Ekim 1917'deki Bolşevik devrimini desteklemeyi reddettiği için partiyi küçümseyen Lenin prizması tarafından her zaman bozulmuştur. Eduard Bernstein tarafından reformist bir program teklif edilmiş fakat Kautsky'nin ortodoks sözcüsü olduğu parti içinde yenilgiye uğramıştır. Avrupa'nın her tarafında ve sosyalist partiler içerisinde Bad Godesberg bildirgesi klasik Marksizmin reddedilmesinde büyük bir tarihsel dönüm noktası olarak tanınmıştır.

** Corey, gerçek adıyla Louis C. Fraina, Amerikan Komünist Partisi'nin kurucularından biri ve ilk liderlerindendir. 1920'lerin başında partiyi orada yeniden örgütlemek için Lenin tarafından Meksika'ya gönderilmiş fakat siyasi faaliyetten vazgeçerek Birleşik Devletler'e sessizce geri dönmüştür. 1930'larda bağımsız bir radikal olarak verimli bir şekilde yazmaya başlamış ve sonradan Antioch Koleji'nde iktisat profesörü olmuştur. 1940'larda (Amerikalılar için Demokratik Hareket'in öncülerinden olan) Demokratik Hareket Derneği faaliyetlerinde ve 1945'den 1947'ye kadar, Yeni Parti için Milli Eğitim Komitesi olarak adlandırılan başarısız bir siyasi harekette Corey'le işbirliği yapmıştım. Bu çabaların genellikle Corey ve

İdeolojinin çöküşü konusunun belki de en güçlü formülasyonu, İsveçli ünlü siyasi eleştirmen Herbert Tingsten'indir. Tingsten, 1955'de İskandinav deneyimini yansıtırken şöyle yazmıştır: "Büyük ideolojik çatışmalar... her durumda tasfiye edilmiştir... eski anlamıyla Liberalizm hem Muhafazakârlar arasında hem Liberal Parti içinde ölmüştür. Sosyal Demokrat düşünce, doktriner Marksizm'le olan neredeyse bütün bağlarını koparmıştır. . . Gerçek 'sosyalizm' ve 'liberalizm' kelimeleri sırf saygı ifadesi olma yolundadır." Bu aynı zamanda 1955'de Milan'daki Kültürel Özgürlük Kongresi'deki konulardan biriydi.*

---

benim tarafımdan yazılan belgeleri *İdeolojinin Sonu*'ndaki birçok konunun habercisiydi.

Karma ekonominin teorik temeli en gelişmiş şekli A. P. Lerner'ın *Kontrol İktisadı(Economics of Control)* (1944) adlı eserinde yer almaktadır. Eski bir Troçkist olan Lerner, 1930'larda Oskar Lange ile birlikte sosyalizmin iktisat teorisi üzerine, planlı bir ekonomide rasyonel fiyatların belirlenmesi sorununa dair Ludwig von Mises ve Frederick Hayek'e meydan okuyan bir tepki olarak dikkate değer bazı makaleler yazmasıyla öne çıkmıştır. Bu piyasa sosyalizmi tartışması, savaştan sonra Polonya'ya dönen ve yeni Sovyet-kontrollü rejimin yetkililierinden biri olan Lange tarafından reddedilmiş veya karıştırılmıştır. Birleşik Devletler'e göç eden Lerner, Keynesyen ilkeleri, demokrasiye daha büyük bir koruma sağlayan yol olarak ekonominin yönetimine uygulayan ilk yazarlardan biriydi. Lerner bu görüşleri, benim şef editörü olduğum zamanda *Yeni Lider*'deki (Kasım-Aralık 1944) dört bölümlük bir makaleler dizisiyle popülarize etti.

* Bu gelişmelerden en çok dehşete düşen kişi *Kölelik Yolu*'nun (The Road to Serfdom) (1944) yazarı Frederick Hayek'ti. 1955 konferansının kapanış konuşmasında Hayek, bu görüş üzerindeki konsensüs konusunda üzüntülüydü. Seymour Lipsek'in, Hayek'in konuşmasını tarif ettiği gibi: "Yalnız o, genel durumdan rahatsızdı. Onu rahatsız eden şey, siyasi inanca aldırmaksızın, delegeler arasında solu ve sağı bölen geleneksel meselelerin karşılıklı olarak önemsizleştiği yönündeki genel anlaşmaydı. Aslında çeşitli ülkelerde gerçekleşen devlet kontrolündeki artışın, demokratik özgürlüklerdeki bir azalışla sonuçlanmayacağı konusunda herkes hemfikirdi. Sosyalistler artık sosyalizmi savunmuyorlardı. Onlar en az muhafazakârlar kadar çok güçlü bir devletin tehlikeleriyle ilgiliydiler. Solu ve sağı bölen ideolojik meseleler az veya çok kamu mülkiyeti ve iktisadi planlamaya indirgenmişti ... Devlet müdahalesinin kötü ve tabiatı itibarıyla totaliteryan olduğuna dürüstçe inanan Hayek, kendini demokratik kamplaşma içindeki bölünmeleri halen ciddiye alan küçük bir azınlık içinde buldu." Bkz. S. M. Lipset, "İdeolojinin Sonu," *Siyasi İnsan*, gözden geçirilmiş basım (Baltimore: John Hopkins Üniversitesi Yayınları, 1981) s. 440-441.

Fransız Devrimi'ndeki kökenleriyle, on dokuzuncu yüzyılın ideolojik görüşü toplumun tam bir dönüşümü üzerinden şekillenmiştir. Savaş sonrası yıllarda Batı'da ortaya çıkan normatif konsensüs sivil siyasetin, ideolojik siyasetin yerini almasını; tamamen ayrıntılı bir planla toplumu örgütleme hayalinin başarısızlığa mahkûm olduğunu; her ne kadar gerekli görünürse görünsün, bazı beşeri ve sosyal maliyetleri belirlemeksizin geniş kapsamlı hiçbir sosyal değişimin getirilmemesi gerektiğini ve hayat tarzında (toprağın kolektif hâle getirilmesi gibi) geri dönüşü olmayan hiçbir değişikliğin yapılmaması gerektiğini kabul etmiştir. Kısacası, bu siyasette yanlışlıkla pragmatizm (daha az bir felsefi anlamla *sağduyu* olabilecek bir kelime) olarak adlandırılan bir görüştü —ve halen öyledir— veya Dewey'in belirsiz bir şekilde adlandırdığı gibi, sosyal hastalıkları ve yetersizlikleri iyileştirmenin bir yolu olarak *liberal değerler çerçevesi içerisinde* problem çözmeye odaklanma zekâsıydı.

O zaman bu, "ideolojinin sonu" konusunun siyasi ve entelektüel arka planıydı. John F. Kennedy'nin sözlerine ve inancına göre bu, kitabımın yayımlanmasından sonra önem kazanan bir konuydu. Haziran 1962'de bir açılış konuşmasında Başkan Kennedy şöyle demişti:

> çağımızın temel yurtiçi meselelerinin çözümü daha zor ve daha az basittir. Bunlar felsefenin ve ideolojinin temel çatışmalarıyla ilişkili değil, karmaşık ve zor meselelere gelişmiş çözümler getirmek için araştırma yaparak *genel hedeflere ulaşmanın* yollarıyla ve araçlarıyla ilgilidir . . . iktisadi kararlarımızda söz konusu olan şey, ülkeyi ihtirasa boğacak rakip ideolojilerin genel bir savaşı değil, modern bir ekonominin pratik idaresidir . . . siyasi etiketlerin ve ideolojik yaklaşımların çözümlerle ilgisi yoktur.*

---

* *Birleşik Devletler Başkanlarının Halka Seslenişleri*. no. 213, Yale konuşması (A.B.D. Devlet Matbaa Ofisi, 1963), s. 470-475. Bir ay önce Başkan Kennedy, Washington'daki İktisat Kongresi'nin hemen öncesinde iktisadi olaylarda mit ve gerçeklik ve iktisadi meselelerin artan teknik doğası üzerine daha az dikkat çeken bir konuşma yapmıştı. Her iki konuşmanın da taslağı,1955'de ideolojinin sonu konusunun ilk kez ortaya atıldığı Milan'daki Kültürel Özgürlük Kongresi'ne katılan Arthur M. Schlesinger tarafından hazırlanmıştı.

***

İdeolojinin Sonu'nun yayımlanması sinirlere dokunmuştur. Kitap —veya daha çok başlığının sembolize ettiği tez— Lionel Trilling ile birlikte (Trilling'in, Jacques Barzunve W. H. Auden'le birlikte başkanlığını yaptığı Yüzyıl Ortası Kitap Kulübü tarafından seçilmişti), Arthur Schlesinger, Jr. ve David Potter gibi tarihçiler ile iktisatçı Robert Heilbroner tarafından övülmesine rağmen birçok radikal yazarın saldırısına uğramış ve yirmi beş yıl boyunca tartışmalı bir şekilde kalmıştır.* "Aslında," diye yazar Howard

---

* On yılın sonuna doğru temel makalelerin bazılarını ve karşılıklı görüşleri toparlayan iki kitap yayımlandı: Chaim I. Waxman'in yayına hazırladığı *İdeolojinin Sonu Tartışması(The End of Ideology Debate)* (New York: Funk and Wagnalls, 1968) ve Mustafa Recai'nin yayına hazırladığı *İdeolojinin Düşüşü mü?(Decline of Ideology?)* (Chicago: Lieber-Atherton, 1971). Waxman'in kitabı temel olarak karşılıklı polemik görüşleri bir araya getirmektedir; teze bir şekilde sempati gösteren Recai'nin kitabı ise birtakım ampirik kanıtlar ve bazı eleştiriler sunmak için Finlandiya'dan, Hollanda'dan, Japonya'dan ve Avrupa'dan makaleleri bir araya getirmektedir.

Kitap ve genelde benim eserlerim çok sayıda doktora tezine konu olmuş ve bunların oldukça büyük bir bölümü yayımlanmıştır. Bunlar arasında Job L. Dittberner'in *İdeolojinin Sonu ve Amerikan Sosyal Düşüncesi(The End of Ideology and American Social Thought)* (Ann Arbor: UMI Araştırma Yayınları, 1979); Benjamin S. Kleinberg'in *Post-Endüstriyel Çağda Amerikan Toplumu: Teknokrasi, İktidar ve İdeolojinin Sonu(American Society in the Post-Industrial Age: Technocracy, Power and the End of Ideology)* (Columbus: Charles E. Merrill Yayınları, 1973); Nathan Liebowitz'in *Daniell Bell ve Modern Liberalizmin Acısı* (Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları, 1986) bulunmaktadır. Liebowitz ve Brick'in kitapları New York Şehir Üniversitesi'nde ve Michigan Üniversitesi'nde yazılan kapsamlı doktora tezlerinin kısaltılmış versiyonlarıdır. Bu iki tezde eksiksiz biyografik bilgiler bulunmaktadır. Liebowitz'in tezinde (*Yeni Lider* için yazdığım gazete yazıları haricinde) derlenmemiş 100'ün üzerinde makaleye ve eleştiriye yer verilmiştir. Brick'in tezinde ise Liebowitz'in bahsettiklerinden sonraki dönemlere ait 40 kadar makale ve eleştiriye yer verilmiştir.

Birleşik Devletler'de sosyalizmin kaderi hakkında Princeton monografisinde ve bu kitabın 12. bölümünde ileri sürdüğüm özel tez bizzat geniş bir uzmanlık literatürünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu makalelerin başlıca derlemesi John H. M. Laslett ve Seymour M. Lipset tarafından yayına hazırlanan *Bir Hayal Kırıklığı: Amerikan Sosyalizm Tarihi Üzerine Makaleler(Failure of a Dream?Essays in History of American Socialism)* (New

Brick, kitabın topladığı tepkilere geri dönüp baktığında, " 'ideolojinin sonu' gelecek yıllarda entelektüellerin odaklandıkları konuların ağırlığını taşımaktaydı: modern toplumun değişim umutları ve sınırları neydi: Birleşik Devletler'de radikal hareketler şimdiye kadar neden başarısız oldu; entelektüellerin kendi ülkelerine karşı ve onun kültürüne karşı olan sorumlulukları nelerdi, entelektüeller mevcut sosyal ilişkilere karşı nasıl bir duruş —muhalif veya pozitif— sergilemeliydiler, yerleşik elitlerin iktidarı kötüye kullanmalarından entelektüeller ne kadar suçlu tutulabilirdi."

Kitabı hedef alan beş farklı eleştiri vardı:

- *İdeolojinin Sonu*, statükonun bir savunmasıydı.
- *İdeolojinin Sonu*, toplumdaki siyasi tartışmalar yerine uzmanların teknokratik rehberliklerini getirmeye çalışmıştı.
- *İdeolojinin Sonu*, ahlaki söylem yerine konsensüsü getirmeye çalışmıştı.
- *İdeolojinin Sonu*, Soğuk Savaş'ın bir aracıydı.
- *İdeolojinin Sonu*, Batı toplumlarının yanısıra Üçüncü Dünya'da radikalizmin ve ideolojinin yeni yükselişini gören altmışlardaki ve yetmişlerdeki olaylar tarafından çürütülmüştü.

En çarpıcı olan şey, eleştirilerin hiçbirinin Batı toplumunun Marksist portresi ile bu toplum hakkındaki tahminler; derinleşen iktisadi krizlerin kaçınılmazlığı ile kapitalizmde kutuplaşmış sınıf mücadelesi hakkındaki dogmatizm gibi klasik Marksizmin kalbine giden önemli yapısal değişim analizlerine karşı çıkmamış olmasıydı.* Bu eleştirilerin hiçbiri dış politikanın "içsel sınıf bölün-

---

York: Anchor Yayınları/Doubleday, 1974) kitabı içindedir. Laslett şunu kabul etmektedir: "Bell'in temel tartışması . . . Amerikan sosyalizminin geçen yirmi yılda ortaya çıkan başarısızlığını açıklama çabalarının muhtemelen en etkililerindendir" (a.e., s. 112). Lipset, ideolojinin sonu konusunda ciltler dolusu makale yazmıştır. Bu makalelerin birçoğu *Siyasi İnsan*'ın (Baltimore: John Hopkins Üniversitesi Yayınları, 1981) genişletilmiş ve güncellenmiş baskısında özellikle 13. ve 15. bölümlerinde bir araya getirilmiştir.

* Kapitalizmdeki iktisadi krizler hakkında Marksist tartışmaların yörüngesi oldukça öğreticidir. Bu tür krizleri çözmek için Devlet'in müdahale etmemesi, bunalımın kendi döngüsünü tamamlaması gerektiği yönündeki klasik görüş sistemdeki aşırı üretimin suyunu çıkarıyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geçerli olan ikinci görüş, Devlet'in sadece savaşa ve

mesinin" veya iktidarlar arasındaki iktisadi rekabetin bir yansıması olmadığı, fakat milletler arasındaki tarihi çatışmaların bir sonucu oluğu tartışmasıyla ilgilenmemiştir.* Hiç kimse özel mülkiyetin teknik yetenek karşısında rolünün azaldığı iktisadi iktidarın tabiatındaki yapısal değişimlerle veya toplumun mesleki temeli olarak proletaryanın yerini alan yükselen "maaşlı kesim"in yükselişiyle de ilgilenmemişti. Brick'in belirttiği gibi: "Bell'e yöneltilen eleştirilerin hiçbirinin onun sosyalizmin artık Batılı endüstriyel toplum sorunlarıyla ilgisi kalmadığı yönündeki temel tartışmasına doğrudan karşı çıkmaması oldukça çarpıcıdır."

Kitap neden bu kadar çok "yanlış okundu". Bunun entelektüel nedeninin, yalnız bir soruna veya karmaşık sorunlara bir tek çözüm getiren bir formülasyon ortaya koyma konusundaki isteksizliğim olduğuna inanıyorum. Modern bir toplum (kısmen kültür ve sosyal yapı arasındaki kopukluklardan; kısmen de mülkiyetin ve teknik yeteneğin iktidarın temeli olması gibi çakışan birçok sosyal formun "bir arada yaşamasından" dolayı) çok farklı akımlar içerir. Amacım daima ("kapitalizm" gibi) bir tek kavramsal anlayıştan kaçınmak ve karmaşıklıklara göre analitik ayrımlar yapmak olmuştur. Bu analitik ayrımlar kitaptaki hemen hemen her yapısal değişim tartışmasında bulunmaktadır. Bu nedenle polemikçi

---

askeri ekonomiye parasal kaynak sağlamak için müdahale etmesi yönündeki görüştü. Aslında Roosevelt ve New Deal, iktisadi krizi çözmekte başarısız olmuş fakat savaş tarafından "kurtarılmışlardır." James O'Connor tarafından *Devletin Mali Krizi*'nde (*The Fiscal Crisis of the State*) (1973) ifade edilen üçüncü görüş, "meşruluğu" güvenceye alma yolu olarak kapitalist devletin sosyal hizmetler için para harcamak *zorunda* olduğunu, fakat bunu "birikim" (sermaye tasarrufu) pahasına yaptığını ve böylece iktisadi büyümeyi boğduğunu ileri sürmüştür. Bu son görüşle ilgili gülünç olan şey, modern devletin refah yükünü kınayan sağ-kanat iktisatçıların tartışmalarını yansıtmasıdır. Ancak gerçek, birikimi ve meşruluğu dengeleme meselesinin iktisadi büyüme peşindeki bütün toplumlar için geçerli olduğudur. Sovyetler Birliği'nde (Marx'ın kavramını kullanarak) "ilkel birikim," Stalin döneminin başlangıcından beri sosyal hizmetler pahasına olmuştur.

* 1925'de *Nereye İngiltere(Whither England)* kitabında Troçki, kapitalist toplumun bir sonraki ve belki de son savaşının dünyadaki başlıca iki kapitalist toplum oldukları için Birleşik Devletler'le Büyük Britanya arasında olacağını tahmin etmiştir; A.B.D., Britanya'nın mali üstünlüğünü sarstığından, sonuçta bu iki ülke derin bir çatışmaya girebilirdi.

eleştirmenler eleştirel bir itiraza başvurmak için bu ayrımların şu veya bu yanını kolaylıkla çekip çıkarmaktadırlar.*

Bunlar entelektüel yanlış okumaların sorularıdır. Fakat diğer duygusal unsurlar da işin içine girmektedir. Kitabın temelindeki hayal kırıklığı ve romantik radikalizmin reddine dair hava göz önünde bulundurulduğunda, birçok eleştirmen *kendi* ön varsayımlarını okumakta ve kitaba kızıp ona göre tepki göstermektedir. Dennis Wrong'un kitabıma olan karşıt görüşünde belirttiği gibi: entelektüeller "ideolojinin sonu"nu kabul ederek "bağımsız eleştirmenler ve hayalperestler olarak kendi rollerini oynamakta başarısızlığa düşüyorlar." Buna verilecek tek cevap şudur: entelektüeller sadece eleştirmen midir? Hiç "yapıcı" olmazlar mı? Ve kendi hayallerinin sorumluluğunu hiç almazlar mı?

İdeolojinin Sonu'nun statükoyu güçlendirdiği tartışması yankı veren bir boşluktur. *Statüko* nedir? Birçok kez belirttiğim gibi, hiçbir toplum bir bütün değildir. Kapitalizm gibi tek bir kavram bile bir bütün değildir, farklı boyutlar barındırır: farklı değerler ve farklı haklar iddia ederek yarışan gruplarla demokratik bir yönetim, karma bir ekonomi, refah devleti, sosyal grupların çoğulcu çeşitlilikleri, senkretist bir kültür, hukukun üstünlüğü. Bunlardan herhangi biri doğrudan bir diğerine de bağlı değildir. Demokratik bir yönetim piyasa ekonomisinin ürünü değildir ancak yasal sistemde bağımsız köklere ve toplumsal haklar ile özgürlükler geleneğine sahiptir. Mesleki yapılar sosyal ilişkiler sonucunda değil, teknolojik gelişmeler sonucunda değişir. Son yirmi beş yılda zencilerin siyasi sürece dâhil edilmelerine tanık olan sivil hakların genişlemesi iktisadi sınıf mücadelelerine bağlı değildi. Kitap sosyal-demokratik bir yönde "parçalı" bir değişimi savun-

---

* "Bell'in belirsizliğinin kökeninde," diye yazar Howard Brick, "temel bir metot meselesi vardır. William James'i yorumlarken Bell şöyle yazmıştır: 'Bir ikilemle karşılaştığınızda bir ayrım yapmalısınız.' Aslında *İdeolojinin Sonu* –işçi sendikalarının iktisadi fonksiyonu ile işçi hareketinin siyasi rolü arasında, rasyonel iktisadi 'menfaatler'de kökleşmiş kooperatif siyaset ile irrasyonel 'statü' görüşlerinde kökleşmiş yıkıcı siyaset, uzun vadeli hedef veya 'gelişen' değişim ile 'siyasi karar' ve 'pratik yargı' söz konusu olduğunda 'eşsiz anlar'da geçerli olan, 'çıkarılan' değişim gibi analitik ayrımlarla doludur. Bu ayrımların hepsi Bell'in düşüncesinin temel düalist yapısını, şüphecilik ve ahlakçılık, menfaatler ve idealler, nesnel yapılar ve öznel amaçlar kutuplarını resmileştirmektedir."(s. 425).

muştur. Eğer bu "statüko"ysa, öyle olsun.

Kitabın toplumun teknokratik yönetimini savunduğu ve C. Wright Mills'in ifadesiyle sosyolojiden bir "ampirizm fetişi" çıkardığı yönündeki tartışma da aynı şekilde boştur.* Kitaptaki bazı makalelerin (bkz. özellikle "İş ve İşten Duyulan Memnuniyetsizlikler") Max Weber'in ilgi alanı olan, hayatın rasyonalize edilmesine karşı olmalarından ve makalelerin yarısından çoğunun (yine Howard Brick'in belirttiği gibi) "sadece onları çürütmek veya ampirik gerçekliği yanlış anladıklarını ortaya çıkarmak amacıyla değil, aynı zamanda gerçekliğin gözleminde ve sosyal analiz 'meselelerinin' formülasyonunda ve çözümünde teorinin gerekli ön varsayımsal rolünü göstermek için" teorilerin ayrıntılı bir tartışmasına ayrılmış olmasından dolayı her iki ifade de anlamsızdır.** Sosyal politika için ampirik zeminin gerekliliğinin her zaman farkında olmakla birlikte, politika oluşturulmasında prensiplerin ve değerlerin önceliği —ve siyasetin zorunlu rolü— üzerinde her zaman ısrarcı olmuşumdur.

İdeolojinin sonunun kastettiği suçlama "*ahlaki* söylemin sona ermesi ve siyasi hayatın her alanında 'pragmatik söylem'in başlaması"'dır. Filozof Henry D. Aiken tarafından hedef alınan bu suçlama özellikle konudan uzaktır.*** Örneğin, "retoriğin sonu" (bkz. s. 406) çağrımı belagatin, ahlaki yargının, ("genel refah,"

---

* Zamandaki uzaklık arttıkça çarpıklık büyümekte ve genelleştirmedeki gerçek payı daha da azalmaktadır. Howard P. Segal adlı genç bir bilim tarihçisinin yenilerde çıkan bir kitabı (benimle, Lipset'le, Shils'le ve Brzezinski ile ilgili olarak) şöyle demektedir: "mümkün olan her durumda kararların siyasi müzakere veya halkoylaması temelinde değil de teknik zeminde alınmasını tercih etmişlerdir. Aslında siyasetin yerine *teknoloji*'yi getirmek istemişlerdir [aynen böyle!]." *Amerikan Kültüründe Teknolojik Ütopyacılık(Technological Utopianism in American Culture)* (Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları, 1985), s. 135.

** Bu kitapta şöyle yazdım: "Bugün de bu anlamda bir ütopyaya her zamankinden fazla ihtiyaç vardır. Ancak Cennet Şehri'ne çıkan merdiven artık bir "inanç merdiveni" değil, ampirik bir merdiven olacaktır: insanın *nereye* gitmek istediğini, oraya *nasıl* gitmek istediğini, teşebbüsün maliyetlerini ve bedelini kimin ödeyeceğinin belirlenmesini ve meşrulaştırılmasını sağlayacak bir ütopya."

*** Aiken'in "İdeolojiye Karşı İsyan"ı *Yorum*'un Nisan 1964 tarihli sayısında çıkmış ve ardından Ekim 1964'de bir karşı eleştiri gelmiştir. Bunlar Waxman'ın kitabında yeniden yayımlanmıştır.

"ortak fayda" gibi) felsefi ifadelerin, siyasi soyutlamaların, (Platon'dan beri rasyonalistler şiirden korkar oldukları için) şiirin, mecazi dilin sonu olarak özellikle yanlış yorumlamış ve beni "Komünizm ideolojisine karşı dünya mücadelesinde bizi çaresiz durumda bırakacak" kötümser bir *ânı yaşa* felsefesinin savunucusu olmakla suçlamıştır.

Suçlamaların hayret veren çarkıfeleğinde ne yapmak gerekir? Aiken'in ideolojinin sonunu sadece pragmatizmle özdeşleştirdiğini tahmin edebilirim. Ve pragmatizm (onun yorumuna göre) siyasi söylem ile ilk prensiplere karşıdır. Fakat cevabımda belirttiğim gibi, bunların hepsi siyasi *felsefe* ile siyasi *ideoloji* arasındaki karışıklığı göstermektedir. Bu yalnızca Aiken'le sınırlı kalmayan bir karışıklıktır.*

Çok farklı bir çıkış, *İdeolojinin Sonu*'nu "duyarsızlığa övgü" olarak adlandıran C. Wright Mills tarafından yapılmıştır. 1952'de *Partizan Dergisi* "Bizim Ülkemiz, Bizim Kültürümüz" başlığı altında bir sempozyum düzenlediğinde, Mills âdet hâline getirdiği bir yabancı duruşuyla şöyle yazmıştır: "Eski *Partizan Dergisi*'nin 'Bizim Ülkemiz' başlığını attığını hayal edin ... Korkudan sinerdiniz." Mills'e göre bu "bizim" ülkemiz değildi. 1959'da Küba'ya gitti, Castro'dan büyülendi ve *Dinle Yanki (Listen Yankee)* kitabını yazdı. 1960'da "ideolojinin sonu"nun "tarihsel olarak modası geçmiş olduğunu," bir değişim aktörü olarak işçi sınıfının "tarihsel olarak modası geçmiş olduğunu" ve yeni bir gücün, değişim için radikal aktörlerin: öğrencilerin ve entelektüellerin yükselişe geçtiğini belirttiği (*Yeni Sol Dergisi*'nde İngilizce yayımlanan) ünlü "Yeni Sol'a Mektup"unu yazarak saldırıya devam etmiştir.

---

* Bu meselenin objektif olduğunu düşündüğüm iki tartışması için bkz. Martin Seliger, *İdeoloji ve Siyaset(Ideology and Politics)* (Londra: Allen ve Unwin, 1976) s. 87, 291-292; ve Walter Carlnaes, *İdeoloji Kavramı ve Siyasi Analiz(The Concept of Ideology and Political Analysis)* (Westport: Greenwood Yayınları, 1981) s. 237-238. Her ikisinin de belirttiği gibi, hem Aiken hem benzer bir tartışma yapan bir yazar olan Joseph La Palombara ideolojiyi siyasal söylemle ve felsefeyle bir tuttuklarından dolayı *semantik* nedeniyle "ideolojinin sonu" olmayacaktır. Ancak her ikisi de Recai'nin kitabında ideolojinin düşüşüne dair ampirik verileri göz ardı etmektedir. Aiken (Sovyetler Birliği'ndeki kolektifleştirme gibi) ideoloji adına yapılan değişimin maliyetlerini belirlemeye yönelik olarak sorduğum sorulardan tamamen kaçmıştır.

Hegemonyanın savaş meydanı, entelektüellerin soğuk savaşı olmasından dolayı, Mills saldırısını Sovyet entelektüellerinin Batılı karşılığı olan "NATO entelektüelleri" dediği şeyde yoğunlaştırdı, her ikisi arasında ahlaki bir eşitlik kurdu ve ilkine güvensizlik duydu. Makalesini çınlayan bir çığlıkla bitirdi: "Bırakın yaşlı kadınlar 'ideolojinin sonu'ndan bilgece yakınsın. Biz yeniden harekete geçmeye başlıyoruz."*

Mills'in makalesinden bütünlüklü bir tartışma çıkarmak zordur: tuhaf bir stakato tarzında yazılmış, iç monologlarla bölünmüş ve "radikal değişim" için tekrarlanan tavsiyeler içermektedir. Fakat neyin değişimi olduğuna dair tek kelime bile yoktur. Sekter retoriğin klasik taktikleriyle tartışma yapılamaz fakat oyuncular (bilgi sosyolojisi diye adlandırarak) "yerleştirilir" ve alay etmenin yeterli olduğu sanılır. Entelektüel bir fikir olarak değersizdir, fakat polemik olarak çok daha fazla etkilidir. Mills yükselen bir ruh hâlini hissetmiş ve onun makalesi genç Yeni Sol için bayrak hâli-

---

* 1950'lerdeki bu basit "ahlaki eşitlik" doktrini bilhassa gösterişlidir. Sovyetler Birliği'nde Stalin tekrar muhaliflere göz açtırmamaya başladı ve Andrei Zhdanov, örneğin Leningrad hakkındaki şiirleri şehrin savunmasına ilham veren büyük şair Anna Ahmtova'yı "yarı rahibe, yarı fahişe" olarak ilan edip "sosyalist gerçekçiliğin" ortodoksluğunu yeniden kurdu. Savaştan sonra anti-faşist direnci örgütleyen Yahudi sanatçılar Feffer ve Michoels, Bergelson, Markish ve diğer tanınmış Yahudi yazarlarla birlikte idam edildiler. Ve Stalin'in Kremlin hastanesinden on altı Yahudi doktor için halka açık idam planlarıyla göstermelik duruşmalar hazırlamak, anti semitizm için yeni bir kampanya başlatmak, Yahudileri büyük şehirlerden sürmek gibi, Stalin'in 1953'deki ölümünden sonra vazgeçilen dehşet verici bir plan peşinde olduğunu biliyoruz.

Doğu Avrupa boyunca yeni taşkınlıklar ve göstermelik duruşmalar olmuştu. 1948'de Çekoslovakya'da ülkenin ele geçirilmesinin ve Jan Masaryk'in devrilmesinin ardından Çek ve Slovak parti liderleri Rudolf Slansky ve Vlada Clementis, bir düzine diğerleriyle birlikte İngiliz İşçi Partisi'nin sol-kanat liderleri olan R. H. Crossman ve Koni Zilliacus'la işbirliği yapan Siyonist ajanlar olduklarını "itiraf" etmişler ve asılmışlardır. (Bu olaylar, hayatta kalanlardan biri olan ve Costas Garvas'ın L'aveu [İtiraf] filminde dramatize edilen Artur London'un kitabına dayanmaktadır.) Macaristan'da ve Bulgaristan'da Laszlo Rajk ve çiftçi lideri Nikola Petkov'un asılmalarıyla sonuçlanan benzer duruşmalar yaşanmıştır. Bu olayların tam bir tarihi henüz yazılmamıştır. Bu, soğuk savaşın, Mills'in ve 1956'dan sonra çoğunun komünist partilerden ayrılmasına rağmen Yeni Sol'dakilerin birçoğu tarafından tartışılmayan yanlarıdır.

ne gelmiştir.*

İdeolojinin sonu teziyle çelişkili görünen olay radikalizmin altmışların ortasındaki ve yetmişlerdeki yükselişidir. Yoğunluğu, öfkesi, retoriği, radikal değişim çağrısı, hepsi birden yeni bir ideoloji aşamasını göstermektedir. Yine de bu radikalizmin çok azı veya hiçbiri iktisadi meselelerden bahsetmemiş veya (heretik Marksizme sonradan tutunanlar haricinde) bütünlüklü bir siyasi felsefe bile oluşturamamışlardır. Radikalizm, ahlaki ve katıydı.

Altmışların ve yetmişlerin radikalizmi dört farklı akımı birleştirmiştir: seksle ve haplarla serbest bir hayat tarzı sergileyen bir gençlik kültürünün ortaya çıkışı; Birleşik Devletler'in başlıca şehirlerinde kundaklama ve yağmacılığın yaşandığı özellikle "beş sıcak yaz"da zenci iktidarı hareketlerinin dramatik yükselişi; kendinden emin bir şekilde Batı'ya karşı muhalefet ilan eden bir Üçüncü Dünya'nın "özgürlük" hareketleri ve retorik manifestosu; ve Cezayir'in Fransaya'ya karşı savaşı gibi, öğrenci nüfusunun büyük bir bölümünü radikalize eden Vietnam Savaşı.

1. Ellilerde Amerikan toplumunun sıkıcılığı olarak Beats tarafından sembolize edilen, tam gelişmemiş gençlik kültürü, sıkıcı diye beğenmedikleri Amerikan toplumundan kopmuşlardır. Prensipte bu, geçen yüzyılın yinelenen ve benzer bohem ve gençlik hareketlerinden, Rimbaud'nun Verlaine'le olan yetişkin homoseksüel serseriliğinden ve yirmi iki yaşında karanlık Afrika'da macera aramasından veya yaklaşık bir yüzyıl kadar sonra Allen Ginsberg'in ekibini Katmandu'ya taşımasından biraz farklıdır. Fakat farklılıklar iki önemli gerçekte yatmaktadır: birincisi, savaş sonrası nüfus patlaması sonucunda kendi ayrı kimliğinin bilincinde olan gençlik gruplarının sayılarının olağanüstü bir artış göstermesi; ikincisi, boşuna ümit vadeden bu modellerin kitle

---

* Mill's, "mektubu" Waxman'ın kitabında, s. 126-140, yeniden yayımlanmıştır. Aralık 1960'da *Karşılaşma*'da "Kaba Marksizm'den kaba Sosyolojiye" başlıklı makalemde cevap verdim. Bu makale *Dolambaçlı Yol* adlı makaleler kitabımda yeniden yayımlanmıştır. Mills, edebi vasilerinden biri olan Irwing Louis Horowitz tarafından *C. Wright Mills: Ütopyacı Bir Amerikalı(An American Utopian)* (Glencoe: The Free Press, 1983) adlı eserde eleştirilmiştir. Kitapta benim kendisinden ilk kez 1942'de *Yeni Lider*'de yazı yayımladığım Mills'le olan eski arkadaşlığıma dair bir tartışma da bulunmaktadır.

medyası ve gelişmekte olan müzik endüstrisi yoluyla aşırı bir şekilde yayınlanması ve varsayılan bu özgürlüğün birçok genç tarafından hırsla kucaklanması: "Dionysos'un demokratikleştirilmesi."

Rock ve uyuşturucu kültürünün merkezinde seksin sergilenmesi bir şımarıklıktı. Bu hareketle gençler kendilerini "Burjuva ahlakına" karşı muhalif ilan ettiler fakat bu, ebeveynlerinin elli yıl önceki caz çağında kaybolup gitmiş bir tavırdı. Aslında yapmak istedikleri, edebiyatta ve hayal dünyasında (ve genellikle kapalı kapılar ardında) bu tavırları kabul eden fakat hayal dünyasının sınırlarını aştığında ve muhalif bir hayat tarzı hâline geldiğinde bu görüşleri kınayan *liberal kültür*'ün dışına çıkmaktı. İronik bir şekilde gelişti çünkü toplumun zenginliği bu çiçek çocukların toplumdan kopmalarına ve ailelerinin gönderdiği paralarla geçinmelerine imkân sağlıyordu.

2. Zenci hareketinin ortaya çıkması da baskının değil liberal yönetim şeklinin bir örneğidir. John F. Kennedy'nin Demokratik yönetimi (neredeyse bir on yıllık Cumhuriyetçi yönetimin ardından) reform vaat etmişti fakat Tocqeville'in yüz yıldan fazla bir zaman önce söylediği gibi, reforma bir defa başlandığında değişim için uzun zamandır bekleyenlere göre daima çok yavaş ilerliyormuş gibi görünür. Kızgınlık artık daha aleni bir şekilde ifade edilebilir çünkü adaletsiz yıllar boyunca beyaz liberallerin kusurundan dolayı tahrik edilmiştir.

Bunların çoğu Oakland, California'daki zenci milliyetçilerden oluşan ve yeni bir ideoloji isteyen bir grup olan Kara Panterler tarafından istismar edilmiştir: öyle ki baskılanan işçi sınıfı değil, Marx'ın *18'inci Brümer*'de (*18th Brumaire*) "lümpen proletarya" dediği ve bugün devrimci değişimin tarihsel aktörleri olarak seslerini duyuran suçlular, esrarkeşler ve serserilerdir. Tecavüzden hüküm giyen bir tutuklu olan Elridge Cleaver, bu fikirleri (büyük bir bölümü, eski sevgilisi olan beyaz kadın avukatı tarafından onun yerine yazılan) *Buzdaki Ruh (Soul on Ice)* adlı çok satan bir kitapta toplamıştır. Ve Kara Panterler Huey Newton adlı liderlerinin, bir zamanlar elinde mızrak tutan Afrikalı bir şef gibi, hasır koltukta oturan ve elinde bir tüfek tutan dramatik bir fotoğrafıyla ulusal bir ün kazanmışlardır.*

* İroni tekrar ediyor çünkü ironi, bu dönemin özelliğiydi. Newton ve Cleaver

Kara Panterler, belli devrimci ideolojileriyle, aşırı iddialar ve talepler arasında sistemle uzlaşarak "dünyada" yaşamak zorunda olan her harekette olduğu gibi kendilerini giderek parçalanmış bir halde buldular. Sonunda, Panterler çöktü. Cleaver yurtdışına kaçtı. Küba'da ve Cezayir'de ağırlandı. Fakat yıllar sonra gözünün açıldığını söyleyerek ve yeniden doğan bir Hristiyan ve Ronald Reagan destekçisi olarak yurda döndü.

Zenci hareketinin daha ciddi tarafı siyasi sisteme yavaşça tırmanışıyla ve bazı siyasi nimetlerden yararlanmasıyla başladı: sivil haklar kanunu, pozitif ayrımcılık ve kayda değer seçim başarısı. Böylece 1980'lerde Los Angeles'da, Chicago'da, Detroit'de, Philadelphia'da, Atlanta'da, Newark'da ve yüzlerce küçük kasabada ve şehirde büyük oranda fakirlik olmasına rağmen zenci belediye başkanları vardı. Fakat altmışlarda ve yetmişlerde zenciler tarafından yaratılan türbülans daha çok ses getiren kargaşa dönemlerine yol açtı.

3. Bu iki on yılda Üçüncü Dünya hareketlerinden ileri gelen çarpıcı olan yeni bir kelime vardı. Bu "özgürlük"tü. Özgürlüğün, biri psikolojik, diğeri siyasi olmak üzere iki yan anlamı vardı. Psikolojik anlam en canlı bir şekilde, *Yeryüzünün Zavallısı (Wretched of the Earth)* adlı eserinde zencilerin kolonyal zulmün mirasından, zalimlerin soyundan gelen masumlara yöneltilmiş olsa dahi sadece temizleyici şiddet hareketleriyle kurtulabileceklerini ileri süren Fransız eğitimli Kuzey Afrikalı zenci psikiyatrist Frantz Fanon tarafından dramatize edilmiştir. Fanon'un düşüncesinde eşsiz olan şey, en çok dikkati bunun çekmesine rağmen şiddetin meşrulaştırılması değil, radikalizmin kaynağı olarak zeki ve orijinal keşfi olan *aşağılanma*'dır. Seksen yıl önce Nietzsche alt sınıf motivasyonu ve ahlaki olarak *öfke* fikrine vurgu yapmıştır. Fakat Nietzsche'nin (ve Scheler'ın) anlamlandırmasında öfke kıskançlığa ve kendinden üstün olanları yok etmeye dayanmaktaydı. Fanon'un eseri, kolonyal yönetim altında yaşamış olanların öfkesi-

---

her ikisi de fikirlerini oluştururken ve propagandalarını yayarken A.B.D. hükümetinin kamu temsilciliği projesinde çalışmaktaydılar. Stalin, devrime fon bulmak için bankaları soymak zorundaydı, fakat gerici bir çarın yönetimi altında yaşıyordu. Newton ve Cleaver, ileri kapitalizmde yaşadıkları için daha şanslıydılar. Park Avenue'daki beyaz liberaller, Panterlere fon sağlayan partileri devirme telâşındaydılar. Bu olay, Tome Wolfe'un anılmaya değer "Radikal Şıklık" makalesinde ağır bir şekilde eleştirilmiştir.

nin arkasındaki onaylama güdülerinin daha şiddetli bir anlamını ortaya koymuştur. Jean-Paul Sartre tarafından tanıtılan kitabı, özellikle Fransa'nın kendisini Hindçini'nden sonra Cezayir'le "kirli bir savaş" içinde bulmasıyla Fransız entelektüeller ve tabii ki dünyanın her yerindeki zenci entelektüeller üzerinde derin bir etki bırakmıştır.*

Marksistlerin Batı'lı endüstriyel toplumlarda devrimin artık vazgeçilmiş bir imkânsızlık olduğunu düşündükleri bir zamanda devrim ateşini yeniden tutuşturan sadece otuz yaşındaki iki adamın, Fidel Castro'nun ve Ché Guevara'nın, heyecan veren zaferi daha dramatikti. Devrim fikri —kelimesi— 1789'dan beri entelektüeller için sihirli bir tılsım olmuştur. Disiplinli küçük bir partinin başında iktidarı ele geçiren Lenin ve Troçki'nin Ekim 1917'deki beklenmeyen zaferi, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce benzer teatral roller özlemi duyan kafe entelektüellerinin fantezilerini beslemiştir. Sierra Maestra dağlarında bir gerilla grubu manzarası, orduya dayalı bir rejimin devrilmesi, korkan genç radikaller ve ardından Ché gibi devrim meşalesini önce Afrika'ya sonra Bolivya'ya taşımak. New York, Londra ve Paris'te, bereli ve sakallı bir halde caddelerde uzun adımlarla yürürken Amerikan emperyalizmini kınamak için yerel burjuvaya meydan okuyan binlerce genç Ché'nin resmini bir ikon gibi duvarlarına asmıştır.**

Üçüncü Dünya'nın ortaya çıkması ve ulusal özgürlük hareketlerinin yayılması —ki bu olaylar zinciri İkinci Dünya Savaşı öncesinde hiç kimse tarafından tahmin edilmemişti— dünya tarihi sahnesine yeni bir grup aktör çıkarmıştır. Nkrumah, Sukarno, Nehru ve Zhou En Lai dünya siyasetinin yeni aşamasında başlıca figürler olarak görünmektedir. Ve bütün bunların arkasında Ko-

---

* Tekrar ironi. Fanon kansere yakalandı. Amerika'dan yardım istedi ve ona eşlik eden C.I.A. ajanları tarafından A.B.D.'ye getirildi. Bir Amerikan hastanesinde öldü.

** Sıradan gerçekler başka türlüydü. İkinci Dünya Savaşının sonunda Birleşik Devletler Yalta'da ve sonrasında sömürgeciliğe ve Roosevelt'e karşı çıkmış, İngilizlere, Fransızlara ve (Endonezya'yı yönetmiş olan) Hollandalılara baskı yapmıştır. Küba'da bile (silahlanma çabalarını reddederek) Batista'nın devrilmesine doğrudan yol açan Castro'nun gücü değil Birleşik Devletler'in faaliyetleriydi. Bunun gibi birtakım durumlar hem Castro hem Brileşik Devletler tarafından her ikisine de utanç vermesinden dolayı hasır altı edilmiştir.

münist Çin'in, Mao'nun kutsal varlığının ve Kültür Devrimi'nde saflığın, özverinin, ahlaki teşviklerin hepsinin Ütopya'nın gerçekleşebileceğini ispatladığı yeni bir insani dönüşüm belirmektedir. Eğer Marx sosyalizmin kapitalist üretim tarzlarından tarihsel bir zorunluluk olarak ortaya çıkacağına inanmakta hata yaptıysa, Tarih, kalbi temiz kalanların itici gücüyle ve fikirlerle kaynaşan yeterli bir *arzu* olduğunda —ki bu nihayetinde "ideolojinin" otantik tanımıdır— bir inanç sıçraması yapabilirdi.

4. Vietnam Savaşı iki sorun ortaya çıkarmıştır: amaçlarının ahlaki belirsizliği; sömürgeciliği sona erdirmeye çalışan yerli insanların karşısında Birleşik Devletler'in Knud gibi, tarihin akışını durdurmaya çalışması ve Sovyetler Birliği'ne karşı soğuk savaşın, ideolojik olarak, Ho Chi Minh'in özverili idealizmi üzerine çevrilmesi.

Yine en önemli gerçek, bunun liberallerin bir savaşı olmasıydı. Vietman'daki kuvvetlerin artırılması (General Maxwell Taylor'un ve milli güvenlik danışmanı McGeorge Bundy'nin önerisi üzerine) John F. Kennedy tarafından başlatılmış ve ironik olarak aynı zamanda eğitimde, sağlıkta, sosyal güvenlikte ve pozitif ayrımcılıkta Büyük Toplum programlarını genişleten Lyndon Johnson tarafından ilerletilmiştir. Fransız sömürge güçleri ayrıldıktan sonra Kennedy yönetimi devreye girmiş ve gerici imparator Bao Dai'nin yerine Kuzeyli Katolik bir derviş olan Ngo Dinh Diem getirilmiştir. Fakat gece televizyonda seyredilen bombalamalar ve yangın bombaları, halkın savaştan giderek daha çok nefret etmesine neden olurken, Komünizme karşı olan demokratik güçlerin düşüncesi, Vietkong efsanesinin "halk"ına hiçbir zaman inandırıcı gelmemiştir.

Özellikle zorunlu askerlik, kendilerini askerlik mükellefiyeti altında bıraktığında hâlihazırda öğrenci olanların tecilleri, aslında ateş hattındaki askerlerin çoğunluğunun işçi sınıfından ve zenci gençlerden oluştuğu anlamına gelmesine rağmen, protestonun liderleri öğrencilerdi.* Öğrenci radikalizmi Berkeley'de, Colum-

* Yönetim, muhalefeti azaltmak için bir rotasyon sistemi başlatmıştır. Böylece hiç kimse on sekiz aydan daha fazla bir zaman Vietnam'da askeri hizmet yapmamıştır. Ancak bunun gerçek etkisi, askerliğe alınabilecek elverişli kişilerin sayısını artırmak ve askerlik hizmetlerinin sonuna yaklaşan Vietnam'daki askerlerin motivasyonunu azaltmak olmuştur. Viet-

bia'da ve muhalefetin yayılmasıyla Sorbonne'da ve diğer Avrupa üniversitelerinde 1968 olaylarıyla patlak verdi. Bu öğrenci patlamalarının altında yatan, birbiriyle ilişkili yapısal unsurlar aranacak olursa, belki üç faktör belirlenebilir. Bunlardan biri, toplulukların "yığılmalarıydı." 1940'dan 1950'ye gençlik grupları nüfusa oranla sabitti. 1950'den 1960'a sabitti. 1960'dan 1968'e savaş sonrasındaki nüfus patlaması sonucunda yedi yılda yüzde 54 artmıştır.* İkinci unsur, bu kuşağın geleceğinde belirdiği görülen bir "örgütlü koşum" duygusuydu. Genç nüfusun büyüklüğü, iyi kolejlere girme, yüksek okullara ve mesleki okullara girme baskılarını, rekabeti (ve çekişmeyi) artırmıştı (Mezun olan her sınıfın yüzde 90'ı dönemin Sarmaşık Derneği'ndeki kolejlerde okumaya devam etmeyi planlıyordu, askere alınma korkusundan dolayı zorla yapılan bir kariyer planı) ve okul kabul ofislerinin dar bacalarından girmek için rekabet ve baskı artmıştı. Üçüncüsü, idealist bir amaç aranacak olursa, "beyazların imtiyazlarının" reddi ve Üçüncü Dünya ülkeleriyle özdeşleşme ve özgürlük fikri vardı.

Özellikle medyanın obsesif dikkatindeki heyecan, aşırılık ve eski entelektüellerin gençleri sıkıntıdan kurtarmaktaki sabırsızlıkları (Columbia'da Norman Mailer fon toplamak için büyük bir parti verdi; Dwight Mcdonald, Demokratik Toplum için Öğrenci-

---

nam'daki askerler, yakınlarındaki afyon yetiştirilen bölgelerden ucuz uyuşturucu bulmanın muazzam avantajından faydalanmakla kalmamış, A.B.D. askeri tarihinde ilk defa askerlerin ateş hattında ilerlemeye zorlanarak el bombalarıyla kendi subaylarını öldürdükleri "parça tesirli" olaylara rastlanmıştır. Rotasyon örneği, beklenmeyen sonuçlar sosyolojik teoreminin ve rağbet görmeyen bir savaşta subayların sosyolojik ikilemlerinin bir açıklaması daha olarak görülebilir.

* Öğrencilerin yüzde kaçının radikal, yüzde kaçının aktivist olduğunu kimse bilmemektedir. Fakat yalnızca rakamlara odaklanmak, çekirdek kadronun gücünün doğası hakkındaki temel sosyolojik noktayı ıskalamaya neden olur. Bazılarının ileri sürdükleri gibi, radikal öğrencilerin oranı 1930'daki, diyelim ki yüzde 10'luk oranı aşmamış olduğu söylenebilir: fakat bin öğrencilik bir okulda yüzde 10, yüz kişi demektir. On bin kişilik bir okulda yüzde 10, bin kişi demektir. Yüzdeler aynı olsa da, kendi grubu içerisinde bin kişi, kendi grubu içerisinde yüz kişiden daha etkili bir vurucu güç olmaktadır. Daha gelişmiş iletişim tarzlarına (telsiz telefonlara) ve bulaşıcı bir tehdit hâline gelen televizyon yayınına ek olarak, ölçekteki değişme, öğrenci radikalizminin bazı faaliyetlerini anlamakta anahtar değişkendir.

ler'i ("Students for a Democratic Society;" SDS) desteklemek amacıyla arkadaşlarından para "dilenen" bir mektup yazdı), katılımcıların dünyanın kendi yanılgılarının çemberine sığacak kadar daraldığını düşünmelerine neden olmuştur. Columbia'da işgal edilmiş binalardan birine giren Tom Hayden, Guevera tarafından yazılan, Latin Amerika'da gerilla hareketine bir çağrı olan "İki, Üç, Birçok Vietnam" adlı ünlü makalenin bilinçli bir yankısı olarak *Siper*'de (*Ramparts*) "İki, Üç, Birçok Columbia," adlı bir makale yazdı.*

Karl Mannheim'ın daha önceki mutlu gelecekçi hareketler hakkında yazdıkları gibi, patlayıcı devrim fantezileri dünyanın bir şimşek çakımında, *die Tat*, eylemle —bir kurşun atışıyla, bir bombalamayla, genel bir grevle— dönüştürülerek altının üstüne getirilebileceğine ve yeni bir gün doğacağına dair fanteziye yol açmıştır. Ancak böyle bir romantik spazm sadece bir sonraki kasvetli günün gerçekliğiyle yüzleşerek geçebilirdi. Chicago'da Weathermen yeraltı örgütünün yaptıkları gibi, birkaç kişinin "gazap günü"nü yaşamaya devam edebilmesi, şiddet hareketleri ve çılgın bombalama taktikleriyle (Greenwich Köyü'ndeki bomba fabrikasının patlamasının genç Weathermen'leri öldürmüş olmasına rağmen) polisi provoke edebilmesi veya yıllarca yeraltında yaşayıp devrimci hareketin başlamasını beklemeleri, yine onların eskatolojisi tarafından vaat edilen bir tür "İsa'nın ikinci gelişi," *parousia*'dır. Devrimci retoriğin sulandırılmış çorbasıyla beslenen öğrenci hareketi, (zencilerin aksine) kendi gelişmemiş ideolojisini somut bir programa dönüştürememiş ve kaderi sönüp gitmek olmuştur.**

---

* Neçayev'in kateşizm duruşuyla, Régis Debray'in pratik eğitimini bir araya getiren tuhaf bir apokaliptik dille Hayden şöyle yazmıştır: "Columbia direniş hareketinde yeni bir taktik aşama başlattı . . . binaların bir gecelik işgalinden sürekli işgaline; atölye içlerinden devrimci komitelerin oluşturulmasına; sembolik sivil itaatsizlikten barikatlı direnişe geçti. Bu taktikler sadece diğer kampüslerde taklit edilmekle kalmadı fakat daha militan taktikler tarafından kesinlikle gölgede bırakıldı . . . öğrenilen taktiklerin çoğu grevler arasında daha küçük 'vur ve kaç' operasyonlarında kullanıldı: silah araştırmaları yapan profesörlerin ofislerine yapılan baskınlar üniversiteyi bariz bir şekilde daha baskıcı bir hâle getirirken öğrenciler arasında muazzam bir destek kazanabilirdi."

** 1969'da yazdığım gibi "Demokratik Toplum için Öğrenciler kendi tarzı

Radikalizmin 1960'lardaki yükselişi, "ideolojinin sonu" tezini çürüttü mü? Sanırım hayır.* Batı'da görülen siyasi değil, kültürel (ve kuşaksal) bir olaydı. Eğer bu olayı tanımlayan basit, sembolik bir bildiri varsa o da Mayıs 1968'de Sorbonne'un sürgülü kapısına yapıştırılmış meşhur afişti: Başlamakta olan devrim sadece kapitalist toplumu değil aynı zamanda endüstriyel toplumu da sorgulayacaktır. Tüketici toplumu zoraki bir ölümle yok olup gitmelidir. Yabancılaşma toplumu tarihten silinmelidir. Yeni ve orijinal bir dünya yaratıyoruz: *Imagination au Pouvoir.*"

---

tarafından yok edilecektir. Kargaşayla beslenmekte fakat kaotik dürtülerini geniş bir sosyal değişim için gerekli olan sistematik bir sorumlu davranışa dönüştürememektedir. Aslında, birçok mutlu gelecekçi mezhep gibi, kendi ideolojik ahlaksızlığı, benzer bir psikolojik huya veya daha doğrusu huysuzluğa yol açtığı için gerçek tarzı böyle bir yönetimin cazibesini reddetmektedir. Yeniliğe değil, yıkıma yönelmektedir. "Columbia ve Yeni Sol" adlı makaleden alınmıştır, *Kamu Menfaati*, Sonbahar 1968, Daniell Bell ve *Irving Kristol, Cepheleşmeler: Üniversiteler* (New York: Basic Books, 1969) s. 106'da yeniden yayımlanmıştır.

* Bu tartışmalar üzerine düşünen Aron şöyle yazmıştır: "Marksist-Leninizm tükendiğinde onun yerini alacak hâlihazırda mevcut hiçbir ideolojik sistemin olmadığına dair teşhisi kimse reddetmemişti. Olaylarla çelişen şey ideolojinin, fanatizmin ve mutlu gelecekçiliğin doktrinel sistematikleştirilmesindeki karışıklıktır. Aynı zamanda, soğuk savaş sırasında unutulan veya Batı'nın iktisadi meseleleri tarafından gölgede bırakılan sosyal protesto konuları yeni bir değer kazanmıştır. Böylece, son büyük ideolojik sistemin zayıflaması, siyasete pragmatik bir yaklaşımı desteklememiş tam aksine genel bir sosyal protestoyu teşvik etmiştir." Raymond Aron, "İdeolojilerin Doğru Kullanımı Üzerine," *Kültür ve Onun Yaratıcıları*, yayına hazırlayanlar Joseph Ben-David ve Terry Nichols Clark, (Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları, 1977), s. 3.

** Flaubert'in *Duygusal Eğitim*'inde(*L'education sentimentale*), 1848 devriminde başkanlığını dürüst pedagog Senecal'in yaptığı Club de l'Intelligence'daki alaycı sahne akıllara geliyor:

"Bu dönemin figürlerinin, ideal bir kişiliğin ardından kendilerine onu örnek almaları âdettendi: bazıları Saint-Just'ü, diğerleri Danton'u, diğerleri de Marat'ı örnek almışlardı. Senecal, Robespiere'in bir takipçisi olan Blanqui'ye benzemeye çalışmıştı . . . hava devrimci planlarla sisliydi . . .

'Kahrolsun akademi! Kahrolsun enstitü!'

'Artık kurullar yok!'

'Artık üniversite sınavları yok!'

'Kahrolsun üniversite dereceleri!'

'Hayır,' dedi Senecal, 'onları korumalıyız, fakat bırakalım evrensel haklar

Ütopyacı bir rüyaydı. Fakat bir rüyadan ya uyanılır ya da o rüya kâbusa dönüşür. Bütün bu kargaşa içerisinde hiçbir yeni sosyalist fikir, hiçbir ideoloji, hiçbir program yoktu. Görünen tek şey eski kuşakların Arkadya'cı görüşlerini yeniden ifade eden romantik arzuların patlamasıydı. Rasyonaliteye karşı, otoriteye ve hiyerarşiye karşı ve hattâ kültüre karşı bir tepkiydi. Esas meseleler vardı: yarım yüzyıldan fazla bir zaman önce Max Weber'in hayıflandığı hayatın rasyonalizasyonu; (üniversite profesörleri de dâhil olmak üzere) kendi otoritelerini kazanmamış olan eski elitlerin imtiyazları; sahte ve imal edilmiş bir kültürün, ironik olarak Rock ve heavy metal müziğin tamamlayıcı parçası olduğu dönemin kitle kültürü.

Fakat bunların hepsi, belirtmiş olduğum gibi, toplumların dünyanın yeni bürokrasilerine giren bireylere dayattıkları örgütsel boyunduruklara karşı bir tepkiydi. Yine de gerçek payı olan bir abartıyla bunları, tıpkı yüz elli yıl kadar önce ilk endüstri devriminin fabrika disiplinine makine düşmanlarının tepki vermeleri gibi, post-endüstriyel toplumun ilk "sınıf mücadeleleri" olarak tanımladım.*

Ancak bu gerçekçi bir sosyolojik analiz ve anlayış olmaksızın sadece romantik bir protesto olarak patlayabilirdi.

68 olaylarının ardından kalan, bir ideoloji arayışındaki bir kuşaktı. Filozof Charles Frankel'in bir zamanlar gözlemlediği gibi: radikalleri yaratan Marksizm değildir; her yeni radikal kuşağı kendi Marksizmlerini yaratmaktadır. Bu örnekte, üniversitelerde, yayıncılık şirketlerinde, medyada (kadrolu) yerler bulmaya başlayan kuşak kendi ideolojisini heretik Marksizm'de keşfetmiştir: Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisinde, Georg Lukács'ın yeniden keşfedilen eserlerinde, Antonio Gramsci'nin açılan mühürlerinde. Bu yazarların (birbirlerinden farklı olarak) ifadelerinde çarpıcı olan şey, iktisadi veya programatik değil de kültürel (entelijansiyanın kendine kapalı dünyası) olan eleştiri düzlemiydi. Pozitif

---

tarafından, gerçek yargıç olan halk tarafından müzakere edilsinler.' "

* 1960'ların *ilk* (ve en şiddetli) öğrenci ayaklanmaları, Zengakuren'in üniversiteleri kapattığı ve polisle şiddetli çatışmalara girdiği Jopanya'daydı. Fakat daha sonra mezun olan öğrenciler sessizce şirketlere girdiler ve sadece küçük bir azınlık Kızıl Ordu hizibinin faaliyetlerinde terörizme başvurdu. Birleşik Devletler'de, bir on yıl kadar sonra (Jerry Rubin'e dikkat), değişim Hippi'lerden Yuppi'lere doğru olmuştur.

teklifler yoktu. Sosyalist ideali, bir hayalet hâline gelmişti. Ve aynı şekilde doğru olarak bu yazarların hiçbiri —ve çırakları arasında onları okuyan birkaçı— Stalinizmin tabiatıyla veya toplumu ve insanı dönüştürmek için topyekûn iktidar kullanımında idealizmin yozlaşması hakkında Niebuhr tarafından ortaya konulan trajik paradokslarla açıkça yüzleşmemiştir. Bu yozlaşma, 1975'de dürüst Pol Pot'un hükümdarlığı sırasında Kamboçya'yı kızıla boyamıştır.

***

Bugün halen gündemde olan diğer bazı entelektüel ve siyasi meselelere kısaca bir göz atalım. Bu kitap yayımlandıktan sonraki yirmi beş yılda ideoloji kavramı tamamen aydınlanmış oldu. Bugün hemen hemen her şey ideoloji olarak nitelendirilmektedir: fikirler, idealler, inançlar, mezhepler, ihtiraslar, değerler, *Weltanschauungen*, dinler, siyasi felsefeler, ahlak sistemleri, dilsel söylemler, hepsi birden seferber edilmiştir. "Komünizminden ve kapitalizminden rakip ideolojiler olarak" söz edilirken, "Birleşik Devletler'in [Reagan'dan önce] bir ideoloji geliştirmedeki başarısızlığından" da söz edilmektedir. *Partizan Dergisi*'ndeki bir makalede ideoloji, "iddia şeklinde sunulan bir fantezi," "pornografiyle aynı nitelikleri paylaşan," düşüncenin serbest ve çağrışımsal bir şekli olarak tanımlanmaktadır. *Times Edebiyat Eki*'nin Hıristiyanlık öncesi din düşüncesi üzerine bir ön sayfa makalesinde "düşman ideolojilerin (örneğin, erken dönem Epiküryenizmin) Hıristiyan savunucuları" üzerindeki etkisinden söz edilmektedir. Ve askeri strateji üzerine olan bir kitap *Hücum İdeolojisi: Askeri Karar alma ve 1914 Felaketi (The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disaster of 1914)* başlığını taşımaktadır.*

---

* Çarpıcı olan şey şudur ki bazı kelimeler sözlüksel akıcılıkları sayesinde çabucak dilsel bir evrensellik kazanmaktadırlar. Böylece az bir ortografik değişiklikle *ideoloji, idéologie, Ideologie, ideologia* kelimelerinin neredeyse bütün Avrupa dillerine girdiği görülmektedir. Eğer Marx maddi pratik karşılığı olarak *ideasyonalizm* kavramını kullanmış olsaydı fikrin kaderinin ne olacağı hayal edilebilir mi? Son zamanlarda bu farklı kullanımlara birtakım tipolojiler oluşturma çabaları için Avrupa Üniversitesi Enstitüsü'nün Floransa'daki kolokyumunda Dearthé, Bachelar ve von Leyden'in bildirilerinin yer aldığı ve Maurice Cranston ve Peter Mair tarafından yayına hazırlanan ve 1980 yılında sırasıyla Sijthoff (alphenaan den Rijn),

Ve sonrasında, Marksist skolastik felsefenin pıhtılaşmış laf kalabalığı gelmektedir. "Sinemada sosyal temsil" üzerine bir kitap, ideolojiyi "mevcut üretim ilişkilerini yeniden üreten" bir şey olarak tanımlamaktadır. İdeoloji "bizi şeylerin nasıl olduklarına, nasıl olmaları gerektiğine ve bize sağlanan yerin bizim almamız gereken yer olduğuna ikna etmek için "imaj fabrikasyonunu" kullanmaktadır. Bu tür bir tanımlama alt ve üstyapı veya sosyal varlık ile bilinç arasındaki karşılıklı ilişkiye vurgu yapmaktadır." Yine de Marksist tarihçi George Rudé ideolojiyi, "ister eski tarz yöneticiler olsun, ister 'yükselen' burjuva veya 'alçalan' sosyal gruplar olsun, sosyal ve siyasal faaliyetin temelini oluşturan tam bir fikirler ve inançlar yelpazesi olarak" tanımlayan *İdeoloji ve Popüler (Ideology and Popular Protest)* adlı bir kitap yazmıştır.*

Bu çelişen kullanımların tek bir nedeni vardır. Hemen hemen bütün sosyolojik kavramlar için doğru olduğu gibi, Marx kavramlarını nadiren açıklığa kavuşturmuş veya bunların tutarlı kullanımını korumuştur. Eserleri dikkatle okunduğunda sersemleştirici bir dizi karışıklık ve *fikirler*, *ideoloji*, *bilinç* ve *üstyapı* kelimelerinin birbiri yerine kullanıldıkları görülmektedir ve en son örnekte *üstyapının* kurumlara ve fikirlere ne zaman uygulandığı genellikle bilinmemektedir. *Alman İdeolojisi*'nde "ideolojik üstyapı"nın kullanımı bazen maddi pratik tarafından belirlenen veya maddi pratikten farklılaşan bütün sosyal bilinç şekilleri kastedilmektedir. Diğer bir örnekte (*18'inci brümer*) Marx üstyapı kavramını ayrı ve "özel olarak şekillenmiş düşüncelere, yanılsamalara, düşünce tarzlarına ve maddi temellerinin dışında *bütün sınıfın* yarattığı ve şekillendirdiği hayat tarzlarına" atfen kullanmaktadır. Marx'ın formülasyonunun sonraki bütün tartışmalarının kökeni ve kaynağı (*fons et origo*) olan *Siyasal İktisadın Eleştirisi*'nin (*Critique of Political Economy*) 1859'daki önsözünde, "yasal ve siyasal üstyapıların üzerinde yükseldiği gerçek temel olan ve belirli sosyal bilinç şekillerine *tekabül eden*, toplumun iktisadi *yapısı*" (vurgu bana

---

Keltt-Cotta (Stuttgart), Bruylant (Brüksel) ve Le Monnier (Fransa) olmak üzere dört yayıncı tarafından yayımlanan *İdeoloji ve Siyaset(Ideology and Politics)* adlı esere başvurabilirsiniz.

* Bkz. Bill Nichols, *İdeoloji ve İmaj(Ideology and the Image)*, (Bloomington: Indiana Üniversitesi Yayınları, 1981), s. 1, ve George Rudé, *İdeoloji ve Popüler Protesto(Ideology and Popular Protest)* (New York: Pantheon Books, 1980), s. 7-9.

ait) hakkında yazmaktadır. Fakat ardından üç paralel ilişki grubu mu gelmektedir: yapının yapıyla olan ilişkisi ve maddi pratiklerin ideolojik fikirlerle olan ilişkisi? Peki, yapının fikirlerle olan ilişkisi nasıldır ve bu nasıl ortaya çıkar? Maddi temel veya sosyal konum, fikirleri nasıl belirler veya nasıl şekillendirir? Marx ve Marksistler asla bu "mikro" sosyal süreçlere ilişkin bir cevap vermemişlerdir.*

İnsan bu böğürtlen çalıları arasından yolunu nasıl bulabilir? Konulabilecek herhangi bir sınır var mıdır? Bir strateji, kavramı, yandaşlarına bazı zorunluluklar dayatan herhangi bir inancı veya bütün inançları dâhil edecek şekilde genişletmektir. Bundan dolayı, filozof Patrick Corbett şöyle yazmaktadır:

> Bu nedenle, "ideoloji" ile insan doğası ve onun yaşadığı dünya hakkında bir dizi inançtan oluşan herhangi bir entelektüel yapı, bu iki dizinin birbirinden bağımsız olduğu iddiası ve bu inançların belirli bir sosyal grubun tam bir üyesi olarak düşünülen biri tarafından açıkça ifade edilmesi gerektiği talebi kastedilmektedir. . . Bu kullanım şekliyle Gandizm, Katoliklik, Leninizm, Nazizim, Amerikan Demokrasisi ve Kralların İlahi Hakkı birer ideolojidir veya ideolojiydi. İngiliz Devlet Okulları veya Amazonlu Kabile efsaneleri aynı ölçüde böyledir. Rölativite Teorisi davranışa dair hiçbir dolaylı anlatıma sahip olmadığı için böyle değildir.**

Fakat vejetaryenlikten manastır hayatına kadar hemen hemen bütün inançlar —aslında sonuna *izm* eklenebilen her inanç— neticede bazı davranış şartları koyduklarından dolayı, bu kadar geniş bir tanımlama, bütün ayrımları tamamen belirsizleştirir. Ve hatta ortodoks Leninistlere göre rölativite teorisi (ve kuantum mekaniği) basit kopya bilgi teorisi ile Lenin'in *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*'ine ters düştüğü için ve böylece "idealist bir kozmoloji" oluşturduğu için, Corbert rölativite teorisi konusunda hatalıydı. Böylece on yıllar boyunca bu teoriler "burjuva fiziği" olarak ilan edilmiş ve Sovyetler Birliği'nde fizik müfredatında okutulmamıştır.

Genel veya resmi bir tanım getirme çabalarında, ideoloji kavramının nasıl ortaya çıktığını ve nasıl kullanıldığını görmek için

---

* Bkz. Jorge Larrain, *Marksizm ve İdeoloji(Marxism and Ideology)*, (Londra: Macmillan, 1983) , özellikle s. 170-171.

** Patrick Corbett, *İdeoloji(Ideology)*, (Londra: Hutcheson, 1965), s. 12.

bağlamsal olarak anlaşılması gereken *tarihsel* bir kavram olduğu unutulmaktadır. Reinhard Bendix'in yazmış olduğu gibi:

> [ideoloji] kavramı on yedinci veya on sekizinci yüzyıllardan önce Batı kültürüne doğru bir şekilde uygulanabilir değildi. "Ekonomi" veya "toplum" veya "entelektüeller" kavramları gibi modern öncesi döneme bir şekilde uymamaktaydı. Bütün bu kavramlar insanların kendi toplumları hakkındaki düşünce yollarına uygundu. Bu düzeyler arasındaki ilişkiler de önemli oldukları halde, değişim kültürel kalıpların ve entelektüel perspektifin yön değiştirmesiydi.*

Kültür perspektifinde, ideoloji, modernitenin boyutlarından biridir. Geçen birçok yüzyılda Batı dünyası bilinçte tam bir olağanüstü değişime tanık oldu. Modernite, bu büyük itici güç, teknoloji patlamasının, Devrim fikrinin, insan kitlelerinin topluma katılmalarının hepsi olmasına rağmen, bunların ortaya çıkmasından çok daha fazlasıdır. Modernite, Promete'vari bir esinlenmedir. Doğayı ve kendini dönüştürmek için, insanı değişimin efendisi ve bilinçli bir plan ve amaç içerisinde dünyanın yeniden tasarımcısı kılmak için bugün ete kemiğe bürünmüş ve insan kılığına girmiştir.

Marksist ve Mannheim'cı gelenekte ideoloji, iktisadi menfaatlerin sembolik ifadesi, sınıf ve siyasetin kaynaşması olarak bir epifenomendir. Geliştirmeye çalıştığım daha geniş bir tartışmada ideoloji, kültür ve siyasetin karşılıklı etkileşimidir. On sekizinci yüzyılda gerçekleşen büyük kesişmede, ideoloji mutlu gelecekçi dini hareketlerin siyasi bir güç olarak parçalanmasından ortaya çıkmıştır. Din savaşlarında veya İngiliz Püriten devriminde görülen siyasetin dini kavramlarla oynaması bugün seküler bakımlardan tükenen eskatolojik inançların ("erdem dinleri" veya "insanlık dinleri") *siyasi* ifadesi hâline gelmiştir.** İdeoloji kavramı, o zaman,

---

* Reinhard Bendix, "Devamlı ve Değişen İdeoloji Çağı(The Age of Ideology: Persistent and Changing)," David Apter'in yayına hazırladığı *İdeoloji ve Memnuniyetsizlik* içinde (Glencoe: The Free Press, 1964), s. 295.

** Kesişme konusu ve on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllardaki dini inançların parçalanmasına alternatif tepkiler Hobhouse konferansında (1977) "Kutsalın Dönüşü?" ele alınmış, *Dolambaçlı Yol*'da yeniden yayımlanmıştır. İngilizce baskısı (Heinemann Eğitim Kitapları) basitçe *Sosyolojik Makaleler ve Seyahatler* olarak adlandırılmıştır.

benim kullandığım şekliyle bu tür inançları gerçekleştirmek için insanları harekete geçirir ve siyasi formüllerle ihtirasların bu kaynaşmasında ideoloji hedefe giden her yolun mubah sayıldığı bir bağlılık ve bir dizi ahlaki kesinlik —Marksizm durumunda Tarih'in hüküm vereceği görüşü— sağlar. Bireylerin bu tür hareketlerin sonuçlarından duydukları hayal kırıklığı, ideolojinin yandaşları arasında dağılmasına yol açar veya bu tür hareketler iktidardayken, ideoloji uyumu sürdürmek için yöneticiler tarafından dayatılan zorlayıcı bir güç hâline gelir.

Siyasi sonuçları bakımından *İdeolojinin Sonu*'nun, ikinci olarak, komünist dünyada yeni bir hayal kırıklığı döngüsüne girdiğimizden dolayı bugün bazı yankıları vardır. Otuzların sonlarında Moskova duruşmaları ve Nazi-Sovyet paktı; 1956'da Kruşçev'in açıklamaları ve Macar ayaklanması; 1968 Prag baharı ve Dubçek'in "insan yüzlü bir sosyalizm" getirme çabasının Brejnev rejimi tarafından parçalanması olayları yaşanmıştı. Önceki hayal kırıklıkları ahlaki, entelektüel ve siyasiydi. Fakat bu defa itiraf edilen başarısızlıklar her şeyden önce *iktisadi* idi.

Önceki hayal kırıklıkları ne olursa olsun, sosyalizmin üstünlüğünün piyasa anarşisi olduğuna dair ağır basan tartışma yerini bilinçli sosyal örgütlenmeye bıraktı. Engels'in *Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm*'de (*Socialism: Utopian and Scientific*) yazmış olduğu gibi: "Toplum kanunları insanın kontrolü altında olmaya başlar ve insan ilk defa kendi tarihini yazabilir." Stalin'in tarıma getirdiği zorunlu sanayileşmenin ve kaba kolektivizminin gerekçesi olarak, Sovyetler Birliği'nin geri kalmış bir ülke durumundan modern bir devlet durumuna yalnızca merkezi planlama mekanizması ve sonradan ürün farklılaştırmasının ve tüketimin yaygınlaşmasının temeli olarak ağır sanayiye verilen öncelik gösterilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Üçüncü Dünya'nın ortaya çıkmasıyla

---

Bu ideoloji görüşünde Clifford Geertz'in etkili formülasyonuna da itirazım var. Geertz'in ideolojiyi sadece soysal yapının bir yansıması olarak görmekten çok, ideolojinin temel kültürel ve sembolik doğasına vurgu yapmasının doğru olduğuna inanmakla birlikte kavramı yandaşlarına yönelimler ve anlamlar sağlayan herhangi bir grup dünya görüşünü kapsayacak şekilde genişletmekte, fakat böyle yaparak ideolojiye duygusal ve harekete geçirici gücünü veren özel *siyasi* boyutunu göz ardı etmektedir. Bkz. Clifford Geertz, "Kültürel Bir Sistem Olarak İdeoloji," *Kültürlerin Yorumu* içinde (New York: Basic Books, 1973), Bölüm 8.

birlikte Sovyet modeli, haksız ticaret ve kapitalist toplumlara olan bağlılıkları nedeniyle iktisadi büyümeleri engellenmiş "azgelişmiş ülkeler" için uygulanabilecek tek model olarak ilan edilmiştir.* Fakat Deng Xiaoping ve Mihail Gorbaçov, merkezi planlamanın hantal ve katı bir hâle geldiğini ve her iki ülke ekonomisinin durgunlaşmaya başladığını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Aynı zamanda, Japonya'nın, Güney Kore'nin, daha küçük Doğu Asya ülkelerinin yanı sıra Brezilya'nın iktisadi meselelerde Sovyetler Birliği'ndekinden daha kısa bir süre içerisinde gerçekleştirdiği başarılar, Üçüncü Dünya ülkeleri için çok farklı bir karma piyasa-devlet iktisat modeli sağlamıştır.

Tarihsel geçmişe bakışta, Sovyet sanayileşmesinin ülke dışından şehirlere yapılan büyük işçi transferleri tarafından ve savaş ekonomisi yaratan herhangi bir ülkenin yapabileceğine benzer bir şekilde belli başlı birkaç hedefe odaklanarak ilerlediği çok açıktır. Fakat *üretim* artarken üretkenlik daima düşük kalmış ve diğer endüstri sektörlerinde devasa bir israf ve verimsizlik olmuştur. Bunun yanı sıra, diğer sektörlerde barınma, altyapı ve tüketim gibi büyük eksiklikler vardı. Fakat bir defa büyük bir endüstriyel temel atıldığında, sermaye muhasebesinin (sermayenin maliyetlerini ölçen bir faiz oranının) bulunmaması ve ücretlerle fiyatların sıkı kontrolü sayesinde Gosplan'ın üretim kotaları ve yüz binlerce ürüne yapılan "zamlar" katı bir sistemi ve durgun bir ekonomiyi daha da zor durumda bırakmıştır. Gorbaçov'un söylemek istediği şey, üretimin sosyal ilişkilerinde (bürokraside) ve üretim güçlerinde bir daralmadır.**

---

* Mills'in makalelerinin ölümünden sonraki bir derlemesinin önsözünde Horowitz'in yazmış olduğu gibi, liberalizmin ve muhafazakârlığın değerini yitirmesi yeni yolların sosyalist toplumlarda aranması gerektiği anlamına gelmektedir. "Bugün sosyal gelişme meselelerine farklı çözümler getirilen ve bu meselelerle mücadele edilen yerler Sovyetler Birliği, Çin, Polonya ve Küba'dır." Yayına hazırlayan I. L. Horowitz, *İktidar, Siyaset ve İnsanlar: C. Wright Mills'in Toplu Makaleleri* (New York, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1963), s. 13. Horowitz, düşüncesini sonradan değiştirmiş ve bu rejimlerin ateşli bir eleştirmeni olmuştur.

** Bunların birçoğu Brejnev döneminde, bugün Gorbaçov'un danışmanları olan Abel Aganbegian ve Tatiana Zaslavskaya yönetiminde (söylendiğine göre) hazırlanan dikkate değer bir belge olan Novosibirsk raporunda ortaya konulmuştur. Bkz. *Araştırma* (Londra) 28.1 (1984). Sosyalist bir ekonominin piyasa süreçlerine uyarlanması sırasında karşılaşılan sorunla-

Çin'de Mao Zedong, komünlerin küçük ocaklarında ve arka bahçelerinde çelik ve makine teçhizatı üreterek milyonlarca insanın ileri doğru büyük bir hamle yapmasına çabalaması, Mao'nun muhaliflerinin onu bir kenara atmanın yollarını aradıkları bir felâketle sonuçlanmıştır. Ve bu da yüz binlerce insanın ölümünün ve aşağılanmasının yanı sıra dörtler çetesi çökene kadar birçok Avrupalı ve Amerikalı safdil tarafından alkışlanan ve Çin'de halen devam eden yıkım sancısı sırasında, Kültür Devrimi'ne karşı sert bir cevap olmuş ve hatta entelektüel kurumların yıkılmasına ve eğitimli kuşağın kaybolmasına yol açmıştır.

Çin'de ve Sovyetler Birliği'nde maddi teşvikler sağlamaya çalışan yeni politikalar üretime, piyasa mekanizmalarının getirilmesine, işletme yöneticilerinin kendi üretim ve fiyatlama kararlarını almaları için büyük bir serbestliğe ve iflas ile işsizlik pahasına dahi olsa verimsiz firmaları eleyecek bir rekabet düzeyine yönlenmiştir. O zaman "sosyalizm"in iktisadi anlamı nedir? 1920'lerde gazeteci Lincoln Steffens Sovyetler Birliği'nden döndüğünde ilerici düşünceli kişiler için on yıllarca bir slogan hâline gelen şu ifadeyi ortaya atmıştır: "Geleceği gördüm, işler iyi gidiyor." Robert Littell satirik romanı *Rusya Ana*'daki (*Mother Russia*) bir karakter aracılığıyla Sovyet hayatı hakkında şöyle söylemiştir: "Geleceği gördüm, çalışması gerekiyor."

Siyasi düzeyde Doğu Avrupa'daki durum, Marksizmin ideolojik toparlanmasını tamamlayan mutsuz bir paradoks sunmaktadır. Toplumun maddi temellerini keşfetme yolunda Marx, Hegel'in siyasi hayat hakkındaki görüşlerinin yanlış bir ideoloji ve gerçeklik ilişkisinden kaynaklanan "yanılsamalar"dan ibaret olduğunu göstermeye çalışmıştı. *Hegel'in Hukuk Felsefesi'nin Eleştirisi*'nde (*Critique of Hegel's Philosophy of Right*) ve *Yahudi Sorunu Üzerine*'de (*On the Jewish Question*) Marx, Hegel'in yanlış bir özerklik varsayımında bulunduğu Devlet'in sivil toplumla olan ilişkisini tersine çevirdiğini ileri sürmüştür. Ve bu konuyu *Feuerbach ve Alman Klasik Felsefesinin Sonu*'nda (*Feuerbach and the Outcome of German Classical Philosophy*) (1888) ele alan Engels şöyle yazmıştır: "Devlet kendini bize insan türü üzerindeki ilk

rın muhtemelen en iyi ve en ciddi analizi, János Kornai'nin makalesidir: "Macar Refrom Süreci: Görüşler, Umutlar ve Gerçeklik," *İktisadi Literatür Dergisi*, 24 (Kasım 1986), s. 1687-1737.

ideolojik güç olarak sunmaktadır," toplum tarafından genel menfaati korumak adına oluşturulmasına rağmen "kendini toplumdan bağımsız hâle getirmektedir. Aslında devlet ne kadar çok böyle olursa, o kadar çok belirli bir sınıfın organı hâline gelir, bu sınıfın üstünlüğünü o kadar çok doğrudan dayatır." Bu ifade Polonya'da devletin toplumla, yani rejimin işçi sınıfıyla ve *nomenklatura*'nın Sovyetler Birliği'nde yeni imtiyazlı sınıfın toplumun geri kalanıyla olan ilişkisinin bir formülasyonu olabilir ki olmuştur.*

Marksizmin ideolojisi, gelişmiş Batı toplumunda kapitalist ve işçi arasındaki kaçınılmaz kutuplaşmada akıl marifeti sayesinde zorunlu bir sonuç olarak proletaryanın zaferine olan inançtır. Bu inanç sistemi olarak "zorunluluk krallığından özgürlük krallığına sıçrama" kehanetinde bulunan Augustin'ci *parousia*'nın yerine geçen tarih felsefesidir.** Bu yanılsamalara hala inanan biri var mı?

Fakat farklı bir entelektüel ve teorik mesele söz konusudur. Marksist sosyolojinin temel teoremi esasen (*au fond*) şöyledir: sosyal yapının tamamı sınıf yapısıdır ve sınıf, kültür analizi için dahi siyasetle ilgili bir birimdir. Hemen hemen bütün toplumlarda, özellikle Batı'da, çarpıcı olan sadece endüstriyel işçi sınıfının hızla daralması değil, aynı zamanda sosyal bölünmenin temel ekseni olarak iktisadi sınıfın da parçalanmasıdır. Her toplum (Japonya istisnadır) büyük azınlık karışımlardan oluşan "çoğul bir toplumdur." Ve cinsiyet, yaş, din, eğitim ve meslekten ayrı olarak etnik kimliklerin grup bağlılığı için giderek artan bir şekilde belirgin oldukları görünmektedir. Ve gruplar arasındaki etnik, dilsel veya dini eksenlerdeki çatışmalar kültürel/siyasi kimliklerin kaynağı olarak görünmektedir. Yine de *Komünist Manifesto*'da Marx şöyle yazmıştır: "İnsanlar arasındaki ulusal farklılıklar ve düşman-

---

* Distopyanın hâlinin en düzgün örneği, gecenin köründe tavsiye almak için Lenin'in mezarını ziyarete giden General Jaruzelski'nin Leh hikâyesidir: "Yoldaş Lenin," demiştir, "bir karşı devrimle karşı karşıyayız." "Bir karşı devrim mi?" diye cevap verir Lenin: "Çözümümüz daima bellidir: İşçi sınıfını silahlandırın!"

** İfade Engels'in Batılı kapitalist toplumlardaki zenginliğin muazzam gelişiminden bahsederken sosyalizm imkânlarının bugün *burada* (vurgu orijinalindeki gibidir) olduğunu belirttiği *Anti-Dühring* (1877) adlı eserinde yer almaktadır.

lık, burjuvazinin gelişiminden, serbest ticaretin ve bir dünya pazarının büyümesinden ve endüstriyel süreçlerle buna bağlı hayat şartlarının artan tekdüzeliğinden dolayı giderek ortadan kalkma eğilimi içindedir."

Bugün uluslararası işçi sınıfı içinde geçen yüz yılda herhangi bir zamanda olduğundan daha az işbirliği ve dayanışma olmasından başka, çarpıcı olan şey en az komünist dünyada olduğu kadar dünyanın her yerinde ulusal gerginliklerdeki artıştır. Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki rekabet; Çin ve Vietnam arasında içten içe devam eden savaş; Kamboçya'nın Vietnamlı kuklalar tarafından işgali; Arnavutluk ve Yugoslavya arasındaki silahlı duvar; Sırplar ile Hırvatlar ve Sırplar ile Arnavutlar arasındaki kadim düşmanlık gözle görünür hâle geldikçe, Yugoslavya'nın parçalanma tehlikesi Marksist temelde nasıl açıklanabilir ki? Macar ulusal gruplarından oluşan büyük azınlıkların Romanya'daki, Baltık halklarının Sovyetler Birliği'ndeki, Sovyetler Birliği'ndeki milliyet dengesini bozarak demografik büyüme oranlarını tehdit eden Müslüman milliyetlerin Orta Asya'daki yerleşim bölgelerine ne demeli?

Yirmi birinci yüzyıla yaklaşırken ırk, kabilecilik —Güney Doğu Asya'da, Orta Doğu'da, Müslüman dünyasında kardeş öfkesi— gibi etnik farklılıklar meseleleri çağdaş sosyolojinin, Marksizmin en ufak parçasının bile anlamak için hazırlıksız olduğu bir sorunlar gündeminden bahsetmektedir. Özellikle Marksizm'de sosyolojik kategorilerimizin ne kadarının Batı toplumu bağlamı içerisinde sınırlandığını ve Aydınlanma, rasyonalite, sanayileşme, bilinç, sınıf gelişimi, "tarihsel uluslar" fikrinin ve sosyal evrimin anlama prizmalarımız hâline geldiklerini görmekteyiz. Belki de Marx ve hattâ Weber ile Durkheim bile bu konularla ne kadar alakasız kalmaktadır. Fakat bu da uzun ve farklı bir keşiftir.

Yirmi beş yıl sonra bu kitapla ilgilenmek için üçüncü bir neden olabilir. Bu kitap ellilerin bir ürünüdür ve savaş sonrası dönemin sosyal değişimleriyle ilgilenmektedir. Bu dönemi, 1930'ların ve depresyon döneminin yoğunluğuna, 1960'lardaki hararetli günlere ve (Eros'un özgürleşmesi veya en azından gösterişi gibi) kuvvetli heyecanlara karşı çok az bir entelektüel ilgi veya heyecan duyarak sıkıcı olmak ve ciddi düşünmek gibi bir eğilim vardır. Kabul etmiyorum. Dönemin entelektüel özellikleri düşünülecek olursa, bu bir yaratıcılık dönemi değil aksine yeniden keşfetme

dönemiydi. Kierkegaard'ın, Karl Barth'ın Paul Tillich'in ve Reinhold Niebuhr'un neo-ortodoksi ve neo Augustin'ci görüşlerinin bir okumasıydı. "Kafkaesk" kavramını dilimize miras bırakan Kafka'nın, düzensiz ve kafası karışmış dünyasının keşfiydi. Simone Weil'in yeterli bir inanç bulamamasındaki ümitsizliğin okumasıydı. "Kültürlü kibirlilere" karşı, din tartışmasının tekrar ciddi bir şekilde ele alındığı bir dönemdi. Eleştirinin ve büyük eleştirmenlerin —Leavis ve Empson, Ransom ve Tate, Winters ve Blackmur, Trilling ve Wilson— çağıydı. Ve dönemin en çok tartışılan yazarı Henri James'in açıklamasındaki gibi, karmaşıklık, ironi, belirsizlik ve paradoks üzerinde durulan bir çağdı. Bu aynı zamanda bir sosyal eleştiri çağıydı. Hannah Arendt'ın, David Riesman'ın, William H. Whyte'ın, John Kenneth Galbraith'in, Paul Goodman'in, Louis Hartz'ın, Daniel Boorstin'in, Dwight Macdonald'ın, C. Wright Mills'in eserlerini ve benim eserlerimi eleştiren Radikal tarihçi Richard H. Pells'in *Muhafazakâr Bir Çağda Liberal Bir Akıl: 1940'lardaki ve 1950'lerdeki Amerikan Entelektüelleri*'nde (*The Liberal Mind in a Conservative Age: American Intellectuals in the 1940s and 1950s*) yazdığı gibi:

> Aynı zamanda onların söylediklerinin çoğuna büyük bir hayranlık duyuyorum. Onları ne kendilerinden memnun birileri olarak ne de vasat ruhlu statüko savunucuları olarak görüyorum. Aksine, savaş öncesi Sol'un ideolojik dogmalarına olan düşmanlıklarından ve bunlardan kurtulmalarından, cevaplar bulmak yerine sorular sormayı tercih etmeleri ve bir kitle hareketinin öncüsü olmaktan çok, bağımsız entelektüeller gibi hareket etme arzularından dolayı kendi toplumlarının, 1930'ların veya 1960'ların manifestolarında bulunabilecek olandan daha fazla provokatif ve hayali eleştirilerini sunmuşlardır. Aslında yirminci yüzyılın diğer dönemleri boyunca Amerika'da üretilen eserler toplamıyla karşılaştırıldığında, [onların eserlerinin] daha üstün bir kalitede olduğunu görüyorum. Sonuçta, sonradan gelen bizler onların perspektifini aşmaya çalışsak dahi onlara borçlu kalmaktayız.*

---

* New York: Harper and Row, 1985, s. x. Paul Attewell'in *Altmışlardan bu yana Radikal Siyasi İktisat: Bir Bilgi Sosyolojisi(Radical Political Economy since the Sixties: A Sociology of Knowledge Analysis)* (Ruthers Üniversitesi Yayınları) adlı eserine de dikkat çekebilirim. Emsallerinin bilimsel başarıları-

Daha kişisel bir notla kapatmama izin verin. Son on yılda "New York entelektüelleri" denilen kültürel fenomen ve onların babalarıyla oğulları hakkında büyük ve artan bir merak vardı. Bu, *Partizan Dergisi*, *Siyaset*, *Yorum*, *Yeni Lider*, *Muhalif* gibi dergilerle bağlantılı yazarlar ve eleştirmenler grubuydu ve ilk kuşakta Lionel Trilling, Sidney Hook, Philip Rahv, William Phillips ve bunların küçük kardeşleri olan Saul Bellow, Alfred Kazin, Clement Greenberg, Harold Rosenberg ve Mary McCarthy gibi figürlerle özdeşleşmişti.* O dönem ve mekânlar, bireysel figürlerin kariyerleri ve eserleri hakkında zamanın olaylarına katılanlar tarafından anlatılan birçok hikâye ve biyografi, akademik tarihçiler ve sosyologlar tarafından hazırlanan bir yığın kitap vardı.

Çarpıcı olan şey, gençlikleri boyunca, gruplardaki çatışmaların ve kardeşler arasındaki aile tartışmalarının sonraki yıllarda daha büyük kültür tuvaline karşı nasıl tükenmiş bir hâle geldiğidir. Ben bu çevrenin bir ürünüydüm ve bu kum torbası savaşlarının bir müdavimiydim. Entelektüel ilgilerim ve meraklarım, New York Şehir Koleji köşelerinde şekillendi ve aklım bu entelektüel tartışmaların kazanında pişti. Arkadaşım ve eski meslektaşım Irving Kristol'ün bu eski günler hakkında yazdığı gibi: "Daniell Bell . . . Irwing [Pole]'un karşı kutbundaydı. 'Karma ekonomi'ye, Britanya modeline dayalı iki parti sistemine ve diğer liberal sapkınlıklara inanan sade ve basit bir sosyal-demokrattı . . . Yıllar geçtikçe siyasi görüşleri muhtemelen geri kalanlarımızdan daha az değişti. Öyle ki eski sınıf arkadaşları onu Sol'dan eleştirirken, şimdi onu

---

nı değerlendiren Attewell, kuşaklar arasındaki sürekliliğin kopmasından yerinmektedir: "Amerika'daki sol-kanat akademinin genç kuşaklarının Daniell Bell ve meslektaşlarıyla uzlaşmaya varmaları zordur. Eğer tarih biraz daha farklı bir akış içinde olsaydı onun kuşağı, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin sol entelektüellerinin lider grubu olurdu. Çünkü onlar Amerikan solculuğunun son büyük yükselişinden geriye kalan en önemli entelektüelleridir. Otuzların siyasi karışıklığını yaşamışlar ve bu dönemden, siyasi örgütlenmeye olan pratik ilgileriyle birlikte sosyalist entelektüel tarih bilgilerine bu ülkede henüz yetişilen sol bir entelijansiya olarak çıkmışlardır," (s. 1). Attewell radikal siyasi iktisatta halen bazı güçler hissettiği için, bizim "sosyalist solu bırakıp" ideolojinin sonunu ilan etmemize üzülmektedir. Bu güçler var mı? Bu da ayrı bir tartışma konusudur.

* "Amerikan Toplumunda Entelijansiya," *Dolambaçlı Yol*, s. 127-129'da bir aile "şeceresi" çıkarttım.

ideolojik pusulanın bütün noktalarından eleştirmektedirler."*

1965'de, Kristol'le birlikte, makul kamuoyu tartışması ve objektif kamu politikası araştırması yoluyla ideolojiyi aşmaya çalışan bir dergi olan *Kamu Menfaati*'nin (*The Public Interest*) kurucu ortağıydım. Objektif araştırma daima zor bir konudur. İlk sayıda yazdığımız gibi: "İnsan düşüncesinin ve davranışının *bazı* — felsefi, dini, ahlaki ve her türlü— önyargılardan bağımsız olmasının mümkün olmadığı besbellidir. Ancak ideolojinin esas tuhaflığı sadece hedefler belirlemesi değil, aynı zamanda mevcut sosyal gerçekliklere ısrarla, önceden hazırlanmış, bütün mantıklı düzeltmelere direnen şiddetli yorumlar getirmesidir."

On yıl sonra, entelektüel yollarımız ayrıldığı için dergiden istifa ettim. Kristol bütün modern siyasetin kaçınılmaz olarak ideolojik olduğuna, çünkü bu görüşlerin geleceği şekillendirme kontrolünün rekabeti olduğuna inanmıştı ve liberal kültür Batı kültürünü özgürlüğün yıkımına sürükleyen ütopyacı veya eskatolojik iddiaların zorlamalarına karşı zayıf bir akımdı. Her iki varsayımı da kabul etmiyorum. Liberalizmin —Isaiah Berlin'in liberalizminin— bu illüzyonlara direnecek kadar aklı başında olduğunu düşünüyorum. Ve bütün ideolojilerin kendi kendilerini yıkmaya mahkûm olduklarını düşünüyorum. İdeoloji bir cisimleşmedir, gerçekliğin donmuş bir taklididir, kategorilere yanlış bir yaşam veren kavramların bir soyutlamasıdır. Bu da onun kendini bilimin ve inancın diğer formları karşısında savunmasız bırakan ölümcül kusuru, zayıf noktasıdır.

Zamanımızda, geçen iki yüzyılın siyasetinde birbiriyle çelişen iki ideolojik tarz gördük. Biri, William James'in "ihtiraslı ve gönüllü," "inanma arzusu," dediği şeyi harekete geçiren, duygusal ihtiyaçları tatmin etmek için insanı mantık sınırları dışına iten tarzdı. Dini bağların çözülmesi, dünyevi endişelerin başlaması, modernitenin teşviki, hep birden seküler ütopyanın inanç merdivenlerinde yükselmek için itici güç olmuştur. Ancak eski ideolojilerin kalıntılarının ardından, geleneksel sembollerin yanı sıra, dünyanın zenginliğiyle bağdaşan veya İslam gibi öbür dünyada bir

---

* "Bir Troçkistin Hatıraları," *Bir Neo-Muhafazakârın Tefekkürleri* içinde (New York: Basic Books, 1983), s. 9. Kendimle neo-muhafazakârlar arasındaki farkları *Partizan Dergisi*'nin 1984'deki Ellinci Yıldönümü'nde "Bizim Memleketimiz—1984" adlı makalemde tartıştım.

şehit olan dini köktenciliklerin baskılanan, yükselişe geçen dürtülerinin geri dönmesiyle bugün "moderniteye karşı isyan" başlamıştır. İlk defa Nasyonel Sosyalist rejimin "gerici modernizm"inde gördüğümüz ihtirasın ve ideolojinin, kanın ve ırkın kaynaşması bugün, Ayetullah Humeyni'nin İran'ında olduğu gibi, dünyanın her yerinde yeni öfke spazmları olarak yeniden ortaya çıkmaktadır. Ve bu türden atavizmlerin ve teknolojinin yeni "arzunun zaferleri"nde kaynaşmasının sonucunda insanın kanını donduran sloganları ve alışkanlıkları tekrar görmekteyiz.*

İkinci tarz, iktidardaki ideolojidir. Afişler ve sloganlar, "küçük kırmızı kitap" veya "şahsiyet kültü gibi" propaganda araçları, kuruculardan sürekli olarak yapılan alıntılar veya Lenin'in mezarını ziyaret etme zorunluluğu ("Lenin Yaşıyor"), sisteme katılımcı itaatkârlık aracılığıyla vurgu yaparak uyum sağlamaya zorlayan totaliter rejimler. Bu ritüelleştirilmiş kod ve ritüelleştirilmiş iletişim olan ideolojidir. İnsanları saran ve dünyanın geri kalanını anlaşılmaz kılan ideolojik mukozadır. Çek tiyatro yazarı ve büyük muhalefet bildirisinin, Bölüm 77, ilham kaynaklarından biri olan Vaclav Havel'in inanç aldatmalarına dair yazmış olduğu gibi: ideoloji cephesi, sistemin koruması içerisinde bireysel kimliklerinden sıyrılabilmeleri için "insanlara bir kimlik yanılsaması ve kolayca terk edebilecekleri bir ahlak sunar."** Yine bu tür bir ideoloji, endişeli bir meşruluk için kullanılmasından dolayı yıkılır. Bunun bir nedeni, ilk başvurduğu şeyin, en kolay boyun eğdirme yolu olan terör olmasıdır. Ancak terör, Stalin zamanının kol gezen idamlarında veya Kızıl Muhafızlar'ın yayılan histerisi sırasında had safhaya varmıştır. Bu renksiz gündelik hayatın sıkıcı uyumluluğu olsa dahi, insanlar hayatlarında bir normalleşme aramaktadırlar. Ve bir defa meşruluğu yok edildikten sonra, Stalin'in 1956'da açıklanan paranoyaları örneğinde olduğu gibi, aleni teröre tekrar başvurulamaz.

---

* Bkz. Jeffrey Herf, *Gerici Modernizm: Weimar ve Üçüncü Reich'de Teknoloji, Kültür ve Siyaset(Reactionary Modernism. Technology, Culture and Politics in Weimar and the Third Reich)* (Cambridge: Üniversite Yayınları, 1984). Bu, teknolojinin ve modernist estetiğin gerici güçler tarafından nasıl engellendiğini gösteren öğretici bir derstir.

** Vaclav Havel vd., *Güçsüzlerin İktidarı* (Londra: Hutchinson, 1985). *Hükümet ve Muhalefet*'teki (Londra, İlkbahar 1987) bir eleştirisinde beni kitaptan haberdar eden Alan Montefiore'ye müteşekkirim.

Aynı zamanda (sol ve sağ) ideolojik söylemin belirsizleştirme eğiliminde olduğu bir gerçek de çok az bir hareketin monolitik olduğu veya bu türden bir monotonluğu çok uzun süre sağlayamadığıdır. Her şeyden önce değişim için baskı doğuran yapısal katılıklar vardır: büyük, karmaşık modern bir toplumda, gerek iktisadi yönetim için, gerek siyasi idare için dar bir iktidar zemininde faaliyet göstermenin giderek zorlaşması, böylece karar alma arenasının birtakım özerk yönetimleri ve bireysel inisiyatifi mümkün kılarak genişlemesi, eğer bir toplum çöküntü veya durgunluk içerisinde değilse, gerekli hâle gelmektedir.* Bu tür ihtiyaçların kurumsal değişime dönüştürülüp dönüştürülemeyeceği elbette ki önemli bir sorundur.

Bu tür toplumların dönüşümünde bir rol oynayan psikolojik unsurlar daha soyut olabilir. Stalin'in kaprisinden dolayı palyaçoluk yapmaya zorlanan Kruşçev'in yaşadığı aşağılanma buna bir örnektir. Kültür Devrimi sırasında domuz yetiştiricisi olmaya zorlanan Deng Xiaoping'in aşağılanması, kendisini Mao Zedong'un düşüncesinde değişiklik yapmaya yönelten motive edici bir unsur olabilir. Eski Komünistlerin ve hattâ iktidarda olanların kalplerindeki ve akıllarındaki idealizm unsurlarının da hafife alınmaması gerekir. Bu, Nagy'i ve Macaristan'daki entelektüelleri, Çekoslovakya'daki Dupçek'i on yıllarca sonra insan yüzlü bir sosyalizm arayışlarına itmiştir.** Komünizm sadece itaat üretmez, eski Ko-

---

* Bu tür baskıların öğretici bir hikâyesi ve Sovyetler Birliği'nin geçmesi gereken yolların ileri görüşlü bir anlatımı için bkz. Zbigniew Brzezinski, *İki Devir Arasında(Between Two Eras)* (New York: Viking, 1970), s. 164-172.

** Bu bakımdan en öğretici kitaplardan biri, göz ardı edilen ve Zdenek Mylnar tarafından yazılan etkileyici bir biyografi olan *Prag'da Gece Ayazı*'dır (*Nightfrost in Prague*) (New York: Karz Yayınları, 1980). Bir Çek olan Mylnar, Moskova'da hukuk ve felsefe eğitimi almış ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üst düzey bir parti görevlisi ve Merkez Komite'de bir teorisyen olmak için geri dönmüştür. Yıllar geçtikçe, Dupçek'le birlik olarak, komünizmin sadece katılıklarından dolayı değil, fakat orijinal idealizmine ihanet ettiği için işlerlik kazanamadığını ileri sürmüştür. Mylnar, partinin "demokratikleşme" planlarının taslağını hazırlamış ve Çek liderler, Brezhnev'in davadan sapma suçlamalarına cevap vermek için Moskova'ya çağrıldıklarında Dupçek'e eşlik etmiştir. Mylnar'ın kitabı sadece Çek revizyonist düşüncesinin sergilenmesinin önemli bir açıklaması değil, aynı zamanda Rus liderlerinin Çekleri nasıl ikna ettiklerinin ve ezdiklerinin ve nihayetinde onları tanklarla Prag Baharı'nı sona erdirmeye göndermeleri-

münistler de üretir (Bu kitabın "Mit ve Monolit" adlı kısmına bakınız).

Bütün bunların ötesinde belki de hepsinden daha güçlü bir çözücü faktör olabilir. Bu, insanların kendi davranışlarına ahlaki bir gerekçe bulmalarının kaçınılmaz ve değişmez ihtiyacıdır. İnsanlar ahlaki gerekçeler, sonunda, karşıt inançların sınanmasıyla ve bazı transandantal standartlarla karşılaşırlar. Marksist düşüncede belki de en kötü niyetli ve kendi kendini yok eden teorem, tarihsel materyalizm teorisini kuşatan ahlaki rölativizmdir. Engels'in 1877'de yazdığı gibi:

> Ebedi, nihai, değişmez etik kanunlar olarak bize herhangi bir dogmacı ahlakçılığı, ahlaki dünyanın tarihin ve ulusal farklılıkların üstünde duran kalıcı ilkeleri olduğu bahanesiyle haddini bilmez bir şekilde dayatma çabalarını reddediyoruz. Aksine, geçmişin bütün ahlak teorilerinin nihayetinde toplumun çağdaş iktisadi koşulları olduğunda kararlıyız. Ve tıpkı toplumların bugüne kadar sınıf düşmanlıklarıyla hareket etmeleri gibi, ahlak da daima bir sınıf ahlakı olmuştur.*

Yüksek ahlak adı altında Bolşevikler yalan söylemişler ve aldatmışlar ve yüz binlerce kişiyi idam etmişlerdir. Burjuva demokrasisini sahte bir demokrasi olarak ilan etmekle Komünistler 1930'larda Weimar Cumhuriyeti'ni yıkmak için Nazilerle işbirliği

---

nin ilk elden birkaç anlatımından biridir.

Bu makalenin başında bahsedilen kişilere dönecek olursak: Sartre 1956'da Mao'cu tarafa dönene kadar Sovyetler Birliği'ni desteklemiş; hayatının sonuna doğru, uyuşturucu madde etkisi altında, kör bir halde eski bir müridin etkisi altındayken dini hayallerden bahsetmiştir. Merleau-Ponty terörü savunduğunu inkâr etmiş fakat 1961'deki ölümü felsefeye ve siyasete dair eserinin yarım kalmasına neden olmuştur. Brecht, Doğu Berlin'de kalmış ve 1953'deki bir işçi ayaklanmasından sonra rivayete göre alaycı tavrıyla şöyle demiştir: "İnsanlar hükümete karşı ayaklandılar; hükümetin insanları değiştirmesi gerekir." Hayatının sonuna kadar Avusturya pasaportunu kullandı ve telif hakları Batı Alman yayıncısına ödendi. Bloch savaştan sonra Leipzig'de profesörlük alarak (daha önce Almanya'da önemli bir akademik görev almamıştı) 1961'de Batı'ya isteksizce geri geldi. Lukács, 1956'da Nagy hükümetine katılmış ve devrim Ruslar tarafından bastırıldığında tutuklanmıştır. Fakat Hegel'ci tarih aldanması inancından vazgeçmeyi reddetmiş ve 1971'deki ölümüne kadar Macaristan'da kalmıştır.

* *Anti-Dühring* (Chicago: Kerr, 1935), s. 93-94.

yapmışlardır. Sosyalistler, İkinci Dünya savaşı sırasında ve sonrasında demokrasinin ve yasal hakların adil bir toplum için ihlal edilemez şartlar olduğunu ve bu özgürlüğün sosyalizmden bile önce gelmesi gerektiğini nice acıdan sonra öğrenmişlerdir.

Kültür ve din, kökenlerinde, kendi çağlarının maddi şartlarından kaynaklanmaktadırlar fakat bir defa yaratıldıklarında, zamanla yenilenen ahlak inançlarının kaynaklarına ulaşabilirlerse büyük bir yaşama gücüyle kendi hayatlarına başlarlar. Kültürün sürekliliği bütün tarihselciliği çürütmektedir ve hakikati tekrar tekrar arama güdüsü sınırsız iktidarın kayasını oyan ısrarcı bir darbedir. Hiçbir siyasi sistem ahlaki gerekçeler bağlamının dışında var olamaz. Fakat ahlaki bir düzen zorlama veya aldatma olmadan var olmak istiyorsa, menfaatlerin dar görüşlerini aşmak ve ihtirasların iştahını terbiye etmek zorundadır. İşte ideolojinin yenilgisi budur.

Fakat bütün bunlar ideolojik düşüncenin bir zinciridir, Nietzsche'nin daha geniş bir görüşle *Ketten-Denken* dediği, zincirleme düşünenlerin prangasıdır.* Bugün ihtiraslı söylemin genişleyen döngüsünde bağlantılar karışmakta ve ideoloji inanma arzusuyla, dogmatizmle veya yaygaracılıkla uyuşan neredeyse her inancı tanımlamaktadır: Zenci İktidarı, Yeni Sağ, Feminizm ideolojileri, vs. Kavramın tarihselliği, bağlamını kaybetmiştir. Fakat geriye herhangi bir kavramsal netlik değil, sadece pejoratif ve hakaret anlamlı yarı bir gölge kalmıştır. İdeoloji geri getirilemeyecek bir şekilde kullanımdan düşmüş bir kelimedir. Günah da böyledir.

---

* *İnsanca, Pek İnsanca*'daki 376. Aforizma: "Zincirleme Düşünenler—düşüncelerle o kadar dolu olan biri duyduğu veya okuduğu her yeni fikri selamlar ve onları kendi zincirinin şekli içerisine yerleştirir" (kendi serbest tercümem; ilk referansı Melvin J. Lasky'e borçluyum).

Teşekkür

Borçlara teşekkür, yazar için bir zevktir fakat okur için genellikle bir yüktür: sorumluluklarımı dengelemeye çalışacağım.

Bu makaleler, 1958-1959'da Davranış Bilimleri'nde İleri Araştırmalar Merkezi'nde Öğretim Üyesi olduğum sırada bir araya getirilmiş ve gözden geçirilmiştir. Bundan —layıkıyla Teori Sınıfının Aylaklığı diye adlandırılan— daha iyi bir ortam ve farklı bilim insanları tarafından daha iyi bir teşvik bulunamaz. Merkez'e olan borcum gerçekten büyüktür. Bay Ruth Ohlin'e araştırma yardımı için ve Bayan Dorothy Brothers'a sekreterlik yardımı için özel bir borcum var. Bir arkadaşım, Bayan Pearl Kazin, prova baskısını kontrol etmek gibi zor bir görev üstlendi.

Bu makaleler, *Fortune* dergisinin emek editörü olduğum yıllarda yazıldı. Ancak biri liman işleri üzerine olan, diğeri suç dalgaları üzerine olan sadece iki makale, *Fortune* makalelerine dayanmaktadır. Kısmen metnin konusunun dışında kaldıkları için, kısmen de bu malzemeleri işçi hareketi üzerine daha derli toplu bir kitapta yeniden işlemek istediğim için emek üzerine olan makalelerimi bu kitaba dâhil etmedim. (*Fortune*'daki başlıca emek makalelerinin bir listesi sayfa 461'de bulunmaktadır.) Art arda gelen idari editörler Ralph D. Paine, Jr.'a ve Hedley Donovan'a teşviklerinden dolayı ve *Fortune*'da çalışmayı değerli bir deneyim hâline getiren, entelektüel farklılıklara duydukları saygılarından dolayı teşekkür etmek isterim.

Bu makalelerden bazıları ilk olarak *Yorum (Commentry)* ve *Karşılaşma (Encounter)* dergilerinin sayfalarında yer almıştır ve benim en kalıcı borcum bu iki derginin editörü olarak bu makaleleri

yönlendiren ve bunları bir düzene koymak için çabalayan Irving Kristol'edir.

Daha uzun makalelerin üçü ilk kez, totalitarizme karşı olan entelektüellerin uluslararası bir örgütü olan Kültürel Özgürlük Kongresi tarafından desteklenen konferanslarda sunulan bildirilerdir. 1956-57'de (*Fortune*'dan izinli olduğum sırada) Kongre'nin uluslararası seminerlerinin direktörü olarak Paris'te bir yıl çalışma fırsatı yakalayabildiğim için şanslıydım. Seminer planlama komitesi —Raymond Aron, C. A. R. Crosland, Michael Polanyi ve Edward Shils— ile yaptığım tartışmalardan çok şey öğrendim ve birçok makale, özellikle ideoloji konusu üzerine olanlar bu tartışmaları yansıtmaktadır. Eski birer arkadaş olan Melvin Lasky ve Herbert Passin ile birlikte Paris'te ve Tokyo'da heyecanlandırıcı ve yorucu görüşmelerimiz vardı. Ve mükellefiyeti keyifle eşitlemek adına, pratik siyasi aklıyla entelektüel fantezileri dengeleyen, Kongre'nin idari sekreteri Michael Josselson'a çok şey borçluyum.

Sol Levitas'a ve otuz yıl yönetiminde bulunduğu *Yeni Lider*'e (*New Leader*) duyduğum saygıyı bir başka vesileyle ifade etmiştim. İlk yazıların *Yeni Lider* içindi ve mevcut siyasi farklılıklar her ne olursa olsun, benim için her zaman entelektüel bir yuva olmuştur. Buradaki kısa makalelerin bazıları ilk olarak *Yeni Lider*'in sayfalarında yayımlanmıştır.

Bu birçok makalenin konuları hakkında Nathan Glazer, Richard Hofstadter, S. M. Lipset, Robert Merton ve Elaine Graham'la olan görüşmeler, aralıklı tartışmalar, bir cümlede olsun, bir örnekte olsun, bir fikirde olsun bana soyut yollardan fayda sağlamıştır.

Bununla birlikte, kişisel ve entelektüel bir anlamda teşekkürü en çok, bana fikirlere değer vermeyi öğreten Sidney Hook'a borçluyum. Hiçbir zaman onun öğrencisi olmamama rağmen, onunla ortak işlerde birlikte çalışmak ve teklifsiz fakat tartışmacı fikir alışverişi yapmak gibi daha değerli yollardan çok şey öğrendim. İhtiraslarının bazılarını kabul etmemekle birlikte, entelektüel ilgilerinin çoğunu paylaşıyorum. Fakat bütün bunların ötesinde onun, ne kadar rağbet görmeyen bir konu olursa olsun, mücadeleden kaçmayı reddetmesinde veya arkadaşlığını bitirmesinde ifadesini bulan kişisel ve entelektüel cesaretine hayranım. Bugün onun adını duymuş olan herkes için de geçerli olduğu gibi, o kuşağın en büyük hocalarından biriydi.

Yazar ve yayıncı, bu kitapta yer alan makalelerin yeniden ya-

yımlanması için yayıncılar ve telif hakkı sahipleri tarafından verilen izne müşetekkirdir.

Bölüm 1, Eylül 1955'de İtalya'nın Milan şehrinde Kültürel Özgürlük Kongre'si tarafından desteklenen "Özgürlüğün Geleceği" konferansında bildiri olarak sunulmuş ve biraz kısaltılmış olarak Temmuz 1956'da *Yorum* dergisinde yayımlanmıştır.

Bölüm 2, Milan konferansında sunulan orijinal bildirinin bir parçasıydı ve şimdiki şekliyle İlkbahar 1957'de *Partizan Dergisi*'nde (*Partisan Review*) yayımlanmıştır.

Bölüm 3 ilk olarak Colombia Üniversitesi Sosyoloji Öğretim Üyeleri Kolokyumu'nda sunulan bir bildirinin gözden geçirilmiş versiyonudur ve Kasım 1958'de *Amerikan Sosyoloji Dergisi*'nde (*American Journal of Sociology*)yayımlanmıştır. Bu bölümde, ilk olarak Mart 1949'da *Yorum*'da çıkan ve Bendix ile Lipset'in yayına hazırladıkları *Sınıf, Statü ve İktidar*'da (*Class, Status and Power*) (Glencoe, Ill. The Free Press, 1953) yeniden yayımlanan "Amerika'nın Marksist Olmayan Devrimi (America's Un-Marxist Revolution)" adlı makalemden bazı sayfalar bulunmaktadır.

Bölüm 4, Mart 1953'de *Yorum*'da yayımlanmıştır. (Bu makalenin kısaltılması ve gözden geçirilmesi sırasındaki eleştirileri için Columbia Üniversitesi İktisat Bölümü'nden Profesör Gören Ohlin'e teşekkür etmek isterim.)

Bölüm 5, 10 Mart ve 17 Mart 1958'de *Yeni Cumhuriyet*'te (*New Republic*) yayımlanan iki bölümlük bir makalenin genişletilmiş bir versiyonudur.

Bölüm 6 ilk kez Ocak 1956'da *Karşılaşma*'da çıkmış ve benim tarafımdan yayına hazırlanan *Yeni Amerikan Sağı*'nın (*The New American Right*) (New York: Criterion Books, 1955) ilk bölümü olarak yeniden yayımlanmıştır. Mevcut versiyon, Haziran 1944'de *Yahudi Hududu*'ndaki (*Jewish Frontier*) "Amerikan Yahudi Düşmanlığının Kaynakları (The Grass-Roots of American Jew Hatred)" adlı makalemdeki Amerikan popülizmi tartışmasından bazı parçalar içermektedir.

Bölüm 7 ilk kez Yaz 1953'de *Antakya Dergisi*'nde çıkmıştır.

Bölüm 8, Ocak 1955'de *Fortune*'da yayımlanan "Hangi Suç Dalgası?" (What Crime Wave?) adlı makale için yapılan bir araştırmaya dayanmaktadır. (Pennsylvania Üniversitesi'nden Profesör Thorstein Sellin'e ve Columbia Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Herbert Wechsler'e birçok önerilerinden dolayı minnettarım.)

Bölüm 9 bir *Fortune* projesi araştırmasına dayanmaktadır. Verilerden bazıları Haziran 1951 tarihli *Fortune*'da yayımlanan makalemde yer almıştır.

Bölüm 10, L'École Pratique des Hautes Études Sorbonne'da Profesör Georges Friedmann seminerinde bildiri olarak sunulmuştur.

Bölüm 11 ilk kez Kasım 1956'da Beacon Yayınları tarafından küçük bir ciltli kitap olarak yayımlanmıştır. Mevcut versiyonu, Haziran 1947'de *Yorum*'da çıkan "İnsanları Makinelere Uyarlamak (Adjusting Men to Machines)" adlı makalemden birkaç sayfa içermektedir.

Bölüm 12 ilk kez Mart 1952'de *Antakya Dergisi*'nde yayımlanmış ve biraz kısaltılmış şekliyle "Amerika'da Marksist Sosyalizmin Geçmişi ve Gelişimi (*The Background and Development of Marxian Socialism in America*)" adlı monografimin giriş bölümü olarak, Donald Egbert ve Stow Persons tarafından yayına hazırlanan *Sosyalizm ve Amerikan Hayatı –Socialism and American Life-* (Princeton: Princeton Üniversitesi Yayınları, 1952) adlı incelemede yer almıştır.

Bölüm 13: Kısım A, genç kuşak üzerine olan bir sempozyumun parçası olarak 1 Nisan 1957'de *Yeni Lider*'de yayımlanmıştır; Kısım B, 21 Mart 1955'de *Cumartesi Edebiyat Dergisi*'nde (*Saturday Review of Literature*); Kısım D, Eylül 1959'da *Karşılaşma*'da yayımlanmıştır.

Bölüm 14, St. Antony Koleji, Oxford ve Kültürel Özgürlük Kongresi desteği altında Haziran 1957'de İngiltere'nin Oxford şehrinde "Sovyet Toplumundaki Değişimler" üzerine düzenlenen konferansta bildiri olarak sunulmuştur. Nisan 1958'de *Dünya Siyaseti*'nde (*World Politics*) yayımlanmıştır.

Bölüm 15, Eylül 1958'de Kültürel Özgürlük Kongresi desteğiyle Viyana'da "İşçilerin Yönetime Katılımları" üzerine düzenlenen uluslararası seminerde bildiri olarak sunulmuştur. Bildirinin kısımları Haziran 1959'da *Dünya Siyaseti*'nde yayımlanmıştır. Yabancılaşma üzerine olan kısmın genişletilmiş bir versiyonu, Amerikan Felsefe Derneği'nin Doğu Bölgesi'nin 1959 Noel toplantılarında okunmuş ve bu toplantılardaki bildirileri kapsayan *Felsefe Dergisi*'nde (*Journal of Philosophy*) yayımlanmıştır.

Notlar

1. Kitle iletişiminde, kitle fikrinin tarafsız bir tartışması için bkz., örneğin, Paul F. Lazarsfeld ve Patricia Kendall, "Ortalama Amerikalının İletişim Davranışı (The Communication Behavior of the Average American)" *Kitle İletişimi* (*Mass Communication*) içinde, yayına hazırlayan Wilbur Schramm (Urbana, Ill., 1949).
2. Herbert Blumer, "Ortak Davranış (*Collective Behavior*)," *Sosyoloji İlkelerinin Yeni Taslakları* (*New Outlines of the Principles of Sociology*) içinde, yayına hazırlayan A. M. Lee (New York, 1936). Daha başka tartışmalar için bkz. Eliot Friedsen, "Araştırma ve Kitle Kavramı (*Research and the Concept of the Mass*)," *Amerikan Sosyoloji Dergisi*, Haziran 1953.
3. José Ortega y Gasset, *Kitlelerin Ayaklanması (The Revolt of the Masses)* (New York, 1932), s. 18-19, 39.
4. Friedrich George Juenger, *Teknolojinin Başarısızlığı* (*The Failure of Technology*) (Chicago, 1948).
5. Karl Mannheim, *Bir Yeniden Yapılanma Çağında İnsan ve Toplum* (*Man and Society in an Age of Reconstruction* (Londra, 1940) s. 53-67. Mannheim analizini tamamlamak için başka birçok kavram kullanmaktadır. Modern toplumun, belirsiz fakat Ortega'nın "kitleleşme" fikrine yakın bir kavram olan "kökten demokratikleşme"ye dayanmakta olduğunu söylemektedir."Kökten demokratikleşme," yani kültürün herkese ait olması gerektiği ve her insanın kanaatinin en az başka bir insanın kanaati kadar iyi olduğu, kültürü devam ettiren yaratıcı elitlerin hiçbir fonksiyonu kalmadığı fikri.
6. Emil Lederer, *Kitlelerin Durumu* (*The State of the Masses*) (New York, 1940), s. 23-40.
7. Hannah Arendt, *Totaliteryanizmin Kökenleri* (*The Origins of Totalita-*

rianism) (New York, 1951) s. 305, 341-42.

8. Gabriel Marcel, *Kitle Toplumuna Karşı İnsan* (*Man against Mass Society*) (Chicago, 1952), s. 101-3.
9. Karl Jaspers, *Modern Çağda İnsan* (*Man in the Modern Age*) (Londra, 1951), s. 65.
10. Ortega, *A.g.e.*, s. 124.
11. Alman sosyalist Tonnies'le ilgili olan bu antitez hemen hemen bütün modern sosyal teorilerin temelidir: Weber'in geleneksel-rasyonel davranışı, Durkheim'ın mekanik-organik dayanışması, Redfield'in halk-şehir toplumu, vb. Bazen bu ayrım, toplumları şimdiki zamanın aksine belirsiz bir geçmişte tanımlayan tarihsel bir ayrım olarak varsayılmaktadır. Bazen de birbiriyle tezat oluşturacak iki düşünce biçimini ortaya çıkaran tarih dışı, analitik bir ayrım olarak kullanılmaktadır.
12. Batı sosyal teorisinde "akılsız kitleler" fikrinin kökenlerinin bir tartışması için bkz. benim makalem "Otoriteryan ve Demokratik Liderler Üzerine Notlar (*Notes on Authoritarian and Democratic Leaders*," *Liderlik Üzerine Araştırmalar* içinde, yayına hazırlayan Alvin Gouldner (New York, 1950).
13. Edward Shils, "Hayaller ve Kâbuslar: Kitle Kültürü Eleştirisi Üzerine Düşünceler (*Daydreams and Nightmares: Reflections on the Criticism of Mass Culture*)" (*Sewanee Dergisi*, LXV, 1957) adlı harika bir makalede hem muhafazakâr hem noe-Marksist eleştirmenlerin kitle kültürüne saldırılarındaki tuhaf birleşmeye işaret etmektedir. Bu bakımdan, radikaller geçmişin bugün geçersiz kılınan yüksek bir kültürün hâkimiyetinde olduğu yönündeki aristokratik görüşü eleştirmeksizinbenimsemektedirler. Aslında, Shils'in belirttiği gibi, birçok insanın hayatı zahmetli emek gerektiren uzun mesai saatleri tarafından gayriinsanileşmektedir. Bununla birlikte, "kitle"nin topluma dâhil olması bugüne kadar hayal bile edilemeyen derecede kültürel —sanat, müzik ve edebiyat— genişlemeyle sonuçlanmıştır. Bu tartışma, Haziran 1959'da Kitle Kültürü üzerine düzenlenen Tamiment Konferansı için Profesör Shils tarafından hazırlanan ve Haziran 1960'da *Dedalus*'da yayımlanan bir bildiride geliştirilmiştir.
14. Karl Mannheim, *İdeoloji ve Ütopya* (*Ideology and Utopia*) (New York, 1936), s. 190-97.
15. August Comte, *Pozitif Felsefe Dersleri* (*Cours de philosophie positive*) (2'inci baskı; Paris, 1864), IV-V. Kitaplar.
16. T. R. Malthus, *Nüfusa Dair Bir Deneme* (*An Essay on Population*) (Chicago Üniversitesi araştırmalar içinde) Kitap III, Bölüm II.

17. Philip Selznick, *Organize Silâh* (*The Organizational Weapon*) (New York, 1952), s. 275-308.
18. Joseph Schumpeter, *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi* (*Capitalism, Socialism and Democracy* (New York, 1942), s. 145-56.
19. Morris Watnick'in çığır açan bir araştırmasında (Chicago Üniversitesi sempozyumunda *Azgelişmiş Bölgelerin İlerlemesi*) belirttiği gibi, Asya'daki Komünist partiler tamamen yerli entelektüellerin eseridir. Çin Komünist partisinin, kurucuları olan Li Ta-Chao ve Ch'en Tu-hsu'dan, bugünkü liderleri Mao Tse-tung ve Liu Shao-Chi'ye kadar "tam anlamıyla entelektüeller tarafından kontrol edilen rekoru kırılamamıştır." Bu aynı şekilde "1943'de 139 [Komünist] parti delegesinden 86'sının profesyonel ve entelektüel grup üyesi olduğu" Hindistan için de geçerlidir. Aynı sistem, "Hintçini'nindeki, Tayland'daki, Burma'daki, Malay'daki ve Endonezya'daki Komünist partiler için de geçerlidir. Bunların tamamında üst düzey liderler arasında çoğunlukla gazeteciler, hukukçular ve öğretmenler bulunmaktadır."
20. Birçok derneğe üye olan 80 milyon Birleşik Devletler vatandaşının 30 ilâ 40 milyon arasındaki bir bölümü kendi gönüllü işlerinde çalışmaktadır. 1950'de 2 milyon gönüllü işçi Genel Yardım Sandıkları (Yerel hastaneler ve sosyal hizmet büroları için her bir bölge halkı tarafından oluşturulan fon toplama ve dağıtma kurumları) için kaldırım taşı döşemiş ve 200 milyon dolarlık fon sağlamıştır. Diğer binlerce gönüllü, Yahudilerin Ortak Sesi için 100 milyon dolar, Kızıl Haç için 67 milyon dolar, Çocuk Felci Milli Vakfı için 30 milyon dolar, Milli Tüberküloz Derneği için 20 milyon dolar, Amerikan Kanser Derneği için 13.600.000 dolar olmak üzere hayırseverlik adına bir yılda yaklaşık toplam bir milyar dolar fon sağlanmıştır. 1950'de Birleşik Devletler'de 10 milyon kişinin katıldığı —ulusal, bölgesel veya eyaletler bazında, fakat yerel veya mahalli olanlar hariç— 17.000 kongre düzenlenmiştir. Plajıyla ünlü Atlantic City'de 244.000 kişi, Amerikan Periodontoloji Akademisi'nden tutun da Amerika'nın Telefon Öncüleri'ne kadar geniş bir yelpazede 272 kongreye katılmıştır. (Rakamlar, *Fortune* dergisinin araştırma grubu tarafından derlenmiştir.
21. Gunnar Myrdal, *Bir Amerikan İkilemi* (*An American Dilemma*) (New York, 1944).
22. Örneğin, Aralık 1954'de Kıbrıs meselesi ilk defa Birleşmiş Milletler'in önüne getirildiğinde, kendi ifadesine göre "Amerikan vatandaşlarının bir örgütü" olan Kıbrıs için Adalet Komisyonu bu

küçük adanın özerklik hakkını savunmak için New York *Times*'a (15 Aralık) tam sayfalık bir reklam verdi. Kıbrıs için Adalet Komisyonu içerisinde sıralanan gruplar arasında: A.B.D. Hıristiyan Kardeşler Cemiyeti (AHEPA) Tarikatı, Penelope'nin Kızları, Pan-Lakonyalı Federasyonu, Girit Federasyonu, Pan-Mesinalı Federasyonu, Pan-İkaryalı Federasyonu, Amerika'nın Pan-Epirotik Federasyonu, Amerika'nın Pan-Eliyalı Federasyonu, Amerika'nın On İki Ada Cemiyeti, Amerika'nın Pan-Makedon Derneği, Pan-Sisamlı Derneği, Sterea Ellas Federasyonu, Amerika'nın Kıbrıs Federasyonu, Pan-Arkadyalı Federasyonu, Yunan Amerikan Yenilikçi Derneği (GAPA) ve Helen Örgütleri Federasyonu. Serbest bir dünyada Rutenya'nın bölgesel birliği sorunu Birleşmiş Milletler nezdinde ele alınmış olsaydı, "Amerikan vatandaşlarının oluşturduğu" onlarca Macar, Romanyalı, Ukraynalı, Slovak ve Çek örgütü kendi anayurtlarının adalet taleplerini Rutenya'ya karşı savunmak için basına hevesle hücum ederlerdi.

23. Morris Janowitz, *Şehirsel Planda Cemaat Basını* (*The Community Press, in an Urban Setting*) (Glencoe, Ill., 1952), s. 17-18. Özellikle İngiliz sosyologlar tarafından son zamanlarda yapılan araştırma, modern toplumun temel bağları kaçınılmaz olarak kopardığı fikrini sorgulamaktadır. Peter Willmott'un özetle belirttiği gibi: "Kalıplaşmış yargılar sosyologlar arasında bile kolay yok olmaz. Tonnies'in ve Durkheim'dan ailenin çöküşünü ilan etmelerinden bu yana şehirli endüstriyel toplumlarda ailenin köksüz ve atomize olduğu, ebeveynlerle ve bağımlı çocuklarla sınırlı bir halde akraba ilişkilerinden izole olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu izlenime ancak son yıllarda Londra'da ve diğer İngiltere şehirlerinde ve hattâ Detroit ve San Francisco gibi ihtimal dışı olarak düşünülebilecek şehirlerde yapılan bölge araştırmalarıyla yeni yeni karşı çıkılmıştır. Bu araştırmalar modern şehrin merkezinde akrabalığın, arkadaşlığın ve dayanışmanın önemli bir kaynağı olduğunu göstermektedir" ("Akrabalık ve Sosyal Kanunları (*Kinship and Social Legislation*)" *İngiliz Sosyoloji Dergisi*, Haziran 1958, s. 126). Başlıca İngiliz araştırmaları Bethnal Green'den Michael Young ve Willmott tarafından yapılan *Doğu Londra'da Aile ve Akrabalık* (*Family and Kinship in East London*) (Londra, 1957) başlıklı araştırma ile Michael Young başkanlığındaki Toplum Araştırmaları Enstitüsü'nün araştırmaları ve özellikle Peter Townsend'in *Yaşlı İnsanların Aile Hayatı (The Family Life of Old People)* (Londra, 1957) başlıklı araştırmasıdır. Amerikan araştırmaları arasında Willmott tarafından atıfta bulunulanlar: *Detroit'in Sosyal Bir Profili: 1955* (*A*

Social Profile of Detroit: 1955) (Ann Arbor, 1956); Morris Zxelrod, "Şehir Yapısı ve Sosyal Katılım (*Urban Structure and Social Participation*)," *Amerikan Sosyoloji Dergisi*, Şubat 1956; Wendell Bell ve M. D. Boar, "Şehir Komşulukları ve Teklifsiz Sosyal İlişkiler (*Urban Neighborhoods and Informal Social Relations*)," *Amerikan Sosyoloji Dergisi*, Haziran 1957.

24. Amerikan hayat standartlarının bilimsel bir özeti için bkz. William Fielding Ogburn, "Teknoloji ve Birleşik Devletlerde Hayat Standardı (*Technology and the Standard of Living in the United States*)," *Amerikan Sosyoloji Dergisi*, Ocak 1955, s. 380-86. Kültürel katılım üzerine veri için bkz. F. B. Turek, "Amerikan Patlaması (*The American Explosion*)," *Aylık Bilim Dergisi*, Eylül 1952.
25. Malcolm Cowley, "Milyonlar İçin Ucuz Kitaplar (*Cheap Books for the Millions*)" üzerine makalesinde, 1953'de yetişkinlere kitap tavsiye eden yetmiş dört kulüp varken, 1931'de kitap yayıncılığı endüstrisi hakkında genel bir araştırma yapıldığında çok az kitap kulübü olduğuna işaret etmektedir. Cowley, "Kulüplerin Amerikan halkına tekdüze genel bir zevk aşılamasından korkuluyordu, ancak bunun yerine, kitap kulüpleri bir dereceye kadar farklılıkları teşvik etmekteydi," diye yazmaktadır (*Edebi Şartlar* [New York, 1955], s. 101).
26. Delmore Schwartz, "Şiirin Mevcut Durumu (*The Present State of Poetry*) ," *Yüzyıl Ortasında Amerikan Şiiri* (*American Poetry at Mid-Century*) içinde (Whittall Konferansları, Kongre kütüphanesi, 1958), s. 26.
27. Bkz. David Landes, "Fransız İş Dünyası ve İş Adamları: Sosyal ve Kültürel Bir Analiz (*French Business and the Businessman: A Social and Cultural Analysis*)," Edward Mead Earle tarafından yayına hazırlanan *Modern Fransa* (Princeton, 1951) içinde.
28. Bernard Bailyn, *On Yedinci Yüzyılda Yeni İngiltere Tacirleri (The New England Merchants in the Seventeenth Century)*, (Cambridge, Mass., 1955).
29. Robert K. Lamb, "Girişimci ve Toplum (*The Entrepreneur and the Community*)," William Miller tarafından yayına hazırlanan *İş Dünyasındaki İnsanlar* (*Men in Business*) (Cambridge, Mass., 1952) içinde. Bu makalede geliştirilenden, kapitalizmde özgü bir durum olarak ailenin ve işletmenin kaynaşmasının görüldüğü biraz farklı bir görüş için bkz. Talcott Parsons ve Neal Smelser, *Ekonomi ve Toplum* (*Economy and Society*) (Londra, 1956), s. 285-90.
30. V. I. Pareto, *Akıl ve Toplum (The Mind and Society)* (New York,

1935). Numaralandırma Pareto'nun paragraflarda kullandığı notasyon sistemini takip etmektedir. Burada bahsedilen kısımlar III. Cilt, s. 1146-56'da yer almaktadır.

31. Engels'den Sorge'ye, 6 Ocak 1892, Karl Marx ve Frederich Engels içinde, *Amerikalılara Mektuplar: 1848-1895 (Letters to Americans: 1848-1895)* (New York, 1953), s. 239. İtalikler eserin orijinalindeki gibidir.
32. Bu faaliyetler arasında: Aslen güvenlik riskleri için bir kılavuz olarak kullanılan Başsavcı'nın kamu huzurunu bozan örgütler listesinin, listedeki örgütlere ait olan bireylerin sadece memuriyetlerinin değil aynı zamanda pasaportlarının, hattâ memuriyet dışı işlerinin de reddedilmesi amacıyla boş bir kontrol listesi olarak görülmesi; bireylerin kendilerini suçlayanların yüzlerini bile göremedikleri adaletsiz bir bağlılık programı; Komünist liderlerin Smith Kanunu altında tutuklanmaları.
33. Hoftstadter ve Lipset'in makaleleri, diğerlerinin yanısıra Talcott Parsons, David Riesman, Nathan Glazer ve Peter Viereck'in bağımsız olarak "statü siyaseti" kavramına odaklanan makaleleri, Daniel Bell tarafından yayına hazırlanan *Yeni Amerikan Sağı*'nda (*The New American Right*) (New York, 1955) yayımlanmıştır.
34. Popülizmin anti-Semitizm ile olan ilişkisi için bkz. Danel Bell, "Amerikan Yahudi Düşmanlığının Kökenleri (*The Grass-Roots of American Jew Hatred*)," *Yahudi Hududu*, Haziran 1944; ayrıca Richard Hoftstadter, *Reform Çağı* (*The Age of Reform*) (New York, 1957).
35. Komite oturumlarının sonuna doğru Senatör Kefauver İtalyan kökenli öfkeli bir vatandaştan gelen ve komitenin Amerika'daki organize suçların belirgin bir şekilde İtalyan teşebbüsü olduğu izlenimi yaratmasını protesto eden bir telgraf okudu. Senatör bu vesileyle zaten bariz olanı dile getirdi: İtalyan haraççıların olması, haraççıların İtalyan oldukları anlamına gelmez. Ancak Kefauver Komitesi'nin Amerika'daki organize suç şebekesi ile mafya tarafından kontrol edilen suç şebekesinin peşine düşmesinden beri bu tür bir yanlış anlaşılma ortaya çıkmıştır. Etnik grupların ve etnik meselelerin yasadışı ve kısmen yasal faaliyetlerle olan bağlantılarının göstermelik olarak göz ardı edilmelerinden dolayı, bu alanın Mortimer ve Lait tarafından kötü maksatlı bir sansasyonelciliğe açık olduğunu belirtmenin belki de tam sırasıdır.
36. On dokuzuncu yüzyılda Amerikan demiryollarının, kongre üyelerine rüşvet vererek yaklaşık 190.000.000 dönüm arazi çaldığı gerçeği ve daha yenilerde Harding yönetimi sırasında, Yüce Divan'ın

söylediğine göre, "komplo, sahtekârlık ve rüşvet yoluyla yapılan" Teapot Dome'daki petrol gaspları Beyaz Saray'ın eşiğine kadar ulaşmıştır.

37. Adonis, ortağı Willie Moretti ile birlikte nehrin karşısındaki New Jersey'nin Bergen Vilayeti'ne taşınmış ve orada eski haraççı Abner "Longie" Zwillman'la birlikte eyaletteki siyasi iktidarlardan biri hâline gelmiştir. Kumar, Bergen Vilayeti'nde yaklaşık bir on yıl kadar gelişmiş, fakat Kefauver soruşturmasından sonra eyalet, kanunlara uymaya zorlanmıştır. 1953'de Nelson Stamler başkanlığındaki özel bir araştırma, Moretti'nin Vali Driscoll'ün bir yardımcısına "koruma" için 286.000$ ödediğini ve Cumhuriyetçi eyalet komitesinin, Zwillman'ın bir ortağı olan kumarbaz Joseph Bozzo'dan 25.000$ "borç" kabul ettiğini ortaya çıkarmıştır. Moretti sonradan öldürüldü ve Adonis İtalya'ya sınır dışı edildi.
38. Kapalı azınlık gruplarındaki etnik gurur, Amerikan siyasetinin en eski zekâ örneklerinden biridir. Fakat daha dikkat çekici olan şey, bu özdeşleşmenin ikinci ve üçüncü kuşaklar tarafından da ısrarla sürdürülmesidir. Bu gerçek, Samuel Lubell tarafından, son seçimlerdeki siyasi davranışın açıklayıcı anahtarlarından biri olan *Amerikan Siyasetinin Geleceği*'nde (*Future of American Politics*) belirtilmiştir. Sağlam bir Demokratik blok olarak İrlandalı bloğunun kırılmaya başlamasına rağmen özellikle orta sınıf statüsü olarak bireyleri GOP'la daha güçlü bir şekilde özdeşleşmeye yöneltmektedir. Massachusetts'de Jack Kennedy'nin Birleşik Devletler Senatosu için adaylığı, İrlandalı seçmenler arasında muazzam bir dayanışma yaratmıştır. Ve Eisenhower eyaleti yıkıp geçtiği halde Kennedy, Lodge'un yerine seçilmiştir.
39. 1959'da Adalet Bakanlığı "suç örgütleri"ni araştırmak için özel bir ekip kurmuştur. Ekip bir ön hazırlık raporunda, eski suç liderlerinin şiddetten kaçındıklarını ve meşru işlere girerek "başarılı bir iş adamı görüntüsü" yarattıklarını belirtmiştir. Bu eski gangsterlerin, bu alanların (taşımacılık, işportacılık, restoran, eğlence) birçoğunda çeşitli yollardan rekabet avantajı kazandıkları kuvvetle muhtemeldir. Fakat sosyolojik anlamda önemli olan, bu yeni alanların meşru iş alanları olduğudur. Ve bu, Adalet Bakanlığı'nın yorumladığı gibi, gangsterlerin yeni suç alanlarına "sızdıkları"nı değil, fakat kısmi bir itibar kazanma çabasında olduklarını gösterir. *Life* dergisi 23 Şubat 1958'de Adalet Bakanlığı'nın bulgularının büyük bir grafik gösterimini sunduğunda, seçilen şahıslar otuz yıldan fazla bir zamandan beri zaten haraççılık işinde olan

kişilerdi. Bu nokta, *Life* dergisi ve Adalet bakanlığı tarafından gözden kaçırılmıştır. Suç alanında nispeten az ve genç insanlar da vardı. Asıl gangsterler henüz otuzlu yaşlarının başlarındayken hegemonya kazanmışlar ve bu hükümranlığı tüm bu zaman boyunca ellerinde tutmuşlardır. Suç alanında "kuşaklar" sorunu hiçbir zaman araştırılmamıştır ki bu, Birleşik Devletler'de çok ilginç bir konu olabilir.

40. Pennsylvania Üniversitesi'nde üst düzey bir kriminolog olan Thorstein Sellin şöyle demiştir: "Birleşik Devletler şüphesiz ki özgür dünyanın diğer önemli ulusları arasında en berbat istatistiklere sahiptir. Bu kısmen bizimki gibi Federal hiçbir devletin, ulusal çapta sistematik ve karşılaştırmalı istatistik geliştirmede başarılı olamamasından kaynaklanmaktadır. Fakat birçoğu nüfus, zenginlik ve kriminalite bakımından Avrupalı ulus devletleri geride bırakan kurucu eyaletlerimizi kriminal istatistik geliştirmek için sırf zayıf çabalar göstermiştir. . . Hukuki istatistiklerimiz şüphesiz ki kafilenin en zayıfıdır."
41. Ekim 1951'de Chicago'da Harold Miller adlı genç bir zenci bir otobüste beyaz bir kadının morarmış bir suratla kendisine dik dik baktığını fark etti ve kendini kadın tarafından iki gece önce ona tecavüz etmekle suçlanır bir halde buldu. Suçun geçtiği iddia edilen bölge kalabalık bir nüfusa sahip olmasına rağmen, hiç kimse kadının çığlıklar atarak caddenin kenarına sürüklendiğini görmemişti. Bir yalan makinesi, Miller'in yalan söylediğini bulguladı ve gazetelerin çektiği dikkati göz önünde bulunduran hâkim, Miller'i ömür boyu hapse mahkûm etti. Bir *Sun Times* muhabiri tarafından yürütülen iki yıllık bir araştırma, kadının tecavüze uğramamış olduğunu ortaya çıkardı. Davacı diğer adamın serbest kalması için rüşvet almıştı ve polis kayıtsız bir halde kadının hikâyesinin dışında hiçbir araştırma yapmamıştı.
42. Fakat fiili saldırılar, soygunlar, hırsızlıklar alt sınıf suçları olarak görülürse, banka hortumculuğunun bir orta sınıf suçu olarak patlama yaptığı da belirtilmelidir. 1948'de 500 vaka varken, geçen yıl 1.103 vaka vardı. Edwin Sutherland, yanıltıcı olarak *Beyaz Yakalı Suç* (*White Collar Crime*) adını verdiği ve çok tartışılan kitabında yüksek sosyo-ekonomik sınıftan kişilerin hukuk tarafından kabul edilen farklı idari prosedürlerle maskelenen dikkate değer kriminal faaliyetlerde bulunduklarını ileri sürmektedir. Sutherland, Birleşik Devlet'lerin en büyük 200 şirketinin yüzde 70'inin faaliyet süreleri boyunca toplam 980 "suç" işlediklerine işaret etmektedir. Bunlar arasında ticareti kısıtlamak, reklamlar aracılı-

ğıyla bile bile yanlış bir şekilde tanıtım yapmak, patent ihlali, usulsüz işçi çalıştırmak, usulsüz fatura kesmek vs. bulunmaktadır. Borç para veren şirketlerin etik dışı davranışları, Serbest Ticaret Komisyonu'nun, yanlış tanıtım, patent ihlalleri ve ticaretin kısıtlanması gibi, savaş boyunca şirketlerin savaş zamanı idari düzenlemelerini ihlallerine yaptığı atıflar da eklenecek olursa, o zaman hortumculuk da dâhil olmak üzere beyaz yakalı suçların mali maliyeti "alışılagelmiş bir şekilde suç sorunu olarak görülen bütün suçların mali maliyetlerinden muhtemelen kat kat fazladır."

Sutherland'in tartışmasının mantıki haklılığı ne olursa olsun, silahlı soyguna uğrayan veya evi soyulan bir kişinin bakış açısından sonuç doğrudan ve derhal bir kayıptır. Bunun yanı sıra, iş dünyasındaki zimmete geçirmeler ve sahtekârlıklar tıpkı bir vergi gibi toplumsal yaygınlık kazanmıştır. Bir kimse suçtan söz ettiğinde, aklında kendisini doğrudan etkileyen bir şey vardır.

43. Kathryn Wolf ve Marjorie Fiske tarafından yapılan bir araştırmada bir çizgi roman hayranı, çizgi roman kahramanının hayali koruması altında güvenlik hayalleri kuran, özgüvenden yoksun biridir. Güvensizliğin rolüne dair bir endeks olan bu araştırma, normal boyun altında olan çocukların yüzde 52'sinin çizgi roman hayranıyken, normal boyun üstünde olan çocukların yalnızca yüzde 16'sının çizgi roman hayranı olduğunu belirtmektedir.

44. Yüklemeden elde edilen gelir birçok sansasyonel açıklamada rivayet edildiği kadar hayali olmasa da oldukça önemliydi. On beş iskeleden alınan rakamlar 1950'de genel olarak yükleme işi için 1.807.000$, bir yüklemeciye ise ortalama 14.600$ ödendiğini göstermektedir. *Ancak bu ortalamalar yanıltıcıdır.* Teoride, yüklemeciler gelirlerini birleştiren ve alınan ücretleri eşit olarak bölüşen işçilerdir. Bu en azından Uluslararası Liman İşçileri Birliği tarafından sürdürülen ve sendika üyeliğini bu temelde gerekçelendiren bir hikâyeydi. Aslında, ağır yük kaldırma işini yapan yüklemeciler sadece (birçok iskelede hiçbir zaman işin başında durmayan) yüklemeci patronun veya ondan sonra gelen adamların kiraladığı işçilerdi ve gelir dağılımı çok farklıydı. Çalışan bir yüklemecinin bir yılda 4.000$ ücret aldığı varsayıldığında, Kayıkçı iskelesinde işleri kontrol eden küçük bir grubun net geliri yıllık 300.000$, Luckenback iskelesinde yıllık 180.000$, Küba Postası iskelesinde yıllık 72.000$ olması muhtemeldir. Birkaç iskeleyi kontrol eden küçük bir birlik daha sıkı bir şekilde bir araya gelirken, kârlar da tabii ki daha yüksek olmaktaydı. Böylece, Bowers

çetesi hâkimiyetindeki Birleşik Yükleme Boşaltma Şirketi, aşırı sefer yapan büyük gemilerin yanaştığı 84 ilâ 92 numaralı iskeleleri kontrol etmiştir. Mevcut herhangi bir rakam olmamasına rağmen, bu iskelelerden elde edilen gelirler rahatlıkla yıllık bir milyon doların üzerindedir.

45. New York'ta uyuşturucuyu ve fuhuşu kontrol eden, Sicilyalılar Çetesi'nin yer altı lideri Marinelli, Şanslı Luciano'nun desteğiyle 1931'de Tammany Derneği'nde ilk İtalyan bölge lideri oldu. 1937'de İlçe Sekreteri olan Marinelli, Bölge Avukatı Dewey tarafından "hırsızların ve kodaman haraççıların müttefiki" olarak darbe yemiş ve Vali Lehman tarafından görevden alınmıştır. Şehrin ikinci senyörü olmakla suçlanan ve ömür boyu hapse mahkûm edilen Luciano esrarengiz bir şekilde Vali Dewey tarafından affedilmiş ve boyalı basın yazarları tarafından zaman zaman renkli bir başrole yerleştirildiği İtalya'ya sınır dışı edilmiştir.
46. İlk toplu pazarlık 1936'da Derin Deniz Gemicilik Birliği ile U.L.İ.B. arasında imzalanmıştır. Fakat 1917'den 1919'a kadar toplu pazarlık hükümetin Milli Düzenleme Komisyonu tarafından resmileştirilmiştir.
47. Liman işçileri, sürünen fellahlar gibi zahmet çekerken, hepsinin üzerinde efendilik kurarak paşalar gibi yaşayan Joseph P. Ryan'dı. 1952'den önceki beş yılda Joe Ryan sendika kasasından toplam 241.097$ almıştır. Bunun 115.000$'ı maaş, geriye kalanı masraflar içindir. Masraflar arasında: Kadillak'lar almak için 12.494$, Guatemala'ya gemi seyahati yapmak için 460$, sigorta primleri için 10.774$, golf kulübü aidatları ve ücretleri için 1.332$, baldızının cenaze töreni için 478$ gibi kalemler yer almaktadır. Levanten havasında, iş dünyası kendi çamuruna derinlemesine batmıştı. Bir yükleme boşaltma şirketi olan Jarka, "prestij" kazanmak için beş yıl boyunca gemicilik şirketi görevlilerine "ufak masraflar" adı altında 89.582$ ödemiştir. 20.000$ (A.B.D. Çelik'in sahibi olduğu) Kıstak Deniz Hatları müdürü Walter Wells'e gitmiş, bundan başka 34.000$ Hollanda-Amerika Deniz Hatları müdürü Adriaan Roggoveen'e gitmiştir, vs. Manşetlerde sendika liderleri sırf kötü adam figürüyle yer almışlar ve denizcilik hatlarına verilen rüşvetler çabucak unutulmuştur. Fakat armatörler de sistemin bir parçasıydı. İltimaslar için kara para ödemişlerdir ve kara paranın bir bölümü üst düzey işletme görevlilerine geri dönmüştür. Bu liman gölgesi boyunca iş yapma yöntemiydi.
48. Bu makale için araştırma ilk kez 1951'de, *Fortune* dergisinin Haziran 1951 sayısında yayımlanan "İş Haraçlarının Sonuncusu (*Last*

of the Business Rackets)" makalesi ile bağlantılı olarak yapılmıştır.

Buradaki bilgileri, Xavier Emek Okulu'ndan Peder John Corridan'a ve New York İlçe Bölge Avukatı eski Yardımcısı William J. Keating'e borçluyum.

Yükleme üzerine veriler, Kefauver Komitesi dosyalarının yayımlanmamış kaynak malzemelerinden alınmıştır. İktisadi veriler Alt Komite'nin Kargo Nakliyesi üzerine olan raporundan ve Vali'nin Liman Endüstrisi üzerine Genel Masraflara dair 2 Ocak 1951 tarihli Müşterek Komite Raporu'ndan alınmıştır.

Limandaki emek koşulları üzerine daha fazla malzeme, Atlantik Kıyısındaki Denizcilik Endüstrisinde Liman İşçilerini ve Mesleki Birlikleri İçeren Emek Tartışması'na dair Başkan'a sunulan 21 Ekim 1948 tarihli nihai raporda (1948 grevindeki Taft-Hartley Heyeti) ve Liman Endüstrisi'ndeki İş Durdurmaları üzerine New York Eyaleti Araştırma Heyeti'nin 22 Ocak 1952 tarihinde yayımlanan nihai raporda bulunabilir.

Haraççı nüfuzunun önemli bir değerlendirmesi Malcolm Johnson'un "Emek Cephesinde Suç (*Crime on the Labor Front*)," (New York, 1950) adlı eserinde yer almaktadır. New York Eyaleti Suç Komisyonu'nun Aralık 1952'den Şubat1953'e kadar devam eden duruşmaları, limanda işlenen suçlar üzerine en kapsamlı veri kaynağını oluşturmaktadır.

New York limanına dair eski araştırmalar için bkz. Monsenyör Edward Swanstorm'un *Liman'daki Emek Meselesi* (*The Waterfront Labor Problem*) adlı kitabı ve William Jay Schiefflein başkanlığında Vatandaş'ın Liman Komitesi'nin 1946 tarihli "New York Limanı" raporu.

Sendika tarihine dair çok az yayın bulunmaktadır. İlginç bir kaynak, Dick Butler'ın Joseph Driscoll tarafından yazılan *Dok Dayakçısı* (*Dock Walloper*) adlı biyografisidir. Sendikadaki Paul (Kelly) Vacarelli gibi diğer eski figürlere dair bazı malzemeler Herbert Asbury'nin *New York Çeteleri*'nde (*The Gangs of New York*) ve Thompson ve Raymond'un *New York'ta Çete Hâkimiyeti*'nde (*Gang Rule in New York*) bulunabilir. Büyük Göller'deki eski liman örgütlenmelerinin bir hikâyesi John R. Commons'un *Emek ve İdare* (*Labor and Administration*) (New York, 1944) adlı kitabının bir bölümünde yer almaktadır.

49. Sendikaların oluşturulmasına yardımcı olmakta hükümetin rolünün en kısa özeti Archibal Cox ve John T. Dunlop tarafından *Harvard Hukuk Dergisi*'nde yayımlanan iki makalede bulunabilir: "Mil-

li Emek İlişkileri Kurulunun Toplu Pazarlık Düzenlemesi (*Regulation of Collective Bargaining by the N.L.R.B.*)," 63 *Harvard Hukuk Dergisi* 389 (1950) ve "Topluca Pazarlık Yapma Görevi (*The Duty to Bargain Collectively*)," 63 *Harvard Hukuk Dergisi* 1097 (1950). Birleşik Devletler Emek Kanunu'nun ayrıntılı bir tartışması için bkz. Mills ve Brown, *Wagner Yasası'ndan Taft-Hartley'e* (*From the Wagner Act to Taft-Hartley*) (Chicago, 1950). Tarihsel iklimin bir eleştirisi için bkz. Derber ve Young (yayına hazırlayanlar) *Emek ve Anlaşma* (*Labor and the Deal*) (Madison, Wis., 1957).

50. Emek hareketinin standart tarihleri tabii ki John R. Commons ve meslektaşları tarafından yazılan *Birleşik Devletler'de Emek Tarihi*'dir (*The History of Labor in The United States*). Bu ciltler temel olarak iş bilincini, Amerikan emek hareketinin "doğal" bir ifadesi olarak görmekle A.İ.F.'nin bakış açısını paylaşmaktadırlar. Değişik bir bakış açısı, bugün göz ardı edilen Norman Ware'in *Endüstriyel İşçi 1840-1860* (*The Industrial Worker 1840-1860*) ve *Birleşik Devletler'de Emek Hareketi, 1860-1895* (*The Labor Movement in the United States*) adlı iki kitabında bulunabilir. A.İ.F.'nin en alt safhasında olduğu yirmilerde yazan Ware, onun başarısı konusunda şüpheciydi ve Emek Şövalyeleri'ne karşı, Avam'ın baş müridi Selig Perlman'dan daha olumlu bir tavır aldı. Ware'in kitaplarının en değerli bölümleri, Avam'ın kitaplarında olmayan, sanayileşme ve bunun sendikalaşmaya dair sonuçları üzerinde durduğu bölümlerdir.

51. Sendika gelişiminin sabit bir düzeye ve muhtemel bir doyum noktasına ulaştığı şeklindeki tartışma fikri ilk defa *Fortune*'un emek kısmında 1951 ve1952'de yayımlanan bir dizi makalede sunulmuş ve *Fortune*'un Nisan 1953 sayısında yayımlanan "Bir Sonraki Amerikan Emek Hareketi" makalemde özetlenmiştir. Meseleler, Endüstriyel İlişkileri Araştırma Derneği'nin Yedinci Yıllık Toplantısı'nda tartışılmış ve bu toplantının *Tutanaklar* kitabında yayımlanmıştır. İstatistiki ispatımın bir özeti için bkz. bu toplantı tutanaklarındaki Aralık 1954 tarihli ve "Sendika Gelişimi" başlıklı bildirim.

52. Bu değişimlere dair ayrıntılı birtakım istatistikler için, Nisan ve Haziran 1958 tarihli *Fortune*'un Emek kısmındaki iki makaleme bakınız. Birleşik Devletler sınıf yapısındaki değişimlere dair temel rakamlar aşağıdaki tabloda görülebilir.*

***Birleşik Devletler'in Sınıf Yapısındaki Değişimler**

	1947 (bin haneli rakamlarla)	*1956 (bin haneli rakamlarla)*	*1947-56 (%'lik değişim)*
Toplam çalışan	57.843	64.928	12,2%
BEYAZ YAKALI MESLEKLER			
Profesyonel, teknik vb. işçiler	3.795	6.096	60,6
Müdürler, memurlar ve işletme sahipleri	5.795	6.552	13,1
Büro işçileri vb. işçiler	7.200	8.838	22,8
Satış işçileri	3.395	4.111	21,1
MAVİ YAKALI MESLEKLER			
Zanaatkârlar, ustabaşılar vb.	7.754	8.693	12,1
Operatörler vb. işçiler (yarı vasıflı)	12.274	12.816	4,4
Çiftçiler ve madenciler haricinde emekçiler	3.526	3.670	4,1
KARIŞIK MESLEKLER			
Hizmet işçileri	4.256	5.485	28,9
Özel-hanehalkı işçileri	1.731	2.124	22,7
TARIM MESLEKLERİ			
Tarım emekçileri ve ustabaşılar	3.125	2.889	(—7,6)
Çiftçiler ve çiftlik kâhyaları	4.995	3.655	(—26,8)

53. Bu makale şematik bir şekilde yıllar boyunca *Fortune*'daki başlıca makalelerimde değindiğim birtakım konuları özetlemektedir. Birleşik Devletler'deki Emek'le ilgili daha geniş analizlerimle ilgilenenler için, bunların *Fortune*'da yayımlandıkları sayılar şunlardır: "Emeğin Dili" (Eylül 1951) (*The Language of Labor*); "Emeğin Ortaçağdan Çıkışı" (Ekim 1951) (*Labor's Coming of Middle-Age);* "Eme-

ğin Yeni İktidar İnsanı" (Nisan 1953) (*Labor's New Men of Power*); "Bir Sonraki Amerikan Emek Hareketi" (Haziran 1953) (*The Next American Labor Movement*); "Yıllık Ücretin Ötesi" (Haziran 1955) (*Beyond the Annual Wage*); "Emek Buradan Nereye Gidiyor?" (Aralık 1957) (*Where Does Labor Go From Here?).* Komünizme ve Amerikan emek hareketine dair yakında yayımlanacak bir araştırmamda, daha kapsamlı bir Amerikan emek hareketi teorisi kurmak için bu bölümde kullanılan ayrımları genişlettim.

54. Uzayın bir fonksiyonu olarak zaman tartışması için bkz. C. F. Von Weizacker, *Doğa Tarihi* (*The History of Nature*) (Chicago, 1949), s. 12-13, 48-50.

55. Bedeaux sistemi revaçtayken, Birleşik Devletler'de 675.000 işçi istihdam eden 720 şirket tarafından kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı boyunca Bedeaux'nun Vichy ile işbirliği yaptığı suçlamalarının yanı sıra sendikaların bu mekanik ücret hesaplama yöntemine sert bir şekilde karşı çıkmalarından dolayı bu ülkede sistemin kullanımı bırakılmıştır.

56. Bir üretim hattı ne kadar hızlı çalışmalıdır? İdeal bir zaman yoktur. Çünkü hız eldeki siparişlere göre ve aynı hatta her biri değişik miktarda iş gerektiren bir, iki veya üç farklı modelin üretildiği "işbileşimine" göre değişmektedir. Genel anlamda, hattın hızı üç faktöre bağlı olacaktır: üretilecek otomobil sayısı, işçi sayısı ve parçaların hat üzerindeki mesafeleri. Bunların herhangi birindeki değişiklik, mantıksal olarak, diğerlerini de etkileyecektir.

Hiçbir karmaşıklık yaratmayan ve arıza çıkarmayan basit bir üretim hattı faaliyeti farz edelim. Yönetim 8 saatlik bir işgününde (yani 480 dakika) 267 otomobil üretmek istesin. Her bir otomobil 18 fit uzunluğundadır. Zaman etüdü uzmanları bir otomobilin montajının 147.48 dakika alacağını hesaplamış olsunlar. Her bir işçinin hat boyunca sabit bir faaliyeti vardır. Bir İşçi bir otomobilin uzunluğu ve bir sonraki otomobil arasındaki mesafe olarak tanımlanan bir iş istasyonunda durmaktadır. 480 dakikada 267 otomobil üretileceğinden, şerit üzerindeki her otomobil bir iş istasyonundan 1,8 dakikada geçecektir. Bu örnekte, iş istasyonunun uzunluğu 21 fittir (18 fit otomobil uzunluğuna ilaveten 3 fit iş mesafesi). Artık hattın hızını hesaplayabiliriz. Şeridin 21 fitinin bir işlem birimini 1,8 dakikada geçmesi gerektiğinden, hat her bir dakikada 11,67 fitlik bir mesafe katedecektir. Ve bu hızda, gün boyunca her 1,8 dakikada tamamen monte edilmiş bir otomobil hattan ayrılacaktır.

Eğer işlem birimleri arasındaki iş mesafesi kısaltılırsa ve üretim

hattı daha önceki hızıyla aynı hızda çalıştırılırsa, o zaman işçi, otomobil iş istasyonunu geçmeden önce işini bitirebilmek için faaliyetini "hızlandırmak" zorundadır. Fakat iş mesafesi aynı kalır da, üretim hattı daha hızlı çalıştırılırsa, bir işçi hattın hızına yetişmek için iş devrini 1,8 dakikadan daha az bir zamanda tamamlamak zorundadır.

Bir şirket, üretim hattını daha hızlı çalıştırmaksızın veya iş mesafesini kısaltmaksızın işçi sayısını azaltarak faaliyetleri "hızlandırabilir." Gereken işçi sayısı genellikle başlangıçta tahmin edilen iş miktarına ve bu nedenle bir arabanın tamamen monte edilmesi için gereken zamana bağlıdır. Bu örnekte, tahmin 147,48 dakikalık iş süresiydi. Ancak her bir işçi için iş devirleri eşit bir şekilde mesafelendirilebileceğinden dolayı (örneğin, bazı işlemler yalnızca 1,6 dakika alabilir), bu durumda her bir otomobil için 7,32 dakika olarak hesaplanan, işin doğasına özgü bir gecikme olacaktır. 154,80 dakika olan yeni toplam süre her bir istasyondaki iş devri süresi olan 1,8 dakikaya bölündüğünde yaklaşık 86 işçiye karşılık gelmektedir. Fakat her bir işçinin gün boyunca 30 dakikalık bir dinlenme hakkı olduğundan (ve çalışan işçi 30 dakikalık izni hak ettiğinden) 450 dakika çalışıp nöbetleşe 30 dakika dinlenen işçiler, gün boyunca 15 işçiye bedel olmaktadırlar. 267 otomobil üretmek için sürekli üretim hattında bulunan 86 işçi, nöbetleşe dinlenen 6 işçi ve toplam 92 işçi gerekmektedir. (Hesaplamaları, Birleşik Otomobil İşçileri'nin Mühendislik departmanından Robert Kanter'e borçluyum.)

57. Mühendislerin görselleştirme tarzı ile modern sanatın ifade şekilleri arasındaki ilişki, Siegfried Giedion'un *Makineleşme Yönetimi Ele Geçiriyor* (*Mechanization Takes Command*) (New York, 1948) adlı eserinde etkili olarak anlatılmaktadır.
58. *Endüstriyel Medeniyetin Beşeri Sorunları*'nda (*The Human Problems of an Industrial Civilization*) (New York, 1933) belirtilmiş, Harvard Üniversitesi Yayınları tarafından 1946'da yeniden yayımlanmıştır.
59. T. North Whitehead, *Endüstriyel İşçi* (*The Industrial Worker*) (Cambridge, Mass., 1938); F. L. Roethlisberger ve W. L. Dickson, *Yönetim ve İşçi* (*Management and the Worker*) (Cambridge, Mass., 1938). İkinci eser deneyin tamamını anlatmakta ve teorik olarak kastettiği şeyleri ortaya çıkarmaktadır.
60. Açıklama şu halk hikâyesini akla getirmektedir: Bir köylü küçük kulübesinin dehşetli bir şekilde aşırı kalabalıklığını rahibe şikâyet etmektedir. Rahip köylüye önce ineğini, bir sonraki hafta koyun-

larını ve daha sonraki hafta da atını evine alması tavsiyesinde bulunur. Köylü şimdi sürüsünden daha fazla şikâyet etmektedir. O zaman rahip köylüye önce ineği dışarı çıkarması, bir sonraki hafta koyunları dışarı çıkarması ve bir sonraki hafta da atını dışarı çıkarması tavsiyesinde bulunur.

61. Sosyal psikolojide bazı "esas prensiplere" bu kadar yıl temel olan Harwood İmalat Şirketi'ndeki araştırmalara bir tepkinin anlatılmamış hikâyesini anlatmanın belki de tam sırasıdır.

Pijama ve kadın giysisi üreten Harwood İmalat, ileri görüşlü genç bir sanayici olan ve merhum Kurt Lewin yönetiminde sosyal psikoloji doktorası yapan Alfred Marrow başkanlığındaki bir aile işletmesiydi. New York'daki emek maliyetlerini yüksek bulan şirket, öğrenim görmemiş vadi kızlarına basit dikiş becerileri kazandırma sorunu olan Batı Virginia'ya taşındı. Marrow önce, Lewin'in bir öğrecisi olan Alex Bavelas'ı ve sonraki yıl da John R. P. French'i ve Lester Coch'u fabrika psikiyatristi olarak işe aldı. Bütün deneylerin kayıtları itinayla tutuldu: genç kızların işlerinde ustalaşırken çok kolay pes etmediklerini görmek için öğrenme eğrileri istek düzeylerine göre kontrol edilmişti. Zahmetli işleri kimin yapması gerektiği belirlenmiş ve işyerindeki değişiklik sorunları "grup kararı"yla çözülmüştü. Üretim artmaya devam etmiş, kızlar mutlu, psikologlar triko ekipleriyle meşgul görünürken fabrika Robert Owen'ın veya en azından Elton Mayo'nun aradığı bir dayanışma içinde olan bir topluluk görüntüsü vermekteydi.

Psikologlar deney yerleri olarak Harwood'dan bahsetmeksizin araştırmalarını yavaş yavaş yayımlamaya başladılar. (Fabrikadan gözünü ayırmayan Lewin, ölümünden sonra yayımlanan *Sosyal Çatışmaların Çözümü* (*Resolving Social Conflicts*) adlı kitabında yer alan birçok inceleme yazmıştır.) Bu fevkalade sosyal deneyin yaygın bir şekilde kutlanması gerektiğini düşünen Marrow —ki bu belki de en azından Howthorne kadar çığır açan bir deneydi— grup kararlarını uygulamak ve gerilimleri yakından takip etmek suretiyle fabrikanın üretimi arttırmayı ve *sendikalaşmadan kurtulmayı* başardığını belirterek *Fortune* dâhil iş basınında büyük bir şöhret kazandı. Eğer işçiler mutluysa ki mevzu buydu, bir sendika istemeyeceklerdir.

Bu iddia üzerine, Uluslararası Bayan Giyim İşçileri Sendikası Batı Virginia'ya bir örgütçü gönderdi. Örgütçü, iş basınında çıkan övgü dolu sözleri içeren kitapçıklar dağıttı ve bunların karşısına şunu yazdı: *"Harwood İmalat İşçileri'ne: Kobay fareleri olarak kullanıldığınızı biliyor musunuz?"* Sendika, fabrikayı mühürledi.

62. Bkz. "Reklamın Toplum Üzerindeki Etkisi (*Advertising: Its Impact on Society*)" adlı makalem, *Dinleyici*, 27 Aralık 1956.
63. Birleşik Devletler'de en büyük üçüncü otomobil imparatorluğunu kuran Chrysler'in otobiyografisine *Bir Amerikan İşçisinin Hayatı* (*the Life of an American Workman*) adını verdiği eski Amerikan efsanesi de bir o kadar sürükleyicidir. Avrupalı zengin bir işadamı hiç böyle olabilir miydi?
64. Lenin'in Haziran 1919'daki "Bilimsel Yönetim ve Proletaryanın Diktatörlüğü" başlıklı bir konuşmasından. J. R: Commons'un *Sendikacılık ve Emek Sorunları* (*Trade Unionism and Labor Problems*) (İkinci Seri, 1921) adlı kitabında ve aynı zamanda Lenin'in *Toplu Eserleri*'nde, C.VII, yeniden yayımlanmıştır.
65. Marx'ın modern endüstri tanımını okurken sosyolog kuşaklarının gözünden kaçan basit ayrımları nasıl kavradığını görmek çarpıcıdır. Makine işinin köreltici etkilerine getirdiği çözüm çeşitlilikti. "Tek ve değişmeyen ufak bir faaliyetin ömür boyu tekrarı tarafından felce uğratılan ve sırf bir insan kırıntısına indirgenen detay işçisinin yerine çeşitli işlere müsait, herhangi bir üretim değişikliğini göğüslemeye hazır ve yerine getirdiği farklı sosyal fonksiyonların, doğal ve kazanılmış güçlerine serbest alan tanımanın çok çeşitli tarzlarından başka bir şey olmadığı, tam anlamıyla gelişmiş bir bireyin getirilmesi toplum için ölüm kalım meselesi hâline gelmiştir. . ." Ve bir dipnotta Marx onaylayıcı bir şekilde, deneyimlerini San Francisco'nun "yeni dünya"sında anlatan bir Fransız işçisinin hikâyesini imrenilecek bir model olarak alıntılamaktadır: "Tipo baskı makinesinden başka elimden hiçbir iş gelmediğine iyice ikna olmuştum. . . Tişört değiştirdikleri kadar sık iş değiştiren bu maceracılar dünyasının ortasında, vallahi, ben de diğerleri gibi yaptım. Madencilik yeterince kazançlı çıkmadığından, şehre gidip sırasıyla tipograf, arduvaz döşeyici, su tesisatçısı vs. oldum. Elimden her iş geldiğini fark etmemin sonucunda kendimi bir sümüklüböcekten çok, daha bir insan gibi hissettim." (Bkz. *Kapital* [Chicago, 1906], I, 534.)
66. "Ana Bir Örgütsel Değişkenin Deneysel Değişimi (*The Experimental Change of a Major Organizational Variable*)," Nancy C. Morse ve Everett C. Riemer, *Anormal ve Sosyal Psikoloji Dergisi*, Ocak 1956. Müdürlerin ve şeflerin test edilmesinde değer sorununun bir tartışması için bkz. "Bir Demokraside Liderleri İncelemek (*Screening Leaders in a Democracy*)," başlıklı makalem, *Yorum*, Nisan 1948.

67. Alternatif iş örgütlenmesinin daha hayali keşiflerinden biri, Britanya kömür madenciliğinde makineleşmenin etkisi üzerine Eric Trist ve Londra'daki Tavistock Enstitüsü tarafından yapılan keşiftir. Geleneksel madencilikte, kömür yatağında işin kontrol edilmesi ve düzenlenmesi, "kendi kendine düzenleme, görev sürekliliği ve yer altı iş durumuna uygun rol rotasyonu gelenekleri oluşturan" iş ekibi tarafından otonom bir şekilde yapılmaktaydı. Makinelerin kullanımına başlanmasıyla, uzmanlık gerektiren yeni görevler gelişti, eski iş ekipleri dağıldı ve faaliyetlerin kontrolü çoklu yönetim kademeleri boyunca "yukarı doğru" genişledi. Fakat Trist'in belirttiği gibi, örgütlenme varsayımları bizzat mekanik olarak iş görevlerinin mühendislik kavramları temelinde yapılmıştır. Araştırma ekibi işin, kömür yatağından ekibin kendisine bırakıldığı "otonom kontrolüne dönüş" teklifleri üzerinde dikkatlice çalışmıştır (bkz. "Kömür Yatağında İş Örgütlenmesi: Madencilik Sistemlerinin Karşılaştırmalı Bir Araştırması," E. L. Trist ve H. Murray [Tavistock Enstitüsü, teksir rapor, Haziran 1958]). Tekliflerin Kömür Komisyonu'ndaki ve hattâ sendika içindeki bazı görevliler tarafından tepkiyle karşılanması şaşırtıcı değildir.
68. Bazı mühendisler denemekten asla vazgeçmemişlerdir. 1955-56'daki uzun Westinghouse grevi, şirketin "gündüz tarifesi" işçileri denilen (örneğin, malzeme idarecileri, tamirciler, çöpçüler) işçilere performans standardı getirmek için zaman etütlerine başlamasıyla yoğunluk kazanmıştır. Bu aslında Birleşik Devletler endüstri tarihinin ilk "otomasyon" greviydi. Otomasyon, doğrudan üretim işçilerinin sayısını azaltarak ve dolaylı üretim işçilerinin sayısını artırarak endüstriyel işgücündeki "bileşimi" değiştirir. Bu son grubun artan maliyetlerini kontrol etme çabası içerisinde Westinghouse bugüne kadar ölçülemez diye nitelendirilen işleri ölçme araştırmalarına başlamıştı.
69. Danielson'a mektup, No. 169, *Karl Marx ve Frederich Engels: Seçilmiş Yazışmalar (*Karl Marx and Friedrich Engels: Selected Correspondence*), 1846-1895* (New York, 1934), s. 360.
70. Schleuter'e mektup, No. 222, *A.g.e.*, s. 497.
71. Goetz A. Briefs tarafından alıntılanmış, *Proletarya* (*The Proletariat*) (New York, 1937), s. 193. Bu durumdan mahcup olan komünist iktisatçılar bu maddi kazancı inkâr etmeye çalıştılar. Bugün Doğu Alman hükümetinde memurluk yapan bir istatistikçi olan Jurgen Kucinski, Marx'ın kapitalist sistemde işçi sınıfının artan fakirleşmesi önermesini savunma çabasıyla on dokuzuncu yüzyılda Amerikan işçilerinin yaşam şartlarının aslında kötüleştiğini ileri

sürmüştür. 1790'dan 1900'e kadar reel ücretlerin arttığı gerçeğine dair kendi ispatıyla ters düşen Kucinski, kapitalizmin fayda sağladığı bir emek aristokrasisi içinde işçileri böldüğü ve aslında yüksek ücretlerle onlara rüşvet verdiği ve daha büyük bir sömürülmüş kitleler grubu yarattığı yönündeki Leninist teoriye başvurmuştur. Fakat bu istatistikî olmaktan çok, yalnızca retorik bir iddiaydı. Bkz. Jurgen Kucinski, *Endüstriyel Kapitalizmde Emek Şartlarının Kısa Bir Tarihi* (*Amerika Birleşik Devletleri, 1789'dan Bugüne*, C.II) (*A Short History of Labour Conditions under Industrial Capitalism*) (Londra, 1943).

72. Ancak yukarıdaki gibi genel bir hipotez sadece bir cevap önerebilir. Şartları belirtir, insanı sorunlara hassas bir hâle getirir. Fakat bir sosyal hareketin kaderine dair deneysel bir araştırma belirli zaman, mekân ve fırsat sorunlarına bağlı olmak zorundadır. Sosyal bir hareket, bir birey gibi, yaptığı tercihlerde kendi karakterini belirler. Bu nedenle kriz noktaları belirlenmeli, hareketin karşılaştığı alternatifler tanımlanmalı ve yapılan tercihlerin nedenleri anlaşılmalıdır. "Birleşik Devletler'de Marksist Sosyalizmin Geçmişi ve Gelişimi (*The Background and Development of Marxian Socialism in the United States)*" adlı monografimde, Amerikan Sosyalizmindeki bu türden dönüm noktalarını belirlemeye çalıştım. (Bkz. Egbert ve Prsons [yayına hazırlayanlar], *Sosyalizm ve Amerikan Hayatı (Socialism and American Life)* [Princeton, 1952], s. 215-404.
73. Gertrude Himmelfarb tarafından alıntılanmış, "Lord Acton'un Siyasi Teorisinde Amerikan Devrimi (*The American Revolution in the Political Theory of Lord Acton*)," *Modern Tarih Dergisi*, Aralık 1949, s. 312.
74. "Bir Meslek Olarak Siyaset (*Politics As a Vocation*)," *Max Weber'den: Sosyoloji Makaleleri*, yayına hazırlayanlar H. H. Gerth ve C. W. Mills (New York, 1946), s. 119 ve devamı; ayrıca s. 9.
75. Karl Mannheim, *İdeoloji ve Ütopya* (*Ideology and Utopia*) (New York, 1936), s. 190-93.
76. Georges Sorel, *Şiddet Üzerine Düşünceler* (*Reflections on Violence*) (3'üncü baskı, Glencoe, Ill., 1950)
77. Marx, *Alman İdeolojisi*'nde şahsi menfaatin ideoloji hâline nasıl geldiği sorusunu sorar: "Şahsi menfaatler, şahıslara rağmen, nasıl sınıf menfaatleri, şahıslar üzerinde bağımsız bir varlık kazanan ortak menfaatler hâline gelmektedir; bu bağımsızlıkla, genel menfaatler şeklini almakta, böylece gerçek şahıslara muhalefet et-

mekte ve bu muhalefette, genel menfaatler olarak tanımlanmaları bakımından, bilinç tarafından ideal ve hattâ dini, kutsal menfaatler olarak düşünülmektedirler?" Fakat Marx, öfkeli bir halde, soruya asla bir cevap vermez. (Bkz. *Alman İdeolojisi* [New York, 1939], s. 203.) Sidney Hook, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*'ndeki (New York, 1933) "Materyalizm" üzerine makalesinde, X, 219, bilinç sorununu bu bakımlardan yeniden ifade etmeye çalışmıştır: "Bireylerin dürtülerinin, her zaman şahsi menfaatler tarafından harekete geçirilmediği varsayılacak olursa, iktisadi şartların sınıf alışkanlıklarını ve dürtülerini etkileyen özel mekanizmalar nelerdir? Sınıflar bireylerden oluştuğu için, sınıf menfaatleri bireylerin iktisadi olmayan dürtüleri tarafından nasıl geliştirilmektedir?" Fakat bunu daha keskin bir şekilde ifade etmekle birlikte, o da bu konuyu bir 'soru' olarak bırakmaktadır. Bugüne kadar hiçbir Marksist teorisyen "kişileştirmelerin" veya sınıf rolü maskelerinin bireyler tarafından öz kimlik olarak nasıl takıldığını gösteren önemli psikolojik ve kurumsal bağların ayrıntısına girmemiştir.

78. Proletaryanın öz bilince nasıl ulaştığı ve başka sınıftan bir kişi olan entelektüelin proletaryanın lideri olarak rolü şeklindeki sorunlar radikal hareketi uzun zaman zora sokmuştur. Marx'ın yazılarında üç farklı sınıf kavramı vardır. *Komünist Manifesto*'da tarihin Götterdämmerung'unun (Tanrıların Alacakaranlığı) toplumu iki sınıfta kutuplaştırdığı eskatolojik görüş ve açılan uçuruma bakmaktan kaynaklanan sınıfsal konum farkındalığı bulunmaktadır. *Das Kapital*'in sonunda Marx, gelir kaynakları temelinde basitleştirilmiş bir "esas" sınıf ayrımı (yani, gerçeklikten çok, ideal türler olarak) analizine başlar. Fakat gelir gruplarının benzer kategorilere dönüştürülmeleri halen öz farkındalık mekanizmalarının neler olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Marx'ın, *On Sekizinci Brümer*'de olduğu gibi, asıl tarih analizleri sosyal ayrımların nüanslarına dair ince bir farkındalık göstermektedir ki bunlar fiiliyatta çok çeşitli sosyal kategorilere ve farklı menfaat gruplarına yol açmaktadır. O zaman sınıf ayrımının ve kimliğin Marksist siyaset için önemli bir hâle gelmesi gündelik siyasetten ziyade "nihai" örneklerde olmaktadır. (Marx'ın sınıf teorisinin bir tartışması için bkz. Raymond Aron "Sosyal Yapı ve Yönetici Sınıf (*Social Structure and the Ruling Class*)," *İngiliz Sosyoloji Dergisi*, Mart 1950.) Bilinç sorunu temelinde entelektüellerin proletaryayla olan ilişkileri sorunu bir sonraki "Marx'dan Başlayan İki Yol (*Two Roads from Marx*)" başlıklı bölümde ayrıntılarıyla incelenmiştir.

79. Gompers'in Sosyalistlerle yaptığı bir tartışma sırasında, sonrada

A.İ.F.'nin, saf ve basit sendikacılığın genel tanımı hâline gelen bu tabiri ilk defa kullandığı yer bu ifadedir. Bkz. Samuel Gompers, *Yetmiş Yıllık Emek (Seventy Years of Labor)*, I, 286-87.

80. *A.e.*, II, 105.
81. Ray Ginger, *Eğik Geçiş* (*The Bending Cross*) (New Brunswick, N. J., 1949).
82. Thomas, *Bence* (*As I See It*) (New York, 1932) adlı eserinde bazı otobiyografik referanslar vermiştir. Yukarıdaki alıntıların yanı sıra Thomas'ın inançlarının birtakım tanımlamaları Thomas'ın 1944'de ailesine yazdığı ve benim ulaşabildiğim yayımlanmamış günlüklerinden alınmıştır.
83. Dwight Macdonald'ın şu yorumu yapmasına neden olan bir durum: "Savaş meselesini ele veren bu başarısızlık bana daima bütün S.P. hiziplerinin belirli bir siyasi ciddiyetten yoksun olduklarının bir göstergesi gibi gelmiştir." (Norman Thomas'a Neden Destek Vermeyeceğim (*Why I will Not Support Norman Thomas*)," *Siyaset*, Ekim 1944, s. 279).
84. "Bir nihai hedefler etiğine inanan biri," diye yazar Max Weber, "sadece saf niyetin alevinin sönmemiş olduğunu görmekle 'sorumlu' olduğunu hisseder."
85. V. I. Lenin, *Ne Yapmalı (What Is To Be Done)* (New York, 1923), s. 116.
86. Leon Troçki, *Hayatım* (*My Life*) (New York, 1930), s. 161-162.
87. V. I. Lenin, "Sloganlar Üzerine (*On Slogans*)," *İktidarı Ele Geçirmeye Doğru, Toplu Eserler* (*Toward the Seizure of Power, Collected Works*) içinde (New York, 1932), XXI, Kitap I, 43-50.
88. Joseph E. Davies'in Moskova duruşmalarının güvenilirliğini savunan *Moskova Misyonu* (*Mission to Moscow*) adlı kitabının sayfa kenarına: "Bu kitap kalıcı olacak," diye yazan Başkan Roosevelt'in *izniyle*. Richard H. Ulman, "Davies'in Misyonu ve Birleşik Devletler-Sovyetler Birliği İlişkileri (*The Davies Mission and United States-Soviet Relations*), 1937-1941," *Dünya Siyaseti (World Politics)*, IX, No. 2 (Ocak 1957), 220.
89. Margaret Mead, *Otoriteye Karşı Sovyet Tavırları* (*Soviet Attitudes to Authority*) (New York, 1951)
90. Geoffrey Gorer ve John Rickman, *Büyük Rus Halkı* (*The People of Great Russia*) (Londra, 1949).
91. Henry V. Dicks, "Çağdaş Rus Davranışı Gözlemleri (*Observations on Contemporary Russian Behavior*)," *Beşeri İlişkiler (Human Relations)*, V, No. 2 (1952), 111-75.

92. Dicks'in orijinal araştırması Edward A. Shils ile bağlantılı olarak yapılmıştır. Shils'in daha geniş kapsamlı eseri, sponsoru olan RAND Şirketi tarafından maalesef açıklanmamıştır ve bu nedenle tartışma için mevcut değildir.
93. Dicks, *A.g.e.*, s. 171.
94. *A.e.*
95. Nathan Leites, *Bir Bolşevizm Araştırması* (*A Study of Bolshevism*) (Glencoe, Ill., 1954).
96. Raymond A. Bauer, Alex Inkeles ve Clyde Kluckhohn, *Sovyet Sisteminin İşleme Şekli* (*How the Soviet System Works*) (Cambridge, Mass., 1956).
97. Barrington Moore, Jr., *Terör ve İlerleme—S.S.C.B.* (*Terror and Progress-USSR*) (Cambridge, Mass., 1954) ve *Sovyet Siyaseti: İktidar İkilemi* (Soviet Politics: The Dilemma of Power) (Cambridge, Mass., 1950).
98. "Sürekli Devrim Tekrar Devrede (*The Permanent Revolution Is on Again*)," *Yorum*, XXIV, No. 2 (Ağustos, 1957), 105-12.
99. *A.e.*, s. 109.
100. Bkz. özellikle E. H. Carr'ın *Tek Ülkede Sosyalizm (Socialism in One Country), Sovyet Rusya Tarihi*'nin beşinci kısmı (Londra, 1958).
101. Isaac Deutscher, *Rusya: Daha Neler?* (*Russia: What Next?*) (Londra, 1953)
102. Isaac Deutscher, *Silahlı Peygamber: Troçki (The Prophet Armed:Trotsky), 1879-1921* (New York, 1954).
103. *Rusya: Daha Neler?* (*Russia: What Next?*)s. 123, 125.
104. Isaac Deutscher, "Değişen Rusya (*Russia in Transition*)," *Üniversiteler ve Sol Dergisi*, I, No. 1 (Bahar, 1957), 4-12.
105. *A.e.*, s. 12.
106. Rusya'nın, —bürokratik kolektivizm diye tanımladığı— yeni bir sınıf devleti olduğunu iddia eden ilk kitap Bruno R.'nin *La bureaucraticisation du monde* (Paris, 1939) adlı eseridir. Konu 1940'ların başında Menşevik basınında, *Novy Put*'da Rusya'nın halen bir işçi devleti olduğunu ileri süren merhum Theodor Dan ile birlikte Rudolf Hilferding ve Solomon Schwarz'ın *Vestnik*'te aksi yöndeki iddiaları çerçevesinde tartışılmıştır. (Rus işgalinin ardından Dan, Rus rejimine şartlı destek vermiştir.) Hilferding'in, Neo-Marksist fikrin klasik bir ifadesi olan iddiası, "Devlet Kapitalizmi veya Totaliter Devlet Ekonomisi (State Capitalism ot Totalitarian State Economy)" başlığı altında *Modern Dergi*'de, I, No. 4 (Haziran 1947) yayımlanırken Schwarz'ın verileri sonradan "Rus Fabrikalarının Başkanları (Heads of Russian Factories)" başlıklı makalesin-

de *Sosyal Araştırmalar*'da, IX, No. 3 (Eylül 1942) 315-33 yayımlanmış ve Gregory Bienstock ile Aaron Yugow'la gerçekleştirdiği ortak çabaların sonucunda *Rus Endüstrisinde ve Tarımında Yönetim* (*Management in Russian Industry and Agriculture*) (New York, 1944) adlı kitapta yer almıştır. Tartışma 1940'larda Troçkist basına, özellikle New York'ta çıkan *Yeni Enternasyonal*'e ve *Dördüncü Enternasyonal*'e de yansımıştır. Troçki'nin nihai tartışması (*Küçük Burjuva Muhalefetine Karşı*) *Marksizmi Savunurken* (New York, 1942) derlemesinde yer almaktadır. Revizyonist pozisyon James Burnham'ın *İdari Devrim*'inde (*The Managerial Revolution*) (New York, 1941) ve Max Schactman'ın, Troçki'nin *Yeni Rota*'sının (*The New Course*) (New York, 1943) gözden geçirilmiş baskısına yazdığı giriş yazısında bulunabilir. Fransız süreli yayını *Le contract social*'in Mart 1959 tarihli sayısındaki uzun bir tartışma, Bruno Rizzi adlı bir İtalyan olan Bruno R.'nin kariyerini ve bürokratik kolektivizm teorisinin kökenlerini aydınlatmaktadır. Daha fazla tartışma için *Yeni Lider*'in 28 Eylül 1959 tarihli sayısında yayımlanan "Bruno R.'nin Tuhaf Hikâyesi (*The Strange Tale of Bruno R*)" adlı makaleme başvurabilirsiniz.

107. Hannah Arendt, *Totaliteryanizmin Kökenleri* (*The Origins of Totalitarianism*) (New York, 1951; İngiltere'de *Çağımızın Külfeti* olarak yayımlanmıştır).
108. Horst Jablonovski ve Werner Philipp (yayına hazırlayanlar), *Forschungen zur ost-europäischen Geschichte*, C.I (Berlin, 1954).
109. Hans Kohn, *Rus Dergisi* içinde, XIV, No. 4 (Ekim 1955), 373.
110. *Bir Bolşevizm Araştırması*, s. 527.
111. *A.e.*, s. 137.
112. *A.e.*, s. 135, 261.
113. *A.e.*, s. 403-4.
114. Bilinçsiz mücadelelerden "sosyal karakter" inşa etme çabası psikoanalizle sınır değildir; örneğin, Pareto'nun sosyolojisinde merkezi bir yeri vardır. Pareto'ya göre sosyal faaliyetin kaynakları "menfaatler" (veya rasyonel hesaplar), türevler (veya rasyonalizasyonlar) ve "kalıntılar" (veya temel dürtüler) idi. Pareto'nun eski bir takipçisi olan George Homans'ın bir zamanlar yazmış olduğu gibi: "Amerikan tarihçileri 'Öncü karakteri'ni, 'Öncü ruhu'nu uzun uzadıya tartışmaya düşkündürler. Sadece hikâye anlatmadıklarında bahsettikleri şey belirli kalıntıların, özellikle bireyleri bütünleştirenlerin 'öncüleri'nin önemidir."
115. *Ernest Jones, M.D. tarafından yapılan Psikolojik Bir Araştırma ile*

Hamlet. . . (Londra, 1947), s. 22. Tartışma Jones'un *Hamlet ve Oidipus*'unda (New York, 1951) geliştirilmiştir.

116. Örnek, Alex Inkeles'den uyarlanmıştır: "Yabancı Bir Toplumu Anlamak: Bir Sosyoloğun Görüşü (*Understanding a Foreign Society: A Sociologist's View*)," *Dünya Siyaseti*, III, No. 2 (Ocak 1951), 269-80.

117. Bauer, Inkeles ve Kluckhohn, *A.g.e.*, s. 20.

118. Özgürlük Radyosu'nun 14 Mayıs 1957 tarihli Günlük Haber Bülteni, "Andropov—M.K. Uydu Ülkeler Departmanı Başkanı" başlıklı şu haberi vermiştir:

"12 Mayıs 1957'de *Pravda*, S.S.C.B.'nin Macaristan'daki eski Büyükelçisi Yu. V. Andropov'dan iki defa 'S.S.C.B.'nin Merkez Komitesinin bir departmanın başkanı' olarak bahsetmektedir. *Pravda*'ya göre, Andropov, Kruşçev'in Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nden gelen delegelere verdiği resepsiyonda ve Bulganin tarafından aynı delegasyonun şerefine verilen öğle yemeğinde bulunmaktaydı.

"Tass raporlarında Andropov'un hangi departmanı kontrol ettiği kesin olarak belirtilmese de, bunun (resmi adı bilinmemesine rağmen) oldukça gizli uydu ülkeler departmanı olduğu tahmin edilmektedir.

"Geçmişte 'S.S.C.B: Merkez Komitesinin daimi bir üyesi' olarak adlandırılan B. N. Ponomarev, bu tür resepsiyonlarda ve parti şerefine verilen ziyafetlerde ve uydu ülkelerin hükümet delegasyonlarında bulunmuştur. Ponomarev'in işgal ettiği mevkiden hiçbir yerde bahsedilmemiştir. Bu münasebetle, Bulganin ve Kruşçev tarafından Arnavut partisi ve hükümet delegasyonu şerefine bu yıl (Pravda, 13 Nisan 1957) 12 Nisan'da verilen öğle yemeğine katılanlar sırasıyla şöyledir:

". . . Serov—Ponomarev—Palgunov—Nikitin . . .

"Moğolistan delegasyonu için Bulganin tarafından verilen öğle yemeğinde protokol sırası aşağıdaki gibidir:

". . . Serov—Andropov—Nikitin—Pulganov. . . .* [Dipnot: *Kruşçev tarafından verilen resepsiyondaki protokol sırası şöyledir: Gromyko—Pisarev (Moğolistan büyükelçisi)—Andropov. Ancak yabancı bir delegasyon için verilen bir resepsiyondaki protokole göre o ülkenin ilgili Sovyet büyükelçisine, protokol merdivenindeki yerine gerçekten layık olup olmadığına bakılmaksızın daima şeref yeri verilir.']

"Bütün bu gerçeklere rağmen, Ponomarev'in yerine Andropov'un getirilmiş olduğu sonucuna varmak erken davranmak olacaktır.

Çünkü Ponomarev bir ölçüde enternasyonel komünist hareketiyle bağlantılıdır. (Örneğin, Haziran 1956'da Fransız Komünist Partisi'nin On Dördüncü Kongresi'nde S.S.C.B.'nin delegasyon üyesiydi). Daha muhtemel bir açıklama şöyledir: Merkez Komite'de 'enternasyonel bir işbölümü' uygulanmıştır. Andropov uydularla ilgilenirken, Ponomarev bundan böyle sadece yörünge dışındaki Komünist partilerle kontak kuracaktır.

*"Andropov'un, Dışişleri Bakanlığı görevini bırakmadan kısa bir süre önce Şepilov tarafından başlatılan, Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey görevlilerinin tekrar değiştirilmesi sürecinde ('başka birişe transfer olma münasebetiyle'—*Pravda, *7 Mart 1957) ortaya çıktığı göz önünde bulundurulduğunda, Andropov'un terfisini kime borçlu olduğu hususunda hiçbir şüphe kalmamaktadır* (Andropov şimdi 'protokol merdiveninde,' Dışişleri Bakanlığı'nın ilk vekil bakanı olan eski şefi V. V. Kuznetzov'un epey yukarısındadır. Bkz. *Pravda*, 12 Mayıs 1957)."

119. Immanuel Birnbaum, "Destalinizasyon: Sebepleri ve Sonuçları," *Komünizmin Sorunları (Destalinization: Motives and Consequences, Problems of Communism)*, VI, No. 1 (Ocak-Şubat, 1957), 41.

120. Sovyet elit manevralarını "Kremlinolojik" metotlarla en olağanüstü izleme çabası belki de Myron Rush'un *Kruşçev'in Yükselişi* (*The Rise of Khrushchev*) (Washington, D.C., 1958) adlı RAND araştırmasıdır. 1955'de Kruşçev'in parti baş sekreteri, unvanının (*pervi sekretar*) olarak Rus basınında normalde küçük harflerle yazılırken, 25 Mayıs 1955 tarihli *Pravda*'da birden bire *Pervi Sekretar* olarak yazıldığına dikkat etmiştir. (Ertesi gün büyük 'S' küçültülmüş fakat büyük 'P' olduğu gibi kalmıştır. Ve bundan sonra unvan *Pervi sekretar* olarak yazılmıştır.) Bu kadar küçük bir ipucundan ve ilk bakışta aynı şekilde maksatlı görünen diğerlerinden (örneğin, Kruşçev'in, Stalin'in kullandığı *otriskoi* kelimesini veya Malenkov'u "ileri püsküren" bir sağ deviasyonist olarak karakterize etmesini benimsemesi) hareketle Rush, o zamanki RAND için hazırladığı bir raporda Kruşçev'in iktidara gelme isteğinin ortaya çıkmaya başladığını ve yükselmek için Stalin'in merdivenini, yani parti sekreterya aygıtını kullanabileceğini ileri sürmüştür. Bay Rush'ın muhakemesinin ayrıntılı birtakım sorgulamaları için onun kitabına yaptığım eleştiriye başvurabilirsiniz: *Komünizmin Sorunları (Problems of Communism)*, C.VII, No. 2, Mart-Nisan 1958.

121. Örneğin, Sovyet bilim adamlarının bilimsel bilgi ortak fonuna uygun olarak çalışmalar yürüttükleri sırada kaytarma tekniklerine

yeterli dikkat gösterilmemiştir. Sovyetler Birliği'nde fizik dergisinin bir editörü ve sonradan 1937-38 tasfiyelerinde hapse atılmadan önce Kharkov'daki bir enstitüde direktör olan Alexander Weissberg-Cybulski, dergi makalelerinde Rusya'daki araştırma gelişmelerinin siyasi zorunluluk dışında diyalektik materyalizmden kaynaklanan bir bilgeliğe nasıl atfedildiğinin ve Alman Bilim Akademisi yeni metodun sırrını öğrenmek istediğinde editörlerin karşılaştıkları sorunların bir hayli eğlenceli hikâyesini anlatmaktadır. (Bkz. *Bilim ve Özgürlük*, Hamburg Konferansı Tutanakları [Londra, 1955].)

Daha yenilerde, Ivan D. London, *partinost*'un bilimdeki büyük çaplı bir kaytarmasını fark etmiştir: "Örneğin, konuşmalardan, önsözlerden, giriş paragraflarından vs. özetlenen malzemelere dayanarak Sovyetler Birliği'nde duyu organları fizyolojisindeki bütün gelişmelerin 'Lenin'in yansıma teorisine somut bir temel' sağlamak ve endüstriyel, tıbbi, askeri ve özellikle son ikisinin uygulama taleplerini karşılamak için komünist parti tarafından belirlendiğini göstermek zor değildir. Yine de yıllar geçtikçe teknik literatürün, çeşitli toplantıların, konferansların, vs. yayımlanmış tutanaklarının ayrıntılı bir incelemesi, Sovyetler Birliği'nde duyusal fizyoloji alanındaki ciddi araştırma programlarının herhangi bir bakımdan pratik düşüncelerden veya Parti diktasından etkilendiğini akla getirebilecek çok az şey ortaya koymaktadır. Elbette ki yüzeysel olarak pratik programatik hedeflere planlı bir uyum görülebilir —nihayetinde 'Sovyet dili' iletişimin yanısıra koruyucu fonksiyonları da yerine getirmektedir— fakat kendi alanında dikkatli olan herhangi bir duyusal fizyolog, araştırma programlarının belirli bölümlerindeki 'göze kum atma' amacını fark edecektir. . ." ("Sovyet Biliminin Gerçekçi Bir Değerlendirmesine Doğru," *Atomik Bilginler Bülteni*, XIII, No. 5 [Mayıs 1957], s. 170.)

122. Bauer, İnkeles ve Kluckhohn, *A.g.e.*, s. 239; Rush, *A.g.e.*, s. 21.
123. Vladimir Dedijer, *Tito* (New York, 1953), s. 327.
124. Robert W. Campwell, "Sovyet İktisat Politikasındaki Bazı Yeni Değişimler (*Some Recent Changes in Soviet Economic Policy*)," *Dünya Siyaseti*, IX, No. 1 (Ekim 1956), s. 8.
125. Bu hususta bkz. Leon Festinger, Henry W. Riecken ve Stanley Schacter tarafından yapılan ilginç bir çalışma *Kehanet Boşa Çıktığında* (*When Prophecy Fails*) (Minneapolis, 1956).
126. Bu bahsin geçmişteki bir tartışması için bkz. Leopold Haimson, *Rus Marksistler ve Bolşevizmin Kökenleri* (*The Russian Marxists and*

the Origins of Bolshevism) (Cambridge, Mass., 1955), s. 36-45.

127. Leon Troçki, *Hayatım* (My Life) (New York, 1931), s. 129-43.

128. Makayevski'nin eserlerinin İngilizce'de sadece ufak parçaları, V. F. Calverton tarafından yayına hazırlanan *Toplum Kurmak (The Making of Society)* (New York, 1937) adlı antolojide yer almaktadır. Makayevski'nin fikirlerinin tam bir açıklaması, Max Nomad'ın "Beyaz Yakalılar ve Nasırlı Eller (*White Collars and Horny Hands*)" (*Modern Üç Aylık Bülten*, C.VI, No. 3, Güz 1932) makalesinde bulunabilir ki ben bilgilerimi bu açıklamaya borçluyum. Makayevski'nin başlıca müridi olan Nomad, onun teorisini kendi iki kitabındaki devrimci kişilikler araştırması analizine çerçeve olarak kullanmıştır: *İsyancılar ve Dönekler (Rebels and Renegades)* (New York, 1932) ve *Devrimin Havarileri (Apostles of Revolution)* (New York, 1939). Makayevski'nin fikirleri Nomad aracılığıyla önde gelen Amerikalı siyaset bilimci Harold Lasswell'in eserlerini açıkça etkilemiştir. Lasswell, bir dizi kitapta on dokuzuncu yüzyıl devrimlerinin, sosyalizmin mitleri ve sembolleri adına bu devrimleri kendilerini iktidara getirmek için kullanan entelektüeller tarafından yönetildiği teorisini yorumlamıştır. Bkz. özellikle, Harold Lasswell, *Dünya Siyaseti ve Kişisel Güvensizlik (World Politics and Personal Insecurity)* (New York, 1935), s. 111-16 ve *Çağımızın Dünya Devrimi (The World Revolution of Our Time)* (Stanford, Calif., 1951). Bugün belki de klişe hâline gelen, entelektüellerin çift rolü teorisi Robert Michels'in ve Joseph Schumpeter'in eserlerinde de bulunabilir ki bunun en keskin ifadesiyle Ignazio Silone'nin anılmaya değer romanı *Ekmek ve Şarap*'daki (*Bread and Wine*) Pietro Spina ile Uliva arasındaki diyalogda karşılaştım. Makayevski'nin adı Sovyetler Birliği'nde hemen hemen hiç bilinmemektedir fakat hayatının ve fikirlerinin gelişigüzel bir hikâyesi büyük *Sovyet Ansiklopedisi*'nin A kısmındaki makalede bulunabilir.

129. Genç Marx'ın düşüncesinin en ilginç tartışması, Hannah Arendt'ın yenilerdeki eseri *İnsanlık Hâli*'nde (The Human Condition) (Chicago, 1958) bulunabilir. Marx'ın erken dönem görüşlerinin en kapsamlı açıklaması, Robert W. Tucker'ın *Benlik ve Devrim: Marx'ın Ahlaki Bir Eleştirisi (The Self and Revolution: A Moral Critique of Marx)* başlıklı yayımlanmamış doktora tezinde (Harvard, 1957) yer almaktadır. Bu araştırma 1960'da *Karl Marx'ın Yabancılaşmış Dünyası (The Alienated World of Karl Marx)* adıyla Cambridge Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Bay Tucker, Marx'ın felsefi düşüncesinin iktisadi kategorilere dönü-

şümünün izini uzun uzadıya süren ilk kişidir. Birçok kavrayışı ona borçluyum. Erken dönem elyazmalarının daha ortodoks bir tartışması, Herbert Marcuse'ün *Akıl ve Devrim*'inde (Reason and Revolution) (New York, 1941) bulunabilir. Marx'ın *Komünist Manifesto*'dan önceki yazılarının faydalı ve biraz da basit bir anlatımı H. P. Adams'ın *Erken Dönem Yazılarında Karl Marx* (Karl Marx in His Early Writings) (Londra, 1940) adlı kitabında bulunabilir. Marx'ın genç Hegel'cilerle olan ilişkilerinin en ayrıntılı bir araştırması, Sidney Hook'un *Hegel'den Marx'a (From Hegel to Marx)* (New York, 1936) adlı kitabında yer almaktadır. Bununla birlikte, Hook, Marx'ın başlıca yabancılaşma tartışmalarının bulunduğu tamamlanmamış yazısı *İktisadi-Felsefi Elyazmaları*'nı (Economic-Philosophical Manuscripts) göz ardı etmektedir. Erken dönem Marx'ı, Komünist bakış açısından yeniden inşa etme çabalarının en iddialısı August Cornu tarafından sarf edilmiştir: *Karl Marx et Friedrich Engels* (C.I: *Les années d'enfance et de jeunesse: La gauche hégèlienne*) (Paris, 1955). Ayrıca Katolik bir bakış açısından, Père Jean-Yves Calvez tarafından hazırlanan fevkalade esaslı bir eser olan *Études sur Hegel et Marx*'a (Paris, 1955), özellikle s. 147-155'e başvurabilirsiniz.

130. Ancak belirtmek gerekir ki özel mülkiyetin feshedilmesi, erken dönem Marx'a göre, insanı özgürlük durumuna götürmeyecektir. Özel mülkiyetin feshedilmesi yalnızca "düşüncesiz" veya "ham" komünizm üretir.

Marx, komünizm hakkındaki fikirlerinin çoğunun açıkça Proudhon'un büyük eseri *Mülkiyet Nedir?*'den (*What Is Property*) almıştır. Proudhon tarih taslağında üç aşamalı bir evrim portresi çizmektedir: ilkinde, ilkel komünizmde yaşayan insanoğlu tüm kadınları ve tüm üretim araçlarını eşit bir şekilde paylaşmaktadır; ikincisinde, özel mülkiyet aşamasında, güçlü bireyler hırsızlık yoluyla komünal mülkiyeti özel kullanımları için kendilerine mâledebilmişlerdir; üçüncüsünde, en üst aşamada, kooperatif iş dışında bireysel mülkiyet yoktur.

Marx, Feuerbach'ı tartışırken bir yadsımanın yadsımasının kendiliğinden bir onaylama olmadığını belirtir. Aynı şekilde, (*Elyazmaları*'nda) özel mülkiyetin feshedilmesinin, yadsıma, insani özgürlük değil,"ham komünizm" üreteceğini söylemiştir. Bu tür bir komünizm, demiştir, "insanın kişiliğini tamamen yadsımaktadır." "Her şeyi ortak bir düzeye indirme kıskançlığını ve arzusunu" ifade etmektedir. Bu "evrensel kıskançlık, iktidar şekline bürünmüştür." Ancak ham komünizm "özel mülkiyetin pozitif olarak aşıl-

ması" sayesinde hakiki komünizme ve "kendi yarattığı dünyada insanın kendini tanıyabildiği" pozitif bir hümanizme yol açmaktadır. Bu nedenle kendi "türünün karakterine" geri dönmektedir. Artık sınıf davranışıyla kısıtlı kısmi bir insan değil, tekrar insani özyabancılaşmayı aşan ve "kendine dönen," kendi türüne özgü bir insandır.

Yirmi beş yıl sonra, Marx gelecek toplumun doğası sorunuyla yüzleşmek zorunda kaldığında, *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde (*Critique of the Gotha Programme*) iki aşamalı gelecek toplum hayali tekrar uyanmıştır. Bu bağlamda, "derhal geçiş aşaması" olarak "proletaryanın diktatörlüğü"nden bahsettiğinde, ham komünizmin yerine geçecek olan, "herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre" ilkesiyle hakiki komünizmin pastoral dünyasıydı. Lenin'in *Devlet ve Devrim*'de (*State and Revolution*) toplumu iki aşamaya ayırmasında, Marx'ın ne demek istediğinin farkında olduğu aynı şekilde açıktır. Lenin'e göre geçiş aşaması da tatsız bir aşamaydı. Bütün ücretleri ortak bir düzeye indiren Paris Komünü'nü "naif, primitif demokrasi" diye adlandıran Edward Bernstein'ı azarlayan Lenin şöyle demiştir: "[Berstein] her şeyden önce kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin 'primitif demokrasi'ye bir ölçüde 'dönmeksizin' mümkün olmayacağını anlamakta tamamen başarısız olmuştur."

Marx ve Lenin tarafından konulan kriterlerden, bugünkü Sovyet toplumunun, "düşüncesiz" veya "ham komünizm"in görülebilecek en deforme hâli olduğu söylenebilir.

131. Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach ve Alman Klasik Felsefesinin Sonu (Ludwig Feuerbach and the Outcome of German Classical Philosophy)*, Karl Marx içinde, *Seçilmiş Eserler* (Moskova, 1953), I, 417.

132. Engels'den Florence Kelley Wischnewetzky'ye, 25 Şubat 1886, Karl Marx ve Friedrich Engels içinde, *Amerikalılara Mektuplar: 1848-1895* (New York, 1953), s. 151.

133. A. Voden, "Engels'le Konuşmalar (Talks with Engels)," *Marx'dan ve Engels'den Hatıralar (Reminiscences of Marx and Engels)* içinde (Moskova, tarihsiz), s. 330-31. Bu referans için kendisine borçlu olduğum Lewis Feuer bana ayrıca Engels'in "Otorite Üzerine" başlıklı az bilinen bir makalesinde anarşistlere karşı giriştiği bir polemikte "modern teknolojinin insanların üzerine bütün sosyal örgütlenmelerden bağımsız gerçek bir despotizm" dayattığını ileri sürdüğünü söylemiştir. Bu nedenle, bir fabrikadaki otoritenin doğasını sorgulamak ütopikti. ("İnsan, bilgisi ve yaratıcı

zekâsı sayesinde doğanın güçlerini zapt ettiyse, doğa insanı kullandığı bütün sosyal örgütlenmelerden bağımsız gerçek bir despotizme tâbi kılarak öcünü alır. Büyük çaplı endüstride otoritenin feshedilmesini beklemek, bizzat endüstrinin feshedilmesini istemekle, çıkrığa dönmek için elektrikli dokuma tezgâhını parçalamak istemekle aynı şeydir.") Böylece çağdaş sosyoloji için de geçerli olduğu gibi, bilimsel sosyalistlerin "realizm"i, Marx'ı ve Engels'i yabancılaşmanın ve resmi, sosyal işçi işveren ilişkilerinin kaynağı olan *iş süreci*'nden uzaklaştırmışlardır. Engels'in makalesi için bkz. *Marx ve Engels: Siyaset ve Felsefe Üzerine Temel Yazılar (Marx and Engels: Basic Writings on Politics and Philosophy)*, yayına hazırlayan Lewis S. Feuer (Anchor Books; New York, 1959), s. 481-85.

134. 1934'de Komünist Akademi'nin felsefe bölümüne hitaben, Lukács'ın ifadeleri şöyledir:

> "*Tarih ve Sınıf Bilinci (History and Class Consciousness)* adlı kitabımda düştüğüm hatalar tamamen bu sapmalarla [yani, Lenin'in *Materyalizm ve Ampirik-Kritisizm*'inde saldırılanlarla] aynı çizgidedir . . . Simmel'in ve Max Weber'in bir öğrencisi olarak başladım. . .
>
> "Aynı zamanda sendikacılık felsefesinin (Sorel) gelişimim üzerinde büyük etkisi olmuş, bu felsefe romantik anti-kapitalizm eğilimlerimi güçlendirmiştir. . . . Böylece belirgin bir şekilde sendikacı ve idealist bir dünya görüşüyle 1918'de Macaristan Komünist Partisi'ne girdim. . .
>
> "1923'de yayımladığım kitap bu eğilimlerin felsefi bir özetiydi. . . . Pratik parti çalışmalarım ve Lenin ile Stalin'in eserlerine aşina olmam sırasında dünya görüşümün bu idealist sahneleri giderek artan bir şekilde güvenilirliğini kaybetti. O zaman satışta olan kitaplarımın yeniden yayımlanması iznini vermediğim halde, 1930-31'de Sovyetler Birliği'ni ziyaretim sırasında bu felsefi meseleleri, özellikle o zaman devam eden felsefi tartışmalar sayesinde tam olarak kavradım.
>
> "Alman Komünist Partisi'nin pratik çalışmaları, sosyal Faşist ve Faşist ideolojiye karşı doğrudan ideolojik mücadele hepsi birden entelektüel alanda *idealizm cephesinin, faşist karşı devrim ve onun suç ortakları Sosyal Faşistler cephesi olduğu* yönündeki inancımı güçlendirdi. İdealizme verilen her imtiyaz, ne kadar önemli olursa olsun, proleter devrimi için bir *tehlike* anlamına gelmektedir. Böylece, yirmi yıl önce yazdığım kita-

bın yalnızca *teorik yanlışlığını* değil, aynı zamanda *pratik tehlikesini* de anladım....

"Komintern'in, Birleşik Komünist Partisi'nin ve onun lideri Yoldaş Stalin'in, bu demir disiplin için mücadelenin, Birleşik Komünist Partisi'nin uzun zaman önce ulaştığı Marksizm-Leninizm'den tüm sapmaları affetmemenin ve bunlarla uzlaşmayı reddetmenin yardımıyla..."

Bu ifadeler, Morris Watnick'in *Sovyet Araştırması*'nda (Londra) No. 23-25 çıkan incelemesinin "Georg Lukács: Bir Entelektüel Biyografi (An Intellectual Biography)" bölümlerinden alınmıştır. (Bu inceleme son yıllarda Marksist revizyonizme dair çıkan tartışmalar arasında en iyisidir.) Lukács'ın kitabına burada genel olarak ulaşılamamaktadır. Bu kitaptan, "Ortodoks Marksizm Nedir" başlıklı bir bölüm *Yeni Enternasyonel*'de Yaz 1957'de yayımlanmıştır. Kitabın bazı bölümleri Les Editions de Minuit tarafından yayımlanan *Tartışmalar* dergisinde Fransızcaya tercüme edilmiştir.

135. *İktisadi-Felsefi Elyazmaları (Economic-Philosophical Manuscripts)* yabancılaşma sorununu konu alırken, *Alman İdeolojisi (The German Ideology)*, özellikle Bölüm I, çoğunlukla tarihsel materyalizm sorunlarıyla ilgilenmektedir. Aslında, *Kutsal Aile*'deki (The Holy Family) bir tür tartışmadan başka, yabancılaşma kavramının tek güçlü tartışması *Elyazmaları*'ndadır. *Elyazmaları* 1844'de, *Kutsal Aile* 1845'de ve *Alman İdeoloji*'si 1845-46'da yazılmıştır.

Erken dönem felsefi yazılar, özellikle tamamlanmamış *İktisadi-Felsefi Elyazmaları* ve *Alman İdeoloji*'si ilk kez (eksik bazı küçük bölümler dışında) 1932'de S. Landshut ve J. P. Mayer tarafından *Der historische Materialismus* başlığı altında yayımlanmıştır. (*Alman İdeolojisi*'nin üçüncü bölümündeki, Stirner üzerine, bazı küçük parçalar Edward Bernstein tarafından 1902-3'de *Dokumente des Sozialismus*'da yayımlanmıştır. Erken dönem elyazmalarının, özellikle *Alman İdeolojisi*'nin ayrıntılı bir açıklaması 1927'de D. Riazanov tarafından Marx-Engels Arşivi'nin I. cildinde yayımlanmıştır. Tam metinler V. Adoratski yönetiminde *Marx-Engels Gesamtausgabe*'de (Berlin, 1932) mevcuttur. Marx'ın erken dönem makaleleri S. Landshut tarafından 1932 baskısını da içeren *Die Frühschriften von Karl Marx* adlı bir kitapta yayımlanmıştır. Marx'ın eserlerinin tam bir rehberi Maximilien Rubel'in *Bibliographie des oeuvres de Karl Marx* (Paris, 1956) adlı kitabında bulunabilir.

136. *Kapital* (Kerr ed.; Chicago, s. 12), vurgu bana ait.

137. Leon Troçki, *Karl Marx'ın Yaşayan Düşünceleri (The Living Thoughts of Karl Marx)* (New York, 1939), s. 6.
138. Bolşevizmin apokaliptik iktisadındaki rasyonalite meselesine nüfuz eden bir tartışma için bkz. Michael Polanyi, "Tarihin Aptallığı (*The Foolishness of History*)," *Karşılaşma*, Ekim 1957.
139. Karl Marx, *Seçilmiş Eserler (Selected Works)* (Moskova, 1935), II, 474.
140. Charles Rihs, *La commune de Paris* (Geneva, 1955), s. 70-72, 244; ayrıca Frank Jellinek, *1871 Paris Komünü (The Paris Commune of 1871)* (Oxford, 1937), s. 398, 403.
141. Karl Marx, *Gotha Programı'nın Eleştirisi* (Londra, 1943) özellikle s. 12-13, 26.
142. Karl Kautsy, *Sosyal Devrim (The Social Revolution)* (Chicago, 1902), s. 112.
143. *A.e.*, s. 126-27.
144. Bütün alıntılar Lenin'in *Toplu Eserleri*'nden, C.XXI (New York, 1932); bkz. özellikle s. 184-89. Aksi belirtilmedikçe, vurgular bana aittir.
145. Bu iddianın değişik yorumları için bkz. Alfred G. Meyer, *Leninizm* (Cambridge, Mass., 1957), s. 187-96. Ayrıca bkz. bu kitapta Lenin'in, 'Rusya kapitalist devlet olmuş olsaydı geçiş süreci daha kolay olurdu' şeklindeki ifadesini içeren s. 371-72'deki dipnot.
146. Lenin'in defterlerinden seçme parçalar ve onun *Eleştiri* üzerine marjinal yorumları için bkz. Ek II, *Gotha Programı'nın Eleştirisi*, Marksist-Leninist Kütüphane baskısı, No. 15 (Londra, 1933), s. 65-85.
147. Bu önemli pasajlar için bkz. Lenin, *Toplu Eserler (Collected Works)*, XX, Kitap 1, 101 ve XXI, Kitap 2, 28-29.
148. "Bolşevikler Devlet İktidarında Kalacaklar mı? (Will the Bolsheviks Retain State Power?)"dan, *Toplu Eserler*, XXI, Kitap 2, 34-35. Rusya'daki işçi konseyleri tarihinin ve Rus hareketinin bu sorun üzerindeki teorik uyuşmazlıklarının ilk sistematik anlatımı Oskar Anweiler'in *Die Rätebewegung in Russland: 1905-1921* (Leiden, 1958) adlı eserinde bulunabilir.
149. Bkz. Rosa Luxemburg, *Die russische Revolution, Die Aktion* içinde, Jhrg. 12 Heft, C.V, No. 6, 4 Şubat 1922. İngilizcede Bertram D. Wolfe'un önsözüyle *Rus Devrimi* (New York, 1940) adıyla yeniden yayımlanmıştır.
150. Bkz. *Komünist Enternasyonel Belgeleri*, 1919-1947, C.I, 1919-1922, Jane Degras seçkisi (Oxford, 1956) içinde "K.E.'in Temel Görevleri Üzerine Tezler" ve Proleter Devriminde Komünist Parti'nin

Rolü Üzerine Tezler," s. 113-27 (özellikle s. 126), 128-36.

151. Manya Gordon'un, *Lenin Öncesinde ve Sonrasında İşçiler (*Workers Before and After Lenin) (New York, 1941) adlı eserinde bahsedilmiş, s. 79.
152. Bu bahsin bir tartışması için bkz. Leonard Schapiro, *Komünist Otokrasinin Kökeni* (The Origin of the Communist Autocracy) (Londra, 1955), s. 254-55.
153. *Toplu Eserler (Collected Works)* (3'üncü Rus baskısı), XXVI, 101, 103.
154. *A.e.*, s. 141.
155. Lenin, *Seçilmiş Eserler,* IX, 9. Lenin'in derhal ve daima mevcut bir gerçeklik olarak bürokrasi tehdidinin "pratik" farkındalığı, onun tarafından ifade edilen naif fikirlerle tuhaf bir şekilde çelişmektedir. İktidarın ele geçirilmesinden birkaç gün sonra yazılan "Feshetme Hakkına Dair Rapor (Report on the Right to Recall)" başlıklı bir makalede Lenin, herhangi bir devlet var olduğu sürece bir Marksist'in özgürlükten bahsetme hakkı olmadığını söylemiştir. "Devlet bir zorlama aygıtıdır," diye yazmıştır; "Daha önce bu bir demet para kesesi tarafından bütün millete dayatılan bir baskıydı . . . mecburiyeti işçi sınıfı menfaatlerine göre örgütlemek istiyoruz." Lenin için önemli olan, devletin işçilerin *kontrolü* altında olması ve böylece engellemeye tâbi olmasıydı. "Feshetme Hakkına Dair Rapor," *Seçilmiş Eserler*, XXII, 97.
156. Burada, Leonard Schapiro'nun, *A.g.e.*'deki anlatımının izinden gidiyorum.
157. Lenin, *Seçilmiş Eserler*, XIV, 338, Theodor Draper'ın *Amerikan Komünizminin Kökenleri*'nde (*The Roots of American Communism*) (New York, 1957) alıntılanmış, s. 249.
158. Bkz. Joseph Stalin, *Leninizm*, C.II, "İş İdarecilerinin Görevleri (Tasks of Business Managers)," 4 Şubat 1931; "Yeni Şartlar, Yeni Görevler (*New Conditions-New Tasks*)," 23 Haziran 1931.
159. Bkz. Alexander Vucinich, *Sovyet İktisat Enstitüleri: Üretim Birimlerinin Sosyal Yapısı* (*Soviet Economic Institutions: The Social Structure of Production Units*) (Stanford, 1952)
160. Bkz. örneğin, Troçki'nin *Über Arbeiterkontrolle der Produktion* başlıklı, 1931 tarihli mektubu; *Yeni Enternasyonel*'in Mayıs-Haziran 1951 tarihli sayısında yeniden yayımlanmıştır, s. 175-78. "Bizim için," demiştir Troçki, "işçi kontrolü kavramı kapitalist rejimin kapsamı içinde, burjuva hâkimiyetinde yer almaktadır . . . fabrikada, bankalarda, ticari işletmelerde, vs. bir tür ikili iktisadi

iktidar demektir. . . . Bu nedenle bir işçi kontrolü rejimi, doğası gereği, burjuva devletinin yıkılması sırasında yalnızca nihai olmayan, geçici bir rejim olarak düşünülebilir. . . ."

161. Totaliteryanizmin en zeki öğrencisi ve işçi konseylerinin sempatik eleştirmeni Hannah Arendt, 1957 Macar ve Polonya deneyimleri sırasında şöyle yazmaktadır: ". . . eşitlik ve otonomi siyasi prensiplerinin hayatın iktisadi alanına da uygulanıp uygulanamayacağı şüphelidir. Arkaik bir siyasi teorinin, iktisadın hayatın zorunluluklarına bağlı olmasından dolayı iyi işlemesi için efendilerin yönetimine ihtiyacı olduğunu belirtmesi, nihayetinde o kadar da yanlış sayılmaz." 1957 olayları sırasında işçi konseylerinin kendiliğinden ortaya çıkışlarına dair olağanüstü bir tartışma için bkz. onun makalesi, "Totaliter Emperyalizm (*Totalitarian Imperialism*)," *Siyaset Dergisi*, XX (1958), 5-43.

162. Müşterek istişarenin bile slogan hâline gelme tehlikesi taşıdığını belirtmek gerekir. Pratikte müşterek istişarenin, her bir partinin yanısıra müdürler ve işçi konseyi temsilcilerinin kendi sorumluluklarından kaçtıkları, sırf bir "para aktarma" mekanizması hâline geleceği alaycı bir şekilde belirtilebilir. Özellikle "menajeryalizm" hayaletinden korkanlar, bunun açıklayıcı bir portesi için bkz. Elliot Jaques'in araştırması, *Bir Fabrikanın Değişen Kültürü (The Changing Culture of a Factory)* (Londra, 1951).

163. Ücret farklarına dair ilginç bir "objektif" standart belirleme çabası için bkz. Elliot Jaques'ın *Yeni Bilgin*'deki makalesi (Londra, 3 Haziran 1958), s. 313. Jaques, bir bireyin kendi inisiyatifiyle faaliyet gösterdiği işlerde "zaman-aralığı"nın ölçülmesi sayesinde "verili herhangi bir iş düzeyi için makul ücreti teşkil eden normlar sistemini ortaya çıkarabileceğine" inanmaktadır. Ve bu normlar "çalışan kişiler tarafından sezgisel olarak fark edilmektedir." Jaques, bunun "ulusal ücretler ve maaş politikası için ampirik bir temel olacağını" söylemektedir.

164. Karl Jaspers, kendi dönemlerini kriz, geçmişi ise altın çağ olarak gören her dönemdeki filozofların hayıflanmalarının harika bir koleksiyonunu yapmıştır. Bunların yanısıra, Mısır papirüsleri ve Talleyrand'in yorumu, Jaspers'in *Modern Çağda İnsan (Man in the Modern Age)* (gözden geçirilmiş baskı, Londra, 1951), Bölüm II, adlı eserinde bulunabilir. Gilbert Murray'den yapılan alıntı *Yunan Dininin Beş Aşaması (Five Stages of Greek Religion)* (2'inci baskı; New York, 1930) adlı eserinin IV. Bölüm'ündendir.

165. Alıntı, Marx'ın ünlü *Louis Napoleon'un On Sekizinci Brümer*'i (*The Eighteenth Brumaire of Louis Napoleon*) adlı eserinin açılış pasajla-

rındandır. Bu eserde genel bir yabancılaşma tartışması vardır. Fakat ben burada Hans Speier'in *Sosyal Düzen ve Savaşın Riskleri (SocialOrder and the Risks of War)* (New York, 1952) adlı eserinin XI. Bölüm'ündeki tartışmasını faydalı bir şekilde izledim.

166. Rufus W. Mathewson, Jr., *Rus Edebiyatında Pozitif Kahraman (The Positive Hero in Russian Literature)* (New York, 1958), s. 6.

167. Bkz. Leo Strauss, *Hobbes'un Siyasi Felsefesi* (*The Political Philosophy of Hobbes*) (Chicago, 1952). S. 14-29.

168. Raymond Aron, *Entelektüellerin Afyonu (The Opium of the Intellectuals)* (New York, 1958); Edward Shils, "İdeoloji ve Medeniyet (*Ideology and Civility*)," *Sewanee Dergisi*, C.LXVI, No. 3, Yaz 1958 ve "Entelektüeller ve İktidarlar (*The Intellectuals and the Powers*)," *Karşılaştırmalı Toplum ve Tarih Araştırmaları* içinde, C.I., No. 1, Ekim 1958.

169. Tarihi hassasiyetlerdeki ve tarzdaki değişimler, ve hattâ farklı sınıfların ve insanların duygusal enerjilerini harekete geçirme ve farklı ahlaki duruşları benimseme şekilleri olarak görmek nispeten yenidir. Ancak ahlaki mizaç tarihinin, toplumu ve özellikle insanların içindeki irrasyonel güçleri anlamanın en önemli yollarından biri olduğunu düşünüyorum. Kültürel bir dönem için harika bir model, J. H: Huizinga'nın ölüme, acımasızlığa ve aşka karşı değişen yaklaşımların tartışıldığı *Ortaçağın Kapanması (The Waning of the Middle Ages)* adlı eseridir. Büyük Fransız tarihçisi Lucien Febvre, uzun zaman önce farklı duyarlıklar bakımından tarih yazımına işaret etmiştir. Onun Rabelais ve saklı inanç sorunu üzerine çalışması (*Le problème de l'incroyance du XVIème siécle*) bu yaklaşımın büyük dönüm noktalarından biridir. Birçok sosyal hareket tarihçisi, doktrin veya düzenleme tekniği üzerinde durulduğu, ancak duygusal tarzlar üzerinde durulmadığı hususunda aşırı bir şekilde "entelektüalist" olmuşlardır. Nathan Leites'in *Bir Bolşevizm Araştırması (A Study of Bolshevism)*, nihayetinde Rus entelijansiyasının değişen mizaçlarını ele almasından dolayı resmi Bolşevik araştırmasından daha önemli olmuştur. Arthur Koestler'in romanları ve otobiyografisi, Avrupalı entelektüellerin inanç değişimlerinin parlak bir aynasıdır. Herbert Leuthy'nin oyun yazarı Bertolt Brecht üzerine araştırması (*Karşılaşma*, Haziran 1956), "Bolşevik" imajının kabul edilmesiyle yaratılan ahlaki yargıdaki değişimlerin incelikli analiziyle bir cevherdir. Macar Marksist Georg Lukács'ın kariyeri, Komünist etiğin askeri disiplinini kabul etmiş bir entelektüel olması bakımından öğreticidir.

Franz Borkenau'nun keskin fakat kısa açıklamalarından (bkz. *Dünya Komünizmi* [New York, 1939)], s. 172-75) ve Morris Watnick'in makalelerinden (*Sovyet Araştırması* [Londra, 1958], No. 23-25) başka, bu olağanüstü adam hakkında çok az şey yazılmıştır. Ignazio Silone'nin "Yoldaşların Tercihleri (The Choice of Comrades)," (*Muhalif Sesler* [New York, 1959] içinde yeniden yayımlanmıştır) radikalizmin pozitif deneyimlerinin duyarlı bir yansımasıdır. Milenyumcu ve mutlu gelecekçi hareketlerin ilginç bir tarihi, Norman Cohn'un *Milenyumun Ardında (The Pursuit of the Millennium)*'sıdır. Katolik bir bakış açısından Peder Ronald Knox'un *Şevk* araştırması, Hıristiyan tarihindeki "ekstatik" hareketlerle ilgilenmektedir.

DANIEL BELL
İDEOLOJİNİN SONU

Ellilerdeki Siyasi Fikirlerin Tükenişine Dair

İDEOLOJİNİN SONU Amerikan toplumsal düşüncesinde bir dönüm noktası olmuştur. 1960'da daha ilk basıldığında bile bir klasik olarak görülmüştür. Daniell Bell, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarından devralınan eski hümanist ideolojilerin tükendiğini ve daha bölgesel yeni ideolojilerin ortaya çıkmakta olduğunu ileri sürmüştür. Kitabın 2000 yılında yapılan baskısında yer alan yeni bir makalesinde Bell, komünizmin sona ermesi ile ağır ideolojik örtünün kalkmasına, tarihin yeni bir başlangıcına ve eski sosyalist devletler ile dünyanın diğer yerlerinde etnik ve dini çatışmaların geri dönüşüne tanıklık ettiğimizi söylemektedir. Aslında dünya iktisadi bir entegrasyona doğru ilerlerken, kimlik arayışı içindeki insanların daha ilkel topluluklara dönmesiyle, aynı zamanda büyük siyasi bölünmelerin de gerçekleştiğini belirtmektedir.

"İdeolojinin Sonu, 1950'ler hakkındaki en etkili, en tartışmalı ve en yanlış anlaşılmış kitaptır. Ancak (şüphesiz öyle olmakla birlikte) bu kitap sadece bu yılların entelektüel tarihinin temel bir metni değildir. Bizi halen ilgilendiren siyasi ve felsefi meselelerin, Amerika'nın en yaratıcı düşünürlerinden biri tarafından ele alındığı provakatif bir tartışmadır."

—ALAN BRINKLEY

"Daniel Bell, çağdaş Amerika'nın ender rastlanan derinlik ve yoğunluktaki toplumsal ve siyasi düşünürlerinden biridir. *İdeolojinin Sonu*'nda öngörülen meselelere iyice hakim olmadan, hiç kimse siyasi anlamda bilgi sahibi olduğunu söyleyemez."

—THEODORE DRAPER

0206794
AND

ISBN 978-605-5790-52-3
9 786055 790523

SENTEZYAYINCILIK
Cumhuriyet cad. Eski Tahıl İçi No: 138 BURSA
Tel: 0.224.225 11 80 (pbx) Faks: 0.224.225 02 00
bilgi@sentezdagitim.com.tr